REGESTA
PONTIFICVM ROMANORVM

IVBENTE REGIA SOCIETATE GOTTINGENSI

CONGESSIT

PAVLVS FRIDOLINVS KEHR

ITALIA PONTIFICIA

VOL. VI

LIGVRIA SIVE PROVINCIA MEDIOLANENSIS

PARS I

LOMBARDIA

BEROLINI

APVD WEIDMANNOS

MDCCCCXIII

ITALIA PONTIFICIA

SIVE

REPERTORIVM PRIVILEGIORVM ET LITTERARVM
A ROMANIS PONTIFICIBVS ANTE ANNVM MCLXXXXVIII
ITALIAE
ECCLESIIS MONASTERIIS CIVITATIBVS SINGVLISQVE PERSONIS
CONCESSORVM

IVBENTE REGIA SOCIETATE GOTTINGENSI

CONGESSIT

PAVLVS FRIDOLINVS KEHR

VOL. VI

LIGVRIA SIVE PROVINCIA MEDIOLANENSIS

PARS I

LOMBARDIA

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCXIII

PRAEFATIO.

Sextum Italiae pontificiae volumen acta Romanorum pontificum et legatorum apostolicae sedis complectitur, quae ad Liguriam sive antiquam Mediolanensium archiepiscoporum provinciam pertinent. In eo igitur disserere proposuimus de dioecesibus Mediolanensi, Ticinensi sive Papiensi, Laudensi, Cremonensi, Brixiensi, Bergomensi, Comensi, Vercellensi, Novariensi, Taurinensi, Eporediensi, Augustana, Astensi, Albensi, Aquensi, Alexandrina, Dertonensi, Bobiensi, Albingaunensi, Albintimiliensi, Ianuensi, Savonensi, Brugnatensi, Lunensi. At vero propter nimiam molem utile nobis visum est volumen ipsum dividere, eo modo ut in hac prima parte acta recensuerimus, quae ad regionem, quae vulgo Lombardia appellatur, spectant. In altera parte voluminis regesta dabimus, quae episcopatus respiciunt in regionibus positos, quae Pedemontium, vulgo Piemonte, et Liguria maritima nuncupantur. Porro litteras, quas Romani pontifices ad Langobardorum reges miserunt, in ultimo Italiae pontificiae volumine una cum actis imperatorum et ceterorum regum Italiae colligemus.

In hac prima parte sexti voluminis recensentur acta Romanorum pontificum et legatorum apostolicae sedis num. 1087, quorum 544 iam in regestis Jaffeanis inveniuntur; integra 649, autographa 224, spuria autem 40.

Denique accipe notitias, quae, completo volumine, nobis occurrerunt:

pag. 4 n. 4: ed. Mon. Germ. Epp. VII 274 n. 2.
pag. 4 n. 6: ed. Mon. Germ. Epp. VII 307 n. 54.
pag. 4 n. 7: ed. Mon. Germ. Epp. VII 76 n. 81.
pag. 4 n. 9: ed. Mon. Germ. Epp. VII 114 n. 128.
pag. 5 n. 11: ed. Mon. Germ. Epp. VII 106 n. 116.
pag. 5 n. 13: ed. Mon. Germ. Epp. VII 110 n. 121.
pag. 6 n. 19: ed. Mon. Germ. Epp. VII 163 n. 204.

pag. 27 linea 10: adde L. Fumi Annuario del R. archivio di stato in Milano per l'anno 1911 (Milano 1912).

pag. 34 n. 29: edd. Vignati Cod. dipl. Laud. I p. XLI. Manzini Vescovi di Lodi p. 118 et in Arch. stor. di Lodi XXIV (1905) 180.

pag. 40 n. 57: ed. Mon. Germ. Epp. VII 308 n. 55.
pag. 40 n. 58: ed. Mon. Germ. Epp. VII 34 n. 35.
pag. 40 n. 60: ed. Mon. Germ. Epp. VII 50 n. 55.
pag. 40 n. 62: ed. Mon. Germ. Epp. VII 90 n. 96.
pag. 41 n. 66: ed. Mon. Germ. Epp. VII 100 n. 108.
pag. 41 n. 68: ed. Mon. Germ. Epp. VII 96 n. 103.

pag. 41 n. 69: ed. Mon. Germ. Epp. VII 133 n. 163.
pag. 42 n. 70: ed. Mon. Germ. Epp. VII 150 n. 188.
pag. 42 n. 71: ed. Mon. Germ. Epp. VII 162 n. 203.
pag. 42 n. 73: ed. Mon. Germ. Epp. VII 161 n. 202.
pag. 43 n. 74: ed. Mon. Germ. Epp. VII 190 n. 212.
pag. 43 n. 76: ed. Mon. Germ. Epp. VII 202 n. 228.
pag. 44 n. 77: ed. Mon. Germ. Epp. VII 215 n. 247.
pag. 44 n. 78: ed. Mon. Germ. Epp. VII 207 n. 233.
pag. 44 n. 79: ed. Mon. Germ. Epp. VII 233 n. 264.
pag. 44 n. 80: ed. Mon. Germ. Epp. VII 238 n. 270.
pag. 45 n. 83: ed. Mon. Germ. Epp. VII 269 n. 310.
pag. 61 n. 174: lege *(Milano 1160) mart. 28.*
pag. 68 n. 1: ed. Mon. Germ. Epp. VII 239 n. 271.

pag. 86. 87 (Ecclesia s. Iacobi de burgo portae Novae) n. 1. 2 et pag. 101 (Monasterium s. Dionysii) n. 4. 5: lege *(1158).* — Oddonis card. pariterque Oddonis et Arditionis card. sententiae certe ad a. 1158 pertinent (cf. p. 117).

pag. 92 n. 22: ed. Tatti Annali di Como II 881.
pag. 96 n. 1: ed. Mon. Germ. Epp. VII 237 n. 269.

pag. 100 (Monasterium s. Dionysii): cf. Puricelli De ss. Arialdo et Herlembaldo p. 463 sq. 475 sq.

pag. 110 n. 8: ed. Mon. Germ. Epp. VII 240 n. 272.
pag. 122 n. 1: ed. Arch. stor. di Lodi XXX (1911) 147.

pag. 133 (Ecclesia s. Georgii de Brinate): cf. *Nota de bolle e privileggi del monastero di Bernate*, s. XVI, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Afra con S. Salvatore di Brescia).

pag. 135 n. 2: lege abbatissam s. Petri de Carono.

pag. 155 (Monasterium s. Petri de Cremella): cf. Rinaldo Beretta Il monastero delle Benedettine di San Pietro di Cremella in: Arch. stor. Lomb. XXXIX (Ser. IV t. XVIII 1912) 293 sq.

pag. 159 (Monasterium de Civate): cf. A. Giussani L' abbazia di S. Pietro al Monte sopra Civate (Como 1912).

pag. 175 n. 7: ed. Mon. Germ. Epp. VII 123 n. 144.
pag. 175 n. 8: ed. Mon. Germ. Epp. VII 124 n. 145.
pag. 176 n. 9: ed. Mon. Germ. Epp. VII 124 n. 146.
pag. 176 n. 10: ed. Mon. Germ. Epp. VII 130 n. 157.
pag. 176 n. 12: ed. Mon. Germ. Epp. VII 201 n. 227.

pag. 192: de archivo monasterii s. Petri in Coelo aureo cf. Annuario del R. archivio di stato di Milano per l' anno 1912 p. 51 sq.

pag. 222 n. 2: ed. Mon. Germ. Epp. VII 234 n. 265.

pag. 232 (Monasterium s. Petri Bremetense): cf. Franc. Aug. Ab Ecclesia (Della Chiesa) Chronol. hist. (1645) p. 198 sq. — Carlo Gatti L' abbazia di S. Pietro in Breme (Vigevano 1912).

pag. 240 n. 5: ed. Moriondi Mon. Aquen. I 464 n. 8.
pag. 248 n. 10: Reg. G. Finazzi in Miscell. di storia ital. V (1868) 241.

pag. 251 (Monasterium s. Petri de Cerreto): cf. Arch. stor. di Lodi XXX (1911) 105 sq. 145 sq. XXXI (1912) 3 sq. 105 sq.

pag. 296 (Ecclesia s. Mariae de Ulmeneto): Hanc ecclesiam perperam refert Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 198) sub episcopatu Cenomanensi in Gallia: „Ecclesia sanctae Mariae de Ulmineto I marabutinum".

pag. 304 n. 5: Reg. Pflugk-Harttung Iter p. 290 n. 724.

Scr. Romae kal. mart. MDCCCCXIII.

KEHR.

RERVM INDEX.

LIGVRIA

MILANO

PAVIA

LODI

CREMONA

BRESCIA

BERGAMO

COMO

ELENCHVS PONTIFICVM ROMANORVM
QVORVM ACTA IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

(JK. = Jaffé-Kaltenbrunner; JE. = Jaffé-Ewald; JL. = Jaffé-Loewenfeld, Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII ed. Ph. Jaffé. Lipsiae 1885—88. — * = acta deperdita sive quorum simplex notitia habetur. — † = acta spuria. — Numeri documentorum, quorum autographa adhuc conservantur, typis crassioribus excussi sunt.)

				pag.
			Symmachus.	
*17	(cr. 505)	JK. —	Milano, Civ. n. 1	108
†18	(498—507)	JK. †760	Milano, Archiepisc. n. 14	30
			Hormisdas.	
†*19	(515—21)	JK. —	Pavia, Episc. n. 1	173
			Pelagius I.	
20	(555—60)	JK. 961	Liguria n. 1	3
21	(558—60)	JK. 983	Milano, Archiepisc. n. 15	30
*22	(558—60)	JK. —	Milano, Archiepisc. n. 16	31
23	(558—60)	JK. 1020	Liguria n. 2	3
24	(558—60)	JK. 1018 JE. †1943	Milano, Archiepisc. n. 17	31
25	(558—60)	JK. 1019	Liguria n. 3	3
26	(558—60)	JK. 1038	Milano, Archiepisc. n. 18	31
			Pelagius (I aut II).	
†*27	— —	JK. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 2	286
			Iohannes III.	
*28	(573)	JK. —	Milano, Archiepisc. n. 19	31
			Gregorius I.	
29	(591 aug.)	JE. 1149	Milano, Archiepisc. n. 20	32
30	(593 mart.)	JE. 1230	Milano, Archiepisc. n. 21 Milano, Civ. n. 2	32 109
31	(593 april.)	JE. 1233	Milano, Archiepisc. n. 22 Milano, Civ. n. 3	32 109
32	(593 april.)	JE. 1234	Milano, Archiepisc. n. 23	32
33	(593 april.)	JE. 1235	Milano, Archiepisc. n. 24	33
34	(593 sept.)	JE. 1272	Milano, Archiepisc. n. 25	33
35	(593 sept.)	JE. 1273	Milano, Archiepisc. n. 26	33
36	(593 sept.)	JE. 1274	Milano, Archiepisc. n. 27	33
37	(593 sept.)	JE. 1275	Milano, Archiepisc. n. 28	33
38	(594 mai.)	JE. 1294	Milano, Archiepisc. n. 29	34
39	(594 iul.)	JE. 1308	Milano, Archiepisc. n. 30	34
40	(594 iul.)	JE. 1309	Milano, Archiepisc. n. 31 Brescia, Episc. n. 1 Brescia, Civ. n. 1	34 310 333
41	(594 nov.)	JE. 1332	Milano, Archiepisc. n. 32	34
42	(596 nov.)	JE. 1460	Milano, Archiepisc. n. 33	35
43	(597 nov.)	JE. 1497	Milano, Archiepisc. n. 34	35
*44	(598?)	JE. —	Milano, Archiepisc. n. 35	35
45	(599 ian.)	JE. 1628	Milano, Archiepisc. n. 36	35
46	(599 mai.)	JE. 1675	Milano, Archiepisc. n. 37	35
47	(599 iul.)	JE. 1710	Milano, Archiepisc. n. 38	36
48	(599 iul.)	JE. 1711	Milano, Archiepisc. n. 39 Como, Episc. n. 1	36 399
49	(599 iul.)	JE. 1714	Milano, Archiepisc. n. 40	36
50	(599 iul.)	JE. 1752	Milano, Archiepisc. n. 41	36
51	(599 aug.)	JE. 1762	Milano, Archiepisc. n. 42	36
52	(600 mai.)	JE. 1779	Milano, Archiepisc. n. 43	37
*53	(600)	JE. —	Milano, Archiepisc. n. 44	37

				pag.
54	(600 sept.)	JE. 1796	Milano, Archiepisc. n. 45 Milano, Civ. n. 4	37 109
55	(600 oct.)	JE. 1801	Milano, Civ. n. 5	109
56	(600 oct.)	JE. 1804	Milano, Archiepisc. n. 46	37
*57	(600 oct.)	JE. —	Milano, Archiepisc. n. 47	38
*58	(600)	JE. —	Monza, Eccl. b. Iohannis bapt. n. 1	144
59	(602 mai.)	JE. 1864	Milano, Archiepisc. n. 48	38
60	(603 mai.)	JE. 1898	Milano, Archiepisc. n. 49	38
†*61	(590—604)	JE. †1929	Angera n. 1	166
†*62	(590—604)	JE. †1930	Angera n. 2	167
†*63	(590—604)	JE. †1931	Angera n. 3	167
†*64	(590—604)	JE. †1932	Angera n. 4	167
†*65	(590—604)	JE. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 3	286
			Constantinus I.	
*66	(708—15)	JE. —	Milano, Archiepisc. n. 50 Pavia, Episc. n. 2	38 174
			Zacharias.	
67	(745—52)	JE. 2306	Pavia, Episc. n. 3	174
			Paulus I.	
68	762 oct. 26	JE. 2350	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 1	321
			Hadrianus I.	
†*69	(776 mai. 10)	JE. —	Angera n. 5	167
†*70	(772—95)	JE. —	Civate, Mon. ss. Petri et Caloceri n. 1	160
			Paschalis I.	
†71	(817—24)	JL. †6613a	Milano, Archiepisc. n. 51	38
			Sergius II.	
*72	(846)	JE. —	Leggiuno, Eccl. s. Primi n. 1	168
			Nicolaus I.	
73	(861—67)	JE. 2864	Milano, Archiepisc. n. 52	39
*74	(861—67)	JE. —	Milano, Archiepisc. n. 53	39
75	(861—67)	JE. 2865	Milano, Archiepisc. n. 54	39
76	(861—67)	JE. 2866	Milano, Archiepisc. n. 55	39
77	(861—67)	JE. 2867	Milano, Archiepisc. n. 56	39
			Iohannes VIII.	
78	(872—73)	JE. 2955	Liguria n. 4	4
*79	(874)	JE. —	Liguria n. 5	4
80	(875)	JE. 3013	Liguria n. 6	4
81	(875 in.)	JE. 3014	Milano, Archiepisc. n. 57 Pavia, Episc. n. 4	40 174
82	877 feb. 27	JE. 3080	Milano, Archiepisc. n. 58	40
83	877 mart. 27	JE. 3084	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 2	322
84	(877 april.)	JE. 3094	Milano, Archiepisc. n. 59	40
85	877 mai. 25	JE. 3098 α	Milano, Archiepisc. n. 60 Brescia, Episc. n. 2	40 310
86	877 aug. 24	JE. 3111	Pavia, Episc. n. 5	174
*87	(878 april.)	JE. 3122	Milano, Archiepisc. n. 61	40

				pag.
*88	(878 april.)	JE. —	Pavia, Episc. n. 6	175
89	(878)	JE. 3129	Liguria n. 7	4
90	(878 mai.)	JE. 3140	Liguria n. 8	4
			Milano, Archiepisc. n. 62	40
91	(878)	JE. 3166	Liguria n. 9	4
			Milano, Archiepisc. n. 63	41
92	(878)	JE. 3192	Liguria n. 10	5
			Milano, Archiepisc. n. 64	41
			Pavia, Episc. n. 7	175
93	(878)	JE. 3193	Pavia, Episc. n. 8	175
			Pavia, Civ. n. 1	222
94	(878 oct. nov.)	JE. 3201	Liguria n. 11	5
			Milano, Archiepisc. n. 65	41
95	(878 nov.)	JE. 3203	Pavia, Episc. n. 9	176
96	(878 nov.)	JE. 3204	Liguria n. 12	5
			Milano, Archiepisc. n. 66	41
97	(878 nov. dec.)	JE. 3206	Liguria n. 13	5
*98	(878 nov. dec.)	JE. —	Liguria n. 14	5
			Milano, Archiepisc. n. 67	41
99	(878 dec.)	JE. 3209	Liguria n. 15	5
			Milano, Archiepisc. n. 68	41
100	(878)	JE. 3219	Pavia, Episc. n. 10	176
101	(879 mart.)	JE. 3224	Liguria n. 16	5
			Milano, Archiepisc. n. 69	41
102	(879)	JE. 3235	Liguria n. 17	6
103	(879 mai. 1)	JE. 3240	Milano, Archiepisc. n. 70	42
104	879 mai. 19	JE. 3252	Liguria n. 18	6
			Milano, Archiepisc. n. 71	42
105	879 mai. 20	JE. 3253	Liguria n. 19	6
			Milano, Archiepisc. n. 72	42
106	(879 iun.)	JE. 3269	Milano, Archiepisc. n. 73	42
107	(879 iul. aug.)	JE. 3270	Milano, Archiepisc. n. 74	43
*108	(879)	JE. —	Pavia, Episc. n. 11	176
109	(879)	JE. 3291	Pavia, Episc. n. 12	176
*110	(879 oct. 15)	JE. I p. 413	Milano, Archiepisc. n. 75	43
111	(879 oct.)	JE. 3294	Liguria n. 20	6
			Milano, Archiepisc. n. 76	43
			Milano, Civ. n. 6	110
112	(879)	JE. 3295	Pavia, Episc. n. 13	176
113	(879)	JE. 3297	Brescia, Episc. n. 3	310
114	(879)	JE. 3298	Como, Episc. n. 2	399
115	(879)	JE. 3299	Liguria n. 21	6
116	(879)	JE. 3300	Liguria n. 22	6
117	(879)	JE. 3305	Milano, Archiepisc. n. 77	44
118	(879 nov.)	JE. 3313	Milano, Archiepisc. n. 78	44
119	880 nov.	JE. 3329	Milano, Archiepisc. n. 79	44
120	880 nov.	JE. 3330	Pavia, Civ. n. 2	222
121	881 feb. 15	JE. 3334	Milano, Archiepisc. n. 80	44
122	(881)	JE. 3335	Milano, Archiepisc. n. 81	44
			Milano, Eccl. cathedr. n. 1	68
			Milano, Civ. n. 7	110
123	881 feb. 15	JE. 3336	Milano, Archiepisc. n. 82	45
			Milano, Civ. n. 8	110

				pag.
124	(881)	JE. 3342	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 1	96
125	882 aug.	JE. 3382	Milano, Archiepisc. n. 83	45
			Marinus I.	
126	883 iun. 23	JL. 3389	Lodi, Episc. n. 1	239
			Stephanus V.	
*127	(885)	JL. —	Pavia, Episc. n. 14	177
128	(886 ex.—887 in.)	JL. 3419	Lodi, Episc. n. 2	240
*129	(887—88)	JL. —	Como, Episc. n. 3	399
130	(887—88)	JL. 3442	Como, Episc. n. 4	400
			Anastasius III.	
*131	(911)	JL. —	Pavia, Episc. n. 15	177
			Iohannes X.	
*132	(914—15)	JL. —	Pavia, Episc. n. 16	177
			Iohannes card. S. R. E.	
†133	922 feb. 21	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 1	193
			Iohannes XI.	
*134	(931)	JL. 3586	Milano, Archiepisc. n. 84	45
			⟨Eugenius pp.⟩	
†135	937 mart. 1	JL. —	Milano, Eccl. cathedr. n. 2	68
			Stephanus VIII.	
†136	(940—42) iun. 8	JL. —	Brescia, Mon. s. Faustini n. 1	329
*137	(939—42?)	JL. —	Brescia, Mon. s. Faustini n. 2	329
			Marinus II.	
			Rogerius ep. Perusinus, legatus Marini II.	
†138	945 mai. 15	JL. —	Milano, Eccl. cathedr. n. 3	69
			⟨Anastasius pp.⟩	
†*139	968 oct. 6	JL. —	Brescia, Civ. n. 2	334
			Iohannes XIII.	
140	(969 mai. 26)	JL. 3759	Milano, Archiepisc. n. 85	45
141	(972)	JL. —	Breme, Mon. s. Petri n. 1	234
142	972 april. 20	JL. 3760	Pavia, Mon. b. Mariae foris portam n. 1	221
143	972 april. 21	JL. 3761	Breme, Mon. s. Petri n. 2	234
144	972 april. 24	JL. 3764	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 1	204
145	972 april.	JL. 3765	Pavia, Episc. n. 17 Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 2	177 204
			Benedictus VII.	
*146	(974—83?)	JL. —	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 3	205
			Iohannes XV.	
†147	986 ian. 25	JL. 3826	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 2	193
148	987 april. 2	JL. 3828	Pavia, Episc. n. 18 Pavia, Eccl. cathedr. n. 1 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 3	177 186 194

				pag.
			Gregorius V.	
149	996 oct. 11	JL. 3871	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 4	194
150	998 april. 28	JL. 3882	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 1	89
			Silvester II.	
151	999 april. 19	JL. 3901	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 1	343
†152	1001	JL. †3939	Pavia, Episc. n. 19	177
			Pavia, Mon. Senatoris n. 1	217
			Benedictus VIII.	
153	1014 feb.	JL. 4002	Breme, Mon. s. Petri n. 3	234
154	1019 iun. 13 (9)	JL. 4026	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 2	344
†*155	(1023)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 86	45
			Milano, Mon. s. Dionysii n. 1	100
			Iohannes XIX.	
*156	1027 april. 6	JL. I p. 517	Milano, Archiepisc. n. 87	45
			Benedictus IX.	
*157	1038 mart. 26	JL. I p. 520	Milano, Archiepisc. n. 88	46
*158	(1038?)	JL. —	Lodi, Civ. n. 1	247
*159	(1038?)	JL. —	Lodi, Civ. n. 2	247
			Clemens II.	
160	(1047 ian. 5)	JL. 4141	Milano, Archiepisc. n. 89	46
			Leo IX.	
†*161	1049 aug. 1	JL. —	Cremona, Eccl. s. Aegidii n. 1	282
*162	(1050 april.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 90	46
163	1050 aug. 26	JL. 4233	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 5	194
†164	(1051) iun. 8	JL. †4286	Bergamo, Mon. s. Gratae n. 1	384
			Victor II.	
†*165	(1055)	JL. —	Asola, Eccl. b. Mariae n. 1	354
			Stephanus IX.	
*166	(1057)	JL. 4378	Milano, Archiepisc. n. 91	46
			Milano, Civ. n. 9	110
*167	(1057 nov.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 92	47
			Milano, Civ. n. 10	110
			Nicolaus II.	
*168	(1058 dec.)	JL. —	Liguria n. 23	7
*169	(1059 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 93	47
			Milano, Civ. n. 11	110
*170	(1059 in.)	JL. —	Liguria n. 24	7
			Milano, Archiepisc. n. 94	47
			Lodi, Episc. n. 3	240
			Brescia, Episc. n. 4	310
*171	(1059 april.)	JL. —	Milano, Civ. n. 12	110
172	1060 april.	JL. I p. 562	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 3	344
173	1060 mai. 5 (6)	JL. 4435	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 3	322
174	1060 mai. 16 (14)	JL. 4436	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 4	323
175	(1059—60)	JL. 4424	Milano, Civ. n. 13	111

				pag.
			Alexander II.	
176	(1061 oct.)	JL. 4469	Milano, Civ. n. 14	111
177	(1063?)	JL. 4502	Milano, Civ. n. 15	111
178	(1063)	JL. 4505	Como, Episc. n. 5	400
179	(1063)	JL. 4508	Como, Episc. n. 6	400
†180	1063 april. 19	JL. †4542	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 5	323
181	(1064)	JL. 4550	Milano, Archiepisc. n. 95 Milano, Civ. n. 16	47 111
182	(1064)	JL. 4558	Como, Episc. n. 7	400
*183	(cr. 1064)	JL. —	Milano, Civ. n. 17	111
184	(1065)	JL. 4579	Milano, Mon. s. Vincentii n. 1 Milano, Mon. s. Celsi n. 1 Milano, Civ. n. 18	98 99 112
185	(1063—65)	JL. 4559	Milano, Civ. n. 19	112
*186	(1061—66)	JL. —	Milano, Civ. n. 20	112
*187	(1066 in.)	JL. 4591	Milano, Archiepisc. n. 96 Milano, Civ. n. 21	48 112
188	1066 oct. 30	JL. 4596	Cremona, Episc. n. 1	264
189	(1067)	JL. 4637	Cremona, Civ. n. 1	295
190	(1066—67)	JL. 4612	Milano, Archiepisc. n. 97 Milano, Civ. n. 22	48 112
191	(1066—67)	JL. 4613	Milano, Civ. n. 23	113
192	(1066—67)	JL. 4618	Milano, Archiepisc. n. 98	48
*193	(1067?)	JL. —	Milano, Civ. n. 25	113
*194	(1070)	JL. 4668	Milano, Archiepisc. n. 100 Milano, Civ. n. 26	49 113
195	1070 nov. 6	JL. 4679	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 6	195
196	1071 mart. 24	JL. 4687	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 4	286
*197	(1072 in.)	JL. I p. 587	Milano, Archiepisc. n. 102	49
*198	(1072 in.)	JL. 4701	Milano, Archiepisc. n. 103	49
†199	(1062—72 april. 26)	JL. †4572	Pavia, Mon. Senatoris n. 2	218
			Mainardus Silvae Candidae ep. et Iohannes S. R. E. card. presb., apost. sedis legati.	
200	1067 aug. 1	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 99 Milano, Civ. n. 24	48 113
			Bernardus apost. sedis legatus.	
*201	1072 ian. 6	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 101	49
			Gregorius VII.	
202	1073 iun. 24	JL. 4782	Liguria n. 25 Milano, Archiepisc. n. 104	7 49
203	1073 iun. 29	JL. 4783	Milano, Archiepisc. n. 105 Pavia, Episc. n. 20	49 177
204	1073 iul. 1	JL. 4786	Liguria n. 26 Milano, Archiepisc. n. 106	7 50
205	1073 sept. 1	JL. 4791	Como, Episc. n. 8	400
206	1073 sept. 27	JL. 4796	Milano, Civ. n. 27	113
207	1073 oct. 9	JL. 4797	Milano, Archiepisc. n. 107 Milano, Civ. n. 28	50 113
208	1073 oct. 13	JL. 4798	Milano, Archiepisc. n. 108 Milano, Civ. n. 29	50 114

				pag.
209	1073 oct. 13	JL. 4799	Milano, Civ. n. 30	114
			Pavia, Episc. n. 21	178
210	1074 ian. 25	JL. 4820	Liguria n. 27	7
			Lodi, Episc. n. 4	240
			Cremona, Episc. n. 2	264
			Brescia, Episc. n. 5	311
			Bergamo, Episc. n. 1	358
*211	(1074 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 109	50
212	1074 mart. 17	JL. 4834	Pavia, Episc. n. 22	178
*213	(1074 mart.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 110	50
*214	1074 mart.	JL. —	Cremona, Civ. n. 2	295
215	1074 april. 15	JL. 4858	Liguria n. 28	8
			Milano, Civ. n. 31	114
*216	(1074 oct. 16)	JL. —	Pavia, Episc. n. 23	178
217	1074 dec. 7	JL. 4903	Milano, Archiepisc. n. 111	50
218	1074 dec. 16	JL. 4908	Pavia, Episc. n. 24	178
*219	1075 feb. 24—28	JL. I p. 612	Pavia, Episc. n. 25	179
220	1075 mart. 3	JL. 4936	Lodi, Episc. n. 5	240
			Lodi, Eccl. cathedr. n. 1	245
			Lodi, Civ. n. 3	247
221	1075 dec. 7	JL. 4968	Milano, Archiepisc. n. 112	51
			Milano, Civ. n. 32	114
222	1075 dec. 8	JL. 4969	Liguria n. 29	8
			Milano, Archiepisc. n. 113	51
			Lodi, Episc. n. 6	241
223	(1075 ex.)	JL. 4973	Milano, Civ. n. 33	114
224	1076 ian. 8 (?)	JL. 4972	Milano, Archiepisc. n. 114	51
*225	1076 feb.	JL. I p. 616	Liguria n. 30	8
226	1076	JL. 4989	Milano, Civ. n. 34	114
227	1076 oct. 31	JL. 5007	Milano, Archiepisc. n. 115	51
			Milano, Civ. n. 35	114
*228	(1077 in.)	JL. —	Milano, Civ. n. 36	115
229	(1077)	JL. 5288	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 1	279
			Cremona, Civ. n. 3	295
230	1078 ian. 28	JL. 5063	Liguria n. 31	8
*231	1078 mart. 3	JL. I p. 625	Milano, Archiepisc. n. 116	52
*232	1078 mart. 3	JL. I p. 625	Cremona, Episc. n. 3	264
233	1078 mart. 10	JL. 5069 a, 5302	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 5	287
234	1078 mart. 10	JL. 5069	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 4	344
*235	1079 feb. 11	JL. I p. 629	Milano, Archiepisc. n. 117	52
236	1079 iun. 21	JL. 5132	Como, Episc. n. 9	401
			Bergamo, Episc. n. 2	358
*237	1080 mart. 7	JL. I p. 634	Milano, Archiepisc. n. 118	52
*238	(1080)	JL. —	Cremona, Mon. s. Iohannis iuxta Pipiam n. 1	293
*239	(1084—85?)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 119	52
*240	(1080—85)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 1	229
*241	(1073—85)	JL. —	Milano, Civ. n. 37	115
*242	(1073—85)	JL. —	Lodi, Episc. n. 7	241
			Bonizo ep. Sutrinus, apost. sedis legatus.	
*243	1078 mai. 12	JL. —	Cremona, Mon. s. Thomae n. 1	284
			Apost. sedis legatus quidam.	
*244	(1086—87)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 120	52

			Urbanus II.	pag.
245	1088 oct. 29	JL. 5373	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 2	279
246	(1088)	JL. 5359	Milano, Archiepisc. n. 121	52
247	(1088)	JL. 5360	Milano, Civ. n. 38	115
248	(1088)	JL. 5356	Milano, Archiepisc. n. 122	53
249	(1088)	JL. 5378	Milano, Archiepisc. n. 123	53
250	(1089)	JL. 5386	Milano, Archiepisc. n. 124	53
251	(1089)	JL. 5396	Bergamo, Civ. n. 1	385
*252	(cr. 1090)	JL. —	Brescia, Episc. n. 6	311
*253	(1090)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 3	358
254	(1093)	JL. —	Milano, Civ. n. 39	115
*255	(1088—95)	JL. —	Cremona, Mon. s. Salvatoris n. 1	292
256	1095 mart. 16	JL. 5553	Cremona, Mon. s. Salvatoris n. 2	292
†257	1095 mart. 30	JL. 5557	Cremona, Eccl. cathedr. n. 1	275
258	1095 mart. 31	JL. 5558	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 3	280
*259	(1095 mart.—april.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 125	53
*260	(1095)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 1	393
*261	(1095)	JL. —	Como, Episc. n. 10	401
262	1095 mai. 16	JL. 5564	Como, Mon. s. Abundii n. 1	405
263	1095 mai. ex.	JL. 5566	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 5	345
*264	1095 mai. 28	JL. —	Nesso, Eccl. ss. Petri et Pauli n. 1	408
*265	1095 iun. 3	JL. —	Como, Mon. s. Abundii n. 2	405
*266	(1096)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 1 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 2	75 89
*267	1096 sept. 14	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 2	229
*268	(1096 sept. 21)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Mariae Gualterii n. 1	190
269	(1096) oct. 9	JL. 5671	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 2 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 3	75 89
270	1096 oct. 16	JL. 5673	Cremona, Mon. s. Iohannis iuxta Pipiam n. 2	293
271	1096 oct. 16	JL. —	Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 1	319
*272	(1096 sept.—oct.)	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 2 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 1	144 149
*273	(1096 ex.—97)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 126 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 3	54 75
274	(1097) mart. 26	JL. 5771	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 3 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 2	144 149
*275	(1097 ex.—98 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 128	54
276	1098 april. 24	JL. 5700	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 5	75
277	1099 mai. 5	JL. 5803	Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 1	395
*278	(1099)	JL. 5795	Milano, Archiepisc. n. 129	54
†*279	1099	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 2	96
280	(1088—99)	JL. 5740	Brescia, Civ. n. 3	334
281	(1088—99)	JL. 5741 5742	Brescia, Civ. n. 4	334
282	(1088—99)	JL. 5743	Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 1	189
283	(1088—99)	JL. 5744	Milano, Civ. n. 40 Eccl. s. Trinitatis de Ponte Guinizeli n. 1	115 119
*284	(1088—99)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 130	54
*285	(1088—99)	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 3	96
*286	(1088—99)	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 1	141
*287	(1088—99)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 1	298

			Armannus card. S. R. E. (vicarius d. papae)	
			(cf. Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 1)	pag.
*288	(1097 nov.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 127	54
			Gregorius Papien. et card. S. R. E.	
289	1098 april. 7	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 4	75
			Paschalis II.	
290	1101 mart. 15	JL. 5870	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 1	365
291	1102 feb. 14	JL. 5890	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 4	89
292	1102 feb. 14	JL. 5891	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 7	196
293	(1102 feb.)	JL. 5853	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 4	205
294	1102 feb. 14	JL. 5892	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 6	287
295	(1102)	JL. —	Castenedolo, Eccl. s. Iacobi n. 1	341
*296	(1102)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 131	54
297	(1103) nov. 6	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 1	154
298	1103 nov. 16	JL. —	Breme, Mon. s. Petri n. 4	235
*299	(1103)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 132	54
300	(1103)	JL. 5941	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 6	76
*301	(1103)	JL. —	Milano, Civ. n. 41	115
302	1105 mart. 18	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 9	197
303	1105 mart. 18	JL. 6011	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 10	197
304	1105 mart. 22	JL. 6013	Pavia, Episc. n. 26	179
*305	(1105 mart.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 133 Milano, Civ. n. 42	54 115
306	(1105) april. 27	JL. 6035 6435	Pavia, Episc. n. 27 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 11 Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 5	179 197 205
307	(1105) iun. 24	JL. 6037	Pavia, Episc. n. 28 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 12 Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 6 Pavia, Civ. n. 3	179 197 205 223
*308	(1105)	JL. —	Pavia, Mon. Senatoris n. 4	218
309	(1106) april. 29	JL. 6080	Pavia, Episc. n. 29 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 13 Pavia, Civ. n. 4	180 198 223
310	1106 mai. 11	JL. 6082	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 6	323
*311	(1106 oct.)	JL. —	Pavia, Episc. n. 30 Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 1	180 212
312	(1106 nov.)	JL. 6081	Pavia, Episc. n. 31 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 14	180 198
313	1106 nov. 15	JL. 6100	Mon. s. Stephani de Cornu n. 1	257
314	(1106) nov. 19	JL. 6102	Pavia, Episc. n. 32 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 15 Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 7	180 198 205
315	1106 nov. 21	JL. 6578	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 4	280
*316	(1107 aug. 22)	JL. —	Lomello, Eccl. s. Mariae Maioris n. 1	228
317	1109 april. 26	JL. 6235	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 1	376
*318	(1112 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 134	55
319	1114 april. 14	JL. 6380	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 1 Bergamo, Civ. n. 2	303 385
320	1115 april. 3	JL. 6454	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 3	229
321	1116 feb. 6	JL. —	Paullo, Mon. s. Petri n. 1	256

				pag.
*322	1116 mart. 6—7	JL. I p. 761/762	Milano, Archiepisc. n. 135	55
*323	1116 mart. 11	JL. I p. 762	Milano, Archiepisc. n. 136	55
*324	1116	JL. —	Pavia, Eccl. s. Michaelis Maioris n. 1	187
325	(1100—16) ian. 30	JL. 6487	Como, Episc. n. 11 Como, Eccl. s. Fidelis n. 1	401 404
326	(1117) ian. 1	JL. 6544	Como, Episc. n. 12 Como, Eccl. s. Fidelis n. 2	401 404
327	1114—18	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 2	304
*328	(1099—1118)	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 3	142
*329	(1099—1118)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 2	298
*330	(1099—1118)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 3	319
*331	(1099—1118)	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 6	345
*332	(1099—1118)	JL. —	Mon. s. Pauli de Argon n. 1	389
			Bernardus S. R. E. card. atque legatus Paschalis II.	
333	1102 iul.	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 2 Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 4	141 144
334	1102 aug. 18	JL. —	Pavia, Eccl. cathedr. n. 2 Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 8	186 196
*335	(1102)	JL. —	Pavia, Mon. Senatoris n. 3	218
336	(1102—06)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 2	319
			Bruno et Iohannes card., Romani legati.	
*337	1111	JL. —	Lodi vecchio, Mon. s. Petri n. 3	250
			Iohannes Cremen. s. Chrysogoni, Gregorius s. Laurentii in Lucina presb. card., Gregorius diac. card. s. Angeli.	
338	(cr. 1114)	JL. —	Portalbera n. 1	226
			Gelasius II.	
339	(1118) mart. 15	JL. 6634	Milano, Archiepisc. n. 137 Milano, Civ. n. 43	55 116
			Calixtus II.	
340	1119 nov. 27	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 3	304
*341	(1120 april. 9)	JL. I p. 794	Milano, Archiepisc. n. 138 Milano, Civ. n. 44	55 116
342	1120 april. 11	JL. 6839	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 5	145
*343	1120 april. 11	JL. 6840	Milano, Civ. n. 45	116
344	1120 april. 16	JL. 6842	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 8	206
*345	(1120 april. 13—17)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 139 Milano, Civ. n. 46	55 116
346	1120 april. 21	JL. 6843	Mon. s. Pauli de Argon n. 2	389
347	1120 april. 21	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 2	154
348	(1120) april. 23	JL. 6845	Cremona, Episc. n. 4	264
*349	(1120)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 4	230
†350	1121 april. 11	JL. †6841	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 16	198
*351	(1121?)	JL. I p. 818	Milano, Archiepisc. n. 140	56
*352	(1120—22)	JL. —	Como, Episc. n. 13	401
353	(1122) april. 6	JL. 6965	Como, Episc. n. 14	401
354	1122 april. 15	JL. 6966	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 5	280
355	1123 feb. 10	JL. 7012	Brescia, Mon. s. Euphemiae n. 1	337

				pag.
356	1123 feb. 27	JL. 7018	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 7	76
357	1123 mart. 6	JL. 7021	Cremona, Eccl. cathedr. n. 2	275
358	1123 mart. 16	JL. 7024	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 7	345
359	1123 mart. 18	JL. —	Cremona, Mon. s. Laurentii n. 1	283
360	1123 april. 3	JL. 7048	Crema, Mon. s. Benedicti n. 1	301
361	1123 april. 3	JL. 7049	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 7	324
362	1123 april. 3	JL. 7050	Brescia, Mon. s. Faustini n. 3	330
363	1123 april. 15	JL. 7064	Pavia, Episc. n. 33	180
364	(1123) dec. 27	JL. 7001	Milano, Archiepisc. n. 141 Milano, Civ. n. 47 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 8 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 5	56 116 76 90
*365	1123	JL. 7022	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 7	287
*366	(1123)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 1	317
367	1124 feb. 1	JL. 7140	Cremona, Episc. n. 5	264
368	1124 mart. 31	JL. 7145	Cremona, Episc. n. 6 Cremona, Eccl. cathedr. n. 3	265 275
*369	(1120—24)	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 4	142
*370	(1120—24)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 17	199
*371	(1120—24)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 3	299
			Gregorius presb. card. S. R. E. et apost. sedis legatus.	
372	1124 iul.	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 9	76
			Honorius II.	
373	1125 feb. 19	JL. 7185	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 2	365
374	1125 nov. 21	JL. 7216	Mon. s. Pauli de Argon n. 3	389
375	(1125)	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 8	345
†376	(1126 iul.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 142	56
†377	(1126)	JL. †7750a	Milano, Archiepisc. n. 143	56
*378	1126	JL. —	Breme, Mon. s. Petri n. 5	235
*379	(1128 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 144	56
380	(1129) mai. 14	JL. 7376	Bergamo, Episc. n. 4 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 2	358 376
381	(1129) iul. 15	JL. 7357	Bergamo, Episc. n. 5 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 3	359 376
*382	(1125—29)	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 6 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 3	145 150
*383	(1125—29)	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 7 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 4	146 150
384	(1125—29) april. 20	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 8 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 5	146 150
*385	(1125—30)	JL. —	Brescia, Eccl. cathedr. n. 1	314
*386	(1124—30)	JL. —	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 9	206
			Iohannes Cremen. card. tit. s. Chrysogoni.	
*387	(1129)	JL. —	Liguria n. 32 Milano, Archiepisc. n. 145	8 56
			Iohannes tit. s. Chrysogoni et Petrus tit. s. Anastasiae presb. card., apost. sedis legati.	
388	1129 oct. 13	JL. —	Bergamo, Episc. n. 6 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 4	359 376

			Innocentius II.	pag.
389	1130 april. 3	JL. 7409	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 4	304
390	1130 aug. 7	JL. 7420	Pavia, Episc. n. 34	181
*391	1132 april. 23	JL. I p. 856	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 5	230
*392	1132 mai. 8	JL. I p. 856	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 18	199
393	1132 mai. 31	JL. 7569	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 5	377
394	1132 iun. 3	JL. 7570	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 10	206
395	1132 iun. 4	JL. 7571	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 19	199
396	1132 iun. 13	JL. 7605	Brescia, Mon. s. Euphemiae n. 2	337
397	(1132) iun. 28	JL. 7575	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 6 Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 2	377 395
398	(1130—32)	JL. —	Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 6	150
399	1132 iun. 30	JL. —	Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 7	150
400	(1132) iun. 30	JL. 7579	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 9 Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 8	145 151
401	1132 iul. 26	JL. 7588	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 9	345
402	1132 iul. 29	JL. —	Cremona, Mon. s. Laurentii n. 2	283
403	1132 aug. 10	JL. 7590	Brescia, Mon. s. Faustini n. 4	330
404	1132 aug. 29	JL. 7592	Cremona, Eccl. cathedr. n. 4	275
405	1132 aug. 29	JL. 7593	Cremona, Mon. s. Gabrielis n. 1	290
406	1132 aug. 30	JL. 7594	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 8	324
407	1132 aug. 30	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri in Monte Ursino n. 2	338
†408	(1132)	JL. †7530	Pavia, Episc. n. 35 Pavia, Civ. n. 5	181 223
*409	(1132)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 3 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 7	366 377
*410	(1132)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 4 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 8	366 377
†411	1133 mai. 1	JL. †8307	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 9	324
*412	(1133)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 2	317
*413	(1134 nov. 30)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 5 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 9	366 377
414	(1134) nov. 30	JL. 7663	Bergamo, Episc. n. 7 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 6 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 10	359 366 377
415	(1134)	JL. 7667	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 6	230
*416	(1134)	JL. —	Brescia, Episc. n. 7	311
*417	1135 (mai. iun.)	JL. I p. 865	Milano, Archiepisc. n. 147 Milano, Eccl. cathedr. n. 4 Milano, Civ. n. 48	57 69 116
418	(1135) iun. 18	JL. 7716	Milano, Eccl. cathedr. n. 5 Milano, Civ. n. 49 Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 3	69 116 395
419	(1135) iun. 18	JL. 7717	Bergamo, Episc. n. 8 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 7 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 11 Bergamo, Civ. n. 3	359 366 378 386
*420	(1135 iun. 18)	JL. —	Bergamo, Civ. n. 4	386
421	1135 iun. 19	JL. 7720	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 8 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 12	366 378
*422	(1135 iun.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 148 Milano, Civ. n. 50	57 116
423	1135 iul. 25	JL. 7724	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 10	146
*424	(1135)	JL. —	Brescia, Civ. n. 5	334

				pag.
425	(1136) feb. 29	JL. 7757	Bergamo, Episc. n. 9	359
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 9	367
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 13	378
426	(1136) iul. 24	JL. 7786	Bergamo, Episc. n. 10	359
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 10	367
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 14	378
427	1136 sept. 8	JL. 7788	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 1	355
*428	(1136)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 149	57
*429	(cr. 1137)	JL. —	Cremona, Civ. n. 4	295
430	1138 mai. 5	JL. 7896	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 1	390
431	(1137—38)	JL. 8291	Bergamo, Episc. n. 11	359
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 11	367
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 15	378
432	1139 feb. 7	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 3	154
*433	(1139)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 5	276
*434	(1139)	JL. —	Cremona, Episc. n. 7	265
*435	(1139 april.)	JL. —	Cremona, Episc. n. 8	265
*436	(1130—39)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 12	360
437	(1138—39) april. 9	JL. 7935	Bergamo, Episc. n. 13	360
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 12	367
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 16	378
438	(1138—39 april. 9)	JL. 7936	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 13	368
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 17	378
439	1139 april. 12	JL. 7980α, 8066	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 8	287
440	1139 mai. 14	JL. 8032	Cremona, Episc. n. 9	265
			Cremona, Eccl. cathedr. n. 6	276
441	1139 nov. 18	JL. 8052	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 1	122
			Cerreto, Mon. s. Petri n. 1	252
442	1140 april. 29	JL. 8092	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 14	368
*443	1141 ian. 28	JL. 8125	Mon. s. Mariae de Minervio n. 1	350
444	1141 oct. 15	JL. 8155	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 1	151
*445	1141 dec. 7	JL. —	Breme, Mon. s. Petri n. 6	236
446	1141 dec. 13	JL. 8163	Bergamo, Episc. n. 14	360
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 15	368
*447	1142 mai. 1	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 2	391
*448	(1139—43)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 2	252
449	(1138—43) april. 23	JL. 8178	Milano, Archiepisc. n. 150	58
			Lodi, Episc. n. 8	241
			Como, Episc. n. 15	401
450	(1138—43) sept. 23	JL. 8314	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 18	379
*451	(1136—43)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 151	58
			Cremona, Episc. n. 10	266
452	(1130—43)	JL. 8272	Cremona, Episc. n. 11	266
*453	(1130—43)	JL. —	Lodi, Episc. n. 9	241
*454	(1130—43)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 4	299
*455	(1130—43)	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 1	348
*456	(1130—43)	JL. —	Eccl. s. Georgii de Monte Mediano n. 1	349
*457	(1130—43)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 2	393
			Anselmus presb. card. S. R. E.	
*458	1130 iul. 18	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri in Monte Ursino n. 1	338
459	(1132 iul. aug.)	JL. —	Castenedolo, Eccl. s. Iacobi n. 2	341

			Innocentius II.	pag.
389	1130 april. 3	JL. 7409	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 4	304
390	1130 aug. 7	JL. 7420	Pavia, Episc. n. 34	181
*391	1132 april. 23	JL. I p. 856	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 5	230
*392	1132 mai. 8	JL. I p. 856	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 18	199
393	1132 mai. 31	JL. 7569	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 5	377
394	1132 iun. 3	JL. 7570	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 10	206
395	1132 iun. 4	JL. 7571	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 19	199
396	1132 iun. 13	JL. 7605	Brescia, Mon. s. Euphemiae n. 2	337
397	(1132) iun. 28	JL. 7575	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 6	377
			Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 2	395
398	(1130—32)	JL. —	Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 6	150
399	1132 iun. 30	JL. —	Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 7	150
400	(1132) iun. 30	JL. 7579	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 9	145
			Monza, Mon. s. Mariae de Ingino n. 8	151
401	1132 iul. 26	JL. 7588	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 9	345
402	1132 iul. 29	JL. —	Cremona, Mon. s. Laurentii n. 2	283
403	1132 aug. 10	JL. 7590	Brescia, Mon. s. Faustini n. 4	330
404	1132 aug. 29	JL. 7592	Cremona, Eccl. cathedr. n. 4	275
405	1132 aug. 29	JL. 7593	Cremona, Mon. s. Gabrielis n. 1	290
406	1132 aug. 30	JL. 7594	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 8	324
407	1132 aug. 30	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri in Monte Ursino n. 2	338
†408	(1132)	JL. †7530	Pavia, Episc. n. 35	181
			Pavia, Civ. n. 5	223
*409	(1132)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 3	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 7	377
*410	(1132)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 4	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 8	377
†411	1133 mai. 1	JL. †8307	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 9	324
*412	(1133)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 2	317
*413	(1134 nov. 30)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 5	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 9	377
414	(1134) nov. 30	JL. 7663	Bergamo, Episc. n. 7	359
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 6	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 10	377
415	(1134)	JL. 7667	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 6	230
*416	(1134)	JL. —	Brescia, Episc. n. 7	311
*417	1135 (mai. iun.)	JL. I p. 865	Milano, Archiepisc. n. 147	57
			Milano, Eccl. cathedr. n. 4	69
			Milano, Civ. n. 48	116
418	(1135) iun. 18	JL. 7716	Milano, Eccl. cathedr. n. 5	69
			Milano, Civ. n. 49	116
			Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 3	395
419	(1135) iun. 18	JL. 7717	Bergamo, Episc. n. 8	359
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 7	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 11	378
			Bergamo, Civ. n. 3	386
*420	(1135 iun. 18)	JL. —	Bergamo, Civ. n. 4	386
421	1135 iun. 19	JL. 7720	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 8	366
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 12	378
*422	(1135 iun.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 148	57
			Milano, Civ. n. 50	116
423	1135 iul. 25	JL. 7724	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 10	146
*424	(1135)	JL. —	Brescia, Civ. n. 5	334

				pag.
425	(1136) feb. 29	JL. 7757	Bergamo, Episc. n. 9 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 9 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 13	359 367 378
426	(1136) iul. 24	JL. 7786	Bergamo, Episc. n. 10 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 10 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 14	359 367 378
427	1136 sept. 8	JL. 7788	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 1	355
*428	(1136)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 149	57
*429	(cr. 1137)	JL. —	Cremona, Civ. n. 4	295
430	1138 mai. 5	JL. 7896	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 1	390
431	(1137—38)	JL. 8291	Bergamo, Episc. n. 11 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 11 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 15	359 367 378
432	1139 feb. 7	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 3	154
*433	(1139)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 5	276
*434	(1139)	JL. —	Cremona, Episc. n. 7	265
*435	(1139 april.)	JL. —	Cremona, Episc. n. 8	265
*436	(1130—39)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 12	360
437	(1138—39) april. 9	JL. 7935	Bergamo, Episc. n. 13 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 12 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 16	360 367 378
438	(1138—39 april. 9)	JL. 7936	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 13 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 17	368 378
439	1139 april. 12	JL. 7980 α 8066	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 8	287
440	1139 mai. 14	JL. 8032	Cremona, Episc. n. 9 Cremona, Eccl. cathedr. n. 6	265 276
441	1139 nov. 18	JL. 8052	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 1 Cerreto, Mon. s. Petri n. 1	122 252
442	1140 april. 29	JL. 8092	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 14	368
*443	1141 ian. 28	JL. 8125	Mon. s. Mariae de Minervio n. 1	350
444	1141 oct. 15	JL. 8155	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 1	151
*445	1141 dec. 7	JL. —	Breme, Mon. s. Petri n. 6	236
446	1141 dec. 13	JL. 8163	Bergamo, Episc. n. 14 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 15	360 368
*447	1142 mai. 1	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 2	391
*448	(1139—43)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 2	252
449	(1138—43) april. 23	JL. 8178	Milano, Archiepisc. n. 150 Lodi, Episc. n. 8 Como, Episc. n. 15	58 241 401
450	(1138—43) sept. 23	JL. 8314	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 18	379
*451	(1136—43)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 151 Cremona, Episc. n. 10	58 266
452	(1130—43)	JL. 8272	Cremona, Episc. n. 11	266
*453	(1130—43)	JL. —	Lodi, Episc. n. 9	241
*454	(1130—43)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 4	299
*455	(1130—43)	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 1	348
*456	(1130—43)	JL. —	Eccl. s. Georgii de Monte Mediano n. 1	349
*457	(1130—43)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 2	393
			Anselmus presb. card. S. R. E.	
*458	1130 iul. 18	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri in Monte Ursino n. 1	338
459	(1132 iul. aug.)	JL. —	Castenedolo, Eccl. s. Iacobi n. 2	341

			Vasallus diac. card. et Innocentii II in Longobardia legatus.	pag.
460	1141 aug. 22	JL. —	Como, Mon. s. Mariae Veteris n. 1	407
			Hubaldus presb. card. S. R. E. et apost. sedis legatus.	
461	1143 aug. 1	JL. —	Pavia, Episc. n. 36	181
			Anacletus II (antipapa).	
*462	(1130)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 146	57
*463	(1078—1140)	JL. —	Cremona, Mon. s. Thomae n. 2	285
			Celestinus II.	
*464	(1143 oct.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 152 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 10 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 6	58 76 90
465	(1143 oct.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 153 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 11 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 7	58 77 90
466	(1143) nov. 6	JL. 8437	Rosate, Eccl. s. Stephani n. 1 Mon. s. Mariae de Montano n. 1	127 128
467	(1143) nov. 15	JL. 8438	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 12 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 8 Milano, Civ. n. 51	77 90 116
468	1143 nov. 23	JL. 8440	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 11	146
469	1143 nov. 27	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 3	391
470	1143 dec. 1	JL. 8446	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 16 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 19	368 379
471	(1143 dec. 1)	JL. 8447	Bergamo, Episc. n. 15 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 17 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 20	360 368 379
472	1144 ian. 29	JL. 8486	Mon. s. Mariae de Minervio n. 2	351
473	1144 ian. 29	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri in Oliveto n. 4	319
474	1144 feb. 24	JL. 8500	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 18 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 21	369 379
*475	(1143—44)	JL. —	Cremona, Episc. n. 12 Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 9	266 288
476	1144 mart. 3	JL. 8510	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 10	288
477	1144 mart. 8	JL. 8516	Cremona, Episc. n. 13 Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 11	266 288
*478	(1143—44)	JL. —	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 5	299
*479	(1143—44)	JL. —	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 22	379
*480	(1143—44)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 3	393
			Goizo S. R. E. card. presb.	
481	(1143 nov. dec.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 154 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 13	58 77
482	(1143 ex.)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 14 Milano, Civ. n. 52	77 117
483	(1143 ex.)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 15 Milano, Civ. n. 53	78 117
484	(1143 ex.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 155 Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 16	58 78
485	(1143—44)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 17 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 9	78 90

			Goizo presb. card. s. Caeciliae, Gregorius diac. card. ss. Sergii et Bachi atque Guido diac. card. ss. Cosmae et Damiani.	pag.
*486	(1143—44)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 7	276
			Lucius II.	
487	1144 mart. 17	JL. 8524	Cremona, Episc. n. 14	266
488	1144 april. 13	JL. 8570	Rivolta, Eccl. b. Mariae et s. Sigismundi n. 6	299
489	(1144) april. 14	JL. 8571	Milano, Archiepisc. n. 156	58
			Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 19	78
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 10	91
490	1144 april. 30	JL. 8586	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 19	369
491	1144 april. 30	JL. 8587	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 20	369
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 23	379
492	(1144) april. 30	JL. 8588	Bergamo, Episc. n. 16	360
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 21	369
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 24	380
493	(1144) april. 30	JL. 8589	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 22	370
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 25	380
*494	1144 mai. 19	JL. —	Olmeneta, Eccl. s. Mariae n. 1	296
495	(1144) mai. 27	JL. 8632	Milano, Archiepisc. n. 157	59
			Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 20	79
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 11	91
496	(1144) iun. 16	JL. 8642	Bergamo, Episc. n. 17	360
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 23	370
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 26	380
*497	(1144)	JL. —	Cremona, Episc. n. 15	267
			Pontida, Mon. s. Iacobi n. 4	393
*498	(1144)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 22	79
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 13	91
499	(1144) oct. 6	JL. 8654	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 27	80
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 18	92
500	(1144) oct. 27	JL. 8659	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 28	80
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 19	92
501	(1144) oct. 27	JL. 8660	Milano, Archiepisc. n. 159	59
			Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 29	81
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 20	92
*502	(1144)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 7	230
503	(1144—45)	JL. 8695	Milano, Archiepisc. n. 160	59
			Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 1	139
*504	(1144—45)	JL. —	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 11	206
*505	(1144—45)	JL. —	Lodi, Episc. n. 10	241
			Cerreto, Mon. s. Petri n. 3	252
*506	(1144—45)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 8	276
*507	(1144—45)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 6	393
*508	(1144—45)	JL. —	Isola Comacina, Domus hosp. s. Mariae Magdalenae n. 1	410
			Guido de Summa S. R. E. presb. card.	
509	(1144)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 18	78
			Hubaldus S. R. E. presb. card. et apost. sedis legatus.	
510	(1144)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 158	59
			Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 21	79
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 12	91

			Guido et Hubaldus S. R. E. presb. card., apost. sedis legati in tota Longobardia.	pag.
511	1144 iul. 8	JL. —	Cremona, Episc. n. 16 Pontida, Mon. s. Iacobi n. 5	267 393
*512	(1144)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 23 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 14	79 91
513	1144 aug.	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 24 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 15	79 91
514	(1144 aug.)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 25 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 16	80 92
*515	(1144 sept. oct.)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 26 Milano, Mon. s. Ambrosii n. 17	80 92
			Eugenius III.	
516	1145 april. 22	JL. 8738	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 12	206
*517	(1145 april.)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 18 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 24 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 27	361 370 380
518	1145 mai. 30	JL. 8761	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 8	230
*519	(1145)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 25 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 28	370 380
520	(1145) iul. 12	JL. 8820	Bergamo, Episc. n. 19 Bergamo, Eccl. cathedr. n. 26 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 29	361 370 380
521	(1145)	JL. 8774	Milano, Archiepisc. n. 161 Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 2	59 139
522	(1145) aug. 3	JL. 8775	Milano, Archiepisc. n. 162 Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 3	59 140
523	(1145) sept. 22	JL. 8784	Milano, Civ. n. 54	117
524	(1145) oct. 28	JL. 8789	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 27 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 30	370 380
525	1145 nov. 7	JL. —	Milano, Eccl. s. Theclae n. 1	72
526	1145 (aug.—dec.)	JL. 8814	Milano, Archiepisc. n. 163 Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 4	60 140
*527	(1145)	JL. —	Lodi, Episc. n. 11 Cerreto, Mon. s. Petri n. 4	241 253
*528	(1145)	JL. —	Lodi, Episc. n. 12 Cerreto, Mon. s. Petri n. 5	241 253
*529	(1145)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 3	317
*530	(1145—46)	JL. —	Lodi, Episc. n. 13 Cerreto, Mon. s. Petri n. 6	242 253
*531	(1146 in.)	JL. —	Lodi, Episc. n. 14 Cerreto, Mon. s. Petri n. 7	242 253
*532	(1146 in.)	JL. —	Lodi, Episc. n. 15 Cerreto, Mon. s. Petri n. 8	242 253
533	(1146) ian. 30	JL. 8852	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 28 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 31	371 381
534	(1146) april. 8	JL. 8898	Lodi, Episc. n. 16 Lodi, Civ. n. 4 Cerreto, Mon. s. Petri n. 9	242 247 253
*535	(1146)	JL. —	Lodi, Civ. n. 5 Cerreto, Mon. s. Petri n. 10	247 254

				pag.
536	(1146) mai. 14	JL. 8920	Lodi, Civ. n. 6 Cerreto, Mon. s. Petri n. 11	248 254
537	1146 sept. 17	JL. 8979	Mon. s. Mariae de Minervio n. 3	351
538	1146 oct. 25	JL. 8950	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 10	346
*539	(1146)	JL. —	Lodi, Episc. n. 17 Cerreto, Mon. s. Petri n. 12	242 254
540	(1146) nov. 28	JL. 8960	Lodi, Episc. n. 18 Cerreto, Mon. s. Petri n. 13	242 254
541	1146 dec. 9	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 4	317
542	(1147) mart. 2	JL. 9007	Mon. s. Mariae de Montano n. 2	128
543	1147 mart. 3	JL. 9008	Milano, Mon. s. Dionysii n. 2	100
†*544	1147	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 4	96
545	1148 iun. 30	JL. 9274 9276	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 2 Cerreto, Mon. s. Petri n. 14	122 254
546	1148 iul. 7	JL. 9277	Cremona, Episc. n. 18	267
547	1148 iul. 7	JL. 9280	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 20	199
548	1148 iul. 7	JL. 9280 *a*	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 21	199
*549	(1148 iul. 7)	JL. II p. 58	Milano, Archiepisc. n. 164	60
*550	(1148 iul. 7)	JL. II p. 58	Milano, Archiepisc. n. 165	60
*551	(1148 iul. 7)	JL. II p. 58	Milano, Archiepisc. n. 166	60
552	1148 iul. 16	JL. 9282	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 6	280
553	1148 iul. 21	JL. 9283	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 30	81
554	1148 iul. 29	JL. 9286	Milano, Mon. s. Mauritii n. 1	103
555	1148 sept. 8	JL. 9293	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 11	325
556	1148 sept. 9	JL. 9295	Brescia, Eccl. cathedr. n. 2	314
*557	1148 sept. 9	JL. II p. 59	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 11	346
*558	(1148)	JL. —	Cremona, Episc. n. 19 Bergamo, Episc. n. 20	268 361
559	1149 dec. 19	JL. 9360	Milano, Archiepisc. n. 167 Milano, Eccl. cathedr. n. 6	60 70
560	1150 mart. 15	JL. 9375	Pavia, Mon. s. Marini n. 1	209
561	1151 april. 21	JL. 9474	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 2	152
*562	(1151)	JL. —	Vigonzone, Eccl. ss. Anstantii et Antoniani n. 1	127
563	1152 feb. 9	JL. 9549	Breme, Mon. s. Petri n. 7	236
*564	(1145—52)	JL. —	Pavia, Mon. Senatoris n. 5	218
565	(1152) mart. 18	JL. —	Pavia, Mon. Senatoris n. 6	218
*566	(1145—52)	JL. —	Cremona, Episc. n. 21 Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 13	268 325
567	1152 iun. 9	JL. 9589	Cremona, Episc. n. 22 Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 14	268 325
568	1153 feb. 21	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iohannis Domnarum n. 1 Pavia, Eccl. s. Mariae Gualterii n. 2	188 190
*569	(1145—53)	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 5	96
*570	(1145—53)	JL. —	Milano, Mon. s. Victoris ad Corpus n. 1	99
*571	(1145—53)	JL. —	Milano, Mon. s. Radegundae n. 1	103
*572	(1145—53)	JL. —	Pavia, Episc. n. 37	181
*573	(1145—53)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 2	212
*574	(1145—53)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 3	212
*575	(1145—53)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 15	254
*576	(1145—53)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 9	277
*577	(1145—53)	JL. —	Eccl. s. Georgii de Monte Mediano n. 2	349
*578	(1145—53)	JL. —	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 2	355
*579	(1145—53)	JL. —	Mon. s. Benedicti de Insula Montis Altironis n. 1	414

			Aribertus tit. s. Anastasiae presb. card.	pag.
*580	(1145)	JL. —	Cremona, Episc. n. 17	267
			Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 10	325
			Hubaldus de Luca et Gregorius card.	
*581	(1142—46)	JL. —	Como, Civ. n. 1	407
			Hubaldus card.	
*582	1148 sept. 25	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 12	325
			Guido de Summa S. R. E. card. presb. et apost. sedis legatus.	
583	1148 oct. 12	JL. —	Cremona, Episc. n. 20	268
			Bergamo, Episc. n. 21	361
			Guido Hostien. ep. et apost. sedis legatus.	
*584	(1150—51)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 168	60
585	(1150—51)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 169	60
			Milano, Eccl. cathedr. n. 7	70
			Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 12	146
*586	(1151 in.)	JL. —	Brescia, Mon. s. Mariae de Conchis n. 1	339
*587	(1151 in.)	JL. —	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 7	393
*588	(1151 in.)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 22	361
589	(1151 in.)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 29	371
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 32	381
			Anastasius IV.	
590	1153 nov. 13	JL. 9756	Milano, Eccl. s. Theclae n. 2	72
591	1153 dec. 9	JL. 9774	Mon. s. Petri de Flumicello n. 1	336
592	1154 feb. 23	JL. 9836	Bergamo, Episc. n. 23	361
593	1154 mart. 19	JL. 9851	Mon. s. Firmi de Plorizano n. 1	387
594	1154 april. 21	JL. 9870	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 30	371
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 33	381
595	(1154) april. 30	JL. 9879	Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 34	381
596	1154 oct. 15	JL. 9927	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 22	200
597	(1153—54)	JL. —	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 13	206
*598	(1153—54)	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 13	147
*599	(1153—54)	JL. —	Pavia, Episc. n. 38	181
*600	(1153—54)	JL. 9807	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 15	325
			Hadrianus IV.	
*601	(1154 ex.—55 in.)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 16	326
*602	(1154 ex.—55 in.)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 17	326
*603	(1154—55)	JL. —	Crema, Mon. s. Benedicti n. 2	301
604	1155 iun. 23	JL. —	Pontirolo, Eccl. s. Iohannis n. 1	159
605	1155 iul. 4	JL. 10079	Pavia, Mon. s. Marini n. 2	209
606	(1155) nov. 3	JL. 10444	Pontirolo, Eccl. s. Iohannis n. 2	159
			Pontida, Mon. s. Iacobi n. 8	394
607	(1155) nov. 27	JL. 10459	Astino, Mon. s. Sepulcri n. 1	387
608	1156 mart. 10	JL. 10157	Pavia, Mon. s. Bartholomaei n. 1	207
609	1156 mai. 11	JL. 10178 10179	Cremona, Episc. n. 23	268
610	(1156) iun. 7	JL. 10185	Milano, Eccl. s. Eustorgii n. 1	85
611	1156 iun. 8	JL. 10186	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 31	372

				pag.
612	1156 iun. 9	JL. 10188	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 32 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 35	372 381
613	1156 dec. 5	JL. 10216	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 12	346
†*614	1157 mart. 11	JL. 10264	Cremona, Eccl. cathedr. n. 11	277
615	1157 nov. 4	JL. 10308	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 3	152
616	1157 nov. 10	JL. 10309	Milano, Mon. s. Dionysii n. 3	101
617	(1157—58) mart. 10	JL. 10262	Lodi, Episc. n. 20	242
*618	(1155—58)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 18	326
*619	(1154—58)	JL. —	Brescia, Episc. n. 8 Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 13	311 346
620	(1157—59) feb. 18	JL. 10234 10480	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 19	326
621	1159 iun. 27	JL. 10578	Brescia, Eccl. cathedr. n. 3	314
*622	(1159)	JL. —	Brescia, Civ. n. 6 Bergamo, Civ. n. 5	334 386
*623	(1159 aug. ex.)	JL. —	Liguria n. 33 Milano, Civ. n. 56 Brescia, Civ. n. 7	8 117 335
†*624	1159	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 6	96
625	(1154—59)	JL. 10447	Milano, Archiepisc. n. 171	61
*626	(1154—59)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 172	61
*627	(1154—59)	JL. —	Milano, Eccl. cathedr. n. 8	70
*628	(1154—59)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 4	212
*629	(1154—59)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 9	230
*630	(1154—59)	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 14	346
			Aribertus tit. s. Anastasiae presb. card. et apost. sedis legatus.	
631	(1154)	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 4	154
632	(1154)	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 5	154
633	(1154)	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 6 Eccl. s. Viti ad Lambrum n. 1	155 155
*634	(1155 nov. 25)	JL. —	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 14	207
*635	(1154—55)	JL. —	Lodi, Episc. n. 19	242
*636	(1145—55)	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 10	277
			Arditio diac. card. s. Theodori et legatus Hadriani IV.	
*637	1158 mai. 14	JL. —	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 7	281
			Odo diac. card. s. Nicolai in carcere Tulliano, apost. sedis legatus.	
638	(1158)	JL. —	Brescia, Mon. s. Mariae in Conchis n. 2	339
639	(1158)	JL. —	Bergamo, Eccl. s. Firmi n. 2	396
*640	(1158)	JL. —	Milano, Eccl. s. Iacobi de burgo portae Novae n. 1 Milano, Mon. s. Dionysii n. 4	86 101
			Arditio de Rivoltela et Otto de Brixia card., apost. sedis legati.	
*641	(1158)	JL. —	Milano, Civ. n. 55 Lodi, Civ. n. 7	117 248
*642	(1158)	JL. —	Lodi, Civ. n. 8	248
*643	(1158)	JL. —	Milano, Eccl. s. Iacobi de burgo portae Novae n. 2 Milano, Mon. s. Dionysii n. 5	87 101

			Guido Cremen. diac. card. s. Mariae in Porticu et Oddo diac. card. s. Nicolai in carcere Tulliano.	pag.
*644	(1153—56)	JL. —	Azzano-Mela, Eccl. s. Petri n. 1	340
			Iohannes de Neapoli S. R. E. card. diac.	
645	(1150—58)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 170	60
			Willelmus card. et S. R. E. legatus totius Lombardiae.	
*646	(1159)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 23 Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 5	200 212
			Alexander III.	
647	(1159) dec. 13	JL. 10601, 10603	Liguria n. 34	9
*648	(1160)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 175 Milano, Civ. n. 58	62 117
*649	(1160)	JL. —	Milano, Mon. s. Dionysii n. 6	101
650	1161 april. 29	JL. —	Mon. s. Benedicti de Insula Montis Altironis n. 2	414
*651	(1161)	JL. —	Azzano-Mela, Eccl. s. Petri n. 2	340
*652	(1162 in.)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 10	231
653	1162 oct. 14	JL. 10764, 10870 *a*	Milano, Archiepisc. n. 177	62
654	1162 oct. 14	JL. 10765	Milano, Eccl. cathedr. n. 9	70
655	1164 nov. 4	JL. 11079	Milano, Mon. s. Dionysii n. 7	101
*656	(1161—66)	JL. —	Brescia, Episc. n. 10	311
657	(1167) mai. 31	JL. 11350	Brescia, Episc. n. 11	311
658	(1167) mai. 31	JL. —	Brescia, Civ. n. 9	335
659	(1167) iun. 13	JL. 11352	Milano, Archiepisc. n. 178 Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 14 Cremella, Mon. s. Petri n. 1	62 147 156
660	(1168?)	JL. —	Cremona, Episc. n. 25	269
661	1168 mai. 29	JL. 11407	Cremona, Episc. n. 26	269
662	1168 nov. 30	JL. 11423	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 11	231
663	1169 mart. 31	JL. 11609	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 15	147
664	1169 april. 2	JL. —	Nerviano, Eccl. s. Stephani n. 1	135
665	1169 iul. 31	JL. 11634	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 5	304
666	1169 sept. 27	JL. 11642	Lodi vecchio, Mon. s. Petri n. 4	250
*667	(1167—69)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 6	212
668	(1167—69) oct. 9	JL. 11440	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 7	213
669	1169 nov. 4	JL. 11644	Bergamo, Episc. n. 24	362
670	1169 nov. 11	JL. 11651	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 34	372
*671	(1167—70)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 179 Milano, Eccl. cathedr. n. 10 Milano, Civ. n. 60	62 70 118
*672	(1170 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 180 Milano, Eccl. cathedr. n. 11 Milano, Civ. n. 61	62 70 118
*673	(1170 in.)	JL. —	Cremona, Episc. n. 27	269
*674	(1170 ian. feb.)	JL. —	Liguria n. 38	9
*675	(1170 mart.)	JL. —	Liguria n. 39	9
676	(1170) mart. 24 (27)	JL. 11747	Liguria n. 40 Lodi, Civ. n. 10	9 248

				pag.
*677	(1170 mart. 25)	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 16	147
678	(1170) mart. 25	JL. —	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 4	152
679	(1170) april. 26	JL. 11779	Cremona, Episc. n. 29	270
680	1170 iun. 5	JL. 11810	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 5	152
681	(1170) aug. 22	JL. —	Brescia, Episc. n. 12	312
			Castenedolo, Eccl. s. Iacobi n. 3	342
682	1170 dec. 21	JL. 11857	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 3	122
*683	(1170)	JL. —	Cremona, Episc. n. 30	270
			Pontida, Mon. s. Iacobi n. 9	394
*684	(1170)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 6	305
†*685	(1170)	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 7	96
686	(1171) mart. 6	JL. 12002	Cremona, Episc. n. 31	270
			Pontida, Mon. s. Iacobi n. 10	394
687	1171 mai. 27	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 182	63
			Varese, Eccl. s. Victoris n. 2	161
688	1171 iul. 5	JL. —	Nerviano, Eccl. s. Stephani n. 2	135
689	1171 iul. 28	JL. 11900	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 1	130
690	(1171) sept. 9	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 8	305
691	(1171—72) feb. 26	JL. 11991	Milano, Archiepisc. n. 184	63
			Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 17	147
692	(1171—72) mart. 25	JL. 12147	Milano, Archiepisc. n. 185	63
			Milano, Eccl. cathedr. n. 13	71
			Milano, Civ. n. 63	118
693	(1171—72) iul. 6	JL. 12090	Milano, Eccl. cathedr. n. 14	71
*694	(1162—72)	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 12	231
695	1173 feb. 3	JL. —	Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 1	412
696	(1173) feb. 3	JL. —	Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 2	412
			Como, Civ. n. 4	407
697	1173 mart. 28	JL. 12216	Milano, Eccl. s. Eustorgii n. 2	85
698	1173 april. 22	JL. 12224	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 24	200
699	1173 oct. 14	JL. 12240	Mon. s. Mariae de Minervio n. 4	351
*700	(1173)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 22	327
*701	(1173)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 23	327
702	(1173) oct. 17	JL. 12324	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 24	327
703	1173 nov. 18	JL. —	Milano, Domus Cruciferorum s. Mariae n. 1	107
*704	(1173)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 6	318
*705	1174 ian. 3	JL. —	Cremona, Mon. s. Laurentii n. 3	284
706	(1174) ian. 11	JL. 12327	Liguria n. 43	10
			Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 5	123
707	(1174) feb. 10	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 31	81
708	(1174) feb. 10	JL. 12341	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 21	92
*709	(1174)	JL. —	Milano, Eccl. s. Nazarii in Brolio n. 1	86
			Lodi, Episc. n. 22	243
*710	(1174)	JL. —	Lodi, Episc. n. 23	243
			Paullo, Mon. s. Petri n. 2	256
*711	(1174)	JL. —	Lodi, Episc. n. 24	243
*712	(1175 mai.)	JL. —	Liguria n. 44	10
713	1175 aug. 10	JL. 12513	Brescia, Eccl. cathedr. n. 4	315
714	(1173—75) dec. 20	JL. 12758	Liguria n. 45	10
715	(1173—75) dec. 30	JL. 12767	Lodi, Episc. n. 25	243
716	(1175 ex.)	JL. —	Liguria n. 46	11
			Milano, Archiepisc. n. 186	63
			Milano, Civ. n. 64	118
717	(1174—76) mart. 23	JL. 12542	Liguria n. 47	11

				pag.
718	(1173—76) mai. 9	JL. 12567	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 14	231
*719	(1176) mai. 22	JL. —	Meda, Mon. s. Victoris n. 1	138
720	(1173—76) iun. 14	JL. —	Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 3 Como, Eccl. cathedr. n. 1	412 403
721	(1173—76) iun. 14	JL. —	Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 4 Eccl. s. Euphemiae de Insula n. 1 Eccl. s. Stephani de Lenno n. 1	412 409 410
722	(1173—76) aug. 9	JL. 12659	Pavia, Mon. s. Marini n. 3	209
723	1176 sept. 2	JL. 12732	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 16	347
724	(1173—76) sept. 11	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 9	305
*725	(1173—76 sept. 11)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 10 Bergamo, Episc. n. 25	306 362
*726	(1173—76)	JL. —	Pavia, Civ. n. 7	223
727	(1173—76) nov. 12	JL. 14332	Pavia, Episc. n. 39 Pavia, Civ. n. 8	181 223
728	(1168—76)	JL. 12628	Liguria n. 48 Milano, Archiepisc. n. 187	11 63
729	(1176 nov.)	JL. 12737	Liguria n. 49	11
730	(1176 nov.)	JL. 12743	Liguria n. 50	11
*731	(1169—76)	JL. —	Pavia, Episc. n. 38b	419
*732	(1174—76)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 11	306
*733	(1175—76)	JL. —	Pavia, Episc. n. 40	182
*734	(1176—77)	JL. —	Meda, Mon. s. Victoris n. 2	138
*735	(1159—77)	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 4	391
*736	(1177 ian. feb.)	JL. —	Liguria n. 52	12
*737	(1177 mart.)	JL. 12793	Liguria n. 53	12
738	(1177) april. 20	JL. 12803 12804	Milano, Eccl. cathedr. n. 15 Varese, Eccl. s. Mariae ad Montem n. 1	71 163
739	1177 april. 25	JL. —	Lodi vecchio, Mon. s. Petri n. 5	250
740	(1177) april. 28	JL. 12816	Milano, Eccl. s. Nazarii in Brolio n. 2 Lodi, Episc. n. 26 Paullo, Mon. s. Petri n. 3	86 244 256
741	(1177) april. 28	JL. —	Mon. s. Christinae in curte Olonna n. 1	226
*742	(1177) april. 28	JL. —	Meda, Mon. s. Victoris n. 3	138
743	(1177) iun. 15	JL. 12870	Lodi, Civ. n. 11	248
744	1177 aug. 2	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 2	348
745	1177 aug. 2	JL. —	Azzano-Mela, Eccl. s. Petri n. 3	341
746	(1177) aug. 3	JL. 12905	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 3	348
*747	1177 sept.	JL. —	Liguria n. 55	12
*748	1177 oct. 10	JL. 12952	Liguria n. 56	13
749	(1177)	JL. —	Pavia, Episc. n. 40a	419
*750	(1177)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 188	64
*751	(1177)	JL. —	Milano, Civ. n. 65	118
*752	(1177)	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 5	391
*753	(1178 in.)	JL. —	Liguria n. 58	13
754	(1174—78) ian. 13	JL. —	Brescia, Eccl. s. Desiderii n. 1	316
755	(1174—78) ian. 20	JL. 12332 13000a	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 6	123
756	(1178) april. 25	JL. 13056	Eccl. s. Euphemiae de Insula n. 2	409
757	(1168—78) mai. 11	JL. 14021	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 15	232
*758	(1177—78)	JL. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 12	288
759	1178 iun. 10	JL. 13072	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 13	289
760	1178 iul. 29	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri de Ripa n. 2	332
761	1178 oct. 30	JL. 13116	Crema, Mon. s. Benedicti n. 3	301

				pag.
762	(1169—78)	JL. 14333	Pavia, Episc. n. 41 Pavia, Civ. n. 9	182 223
763	(1178)	JL. 13130	Pavia, Episc. n. 42 Como, Episc. n. 16	182 402
*764	(1178)	JL. —	Liguria n. 59	13
*765	(1178)	JL. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 14	289
766	1179 mart. 20	JL. 13334	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 8	97
767	1179 mart. 21	JL. —	Chiavenna, Eccl. s. Laurentii n. 1	416
*768	(1176—79)	JL. —	Lodi, Episc. n. 27 Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 5	244 412
769	(1179) mart. 25	JL. —	Lodi, Episc. n. 28 Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 6	244 413
770	(1178—79) mart. 27	JL. 13192	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 32 Dairago, Eccl. s. Genesii n. 1	82 137
771	1179 mart. 29	JL. 13345 13348	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 2	130
*772	(1179) iul. 16	JL. 13158	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 15	289
773	(1180) feb. 10	JL. 13607	Cremona, Episc. n. 33	270
774	(1180) mart. 13	JL. 13630	Milano, Archiepisc. n. 189 Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 7 Pavia, Episc. n. 43 Lodi, Episc. n. 29	64 123 182 244
775	(1180) april. 3	JL. 13640	Liguria n. 60 Milano, Archiepisc. n. 190	13 64
776	1180 iun. 28	JL. —	Brugora, Mon. s. Petri n. 7	155
777	(1180) iul. 8	JL. 13679	Liguria n. 61	13
778	(1180) iul. 13	JL. 13685	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 8 Cremona, Episc. n. 34	213 271
779	(1180) oct. 20	JL. 13515	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 9	213
780	1180 nov. 19	JL. —	Isola Comacina, Domus hosp. s. Mariae Magdalenae n. 2	410
781	(1170—80) dec. 31	JL. 13540	Pavia, Mon. Senatoris n. 7	218
782	(1180)	JL. 14331	Pavia, Episc. n. 44	183
*783	(1180)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 191	64
*784	(1180)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 25	327
785	(1171—81) ian. 20	JL. 10622 10623	Cremona, Episc. n. 35 Cremona, Eccl. cathedr. n. 12 Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 26	271 277 327
786	1181 aug. 15	JL. 14422	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 33	82
787	(1180—81)	JL. 14330	Pavia, Episc. n. 45	183
788	(1179—81)	JL. 13787	Brescia, Episc. n. 13	312
789	(1179—81)	JL. 13788	Brescia, Episc. n. 14	312
*790	(1179—81)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 26	201
791	(1177—81)	JL. 14047	Pavia, Episc. n. 46 Pavia, Civ. n. 10	183 223
*792	(1176—81)	JL. —	Viboldone, Eccl. ss. Petri et Pauli n. 1	126
793	(1173—81)	JL. 14308	Pavia, Episc. n. 47 Pavia, Civ. n. 11	183 223
*794	(1160—81) mart. 25	JL. —	Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 6 Brescia, Mon. s. Petri de Ripa n. 3	320 333
*795	(1181)	JL. —	Cremona, Episc. n. 36 Crema, Mon. s. Benedicti n. 4	271 301
796	(1159—81)	JL. 14015	Milano, Archiepisc. n. 192	64
797	(1159—81)	JL. 13137	Pavia, Episc. n. 48 Pavia, Civ. n. 12	183 224

				pag.
798	(1159—81)	JL. 13860	Cremona, Episc. n. 37	271
799	(1159—81)	JL. 13785	Brescia, Episc. n. 15	312
*800	(1159—81)	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 5	142
*801	(1159—81)	JL. —	Pavia, Domus hosp. in prato Ticini n. 1	222
*802	(1159—81)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 16	255
*803	(1159—81)	JL. —	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 8	281
*804	(1159—81)	JL. —	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 9	281
*805	(1159—81)	JL. —	Brescia, Eccl. s. Desiderii n. 2	316
*806	(1159—81)	JL. —	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 3	355
*807	(1159—81)	JL. —	Nesso, Eccl. ss. Petri et Pauli n. 2	408
			Henricus, Willelmus et Otto S. R. E. card. et apost. sedis legati.	
808	(1160 in.)	JL. —	Liguria n. 35	9
			Milano, Archiepisc. n. 173	61
			Oddo diac. card. s. Nicolai in carcere Tulliano, apost. sedis legatus.	
*809	(1169 iun. 30)	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 20	326
810	1170 mart. 5	JL. —	Cremona, Episc. n. 28	270
*811	1170 sept. 17	JL. —	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 21	327
812	1170	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 7	305
*813	(1171 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 181	63
			Varese, Eccl. s. Victoris n. 1	161
814	1172 iun. 8	JL. —	Brescia, Eccl. s. Petri in Oliveto n. 5	320
			Brescia, Mon. s. Petri de Ripa n. 1	332
			Iohannes de Anagnia diac. card. s. Mariae in Porticu, apost. sedis legatus.	
*815	1160 mart. 12	JL. —	Liguria n. 36	9
			Lodi, Episc. n. 21	243
			Cremona, Episc. n. 24	269
			Pavia, Civ. n. 6	223
			Lodi, Civ. n. 9	248
			Cremona, Civ. n. 5	295
*816	1160 mart. 28	JL. —	Liguria n. 37	9
			Como, Civ. n. 2	407
*817	(1160 mart. 28)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 174	61
			Milano, Civ. n. 57	117
*818	(1160)	JL. —	Milano, Eccl. s. Iacobi de burgo portae Novae n. 3	87
			Guilielmus de Marenco s. Petri ad Vincula presb. card.	
*819	(1169 mart. 30)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iohannis Domnarum n. 2	188
*820	(1169)	JL. —	Pavia, Episc. n. 38a	419
			Iohannes ss. Iohannis et Pauli et Willelmus s. Petri ad Vincula presb. card.	
821	1172 dec. 6	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 13	231
			Manfredus de Lavagna et Arditio de Pladena card., apost. sedis legati.	
*822	(1169—72)	JL. —	Como, Civ. n. 3	407

				pag.
			Manfredus s. Georgii ad Velum aureum diac. card., apost. sedis legatus.	
*823	(1171—72 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 183	63
			Milano, Eccl. cathedr. n. 12	71
			Milano, Civ. n. 62	118
*824	1172 oct. 7	JL. —	Liguria n. 41	10
			Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 4	123
			Ildebrandus et Tudinus card.	
*825	1173 oct. 10	JL. —	Liguria n. 42	10
			Petrus card. et legatus apost. sedis.	
826	1174 iul. 9	JL. —	Pavia, Eccl. cathedr. n. 3	187
			Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 25	200
			Theodinus presb. card., apost. sedis legatus.	
*827	1175 iun. 18	JL. —	Brescia, Eccl. s. Iohannis evang. n. 5	317
			Hubaldus Hostien. ep. et Rainerius diac. card.	
*828	(1176 ex.—77 in.)	JL. —	Liguria n. 51	12
			Willelmus Portuen. et Hubaldus Hostien. epp., Iacintus, Petrus de Bono, Iohannes de Neapoli, Arditio de Pladena, Conradus, Manfredus de Lavania card.	
*829	1177 aug. 1	JL. II p. 312	Liguria n. 54	12
			Albertus de Summa S. R. E. subdiac. et apost. sedis legatus.	
830	1177 oct. 22	JL. —	Liguria n. 57	13
			Manfredus Praenestin. ep. et Hugo s. Angeli diac. card.	
831	(1177)	JL. —	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 6	391
			Arditio s. Theodori diac. card.	
832	1179 mart. 22	JL. —	Cremona, Episc. n. 32	270
			Victor IV (antipapa).	
833	1160 dec. 29	JL. 14444	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 33	372
834	(1161 mai. iun.)	JL. —	Cremona, Domus hosp. s. Leonardi n. 1	294
*835	1161 iun. 22	JL. II p. 422	Milano, Archiepisc. n. 176	62
			Milano, Civ. n. 59	117
			Brescia, Episc. n. 9	311
			Brescia, Civ. n. 8	335
*836	1163 nov. 4	JL. II p. 425	Lodi, Eccl. cathedr. n. 2	245
*837	(1161—63)	JL. —	Cremona, Mon. s. Benedicti n. 1	292
			Arnaldus card.	
*838	(1162?)	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 15	347
			Lucius III.	
839	1181 dec. 10	JL. —	Sesto San Giovanni, Mon. s. Nicolai n. 6	142
*840	(1181) dec.	JL. —	Meda, Mon. s. Victoris n. 4	138

				pag.
841	1182 april. 30	JL. —	Nerviano, Eccl. s. Stephani n. 3	136
842	(1182) oct. 16	JL. —	Piadena, Eccl. s. Mariae n. 1	297
*843	(1182) oct. 16	JL. —	Cremona, Episc. n. 38 Piadena, Eccl. s. Mariae n. 2	271 297
*844	(1182)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 193 Milano, Civ. n. 66	65 118
*845	(1182)	JL. —	Calvenzano, Mon. s. Mariae n. 1 Cremona, Episc. n. 39	126 271
*846	(1182)	JL. —	Pavia, Mon. Senatoris n. 8	219
†*847	1182	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 9	97
848	(1182–83) mart. 28	JL. 14738	Pavia, Episc. n. 49	184
849	(1182–83) mai. 17	JL. 14776	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 10 Cremona, Episc. n. 40	213 272
850	(1182–83) mai. 18	JL. 14778	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 11	214
851	(1182–83) iun. 4	JL. 14801	Liguria n. 62 Lodi, Episc. n. 30 Lodi, Civ. n. 12	14 245 249
852	(1183) iul. 9	JL. 14897	Pavia, Mon. Senatoris n. 9	219
*853	(1183)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 26 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 36	362 382
*854	(1183)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 27 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 37	362 382
855	1183 oct. 17	JL. 14918	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 10	281
*856	1183	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iohannis in Cimiterio n. 1	189
*857	(1183)	JL. —	Portalbera n. 2	226
858	1184 aug. 10	JL. 15067	Nesso, Eccl. ss. Petri et Pauli n. 3	408
859	1184 aug. 17	JL. 15068	Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 27	328
860	(1184) nov. 8	JL. 15313	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 12	214
*861	(1181–84)	JL. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 16	289
862	1184 dec. 10	JL. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 17	289
*863	(1184)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 23 Bellagio, Eccl. s. Iohannis n. 2	93 414
*864	(1184)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 24 Bellagio, Eccl. s. Iohannis n. 3	93 414
*865	(1185)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 25 Bellagio, Eccl. s. Iohannis n. 4	93 415
*866	(1184–85)	JL. —	Pavia, Episc. n. 50 Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 13	184 214
867	(1185) ian. 21	JL. —	Liguria n. 63	14
868	1185 april. 4	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 4	348
869	1185 april. 16	JL. —	Brescia, Eccl. s. Desiderii n. 3	316
870	1185 mai. 2	JL. —	Cremona, Mon. s. Petri de Pado n. 18	289
871	1185 mai. 20	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 14	214
*872	(1185) mai. 31	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 16	232
873	(1185) iul. 14	JL. 15448	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 26 Bellagio, Eccl. s. Iohannis n. 5	93 415
874	(1184–85) nov. 21	JL. —	Pavia, Episc. n. 51 Pavia, Mon. s. Marini n. 4	184 209
*875	(1185)	JL. —	Pavia, Mon. b. Mariae foris portam n. 2	221
*876	(1184–85)	JL. —	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 11	281
877	(1181–85)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 12 Bergamo, Episc. n. 28	306 362
878	(1181–85)	JL. 15197	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 4	355

				pag.
*879	(1181—85)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 194	65
			Varese, Eccl. s. Victoris n. 3	162
*880	(1181—85)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 34	82
*881	(1181—85)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 2	190
*882	(1181—85)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 15	215
*883	(1181—85)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 17	255
*884	(1181—85)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 13	306
*885	(1181—85)	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri de Ripa n. 4	333
*886	(1181—85)	JL. —	Brescia, Mon. s. Euphemiae n. 3	337
*887	(1181—85)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 35	372
			Hubertus card. presb. tit. s. Laurentii in Damaso, apost. sedis legatus.	
888	1184 feb. 8	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 22	92
			Bellagio, Eccl. s. Iohannis n. 1	414
			Urbanus III.	
889	1185 dec. 13	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 17	347
890	1185 dec. 20	JL. —	Milano, Eccl. s. Eustorgii n. 3	85
891	(1185) dec. 30	JL. 15507	Portalbera n. 3	227
*892	1185	JL. —	Pavia, Eccl. s. Marcelli n. 1	191
893	1186 ian. 4	JL. 15512	Cremona, Episc. n. 41	272
*894	(1186) feb. 14	JL. —	Meda, Mon. s. Victoris n. 5	138
895	1186 feb. 23	JL. 15532	Pontida, Mon. s. Iacobi n. 11	394
896	1186 mart. 3	JL. 15538	Pavia, Mon. b. Mariae foris portam n. 3	221
897	1186 mart. 8	JL. 15543	Mon. s. Mariae de Minervio n. 5	351
898	1186 april. 4	JL. 15577	Acquanegra, Mon. s. Thomae n. 5	355
899	1186 april. 29	JL. 15593	Viboldone, Eccl. ss. Petri et Pauli n. 2	126
*900	(1185—86)	JL. —	Cremona, Civ. n. 6	295
*901	(1186)	JL. —	Cremona, Episc. n. 42	272
			Cremona, Civ. n. 7	296
*902	(1186)	JL. —	Cremona, Episc. n. 43	272
			Cremona, Civ. n. 8	296
903	1186 mai. 17	JL. 15610, 15612	Pavia, Mon. s. Salvatoris n. 15	207
904	1186 iun. 30	JL. —	Nerviano, Eccl. s. Stephani n. 4	136
*905	(1185—86 iul.)	JL. —	Milano, Eccl. cathedr. n. 16	71
906	1186 aug. 11	JL. 15661	Brescia, Mon. s. Euphemiae n. 4	337
907	1186 aug. 11	JL. 15660	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 36	373
908	1186 aug. 30	JL. —	Brescia, Mon. s. Petri de Ripa n. 5	333
909	1186 sept. 20	JL. 15670	Bergamo, Mon. s. Gratae n. 2	384
910	(1186) oct. 5	JL. —	Pavia, Episc. n. 52	184
			Portalbera n. 4	227
911	(1186) nov. 14	JL. 15694	Cremona, Episc. n. 44	272
912	(1186) nov. 25	JL. 15700	Bernate, Eccl. s. Georgii n. 1	134
			Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 5	140
*913	(1186)	JL. —	Brescia, Mon. ss. Cosmae et Damiani n. 1	334
914	1186 dec. 10	JL. 15710	Brescia, Eccl. cathedr. n. 5	315
915	1186 dec.	JL. —	Milano, Eccl. cathedr. n. 17	71
916	(1185—86) dec. 13	JL. 15497	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 8	124
917	(1185—86) dec. 20	JL. —	Liguria n. 64	14
*918	(1185—86)	JL. —	Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 18	347
***919**	(1186)	JL. —	Liguria n. 65	14
*920	1186	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iohannis in Cimiterio n. 2	189
*921	(1186)	JL. —	Pavia, Mon. s. Marini n. 5	209

				pag.
922	1187 ian. 7	JL. 15927	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 3	130
923	(1186—87) ian. 10	JL. 15763	Pavia, Episc. n. 53	184
924	1187 ian. 12	JL. 15928	Mon. s. Benedicti de Valle alta n. 7	391
925	(1186—87) ian. feb.	JL. 15782	Brescia, Episc. n. 18 Salò, Eccl. s. Mariae n. 1	313 352
926	1187 feb. 20	JL. —	Acquafredda, Mon. s. Mariae n. 7	413
927	1187 feb. 24	JL. 15940	Bernate, Eccl. s. Georgii n. 2	134
928	(1186—87) feb. 24	JL. 15796	Liguria n. 66 Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 9	14 124
*929	(1186 ex.—87 in.)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 37 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 38	373 382
930	1187 feb. 26	JL. 15941	Tremosine, Eccl. s. Mariae n. 1	353
931	1187 mart. 4	JL. 15948	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 10	124
932	1187 mart. 11	JL. 15952	Chiavenna, Mon. s. Mariae de Dona n. 1	417
*933	(1186—87) mart. 26	JL. —	Cremona, Mon. s. Guilielmi n. 1	291
934	(1186—87) april. 9	JL. —	Monza, Domus hosp. s. Blasii n. 6 Monza, Civ. n. 1	153 153
935	(1187) april. 30	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 5	349
936	1187 mai. 2	JL. —	Montichiari, Eccl. s. Pancratii n. 6	349
937	(1186—87) mai. 23	JL. 15861	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 16 Cremona, Episc. n. 45	215 273
938	(1186—87) mai. 30	JL. 15865	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 17	215
939	1187 iun. 1	JL. 15985	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 17	232
940	1187 iun. 2	JL. 15986	Bergamo, Mon. s. Gratae n. 3	385
941	1187 iun. 8	JL. 15988	Pavia, Mon. s. Agathae n. 1	210
942	(1186—87) iun. 28	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 35	82
943	(1186—87) iun. 28	JL. 15883	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 12	282
944	1187 aug. 31	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 13	277
945	(1186—87) sept. 12	JL. 15916	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 18 Cremella, Mon. s. Petri n. 2	148 156
*946	(1187)	JL. —	Brescia, Episc. n. 16	313
947	(1187) sept. 20	JL. 16000	Brescia, Episc. n. 17 Brescia, Mon. s. Faustini n. 5	313 330
948	(1187) oct. 5	JL. —	Cremona, Eccl. cathedr. n. 14	278
*949	(1187)	JL. —	Rodengo, Mon. s. Nicolai n. 1	340
*950	(1186—87)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 36	82
951	(1185—87)	JL. 15739	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 4	131
952	(1185—87)	JL. 15726	Brescia, Civ. n. 10	335
*953	(1185—87)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 27	93
*954	(1187)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 28 Como, Episc. n. 17	93 402
*955	(1187)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 39	373
*956	(1185—87)	JL. —	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 5	131
*957	(1185—87)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Michaelis Maioris n. 2	187
*958	(1185—87)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 18	215
*959	(1185—87)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 18	255
*960	(1185—87)	JL. —	Eccl. s. Georgii de Monte Mediano n. 3	349
			Adelardus tit. s. Marcelli presb. card.	
*961	1187 ian. 30	JL. —	Bergamo, Episc. n. 29	362
			Theobaldus Hostien. ep. et Paulus card.	
*962	1187 sept. 12	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 38 Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 39	373 382

			Radulfus s. Georgii ad Velum aureum diac. card.	pag.
*963	(1185—87)	JL. —	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 6	131
			Casorate Primo, Eccl. s. Victoris n. 1	133
			Gregorius VIII.	
*964	1187 oct. 31	JL. —	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 7	131
*965	(1187)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 29	94
			Como, Episc. n. 18	402
966	1187 nov. 2	JL. 16029	Cremona, Episc. n. 46	273
967	1187 nov. 10	JL. 16043	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 40	373
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 40	382
968	1187 nov. 10	JL. 16044	Bergamo, Episc. n. 30	363
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 41	373
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 41	382
			Bergamo, Civ. n. 6	386
969	1187 nov. 10	JL. 16045	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 42	374
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 42	382
970	1187 nov. 11	JL. 16046	Bergamo, Episc. n. 31	363
			Bergamo, Eccl. cathedr. n. 43	374
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 43	383
971	1187 nov. 22	JL. 16061	Chiavenna, Mon. s. Mariae de Dona n. 2	417
972	1187 nov. 24	JL. 16066	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 8	131
973	1187 nov. 26	JL. 16067	Liguria n. 67	14
			Morimondo, Mon. s. Mariae n. 9	131
974	1187 nov. 29	JL. 16074	Liguria n. 68	14
*975	(1187 nov. 29)	JL. —	Como, Episc. n. 20	402
			Como, Eccl. cathedr. n. 2	403
976	1187 nov. 30	JL. 16077	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 19	215
			Cremona, Episc. n. 47	273
*977	(1187)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 37	83
*978	(1187)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 19	255
			Adelardus S. R. E. presb. tit. s. Marcelli et Radulfus s. Georgii ad Velum aureum diac. card.	
979	1187 (oct. nov.)	JL. —	Milano, Mon. s. Ambrosii n. 30	94
			Como, Episc. n. 19	402
			Clemens III.	
*980	(1188 in.)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 27	201
*981	(1188 in.)	JL. —	Pavia, Mon. s. Bartholomaei n. 2	208
982	1188 ian. 26	JL. —	Brescia, Mon. s. Faustini n. 6	333
983	1188 april. 7	JL. 16199	Bergamo, Episc. n. 32	363
984	1188 april. 8	JL. 16200	Bergamo, Episc. n. 33	363
985	1188 april. 9	JL. 16202	Bergamo, Episc. n. 34	363
986	1188 april. 21	JL. 16215	Liguria n. 69	15
			Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 11	125
987	1188 mai. 9	JL. —	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 19	148
988	1188 mai. 14	JL. 16229	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 38	83
			Dairago, Eccl. s. Genesii n. 2	137
989	1188 mai. 15	JL. 16230	Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 20	148
990	1188 mai. 18	JL. 16235	Pavia, Episc. n. 54	184
991	1188 mai. 24	JL. 16245	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 10	132
992	1188 mai. 28	JL. 16253	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 11	132
*993	1188 mai. 28	JL. —	Morimondo, Mon. s. Mariae n. 12	132

				pag.
994	1188 iun. 23	JL. 16247 16292	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 39	83
995	1188 oct. 28	JL. —	Pavia, Episc. n. 55	184
996	1188 dec. 23	JL. 16372	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 44	374
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 44	383
*997	1188 dec. 29	JL. —	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 12	125
*998	(1189 in.)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 45	374
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 45	383
*999	1189 ian. 12	JL. 16377	Bernate, Eccl. s. Georgii n. 3	135
1000	1189 feb. 27	JL. 16384	Chiavenna, Mon. s. Mariae de Dona n. 3	417
1001	1190 feb. 1	JL. 16468	Mulazzano, Eccl. s. Stephani n. 1	255
1002	1190 mart. 1	JL. —	Milano, Domus hosp. s. Stephani in Brolio n. 1	104
1003	1190 mart. 14	JL. 16475	Milano, Archiepisc. n. 195	65
			Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 28	201
1004	1190 mart. 28	JL. 16481	Liguria n. 70	15
			Milano, Archiepisc. n. 196	65
1005	1190 mart. 30	JL. —	Cremona, Episc. n. 49	273
			Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 29	328
1006	1190 mai. 18	JL. 16491	Milano, Eccl. s. Mariae Omnium sanctorum n. 1	119
1007	1190 mai. 30	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 29	201
1008	1190 iun. 4	JL. 16504	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 40	83
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 31	94
1009	1190 iun. 21	JL. 16512	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 46	375
			Bergamo, Eccl. s. Alexandri n. 46	383
1010	1190 dec. 9	JL. 16535	Pavia, Mon. s. Marini n. 6	209
*1011	(1187—91)	JL. —	Farinate, Mon. s. Fabiani n. 14	306
			Petrus tit. s. Caeciliae presb. et Soffredus s. Mariae in Via lata diac. card.	
*1012	(1188)	JL. —	Cremona, Episc. n. 48	273
			Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 28	328
			Petrus tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legatus.	
1013	1189 iul. 17 (18)	JL. —	Brescia, Episc. n. 19	313
			Brescia, Eccl. cathedr. n. 6	315
			Brescia, Mon. s. Faustini n. 7	331
			Brescia, Civ. n. 11	335
1014	1189 iul. 18	JL. —	Bergamo, Episc. n. 35	364
			Celestinus III.	
1015	1191 mai. 27	JL. 16710	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 41	83
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 32	94
1016	1191 mai. 27	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 30	202
1017	1191 iun. 27	JL. 16727	Bernate, Eccl. s. Georgii n. 4	135
*1018	(1191)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 31	202
*1019	(1191)	JL. —	Milano, Domus hosp. s. Stephani in Brolio n. 2	105
1020	1191 oct. 13	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 32	202
1021	1192 april. 18	JL. 16855	Mon. de Barona n. 1	224
1022	1192 mai. 6	JL. 16863	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 42	84
			Dairago, Eccl. s. Genesii n. 3	137
*1023	(1192 mai.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 197	65
*1024	(1191—92)	JL. —	Milano, Mon. s. Mauritii n. 2	103
*1025	(1192)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 20	216

				pag.
1026	1192 iun. 4	JL. 16894	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 21	216
1027	1192 iun. 17	JL. 16908	Chiaravalle, Mon. s. Mariae n. 13	125
1028	1192 aug. 5	JL. —	Pavia, Episc. n. 56	185
1029	1192 aug. 5	JL. —	Pavia, Episc. n. 57	185
*1030	(1192 aug. 5)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 198	65
*1031	1192	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Veteris n. 1	220
*1032	(1191—92)	JL. —	Lodi, Episc. n. 31	245
*1033	(1193 in.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 199	66
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 1	165
*1034	(1191—93)	JL. —	Como, Mon. s. Carpophori n. 1	406
			Lugano, Eccl. s. Laurentii n. 1	418
*1035	1193 mart. 24	JL. —	Como, Mon. s. Carpophori n. 2	406
			Lugano, Eccl. s. Laurentii n. 2	418
1036	1193 april. 22	JL. —	Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 6	140
1037	1193 april. 22	JL. —	Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 7	141
*1038	1193 iun. 16	JL. 17018 *a*	Milano, Archiepisc. n. 200	66
1039	1193 iun. 23	JL. —	Pavia, Episc. n. 58	185
1040	1193 iun. 23	JL. —	Pavia, Episc. n. 59	185
*1041	(1193)	JL. —	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 33	202
1042	1193 iul. 13	JL. 17027	Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 34	202
1043	1193 oct. 6	JL. 17036	Liguria n. 71	15
1044	(1193)	JL. 17050	Cremona, Episc. n. 50	273
†*1045	1193	JL. —	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 10	97
*1046	(1191—93)	JL. —	Como, Eccl. cathedr. n. 3	403
1047	1194 feb. 5	JL. —	Milano, Domus hosp. s. Ambrosii n. 1	105
1048	1194 april. 19	JL. 17088	Como, Mon. s. Abundii n. 3	406
*1049	(1191—94)	JL. —	Bergamo, Eccl. cathedr. n. 47	375
1050	1194 nov. 10	JL. 17157	Eccl. s. Georgii de Monte Mediano n. 4	349
*1051	(1191—94)	JL. —	Nembro, Eccl. s. Martini n. 1	388
1052	1194 dec. 22	JL. —	Nembro, Eccl. s. Martini n. 2	388
*1053	(1194 dec. 22)	JL. —	Bergamo, Episc. n. 36	364
			Nembro, Eccl. s. Martini n. 3	388
*1054	(1194)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 201	66
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 2	165
*1055	(1194)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 202	66
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 3	165
*1056	(1194)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 203	66
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 4	165
*1057	(1194)	JL. —	Como, Episc. n. 21	402
			Como, Eccl. s. Fidelis n. 3	404
*1058	1195 mai. 2	JL. —	Mortara, Eccl. s. Crucis n. 18	232
1059	1195 nov. 13	JL. 17293	Pavia, Mon. Senatoris n. 10	219
*1060	(1195)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 204	66
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 5	166
*1061	(1195)	JL. —	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 22	216
*1062	(1195 oct.— 1196 iun.)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 205	66
			Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 43	84
			Milano, Mon. s. Ambrosii n. 33	94
1063	1196 iun. 4	JL. 17396	Cremona, Episc. n. 51	274
1064	1196 iun. 21	JL. 17407	Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 23	216
1065	1196 nov. 12	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 206	67
			Varese, Eccl. s. Victoris n. 4	162
1066	(1196)	JL. —	Milano, Domus hosp. s. Simpliciani n. 1	106
*1067	(1196)	JL. —	Milano, Domus hosp. s. Simpliciani n. 2	106

				pag.
1068	(1196)	JL. 17478	Milano, Mon. s. Simpliciani n. 11	97
			Milano, Domus hosp. s. Simpliciani n. 3	106
1069	1197 ian. 25	JL. —	Mon. s. Gemuli de Ganna n. 1	164
1070	1197 feb. 10	JL. 17495	Pavia, Episc. n. 60	185
1071	1197 feb. 15	JL. —	Mon. s. Gemuli de Ganna n. 2	164
1072	1197 dec. 11	JL. 17593	Pavia, Episc. n. 61	185
*1073	(1196—97)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 207	67
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 6	166
*1074	(1196—97)	JL. —	Milano, Archiepisc. n. 208	67
			Sesto-Calende, Mon. s. Donati n. 7	166
*1075	(1191—97)	JL. —	Milano, Eccl. s. Ambrosii n. 44	84
*1076	(1191—97)	JL. —	Pavia, Episc. n. 62	185
			Pavia, Civ. n. 13	224
*1077	(1191—97)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 3	190
*1078	(1191—97)	JL. —	Pavia, Episc. n. 63	186
			Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 4	190
*1079	(1191—97)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Michaelis Maioris n. 3	187
*1080	(1191—97)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Michaelis Maioris n. 4	188
*1081	(1191—97)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 5	190
*1082	(1191—97)	JL. —	Cerreto, Mon. s. Petri n. 20	255
*1083	(1191—97)	JL. —	Cremona, Eccl. s. Agathae n. 13	282
*1084	— —	JL. —	Eccl. s. Euphemiae de Insula n. 3	409
			Petrus (Diani Placentinus) card. (tit. s. Caeciliae).	
*1085	1191 dec. 8	JL. —	Cremona, Civ. n. 9	296
			Brescia, Civ. n. 12	335
			Bergamo, Civ. n. 7	386
*1086	(1186—93)	JL. —	Como, Civ. n. 5	408
			Hugo tit. s. Martini presb. card.	
*1087	(1191—97)	JL. —	Pavia, Eccl. s. Iuventii n. 6	190

LIGVRIA

PROVINCIA MEDIOLANENSIS — LOMBARDIA — SOCIETAS LOMBARDORVM

Eryci Puteani Historiae Mediolanensis seu Insubricae ab origine gentis ad Othonem Magnum imp. libri 6 [1] (1614); [2] (Lovanii 1630); [3] (Francofurti et Lipsiae 1686). — Carlo Gius. M. Reina Descrizione corografica et istorica della Lombardia (In Milano 1714). — Guido Ferrari Lettere Lombarde (In Milano 1765). — Ant. Maria Curiazio Prodromo ossia discorsi preliminari alla descrizione storico-politico-geografica della Lombardia (Milano 1771). — (Angelo Fumagalli) Delle antichità Longobardico-Milanesi illustrate con dissertazioni dai monaci della congregazione Cisterciese di Lombardia I—IV (In Milano 1792—93). — F. Ch. A. Hasse Die Geschichte der Lombardei I—IV (Dresden 1826—28). — T. De Partouneaux Histoire de la conquête de la Lombardie par Charlemagne I. II (Paris 1842); tradotto da L. Ercolani (Milano 1842). — Dizionario corografico-universale della Lombardia (Milano 1850). — Massimo Fabi La Lombardia descritta. Dizionario statistico, amministrativo, storico ed ecclesiastico (Milano 1852). — Gabr. Rosa I feudi ed i comuni della Lombardia [1] (Bergamo 1854); [2] (1857); [3] (Brescia 1876). — M. Fabi Dizionario geografico, storico, statistico di tutte le provincie, distretti, comuni e frazioni della Lombardia (Milano 1855). — Pier Ambrogio Curti Tradizioni e leggende di Lombardia I—IV (Milano 1856—57). — (Cesare Cantù) Grande illustrazione del Lombardo-Veneto ossia Storia delle città, dei borghi, comuni, castelli etc. I—VI (Milano 1857—61). — Historiae Patriae Monumenta XIII: Codex diplomaticus Langobardiae (Augustae Taurinorum 1873). — A. Hortzschansky und M. Perlbach Lombardische Urkunden des elften Jahrhunderts aus der Sammlung Morbio auf der Königl. Universitätsbibliothek zu Halle (Halle 1890). — Paul Darmstädter Das Reichsgut in der Lombardei und Piemont 568—1250 (Strassburg 1896).

Simonde De Sismondi Histoire des républiques italiennes du moyen-âge [1] I—XVI (Zürich 1807—18); [2] (Paris 1825—26); [3] (Paris 1840—44); trad. da Stefano Ticozzi I—XVI [1] (Milano 1810—20); [2] (Capolago 1831); [3] (Capolago 1869). — Heinrich Leo Über die Verfassung der freien lombardischen Städte im Mittelalter (Rudolstadt 1820). — Antonio Pagnoncelli Sull' antichissima origine e successione dei governi municipali nelle città italiane I. II (Bergamo 1823). — H. Leo Entwickelung der Verfassung der lombardischen Städte bis zu der Ankunft Kaiser Friedrich I. in Italien (Hamburg 1824); tradotto da Cesare Balbo (Torino 1836). — Carlo Morbio Storie dei municipi italiani I—VI (Milano 1836—46). — Cesare Balbo Appunti per la storia delle città italiane fino all' istituzione dei comuni e dei consoli (Torino 1838). — M. A. v. Bethmann-Hollweg Ursprung der Lombardischen Städtefreiheit (Bonn 1846). — Carl Hegel Geschichte der Städteverfassung von Italien I. II (Leipzig 1847); ital. (Milano 1861). — M. Prosper De Haulleville Histoire des communes Lombardes depuis leur origine jusqu' à la fin du XIIIe siècle I. II

(Paris 1857—58). — Adolf Pawinski Zur Entstehungsgeschichte des Consulats in den Comunen Nord- und Mittelitaliens. XI—XII. Jahrhundert (Berlin 1867). — Max Handloike Die lombardischen Städte unter der Herrschaft der Bischöfe und die Entstehung der Communen (Berlin 1883). — W. F. Butler The Lombard communes. A History of the Republics of North Italy (London 1906). — Vittorio Franchini Saggio di ricerche su l' instituto del podestà nei comuni medievali (Bologna 1912).

L. A. Muratori De societate Lombardorum in: Antiq. ital. medii aevi IV 247 sq. — Ioh. Voigt Geschichte des Lombardenbundes und seines Kampfes mit Kaiser Friedrich I. (Königsberg 1818); tradotto in ital. (Milano 1848). — C. Fr. Ring Kaiser Friedrich I. im Kampf gegen Papst Alexander III. (Stuttgart 1835). — Iacopo Durandi Saggio sulla Lega Lombarda e sulla pace di Costanza in: Memorie della R. Accademia di Torino XL (1836) 188 sq. — Carlo Leoni La Lega Lombarda narrata e considerata (Padova 1844). — Hermann Reuter Geschichte Alexanders des Dritten und der Kirche seiner Zeit I—III (Leipzig 1860—64). — Luigi Tosti Storia della Lega Lombarda illustrata con note e documenti [1] (Monte-Cassino 1848); [2] (Milano 1860). — Nic. Cesare Garoni Alessandria e la Lega Lombarda (Torino 1856). — Cesare Vignati Storia diplomatica della Lega Lombarda (Milano 1866). — Julius Ficker Zur Geschichte des Lombardenbundes in: Sitzungsberichte der Wiener Akademie Phil.-hist. Klasse LX (1868) 297 sq. — Pietro Balan Storia della Lega Lombarda ai tempi di Alessandro III (Modena 1876). — Goffredo Franceschi La Lega Lombarda. Studio storico (Bologna 1876). — Omaggio della Società Lombarda al VII Centenario della battaglia di Legnano (Milano 1876). — G. Tononi Nuovi documenti intorno alle pratiche di pace con Federico Barbarossa e i Lombardi in: Arch. stor. Lomb. IV (1877) 217 sq. — Fritz Gräf Die Gründung Alessandrias. Ein Beitrag zur Geschichte des Lombardenbundes (Leipzig 1887); trad. da G. A. Boltshauser (Alessandria 1888). — Georg Matthaei Die lombardische Politik Kaiser Friedrichs I. und die Gründung von Alessandria (GroßLichterfelde 1889). — Pietro Rotondi Inizio della grande Lega Lombarda in: Arch. stor. Lomb. XXI (Ser. III t. II 1894) 398 sq. — Ferdinand Güterbock Der Friede von Montebello und die Weiterentwickelung des Lombardenbundes (Berlin 1895). — Pia Marchi La Lega Lombarda e l' imperatore Federico I (Pordenone 1896). — Luigi Marazza La Lega Lombarda e S. Galdino, cardinale arcivescovo di Milano (Milano 1897).

Conf. etiam G. Ottino Saggio di una bibliografia della Lega Lombarda in: Omaggio della Soc. Lomb. p. 205 sq. et Aggiunte (Milano 1877).

Regionum, quas Augustus instituerat, nona sive Liguria et undecima sive Transpadana iam saec. IV ex. ut una regio sub nomine Liguriae saepius recensentur, cuius caput Mediolanum celebratur. Quid mirum? Mediolanensium archiepiscoporum metropolitana provincia, de qua inferius disseremus, mox sub eodem nomine Liguriae designatur. Meminerint lectores, iam Iordanem Mediolanum appellasse „Liguriae metropolim et quondam regiam urbem“ (Mon. Germ. Auct. antiq. V p. I 114); pariterque in Pelagii I epistolis saepius Liguriae i. e. Mediolanensium episcoporum mentio fit (cf. n. 1—3). Etiam saec. X et XI et XII Liguriae nomen eodem sensu intelligitur, et Mediolanensis archiepiscopus aliquando „primas Liguriae“ appellatur (Mon. Germ. Scr. XI 656. XVII 588. XX 310. 533). Neque praetermittimus Alexandri III encyclicam de electione sua, quae inscripta est archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus et universis praelatis per Liguriam, Aemiliam, Histriam et ducatum Venetiae constitutis (n. 34), quae cum provinciis ecclesiasticis, Mediolanensis scilicet archiepiscopi, Ravennatensis archiepiscopi, Gradensis et Aquileiensis patriarcharum, congruere manifestum est. Facile

igitur colligitur, cur Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 102; I 103) Liguriam et metropolim Mediolanum sub eodem titulo recensuerint (cf. Fabre l. c. I 102 not. 7).

Praeter Romanorum pontificum epistolas ad Liguriae aut Lombardiae episcopos et comites missas hoc loco epistolas quoque recensemus, quas Alexander III eiusque successores ad Societatem Lombardorum sive, ut accuratius loquamur, ad rectores civitatum Lombardiae, Marchiae et Romandiolae miserunt.

Nec silentio praeterimus codicem illum, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanensium ex gente Sfortia custoditum, ubi innumera diplomata imperatorum et regum, privilegia Romanorum pontificum, decreta ducum, quae maxima ex parte monasteriis in Mediolanensi ducatu sitis indulta fuere, transcripta legebantur. Codicis huius inventarium, quod a. 1456 Francisco Sfortia duce iubente Bertramus de Turchonis notarius Papiensis congessit, hodie Mediolani in bibliotheca Ambrosiana ES VI 13 adservatur (cf. G. Romano in Arch. stor. Lomb. XXI [Ser. III t. II 1894] 6 sq. et XXVI [Ser. III t. XI 1899] 228); ipse vero codex, nescimus quo tempore, Lutetiam Parisiorum in archivum Camerae rationum, vulgo Chambre des Comptes, transportatus ibique a Stephano Balutio, qui multas ex eo chartas exscripsit (Coll. Baluze t. XVII in bibliotheca Parisiensi; cf. L. Delisle Le cabinet des manuscrits I 364 sq.; E. v. Ottenthal in Mittheil. des österr. Instituts XVII (1896) 37 sq.; P. Scheffer-Boichorst in N. Archiv XXIV (1899) 125 sq.; R. Poupardin in Bibliothèque de l' école des chartes LXVIII (1907) 315 sq.; cf. praeterea cod. ms. Decamps 104 Abbayes: Nouv. Acquis. franç. 7434), adhibitus est. Quem periisse valde dolemus.

1 *(555—60)*

Pelagius I Iohanni comiti patrimonii: petit, ut Luminoso presbytero in itinere solatia, quibus tute ad destinatum locum pervenire valeat, subministret. — Gloria igitur.

Deusdedit Coll. can. lib. III c. 135 [114]. — Edd. Holste Coll. Rom. I 238 = Mansi IX 735 = Migne LXIX 416. Martinucci p. 292. Wolf v. Glanvell p. 325. — Regg. J. 668. JK. 961.

De Luminosi presbyteri itinere in Liguriam et Venetias cf. n. 2.

2 *(558—60)*

Pelagius I Luminoso presbytero: de causa ecclesiastica nullum eum in Liguriae aut Venetiae partibus cuiquam verbum facere omnino iubet nec occupari ad aliud, praeter ad quod directus est, omnino permittit. — De causa.

Coll. Britt. Pelagii I ep. 48. — Regg. Ewald in N. Archiv V 555 n. 48. JK. 1020.

3 *(558—60)*

Pelagius I Narsae patricio: admonet eum, ut erigat animum suum ad schisma resecandum; vituperat eum, quod Ligures atque Veneticos et Istrios episcopos in contemptum apostolicarum sedium de sua rusticitate gloriari dimittat; statuit, ut facientes scissuras in s. ecclesia non solum exsiliis, sed

etiam proscriptione rerum et dura custodia per publicas potestates debeant coerceri. — Erigite animum. (De Liguribus).

Coll. Britt. Pelagii I ep. 47. Gratiani Decr. C. XXIII qu. 5 c. 43. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 623 n. 3 = Baronius Ann. eccl. ad a. 556 c. 8 = Mansi IX 713 n. 3 = Migne LXIX 394 n. 2. Friedberg I 943. — Regg. Ewald in N. Archiv V 555 n. 47. J. 680. JK. 1019.

4 *(872—73)*

Iohannes VIII Supponi comiti: precatur eum, ut apud serenissimos imperatores agat, quo eorum favore Waliarius in Lunensi episcopatu succedat. — Obiisse Lunensis.

Coll. Britt. Iohannis VIII ep. 2. — Regg. Ewald in N. Archiv V 228 n. 2. JE. 2955.

**5* *(874)*

Iohannes VIII admonet Teubergam et Albericum, ut (mediante mense augusto 7 indictionis) restituant Radulfo nobili viro (Bavam) feminam.

Laud. in n. 6 et in Iohannis VIII epistola ad Anspertum archiep. Mediolanen. missa J. 2246. JE. 3014 (Milano, Archiepisc. n. 57). — Reg. JE. —.

6 *(875)*

Iohannes VIII Teubergae et Alberico: iterum iterumque eos admonet, ut Radulfo nobili viro (Bavam) feminam restituant; si oboedire postponant, tam ipsam feminam quam eos excommunicat. — Iterum iterumque.

Coll. Britt. Iohannis VIII ep. 51. Ivonis Decr. VIII c. 118. — Ed. Migne CXXVI 943 n. 348. CXLI 608. — Regg. Ewald in N. Archiv V 314 n. 51. J. 2595 ad a. 873—82. JE. 3013.

De tempore cf. Ewald in N. Archiv V 297. 314 n. 1 et JE. 3014 (v. Milano, Archiepisc. n. 57).

7 *(878)*

Iohannes VIII Cuniperto glorioso comiti: praecipit, ut non habeat licentiam curtem s. Petri, quae est in Alviscutia, ab eo invasam, unde censum ac functionem annuam ecclesia principis Apostolorum pro luminariis habere solita erat, amplius retinere nec in eius rebus et pertinentiis se intromittat; alioquin omni eum ecclesiastica communione canonice separabit sicut invasorem rerum ecclesiasticarum. — Auditu didicimus. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 80. — Edd. Carafa Epp. decr. III 346 n. 71. Mansi XVII 59 n. 71. Migne CXXVI 751 n. 102. — Regg. J. 2351. JE. 3129.

De comite Cuniperto cf. n. 22. — Alviscutiam esse patrimonium illud S. R. E. in Alpibus Cottiarum (Alpis-Cottia), iam Zaccaria Dissert. II 161 opinatur. E contra Raffaele Foglietti Delle Alpi Scuzie (e non Cozie) e dell' omonimo patrimonio della chiesa Romana (Macerata 1898) p. 20 sq. contendit, de curte s. Petri in Massa s. Petri (de Bagno; cf. IP V 123) agi.

8 *(878 mai.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: admonet eum, cum cunctis coepiscopis ac suffraganeis suis ad synodum universalem in Francia celebrandam occurrere etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 62.

9 *(878)*

Iohannes VIII Supponi glorioso comiti: mandat, ut secum Anspertum (Mediolanen.) et Wibbodum (Parmen.) epp. assumat et apud Karolomannum omnia sua ordinabiliter ponat. — Primum quidem. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 129. — Edd. Carafa Epp. decr. III 377 n. 107. Mansi XVII 88 n. 107. Migne CXXVI 784 n. 138. — Regg. J. 2387. JE. 3166.

Conf. Parma, Episc. n. 4 (IP V 415) et E. Caspar in N. Archiv XXXVI 135.

10 *(878)*

Iohannes VIII tam Mediolanensi archiep. cum suis suffraganeis quam Ravennati cum suffraganeis suis: iubet, ut, quotiens Iohannes ep. Ticinensis et post eum eius successores eos vocaverint pro emergentibus quaestionibus eximendis, continuo simul convenire non differant.

v. Pavia, Episc. n. 7.

11 *(878 oct. nov.)*

Iohannes VIII Supponi glorioso comiti: mandat, ut sibi cum officio decentiae ad Montem Cinisem obvius quantotius veniat, simulque hoc precatur Angelbergam imperatricem atque Anspertum archiep. Mediolanensem Wibbodumque Parmen. ep. aliosque fideles atque amicos. — Quia nos. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 116. — Edd. Carafa Epp. decr. III 514 n. 307. Mansi XVII 223 n. 307. Migne CXXVI 806 n. 165. — Regg. J. 2414. JE. 3201.

12 *(878 nov.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: scribit de itinere suo in Franciam; mandat, eum cum cunctis suffraganeis suis et coepiscopis sibi Papiam secunda die post festum s. Andreae *(dec. 2)* occurrere.

v. Milano, Archiepisc. n. 66.

13 *(878 nov. dec.)*

Iohannes VIII Supponi illustri comiti: miratur, eum sibi obviam non occurrisse; scribit de itinere suo in Galliam; hortatur eum, quatenus, relictis aliis omnibus curis omnique occasione remota, ad se praesentialiter veniat, incitans etiam alios, ut et ipsi similiter faciant. — Cur fili. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 122. — Edd. Carafa Epp. decr. III 391 n. 130. Mansi XVII 98 n. 130. Migne CXXVI 807 n. 169. — Regg. J. 2418. JE. 3206.

**14* *(878 nov. dec.)*

Iohannes VIII bina admonitione vocat Anspertum archiep. Mediolanen. cum coepiscopis suis ad synodum Papiae celebrandam.

v. Milano, Archiepisc. n. 67.

15 *(878 dec.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: monet eum, ut nunc post tertiam admonitionem sibi cum confratribus eius et coepiscopis studeat Papiam hac quinta feria proxima adveniente occurrere.

v. Milano, Archiepisc. n. 68.

16 *(879 mart.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: iubet eum ad kal. maias *(mai. 1)* huius 12 indictionis ad synodum celebrandam cum omnibus suffraganeis episcopis Romam venire.

v. Milano, Archiepisc. n. 69.

17 *(879)*

Iohannes VIII Liutefrido comiti et coniugi suae: separat eos a corpore et sanguine Iesu Christi et a consortio christianitatis, quod Garelindam sacro velamine tectam et in monasterio Angilbergae imperatricis augustae Placentiae sub professione regulari diutissime conversatam abstrahere fraudulentissima suasione ausi fuerint, donec Garelindam restituant.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 5 (IP V 490). — De Liutefrido comite cf. etiam Iohannis VIII epistolas l. c. n. 8. 10.

18 *879 mai. 19*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: bis iterum ei praecipit, ut ad synodum 4 id. oct. *(oct. 12)* celebrandam omni postposita occasione cum suffraganeis episcopis occurrat vel eximios dirigat viros; praecipit ei eiusque suffraganeis, ut cum eo, qui de regibus Francorum Italiam fuerit ingressus, nullum absque suo consensu et unanimitate placitum facere praesumat.

v. Milano, Archiepisc. n. 71.

19 *879 mai. 20*

Iohannes VIII [Lombardiae episcopis?]: arguit eos, quod apud Ticinum sibi occurrere distulerint et quod postremo generali synodo Romae praeteritis kal. maii *(mai. 1)* celebratae a sese rursum vocati, interesse penitus distulerint; iubet, ut ad aliam synodum 4 id. oct. futurae 13 indictionis *(879 oct. 12)* celebrandam occurrant. — Cum universi. Dat. 13 kal. iun. ind. 12.

Reg. Iohannis VIII ep. 205. — Edd. Carafa Epp. decr. III 419 n. 182. Mansi XVII 123 n. 182. Migne CXXVI 837 n. 224. — Regg. J. 2473. JE. 3253.

20 *(879 oct.)*

Iohannes VIII omnibus episcopis etc. s. ecclesiae Mediolanen.: nuntiat, se una cum s. synodo id. oct. *(oct. 15)* peracta Anspertum dudum Mediolanen. episcopali honore privavisse; iubet, ut omnes uno animo unoque voto convenientes atque convocantes pastores vel populum civitatis, alterum ad archiepiscopalem honorem promoveant etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 76.

21 *(879)*

Iohannes VIII Egifredo, Supponi, Eripaldo, Berardo, Bonifatii filio, et Cotefredo gloriosis comitibus: pro parte Angelbergae augustae eos deprecatur, ut omnium rerum ipsius ubicumque consistentium curam et sollicitudinem maximam habeant, ita sane ut nulli easdem res invadere ac depraedare sinant.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 9 (IP V 491).

22 *(879)*

Iohannes VIII Cuniberto glorioso comiti: praecipit, ut omni occasione postposita res s. Petri apost., quas Angelbergae augustae concessit, cum aliis eiusdem proprietatibus contra legem invasas ac retentas omnino relinquat, quatenus eidem liceat omnes illas eius dominio vindicare atque disponere et sub suo speciali mundeburdio retinere.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 11 (IP V 492). — De comite Cuniberto cf. n. 7.

*23 *(1058 dec.)*

Nicolaus II invitat . . . Longobardiae episcopos ad synodum, ut venientes Sutrium de periuro et invasore (*i. e.* Benedicto X) tractent consilium.

Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 642. Mon. Germ. Lib. de lite I 593). — Reg. JL. —.

De synodo Sutrii celebrata cf. P. Scheffer-Boichorst in Mitteil. des österr. Instituts VI (1885) 552; G. Meyer v. Knonau Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. I 101. 118 sq.

*24 *(1059 in.)*

Nicolaus II vocat Widonem archiep. Mediolanen. ceterosque Lombardos epp., id est Cunibertum Taurinen. et Giselmum Asten. et Benzonem Alben. et Gregorium Vercellen. et Ottonem Novarien. et Opizonem Lauden. et Adelmannum Brixinen., ad synodum Romanam.

Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 643. Mon. Germ. Lib. de lite I 594). — Reg. JL. —.

25 *Roma 1073 iun. 24*

Gregorius VII (in Romanum pontificem electus) Beatrici et eius filiae Mathildi: hortatur eas, ut communionem illorum Longobardorum epp., qui Gotefredum (Mediolanen. archiep.) symoniacum et ob hoc excommunicatum atque damnatum sub specie benedictionis maledixerunt et sub umbra ordinationis exsecratum haereticum constituerunt, evitare et declinare studeant nec factionibus eorum consilia vel adiumenta praebeant etc.

v. Reggio, Gens Canusina n. 5 (IP V 387).

26 *Roma 1073 iul. 1*

Gregorius VII omnibus fidelibus s. Petri Apostolorum principis, maxime in Longobardia commorantibus: nuntiat, Gotefredum, qui vivente Guidone dicto archiep. Mediolanensi eandem ecclesiam quasi vilem ancillam praesumpsit emere, a Romana ecclesia, congregato e diversis partibus concilio, excommunicatum esse; praecipit, ut nullo modo praedicto haeretico Gotefredo consentiant. — Scire vos volo. Dat. Romae kal. iul. ind. 11.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 15. — Edd. Carafa Epp. decr. III 560 n. 15 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 27 n. 3 = Bull. Rom. ed. Taur. II 60 n. 3, = Tartini Rer. ital. Scr. I 304, = Mansi XX 71 n. 15 = Migne CXLVIII 296 n. 15. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 26. — Regg. J. 3550. JL. 4786.

27 *Roma 1074 ian. 25*

Gregorius VII omnibus epp. Mediolanen. ecclesiae suffraganeis, videlicet Brixiensi, Cremonensi, Bergamensi, Laudensi, Novariensi, Yporegiensi, Taurinensi, Albensi, Astensi, Aquensi, Terdonensi et ceteris: nuntiat, se in prima hebdomada quadragesimae *(mart. 9—15)* synodum Romae celebrare disposuisse, ad quam omnes eos praesentiam exhibere praecipit; sub eadem etiam auctoritate et determinatione invitat omnes abbates Longobardiae ad praefatum concilium nullamque in hac oboedientia ficticiam excusationem praetendere admonet. — Non incognitum. Dat. Romae 8 kal. feb. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 43. — Edd. Carafa Epp. decr. III 584 n. 43 = Tartini Rer. ital. Scr. I 288, = Lupi Cod. dipl. Berg. II 694, = Mansi XX 95 n. 43 = Migne CXLVIII 323 n. 43. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 61. — Regg. J. 3581. JL. 4820.

28 *Roma 1074 april. 15*

Gregorius VII duci Beatrici et eius filiae Mathildi: inter alia nuntiat, se Dionysio Placentino et aliis episcopis Longobardiae, qui ad se venerant, nihil de episcopali officio, nisi confirmari pueros, pro necessitate concessisse.

v. Reggio, Gens Canusina n. 12 (IP V 388).

29 *Roma 1075 dec. 8*

Gregorius VII Gregorio Vercellen., Cuniberto Taurinen., Ingoni Asten., Ogerio Iporegien., Opizoni Lauden. et ceteris suffraganeis s. Mediolanen. ecclesiae, oboedientibus apost. sedi: interdicit, ne ullus eorum ad promotionem alicuius ordinis manum Tedaldo Mediolanen. clerico praesumat imponere etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 113.

**30* *Laterano 1076 feb. (14—22)*

Gregorius VII in synodo suspendit episcopos Longobardiae, qui contra b. Petrum sacramento conspiraverunt, ab omni episcopali officio eosque a communione s. ecclesiae separat.

Acta synodi exstant in Reg. Gregorii VII lib. III ep. 10a (ed. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 223). — Regg. J. p. 420. JL. I p. 616.

In actis concilii a. 1098 april. 5 Mediolani celebrati (ed. Giulini Mem. [1] IV 539; [2] VII 75) hi Mediolanenses suffraganei a Romano pontifice in Guibertino schismate nominatim excommunicati recensentur: Obertus invasor Brixiensis, Arnulfus Pergamensis, Gregorius Vercellensis, Anselmus Novariensis epp., Landulfus Carcanensis invasor Cumanae ecclesiae.

31 *Roma 1078 ian. 28*

Gregorius VII Guiberto Ravennati archiep. omnibusque suffraganeis eius et universis epp. et abbatibus in marchia Firmana et Camerina et in Pentapolim et Aemiliae et Longobardiae partibus constitutis: monet, ut ad synodum in proximo venturae quadragesimae prima hebdomada *(feb. 25 — mart. 3)* celebrandam conveniant.

v. Ravenna, Archiepisc. n. 178 (IP V 55).

**32* *(1129)*

Iohannes Cremensis, cardinalis Romanus (tit. s. Chrysogoni), convocat Papiae episcopos suffraganeos et comprovinciales Mediolanen. ecclesiae, ut excommunicent Mediolanen. pontificem Anselmum.

v. Milano, Archiepisc. n. 145.

**33* *(Anagni 1159 aug. ex.)*

Hadrianus IV facit concordiam cum Mediolanensibus, Brixiensibus et Placentinis, qui se obligant, exinde nullam concordiam se facturos esse cum Federico imp. absque licentia papae vel eius catholici successoris; papa e converso convenit cum eis, quod ab illa die usque ad 40 dies excommunicet imperatorem.

Gesta Federici I imp. in Lombardia (sive Ann. Mediolan. maiores) ad a. 1159 (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 39). — Reg. JL. —.

De re cf. Giesebrecht Geschichte der deutschen Kaiserzeit V 226. VI 386.

34 *Anagni (1159) dec. 13*
Alexander III archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus et universis ecclesiarum praelatis per Liguriam, Aemiliam, Histriam et ducatum Venetiae constitutis: scribit de sua electione.

v. Ravenna, Archiepisc. n. 223 (IP V 64).

35 *(1160 in.)*
Henricus, Willelmus et Otto S. R. E. card. et apost. sedis legati (Oberto) Mediolanen. archiep. eiusque suffraganeis: scribunt de electione Alexandri III.

v. Milano, Archiepisc. n. 173.

*36 *Milano 1160 mart. 12*
Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat episcopos Mantuae, Cremonae et Laudae, marchionem de Monteferrato, comitem de Blandrate, rectores et consules Cremonae et Papiae, Novariae, Vercellarum, Laudae, Seprii, Martexanae.

Gesta Federici I imp. in Lombardia (sive Ann. Mediolan. maiores) ad a. 1160 (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 40). — Reg. JL. —.

*37 *Milano 1160 mart. 28*
Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat Lodoycum (de) Baradello et statuit, ut omnia data, quae facta erant vel exinde fient a Federico imp. „donec non habeat pacem cum ecclesia", vacua sint et irrita.

Gesta Federici I imp. in Lombardia (sive Ann. Mediolan. maiores) ad a. 1160 (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 40). — Reg. JL. —.

Conf. Milano, Archiepisc. n. 174.

*38 *(Benevento 1170 ian. feb.)*
Alexander III ad Lombardos litteras et nuntios dirigit, mandans, ut de singulis civitatibus unam discretam et idoneam personam, quae vicem generalitatis a civitatibus habeat, ad suam praesentiam destinent, cum quibus verbum pacis et concordiae, quod Eberhardus Babenbergensis ep. ex parte Friderici I defert, tractare et quicquid exinde agendum foret, cum eis disponere pariter et ordinare velit.

Vita Alexandri III auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 421). — Reg. JL. —.

Conf. n. 40.

*39 *(Veroli 1170 mart.)*
Alexander III mandat (Udalrico) Aquileien. patriarchae, (Galdino) Mediolanen. archiep. et Odoni s. Nicholai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legatis, nec non et universis epp. per civitates Lombardiae, Marchiae et Romagnolae constitutis, ut, si aliqui homines Lombardiae sive civitates quamlibet absque consilio communium consulum fecerint coniurationem, ipsi civitatem, in qua facta fuerit, appellatione remota, interdicto subiciant et tam consules quam eos, qui coniurationem illam fecerint, sententia excommunicationis percellant.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. —.

40 *Veroli (1170) mart. 24 (27)*
Alexander III universis consulibus civitatum Lombardiae, Marchiae et Romagnolae et aliis hominibus tam maioribus quam minoribus in societate et

coniunctione Lombardorum exsistentibus: scribit de legatione Pavembergensis ep. ex parte Friderici imp.; de praeceptis legatis suis datis *(n. 39)*; mandat, quod, si civitas quaelibet vel homines aliquam offensam in eis fecerint et rectorum mandato parere neglexerint, in civitate, quae hoc attemptaverit, divina prohibeantur officia celebrari et principales illius offensae fautores anathematis gladio feriantur; iniungit, ut mercatores de Tuscia in terris ipsorum nec manere nec mercari neque venire sinant neque ipsorum seu ultramontanos negotiatores ad eos transire quomodolibet permittant.

v. Piacenza, Civ. n. 20 (IP V 512) et Lodi, Civ. n. 7.

41 *Piacenza 1172 oct. 7*

Praesente et rogante Manfredo card., apost. sedis legato, rectores Lombardiae Transmundo abbati Caraevallis eiusque fratribus etc.: statuunt immunitatem eos habere iuramenti calumniae.

v. Mon. s. Mariae de Caravalle n. 4.

42 *Modena 1173 oct. 10*

In praesentia Ildebrandi et Tudini card. consules Brixiae, Cremonae, Parmae, Mantuae, Placentiae, Mediolani, Regii, Mutinae, Bononiae et Arimini iurant, quod operam dabunt ad observandas societates et concordias factas inter homines Lombardiae et Marchiae et Venetiae, si idem sacramentum fecerint, et Romaniae.

Edd. Muratori Antiq. IV 271 ex registris civitatis Bononiensis = Savioli Ann. Bolognesi II p. II 41 n. 214, = Gloria Cod. dipl. Padovan. II 505 n. 1534. Vignati Storia dipl. della Lega Lomb. p. 242 ex cod. Laudensi = Vignati Cod. dipl. Laud. II 73 n. 62. — Reg. Astegiano Cod. dipl. Cremon. p. 144 n. 304. JL. —.

Conf. Giesebrecht Geschichte der deutschen Kaiserzeit V 746 sq.

43 *Anagni (1174) ian. 11*

Alexander III Transmundo abbati Caraevallis et omnibus fratribus eiusdem ordinis (Cistercien.) in Lombardia constitutis: confirmat immunitatem iuramenti calumniae, a rectoribus Lombardiae, interveniente Manfredo tit. s. Caeciliae presb. card., tunc apost. sedis legato, eis in tota Lombardia concessam *(n. 41)*.

v. Mon. s. Mariae de Caravalle n. 5.

**44* *(1175 mai.)*

Alexander III mittit Hubaldum Hostien. et Bernardum Portuen. epp. et Guillelmum Papien. card. presb. s. Petri ad Vincula in Lombardiam, ut simul cum Lombardis pacem ecclesiae et Italiae pertractent.

Romualdi Salernitani Ann. (Mon. Germ. Scr. XIX 441). — Reg. JL. —.

Conf. Vitam Alexandri III auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 430). De tempore cf. Güterbock p. 4.

45 *Anagni (1173—75) dec. 20*

Alexander III rectoribus Lombardiae: monet eos, quatenus consules et populum Mutinensis civitatis, qui ecclesiam Nonantulanam ad iurisdictionem S. R. E. nullo mediante pertinentem graviter molestantes, homines eorum sibi iurare compellunt et ab ipsis pecuniam extorquere praesumunt contra promissionem Eugenio pp. olim iuramento firmatam, a molestiis et gravaminibus praedictae ecclesiae et hominum eius revocent.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 82 (IP V 353).

46 (1175 ex.)
Alexander III, recepta instantissima petitione Galdini archiep. et apost. sedis legati et consulum Mediolanen. nec non etiam rectorum Lombardiae et Marchiae, decorat ecclesiam et civitatem Alexandrinam, quae in honore b. Petri et ad profectum et exaltationem totius Lombardiae aedificata est, pontificali dignitate etc.

v. Alessandria, Episc. n. 1.

47 Anagni (1174—76) mart. 23
Alexander III rectoribus Lombardiae: praecipit, quatenus Mutinenses cives commoneant, ut ab inquietatione Nonantulani monasterii omnino desistant et homines et iura ipsius in pace dimittant; iniungit, ut, quia 40 de monasterio obsides accepissent, 20 retinentes, alios restituant.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 86 (IP V 354).

48 (1168—76)
Alexander III archiep. Mediolanensi eiusque suffraganeis: mandat, ut nobili viro P., qui F(riderico) dicto imperatori, cum olim ab Urbe rediret, castrum Ferruce negavit, unde contigit, quod quatuor castris destructis plus quam 2000 domorum destructa fuerint et multi homines interfecti, poenitentiam imponant.

v. Milano, Archiepisc. n. 187.

49 (1176 nov.)
Alexander III I(ldebrando) bas. XII Apostolorum presb. et A(rdicioni) s. Theodori diac. card., apost. sedis legatis: nuntiat, se F(riderici) dicti imp. nuntios pro tractanda pace recepisse et disposuisse ad partes Lombardiae appropinquare, ut securius et liberius tractatum possit pacis habere; praecipit, quatenus rectores et consules Societatis Lombardiae sollicitare et monere curent, ut ad quem locum securius applicare possit et liberius et honestius de pace tractare, sibi sine dilatione significent et interim Societatem et unitatem suam consolident et confirment. — Pro tractanda.

Legitur in codice lat. Monacensi 19411 (Tegernsee 1411) s. XIII f. 113. — Edd. Pez Thes. anecd. VI p. I 397 = Watterich Pontif. Rom. vitae II 597 not., = Migne CC 1081 n. 1252. Mon. Germ. Constit. I 580 n. 404. — Regg. J. 8444. JL. 12737.

50 (1176 nov.)
Alexander III rectoribus Marchiae, [Lombardiae et Romaniae]: asseverat, quod inter se et (Fridericum) imp. pax non sit iuramento vel scripto firmata, quamquam inter se et ipsum diu sit de pace tractatum; nuntiat, se, ut commodius de pace tractetur, ad partes eorum appropinquare disposuisse; monet eos, ut viriliter agant ac pio proposito persistentes, donec pax consummetur, Societatem in eodem proposito propensius solident, certi pariter et securi, quod pax firmata non est nec firmabitur sine ipsorum pace. — Intelleximus ex litteris.

Legitur in codice lat. Monacensi 19411 (Tegernsee 1411) s. XIII f. 111'. — Edd. Pez Thes. anecd. VI p. I 388 = Watterich Pontif. Rom. vitae II 597 not., = Migne CC 1086 n. 1256, = Gloria Cod. dipl. Padovan. II 332 n. 1218. Mon. Germ. Constit. I 581 n. 405. — Regg. J. 8449. JL. 12743.

*51 *(1176 ex.—1177 in.)*

Mediantibus U(baldo) Hostiensi ep. et R(ainerio) diac. card., Fridericus I cum Lombardis convenit, ut ipse Imolae, Alexander III Bononiae debeant pariter convenire.

Laud. in Alexandri III responso Venetiis a. 1177 mart. 24 legatis imperatoris dato (Lib. pontif. ed. Duchesne II 437). — Reg. JL. —.

Conf. etiam Romualdi Salernitani Ann. (Mon. Germ. Scr. XIX 443).

*52 *(Siponto 1177 ian.—feb.)*

Alexander III mittit sex cardinales a Siponto usque Bononiam, ut imperatorem et Lombardos ex suo adventu reddant certiores.

Vita Alexandri III auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 435). — Reg. JL. —.

Romualdus Salernitanus in Annal. nominatim recenset Guillelmum Portuensem ep. et Iacintum card. s. Mariae de Schola Graeca (Mon. Germ. Scr. XIX 443).

*53 *(Venezia Rialto 1177 mart.)*

Alexander III mandat per apost. litteras universis episcopis et rectoribus civitatum Lombardiae, ut in dominica die dominicae passionis *(april. 10)* ad suam praesentiam in civitate Ferrariae conveniant.

Vita Alexandri III auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 438) et Romualdi Salernitani Ann. (Mon. Germ. Scr. XIX 444). — Reg. JL. 12793.

54 *Venezia 1177 aug. 1*

In praesentia cardinalium Willelmi ep. de Porto, (Hubaldi) ep. Hostiae, Iacinti, Petri de Bono, Iohannis de Neapoli, Ardicionis de Pladena, Conradi, Manfredi de Lavania aliorumque, coram Alexandro III comes Henricus de Des iurat in anima Friderici I imp., quod ipse imperator observabit treguam Lombardis cunctis et omnibus personis de Societate Lombardiae, Marchiae et Romagnolae.

Ex registris civitatis Bononiensis edd. Muratori Antiq. IV 285 = Savioli Ann. Bolognesi II p. II 76 n. 239. Affarosi Notizie istor. della città di Reggio App. p. 17 n. 13. Mittarelli Accessiones hist. Faventinae p. 604. Mon. Germ. Leg. II 156. Watterich Pontif. Rom. vitae II 630. Vignati Storia dipl. della Lega Lombarda p. 314. M. Tabarrini in Doc. di storia ital. VI 774. Mon. Germ. Constit. I 367 n. 265. — Regg. Stumpf 4202. J. p. 774. JL. II p. 312.

55 *(Venezia 1177 sept.)*

Pro interventu Alexandri III et cardinalium Fridericus I imp. promittit tam Lombardis quam Marchianis et illis de Romania et reliquis de Societate ipsorum, vassallis suis et hiis, qui debent esse vassalli sui, quod pro fidelitate sibi non praestita vel servitio non exhibito aut de investitura non petita, quamdiu treguae duraverint, nullum iudicabit nec iudicari faciet nec propter hoc cuilibet de Societate feudum auferat.

Insert. in n. 57. — Ed. Mon. Germ. Constit. I 372 n. 272. — Reg. Stumpf 4229. JL. —.

Editiones, quae Sigonii textum modo suo emendatum repetunt, nos praeterimus. — Meminerint insuper lectores, Venetiis ex schismaticis se Alexandro III reconciliatos esse episcopos Papiensem, Placentinum, Cremonensem, Brixiensem, Novariensem, Aquensem, Mantuanum et abbates s. Petri in Coelo aureo et s. Salvatoris Ticinenses (Vita Alexandri III auctore Bosone in Lib. pontif. ed. Duchesne II 441).

*56 *Venezia Rialto 1177 oct. 10*

Alexander III mandat Alberto de Summa, S. R. E. subdiac. et apost. sedis legato, ut in manibus rectorum civitatum et totius Societatis Lombardiae det litteras Friderici I imp. *(n. 55).*

Laud. in n. 57. — Reg. JL. 12952.

57 *Parma 1177 oct. 22*

Albertus de Summa, S. R. E. subdiac. et apost. sedis legatus, sicut in litteris Alexandri III, datis Venetiis in Rivoalto 6 id. oct., continetur *(n. 56)*, dat in manibus rectorum civitatum et totius Societatis Lombardiae litteras Friderici I imp. *(n. 55).*

Ex registris civitatis Bononiensis edd. Muratori Antiq. IV 287 = Savioli Ann. Bolognesi II p. II 86 n. 248. Mittarelli Accessiones hist. Faventinae p. 605. Vignati Storia dipl. della Lega Lombarda p. 323. M. Tabarrini in Doc. di storia ital. VI 774. — Reg. JL. —.

*58 *(1178 in.)*

Alexander III invitat per nuntios et scripta apost. Lombardos ad treguam cum Friderico I imp. servandam et ad complenda quae desunt, et ad pacem devote pariter et humiliter requirendam.

Laud. in Alexandri III epistola ad Fridericum I imp. missa JL. 13019 (edd. Loewenfeld Epp. p. 151 n. 268. Mon. Germ. Constit. I 584 n. 409). — Reg. JL. —.

*59 *(1178)*

Alexander III scribit rectoribus Lombardiae, Marchiae et Romaniae de iniuriis, quae monachi s. Benedicti super Padum a consulibus Mantuanis patiuntur.

Laud. in Alexandri III epistola abbati et fratribus Padilironensibus a. 1178 data JL. 13131. — Reg. JL. —.

60 *Velletri (1180) april. 3*

Alexander III A(lgiso) Mediolanen. archiep. et suffraganeis eius: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictionis districtius prohibere curent, ne ab abbate et fratribus de Casanova vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis, quae in ipsorum episcopatibus consistunt, de novalibus vel etiam de aliis terris vel de nutrimentis animalium ullatenus decimas exigere vel quolibet modo extorquere praesumant etc.

v. Torino, Mon. s. Mariae de Casanova n. 2 (JL. 13640).

61 *Tusculanum (1180) iul. 8*

Alexander III Ravennatensi archiep. et suffraganeis eius: scribit de destructione castri Montis Belii; mandat, quatenus rectores et consules et alios prudentes viros civitatum Lombardiae moneant, ut quicquid contra treguam inter F(ridericum) imp. et Lombardos firmatam fecerint, emendent et treguam firmiter observent et ad pacem componendam intendant, ne violatores treguae periurii et excommunicationis reatum incurrant; rogat, ut A(lbertum) de Summa subdiaconum, apost. sedis nuntium, benigne curent recipere.

v. Aemilia n. 54; Ravenna, Archiepisc. n. 235 (IP V 11. 67). — Eiusdem tenoris est altera Alexandri III epistola ad Veronensem, Paduanum, Vicentinum et Tarvisinum epp. missa JL. 13678.

62 *Velletri (1182—83) iun. 4*

Lucius III rectoribus Lombardiae, Marchiae et Romagnolae: iniungit, quatenus ecclesias et personas ecclesiasticas in libertate pristina conservantes, potestatem, consules et populum Lauden. et populum Mutinen. compescant, ut a persecutionibus ecclesiarum desistant etc.

v. Lodi, Civ. n. 9 et Modena, Civ. n. 10 (IP V 321).

63 *Verona (1185) ian. 21*

Lucius III archiepiscopis et episcopis per Marchiam et Lombardiam constitutis: mandat, quatenus parochianos suos moneant, ne priori Cruciatorum vel fratribus eius iniuriam inferant aut gravamen.

v. Bologna, Domus Cruciferorum n. 4 (IP V 286).

64 *Verona (1185—86) dec. 20*

Urbanus III archiepiscopis et episcopis per Marchiam et Lombardiam constitutis: repetit Lucii III rescriptum *(n. 63).*

v. Bologna, Domus Cruciferorum n. 5 (IP V 286).

**65* *(1186)*

Urbanus III dehortatur universas Lombardiae civitates in facto Cremonensium a servitio Friderici I imp. et ferendo auxilio; episcopis quoque tam litteris quam nuntiis sub poena officii et beneficii pariterque anathematis interminatione districtius inhibet, ne vel adiutorium ei faciant vel aliquo modo cum eo comparere praesumant.

Laud. in epistolis Germaniae episcoporum ad Urbanum III et ad cardinales missis (ed. Mon. Germ. Constit. I 445 n. 315; 447 n. 316). — Reg. JL. —.

Episcopi quidam has Urbani III litteras se vidisse et perlegisse affirmant; Urbanus III vero in epistola ad Fridericum I imp. missa JL. 15634 se has litteras prohibitorias scripsisse negat. De re cf. Cremona, Civ. n. 9.

66 *Verona (1186—87) feb. 24*

Urbanus III archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, presbyteris et aliis ecclesiarum praelatis: praecipit, quatenus omnibus parochianis suis prohibere curent, ne a fratribus Caraevallis sicut et ab aliis Cistercien. ordinis fratribus de novalibus vel de aliis terris sive de nutrimentis animalium ullatenus decimas exigere praesumant etc.

v. Mon. s. Mariae de Caravalle n. 9.

67 *Parma 1187 nov. 26*

Gregorius VIII archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis et aliis ecclesiarum praelatis: mandat, quatenus omnibus, qui sunt ipsorum iuris, prohibere curent, ne a fratribus Morimundensibus sicut et ab aliis Cistercien. ordinis fratribus de novalibus etc. ullatenus decimas vel primitias praesumant exigere etc.

v. Mon. s. Mariae de Morimundo n. 8.

68 *Parma 1187 nov. 29*

Gregorius VIII universis epp. Lombardiae: statuit, ut facultatibus ecclesiarum suarum atque proventibus et expensis etiam diligenter inspectis, certum in eis valeant ponere numerum clericorum et statuere, ut bona eorum veniant

in commune et in una domo vescantur et sub uno tecto dormiant et quiescant. — Quoniam ut ait. Dat. Parmae in die 3 kal. dec. ind. 6.

Legitur in Beroldi cod. s. XII f. 177 Milano Bibl. Ambros. I 152 inf. [Comp. I lib. III t. 1 c. 10 et Decr. Gregorii IX lib. III t. 1 c. 9 sine notis chronol.]. — Edd. Augustinus Tarracon. Opp. IV 140. Friedberg II 450. Mazzucchelli Osservazioni p. 301 n. 1 ut bullam Gregorii VII. Mon. Germ. Scr. XVIII 386 not. 24. — Regg. Magistretti Beroldus p. XX. J. 10013. JL. 16074.

Conf. Como, Eccl. cathedr. n. 2.

69 *Laterano 1188 april. 21*

Clemens III archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, presbyteris et aliis ecclesiarum praelatis: repetit Urbani III praeceptum *(n. 66)*.

v. Mon. s. Mariae de Caravalle n. 11.

70 *Laterano 1190 mart. 28*

Clemens III (Miloni) Mediolanen. archiep. et suffraganeis eius: mandat, quatenus sententiam, quam Placentinus ep. in consules Placentinos propter nefaria eorum proposita promulgaverit, ratam habeant et firmam et faciant inviolabiliter observari etc.

v. Piacenza, Civ. n. 36 (IP V 515).

71 *Laterano 1193 oct. 6*

Celestinus III archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum praelatis per Lombardiam: nuntiat, se b. Iohannem qd. abbatem, Vallisumbrosanae congregationis institutorem, canonizasse eumque numero confessorum Christi adiunxisse; praecipit, ut b. Iohannis memoriam 4 id. iulii *(iul. 12)*, die, quo obiit, recolant.

v. Fiesole, Mon. s. Michaelis de Passiniano n. 51 (IP III 114).

MILANO

(Mediolanum)

Vita s. Ambrosii Mediolanensis episcopi auctore Paulino, s. V, ed. Mediolani 1474 [1477]. 1488, et in s. Ambrosii Opp. (ed. Maur. = Migne XIV 27 sq.; ed. Ballerini VI 885 sq.). — Liber de situ urbis Mediolani sive Datiana historia ecclesiae Mediolanensis ab a. Chr. 51 ad 304, s. XI?, edd. Muratori Scr. I^{b} 203 sq.; Aloysius Biraghi (Mediolani 1848); cf. L. A. Ferrai Il „De situ urbis Mediolanensis" e la chiesa Ambrosiana nel secolo X in: Bullettino dell' Istituto stor. ital. XI (1892) 99 sq. et Gli Annali di Dazio e i Patarini in: Arch. stor. Lomb. XIX (Ser. II t. IX 1892) 509 sq. et Le „Vitae pontificum Mediolanensium" in: Bullettino dell' Istituto stor. ital. XVI (1895) 5 sq.; Fedele Savio La Datiana historia o vite dei primi vescovi di Milano ed altre opere presunte di Landolfo seniore in: Rivista delle scienze stor. a. I (1904) p. I 270 sq. 385 sq. p. II 41 sq. 118 sq. 187 sq. 241 sq. 357 sq. 476 sq.; Luigi Negri La Datiana historia ed i suoi critici antichi e moderni (Milano 1911). — Arnulfi Gesta archiepiscoporum Mediolanensium, s. XI, edd. Leibnitz Scr. rer. Brunsvicen. III 727 sq.; Muratori Scr. IV 7 sq. = Migne CXLVII 285 sq.; Mon. Germ. Scr. VIII 1 sq. — Landulfi Historiae Mediolanenses, s. XI, edd. Muratori Scr. IV 59 sq. = Migne CXLVII 817 sq.; Mon. Germ. Scr. VIII 32 sq.; cf. Otto Kurth Landulf der ältere von Mailand (Halle a. S. 1885) et L. A. Ferrai I fonti di Landolfo seniore in: Bullettino dell' Istituto stor. ital. XIV (1895) 1 sq. — Landulfi de sancto Paulo Historia Mediolanensis, s. XII, edd. Muratori Scr. V 469 sq. = Migne CLXXIII 1457 sq.; Mon. Germ. Scr. XX 17 sq. — Vita s. Arialdi auctore Andrea monacho Vallumbrosano, s. XI ex., edd. Puricelli De ss. martyribus Arialdo Alciato et Herlembaldo Cotta (Mediolani 1657) p. 73 sq. = Acta SS. iun. [1] V 279 sq.; [3] iun. VII 252 sq. = Migne CXLIII 1437 sq.; ital. ap. Vinc. De-Vit Il Lago Maggiore, Stresa e le Isole Borromee II p. I (Prato 1876) 7 sq.; cf. C. Pellegrini Fonti e memorie storiche di S. Arialdo in: Arch. stor. Lomb. XXVII (Ser. III t. XIV 1900) 209 sq. XXVIII (Ser. III t. XVI 1901) 5 sq. XXIX (Ser. III t. XVII 1902) 60 sq. — Gesta Federici I imp. in Lombardia auctore cive Mediolanensi sive Annales Mediolanenses maiores (Sire Raoul sive Radulphi Mediolanensis De rebus gestis Friderici I in Italia), s. XII, edd. Muratori Scr. VI 1167 sq.; Mon. Germ. Scr. XVIII 357 sq.; O. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. (1892); cf. W. v. Giesebrecht Zur mailändischen Geschichtsschreibung im zwölften und dreizehnten Jahrhundert in: Forschungen zur deutschen Geschichte XXI (1881) 301 sq. et O. Holder-Egger in: N. Archiv XVI 251 sq. 437. — Vita s. Galdini archiep. Mediolanensis saec. XII conscripta, s. XII, edd. Mombritius Vitae SS. I 314 sq.; Acta SS. [1] april. II 594 sq.; [3] april. II 590 sq. — Beroldus sive Ecclesiae Ambrosianae Mediolanensis kalendarium et ordines saec. XII, cod. s. XII, Milano Bibl. Ambros. I 152 inf., et Novus Beroldus, cod. s. XIII, Milano Bibl. del Capitolo metropolitano, ed. Marcus Magistretti (Mediolani 1894). — Chronica Danielis sive Chronica Angleriae eiusque comitum, s. XIII, ed. A. Cinquini in: Miscell. di storia e cultura ecclesiastica IV (1905—06) 165 sq. 376 sq.; cf. Ios. Ant. Saxii Appendix ad Dissertationem apologeticam pro vindicanda Mediolano ss. corporum Gervasii et Protasii antiquissima possessione

(Mediolani 1719) p. 96 sq.; W. v. Giesebrecht in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI (1881) 335 sq.; L. A. Ferrai in Bullettino dell' Istituto stor. ital. X (1891) 115; Ezio Riboldi in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. I 1904) 263 not. 2. — Bonvicini de Rippa De Magnalibus urbis Mediolani a. 1288 ed. Franc. Novati in Bullettino dell' Istituto stor. ital. XX (1898) 7 sq. 60 sq. — Liber notitiae sanctorum Mediolani sive Vitae sanctorum, in quibus multa mirabilia narrantur de s. Mediolanensi ecclesia. Item templa et altaria iisdem dicata in urbe ac dioecesi Mediolanensi, auctore Guiffredo de Bussero, cod. s. XIII ex., Milano Bibl. del Capitolo metropolitano. Apographum codicis, a. 1865 exaratum ab A. Ceruti, est in bibl. Ambros. G 306 inf.; cf. Caffi Della chiesa di S. Eustorgio p. VII not. a; A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXVIII (Ser. III t. XV 1901) 16 sq.; Leonida Grazioli La Cronaca di Goffredo da Bussero ib. XXXIII (Ser. IV t. V 1906) 211 sq.; Gio. Baserga in Bollettino stor. della Svizzera ital. XXIX (1907) 107 sq. — Chronica archiepiscoporum Mediolanensium usque ad a. 1318, transcripta a Michaele Pizolpasso, ed. F. Savio in Rivista delle scienze stor. V p. II (1908) 3 sq. 85 sq.; cf. F. Savio La „Chronica archiepp. Mediolanen." citata e adoperata da Galvano Fiamma ib. V p. I (1908) 385 sq. — Galvanei Flammae Chronica de antiquitatibus civitatis Mediolanensis sive Chronica Galvagnana, cod. s. XIV, Milano Bibl. Braidense AE X 10; cf. Ghiron in Arch. stor. Lomb. VI (1879) 394; L. A. Ferrai Gli „Annales Mediolanenses" e i cronisti Lombardi del secolo XIV in: Arch. stor. Lomb. XVII (Ser. II t. VII 1890) 277 sq. et Le cronache di Galvano Fiamma in: Bullettino dell' Istituto stor. ital. X (1891) 93 sq. 100 sq.; Leonida Grazioli Di alcune fonti storiche citate ed usate da Fra Galvano Fiamma in: Rivista di scienze stor. IV p. I (1907) 3 sq. 118 sq. 261 sq. 355 sq. 450 sq. p. II 42 sq. — Gualvanei Flammae Manipulus florum sive Historia Mediolanensis ab origine Urbis ad a. cr. 1336 ed. Muratori Scr. XI 533 sq. — Gualvanei Flammae Chronicon extravagans et Chronicon maius ed. Antonio Ceruti in Miscellanea di storia italiana VII (Torino 1869) 441 sq. 506 sq. — Galvanei Flammae Chronica vetustissima pontificum Mediolanensium, s. XIV, ms. Milano Bibl. Braidense A XII 19; cf. Ghiron in Arch. stor. Lomb. VI (1879) 394 et L. A. Ferrai in Bullettino dell' Istituto stor. ital. VII (1889) 97 sq. — (Petri Pauli de Vicomercato) Flos florum de antiquitatibus Mediolani, mss. s. XV, Milano Bibl. Braidense AG IX 35; Bibl. Trivulziana cod. 1369; Mantova Arch. di stato D XIII; olim perperam Ambrosio Bossio attributus; cf. P. Rajna in Arch. stor. Lomb. XIV (1887) 23 sq.; Pietro Torelli La Cronaca Milanese „Flos florum" in: Arch. Muratoriano p. 91 sq. — Notitia cleri Mediolanensis de a. 1398 circa ipsius immunitatem ed. (ex cod. bibl. capituli metropolitani) Marcus Magistretti in Arch. stor. Lomb. XXVII (Ser. III t. XIV 1900) 9 sq. 257 sq. — Summarium indulgentiarum civitatis Mediolani, ms. s. XIV, Milano Bibl. Ambros. Y 34 sup. f. 7 sq. — Status ecclesiae Mediolanensis a. 1466 ed. (ex cod. miscell. bibl. monachorum s. Ambrosii n. 245) Mazzucchelli Osservazioni p. 367 n. 24. — De indulgentiis et ecclesiis Mediolani et dioecesis suae, ubi sunt reliquiae et corpora sanctorum, ms. a. 1481, Milano Bibl. Ambros. L 12 sup. — Raimundi Marliani De laudibus Mediolani et eius antiquitatibus (Mediolani 1484). — Donati Bossii Chronica Bossiana seu gestorum dictorumque memorabilium et temporum ac conditionum et mutationum humanarum ab Orbis initio usque ad eius tempora. Accessere omnes episcopi et archiepiscopi Mediolani a s. Barnaba ad Guidonem Ant. Archimboldum a. 1489 creatum (Mediolani 1492). — Georgii Merula Antiquitatum Vicecomitum libri 20 [1] (Mediolani 1500); [2] (Mediolani 1630). — Bernardino Corio Historia continente dal origine di Milano tutti li gesti, fatti e detti preclari e le cose memorande Milanesi [1] (Mediolani 1503); [2] (Venezia 1554); [3] (Padova 1564); [4] (Venezia 1565); [5] (Vinegia 1590); [6] (Padova 1646); [7] I—III (Milano 1855); cf. F. Güterbock Die Urkunden des Corio in: N. Archiv XXIII (1898) 213 sq. — Tristani Calchi Mediolanensis historiae patriae libri XX (Mediolani 1627). Continuationes praetermittimus. — Bernardini Arluni Historiae patriae tom. I, ms. s. XVI in., Milano Bibl. Ambros. A 114 inf. — Isidori Isolani De patriae urbis laudibus panegyricus etc. [1] (Mediolani 1518); [2] (Mediolani 1619). — Bonaventurae Castillionaei Gallorum Insubrum antiquae sedes [1] (Mediolani 1541); [2] (Bergomi 1594). — Bonaventurae Castillionaei Vitae XI priorum episcoporum, s. Ambrosii praedecessorum, ms. s. XVI, Milano

Bibl. Ambros. — Franc. Castelli Liber Quodlibet sive Antiquitatum diversarum ecclesiae Mediolanensis a. 1550, ms. Milano Bibl. Ambros. N 295^{b} sup.; cf. Bethmann in Archiv IX 641. — Andreae Alciati Rerum patriae sive historiae Mediolanensis libri 4 (Mediolani 1625). De eius Monumentorum veterumque inscriptionum Mediolanen. collectaneis cf. C. I. L. V 625 sq. — Ioh. Bapt. Fontana Collectanea de archiepiscopis Mediolanensibus, ms. s. XVI med., Milano Bibl. Ambros. V 35 sup. et Bibl. Braiden. AE IX 2; cf. F. Savio in Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. IV 1905) 343 sq. — Marci Litta De urbe Mediolanensi libellus (Mediolani 1554). — Historia pontificale di Milano da San Barnaba al Borromeo (In Milano 1566). — Status ecclesiae metropolitanae, collegiatarum ac hospitalium Mediolani a. 1568 conscriptus auctore Francisco Castello, s. XVI, Milano Bibl. Ambros. A 112 inf. — Compendio delle croniche della gran città di Milano [1] (Milano 1571); [2] ed. Massimo Fabi in Bibl. stor. italiana II (Milano 1853). — Io. Garcaei Historiola de s. Ambrosio episcopo Mediolanensi (Wittebergae 1571). — Petri Galesini Tabulae dypticae archiepiscoporum s. Mediolanensis ecclesiae, episcoporum Vercellensium, Novariensium, Brixiensium et aliarum ecclesiarum compositae atque in lucem emissae. Martyrologium (a. cr. 1575); cf. Argelati Bibl. scr. Med. II p. II 2116. — Caroli Basilicapetri (Bescapè) ep. Novariensis De metropoli Mediolanensi [1] (Mediolani 1575); [2] (1596); [3] (1598); [4] [1628]. — C. a Basilicapetri Libro di alcune chiese di Milano (In Milano 1576). — Eugenii Cattanei Successores divi Barnabae apostoli in ecclesia Mediolanensi ab Io. De Deis collecti (Romae 1584). — Paolo Morigia Historia dell' antichità di Milano, divisa in quattro libri (In Venetia 1592); cf. Fr. Cusani in Arch. stor. Lomb. IV (1877) 43 sq. — Gio. Pietro Giussiano Delle sette chiese di Milano con le loro indulgenze e corpi santi (In Milano 1593). — Paolo Morigia La nobiltà . . di Milano [1] (In Milano 1595); [2] (Milano 1619). — Augustini Tradati De metropoli Mediolanensi libellus (Mediolani 1596). — Francesco Besozzo Historia pontificale di Milano [1] (Milano 1596); [2] corretta ed ampliata da Melchiorre Riva (Milano 1623). — Paolo Morigia Sommario cronologico . . libri 7 [1] (Bergamo 1597); [2] (1604). — Paolo Morigi Tesoro precioso de' Milanesi . . . . opere di carità, limosine nella città di Milano [1] (Milano 1599); [2] Raccolta nobilissima, nella quale si descrivono tutte l'oppere di carità cristiane e limosine che si fanno nella città di Milano, dagli hospitali, case pie, monasteri ed altri luoghi (In Milano 1602); [3] (1609). — Paolo Moriggi Sommario delle cose mirabili della città di Milano [1] (In Milano 1602); [2] (1609). — Paolo Morigi Santuario della città e diocesi di Milano [1] (In Milano 1603); [2] (1641). — Eryci Puteani (Dupui) Historiae Mediolanensis seu Insubricae ab origine gentis ad Othonem Magnum imp. libri 6 [1] (1614); [2] (Lovanii 1630); [3] (Francofurti et Lipsiae 1686). — Caroli (Basilicapetri) ep. Novariensis Historiae ecclesiae Mediolanensis liber I [1] (Novariae 1615); [2] Brevis historia provinciae Mediolanensis ab initio ad Christum natum et XI priorum archiepp. Mediolan. vitae (Mediolani 1628). — Iosephi Ripamontii Historiarum ecclesiae Mediolanensis decas prima (Mediolani 1617); cf. F. Cusani in Arch. stor. Lomb. IV (1877) 43 sq. — Io. Ant. Castellionaei Mediolanenses antiquitates ex urbis paroeciis collectae (sive Florilegium memorabilium antiquitatum paroeciae divi Vincentii in Prato) (Mediolani 1625). — Gio. Ant. Castiglioni Gli onori ecclesiastici di Milano, oltre le vere origini, le fondazioni e le ristaurazioni di tutte le chiese, monasteri, spedali, ed altri luoghi sacri della città e suo contorno, ms. s. XVII in., Milano Bibl. Ambros. — Gio. Batt. Villa Le sette chiese o siano basiliche stationali della città di Milano (In Milano 1627). — (Caroli a Basilicapetri) Successores s. Barnabae apost. in ecclesia Mediolanensi ex bibl. Vaticanae ms. olim card. Sirleti a Ioanne De Deis primum, mox a P. D. Eugenio Cattaneo . . editi et nunc tertio aucti et illustrati (Mediolani 1628). — Caroli Basilicapetri Fragmenta historiae Mediolanensis (Mediolani 1628). — Gio. Batt. Carisio Milano sacro esposto in sette giornate alla curiosità de forestieri, ms. s. XVII, Milano Bibl. Braidense, Ms. Morbio 108. — Franc. Rusca Rito Ambrosiano. Grandezze della chiesa Milanese (1641). — Salv. Vitale Theatrum triumphale Mediolanensis urbis (Mediolani [1642]). — Io. Petri Puricelli Ambrosianae Mediolani basilicae ac monasterii hodie Cisterciensis monumenta, quibus historia Mediolanensis mirifice illustrata, multis ab erroribus vindicatur I (Mediolani 1645). — Io. B.

Cornei De s. Mauricillo Mediolani archiepiscopo (Mediolani 1646). — Emmanuele Lodi Breve storia delle cose memorabili di Trevi [1] (In Milano 1647); [2] Breve storia dell' origine e degli avvenimenti dell' antico e nobile castello di Trevi (s. a.). — Fabritii Bossii De Bossiis viris sanctis Benigno et Ansperto archiepiscopis in compendium redacta monumenta (Mediolani 1647). — Io. Petri Puricelli Adversaria, ms. s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf. — Placido Puccinelli Zodiaco della chiesa Milanese cioe le vite de' suoi dodeci primi pastori (In Milano 1650). — Pl. Puccinelli Memorie antiche di Milano e d' alcuni altri luoghi dello stato (In Milano 1650). — Pl. Puccinelli Vita di S. Senatore Settala arcivescovo di Milano (In Milano 1650). — Pl. Puccinelli Vita ed attioni di S. Ambrogio, dottore della chiesa cattolica, arcivescovo duodecimo e protettore di Milano (In Milano 1650). — Ferd. Ughelli Italia sacra [1] IV (Romae 1652); [2] IV (Venetiis 1719). — Io. Petri Puricelli Laurentii Littae civis et archiepiscopi Mediolanensis rebus praeclare sancteque gestis inclyta vita (Mediolani 1653). — Pl. Puccinelli Chronicon insignis monasterii divorum Petri et Pauli de Glaxiate Mediolani (Mediolani 1655). — Io. Petri Puricelli De ss. martyribus Nazario et Celso ac Protasio et Gervasio Mediolani sub Nerone caesis deque basilicis, in quibus eorum corpora quiescunt, historica dissertatio (Mediolani 1656). — Carlo Girolamo Cavazzi de' conti della Somaglia Nuova descrizione dello stato di Milano con l' origine delle sue provincie, città e terre (Milano 1656). — Io. Petri Puricelli De ss. martyribus Arialdo Alciato et Herlembaldo Cotta Mediolani veritati ac luci restitutis libri 4 (Mediolani 1657). — I. P. Puricelli S. Satyri confessoris et ss. Ambrosii et Marcellinae fratris . . tumulus (Mediolani 1658). — Galeazzo Gualdo Priorato Relazione della città e stato di Milano (Milano 1666). — Hieronymi Biffi Gloriosa nobilitas illustrissimae familiae Vicecomitum (Mediolani 1671). — Gio. Capis Memorie della corte di Mattarello (Milano 1673). — Carlo Torri Il ritratto di Milano libri 3 [1] (In Milano 1674); [2] (Milano 1714). — Camilli Sitoni (Sitone di Scozia) Materiarum sylva sive Repertorium e Mediolanensium rerum scriptoribus collectum pro tractatu de Mediolanensis urbis aedificiis publicis sacris atque profanis etc., ms. a. 1676, Milano Bibl. Ambros.; cf. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1415. — C. Sitoni Tabulae chronologicae Mediolanenses a Christo nato ad a. Chr. 1678, ms. a. 1678, Milano Bibl. Ambros. — Godefroy Hermant La vie de Saint Ambroise (Paris 1679); trad. da G. Franc. Fontana I. II (Milano 1750). — C. Sitoni Apparatus pro illustrando archiepiscoporum Mediolanensium catalogo . ., ms. a. 1682, Milano Bibl. Ambros. — D. Papebroch Tractatus praeliminaris, quo chronologice deducitur series episcoporum et archiepiscoporum Mediolanensium usque ad a. 1261 in: Acta SS. maii t. VII. — A. Lubin Abbatiarum Italiae brevis notitia (Romae 1693) p. 210 sq. — Gio. Giac. Besozzo Tesoro dell' indulgenze delle sette chiese di Milano (In Milano 1694). — Petri Pauli Bosca Martyrologium s. Mediolanensis ecclesiae (Mediolani 1695). — Lud. Ant. Muratori De antiquo iure metropolitae Mediolanensis in episcopum Ticinensem in: Anecdota ex Ambrosianae bibl. codd. [1] I (Mediolani 1697) 221 sq.; [2] I (Neapoli 1776) 150 sq. — Gio. Domenico Gatti La vita di S. Ambrogio arcivescovo di Milano I (In Milano 1698). — Baldassare Parravicini Le glorie di S. Ambrogio, gran dottore di s. chiesa e vigilantissimo pastore dell' inclita città e diocesi di Milano (In Milano [1699]). — Eustachii a S. Ubaldo (Alexander Cacciator) De metropoli Mediolanensi dissertatio (Mediolani 1699); cf. Argelati Bibl. scr. Med. I p. II 254. — Gius. Biffi Milano ricercato nel suo sito, ovvero speditissimo rapporto delle parrocchie di Milano con tutte le chiese collegiate, monasteri, oratorii etc., ms. s. XVIII in.; cf. Predari Bibl. enciclop. Milanese p. 504. — Benedicti Bacchini De ecclesiasticae hierarchiae originibus dissertatio (Mutinae 1703) p. 313 sq. — Io. Ant. Saxii Dissertatio apologetica ad vindicandum Mediolano ss. corporum Protasii et Gervasii antiquissimam possessionem a contrariis recentium scriptorum sententiis [1] (Mediolani 1708); [2] Possessio ss. corporum Gervasii et Protasii martyrum Mediolano vindicata (Mediolani 1719). — Caspar Loescher Dissertatio de Ambrosio Mediolanensi episcopo (Wittembergae 1709). — Gio. Gius. Vagliano Sommario delle vite ed azioni degli arcivescovi di Milano da S. Barnaba sino al governo presente. Istoria sacra (In Milano 1715). — Ioh. Ant. Saxii Appendix ad Dissertationem apologeticam pro vindicanda Mediolano ss. corporum Gervasii

et Protasii antiquissima possessione (Mediolani 1719). — Giusto Visconti (Gio. Paolo Mazzucchelli) Mediolanum secunda Roma. Dissertatio apologetica [1] (Bergami 1721); [2] in Calogerà Raccolta VIII (In Venezia 1733) 369 sq. — Gio. Batt. Carisio Diario sacro e perpetuo etc. di Milano (Milano 1724). — Nicolò Sormani Topografia della pieve d'Arcisate (Milano 1728). — N. Sormani Notizie delle pievi di Seprio, di Besozzo e di Legiuno, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. S 121 sup. — Catalogo delle pievi, prepositure della diocesi di Milano (Milano 1732). — Nicolai Sormani Allegata ad concordiam in caussa praeeminentiae (quam defendit praepositus imp. canonicae et Ambrosianae basilicae, ubi s. quiescit corpus, adversus templi maioris Mediolani canonicos ordinarios [1] (s. a. et l.); [2] latine et italice (s. a. et l.). — (Ios. Ant. Saxii) Dissertatio historica ad vindicandam veritatem contra Allegata ad concordiam in causa praecedentiae, in qua antiqua Ambrosianae ecclesiae disciplina et metropolitani Mediolanensis ordinis dignitas illustrantur (1733). — Serviliano Latuada Vita di S. Galdino de' Valvassori della Sala, cittadino ed arcivescovo di Milano (In Milano 1735). — Petri Gratioli De praeclaris Mediolani aedificiis, quae Aenobarbi cladem antecesserunt, dissertatio (Mediolani 1735). — Serviliano Latuada Descrizione di Milano ornata con molti disegni in rame delle fabbriche più cospicue che si trovano in questa metropoli I—V (In Milano 1737—38). — Nic. Sormani Apologismorum Mediolanensium vol. I (Mediolani 1740). — Gerolamo Tartarotti Memorie istoriche intorno alla vita e morte de' SS. Sisinnio, Martirio ed Alessandro (Verona 1745). — Ios. Ant. Saxii Vindiciae de adventu Mediolanum s. Barnabae apostoli . . [1] (Mediolani 1748); [2] in eiusdem auctoris libro Archiepiscoporum Mediol. series I (1755). — Nicolò Sormani De' passeggi storico-topografico-critici nella città, indi nella diocesi di Milano I—III (In Milano 1751—52). — N. Sormani L' origine apostolica della chiesa Milanese e del rito della stessa (Milano 1754). — N. Sormani La storia ecclesiastica di Milano nei principali articoli in ordine cronoveritico, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. P 184 sup. — N. Sormani Diplomata, anecdota, analecta ad historiam Mediolanensem sive Diplomatica Mediolanensis ex anecdotis ferme collecta ab urbe condita ad a. Chr. 1400, vol. I—IV, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. FS IV 1—4 et GS III 24. — Ios. Ant. Saxii Archiepiscoporum Mediolanensium series historico-chronologica ad criticae leges et veterum monumentorum fidem illustrata I—III (Mediolani 1755). — Gius. Allegranza Spiegazione e riflessioni sopra alcuni sacri monumenti antichi di Milano (In Milano 1757). — Descrizione sacra di Milano antico e moderno I (Milano 1760). — Milano sacro ossia Almanacco dove, oltre il giornale de' santi, si descrivono le religioni colli nomi delli loro fondatori (Milano 1760). — Giorgio Giulini Memorie spettanti alla storia, al governo ed alla descrizione della città e della campagna di Milano ne' secoli bassi [1] I—XII (In Milano 1760—74); [2] con note ed aggiunte di M. Fabi I—VII (Milano 1854—57). — N. Sormani La gloria de' santi Milanesi I (Milano 1761). — Giambatista Castiglione Del ius metropolitico della chiesa di Milano dissertazione in: Dissertazioni due, l' una sopra il rito di pregare per l' imperatore, l' altra sopra il ius metropolitico (In Milano 1771). — Ios. Allegranza De sepulcris christianis in aedibus sacris (Mediolani 1773). — Angelo Fumagalli Le vicende di Milano durante la guerra con Federico I imperatore [1] (Milano 1778); [2] per cura di Massimo Fabi (Milano 1854). — Gius. Allegranza Opuscoli eruditi italiani e latini riguardanti antichità patrie (Cremona 1781). — Pietro Verri Storia di Milano [1] I—IV (Milano 1783—1824); reliquas editiones praetermittimus. — I. C. F. Campana Monumenta Somae locorumque adiacentium [1] (Mediolani 1784); [2] Memorie di Somma e de' luoghi adiacenti, trad. da (G. B. D'Alberti) (Milano 1812). — Gian Rinaldo Carli Del diritto ecclesiastico metropolitico d' Italia, e particolarmente di Milano e di Aquileia (Milano 1786). — Giac. Cavalieri Guida per la città di Milano (Milano 1787). — Carlo Bianconi Nuova guida di Milano per gli amanti delle belle arti e delle sacre e profane antichità Milanesi [1] (Milano 1787); [2] (1796). — Franc. Bombognini Antiquario della diocesi di Milano [1] (Milano 1788); [2] (1790); [3] (1796); edizione nuova con correzioni ed aggiunte di Carlo Redaelli [1] (Milano 1828); [2] (1856). — Fasti della chiesa Milanese descritti nella serie cronologica di tutti gli arcivescovi (Milano 1788). — (Romualdo Maria di S. Gaetano) Vita di Sant'Ambrogio arcivescovo di Milano etc. (Pavia 1789). — (Angelo

Fumagalli) Delle antichità Longobardico-Milanesi I—IV (In Milano 1792—93). — Carlo Ant. Morondi Vita dei pontefici della chiesa Milanese I. II (Milano 1793). — Baldassar Oltrocchi Ecclesiae Mediolanensis historia Ligustica in Romanam, Gothicam, Langobardicam tribus libris distributa I. II (Mediolani 1795). — L' antiquario Milanese che presenta al nazionale ed al forestiere le vicende di Milano nella guerra di Federico I (Milano 1799). — Codex diplomaticus Mediolanensis vol. I—XXIII auctore Iulio Caesare Delle Croce († 1803), ms. s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 1—23. — Memorie historiche della pieve d' Incino, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. Y 50 sup. — I fasti della chiesa Milanese, descritti nella serie cronologica di tutti gli arcivescovi (Milano 1801). — Quadro storico di Milano antico e moderno (Milano 1802). — Bartolommeo Borroni Il forastiero in Milano o sia Guida alle cose rare antiche e moderne della città di Milano, suo circondario e territorio (Milano 1808). — Luigi Bossi Guida di Milano o sia Descrizione della città e de' luoghi più osservabili I. II (Milano 1818). — Carlo De Rosmini Dell' istoria di Milano I—IV (Milano 1820). — Carlo Amati Antichità di Milano I. II (Milano 1821). — Carlo Annoni Memorie del Piano d' Erba (Como 1821). — Franc. Pirovano Milano nuovamente descritto co' suoi stabilimenti di scienze, di pubblica beneficenza ed amministrazione etc. [1] (Milano 1824); [2] (1830). — Carlo Redaelli Notizie istoriche della Brianza, del distretto di Lecco, della Valsassina e de' luoghi limitrofi I (Milano 1825). — Pietro Mazzucchelli Osservazioni intorno al saggio storico-critico sopra il rito Ambrosiano (Milano 1828). — Gio. Villa Fasti della metropoli e del metropolita di Milano (Milano 1830). — Gio. Campiglio Storia di Milano I—V (Milano 1831—35). — C. Annoni Memoria storico-archeologica intorno al Piano d' Erba (Como 1831). — C. Redaelli Lettere sulla Memoria storico-archeologica intorno al Piano d' Erba di C. Annoni (Lodi 1832). — C. Annoni Il paese di Caslino (Como 1832). — Franc. Palladini Della elezione degli arcivescovi di Milano. Opera postuma pubbl. per cura di C. Annoni I. II (Milano 1834). — C. Annoni Monumenti e fatti politici e religiosi del borgo di Cantù e sua pieve (Milano 1835). — Ignazio Cantù Le vicende della Brianza e de' paesi circonvicini I. II [1] (Milano 1836—37); [2] (1853). — Carlo Morbio Storie dei municipi italiani III (Milano 1838). — Carlo Annoni Documenti spettanti alla storia della s. chiesa Milanese (Como 1839). — J. P. Silbert Leben des h. Ambrosius, Erzbischofs von Mailand und Kirchenlehrers (Wien 1841). — Gius. Arrigoni Notizie storiche della Valsassina e delle terre limitrofe [1] (Milano 1843); [2] (Lecco 1889). — (Cesare Cantù) Milano e suo territorio I. II (Milano 1844). — (Vinc. Brambilla) Topografia storica di Milano I—III (Milano 1844—46). — Bartolomeo Catena Cenni storico-critici intorno l' origine della chiesa Milanese e gli scrittori che di essa ragionarono in: Giornale dell' I. R. Istituto Lombardo VIII (1847) 153 sq. — V. Brambilla Storia di Milano dalla sua origine fino ai nostri giorni (Milano 1851). — Fr. Villemain S. Ambrogio arcivescovo di Milano, sua vita ed estratti dai suoi scritti. Versione di Ant. Lissoni (Milano 1853). — Gio. Dozio Notizie di Vimercate e sua pieve (Milano 1853). — Massimo Fabi Nuovissima guida artistica, monumentale e scientifica di Milano (Milano 1854). — Aristide Sala Documenti per la storia della diocesi di Milano (Milano 1855). — Ignazio Cantù Milano nei tempi antico, di mezzo e moderno, studiato nelle sue vie (Milano 1855). — Andrea Luigi Apostoli Lecco e il suo territorio (Lecco 1855). — Gius. Cappelletti Le chiese d' Italia XI (Venezia 1856). — Gio. Dozio Cartolario Briantino, corredato di note storiche e corografiche (Milano 1857). — Gius. Arrigoni Documenti inediti risguardanti la storia della Valsassina e delle terre limitrofe I (Milano 1857). — Storia e descrizione delle chiese distrutte ed esistenti oggigiorno in Milano, corpi santi e dintorni [1] (Milano 1857); [2] (1860). — (Cesare Cantù) Grande illustrazione del Lombardo-Veneto ossia Storia delle città, dei borghi, comuni, castelli etc. I—VI (Milano 1857—61). — Gio. Dozio Notizie di Brivio e sua pieve (Milano 1858). — L. Biraghi Antichi monumenti cristiani dell' agro Milanese (Milano 1860); cf. C. I. L. V 633. — Damiano Muoni Memorie storiche di Antignate [1] (Milano 1861); [2] (1875). — Franc. Cusani Storia di Milano I—VIII (Milano 1861—84). — Pietro Rotondi Ariberto d' Intimiano, arcivescovo di Milano 1018—1045 in: Arch. stor. ital. N. S. XVII (1863) p. II 54 sq. — D. Muoni Binasco ed altri comuni dell' agro Mila-

nese. Studi storici (Milano 1864). — Eug. Bernard De s. Ambrosii Mediolanensis episcopi vita publica (Parisiis 1864). — Herm. Pabst De Ariberto II Mediolanensi primisque medii aevi motibus popularibus (Berolini 1864). — Amato Amati Ariberto e Lanzone ossia il risorgimento del Comune di Milano (Milano 1865). — Felice Venosta Milano e le sue vie I. II (Milano 1867). — Pietro Rotondi La Pataria di Milano in: Arch. stor. ital. Ser. III t. VI (1867) p. I 3 sq. — D. Muoni Melzo e Gorgonzola e loro dintorni. Studi storici (Milano 1868). — A. Cavagna Sangiuliani Studi storici I (Milano 1870). — F. Venosta Milano ed i suoi dintorni (Milano 1871). — L. Baunard Histoire de Saint-Ambroise [1] (Paris 1871); [2] (Paris 1887); trad. da Giac. Scurati (Milano 1873). — D. Muoni L' antico stato di Romano in Lombardia ed altri comuni dell' odierno suo mandamento (Milano 1871). — Carlo Annoni Monumenti della prima metà del secolo XI, spettanti all' arcivescovo di Milano Ariberto da Intimiano (Milano 1872). — P. Rotondi Sant'Ambrogio vescovo di Milano in: Arch. stor. ital. Ser. III t. XV (1872) 22 sq. — Hugo Paech Die Pataria in Mailand 1056—77 (Sondershausen 1872). — Carlo Casati Treviglio di Chiara d'Adda e suo territorio (Milano 1872). — A. Corbellini Cenni storici archeologici sopra Castel Seprio (Como 1872). — Pier Ambrogio Curti Il lago di Como e il Piano d'Erba (Milano 1872). — Giac. Scurati Vita di S. Ambrogio (Milano 1873). — A. Krüger Die Pataria in Mailand I. II (Breslau 1873—74). — Carlo Locatelli Vita di S. Ambrogio (Milano 1874). — P. Rotondi S. Ambrogio nella storia di Milano (Milano 1874). — Gius. Gargantini Cronologia di Milano dalla sua fondazione fino ai nostri giorni (Milano 1874). — Angelico Cattaneo I Leponti ossia Memorie storiche Leventinesi I. II (Lugano 1874). — Wladislaus Wicherkiewicz Die kirchliche Stellung der Erzbischöfe von Mailand zur Zeit der Pataria (Breslau 1875). — Carlo Romussi Milano nei suoi monumenti [1] (Milano 1875); [2] I. II (Milano 1893—96); [3] (Milano 1911). — Gio. Dozio Del contado della Martesana. Dissertazione postuma pubbl. da Gius. Prestinoni (Milano 1876). — Ed. Meani Cenni storico-statistici sul comune di Cornate (Treviglio 1877). — Milano e i suoi contorni (Milano 1877). — F. Venosta I sobborghi di Milano e le loro vie (Milano 1878). — Lod. Melzi Somma Lombarda. Storia e descrizione (Milano 1880). — Paolo Rotta Cenni storici ed illustrativi sulle sette antiche basiliche stazionali di Milano I—VII (Milano 1881—84). — Milano ed i suoi dintorni (Milano 1881). — Mediolanum I—IV (Milano 1881—82). — Tito Vespasiano Paravicini Guida artistica di Milano, dintorni e laghi (Milano 1882). — Lodovico Corio Il monastero di Cairate in: Arch. stor. Lomb. XI (1882) 69 sq. — Romualdo Bonfadini Milano nei suoi monumenti storici I. II (Milano 1883—85). — Th. Förster Ambrosius Bischof von Mailand, eine Darstellung seines Lebens und Wirkens (Halle a. S. 1884). — Otto Tschirch Beiträge zur Geschichte Mailands von der Zerstörung der Stadt 1162 bis zum Ausgange Friedrichs I (Brandenburg 1884). — Gio. Rigolo Scandaglio istorico dell' antico contado Leopontico (Bellinzona 1886). — Carlo Dionisotti Le famiglie celebri medioevali dell' Italia superiore (Torino 1887). — Albert De Broglie La politica di S. Ambrogio trad. da P. Vacani (Milano 1888). — W. Balkenhol Die kirchenrechtlichen Anschauungen des h. Ambrosius, Bischofs von Mailand und seiner Zeit in: Der Katholik LXVIII (1888) 113 sq. 284 sq. 338 sq. 484 sq. — Vinc. Forcella Chiese e luoghi pii soppressi in Milano dal 1764 al 1808 in: Arch. stor. Lomb. XVI (Ser. II t. VI 1889) 646 sq. — Girolamo Rossi Il rito Ambrosiano nelle chiese suffraganee della Liguria in: Atti della Società Ligure XIX (1888) 523 sq. — V. Forcella Iscrizioni delle chiese e degli altri edifici di Milano dal sec. VIII ai nostri giorni I—XII (Milano 1889—93). — M. Ihm Studia Ambrosiana in: Jahrbücher für klassische Philologie und Pädagogik XVII Suppl. (Leipzig 1889—90). — Luigi Zerbi Supplementi al Cartulario Brianteo di Gio. Dozio in: Arch. stor. Lomb. XVII (Ser. II t. VII 1890) 1 sq. — P. Rotta Passeggiate storiche ossia le chiese di Milano dalla loro origine fino al presente (Milano 1891). — Carlo Fumagalli, Diego Sant' Ambrogio e Luca Beltrami Reminiscenze di storia ed arte nel suburbio e nella città di Milano I—III (Milano 1892). — Marco Carminati Il circondario di Treviglio e i suoi comuni. Cenni storici (Treviglio 1893). — Fr. Rainoni Treviglio, le sue chiese, il suo santuario. Memorie storiche (Treviglio 1895). — Pompeo Corbella Memorie di Agliate e della sua antichissima

basilica (Milano 1895). — Carlo Gianola Memorie storico-religiose della Valsassina (Milano 1895). — L. A. Ferrai I patrimonii delle chiese di Ravenna e di Milano in Sicilia (Milano 1895). — Fr. Nardi Cenni cronologici, storici, critici sull' insigne basilica di S. Stefano in Brolo (Milano 1896). — Siro Borrani Il Ticino sacro. Memorie religiose della Svizzera italiana (Lugano 1896). — Ambrosiana. Scritti varii pubblicati nel XV centenario dalla morte di S. Ambrogio (Milano 1896). — Carlo Cipolla Della giurisdizione metropolitica della sede Milanese nella Regione X Venetia et Histria in: Ambrosiana II (1896); cf. Atti e Mem. della Soc. Istriana di storia XVII (1901). — Ed. Thouvenot Ambroise de Milan, son temps et sa vie (Toulouse 1896). — Albert De Broglie S. Ambrogio ed il suo tempo (Milano 1897). — C. Romussi S. Ambrogio, i tempi, l' uomo, la basilica (Milano 1897). — Gian Dom. Pini I ss. martiri Sisinio, Martirio ed Alessandro e il loro culto in Milano (Milano 1897). — Vinc. Forcella e Em. Seletti Iscrizioni cristiane in Milano anteriori al IX secolo (Codogno 1897). — Carlo Pellegrini I ss. Arialdo ed Erlembaldo. Storia di Milano nella seconda metà del secolo XI (Milano 1897); cf. Civiltà cattolica a. 1897 iun. 5 et iul. 3. — Luigi Marazza La Lega Lombarda e S. Galdino, cardinale arcivescovo di Milano (Milano 1897). — Fedele Savio Di alcune chiese di Milano anteriori a S. Ambrogio in: Nuovo Bullett. di Archeol. crist. II (1897) 163 sq. — G. Beneggi Oggiono, pieve e dintorni. Memorie antiche e recenti I. II (Oggiono 1897—98). — C. Gianola La Valsassina. Memorie civili e sacre (Milano 1898). — Carlo Andreani La pieve di Dervio con alcune notizie risguardanti la provincia di Como e mandamento di Bellano (Lecco 1898). — Ant. Ceruti Il contado delle tre valli Elvetiche in: Bollett. stor. della Svizzera ital. XX (1898) 89 sq. — Raffaelle Foglietti Delle Alpi Scuzie (e non Cozie) e dell' omonimo patrimonio della chiesa Romana (Macerata 1898). — C. Pellegrini Fonti e memorie storiche di S. Arialdo in: Arch. stor. Lomb. XXVII (Ser. III t. XIV 1900) 209 sq. XXVIII (Ser. III t. XVI 1901) 5 sq. XXIX (Ser. III t. XVII 1902) 60 sq. — B. Bertoni Cenni storici sulla valle di Blenio (Bellinzona 1901). — C. Gianola I comuni e le parrocchie della pieve di Bollate. Memorie civili e religiose (Saronno 1901). — Gio. Seregni Del luogo di Arosio e de' suoi statuti nei secoli XII—XIII con un appendice di documenti inediti in: Miscellanea di storia ital. XXXVIII (Ser. III t. VII 1902) 229 sq. — Vinc. Meroni La pieve d' Incino o mandamento di Erba. Memorie storiche I. II (Milano 1902—05). — C. Pellegrini Bellusco nella pieve di Vimercate. Memorie storiche (Monza 1903). — Ezio Riboldi I contadi rurali del Milanese (sec. IX—XII) in: Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. I 1904) 15 sq. 240 sq. — F. Savio Le basiliche di Milano al tempo di S. Ambrogio in: Atti dell'Accademia delle scienze di Torino XXXIX (1904). — L. Talamoni S. Gregorio e la chiesa Milanese in: Scuola cattolica (Monza 1904). — Girolamo Biscaro Gli avvocati dell' arcivescovo di Milano nei secoli XI e XII in: Arch. stor. Lomb. XXXIII (Ser. IV t. V 1906) 5 sq. — G. Crivellari Milano e dintorni (Firenze 1906). — E. Verga, U. Nebbia, E. Marzorati Milano nella storia, nella vita contemporanea e nei monumenti (Milano 1906). — A. Pagani Sull' origine del cristianesimo in Milano e città circonvicine etc. (Como 1906). — Fedele Savio Le geste dell' arcivescovo Lorenzo I di Milano narrate da Ennodio in: Rivista di scienze stor. IV p. I (1907) 15 sq. 103 sq. 270 sq. — Silvio M. Vismara Monasteri e monaci Olivetani nella diocesi Milanese (Milano 1907). — Gaetano Morelli I monumenti Benedettini della Lombardia e l' opera dell' Ufficio regionale di Milano nell' ultimo quinquennio (Milano 1909). — G. Biscaro Le origini della signoria della chiesa metropolitana di Milano sulle valli di Blenio, Leventina e Riviera nell'Alto Ticino in: Bollett. stor. della Svizzera ital. XXXII (1910) 31 sq. — F. Savio Le origini Longobarde del monastero di Cairate in: Miscellanea Ceriani (Milano 1910) p. 293 sq. — Ambrogio M. Amelli La chiesa di Roma e la chiesa di Milano nella elezione di papa Alessandro III 7 settembre 1159 (Firenze 1910). — Rinaldo Beretta Il più antico monastero Benedettino del Milanese? in: Rivista stor. Benedettina VI (1911) 56 sq. — Karl Meyer Blenio und Leventina von Barbarossa bis Heinrich VII (Luzern 1911).

De auctoribus, qui de historia Mediolanensi scripserunt, cf. Filippo Picinelli Atteneo de' letterati Milanesi (Milano 1670). — Ios. Ant. Saxii Historia literario-typo-

graphica Mediolanensis (Mediolani 1729) et in Argelati Bibl. scr. Med. I 1 sq. — Philippi Argelati Bibliotheca scriptorum Mediolanensium seu Acta et elogia virorum omnigena eruditione illustrium, qui in metropoli Insubriae oppidisque circumiacentibus orti sunt etc. I. II (Mediolani 1745). — Gio. Batt. Castiglioni Bibliografia Milanese I. II, mss. s. XVIII, Milano Bibl. Trivulz. cod. 825 et Bibl. Braidense AE XI 16; cf. Predari p. 516. — Franc. Predari Biblioteca enciclopedica Milanese ossia Repertorio sistematico ed alfabetico delle opere edite ed inedite che illustrano . . Milano e suo territorio (Milano 1857). — Isaia Ghiron Bibliografia Lombarda . Catalogo dei manoscritti intorno alla storia della Lombardia esistenti nella biblioteca nazionale di Brera in: Arch. stor. Lomb. VI (1879) 155 sq. 367 sq. 576 sq. VII (1880) 41 sq. IX (1882) 698 sq. X (1883) 736 sq.

Archiepiscopatus Mediolanensis.

De origine et amplitudine metropolitanae iurisdictionis Mediolanensis ecclesiae iam olim scriptores saepius egerunt (cf. libros Augustini Tradati, L. A. Muratori, Eustachii a S. Ubaldo, B. Bacchini, G. B. Castiglione, G. R. Carli, B. Catena, C. Cipolla). Certe iam saec. IV Mediolanenses episcopi, inter quos praecipue b. Ambrosius, tantam auctoritatem in ceteros episcopos provinciarum Liguriae, Aemiliae, Venetiae et Histriae, Alpium Cottiarum exercuerunt, ut conici liceat, Mediolanum, quod tunc caput fuit totius vicariatus Italiae, omnium quoque episcopatuum huius vicariatus sedem metropolitanam fuisse (cf. E. Löning Geschichte des deutschen Kirchenrechts I 441 sq.; L. Duchesne Origines du culte chrétien [4] p. 32 sq. et Fastes épiscopaux de l' ancienne Gaule [2] I 88 sq.; Cipolla in Ambrosiana II 58 sq.). At vero, cum saec. V Ravennates et Aquileienses episcopi metropoliticam nacti essent dignitatem, alter super Flaminiam, alter super Venetiam et Histriam, Mediolanensis tantum Liguriae et Aemiliae episcopatus retinuit, ut acta concilii Mediolani a. 451 celebrati docent (cf. n. 13), quibus praeter metropolitam hi episcopi subscripserunt: Regiensis, Placentinus, Brixillensis, Dertonensis, Ticinensis, Yporegiensis, Taurinas, Augustanus, Laudensis, Cumanus, Ianuensis, Astensis, Novariensis, Cremonensis, Brixiensis, Vercellensis, Albigavensis, Bergomas et Curiensis ex provincia Rhaetiae primae; Aquensis vero, Albensis, Savonensis, Vigintimiliensis episcoporum nominibus omissis.

Amisit Mediolanensis archiepiscopus primum Aemiliae episcopatus Regiensem, Placentinum, Brixillensem (cf. IP V 16. 365. 430), dein Ticinensem sive Papiensem (cf. infra *Pavia*), denique Cumanum, qui Gregorii I adhuc temporibus inter suffraganeos Mediolanensis archiepiscopi recensebatur (cf. infra *Como*). Episcoporum, qui sub Mediolanensis metropolitae iurisdictione remanserant, nomina legebantur olim in choro basilicae Ambrosianae, ubi iuxta cathedram archiepiscopi Mediolanensis 18 sedes episcoporum provincialium exstitisse Beroldus narrat (edd. Muratori Scr. I p. II 228; Frisi Mem. stor. di Monza III 230; Magistretti Beroldus sive Ecclesiae Ambrosianae Med. Kalendarium p. XLI), a latere quidem illius dextro sedes Vercellensis, Novariensis, Laudensis, Terdonensis, Astensis, Taurinensis, Augustani, Aquensis, Ianuensis, a sinistro autem latere sedes Brixiensis, Bergomensis, Cremonensis, Curiensis, Yporiensis, Albensis, Savonensis, Vigintimiliensis, Albingavensis.

Eadem fere nomina legimus apud Puricelli Ambros. mon. p. 32. 175 et Giulini Mem. [1]I 223; [2]I 183 sq., ubi tamen omittuntur Curiensis, Yporiensis, Albensis, quorum in locum falso substituuntur Papiensis, Placentinus, Cumanus. Mox vero Curiensem amisit Mediolanensis metropolita, Maguntinae provinciae addictum (conf. epistolam Pauli presbyteri ad Martinum praepositum ecclesiae s. Ambrosii missam, qua quaerit, „quos et quot episcopos Mediolanensis ecclesia suffraganeos habuerit, antequam Magontina dilatatio terminos eius restrinxerit", ap. Sormani Apologism. Med. I 45 et Pflugk-Harttung Iter p. 472 n. 59), atque etiam Ianuensem, quem a. 1133 Innocentius II metropolitana dignitate honestavit, subdens ei tres episcopatus in insula Corsica, Maranensem videlicet, Nebulensem, Acciensem, et duos episcopatus Liguriae provinciae, Bobiensem, a. 1014 ab Henrico II imp. institutum, et Brugnatensem, ab ipso Innocentio II tunc noviter erectum. Praeterea Albingavensem episcopum Alexander III a. 1161 Ianuensi archiepiscopo suffragari iussit, sed, quamquam hanc concessionem Alexandri III successores confirmaverunt, decretum imperfectum remansit. Quando autem Augustanus episcopatus Mediolanensis iurisdictioni ademptus et archiepiscopatui Tarentasiensi subditus fuerit, nescimus.

Itaque saec. XII ex., ut docent Albinus in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 102) et Honorius III in privilegio amplissimo Heinrico Mediolanensi archiepiscopo a. 1219 concesso (Potthast Reg. 6124), Mediolanensis metropolis XV tantum habuit suffraganeos, qui sequuntur, Cremonensem, Brixiensem, Bergamensem, Laudensem, Novariensem, Vercellensem, Astensem, Taurinensem, Terdonensem, Aquensem, Albensem, Savonensem, Albingensem, Vigintimiliensem, Yporiensem.

Maximam vero mutationem Mediolanensis provincia saec. XV exeunte et XVI ineunte sustinuit. Taurinensis enim episcopus a Sixto IV ab omni iure metropolitano exemptus et a Leone X a. 1515 in archiepiscopum promotus est. Denique a. 1817 Vercellensis quoque episcopatus a Mediolanensi provincia segregatus et metropolitana dignitate honestatus est. Remanent igitur hodie Mediolanensi archiepiscopo Bergamensis, Brixiensis, Cremonensis, Laudensis episcopi et noviter subditi Cremensis, Comensis, Papiensis, Mantuanus.

Primus antistes a Mediolanensibus celebrabatur s. Barnabas apostolus. Inter omnes autem s. Ambrosium episcopum et protectorem urbis colit Mediolanensium pietas, qui tanta antiquitatis et dignitatis gloria elati, Mediolanum secundam Romam esse firmissime asseverarunt. Quid dicam de Ansperto, Walperto, Landulfo, Arnulfo, Ariberto, Widone, Anselmo, Robaldo, Oberto, s. Galdino, Algiso, Huberto, qui postea fuit Urbanus III, de Milone et Philippo archiepiscopis? Ipsa etiam civitas tam propter ecclesiarum quam monasteriorum numerum reliquiarumque in eis custoditarum famam inter Italiae urbes tantam auctoritatem sibi conciliavit, ut, si unam Romanam urbem excipias, nulla Mediolanensi haberetur clarior.

Mediolani olim septem principes ecclesiae fuere, ecclesia metropolitana (hyemalis et aestiva), basilica Ambrosiana, ecclesia s. Simpliciani, basilica

Portiana sive s. Victoris ad Corpus, ecclesiae s. Laurentii Maioris, s. Nazarii, s. Stephani Maioris in Brolio. Minores vero ecclesias et cappellas enumerare longum est. Multis quoque tam monachorum quam monialium monasteriis claruit olim Mediolanensis civitas. Inter quae notissima sunt Benedictinorum monasteria s. Ambrosii, s. Celsi, s. Vincentii, s. Victoris, s. Simpliciani, s. Dionysii, s. Petri de Glassiate, et Benedictinarum monasterium Maius, Lentasii, s. Radegundae, Auronae. Neque praetermittimus coenobia, quae in Mediolanensi dioecesi olim floruerunt, monachorum monasteria de Coronata, de Clivate, de Sexto ord. s. Benedicti, Claravallense et Morimundense ord. Cistercien., monasterium de Gratasolio ord. Vallisumbrosan., et monialium monasteria de Cairate, de Cremella, de Meda, de Brugora, de Lambrugo, de Sexto. Praeterea in memoriam revocamus congregationem illam, quae ab oppido Crescentiaco haud procul ab urbe sito originem traxit, et Humiliatorum religionem, quae praecipue in Mediolanensi provincia floruit. Inter omnes vero huius dioeceseos ecclesias b. Iohannis baptistae basilica Modoetiae, a Theodelinda regina Langobardorum aedificata, fama peculiari praefulsit.

Hactenus de Mediolanensi ecclesia eiusque provincia: nunc de archivis loquamur.

Archivum archiepiscoporum antiquum paene periisse vehementer dolemus. De eo loquitur Arnulfus in Gestis archiepiscoporum Mediolanensium lib. I c. 3 (Mon. Germ. Scr. VIII 7): „testantur cedulae in secretario reconditae". Saec. XIV in. privilegia et chartae archiepiscopatus in monasterio s. Radegundae custodita fuisse novimus; cf. Gir. Biscaro in Bollett. stor. della Svizzera italiana XXXII (1910) 47. Quae omnia perierunt, excepto Alexandri III privilegio (n. 177), quod olim Modoetiae in archivo canonicorum b. Iohannis bapt. adservatum (cf. Frisi Mem. stor. di Monza II p. 63 not. 33), nunc vero cum aliis chartis huius ecclesiae in R. archivo Mediolanensi invenitur. Chartae antiquioris aevi, quae in archivo archiepiscoporum hodie custodiuntur, ad Humiliatos, ecclesiam s. Eustorgii, monasterium Maius, ecclesiam Triviliensem aliasque ecclesias dioeceseos Mediolanensis pertinent; cf. A. Sala Documenti per la storia della diocesi di Milano (Milano 1855); Gli istituti scientifici, letterari ed artistici di Milano. Memorie pubblicate per cura della Società stor. Lombarda in occasione del II Congresso stor. italiano (Milano 1880) p. 81 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 71.

De archivis capituli metropolitani, capituli s. Ambrosii, nosocomii maioris, civitatis suo loco disseremus. Restat, ut de R. archivo Mediolanensi loquamur, quod olim penes ecclesiam s. Fidelis, nunc vero in aedibus Senatus habetur. In eo enim chartae et scripturae, quae in archivis ecclesiarum et monasteriorum civitatis et provinciae Mediolanensis tempore suppressionis saeculo XVIII exeunte et XIX ineunte superfuere, maxima ex parte adservantur, tam in collectione, quae dicitur *Museo diplomatico*, quam in ea parte archivi, quam appellant *Fondo di religione*. De eo conf. G. H. Pertz in Archiv V 34 sq.; F. Blume Iter ital. I 120 sq.; Milano e il suo territorio (Milano 1844) II 191 sq.; L. Bethmann in Archiv XII 620; L. Osio Documenti diplomatici tratti dagli

archivi Milanesi I—III (Milano 1864—72); Damiano Muoni Archivi di stato in Milano (Milano 1874); Arch. stor. Lomb. I (1874) 195 sq.; W. Schum in N. Archiv I (1876) 147 sq.; H. Bresslau l. c. III (1878) 100 sq.; F. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 634 sq.; S. Loewenfeld l. c. XCVII 56; Gli istituti scientifici, letterari ed artistici di Milano (Milano 1880) p. 3 sq.; I. v. Pflugk-Harttung Iter italicum p. 45 sq.; A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 317 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 68 sq.; L. Fumi L' archivio di stato in Milano nel 1908 in: Arch. stor. Lomb. XXXVI (Ser. IV t. XI 1909) 198 sq.; L. Fumi Annuario del R. archivio di stato in Milano negli anni 1909 e 1910 (Milano 1911).

Praeterea permultae chartae et privilegia ex archivis monasteriorum suppressorum collecta et in bibliotheca Ambrosiana adservantur, de qua inferius, et in voluminibus Morbianis, quae nunc in bibliotheca Universitatis Halensis exstant; cf. Il Saggiatore Romano III (Roma 1845) 348 sq.; Carlo Morbio Archivio italiano formato e posseduto dal Cav. Morbio in Milano in eiusdem Storie dei municipi italiani VI (Milano 1846); W. Meyer und H. Simonsfeld Verzeichnis einer Sammlung wertvoller Handschriften und Bücher . . des Cav. Carlo Morbio in Mailand (Leipzig 1889); W. Schum in Arch. stor. ital. Ser. V t. V (1890) 476 sq. Neque praetermittimus archivum hospitii maioris Mediolani, de quo inferius, et archivum Congregationis caritatis Mediolani; cf. A. Riccardi in Arch. stor. di Lodi VIII (1889) 159 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 74; A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXX (Ser. III t. XIX 1902) 263 not. 3.

Inter bibliothecas primum locum obtinet Ambrosiana, a Friderico card. Borromaeo a. 1609 instituta, ubi praeter codices plus quam septem milia chartarum adservantur. De ea cf. Lucilii Terzagi Dialogus de Ambrosiana bibliotheca (Mediolani 1610); Iac. Phil. Oppicelli Monumenta bibliothecae et collegii Ambrosiani (Mediolani 1618); Petri Pauli Boschae De origine et statu bibliothecae Ambrosianae hemidecas (Mediolani 1672); Montfaucon Bibl. bibl. II 491 sq.; L. A. Muratori Anecdota ex Ambrosianae bibliothecae codicibus [1] I—IV (Mediolani et Patavii 1697—1713); [2] (Neapoli 1776); A. Mai in Spicil. Roman. V 244 sq.; Blume Iter ital. I 125 sq. et Bibl. libr. mss. italica p. 8 sq.; L. Polidori La biblioteca Ambrosiana (Milano 1831); L. Bethmann in Archiv XII 609 sq.; Ant. Ceriani Monumenta sacra et profana ex codicibus praesertim bibliothecae Ambrosianae I—VII (Mediolani 1861—74); Gli istituti scientifici, letterari ed artistici di Milano (Milano 1880) p. 95 sq.; I. v. Pflugk-Harttung Iter ital. p. 49 sq.; Catalogus codicum hagiographicorum latinorum bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis in: Analecta Bollandiana XI (1892) 205 sq.; L. Beltrami La biblioteca Ambrosiana (Milano 1893); Gött. Nachr. 1902 p. 75 sq.; A. M. Amelli Indice dei codici manoscritti della biblioteca Ambrosiana in: Rivista delle biblioteche e degli archivi XX (1909) 142 sq. XXI (1910) 39 sq. 58 sq. 151 sq. 183 sq.

De bibliotheca Braidensi, vulgo Brera, ubi inter alia schedae Hermetis Bonomi et codices Morbiani adservantur, cf. Robustiano Gironi Notizie storiche della biblioteca di Brera in Milano in: Giornale italiano di Milano a. 1812

n. 95. 138; Blume Iter ital. I 140 sq. IV 148; Fr. Rossi Cenni storici e descrittivi intorno all' I. R. biblioteca di Brera (Milano 1841); Bethmann in Archiv IX 636 sq. et XII 619; Gius. Sacchi Notizie intorno alla biblioteca nazionale di Milano (Milano 1873); I. Ghiron Catalogo dei manoscritti intorno alla storia della Lombardia esistenti nella biblioteca nazionale di Brera in: Arch. stor. Lomb. VI (1879) 155 sq. 367 sq. 576 sq. VII (1880) 41 sq. IX (1882) 698 sq. X (1883) 736 sq.; I. v. Pflugk-Harttung Iter p. 50; Lod. Frati in Mazzatinti Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia VII (1897) 5 sq.; A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 303 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 78 sq.

De bibliotheca Trivultiana cf. Blume Iter ital. I 144 sq.; I. v. Pflugk-Harttung Iter p. 50 sq.; Giulio Porro Catalogo dei codici manoscritti della Trivulziana (Bibl. stor. ital. II. Torino 1884); Gött. Nachr. 1902 p. 80 sq.

Denique adnotamus Nic. Palearini Bibliothecae Alberici card. Archinti catalogus (Romae 1760); Bibliotheca Firmiana I—VII (Mediolani 1783); Manoscritti della già biblioteca Duca Litta, ora di Antonio Vallardi in Milano (Milano 1868).

B = Cop. Milano Arch. di stato (Pergamene varie).
D = Nic. Sormani Diplomatica Mediolan. vol. III, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. FS IV 3; cf. supra p. 20.
E = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. IX, s. XVIII ex., ib. DS IV 9; cf. supra p. 21.

1 *(355)*

Liberius Eusebio (Vercellen.), Dionysio (Mediolanen.), Lucifero (Caralitan.) epp.: de confessionis gloria gratulatur; illorum orationibus se commendat; rogat, ut de universis, quae Mediolani gesta sunt, se certiorem faciant.

v. Vercelli, Episc. n. 1 (J. 47. JK. 216).

2 *(372)*

Damasus I epp. Illyricis: nuntiat, in synodo Auxentium ep. Mediolanen. damnatum esse.

v. J. 55. JK. 232. — De Auxentio Cappadoce, favore Constantii imperatoris in Insubriam delato, Mediolanensis sedis invasore, cf. Saxius Series I 70. De tempore cf. Fedele Savio La condanna di Aussenzio vescovo usurpatore di Milano. Questioni storico-cronologiche in: Rivista di scienze storiche VII p. I (1910) 3 sq.

**3* *(382—84)*

Damasus I mittit Ambrosio ep. Mediolanen. libellum, quem christiani senatores contra Symmachum Urbis praefectum sociosque dederunt.

Laud. in b. Ambrosii epistola ad Valentinianum imp. missa (S. Ambrosii ep. 17 in eius Opp. ed. Maur. II p. 1 826 = Migne XVI 1004. Opp. ed. Ballerini V 365). — Reg. JK. 252.

4 *(390)*

Siricius Mediolanen. eccl.: nuntiat, se, facto presbyterio, excommunicasse Iovinianum, Auxentium, Genialem, Germinatorem, Felicem, Plotinum, Martianum, Ianuarium et Ingeniosum, qui incentores novae haeresis et blasphemiae

inventi sunt. Haec scripta dirigit per presbyteros Crescentium, Leopardum et Alexandrum. — Optarem semper.

Legitur in variis collectionibus canonum, ubi inscribitur ad diversos episcopos *(cf. Maassen p. 241 n. 275, 4) et inter s. Ambrosii epistolas n. 41. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 41 = Baronius Ann. eccl. ad a. 390 c. 38 = Bini Conc. I 691 = Labbé Conc. II 1023 = Mansi III 663. S. Ambrosii Opp. ed. Maur. II p. I 963 = Migne XVI 1121, = Opp. ed. Ballerini V 287. Hardouin Acta conc. I 852* (ad diversos episcopos). *Coustant Epp. Rom. pontif. I 663 n. 7 ad a. 389* (ad diversos episcopos) = *Migne XIII 1168 n. 7. Leonis M. Opp. ed. Ballerini III 255 n. 30* (ad diversos episcopos) = *Migne LVI 562 n. 30. Hinschius Decr. Pseudo-Isidor. p. 523* (ad diversos episcopos). — *Regg. J. 70. JK. 260.*

5 *(390)*

Siricio Ambrosius, Sabinus, Bassianus et ceteri epp.: laudant eius litteras *(n. 4)*. — Recognovimus litteras.

Legitur in variis collectionibus canonum (cf. Maassen p. 354 n. 372) et inter s. Ambrosii epistolas n. 42. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 42 = Baronius Ann. eccl. ad a. 390 c. 44 = Bini Conc. I 692 = Labbé Conc. II 1024 = Mansi III 664. S. Ambrosii Opp. ed. Maur. II p. I 965 = Migne XVI 1172, = Opp. ed. Ballerini V 291. Hardouin Acta conc. I 853. Coustant Epp. Rom. pontif. I 669 n. 8. Leonis M. Opp. ed. Ballerini III 259 n. 31 = Migne LVI 566 n. 31. — Reg. JK. —.

**6* *(384—98)*

Siricius mittit Ambrosio ep. Mediolanensi epistolam per Syrum presbyterum.

Laud. in n. 7. — Reg. JK. 264.

7 *(384—98)*

Siricio Ambrosius: respondet litteris sibi per Syrum presbyterum missis *(n. 6)*. — Gratum est.

S. Ambrosii ep. 85 (Opp. ed. Maur. II p. I 1105 = Migne XVI 1338, = Opp. ed. Ballerini V 649). — Reg. JK. —.

Epistolas 7 et 9 ad Siricium Romanum pontificem missas fuisse sunt qui putent. Sunt vero litterae familiares, ut amicus amico et confrater confratri scripsit. Itaque res dubia manet ipsasque epistolas aliter explicari posse concedimus.

**8* *(384—98)*

Siricius mittit Ambrosio ep. Mediolanensi epistolam per Priscum.

Laud. in n. 9. — Reg. JK. —.

9 *(384—98)*

Siricio Ambrosius: respondet litteris sibi per Priscum amicum missis *(n. 8)*. — Prisco amico.

S. Ambrosii ep. 86 (Opp. ed. Maur. II p. I 1106 = Migne XVI 1339, = Opp. ed. Ballerini V 650). — Reg. JK. —.

10 *(400)*

Anastasius I Simpliciano: per Eusebium presbyterum nuntiat, se Theophili ep. (Alexandrini) litteris motum, Origenis scripta damnasse. — Grandem sollicitudinem.

S. Hieronymi ep. 95 (Opp. ed. Dom. Vallarsi I 558 = Migne XXII 772. Mansi Suppl. I 258 = Mansi III 945. Migne XX 73 n. 2). — Regg. J. 79. JK. 276.

**11* *(400—01)*

Anastasius I scribit Venerio ep. de Origene damnato.

Laud. in Anastasii I epistola ad Iohannem ep. Hierosolymitanum missa J. 81. JK. 282. — Regg. J. 80. JK. 281.

*12 (451)

Leo I nuntiat per Abundantium ep. et Senatorem presb. Eusebio ep. Mediolanen., episcopos ad Orientem missos effectum commissae sibi legationis reportasse.

Laud. in n. 13. — Regg. J. 256. JK. 478.

13 (451)

Leoni I Eusebius Mediolanen. ep.: nuntiat, habito coepp. conventu, eius epistola *(n. 12)* recensita agnitaque relatione Abundantii ep. et Senatoris presb., recitatam esse epistolam eius ad Orientem dudum transmissam; declarat una cum synodo, ut eos, qui impie de incarnationis dominicae sacramento sentiunt, seipsos dignos abiectione fecerint, damnatione congrua persequendos. — Reversis Domino.

Edd. Carafa Epp. decr. I^b 216. Baronius Ann. eccl. ad a. 451 c. 18. Bescapè De metropoli Mediolanensi p. 23. Puccinelli Vita di S. Senatore p. 23. Labbé Conc. III 1334. Hardouin Acta conc. I 1779. Leonis M. Opp. ed. Ballerini I 1080 n. 97 = Mansi VI 141 n. 97 = Migne LIV 945 n. 97. Hinschius Decr. Pseudo-Isidor. p. 567. — Reg. JK. —.

Praetermittimus notitias, quae apud Ughellum leguntur, 1) Theodorum episcopum Mediolanensem a. cr. 490 a summo pontifice omnia civium bona decimandi facultatem obtinuisse, 2) Senatorem ep. Mediolanensem, qui obiit 480, ab Anastasio II meruisse, ut in album Sanctorum referretur a. 497. Quas notitias prorsus fide carere satis manifestum est.

†14 (498–507)

Symmachus Laurentio Mediolanen. eccl. ep.: sermonem mittit. — Prodit religiosae.

Sic inscribitur in codd. Pseudo-Isidorian. Paris. 9629 et Vat. 630. 3791. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 424 n. 2 = Hardouin Acta conc. II 955 n. 2. Bini Conc. III 676 n. 4 = Labbé Conc. IV 1293 n. 4 = Mansi VIII 210 n. 4 = Migne LXII 52 n. 5. Hinschius Decr. Pseudo-Isidor. p. 684. — Regg. J. CCIV. JK. †760 ad a. 498–512.

Est vero Magni Felicis Ennodii dictio data Stephano v. s. vicario dicenda Maximo episcopo (ap. Migne LXIII 269. Hartel in Corp. Scr. eccl. VI 433 n. 3. Vogel in Mon. Germ. Auct. antiq. VII 171 n. 214; cf. Thiel Epp. p. 102. 738). — Neque praetermittimus notitiam illam ex Ennodii epistolis notam, Laurentium Mediolanensem ep. a. 499 Ennodio spondente Ravennae pro necessitatibus papae pecuniam suppeditasse; cf. Symmachi pp. epistolam ad Ennodium missam, quam inferius (sub „Civ. Mediolanen.“ n. 1) recensebimus. De concilio Romae a. 501 celebrato de causa Symmachi papae, Laurentio ep. Mediolanensi praesidente, cf. Mommsen in Mon. Germ. Auct. antiq. XII 416 sq. Laurentium I a. cr. 507 mortuum esse, B. Hasenstab Studien zu Ennodius (München 1890) p. 38 sq. demonstravit.

15 (558—60)

Pelagius I Iohanni patricio Caburtario: inter alia scribit, episcopum, ab ecclesiae visceribus divisum et ab apost. sedibus separatum, exsecrasse potius, non consecrasse; exponit praeterea, morem antiquum fuisse, ut, quia pro longinquitate vel difficultate itineris ab Apostolico onerosum illis fuerat ordinari, ipsi se invicem Mediolanensis et Aquileiensis ordinare episcopi debuissent, ita tamen, ut in ea civitate, in qua ordinandus erat episcopus, alterius civitatis pontifex occurrere debuisset etc. — Peto utrum. (Pudenda ut. Mox antiquus).

Coll. Britt. Pelagii I ep. 11. Deusdedit Coll. can. lib. I c. 174 [142]. 179 [144]. Gratiani Decr. C. XXIV qu. 1 c. 33. 34 et in aliis collectionibus. — Edd. Holste Coll. Rom. I 219 = Mansi IX 730 = Migne LXIX 411. Martinucci p. 103. 104. Wolf v. Glanvell p. 109. 111. Friedberg I 978. Mon. Germ. Lib. de lite III 597 ex cod. Vindobon. 2192. — Regg. Ewald in N. Archiv V 540 n. 11. J. 679. JK. 983.

De re cf. etiam Palladini Della elezione degli arcivescovi di Milano I 27 sq.

**16 (558—60)*

Pelagius I Valeriano patricio: postulat, ut Paulinum Aquileien. pseudoepiscopum et Mediolanen. ep. ad clementissimum principem sub digna custodia dirigat.

Laud. in n. 17. — Reg. JK. —.

Conf. Pelagii I epistolam ad Iohannem patricium missam J. 678. JK. 1012.

17 (558—60)

Pelagius I Valeriano patricio: inter alia iterum *(n. 16)* postulat, ut Paulinum Aquileien. pseudoepiscopum et illum Mediolanen. ep. ad clementissimum principem sub digna custodia dirigat, ut et iste, qui episcopus esse nullatenus potest, alios ultra non perdat, et ille, qui contra morem antiquum eum ordinare praesumpsit, canonum vindictae subiaceat. — Relegentes autem. (Istud est).

Coll. Britt. Pelagii I ep. 46. Hugonis Flaviniacen. Chron. lib. II (Mon. Germ. Scr. VIII 429). Deusdedit Coll. can. lib. I c. 182 [146]. Gratiani Decr. C. XI qu. 1 c. 20 et I D. 17 c. 4 (ubi perperam Gregorio I adscribitur) et in aliis collectionibus. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 623 n. 4. 5 (ad Narsetem) *= Baronius Ann. eccl. ad a. 556 c. 10. 14 = Mansi IX 714 n. 4. 5 = Migne LXIX 396 n. 3. 4. Holste Coll. Rom. I 227 = Mansi IX 732 = Migne LXIX 413. Theiner Disquisitiones p. 203 n. 9. Martinucci p. 106. Wolf v. Glanvell p. 113. Friedberg I 632. 51. — Regg. Ewald in N. Archiv V 553 n. 46. J. 680. JK. 1018. J. CCXLI et JE. †1943 inter Gregorii I acta.*

Conf. etiam Pelagii I epistolam ad Narsetem patricium missam J. 680. JK. 1019 (supra „Liguria“ n. 3). — Alii hunc Mediolanensem episcopum Vitalem fuisse, alii eum episcopum quendam schismaticum fuisse putant, cuius tamen nomen latet (cf. Saxius Series I 177).

18 (558—60)

Pelagius I Valeriano patricio: scribit de schismate; monet, ut recolere debeat, quid fecerit tempore illo, quo, Histriam et Venetias tyranno Totila possidente, Francis etiam cuncta vastantibus, non ante tamen Mediolanensem ep. fieri permiserit, nisi clementissimum principem exinde retulisset, et quid fieri debuisset, eius iterum scriptis recognovisset, et inter ubique ferventes hostes Ravennam tamen et is, qui ordinabatur, et is, qui ordinaturus erat, ab ipso deducti fuerint. — Peto ergo. (Non vos).

Coll. Britt. Pelagii I ep. 66. Deusdedit Coll. can. lib. I c. 180. 181 [145]. Gratiani Decr. C. XXIII qu. 5 c. 42 et in aliis collectionibus. — Edd. Carafa Epp. decr. I^b 621 n. 3 (ad Narsetem) *= Baronius Ann. eccl. ad a. 556 c. 5 = Mansi IX 713 n. 3 = Migne LXIX 394 n. 2. Martinucci p. 105. Wolf v. Glanvell p. 111. 112. Friedberg I 941. — Regg. Ewald in N. Archiv V 560 n. 66. J. 680. JK. 1038.*

**19 (573)*

Laurentius ep. Mediolanen. emittit sedi apost. districtissimam cautionem de tribus capitulis.

Laud. in Gregorii I epistola ad Constantium ep. missa J. 907. JE. 1273 (infra n. 26). — Reg. JK. —.

De tempore cf. Mon. Germ. Epp. I 234 not. 7. Meminerint insuper lectores, a. 569, post Mediolanum a Langobardis captum, Honoratum episcopum cum clero Ianuam fugisse, ubi et successores eius usque ad saec. VII med. remanserunt.

20 *(591 aug.)*

Gregorius I Laurentio ep. Mediolanen.: nuntiat, se eius scripta suscepisse; exponit de exactione patrimonii Siciliae provinciae, quae ab actoribus S. R. E. Mediolanen. ecclesiae celebrabatur; monet eum, quia, dum Constantius Mediolanen. diaconus ad ea, quae obiecta ab actoribus S. R. E. fuerant, aliud allegavit, examen negotii venit in dubium, ut personam instituat, cum qua Romana eccl. aliquid debeat solide definire. — Scripta fraternitatis.

Reg. Gregorii I lib. I ep. 80. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 565 (lib. I ep. 82). Saxius Series I 194. Mansi IX 1083 n. 80. Troya Cod. dipl. Longob. I 225 n. 72. Cappelletti XI 118. Migne LXXVII 535 n. 82. Mon. Germ. Epp. I 98 n. 80. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 43 n. 2. J. 786. JE. 1149.

Laurentius II episcopus obiit a. 592 aug. 21.

21 *(593 mart.)*

Gregorius I Magno presbytero eccl. Mediolanen.: conquerenti, quod Laurentius qd. ep., nullis culpis exstantibus, ipsum communione privaverit, mandat, ut huius praecepti auctoritate munitus, officium suum securus peragat; adhortatur eum, ut ita se in cunctis utilitatibus ecclesiae suae exhibeat, quatenus nec offensa eum aliqua de neglecto respiciat; iubet, ut clerum et populum (Mediolanen.) admoneat, ut ad eligendum nullatenus dissentiant sacerdotem, sed uno consensu sibi eligant consecrandum episcopum.

v. Civ. n. 2.

22 *(593 april.)*

Gregorius I presbyteris, diaconibus et clero Mediolanen. eccl.: nuntiat, se eorum epistolam de electione Constantii diaconi, cui tamen nullius erat inserta subscriptio, a Magno presbytero et Hippolyto clerico portatam suscepisse; transmittit Iohannem subdiac. apost. sedis, ut electum secundum modum decessoris eius faciat episcopum consecrari.

v. Civ. n. 3.

23 *(593 april.)*

Gregorius I Iohanni subdiacono: iubet, ut Genuam proficiscatur et, quia multi illic Mediolanensium coacti barbarica feritate consistunt, ut eorum voluntates de Constantio diac. electo, convocatis eis in communi, perscrutetur; si nulla eos diversitas ab electionis unitate disterminat, tunc Constantium a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit, cum apost. auctoritatis assensu faciat consecrari. — Quanto apostolica.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 30. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 645 (lib. III ep. 30). Mansi IX 1130 n. 30. Troya Cod. dipl. Longob. I 289 n. 103. Migne LXXVII 627 n. 30. Mon. Germ. Lib. de lite I 413. Mon. Germ. Epp. I 188 n. 30. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 43 n. 5. J. 870. JE. 1234.

Iohannes diac. in Vita Gregorii I lib. IV c. 24 docet, Iohannem subdiaconum tunc rectorem patrimonii S. R. E. in Liguria fuisse.

24 *(593 april.)*

Gregorius I Romano patricio et exarcho Italiae: petit, ut, Laurentio ecclesiae Mediolanen. ep. mortuo, Constantio diacono eiusdem eccl., seu fuerit consecratus episcopus necne, suum dignetur impendere solatium. — Obitum Laurentii.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 31. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 646 (lib. III ep. 31). Mansi IX 1131 n. 31. Troya Cod. dipl. Longob. I 290 n. 104. Migne LXXVII 628 n. 31. Mon. Germ. Epp. I 189 n. 31. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 43 n. 6. J. 871. JE. 1235.

25 *(593 sept.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: nuntiat, se eius scripta de eius ordinationis celebratione suscepisse; addit de Iohanne subdiacono apost. sedis; transmittit ex more pallium ad sacra missarum sollemnia utendum. — Scripta fraternitatis.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 1. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 681 (lib. IV ep. 1). Saxius Series I 201. Mansi IX 1156 n. 1. Troya Cod. dipl. Longob. I 297 n. 110. Cappelletti XI 121. Migne LXXVII 667 n. 1. Mon. Germ. Epp. I 232 n. 1. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 7. J. 906. JE. 1272.

De iure Mediolanensium archiepiscoporum pallium nonnisi per legatum recipiendi cf. Saxius Series II 498 sq.

26 *(593 sept.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanensium: scribit de tribus capitulis, de quibus Laurentius ep. sedi apost. districtissimam cautionem emisit *(n. 19)*; iubet, ut epistolam ad Theodelindam reginam missam *(n. 28)* et alteram episcopis factam *(n. 27)* sine dilatione transmittat; petit, ut de Agone (Langobardorum) rege vel de Francorum regibus quae gesta sunt, sibi innotescat. — Dilectissimus filius.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 2. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 682 (lib. IV ep. 2). Mansi IX 1157 n. 2. Troya Cod. dipl. Longob. I 298 n. 111. Migne LXXVII 669 n. 2. Mon. Germ. Epp. I 233 n. 2. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 8. J. 907. JE. 1273.

27 *(593 sept.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: dolet, quod quidam episcopi eius dioeceseos, exquirentes occasionem potius quam invenientes, sese scindere ab eius unitate temptaverint, dicentes, eum apud Romanam urbem in trium capitulorum damnatione cautionem fecisse; fatetur, fidem s. Chalcedonensis synodi inlibatam per omnia se custodire nihilque eius definitioni addere, nihil subtrahere audere. — Pervenit ad nos.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 3. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 683 (lib. IV ep. 3). Saxius Series I 208. Mansi IX 1157 n. 3. Troya Cod. dipl. Longob. I 301 n. 112. Cappelletti XI 125. Migne LXXVII 670 n. 3. Mon. Germ. Epp. I 235 n. 3. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 10. J. 908. JE. 1274.

28 *(593 sept.)*

Gregorius I Theodelindae reginae Langobardorum: scribit de fide s. Chalcedonensis concilii; monet, ut se nunquam a catholicae ecclesiae communione

separet; petit, ut ordinationem Constantii benigne suscipiat. — Quorundam ad nos.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 4. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 684 (lib. IV ep. 4). Saxius Series I 204. Mansi IX 1158 n. 4. Troya Cod. dipl. Longob. I 303 n. 113. Cappelletti XI 122. Migne LXXVII 671 n. 4. Mon. Germ. Epp. I 236 n. 4. — Regg. N. Archiv III 232 n. 6. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 11. J. 909. JE. 1275.

29 *(594 mai.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: scribit de religione in Lunensium locis reformanda; adhortatur eum, ut adhibito sibi Venantio (Lunensi) ep. cunctos clericos ceterosque religiosos praenominatae civitatis et territorii eius ad se venire compellat atque cuncta subtiliter inquirens, si quem a canonum statutis recessisse reppererit, canonica eum ultione corrigat. — Quorundam de.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 22. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 700 (lib. IV ep. 22). Saxius Series I 210. Mansi IX 1170 n. 22. Troya Cod. dipl. Longob. I 309 n. 117. Cappelletti XI 126. Migne LXXVII 691 n. 22. Mon. Germ. Epp. I 256 n. 22. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 13. J. 929. JE. 1294.

30 *(594 iul.)*

Gregorius I Theodelindae reginae Langobardorum: scribit de aliquibus episcopis, qui sese a catholicae unanimitatis communione suspenderint, et de fide synodorum Nicaenae, Constantinopolitanae, Ephesinae primae, Chalcedonensis; petit, ut Constantii ep. ordinationem benigne suscipiat. — Quorundam ad nos.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 33 et lib. V ep. 52. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 718 (lib. IV ep. 38). Mansi IX 1178 n. 33. Frisi Mem. della chiesa Monzese Diss. II 29. Troya Cod. dipl. Longob. I 312 n. 118. Migne LXXVII 712 n. 38. Mon. Germ. Epp. I 268 n. 33 et I 352 n. 52. — Regg. J. 943. JE. 1308.

31 *(594 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: scribit de episcopis et civibus Brixiae, qui ei mandant, ut eis epistolam transmittat, in qua iurare debeat, se tria capitula minime damnasse; addit de epistola sua ad Theodelindam reginam transmissa *(n. 30)* et de illa quinta synodo Constantinopolitana, de Ursicino, de Fortunato, de Dynamio. — Scriptis sanctitatis.

Reg. Gregorii I lib. IV ep. 37. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 719 (lib. IV ep. 39). Mansi IX 1181 n. 37. Troya Cod. dipl. Longob. I 314 n. 119. Migne LXXVII 713 n. 39. Mon. Germ. Epp. I 272 n. 37. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 14. J. 944. JE. 1309.

32 *(594 nov.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: respondet de Amandino expresbytero et abbate minime revocando, de Vitaliano expresbytero in Siciliam dirigendo, de Iobino de Portu Veneris qd. diacone et abbate suo officio privando et de tribus subdiaconibus, de Saturo expresbytero, de Iohanne eccl. Mediolanensis notario, de Fortunato. — Si lapsis.

Reg. Gregorii I lib. V ep. 18. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 729 (lib. V ep. 4). Mansi IX 1196 n. 17. Troya Cod. dipl. Longob. I 326 n. 125. Migne LXXVII 725

n. 4. Mon. Germ. Epp. I 299 n. 18. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 45 n. 17. J. 966. JE. 1332.

Conf. etiam Gregorii I epistolas ad Venantium ep. Lunensem J. 956. 965. JE. 1321. 1331.

33 *(596 nov.)*

Gregorius I Constantio Mediolanen. ep.: monet eum, ut mentem suam a maledicorum hominum rumoribus atque obtrectatione disiungat; cetera autem, quae ad utilitatem temporis congruunt, per Marinianum defensorem ei intimanda mandat; addit de episcopo ab eo deposito. — Antiquus humani.

Reg. Gregorii I lib. VII ep. 14. — Edd. S. Gregorii M. Opp. II 860 (lib. VII ep. 14). Mansi X 57 n. 14. Troya Cod. dipl. Longob. I 387 n. 157. Migne LXXVII 867 n. 14. Mon. Germ. Epp. I 456 n. 14. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 45 n. 18. J. 1092. JE. 1460.

34 *(597 nov.)*

Gregorius I Constantio Mediolanen. aliisque metropolitanis: transmittit legem ab imperatore datam, ne hi, qui militiae vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt, ad ecclesiasticum habitum veniant vel in monasteriis convertantur; exhortans, quod hi, qui saeculi actionibus implicati sunt, in clero ecclesiae suscipiendi non sint.

v. Ravenna, Archiepisc. n. 48 (IP V 29).

**35* *(598?)*

Gregorius I commendat Constantio ep. Mediolanen. sua epistola Vigilium, qui (Genuae) vices praefecturae gerit.

Laud. in n. 36. — Reg. JE. —.

36 *(599 ian.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: mandat, ut latori praesentium Iohanni viro magnifico, qui praefecturae vices illic (Genuae) acturus advenit, salva ratione praesidium sui favoris impendat; queritur de Vigilio, qui vices illic ante Iohannem praefecturae gessit, quod per scriptorum apost. occasionem mutuas ab eo pecunias exegisset. — Quamvis ita.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 103. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 953 (lib. IX ep. 35). Mansi X 130 n. 34. Troya Cod. dipl. Longob. I 416 n. 180. Migne LXXVII 970 n. 35. Mon. Germ. Epp. II 110 n. 103. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 45 n. 23. J. 1194. JE. 1628.

De Vigilio et Iohanne cf. Hartmann Untersuchungen zur Geschichte der byzantinischen Verwaltung in Italien p. 40. 145; Mommsen in N. Archiv XV 181 sq.

37 *(599 mai.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: iubet, ut una cum Mariniano ep. (Ravennate) in iudicio de Maximo Salonitanae eccl. praevaricatore pariter sedeat. — Maximus Salonitanae.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 149. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 983 (lib. IX ep. 67). Saxius Series I 212. Mansi X 158 n. 69. Troya Cod. dipl. Longob. I 427 n. 189. Cappelletti XI 127. Migne LXXVII 1003 n. 67. Mon. Germ. Epp. II 150 n. 149. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 26. J. 1168 ad a. 598 oct. JE. 1675.

Conf. Ravenna, Archiepisc. n. 56 (IP V 30).

38 *(599 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: nuntiat, se eius petitionem, per Eventium diaconum sibi intimatam, ut reliquias b. Pauli apost. et b. Iohannis et Pancratii per eum ad ipsum dirigere debeat, curavisse effectui mancipandam. — Lator praesentium.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 183. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 994 (lib. IX ep. 86). Saxius Series I 214. Mansi X 168 n. 87. Troya Cod. dipl. Longob. I 435 n. 197. Cappelletti XI 128. Migne LXXVII 1015 n. 86. Mon. Germ. Epp. II 176 n. 183. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 27. J. 1242. JE. 1710.

39 *(599 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: respondet de clericis eccl. Comensis asserentibus, diversas res suas iniuste ab aliis, inter quos et a Romana ecclesia possessionem q. d. Villa Auriana, detineri; iubet, praedictam possessionem, si eis iure competit, cognita veritate restitui; si vero ad unitatem ecclesiae se converterint, etiam si nihil illis competat, eam illis concedit; addit de hortis ex substantiae Italiae Mediolanensi ecclesiae competentibus; nuntiat, se scripta ad Anatolium diac. pro commendatione hominum eius fecisse *(n. 40)*. — Latore praesentium.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 186. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 972 (lib. IX ep. 53). Saxius Series I 207. Mansi X 150 n. 57. Tatti Annali di Como I 942. Troya Cod. dipl. Longob. I 424 n. 186. Cappelletti XI 124. 316. Migne LXXVII 992 n. 53. Mon. Germ. Epp. II 177 n. 186. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 28. J. 1211. JE. 1711.

40 *(599 iul.)*

Gregorius I Anatolio diacono Constantinopolim: monet, ut hominibus Constantii ep., pro ecclesiae suae utilitatibus illic transmissis, salva ratione concurrat ac ferat solatium. — Reverentissimus frater.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 187. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 973 (lib. IX ep. 54). Mansi X 151 n. 58. Troya Cod. dipl. Longob. I 426 n. 187. Migne LXXVII 993 n. 54. Mon. Germ. Epp. II 178 n. 187. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 29. J. 1212. JE. 1714.

41 *(599 iul.)*

Gregorius I Syagrio ep. Augustoduno: inter alia hortatur, ut Theodorum quendam ep., qui de dioecesi Constantii Mediolanen. ecclesiae ep. disciplinam, ut dicitur, evitans, illic venit, ad episcopum suum retransmittat. — Cum sacerdotis.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 223. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1020 (lib. IX ep. 113). Mansi X 192 n. 118. Troya Cod. dipl. Longob. I 454 n. 211. Migne LXXVII 1043 n. 113. Mon. Germ. Epp. II 215 n. 223. — Regg. J. 1270. JE. 1752.

Conf. n. 49.

42 *(599 aug.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: monet eum, ut Philagrio portitori praesentium campum cum vinea ab eccl. Mediolanensis hominibus irrationa-

biliter occupatum restituat; mandat, ut Dertonensi ep. curet scribere, ut puerum eius sine aliqua contentione restituat. — Licet si.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 235. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1034 (lib. IX ep. 126). Mansi X 209 n. 131. Troya Cod. dipl. Longob. I 465 n. 216. Migne LXXVII 1059 n. 126. Mon. Germ. Epp. II 230 n. 235. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 30. J. 1283. JE. 1762.

43 *(600 mai.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: scribit de causa Pompei ep.; addit de Alamannis. — Relectis epistolis.

Reg. Gregorii I lib. X ep. 11. [Anselmi Coll. can. lib. III c. 69]. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1060 (lib. X ep. 29). Mansi X 227 n. 30. Troya Cod. dipl. Longob. I 480 n. 225. Migne LXXVII 1086 n. 29. Mon. Germ. Epp. II 245 n. 11. Thaner Anselmi Coll. can. p. 150. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 31. J. 1314. JE. 1779.

**44* *(600)*

Gregorius I mandat Constantio ep., ut cum Arethusa clarissima femina causam legati, quod ei coniugique vel filiis ipsius Laurentius rev. me. ep. Mediolanensis reliquerat, sacerdotali studio definiat, iurgiorum cessante strepitu.

Laud. in Gregorii I epistola ad clerum ecclesiae Mediolanensis a. 600 oct. missa J. 1364. JE. 1801 (infra Civ. n. 5). — Reg. JE. —.

45 *(600 sept.)*

Gregorius I presbyteris, diaconibus et clero Mediolanen.: dolet de obitu Constantii ep.; decernit, Deusdedit diaconum ad episcopatus officium ab eis unanimiter electum praesentium scriptorum auctoritate sollemniter ordinari; monet, ne scripto Agilulfi (regis Langobardorum) moveantur, cum in hominem, qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur, nulla praebeat ratione consensum, quia vicarius s. Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur, et quia alimentorum s. Ambrosio servientibus clericis nihil in hostium locis, sed in Sicilia et in aliis reipublicae partibus consistit; transmittit Pantaleonem notarium, qui Deusdedit faciat consecrari: mandat, ut ei de possessiunculis, quas Magnus qd. presbyter commissas habuerat, vel de aliis ecclesiae Romanae utilitatibus se studeant in omnibus devotos exhibere.

v. Civ. n. 4.

46 *(600 oct.)*

Gregorius I Pantaleoni notario: mandat, ut ad Genuensem urbem proficiscens Deusdedit diaconem ecclesiae Mediolanen., si tamen a cunctis electus est, episcopum sollemniter faciat ordinari; iubet, ut de Romanae eccl. utilitatibus, quae illic sunt, secundum capitularem adnexum requirat utiliterque disponat. — Experientia tua.

Reg. Gregorii I lib. XI ep. 14. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1094 (lib. XI ep. 3). Mansi X 262 n. 21. Troya Cod. dipl. Longob. I 493 n. 234. Migne LXXVII 1121 n. 3. Mon. Germ. Epp. II 274 n. 14. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 47 n. 34. J. 1375. JE. 1804.

Epistola haec potius ad mensem septembris pertinere videtur (cf. n. 45). — Praeterea meminerint lectores, Gregorii I epistolam, qua Deusdedit episcopo pallium concessit, omnino desiderari.

**47* *(600 oct.)*

Gregorius I decernit, ut, si Constantius ep. immobilia, quae Luminosae ancillae Dei, filiae fratris sui, testamenti serie legati titulo dereliquit, iam episcopus adquisierit, nullum ex his ecclesia Mediolanensis praeiudicium patiatur; aliis tamen perhibentibus, cum non in episcopatu, sed dum esset adhuc diaconus, adquisivisse.

Laud. in n. 48. — Reg. JE. —.

48 *(602 mai.)*

Gregorius I Deusdedit ep. Mediolanen.: scribit de causa Luminosae ancillae Dei *(n. 47)*; commendat eam, ut a nullo eam patiatur gravari vel opprimi. — Nulli est dubium.

Reg. Gregorii I lib. XII ep. 14. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1206 (lib. XII ep. 38). Saxius Series I 223. Mansi X 334 n. 42. Troya Cod. dipl. Longob. I 526 n. 257. Cappelletti XI 131. Migne LXXVII 1246 n. 38. Mon. Germ. Epp. II 361 n. 14. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 47 n. 35. J. 1471. JE. 1864.

49 *(603 mai.)*

Gregorius I Deusdedit ep. Mediolanen.: nuntiat, se Venantio ep. (Lunensi) causam Theodori ep., qui multa se contra iustitiam atque promissionem eius perpeti queritur, deputasse ventilandam; mandat, ut eundem episcopum cum defensore ecclesiae suae sub festinatione ad Venantium ep. dirigat. — Frater et.

Reg. Gregorii I lib. XIII ep. 33. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1238 (lib. XIII ep. 30). Mansi X 362 n. 37. Troya Cod. dipl. Longob. I 541 n. 269. Migne LXXVII 1280 n. 30. Mon. Germ. Epp. II 396 n. 33. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 47 n. 36. J. 1514. JE. 1898.

Conf. n. 41.

**50* *(708—15)*

Coram Constantino Benedictus archiep. Mediolanensis pro eccl. Ticinensi altercat.

Vita Constantini (Lib. pontif. ed. Duchesne I 391). [Paulus diac. Hist. gentis Langob. lib. VI c. 29]. — Reg. JE. —.

Conf. Pavia, Episc. — Praeterea meminerint lectores orationis Benedicti archiepiscopi, quae legitur apud Landulfum in Hist. Mediol. lib. II c. 15 (Muratori Scr. IV 76 = Migne CXLVII 858. Mon. Germ. Scr. VIII 51. Mansi XII 219 = Migne LXXXIX 361), quae tamen certe ficticia est (cf. Muratori Anecd. I 240 sq.). — Neque curamus notitiam, quae in Vita s. Natalis archiepiscopi Mediolanensis auctore Augustino Parravicino legitur, Zachariam papam circa eius electionem litteras ad canonicos ecclesiae metropolitanae et ad clerum Mediolanensem scripsisse.

†51 *(817—24)*

Paschalis I archiep. Mediolanen.: dolet, quod sacri apud Mediolanenses ordines pecuniis distrahuntur; rogat eum, ut tam saeva pestis eius auctoritate et exemplo penitus destruatur. — Fraternae mortis.

Epistolam hanc, quae in variis collectionibus Paschasio I sive Paschali pp. adscribitur, a Guidone monacho scriptam esse Aemilius Richter primus demonstravit in Beiträge zur Kenntnis der Quellen des kanonischen Rechts (Leipzig 1834) p. 28. E contra Goetz in Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht Ser. III t. V (1895) 30 sq. verum Paschalis I decretum esse hoc scriptum frustra demonstravit (cf. F. Thaner in N. Archiv XXX 695 not.). — Edd. Mansi

XIV 377 = Migne CII 1091 n. 5 ut Paschalis I decretum. Baluze Misc. [1] *I 432;* [2] *II 114 = Migne CLI 637 et Mon. Germ. Lib. de lite I 3 ut Widonis epistolam. — Regg. J. 1941 inter acta Paschalis I. JL. †6613a inter acta Paschalis II.*

52 *(861—67)*

Nicolaus I Tadoni archiep. Mediolan.: tribuit licentiam presbyterorum flagellatores et occisores et praedones, qui saeculari brachio minime coercentur, post tertiam admonitionem in sua obstinatione permanentes, sacra communione privare atque ab ecclesiae compage sub anathematis interdictione resecare. — De presbyterorum.

Coll. trium partium III 20 c. 8. Decr. Ivonis X c. 20. Decr. Gratiani C. XVII qu. 4 c. 23. — Edd. Mansi XV 442. Migne CXIX 1134 n. 141. CLXI 697. Friedberg I 821. Mon. Germ. Epp. VI 665 n. 148. — Regg. J. 2167. JE. 2864.

**53* *(861—67)*

Nicolaus I innotuit Tadoni archiep. Mediolan. per apost. epistolam de his, qui cum spirituali matre flagitium commiserint.

Laud. in n. 54. — Reg. JE. —.

54 *(861—67)*

Nicolaus I Tadoni archiep. Mediolan.: statuit eos, qui cum amitae suae filia vel patrui vel avunculi peccaverint, iuxta gradus cognationis modum culpae tractari. — Eos qui.

Decr. Ivonis IX c. 14. — Edd. Migne CXIX 1134 n. 142. CLXI 660. Mon. Germ. Epp. I 666 n. 149. — Regg. J. 2168. JE. 2865.

55 *(861—67)*

Nicolaus I Tadoni archiep. Mediolan.: sancit de presbyteris, qui non sponte homicidium perpetrarunt et tamen homicidii noxam, qua revera homicidae sunt, incurrunt, ut subducti a sacerdotali ministerio poenitentia iuxta sacros ordines macerentur et post, emensis temporibus poenitentiae indictae, dignam satisfactionem praebentes, communionis gratiam consequantur. — Propterea de presbyteris.

Decr. Ivonis X c. 29. — Edd. Migne CXIX 1134 n. 143. CLXI 699. Mon. Germ. Epp. VI 666 n. 150. — Regg. J. 2169. JE. 2866.

56 *(861—67)*

Nicolaus I Tadoni archiep. Mediolan.: scribenti, apud dioecesim suam non esse sanctorum corpora, nisi Afrae matrisque eius Hilariae seu puellarum earum (scil. Dignae, Euminiae et Euprepiae), esse tamen plura, quae specialibus indiciis ac nominibus minime clareant, quorum nonnulla nimirum integra manere feruntur; quae auctoritate apost., praemissis ieiuniis et orationibus, aliorum sanctorum aptatis nominibus in basilicis honorabiliter recondere nititur, vehementer fieri inhibet. — Quod ais.

Edd. Mabillon Oeuvres posthumes I 274 = Saxius Series II 298. Anal. iuris pontif. X (1869) 174 n. 164 = Sdralek in Tübinger Theol. Quartalschrift LXII (1880) 244 not. 1. Mon. Germ. Epp. VI 666 n. 151. — Reg. JE. 2867.

Decretum hoc, cum ad Augustam Vindelicorum *(Augsburg)* spectare manifestum sit, falso, ut videtur, Tadoni inscriptum est.

57 *(875 in.)*

Iohannes VIII Ansberto archiep. Mediolanen.: hortatur eum, ut una cum Liutfrido Ticinensi et Paulo Placentino epp. causam Bavae, uxoris Radulfi, imperatorii hominis, definiat. — Vir spectabilis.

Coll. Britt. Iohannes VIII ep. 52. [Decr. Ivonis VIII c. 119]. — Edd. Mansi XVII 246. Migne CXXVI 653 n. 4. — Regg. Ewald in N. Archiv V 314 n. 52. J. 2246 ad a. 874. JE. 3014.

Conf. Liguria n. 5. 6 (supra p. 4).

58 *877 feb. 27*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: scribit „abbas, qui, nullo comprobato crimine, a regii est coenobii praepositura depulsus, piissimi principis permissu, precibus nostris tuae sociatis industriae, revocandus est. Non autem solum homicidam, sed et socium homicidae ab omni praepositura pellendum decernimus". — Laudamus sanctimoniam. Dat. 3 kal. mar. ind. 10.

Reg. Iohannis VIII ep. 35. — Edd. Carafa Epp. decr. III 317 n. 34. Mansi XVII 32 n. 34. Migne CXXVI 715 n. 61. — Regg. J. 2309. JE. 3080.

59 *(877 april.)*

Iohannes VIII Iohanni Ravennati, Ansperto Mediolanen. et Walperto Aquileien. archiepp.: nuntiat, se Adelardum Veronensem ep. auctoritate sedis apost. privilegii communione privasse, quoniam coenobium Nonantulae subripuit suisque usibus applicavit etc.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 11 (IP V 337).

60 *877 mai. 25*

Iohannes VIII Ansperto Mediolanen. archiep. et Antonio ep. Brixien.: iubet, eos ad synodum 8 kal. iul. *(iun. 24)* Ravennae celebrandam omni occasione postposita omnique tarditate praetermissa venire. — Quia diversis. Dat. 8 kal. iun. ind. 10.

Reg. Iohannis VIII ep. 54. — Edd. Carafa Epp. decr. III 332 n. 53. Mansi XVII 46 n. 53. Migne CXXVI 732 n. 81. — Regg. J. 2329. JE. 3098a.

**61* *(878 april.)*

Iohannes VIII (Ansperto) archiep. Mediolanen.: hortatur eum, ut quae et qualia a Lamberto Spoletano comite mala et multiplices passus sit iniurias, suffraganeis episcopis suis cognita faciat.

Reg. Iohannis VIII ep. 72 (eodem modo ac Iohanni archiep. Ravennati); cf. Ravenna, Archiepisc. n. 120 (IP V 43). — Regg. J. 2356. JE. 3122.

De tempore cf. E. Caspar in N. Archiv XXXVI 147 not. 1.

62 *(878 mai.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: admonet eum, ut ad synodum universalem in Francia celebrandam quantocius omni mora postposita occurrat cum cunctis coepiscopis ac suffraganeis suis; commendat Petrum presb. card. ad Karolomannum regem directum. — Pro innumeris. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 94. — Edd. Carafa Epp. decr. III 358 n. 82. Mansi XVII 71 n. 82. Migne CXXVI 771 n. 118. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 48 n. 45. J. 2367. JE. 3140.

Conf. E. Caspar in N. Archiv XXXVI 111 not. 1. — Iohannes VIII, tunc Ianuae moratus, epistolam ad Carolomannum regem per Anspertum archiep. scripsit (JE. 3139. 3158).

63 *(878)*

Iohannes VIII Supponi glorioso comiti: mandat, ut secum Anspertum (Mediolanen.) et Wibbodum (Parmen.) epp. assumat et apud Karolomannum regem omnia sua ordinabiliter ponat.

v. Liguria n. 9 (supra p. 4).

64 *(878)*

Iohannes VIII tam Mediolanen. archiep. cum suis suffraganeis quam Ravennati cum suffraganeis suis: iubet, ut, quotiens Iohannes ep. Ticinen. et post eum eius successores eos vocaverint pro emergentibus quaestionibus eximendis, continuo simul convenire non differant.

v. Pavia, Episc. n. 7.

65 *(878 oct. — nov.)*

Iohannes VIII Supponi glorioso comiti: mandat, ut sibi cum officio decentiae ad Montem Cinisem obvius quantocius veniat, simulque hoc precatur Angelbergam imperatricem atque Anspertum archiep. Mediolanen. Wibbodumque Parmen. ep. aliosque fideles atque amicos.

v. Liguria n. 11 (supra p. 5).

66 *(878 nov.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: nuntiat de itinere suo in Franciam; mandat, eum cum cunctis suffraganeis suis et coepiscopis sibi Papiam secunda die post festum s. Andreae *(dec. 2)* occurrere. — Quantum pro totius. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 107. — Edd. Carafa Epp. decr. III 389 n. 127. Mansi XVII 96 n. 127. Migne CXXVI 807 n. 168. — Regg. J. 2417. JE. 3204.

*67 *(878 nov. — dec.)*

Iohannes VIII bina admonitione vocat Anspertum archiep. Mediolanen. ad synodum Papiae celebrandam.

Laud. in n. 68. — Reg. JE. —.

68 *(878 dec.)*

Iohannes VIII Ansberto archiep. Mediolanen.: monet eum, ut nunc post tertiam admonitionem sibi cum confratribus suis et coepiscopis studeat Papiam hac quinta feria proxima adveniente occurrere. — Quantum benigna.

Reg. Iohannis VIII ep. 101. — Edd. Carafa Epp. decr. III 389 n. 126. Mansi XVII 96 n. 126. Migne CXXVI 808 n. 171. — Regg. J. 2420. JE. 3209.

Sed ille non venit.

69 *(879 mart.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. s. Mediolanen. eccl.: iubet, ut quasi membrum capiti suo adhaerens, kal. maias *(mai. 1)* huius 12 indictionis ad synodum celebrandam cum omnibus suffraganeis episcopis Romam veniat; addit de Carolomanno rege, corporis incommoditate gravato; vocat eum paterno affectu pro communi utilitate, quamvis iam tertio iampridem vocatus ad synodum venire contempserit. — Quantae necessitatis.

Reg. Iohannis VIII ep. 164. — Edd. Carafa Epp. decr. III 402 n. 155. Mansi XVII 108 n. 155. Migne CXXVI 822 n. 200. — Regg. J. 2449. JE. 3224.

Conf. Dümmler Geschichte des ostfränkischen Reiches [2] III 98 sq.

70 *(879 mai. 1)*

Iohannes VIII privat Anspertum Mediolanen. archiep., quem Papiae *(n. 66—68)* et postmodum ad synodum Romae *(n. 69)* pro multis ecclesiarum necessitatibus collectam vocavit, nec per se occurrere nec excusationem secundum sacros canones in tractoria scriptam sibi et s. concilio causa temeritatis et inoboedientiae dirigere nolentem, cum consensu s. synodi corpore et sanguine Iesu Christi, quousque suam sibi praesentiam exhibere procuret. — Anspertum Mediolanensem. Dat. [. . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 189. — Edd. Carafa Epp. decr. III 416 n. 177. Mansi XVII 120 n. 177. Migne CXXVI 829 n. 212. — Regg. J. 2461. JE. 3240.

71 *879 mai. 19*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: arguit eum, quod secundo ac tertio per coepiscopos apostolicis litteris in consortium sollicitudinis more praedecessorum, primum quidem in Gallia *(n. 62)* et postmodum Papiae *(n. 66—68)*, canonice vocatus, minime occurrere voluerit et quod regulari etiam et apost. vocatione iussus, ut Romam veniat *(n. 69)*, sed neque excusationem in tractoria scriptam sibi et s. synodo per idoneum ministrum dirigere neque ipse potius venire curaverit; pro quibus tot evidentissimis culpis et praesumptionibus omni prorsus ecclesiastica communione privatus est; nunc itaque bis iterum ei praecipit, ut, quia ad synodum non venerit, ad synodum 4 id. oct. *(oct. 12)* celebrandam omni postposita occasione cum suffraganeis episcopis devotus occurrat vel eximios dirigat viros; si vero hanc quartam vocationem parvipendens ad synodum ipse venire vel suos mittere contempserit, maiori iudicii ecclesiastici vinculo sit ligatus; praecipit ei eiusque suffraganeis, ut cum eo, qui de regibus Francorum Italiam fuerit ingressus, nullum absque suo consensu et unanimitate placitum facere praesumat. — Multae inoboedientiae. Dat. 14 kal. iun. ind. 12.

Reg. Iohannis VIII ep. 204. — Edd. Carafa Epp. decr. III 418 n. 181. Mansi XVII 122 n. 181. Migne CXXVI 836 n. 223. — Regg. J. 2472. JE. 3252.

72 *879 mai. 20*

Iohannes VIII [Lombardiae episcopis?]: arguit eos, quod apud Ticinum sibi occurrere distulerint et quod postremo generali synodo Romae praeteritis kal. maii *(mai. 1)* celebratae *(n. 70)*, a sese rursum vocati, interesse penitus distulerint; iubet, ut ad aliam synodum, 4 id. oct. futurae 13 indictionis *(879 oct. 12)* celebrandam occurrant.

v. Liguria n. 19 (supra p. 6). — In codice Vaticano epistola perperam inscripta est „Ad Ansperto archi(ep.) pro causa archid(iaconi)"; cf. n. 81.

73 *(879 iun.)*

Iohannes VIII Ansperto archiep. Mediolanen.: arguit eum, quod apost. sedi proterve, inoboedienter ac procaciter resultaverit, deinde legatos apost. Iohannem Ticinen. et Walpertum Portuen. epp. non suscipiens, prae foribus portae irreverenter stare fecerit; pro quibus et his similibus eum tamdiu communione se privavisse nuntiat missarumque celebratione, donec sibi occurreret et aut per se aut per vicarium cuncta errata corrigeret, sed excommunicatus sacrum

ministerium agere missamque celebrare praesumpserit; monet eum, ut circa autumni tempus synodum accedat aut legatos dirigat, ut, dum perpetrata transgressionis purgaverit, in communionem omnimodis recipiatur. — Tantis heu. Dat. [. . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 203. — Edd. Carafa Epp. decr. III 430 n. 196. Mansi XVII 133 n. 196. Migne CXXVI 850 n. 240. — Regg. J. 2488. JE. 3269.

74 *(879 iul.—aug.)*

Iohannes VIII Angelbergae imperatrici: respondet, se Anspertum Mediolanen. archiep. synodali decreto excommunicatum absque coepiscoporum consensu et voluntate nunc absolvere nolle; si ad synodum 4 id. oct. *(oct. 12)* celebrandam vel ipse venerit vel a latere ipsius coepiscopos direxerit, qui sibi et s. synodo idonee satisfaciant, tunc post veram satisfactionem ab omni eum excommunicationis nexu procul dubio se absoluturum esse; addit de annua commemoratione divae memoriae Hludovici qd. imperatoris augusti. — Pio affectu.

Reg. Iohannis VIII ep. 213. — Edd. Carafa Epp. decr. III 441 n. 204. Mansi XVII 154 n. 204. Migne CXXVI 851 n. 241. — Regg. J. 2489. JE. 3270.

**75* *(Roma S. Pietro 879 oct. 15)*

Iohannes VIII una cum s. synodo id. oct. in eccl. b. Petri apost. peracta privat Anspertum dudum archiep. pro suis negligentiis ac multiplicibus praesumptionibus iam in priore synodo post secundam et tertiam vocationem excommunicatum *(n. 70)* atque post canonicas ei datas indutias pro se satisfaciendo nolentem occurrere, canonica atque synodica sanctione episcopali honore, quia ante audientiam communicare pertinaciter praesumpsit et ante legitimum purgationis examen ministerium sacrum contra statuta maiorum temere agere non dubitavit, et quia nondum a vinculis excommunicationis absolutus, in Vercellensi eccl. episcopum enormiter ac pervicaciter ordinare contra regiam etiam voluntatem praesumpsit.

Laud. in n. 76. — Regg. J. p. 283. JE. I p. 413.

76 *(879 oct.)*

Iohannes VIII omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus et omni clero s. ecclesiae Mediolanen.: nuntiat, se una cum s. synodo id. oct. *(oct. 15)* peracta Anspertum dudum archiep. episcopali honore privavisse *(n. 75)*; iubet, ut omnes uno animo unoque voto convenientes atque convocantes pastores vel populum civitatis, de electione alterius, qui de cardinalibus presbyteris aut diaconibus dignior fuerit repertus, ad archiepiscopatus honorem promoveant; quo scilicet decreto sollemniter facto atque Romam transmisso, ne antea quislibet episcoporum aliquem ibidem ordinare praesumat, antequam sibi omnia fuerint renuntiata, cum ipse secundum morem pristinum et secundum regiam concessionem velit archiepiscopum consecrare; mittit Iohannem Ticinen. et Weltonem Ariminen. epp., qui cum eis pariter eandem electionem faciant. — Deo dilectae. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 229. — Edd. Carafa Epp. decr. III 452 n. 221. Mansi XVII 164 n. 221. Migne CXXVI 886 n. 265. — Regg. J. 2512. JE. 3294.

77 (879)

Iohannes VIII Karolo glorioso regi: nuntiat, se Anspertum Mediolanen. archiep. omni episcopali honore privavisse et (Iosephum), quem illicite ordinavit episcopum Vercellen., decrevisse synodali iudicio depositum esse ab ordine episcopatus etc. — Regiae magnitudini.

Reg. Iohannis VIII ep. 249. — Edd. Carafa Epp. decr. III 452 n. 222. Mansi XVII 165 n. 222. Migne CXXVI 887 n. 266. — Regg. J. 2513. JE. 3305.

78 (879 nov. 24)

Iohannes VIII Karolo regi: scribit de Cosperto Vercellen. ep.; respondet, se Anspertum Mediolanen. archiep. a synodo damnatum, de quo rex sibi mandavit, ut eum reconciliare deberet, contra statuta maiorum absolvere non posse; monet eum, ut ob hoc, quod irreprehensibiliter agere non possit, nullo modo turbetur. — Multiplices gratias. Dat. [......].

Reg. Iohannis VIII ep. 235. — Edd. Carafa Epp. decr. III 460 n. 231. Mansi XVII 172 n. 231. Migne CXXVI 894 n. 276. — Regg. J. 2523. JE. 3313.

Anspertum a. 880 ian. Ravennae in conventu a Iohanne VIII restitutum esse, E. Dümmler Geschichte des ostfränkischen Reiches [2] III 107 recte autumat. Conf. etiam Invectivam in Romam (ed. Dümmler Gesta Berengarii p. 152): „Iohannes VIII Anspertum Mediolanensem archiepiscopum pro eo, quod legatos s. sedis apost. recipere noluit, vocatus ad synodum venire contempsit, in synodo damnavit, sed postea eidem ecclesiae restituit“.

79 880 nov.

Iohannes VIII Ansberto archiep. Mediolanen.: dolet, eum a die ordinationis suae et tempore senectutis contra S. R. E. non destitisse nunc inoboedientem nunc dolosum se patefacere; redarguit eum, iterum paterna miseratione ad sese reductum, quod quosdam monachos Roaldum et Warlenum, Roma ad suum monasterium Pultariense iter carpentes, comprehensos iusserit diu sub custodiae vinculis reservari. — Decuerat te. Dat. m. nov. ind. 14.

Reg. Iohannis VIII ep. 266. — Edd. Carafa Epp. decr. III 479 n. 256. Mansi XVII 190 n. 256. Migne CXXVI 916 n. 303. — Regg. J. 2550. JE. 3329.

80 881 feb. 15

Iohannes VIII Ansperto Mediolanen. archiep.: respondet eius consultationi super Iosephi, nuper in Vercellen. ecclesia ordinati, nova nunc electione vel ordinatione in ecclesia Astensi facta; ordinationem illius permissu Caroli regis post electionem cleri et expetitionem populi factam ratam haberi decernit. — Consultationis tuae. Dat. 15 kal. mar. ind. 14.

Reg. Iohannis VIII ep. 272. — Edd. Carafa Epp. decr. III 481 n. 260. Mansi XVII 192 n. 260. Migne CXXVI 920 n. 310. — Regg. J. 2557. JE. 3334.

81 (881)

Iohannes VIII Anselmo archidiacono Mediolanen.: conquerente Ansperto s. Mediolanen. eccl. archiep., quod velut schismaticus per alienas parochias contra canonica statuta commorari praesumpserit, iubet, ut de praesenti ad sinum et gremium s. Mediolanen. ecclesiae, quam furibundo animo reliquit, redire festinet atque sub proprii pastoris regimine vel praesentia esse omni

mentis alacritate decertet et iuxta ordinis locum reverenter impendat obsequium et oboedientiae famulatum.

v. Eccl. cathedr. n. 1.

82 *881 feb. 15*

Iohannes VIII Attoni excommunicato: conquerente Ansperto s. Mediolanen. eccl. archiep., praecipit, eum cum omni celeritate reverti ad veram Ansperti satisfactionem cum filiis et eius omnibus complicibus, omnibus tamen ecclesiae depraedationibus in integrum restitutis et secundum ipsius ecclesiae privilegium emendatis atque solutis; quodsi contempserit, iubet, eum cum filiis et complicibus omni ecclesiastica esse communione privatum et a coetu atque societate omnium christianorum seclusos et damnatos exsistere.

v. Civ. n. 8.

83 *882 aug.*

Iohannes VIII Anselmo archiep. s. Mediolanen. eccl.: annuit privilegii auctoritati ecclesiae Mediolanen.; hortatur eum, ut S. R. E. omni devotione fidelis exsistere satagat; addit de malis cuiusdam scelerati Longobardi, hominis Widonis marchionis apud Narniensem civitatem. — Privilegii sane. Dat. m. aug. ind. 15.

Reg. Iohannis VIII ep. 312. — Edd. Carafa Epp. decr. III 509 n. 299. Mansi XVII 219 n. 299. Migne CXXVI 954 n. 360. — Regg. J. 2607. JE. 3382.

**84* *(931)*

Iohannes XI mittit per Ratherium ep. Veronensem Hilduino archiep. Mediolanensi privilegium cum archiepiscopali pallio.

Laud. in Ratherii Veronensis ep. epistola ad Iohannem XI missa (edd. Ratherii Opp. ed. Ballerini p. 538 = Migne CXXXVI 658 n. 5. Chapeaville Gesta pontif. Tungren. (Leodii 1612) I 179. D'Achery Spicil. [1] I 373 n. 3; [2] II 247 n. 3). — Regg. J. 2745. JL. 3586.

De re cf. Puricelli Ambros. mon. p. 275 n. 160; Saxius Series II 339. 499; Giulini Mem. [1] II 183; [2] I 474.

85 *(Roma S. Pietro 969 mai. 26)*

Iohannes XIII Walperto s. Mediolanen. eccl. archiep.: decernit, ut Albia, quae adeo a Saracenis est depopulata, ut ep. Fulchardus clericis et plebe careat, Astensi, quae ei vicina satis est, adiciatur ecclesiae post huius, qui nunc in eadem Albia est, obitum praesulis; exposcit, ut, quia utraque sedes, Astensis scil. et Albiensis, ipsius consecrationi pertinet, huic deliberationi assensum praebeat.

v. Asti, Episc. n. 2 (JL. 3759).

*†*86* *(1023)*

(Benedictus VIII) concedit Ariberto archiep. Mediolanensi monasterium s. Vincentii, ut ex eius sanguine monasterium s. Dionysii construat.

v. Mon. s. Dionysii n. †1.

**87* *Roma 1027 april. 6*

Iohannes XIX Romae in concilio constituit et confirmat, ut in omnibus negotiis pontificalibus Ravennas nullo modo in aeternum se Mediolanensi archiep. praeferat.

Conf. Libellum, qui legitur in codice eccl. metropolitanae q. d. Beroldus novus s. XIII f. 412 „Commemoratio superbiae Ravennatis archiep., quomodo se Mediolanensi archiep. Romae

superbe praeferre praesumpsit" (edd. Puricelli Laurentii Littae Mediolanen. archiep. vita c. 24 n. 29. Eustachius a S. Ubaldo De metropoli Mediol. p. 319. Mon. Germ. Scr. VIII 12 not. 70). — Regg. J. p. 358. JL. I p. 517.

Conf. Ravenna, Archiepisc. n. 169 (IP V 53); Saxius Series II 402; Giulini Mem. [1] III 207 sq.; [2] II 155; Castiglione Del ius metropolitico p. 64 sq. — De eadem controversia iam a. 998 sept. 20 Papiae in synodo litigatum esse verisimile est, ut conici licet ex Ottonis III notissimo edicto de praediis ecclesiarum (edd. Mon. Germ. Constit. I 49 n. 23. Balzani Il Chronicon Farfense II in Fonti per la storia d' Italia XXXIV 9; cf. Stumpf Reg. 1166), ubi legimus „in ea sinodo, in qua Mediolanensi archiepiscopo Arnulfo nomen papae ablatum est". Iam Leibnitius in Annal. imp. (ed. G. H. Pertz III 709) rem ita interpretatus est, Mediolanensem archiepiscopum cum Gerberto Ravennate de loco superiore certasse, sed succubuisse.

**88* *Spello 1038 mart. 26*

Benedictus IX post iustas crebras admonitiones communi episcoporum decreto in paschis anathematizat et a fidelium coetu segregat Heribertum archiep. Mediolanensem, Conrado II imp. rebellem.

Annal. Hildesheimen. maiores ad a. 1038 (cf. Bresslau Jahrbücher des deutschen Reichs unter Konrad II t. II 286 not. 3). — Regg. J. p. 360. JL. I p. 520.

Annalibus Hildesheimen. maioribus docemur, Benedictum IX iam antea Heribertum archiep. compassionis gratia ad poenitendi satisfactionem conducere operam dedisse (cf. Bresslau l. c. II 253).

89 *(Roma 1047 ian. 5)*

Clemens II omnibus s. eccl. filiis: in synodo definit altercationem Ravennaten. et Mediolanen. archiepp. et Aquileien. patriarchae de sessione dexteri lateris pontificis etc.

v. Ravenna, Archiepisc. n. 170 (IP V 53). — Sigonius, qui hanc sententiam retulerat in primis editionibus libri VIII De regno Italiae, in postrema Bononiensi, quam secundis curis diligentiori examine publici iuris fecit, prorsus expunxit, utpote stramineis et fallacibus fundamentis innixam. Puricellus quoque in Vita s. Laurentii Littae Mediolanen. archiep. commenticium vocat Clementis II diploma atque confictum esse putat post a. 1122. Eustachius a S. Ubaldo De metropoli Mediolanensi diss. p. 316, qui Ughellianam editionem repetit, pariter decretum hoc ad fabulas reiecit. Conf. etiam Saxius Series II 423 sq.; G. B. Castiglione Del ius metropolitico della chiesa di Milano p. 65 sq.; Gio. Mercati in Anal. Bolland. XV 196 not.

**90* *(Roma 1050 april.)*

Coram Leone IX Romae in concilio Guido archiep. Mediolanen. accusatur. Inter eum et archiep. Ravennatem altercatio est, quod Ravennas a dextero latere Apostolici super Mediolanensem sedere semper debeat. Ambrosiana sedes vincit Ravennatem.

Landulfi Hist. Mediolanen. lib. III c. 4 (Mon. Germ. Scr. VIII 75). — Reg. JL. —.

De re cf. Saxius Series II 423; Giulini Mem. [1] III 457; [2] II 342; Castiglione Del ius metropolitico p. 66.

**91* *(1057)*

Coram Stephano IX de Landulfi et Arialdi causa agitur. Papa apostolicis iubet apicibus Widonem archiep. super hac re synodum congregare.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 12 (Mon. Germ. Scr. VIII 20). — Regg. J. 3321. JL. 4378.

Quae Landulfus in Hist. Mediolanen. lib. III c. 11—13 (Mon. Germ. Scr. VIII 81 sq.) de hac re narrat, minime curamus. De synodo Romana Andreas quoque in Vita s. Arialdi c. 2 loquitur, addens, papam iussisse eum ad opus coeptum regredi et in eo vehementer insistere, quae verba Saxius Series II 425 ita interpretatus est, Arialdum apostolicas litteras obtinuisse, quibus intrepide persequi susceptum opus iuberetur. — Post haec Wido archiepiscopus Fontaneti synodum celebravit, in qua Landulfus et Arialdus damnati sunt. Landulfus autem in Hist. Mediolanen. lib. III c. 16 (Mon. Germ. Scr. VIII 84) hanc synodum sub Alexandro II Novariae celebratam esse falso narrat. — Sunt vero, qui hanc primam altercationem de Patarenorum causa non sub Stephano IX, sed sub Victore II agitatam fuisse contendant (cf. G. Meyer von Knonau Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. t. I 69. 672).

**92* *(1057 nov.)*

Stephanus IX mittit Mediolanum a latere suo Hildebrandum archidiaconum et Anselmum Lucen. ep.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 14 et Landulfi Hist. Mediolanen. lib. III c. 13 (Mon. Germ. Scr. VIII 20. 82). — Reg. JL. —.

Conf. etiam Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (edd. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 640; Mon. Germ. Lib. de lite I 592) et quae G. Meyer von Knonau l. c. I 72 adnotat.

**93* *(1059 in.)*

Nicolaus II, a legatis Mediolanensibus rogatus, mittit Petrum Hostien. ep. et Anselmum Lucen. ep., ut Mediolanen. ecclesiam visitent et corrigant.

Petri Damiani relatio de legatione sua ad Hildebrandum archidiaconum „Actus Mediolani" (Petri Damiani Opusc. V). — Reg. JL. —.

Conf. etiam Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 14 (Mon. Germ. Scr. VIII 20), Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (edd. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 642; Mon. Germ. Lib. de lite I 593), Vitam Nicolai II auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 358) et G. Meyer von Knonau l. c. I 127 sq. — In n. 99 constitutionis a Petro Hostiensi ep. factae mentio fit.

**94* *(1059 in.)*

Nicolaus II vocat Widonem archiep. ceterosque Longobardos epp. ad synodum Romanam.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 15 (Mon. Germ. Scr. VIII 21). — Reg. JL. —.

Arnulfus narrat insuper, Widonem in synodo dextero papae latere potitum esse, Arialdo confutato; proinde archiepiscopum papae oboedientiam promisisse, accepto ab eo anulo apostolicae gratiae ac totius potestatis ecclesiasticae. Ad hanc synodum 1059 m. april. Romae celebratam Dionysii cardinalis orationem, quae apud Landulfum in Hist. Mediolanen. lib. III c. 12 ad a. 1057 legitur (Mon. Germ. Scr. VIII 81), referendam esse putat G. Meyer von Knonau l. c. I 142. Conf. etiam Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (supra Liguria n. 24).

95 *(cr. 1064)*

Alexander II [clero et populo] Mediolanen.: consulentibus, quod s. apost. sedi videatur super illis sacerdotibus, quos Wido archiep. ab officio suspendit, praecipit, ut sic ei oboedire studeant, quemadmodum b. Petro Apostolorum principi.

v. Civ. n. 16. — Widonem archiep. in concilio Mantuano una cum Alexandro II adfuisse, Bonitho in Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 648; Mon. Germ. Lib. de lite I 596) affirmat; sed cf. G. Meyer von Knonau l. c. I 381 not. 29.

*96 *(1066 in.)*

Alexander II excommunicat Widonem archiep. litteris per Herlembaldum Roma redeuntem delatis.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 20 (Mon. Germ. Scr. VIII 23). — Regg. J. 3404. JL. 4591.

Conf. etiam Vitam s. Arialdi auctore Andrea c. 6, qui narrat, Arialdum litteras per manus Herlembaldi ad Apostolicum direxisse, quatenus ipse decerneret quid de Guidone (archiep.) adultero et symoniaco atque periuro fieri oporteret.

97 *(1066—67)*

Alexander II clero Mediolanen.: scribit, (Widonem) archiep. symoniacum se fecisse; addit decretum in synodo Romana de symoniacis et fornicatoribus promulgatum.

v. Civ. n. 22.

98 *(1066—67)*

Alexander II Adelaisiae comitissae: nuntiat, Widonem Mediolanen. et pro criminibus, quae commiserit, et pro superbia, quia se elevare contra apost. sedem praesumpserit, s. synodo id decernente, ab omni episcopali officio suspensum esse; addit de Astensi electo, a Widone benedicto.

v. Asti, Episc. n. 6.

99 *Milano 1067 aug. 1*

Mainardus Silvae Candidae ep. et Iohannes S. R. E. card. presb., apost. sedis legati: constitutionem promulgant de symoniacis et fornicatoribus; statuunt, ut archiepiscopus semel aut bis per omnes plebes ad consignandum et christianitatem secundum canones perquirendum vadat, nullusque laicus aut clericus in hoc ei resistat, sed devote ei in his, quae Domini sunt, oboediat et ministret; integram quoque habeat in omnibus archiepiscopus suum clerum canonice iudicandi ac distringendi potestatem, tam in civitate quam extra per omnes plebes et cappellas, ut, dum clerici fuerint, a saecularis iudicii infestatione securi, in divina servitute et canonum auctoritate consistant quieti et archiepiscopo suo oboediant devoti; prohibent, ne clerici vel laici, qui contra symoniacos et incontinentes clericos, ut per rectam fidem, ne haec mala fierent, operam darent, iuraverunt et per hoc incendia, depraedationes, sanguinum effusiones multasque iniustas violentias fecerunt, haec ulterius faciant, sed semetipsos custodiendo et pro his, qui ea non servant, archiepiscopo suo et ordinariis Mediolanen. ecclesiae suffraganeisque episcopis quod canonicum est suggerendo et cum bono animo supplicando, in his operam tribuant, hoc est studium habeant. — A. ab inc. d. n. I. Chr. 1067, pont. v. d. Alexandri II pp. 6, ind. 5, die 1 m. augusti; actum feliciter Mediolani. Cum constet. Ego Mainardus s. Silvae Candidae ep. ss. Ego Iohannes S. R. E. card. presb. ss.

Apogr. s. XII exstat in archivo eccl. s. Ambrosii. — Edd. Baronius Ann. eccl. ad a. 1067 c. 2 = Bini Conc. VII 280 = Labbé et Cossart Conc. IX 1119 = Hardouin Acta conc. VI p. I 1081 = Muratori Scr. IV 32, = Mansi XIX 946. Pflugk-Harttung Iter p. 424 n. 39 ex apogr. — Reg. JL. —.

Conf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 21 (Mon. Germ. Scr. VIII 23), qui „elegantis scripti“ a Maginardo ep. Silvae Candidae et Minuto card. presb. (i. e. Iohanne tit. s. Mariae Transtiberim) constituti mentionem facit.

*100 (cr. 1070)

Alexander II condemnat iure canonico Gotefredum electum, iudicii sui litteras Mediolanensibus super illo mittens.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 22 (Mon. Germ. Scr. VIII 24). — Regg. J. 3447 et JL. 4668 ad a. cr. 1169.

Conf. etiam Landulfi Hist. Mediolanen. lib. III c. 18 (Mon. Germ. Scr. VIII 86 sq.). Praeterea Annales Altahen. maiores ad a. 1071 (Mon. Germ. Scr. XX 822) referunt, Alexandrum II Guidonem anathematizasse, quia semel susceptum regnum pontificatus deposuit se nesciente, Gotefredum autem, quia seniore suo vivente et per haeresim symoniacam hoc ausus fuerat usurpare. De tempore cf. G. Meyer von Knonau Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. t. II 103 sq.

*101 Milano 1072 ian. 6

Adstante Bernardo legato Romano, Atto clericus in archiep. Mediolanensem, Herlembaldo auctore, eligitur.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 25 (Mon. Germ. Scr. VIII 25) et Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 654; Mon. Germ. Lib. de lite I 599). — Reg. JL. —.

*102 (1072 in.)

Alexander II, Romae collecto coetu pontificum, instante Hildeprando archidiacono, Attonem iuste praedicat electum, prostrato anathemate Gotefredo.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. IV c. 2 (Mon. Germ. Scr. VIII 26). — Regg. J. p. 397. JL. I p. 587.

Conf. etiam Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 654; Mon. Germ. Lib. de lite I 599). De hac synodo loquitur ipse Gregorius VII in epistola sua (infra n. 105).

*103 (1072 in.)

Alexander II monet Heinricum regem, ut ecclesiam Mediolanen. secundum Deum habere permittat episcopum (Attonem).

Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 654; Mon. Germ. Lib. de lite I 599). — Regg. J. 3470. JL. 4701.

Hildeprandum quoque de eadem re ad Heinricum regem litteras admonitorias scripsisse, ipse Gregorius VII asseverat (JL. 4998. 4999). Rex vero Gotefredum a suffraganeis Ambrosianae sedis Novariae consecrari iussit.

104 Roma 1073 iun. 24

Gregorius VII (in Romanum pontificem electus) Beatrici et eius filiae Mathildi: hortatur eas, ut communionem illorum Longobardorum epp., qui Gotefredum symoniacum et ob hoc excommunicatum atque damnatum sub specie benedictionis maledixerunt et sub umbra ordinationis exsecratum haereticum constituerunt, evitare et declinare studeant nec factionibus eorum consilia vel adiumenta praebeant; addit de electo Lucensi et de rege Heinrico.

v. Reggio, Gens Canusina n. 5 (IP V 387).

105 Roma 1073 iun. 29

Gregorius VII (in Romanum pontificem electus) Guilielmo Papien. ep.: monet eum, ut Gotefredo excommunicato et episcopis, qui eius causa excommunicationis periculum incurrerunt, prudenter obsistat.

v. Papia, Episc. n. 20.

106 *Roma 1073 iul. 1*

Gregorius VII omnibus fidelibus s. Petri Apostolorum principis, maxime in Longobardia commorantibus: nuntiat, Gotefredum, qui vivente Guidone dicto archiep. Mediolanensi eandem ecclesiam, quae quondam inter ceteras Longobardorum ecclesias religione, libertate ac speciali gloria enituit, nunc quasi vilem ancillam praesumpsit emere, a Romana ecclesia, congregato e diversis partibus concilio, excommunicatum esse; praecipit, ut nullo modo praedicto haeretico Gotefredo consentiant.

v. Liguria n. 26.

107 *Capua 1073 oct. 9*

Gregorius VII Herlembaldo Mediolanen. militi: respondet de sociis (Gotefredi) excommunicati, qui accepta pecunia ad eum redire volunt, et de filiis, quorum patres, aut de patribus, quorum filii ipsi Gotefredo anathematizato adhaerent, atque de iis, quorum correctionem sine pecuniae attributione fieri ille non vult etc.

v. Civ. n. 28.

108 *Capua 1073 oct. 13*

Gregorius VII Alberto Aquen. ecclesiae electo: scribit, sibi compertum esse, eum Gotefredi excommunicati interfuisse ordinationi; gaudet, eum ad reparandum Mediolanen. ecclesiae honorem zelum habere, se testimoniis eorum, qui verum solent dicere, intellexisse; monet eum, ut Herlembaldo strenuissimo Christi militi manum auxilii praestet.

v. Acqui, Episc. n. 1.

**109* *(1074 in.)*

Gregorius VII, indicta Romae generaliter synodo, clamat cum suis sacratoribus Gotefredum.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. IV c. 4 (Mon. Germ. Scr. VIII 26). — Reg. JL. —.

Gregorii VII epistola ad Gotefredum missa desideratur; remansit tamen Gregorii VII epistola ad episcopos Mediolanen. ecclesiae suffraganeos a. 1074 ian. 25 missa (v. Liguria n. 27).

**110* *(Roma 1074 mart.)*

Gregorius VII, in concilio Romano, coram omni coetu praesentem laudat Attonem absque nutu regio, absente quoque Ambrosiano clero ac populo.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. IV c. 4 (Mon. Germ. Scr. VIII 26). — Reg. JL. —.

111 *Roma 1074 dec. 7*

Gregorius VII Heinrico regi: laudat eum, quamquam causam Mediolanen. ecclesiae non ita composuerit, quemadmodum litterarum ad sese missarum series pollicitatioque continebat, quia legatis papae se benevolum tractabilemque praebuit; de causa Mediolanensi rogat, ut pro reverentia s. Petri eidem ecclesiae ius suum libere restituat etc.

v. J. 3664. JL. 4903. — Conf. praeterea Heinrici IV epistolam ad Gregorium VII a. 1073 missam (Reg. Gregorii VII lib. I ep. 29a ap. Jaffé l. c. II 46), qua petit rex, ut „ecclesia Mediolanensis, quae nostra culpa est in errore, vestra apostolica districtione canonice corrigatur". De tempore cf. V. Beyer in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI 411.

112 *Roma 1075 dec. 7*

Gregorius VII Tedaldo Mediolanen. clerico: admonet eum, cum ad episcopalem cathedram, in qua positus est, ante eum alia, quae adhuc superstes est, fuerit assignata persona (Atto), ut ad proximam synodum in prima hebdomada venturae quadragesimae *(1076 feb. 14—20)* celebrandam vel ante synodum apost. limina et suam requirat praesentiam; promittit ei per manus Beatricis eiusque filiae Mathildis, ut nihil ei vel his, qui in eius comitatu fuerint, contrarietatis a se vel suis inferatur; praecipit, ut nullum de sacris ordinibus gradum recipere praesumat. — Nuntiatum nobis est. Dat. Romae 7 id. dec. ind. 14.

Reg. Gregorii VII lib. III ep. 8. — Edd. Carafa Epp. decr. III 686 n. 8 (7 id. sept.) *= Mansi XX 194 n. 8 = Migne CXLVIII 436 n. 8, = De Haulleville Histoire des communes Lombardes I 335 (gallice). Jaffé Bibl. rer. Germ. II 214. — Regg. J. 3724. JL. 4968.*

De re cf. G. Meyer von Knonau Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. t. II 576 sq.

113 *Roma 1075 dec. 8*

Gregorius VII Gregorio Vercellen., Cuniberto Taurinen., Ingoni Asten., Ogerio Iporegien., Opizoni Lauden. et ceteris suffraganeis s. Mediolanen. ecclesiae, oboedientibus apost. sedi: scribit de Tedaldo Mediolanen. clerico, quem (Heinricus) rex in Mediolanen. ecclesiam posuit, et de suis litteris *(n. 112)*; interdicit, ut nullus eorum ad promotionem alicuius ordinis manum ei praesumat imponere, donec, oblata sibi eius praesentia, quid de introitu eius iudicandum et statuendum sit, ipse possit sincera examinatione discernere. — Notum vobis esse. Dat. Romae 6 id. dec. ind. 14.

Reg. Gregorii VII lib. III ep. 9. — Edd. Carafa Epp. decr. III 687 n. 9 (6 id. oct.) *= Bull. Rom. ed. Cocquelines II 35 n. 21 = Bull. Rom. ed. Taur. II 75 n. 21, = Mansi XX 194 n. 9 = Migne CXLVIII 438 n. 9. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 216. — Regg. J. 3725. JL. 4969.*

114 *Roma 1076 ian. 8 (?)*

Gregorius VII Heinrico regi: inter alia scribit, eum id quod de causa Mediolanensi per (Agnetem) matrem eius et per episcopos ad eum a sese missos (Hubertum Praenestinen. et Geraldum Hostien.) promiserit, non exsolvisse.

v. J. 3731 ad a. 1076 ian. 8 et JL. 4972 ad a. 1075 dec. 8. De tempore cf. G. Meyer von Knonau l. c. II 579 not. 167.

115 *Roma 1076 oct. 31*

Gregorius VII Heinrico, Arderico, Wifredo, fidelibus s. apost. sedis, legitimis filiis Mediolanen. ecclesiae: inter alia scribit: „et ad tertium (*i. e.* Tedaldum) superandum non adhuc virtus Petro defecit, qui duos illos priores Widonem et Gotefredum, contra Romanam ecclesiam calcitrantes, ab episcopali sede deiecit“.

v. Civ. n. 35. — Tedaldum contumacem a. 1076 feb. in synodo Romana una cum Longobardiae episcopis excommunicatum esse (v. Liguria n. 30), G. Meyer von Knonau l. c. II 643 recte autumat. — De reconciliatione Mediolanensium a. 1077 facta cf. Civ. n. 36.

*116 *Laterano 1078 mart. 3*

Gregorius VII in synodo suspendit Tedaldum dictum archiep. Mediolanen., inaudita haeresi et superbia adversus s. catholicam ecclesiam se extollentem, ab episcopali omnino et sacerdotali officio et innovat iam factum anathema super ipsum.

Acta synodi exstant in Reg. Gregorii VII lib. V ep. 14a (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 305. V 122). — Regg. J. p. 427. JL. I p. 625.

Conf. notam ad n. 115.

*117 *Laterano 1079 feb. 11*

Gregorius VII in synodo excommunicat sine spe recuperationis Tedaldum dictum archiep. Mediolanensem.

Acta synodi exstant in Reg. Gregorii VII lib. VI ep. 17a (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 355. Mon. Germ. Constit. I 553 n. 389). — Regg. J. p. 430. JL. I p. 629.

*118 *Laterano 1080 mart. 7*

Gregorius VII in synodo confirmat et corroborat sententiam depositionis et excommunicationis iam plerumque datam in Tedaldum Mediolanen. dictum archiep.

Acta synodi exstant in Reg. Gregorii VII lib. VII ep. 14a (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 399. Mon. Germ. Constit. I 556 n. 391) et in Vita Gregorii VII (Lib. pontif. ed. Duchesne II 287). — Regg. J. p. 434. JL. I p. 634.

*119 *(1084—85?)*

Gregorius VII publice excommunicat Attonem cardinalem Mediolanen. electum, Desiderio abbate (Casinensi) subscribente.

Laud. in Hugonis archiep. Lugdunensis epistola ad Mathildam comitissam a. 1085 missa (Hugonis Flaviniacen. Chron. lib. II in Mon. Germ. Scr. VIII 467). — Reg. JL. —.

De hoc Attone scriptores inter se discordant (cf. Saxius Series II 324; Giulini Mem. [1] IV 262 sq.; [2] II 567 sq.; Meyer v. Knonau Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. t. IV 179 not. 31).

*120 *(1086—87)*

Apost. sedis legatus deponit Anselmum archiep. Mediolanen., quia ab uno tantum catholico fuerat episcopo consecratus, assentientibus quidem aliis episcopis, sed manum non imponentibus, quod quidem schismatici essent et a Romano antistite excommunicati, et quia post electionem canonicam a rege baculum sumpserat.

Notitia de re (ex regestis Urbani II sumpta) legitur in Coll. Britt. Urbani II ep. 11 (Ewald in N. Archiv V 355 n. 11 et Duchesne Lib. pontif. II 294 not. 6) et in Vita Urbani II (ed. Duchesne Lib. pontif. II 293). — Reg. JL. —.

Tedaldo archiep. a. 1085 mai. 25 mortuo, Anselmus electus est, qui posthaec mutato habitu in coenobium quoddam se recepit. Saxius vero (Series II 499) et Giulini Mem. [1] IV 310 sq.; [2] II 607 sq. aliique notitiam hanc ad Arnulfum archiep., qui a. 1093 electus est, referendam esse putant, atque etiam G. Meyer von Knonau l. c. IV 201 not. 12 et IV 398 not. 12 satis imprudenter eandem rem et de Anselmo et de Arnulfo narrat.

*121 *(1088)*

Urbanus II (Anselmo) Mediolanen. [archiep.]: laudat eum, quod spirituali desiderio et intentione secretioris vitae pastoralis curae pondera subterfugere

voluerit; restituit ei integritatem totius episcopalis officii, in consecrationibus videlicet episcoporum et ordinationibus ecclesiarum, quantum ad episcopale ius et officium attinet; transmittit ei pallium praeter consuetudinem Romanae eccl., quae nulli hoc dignitatis genus nisi praesenti concedit. — Sicut pium.

Coll. Britt. Urbani II ep. 12. — Ed. Ewald in N. Archiv V 356 n. 12. — Reg. JL. 5359.

Notitia sub n. 120 relata docet, pallium cum epistola per Hermannum card. presb. Anselmo archiepiscopo praesentatum esse.

122 *(1088)*

Urbanus II M[ediolanen. archiep.]: scribit, se desiderare, ut (Bonizo) Sutrinus ep., qui multum in ecclesia laborasse dicitur, si cum pace et cleri populique concordia fieri possit, in episcopatu Placentino, sicut olim electus est, sollemniter inthronizetur.

v. Piacenza, Episc. n. 27 (IP V 448). — Dubito tamen, num lectio „M[ediolanensi archiep.]“, a Paulo Ewald proposita, recta sit.

123 *(1088)*

Urbanus II [Anselm]o archiep.: scribit, se clementem exstitisse eius non rectis et canonicis ordinationis primordiis, nequamquam pro canonum vigore, sed pro temporis labore et ecclesiae utilitate; addit de modo lapsorum reconciliandorum. — Ideo non. (Discretioni nostrae.)

Coll. Britt. Urbani II ep. 23. [Ivonis Decr. VI c. 406]. — Edd. Baronius Ann. ad a. 1088 c. 26. Bull. Rom. ed. Cocquelines II 72 n. 12 = Bull. Rom. ed. Taur. II 139 n. 12. Saxius Series II 447. Mansi XX 645. Giulini Mem. [1] IV 296; [2] II 584. Migne CLI 358. — Regg. Ewald in N. Archiv V 358 n. 23. J. 4089. JL. 5378.

124 *(1089)*

Urbanus II Anselmo Mediolanen. archiep.: scribit, eum extraordinarie contra sanctorum decreta pontificum episcopatus iura percepisse, quia post electionem siquidem canonice celebratam regem a sede apost. excommunicatum adiit et investituram ab eo accepit, praeterea quia, quamvis eo ignaro, pecuniam regi frater eius dicitur obtulisse, et quia unum solum, faventibus tamen ceteris, consecrationis habuit auctorem; contribuit ei licentiam, ut eos, qui a Tedaldo ad clericatus officium sunt promoti, si non symoniace neque pravitatis studio consecrati fuissent et si ipsum symoniacum esse nescissent et si eos bonae vitae religio commendaret, in clericatus ordinibus restituat. — Nosti frater.

Coll. Britt. Urbani II ep. 33. — Ed. Ewald in N. Archiv V 362 n. 33. — Reg. JL. 5386.

Ordinationes illorum, qui a Tedaldo iussi sunt consecrari, synodus a. 1098 april. 5 Mediolani celebrata (cf. n. 127) decrevit omnino irritas fieri; quae vero factae sunt ab Anselmo eius successore ante monasticam huius conversionem, sub d. papae examine illas ordinationes iudicandas fore; eas tamen ordinationes vel reconciliationes, quas post eius a monasterio reversionem vel susceptum a Romana ecclesia pallium idem Anselmus fecit, ratas esse synodus statuit.

**125* *(Piacenza 1095 mart. — april.)*

Urbanus II concedit Diemoni Salzburgen. archiep., Oudalrico Patavien. et Gebehardo Constantien. epp., ut Arnoldum Mediolanen. archiep. consecrent.

Bernoldi Chron. ad a. 1095 (Mon. Germ. Scr. V 463). — Reg. Giulini Mem. [1] IV 316; [2] II 606. JL. —.

Conf. Germ. pontif. I 19 n. 46.

**126* *(1096 ex.—97)*

Urbanus II mandat Arnulfo Mediolanen. archiep., ut quod in causa canonicorum et monachorum b. Ambrosii definierat, ipse inviolabiliter observari praecipiat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 3.

**127* *(Milano 1097 nov.)*

In praesentia Armanni card. S. R. E. (in ep. Brixiensem electi) eligitur Anselmus de Buis, canonicae s. Laurentii praepositus.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 2 (Mon. Germ. Scr. XX 21). — Reg. JL. —.

Conf. Giulini Mem. [1] IV 347 sq.; [2] II 633 sq. Neque praetermittimus acta concilii a. 1098 april. 5 ab Anselmo archiep. Mediolani celebrati (edd. Sormani Gloria de' santi Milanesi p. 206; Giulini Mem. [1] IV 539; [2] VII 75; cf. supra ad n. 124.

**128* *(1097 ex.—98 in.)*

Urbanus II concedit Anselmo archiep. per legatum stolam (*i. e.* pallium).

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 2 (Mon. Germ. Scr. XX 21). — Reg. JL. —.

**129* *(1099)*

Urbanus II hortatur Anselmum archiep., ut ad liberandam Terram sanctam exercitum congreget.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 4 (Mon. Germ. Scr. XX 22). — Regg. Archives de l'Orient latin I (1881) 195 n. 129. JL. 5795.

De Anselmi itinere Hierosolymitano cf. A. G. Tononi in Archives de l' Orient latin I 395 sq. Obiit Constantinopoli a. 1101 sept. 30.

**130* *(1088—99)*

Urbanus II concedit archiep. Mediolanensi, ut benedictionem abbatis, qui apud s. Christinae monasterium regulariter electus fuerit, Mediolanensis deinceps ecclesia vice apostolica possideat.

Laud. in Honorii III privilegio Henrico archiep. Mediolanensi a. 1219 indulto (Potthast Reg. 6124). — Reg. JL. —.

In Alexandri III tamen privilegio (n. 177) haec verba omissa sunt. De monasterio s. Christinae de Olonna (in Papiensi dioecesi sito) agitur.

**131* *(1102)*

Paschalis II concedit Grosulano archiep., per Ardericum de Carimate et Iohannem presb. de Ploltelo petenti, Bernardo abbate Vallisumbrosae et cardinale Romano intercedente, stolam (*i. e.* pallium).

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 8 (Mon. Germ. Scr. XX 23). — Reg. JL. —.

**132* *(Laterano 1103)*

Paschalis II tradit Grosulano archiep. omnes causas ecclesiasticas a se discernendas et iudicandas ad discernendum et iudicandum.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 19 (Mon. Germ. Scr. XX 28). — Reg. JL. —.

**133* *(Laterano 1105 mart.)*

Paschalis II in concilio Lateranensi restituit Grosulanum archiep., praestito iuramento et Arderico Laudensi ep. iurando firmante id ipsum, se Liprandum presbyterum ad ignis iudicium non coegisse.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 20 (Mon. Germ. Scr. XX 29). — Reg. JL. I p. 719.

*134 *(1112 in.)*

Paschalis II, Mainardo Taurinensi ep. petente, concedit Yordano electo stolam (*i. e.* pallium) et chartam, continentem sacramentum, quod ipse poscit a Yordano; alioquin stolam dari Yordano prohibet.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 32 (Mon. Germ. Scr. XX 33). — Reg. JL. —.

Pergit Landulfus: „At Yordanus per 11 menses ieiunus fuit et stolam non habuit". De electione Iordani conf. Azonis Aquensis ep. epistolam ad Heinricum V imp. missam (in Cod. epist. Udalrici Babenberg. ap. Jaffé Bibl. rer. Germ. V 287).

*135 *Laterano 1116 mart. 6—7*

Coram Paschale II in concilio Lateranensi, die prima (2 feria tertiae hebdomadae quadragesimalis, 2 non. mart.) et die secunda, controversia inter Mediolanenses epp. Grosulanum et Iordanem, in alterum de invasione, in alterum quod ecclesiae suae desertor exstiterit, ventilatur. Hanc causam papa cardinalium episcoporum consilio tractandam differt. Sequenti die in eandem causam plurima tractantur, sed res non finitur.

Ekkehardi Chron. ad a. 1116 (Mon. Germ. Scr. VI 250). — Regg. J. p. 512. JL. I p. 761. 762.

Conf. etiam Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 41 (Mon. Germ. Scr. XX 38).

*136 *Laterano 1116 mart. 11*

Paschalis II in concilio Lateranensi, sabbato, inter Mediolanenses epp. controversiam tali dispensatione terminat: Grosulanum in locum, unde translatus fuerat (*i. e.* Savonam), restituit, Iordanem vero Mediolanensibus concedit.

Ekkehardi Chron. ad a. 1116 (Mon. Germ. Scr. VI 252) et Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 41 (Mon. Germ. Scr. XX 38). — Regg. J. p. 513. JL. I p. 762.

Grosulanus non Savonam rediit, sed Romae apud monasterium s. Sabae vixit, ubi obiit a. 1117 aug. 6.

137 *Gaeta (1118) mart. 15*

Gelasius II Yordano Mediolanen. archiep.: scribit de Landulfo (de s. Paulo), ab ecclesia sua se querente exturbatum; mandat, ut, nisi alia causa impediat, suae restituatur ecclesiae. — Frater iste. Dat. Gaietae id. mart.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 48. — Edd. Muratori Scr. V 505 = Migne CLXXIII 1514 et CLXIII 488 n. 3. Mon. Germ. Scr. XX 42. — Regg. J. 4883. JL. 6634.

*138 *(Tortona 1120 april. 9)*

In praesentia Calixti II Landulfus presb. de s. Paulo querelae suae causam adversus Yordanum archiep. profert.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 48 (Mon. Germ. Scr. XX 42). — Regg. J. p. 534. JL. I p. 794.

*139 *(Piacenza 1120 april. 13—17)*

In praesentia Calixti II Landulfus presb. de s. Paulo querelam adversus Yordanum archiep. reiterat. Papa respondet, se transacto paschali festo *(april. 18)* per (Olricum) vicedominum Mediolanen. mandaturum esse Yordano archiep., ut non sit ei molestus, sed benignus.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 48 (Mon. Germ. Scr. XX 42). — Reg. JL. —.

*140 *Laterano (1121?)*

Coram Calixto II eiusque curia, consedente in Lateranensi palatio, causa inter (Gualterium) Ravennatem archiep. et (Olricum) Mediolanensem archiep. de iure sedendi ad dexteram papae agitatur.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 50 (Mon. Germ. Scr. XX 43). — Reg. JL. I p. 818 ad a. 1123—24.

141 *Laterano (1123) dec. 27*

Calixtus II O(lrico) Mediolanen. archiep.: gratulatur de personae eius incolumitate et statu et ecclesiae Mediolanen. praerogativa; decernit super controversia inter canonicos et monachos s. Ambrosii habita, si qua per laicalem manum scripta sine auctoritate eius contra ius et ecclesiae Romanae privilegia facta vel contracta pacta noscuntur, ea nullum penitus robur habere; salutat et benedicit clerum et populum ei commissum.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 8.

†*142* *(1126 iul.)*

(Honorio II) A(nselmus) Mediolanen. eccl. minister: significat, Mediolanenses, et clerum et populum, se elegisse in pastorem et inthronizasse; deposcit, ut sibi paterna affectione consulat; petit, ut sapientem et religiosam personam ad se dirigere curet, cuius consilio bella inter Mediolanenses et Cumanos iam dudum exorta sedare possit. — Salubre secundum.

Wilhelmi Aurea gemma s. XII ap. Höfler in Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen XII (1854) 315 et Wattenbach l. c. XIV (1855) 49. — Reg. JL. —.

Epistolas n. 142 et n. 143 ad usum scholarum confictas esse satis constat. De bello Mediolanensium et Cumanorum cf. Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 47—48 (Mon. Germ. Scr. XX 41 sq.). De legatione Iohannis Cremensis card. tit. s. Chrysogoni cf. n. 145.

†*143* *(1126)*

(Honorius II) Mediolanensium antistiti: respondet eius litteris *(n. †142)*; nuntiat, se Iohannem s. Chrysogoni cardinalem ad eum direxisse. — Optatum omnibus.

Wilhelmi Aurea gemma s. XII ap. Höfler in Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen XII (1854) 316. — Reg. JL. †7750 a inter Innocentii II acta ad a. 1136.

Höfler falso legisse videtur „I(nnocentius) Mediolanensium antistiti“. De re cf. n. †142.

144 *(1128 in.)*

Anselmus de Pusterla, in archiepiscopum electus, contra publicum interdictum cleri et populi Mediolanensis Romam profectus, post longas disceptationes pallium ab Honorio II recipere recusat.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 52 (Mon. Germ. Scr. XX 43). — Reg. JL. —.

Consuetudo enim honorque archiepiscoporum Mediolanensium talis erat, ut videlicet pallium a Romano pontifice nonnisi per legatos transmissum acciperent; cf. Bernhardi Lothar von Supplinburg p. 199 sq.

145 *Pavia (1129)*

Iohannes Cremensis, cardinalis Romanus (tit. s. Chrysogoni), convocat Papiae episcopos suffraganeos et comprovinciales Mediolanen. ecclesiae, ut excom-

municet Mediolanen. pontificem Anselmum (qui a. 1128 iun. 29 Conradum regem Modoetiae, invito papa, coronaverat).

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 55 (Mon. Germ. Scr. XX 45). — Reg. JL. —.

De legatione Iohannis Cremensis cf. IP V 494 n. 22. 23 et quae Saxius Series II 501; Giulini Mem. [1] V 243; [2] III 184; W. Bernhardi Lothar von Supplinburg p. 207 ad a. 1129 adnotant. Iam a. 1116 Iohannes Cremensis legatione functus est Mediolani, ubi Heinricum V excommunicavit (Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 43 in Mon. Germ. Scr. XX 39).

**146* *(1130)*

Anacletus II mandat Anselmo archiep. stolam (*i. e.* pallium) per suos idoneos nuntios, videlicet Iohannem Praenestinen. ep. et Beltramum subdiaconum Romanum.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 56 (Mon. Germ. Scr. XX 45). — Reg. JL. —.

In epistola J. 5963. JL. 8413 Anacletus II nuntiat, se post concilium apud Barum 5 id. nov. *(nov. 9)* celebrandum Mediolanum properanter ascensurum esse.

**147* *Pisa 1135 (mai. ex. — iun. in.)*

Innocentio II, Pisis synodum celebranti (Robaldo ep. Albensi Mediolanen. ecclesiam repraesentante), Tedaldus (de Landriano) archipresb., Amizo (de la Sala) archidiac., Anselmus de Rode levita ordinarius et alii plures ordinarii et cum primicerio decumani sacerdotes refutantes omnem haeresim et abiurantes Petrum Leonis (Anacletum II) et Anselmum de Pusterla et complices eorum, tactis sacrosanctis evangeliis promittunt, se oboedituros b. Petro et S. R. E. et Innocentio II eiusque successoribus canonice intrantibus, adicientes in eodem iuramento, se bona fide operam daturos, quatenus Mediolanenses ad oboedientiam d. papae redeant et de contemptu et offensa secundum mandatum eius satisfaciant. Papa firmat depositionem et expulsionem Anselmi de Pusterla.

Acta concilii Pisani c. 8 (edd. Bernheim in Zeitschrift für Kirchenrecht XVI (1881) 151 ex cod. Vindobon. 5100 et Mon. Germ. Constit. I 579 n. 8) et Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 60 (Mon. Germ. Scr. XX 46). — Regg. J. p. 573. JL. I p. 865.

Conf. Giulini Mem. [1] V 291 sq.; [2] III 218 sq. ad a. 1134 et Bernhardi Lothar von Supplinburg p. 641 sq.

**148* *(1135 iun.)*

Innocentius II mittit a latere suo Bernardum abbatem Claraevallensem et duos cardinales Guidonem Pisanum et Matthaeum Albanensem (cum Gaufredo Carnotensi ep.) ad revocandam civitatem Mediolanensem ad unitatem ecclesiae.

Ernaldi Vita s. Bernardi Claraevallensis lib. II c. 2 (Opp. s. Bernardi ed. Mabillon II 1095 = Migne CLXXXV 273) et Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 61 (Mon. Germ. Scr. XX 46). — Reg. JL. —.

Conf. etiam Bernardi Claraevallensis epp. 131. 132. 133. 134. 314.

**149* *(1136)*

Robaldus, ex Albensi ep. in Mediolanensem archiep. electus, Pisis Innocentio II iurat et iurando libertatem ecclesiae Mediolanen. in contrarium convertit.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 63 (Mon. Germ. Scr. XX 47). — Reg. JL. —.

150 *Laterano (1138—43) april. 23*

Innocentius II R(obaldo) Mediolanen. archiep. et Ar(dicioni) Cuman. et I(ohanni) Lauden. epp.: reprehendit eos, quod contra Romanae ecclesiae privilegia quaedam nova et inaudita in suis parochiis statuere contendant, ut videlicet nullus deinceps saecularium in monasteriorum cimiteriis tumuletur et, si quis infirmitate praeventus se monachum fieri postulaverit, nullatenus suscipiatur; mandat, quatenus ab huiusmodi praesumptione omnimodis desistant. — Perlatum est. Dat. Lat. 9 kal. maii.

Legitur in coll. canonum cod. Vat. lat. 1364 s. XII f. 255' et cod. bibl. Mantuanae C II 23 s. XII. — Edd. Theiner Disquis. crit. p. 366 n. 7 ex cod. Vat. = Migne CLXXIX 570 n. 506, = Manzini Vescovi di Lodi p. 101. — Regg. J. 5828 et JL. 8178 ad a. 1139—42.

**151* *(1136—43)*

Innocentius II delegat Litefredum ep. Novarien. iudicem in causa inter Robaldum archiep. Mediolanen. et Obertum ep. Cremonen. super ecclesiis de Cassiano vertente.

v. Cremona, Episc. n. 10.

**152* *(1143 oct.)*

Celestinus II mandat R(obaldo) Mediolanen. archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos b. Ambrosii audiat vel usque ad proximam Ascensionem Domini *(1144 mart. 26)* absque appellationis subterfugio definiat, et ut possessionem campanilis canonicis restitui faciat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 10.

153 *(1143 oct.)*

Celestino II R(obaldus) Mediolanen. eccl. servus: nuntiat, se eius litteras *(n. 152)* debita subiectione suscepisse atque eius obsecundando mandatis ad pacem inter monachos et canonicos b. Ambrosii reformandam propensius elaborasse etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 11.

154 *(1143 nov.—dec.)*

G(oizoni) S. R. E. card. presb. R(obaldus) Mediolanen. eccl. servus: scribit de sententia a Celestino II edita etc.; petit, ut, si nuntii marchionis de Monteferrato ad curiam venerint, d. papae suggerat, ne eorum fallatiis fidem adhibeat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 13.

155 *(1143 ex.)*

G(oizoni) S. R. E. card. presb. R(obaldus) s. Mediolanen. eccl. servus: nuntiat, abbatem b. Ambrosii atque praepositum in purificatione b. Mariae *(1144 feb. 2)* se apost. repraesentare conspectui proposuisse, ut causa inter eos diutius agitata inibi finem accipiat debitum; exorat eum, quatenus praeposito subvenire dignetur atque nuntio eius tribuat consilium.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 16.

156 *Laterano (1144) april. 14*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus usque ad adventum legatorum, quos ad partes illas in proximo mittet, causam inter

monachos et canonicos b. Ambrosii, a bo. me. Celestino II ei commissam *(n. 152)*, terminare differat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 19.

157 *Laterano (1144) mai. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus una cum cardinalibus, qui in partibus illis legatione apost. sedis funguntur, controversiam inter canonicos et monachos s. Ambrosii diu agitatam audiat et definiat; evacuat quicquid per Mediolanen. consules vel alias laicas personas de eadem controversia statutum est.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 20.

158 *(1144)*

Hub(aldus) S. R. E. presb. card. et apost. sedis legatus R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus sacra privilegia Romanae sedis, per manum laicam canonicis b. Ambrosii ablata et monachis b. Ambrosii tradita, canonicis reddi faciat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 21.

159 *Laterano (1144) oct. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: nuntiat, se eius litteras recepisse, et confirmat excommunicationis sententiam, quae ab ipsius et legatorum suorum discretione in monachos s. Ambrosii pro ipsorum contemptu promulgata est etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 29. — Robaldi epistola ad Lucium II missa desideratur.

160 *(1144—45)*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: conquerentibus fratribus s. Mariae de Crescentiago, mandat, quatenus parochianos suos tam clericos quam laicos ab eorum exactione et infestatione desistere districte commoneat.

v. Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 1.

161 *(1145)*

Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus Iohannem quendam presbyterum, qui diabolica persuasione seductus, decimas a laicis ex debito non esse dandas nec de non datis emendationem faciendam aperte praedicat et laicos posse decimas iuste possidere contendit, super his studiose conveniat et ad viam veritatis redire caritative commoneat; quodsi in sua perversitate manere decreverit, ipsum tamquam perversorem et pravae doctrinae magistrum et auctorem a fidelium consortio separet; mandat, ut fratribus de Crescenzago in loco q. d. Cunicus solum ad suum et conversorum suorum opus oratorium aedificare concedat et de laboribus suis sive de nutrimentis suorum animalium decimas ab ipsis exigi non permittat etc.

v. Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 2.

162 *Viterbo (1145) aug. 3*

Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: iterato *(n. 161)* mandat, quatenus fratribus de Crescentiago in loco q. d. Cunicus solum ad suum et conversorum suorum opus oratorium aedificare concedat; de laboribus quoque suis sive de nutrimentis suorum animalium decimas ab ipsis exigi a nullo permittat, immo exigentes ecclesiastica censura coerceat.

v. Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 3.

163 *(1145 aug.—dec.)*
Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: iterato *(n. 161)* mandat, ut parochianos suos tam clericos quam laicos, qui a fratribus de Crescentiago decimas exigunt, sic ecclesiastica censura coerceat, ut eis ablata restituant et de cetero ab eorum exactione et infestatione omnino desistant etc.

v. Crescenzago, Eccl. s. Mariae n. 4. — Conf. etiam Eugenii III rescriptum a. 1145 sept. 22 (v. Civ. n. 54).

**164* *Cremona (1148 iul. 7)*
Eugenius III in synodo inter (Obertum) Mediolanensem Liguriae et (Moysen) Ravennatem Aemiliae metropolitanos de medio tollit litem.

Hist. pontificalis c. 21 (Mon. Germ. Scr. XX 533). — Reg. JL. II p. 58.
Conf. Ravenna, Archiepisc. n. 208 (IP V 61).

**165* *Cremona (1148 iul. 7)*
Coram Eugenio III in synodo (Obertus) Mediolanensis archiep. (Syrum) Ianuensem archiep. tamquam de iure suffraganeum suum vindicat.

Hist. pontificalis c. 21 (Mon. Germ. Scr. XX 533). — Reg. JL. II p. 58.

**166* *Cremona (1148 iul. 7)*
Coram Eugenio III in synodo (Airardus) Maurianensis ep. adversus (Obertum) Mediolanensem archiep. quaestionem proponit finium regendorum.

Hist. pontificalis c. 21 (Mon. Germ. Scr. XX 533). — Reg. JL. II p. 58.

167 *Laterano 1149 dec. 19*
Eugenius III Oberto archiep. et ordinariis Mediolanen. eccl. etc.: confirmat statutum, quod de communi vita servanda et de redditibus aequaliter dividendis ab eis factum est etc.

v. Eccl. cathedr. n. 6.

**168* *(1150—51)*
G(uido) Hostien. ep., apost. sedis legatus, mandat praepositis plebium Mediolanen. ecclesiae, ut nulli manus imponant et neminem ordinent.

Laud. in n. 169. — Reg. JL. —.

169 *(1150—51)*
G(uido) Hostien. ep., apost. sedis legatus, O(berto) Mediolanen. archiep. et O(bizoni) archipresb. et G(aliciano) archidiac. et ceteris eiusdem Mediolanen. eccl. ordinariis: statuit, ut mandatum suum de praepositis plebium *(n. 168)* usque ad Modoetien. ecclesiam minime extendatur neque aliquam honori eius afferat laesionem, sed liberam habeat potestatem titulandi et ordinandi clericos in ecclesia sua archipresbyter, sicut usque modo habuit.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 12. — De Guidone de Summa ep. Hostiensi a. 1151, ut videtur, mortuo cf. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1450; Giulini Mem. [1] V 481 sq.; [2] III 375 sq.; Gött. Nachr. 1911 p. 288.

170 *(1150—58)*
I(ohanni) S. R. E. card. diac. (de Neapoli) O(bertus) s. Mediolanen. eccl. servus: implorat eum, quatenus sibi et ecclesiae suae in suis necessitatibus

subveniendo, cum tempus aut locus postulaverit, honorem suum et iustitiam Mediolanen. ecclesiae manutenendo conservet. — Nos de vestra.

Autogr. est in archivo eccl. s. Ambrosii. — Ed. PflugkH. Iter p. 483 n. 69 ad a. 1150. — Reg. JL. —.

Iohannes Neapolitanus diac. card. ss. Sergii et Bachi bullis Eugenii III inde ab a. 1150, Anastasii IV et Hadriani IV subscripsit. I. v. Pflugk-Harttung satis imprudenter contendit, hunc cardinalem presbyterum *(sic!)* s. Mariae Novae fuisse.

171 *(1154—59)*

Hadrianus IV O(berto) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus pravam et detestandam consuetudinem, quod videlicet rustici inter Adduam et Ticinum de fructibus laborum suorum semen et omnes expensas prius accipiunt et vix de reliquo decimas exsolvunt, domini quoque rusticorum de redditibus fructuum, quos a suis colonis accipiunt, decimas nullatenus reddunt, studeat penitus eradicare et praedictos dominos de redditibus et rusticos de omnibus fructibus laborum suorum decimas reddere ecclesiastica districtione compellat. — Pessimam consuetudinem.

Legitur in cod. Vat. lat. 1362 s. XII f. 128'. — Ed. PflugkH. Acta III 198 n. 184. — Regg. PflugkH. Iter p. 260 n. 546. JL. 10447.

De codice Vat. lat. 1362 cf. Crescenzago, Eccl. s. Mariae.

**172* *(1154—59)*

Hadrianus IV concedit privilegium.

Laud. in privilegiis Alexandri III (n. 177) et Honorii III Potthast Reg. 6124. — Reg. JL. —.

173 *(1160 in.)*

Henricus, Willelmus et Otto S. R. E. cardinales et apost. sedis legati (Oberto) Mediolanen. archiep. eiusque suffraganeis: scribunt de electione Alexandri III. — Gratior est serenitas.

Legitur in cod. Florent. Riccardiano 371 s. XII f. 61. — Ed. Amelli La chiesa di Roma e la chiesa di Milano p. 8. — Reg. JL. —.

Alexandri III encyclicae de electione sua (cf. Liguria n. 34) exemplar legitur etiam in codice bibliothecae Ambrosianae C 103 sup. (cf. JL. 10586), inscriptione tamen carens, unde facile colligi posset, scriptum hoc ad Mediolanensem archiepiscopum missum esse. Cum vero codex a manu Gallica, ut puto, exaratus sit, ad alium potius metropolitanum exemplar hoc directum esse apud me constat.

**174* *(Milano 1160) april. 28*

Iohannes Anagninus s. Mariae in Porticu diac. card. (postea s. Marci card. presb. et tandem ep. Praenestinen.), apost. sedis legatus, attendens, quam barbarica feritate et insatiabili odio ecclesiam et civitatem Mediolanen. Federicus imp. funditus velit evertere atque in supremam redigere servitutem, in irritum revocat quicquid ipse vel aliquis iudex seu ministerialis eius in ecclesias, clericos vel cives Mediolanen. statuerant.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1199 april. 16 ad Philippum archiep. Mediolanen. misso Potthast Reg. 666. — Reg. JL. —.

Idem refert auctor Gestorum Federici I imp. in Lombardia ad a. 1160 april. 28: „5 kal. aprilis Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III . . statuit, ut omnia data, quae facta erant vel exinde fierent a Federico imp. . . donec non habeat pacem cum ecclesia, vacua sint et irrita“ (ed. Holder-Egger Scr. rer. Germ. p. 40).

*175 *(1160)*

Alexander III confirmat sententiam Iohannis Anagnini diac. card. et apost. sedis legati *(n. 174).*

Laud. in Innocentii III rescripto Potthast Reg. 666. — Reg. JL. —.

*176 *Lodi 1161 iun. 22*

Victor IV (antipapa) excommunicat Ubertum Mediolanen. archiep. una cum consulibus Mediolani et omnes eorum consiliarios et episcopos Placentinum et Brixiensem et Placentiae ac Brixiae consules omnesque ipsorum consiliarios etc.

Ottonis Morenae De rebus Lauden. (Mon. Germ. Scr. XVIII 632). — Regg. J. p. 829. JL. II p. 422.

177 *Tours 1162 oct. 14*

Alexander III Oberto Mediolanen. archiep. etc.: ad exemplar Hadriani *(n. 172)* suscipit b. Ambrosii Mediolanen. eccl. sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et consuetudines, statuens, ne aliqua civitatum, quae iure metropolitico eidem Mediolanen. ecclesiae subiectae sunt, ei subtrahatur. — In eminenti sedis. Dat. Turon. p. m. Hermanni S. R. E. subdiac. et not., 2 id. oct., ind. 11, inc. d. a. 1162, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 4.

B s. XII ex. [D f. 80 = E f. 25]. — Edd. Sormani Apologism. Mediolanen. I 232 ex B = Belgrano in Atti della Soc. Ligure II p. II 458 n. 38 Exc. Frisi Mem. stor. di Monza II 63 n. 63 ex B = Migne CC 174 n. 102. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. II 1090. Giulini Mem. [1] VI 299 (14 april.). *IX 70; [2] IV 638. VII 126. Castiglione Del ius metropolitico p. 74. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 66 n. 172. J. 7228 et JL. 10764 ad a. 1162 oct. 14. JL. 10870a ad a. 1163.*

178 *Roma S. Maria Nuova (1167) iun. 13*

Alexander III Galdino Mediolanen. archiep.: in irritum revocat concessionem, quam b. m. Robaldus Mediolanen. archiep. archipresbytero et canonicis de Modoetia fecit, quod abbatissa mon. de Cremella per iam dictum archipresbyterum inthronizetur et moniales per eandem oboedientiam ei permittant et laici debeant fidelitatem iurare; mandat, ut ipsam concessionem cassatam denuntiet.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 14. — Oberto archiep. a. 1166 mart. 28 Beneventi mortuo, Galdinus de Sala, olim cancellarius Mediolanensis ecclesiae, inde ab a. 1165 presb. card. tit. s. Sabinae, iubente Alexandro III, archiepiscopus effectus est. Eum ipse Alexander III a. 1166 mai. 8 (dominica secunda post pascha) consecravit eique titulum legati apostolici in Longobardia imposuit. Supersunt pleraque eius acta, ex quibus in memoriam revocamus epistolam ad Bernardum ep. Parmensem, quam edidimus in Gött. Nachr. 1911 p. 301.

*179 *(1167—70)*

Coram Alexandro III de causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. disceptatur.

Laud. in n. 185. — Reg. JL. —.

*180 *(1170 in.)*

Alexander III committit Ambrosio abbati de Cerreto, Ottoni praeposito de Crescentiaco et Iohanni Bono S. R. E. subdiacono causam, quae inter Galdi-

num archiep. et Gibuinum praepositum s. Georgii et Trancherium s. Mariae archipresbyterum et eorum socios, ex parte decumanorum ad hoc negotium procuratores datos, pro electione primicerii facienda vertitur, audiendam.

v. Eccl. cathedr. n. 11.

*181 *(1171 in.)*

Oddo s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legatus, transmittit sub sigillo suo scriptum ad Alexandrum III de controversia inter praepositum et fratres Varisienses et Mediolanen. ecclesiam super ecclesia b. Mariae de Monte a b. m. Robaldo archiep. iudiciali sententia terminata.

v. Varese, Eccl. s. Victoris n. 1.

182 *Tusculanum 1171 mai. 27*

Alexander III Algiso praeposito et fratribus Varisien.: confirmat sententiam a b. m. Robaldo Mediolanen. archiep. in controversia inter eos et Mediolanen. ecclesiam super ecclesia b. Mariae de Monte latam etc.

v. Varese, Eccl. s. Victoris n. 2.

*183 *(1171—72 in.)*

M(anfredus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card., apost. sedis legatus, et consules Mediolanen. dirigunt Alexandro III scriptum super causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. vertente.

Laud. in n. 185. — Reg. JL. —.

184 *Tusculanum (1171—72) feb. 26*

Alexander III G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato: mandat, quatenus proceres et varvassores de Sexto compellat, ut O(berto) archipresbytero et ecclesiae Modoetien. decimas de animalibus et aliis rebus, de quibus consuetum est decimas dari, sine diminutione persolvant.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 17.

185 *Tusculanum (1171—72) mart. 25*

Alexander III G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato: confirmat sententiam definitivam *(n. 180)* de controversia inter eum et decumanos Mediolanen. ecclesiae super electione primicerii prolatam.

v. Eccl. cathedr. n. 13.

186 *(1175 ex.)*

Alexander III, recepta instantissima petitione Galdini archiep. et apost. sedis legati et consulum Mediolanen. nec non etiam rectorum Lombardiae et Marchiae, decorat ecclesiam et civitatem Alexandrinam pontificali dignitate etc.; statuit, ut Arduinus ex subdiacono apost. sedis electus a Galdino in diaconum et presbyterum ordinetur et de manu eius munus consecrationis percipiat et tam ipse quam successores ipsius ei et successoribus suis tamquam metropolitanis suis debitam oboedientiam exhibeant et honorem, sicut alii suffraganei Mediolanen. ecclesiae facere noscuntur.

v. Alessandria, Episc. n. 1.

187 *(1168—76)*

Alexander III archiep. Mediolanen. eiusque suffraganeis: mandat, ut nobili viro P., qui F(riderico) dicto imperatori, cum olim ab Urbe rediret *(a. 1167)*,

castrum Ferruce negavit, unde contigit, quod quatuor castris destructis plus quam 2000 domorum destructa fuerint et multi homines interfecti, poenitentiam imponant. — Significavit nobis.

Coll. Cassel. XX c. 12. Comp. I lib. V t. 33 c. 2. Decr. Gregorii IX lib. V t. 38 c. 3. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 340. Boehmer Corp. iuris can. II App. p. 218. Friedberg II 884. — Regg. J. 8405 et JL. 12628 ad a. 1160—76.

De castro Verrua haud procul a Papia sito cf. Ottonis Morenae Lib. de rebus Lauden. ad a. 1159 (Mon. Germ. Scr. XVIII 612). — Epistolam hanc ad Galdinum archiepiscopum missam esse verisimile est. Nam Galdinus obiit a. 1176 april. 18. Eum Alexander III, ut asseverat Oldoinus in Ciaconii Vitae et res gestae pontif. Rom. I 1088, in album sanctorum recepit, sed unde sumpserit notitiam ignoramus.

**188 (Venezia 1177)*

Coram Alexandro III contentio inter (Algisium) Mediolanen. et (Gerardum) Ravennaten. archiepp. de iure praecedentiae et sedendi ad dexteram papae ventilatur.

Conf. Libellum „De pace Veneta relatio" (Mon. Germ. Scr. XIX 462). — Reg. JL. —.
Conf. n. 87. 89. 90. 140. 164.

189 Velletri (1180) mart. 13

Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep., (Petro) Papien. et (Alberico) Lauden. epp.: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictioni subiectis districtius prohibere curent, ne a fratribus Caravallis vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis de novalibus vel de aliis terris vel vineis, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, decimas exigere praesumant etc.

v. Chiaravalle, Mon. s. Mariae Caravallense n. 7.

190 Velletri (1180) april. 3

Alexander III A(lgisio) Mediolanen. archiep. et suffraganeis eius: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictionis districtius prohibere curent, ne ab abbate et fratribus de Casanova vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis, quae in ipsorum episcopatibus consistunt, de novalibus vel etiam de aliis terris, quae propriis manibus vel sumptibus excolunt, vel de nutrimentis animalium ullatenus decimas exigere vel quolibet modo extorquere praesumant etc.

v. Torino, Mon. s. Mariae de Casanova n. 2 (JL. 13640).

**191 (1180)*

Alexander III mandat Algisio archiep. Mediolanen., ut Aquensem ep. una cum sede sua in Alexandrinam civitatem transferat.

v. Alessandria, Episc. n. 4. — Conf. etiam Algisii archiep. privilegium pro ecclesia Alexandrina (edd. Schiavina Annal. Alexandrini ad a. 1180 in Hist. Patr. Mon. XI: Script. IV 45; [2] I 87. Baronius Ann. eccl. ad a. 1180 c. 3. Ghilini Annali di Alessandria p. 9. Ughelli [1] IV 447; [2] IV 315 = Moriondi Mon. Aquen. II 13, = Cappelletti XIV 536. Gasparolo Liber Crucis p. 100 n. 86).

192 (1159—81)

Alexander III Mediolanen. archiep.: mandat, ne decimas quasdam adimi ep. Vercellensi patiatur.

v. Vercelli, Episc. (J. 9080. JL. 14015).

*193 *(1182)*

Lucius III committit Tedaldo Placentin. et Petro Lunen. epp. causam, quae vertitur inter Algisium archiep. Mediolanen. ex una parte et s. Georgii et s. Laurentii et s. Stephani et s. Ambrosii praepositos et quosdam alios clericos, quorum unus est mag. Gualterius pro ecclesia s. Nazarii, ex altera super usu dalmaticarum et albarum, eisque transmittit attestationes utriusque partis bullatas.

Laud. in sententia a. 1182 nov. 14 prolata (ed. Giulini Mem. [1] VI 555; [2] VII 139). — Regg. Semeria Secoli cristiani in Liguria II 44. C. Desimoni Regesti delle lettere pontificie riguardanti la Liguria in: Atti della Soc. Ligure XIX (1886) 72 n. 218. JL. —.

De re cf. Giulini Mem. [1] VI 509 sq.; [2] III 791.

*194 *(1181—85)*

Lucius III confirmat sententiam a b. m. Robaldo Mediolanen. archiep. de controversia inter praepositum et fratres Varisien. et Mediolanen. ecclesiam super ecclesia b. Mariae de Monte latam.

v. Varese, Eccl. s. Victoris n. 3.

195 *Laterano 1190 mart. 14*

Clemens III (Miloni) archiep. et (Rollando) cancellario Mediolanen.: mandat, quatenus clericos et laicos [de] Sorbole pro eorum excessibus, appellatione remota, vinculo nuntient anathematis subiacere etc.

v. Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 28.

196 *Laterano 1190 mart. 28*

Clemens III (Miloni) Mediolanen. archiep. et suffraganeis eius: mandat, quatenus sententiam, quam Placentinus ep. in consules Placentinos propter nefaria eorum proposita promulgaverit, ratam habeant et firmam et faciant inviolabiliter observari, ipsorum parochianis districtius prohibentes, ne cum ipsis Placentinis contractum aliquem sive mercimonium contrahere aliqua ratione praesumant.

v. Piacenza, Civ. n. 36 (IP V 515).

*197 *(Roma S. Pietro 1192 mai.)*

Celestinus III praecipit (Miloni) Mediolanen. archiep., ut potestatem, consules et totam credentiam Terdonen., qui contra sanctiones canonicas interdictum fecerunt, ne quisquam civium de suis redditibus ecclesiae Terdonen. decimas solvere ulterius compellatur, attentius commoneant ad interdictum ipsum penitus relaxandum et instrumentum publice vacuandum; si vero nullatenus acquiescant, iniungit ei, ut totam civitatem Terdonen. et suburbium eius subiciat interdicto.

v. Tortona, Eccl. cathedr. (JL. —).

*198 *(Laterano 1192 aug. 5)*

Celestinus III mandat (Miloni) Mediolanen. archiep. et P(etro) tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legato, ut ordinationem clericorum, quam Hugo ep. Terdonensis contra constitutionem de numero 16 canonicorum in ecclesia Terdonen., ab Alexandro III, Lucio III, Clemente III et a seipso et Mediolanen. ecclesiae auctoritate firmatam, fecerat, a sese tam sollemniter

cassatam, irritam penitus enuntiantes, si quid ipsius ordinationis occasione canonicis Terdonensibus a tempore appellationis ad sedem apost. factae gravaminis est illatum, id eis faciant auctoritate apost., cessante appellatione, per censuram ecclesiasticam resarciri etc.

v. Tortona, Eccl. cathedr. (JL. —).

**199* *(1193 in.)*

Celestinus III committit (Adelardo) Veronen. ep., S. R. E. card., causam, quae inter M(ilonem) Mediolanen. archiep. et monasterium s. Donati de Scozula (super manso de curte in loco Baveni) diutius est agitata.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 1.

**200* *1193 iun. 16*

Celestinus III concedit privilegium (a. 1193, 16 kal. iul., ind. 11).

Notitia haec legitur in tergo membranae s. XII ex., ubi privilegium Alexandri III (n. 177) exaratum est [B]. — Regg. Sormani Apologism. Mediolanen. I 234 (15 kal. iul.) = *Giulini Mem.* [1] *VI 306;* [2] *III 639, = Belgrano in Atti della Soc. Ligure II p. II 459 n. 38. Frisi Mem. stor. di Monza II 65 not. 46. JL. 17018a ad iun. 17.*

Laudatur praeterea in Honorii III privilegio Potthast Reg. 6124.

**201* *(1194)*

Celestinus III concedit G(erardo) priori mon. de Scozula et G. nuntio Mediolanensis archiep., ad sedem apost. accedentibus, Hu(gonem) tit. s. Martini presb. card. et G(regorium) s. Mariae in Aquiro diac. card. auditores in causa (super manso de curte in loco Baveni). Qua plenius intellecta, per Al(binum) Albanen. ep. sic suum interpretatur rescriptum *(n. 199)*, quod tam causa possessionis quam proprietatis fuerat iudici delegato commissa.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 2.

**202* *(1194)*

Celestinus III praecipit possessionem (mansi de curte Baveni) per (Albertum) Vercellen. et (Oddonem) Novarien. epp. pro suo voluntatis arbitrio sequestrari.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 3.

**203* *(1194)*

Celestinus III praecipit (Petro) Reginen. et (Arditioni) Mutinen. epp., ut partes ad suam praesentiam convocent et de causa proprietatis infra 2 menses plenius cognoscentes, eam debito fine decidant et possessionem ei parti postmodum resignent, quae obtineat de proprietate triumphum.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 4.

**204* *(1195)*

Celestinus III mandat (Ottoni) Bobien. ep., ut, possessione (mansi de curte Baveni) cum fructibus perceptis ex ipso monasterio Sextensi restituta, audiat postmodum si quid habeant partes inter se invicem quaestionis.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 5.

**205* *(1195 oct. — 1196 iun.)*

Celestinus III mandat Oberto Mediolanen. archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos s. Ambrosii audiat et fine debito terminet.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 43.

206 *Laterano 1196 nov. 12*

Celestinus III priori Mortarien. in Papien. dioecesi constituto: mandat, quatenus controversiam inter praepositum et clericos Varisien. et Mediolanen. ecclesiam super feudis ecclesiae s. Victoris Varisien. inquirat et remota appellatione decernat.

v. Varese, Eccl. s. Victoris n. 4.

**207* *(1196—97)*

Celestinus III mandat (Philippo) Mediolanen. archiep., ut in Hugonem de Camerario et eius complices, depraedatores et invasores monasterii Sextensis, districtionem debitam exerceat.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 6.

**208* *(1196—97)*

Celestinus III mandat (Ugutioni) Ferrarien. ep., quatenus, partibus convocatis et possessione (mansi de curte Baveni) cum fructibus a tempore sententiae per (Adelardum) ep. Veronen. prolatae *(n. 199)* perceptis ex ipsa monasterio Sextensi restituta, de proprietate cognoscat et, eo in adiudicata sibi possessione indemni servato, quod iustum sit statuat et faciat auctoritate apost., sublato appellationis obstaculo, firmiter observari; eos autem, qui se apost. mandatis opponant vel monasterium Sextense super possessione ulterius molestent, per sententiam excommunicationis, appellatione remota, compescat et Hugonem de Camerario et eius complices nuntiet excommunicatos et faciat ab omnibus evitari, nisi Mediolanensis archiep. hanc in ipsos districtionem, prout ei mandatum fuerit *(n. 207)*, exerceat.

v. Sesto-Calende, Mon. s. Donati de Scozula n. 7.

Ecclesia cathedralis b. Mariae.

Duae olim ecclesiae cathedrales Mediolani exstitere, ecclesia b. Mariae, quae caput erat archiepiscopatus, hyemalis quoque appellata, et ecclesia s. Theclae, quam aestivam appellabant, quia clerici ordinarii sive cardinales ecclesiae Mediolanensis per aestatem in ea officiis fungebantur, hyeme vero in ecclesia b. Mariae. Clerus ecclesiae metropolitanae, de quo Landulfus in Hist. Mediolanen. lib. II c. 35 fusius exponit (Mon. Germ. Scr. VIII 70 sq.), in duobus ordinibus constitutus fuit; maioris ordinis presbyteri, diaconi, subdiaconi appellabantur cardinales sive ordinarii, minoris vero ordinis sacerdotes dicebantur decumani (cf. Giulini Mem. [1] I 294 sq. II 261 sq. III 258 sq.; [2] I 234 sq. 540 sq. II 139 sq.); uterque autem ordo suis usus est legibus et privilegiis et domibus.

Auctores, qui de ecclesia cathedrali b. Mariae scripserunt, novum templum mirificae artis, quod a. 1386 aedificari coepit, respiciunt; cf. Arch. stor. Lomb. XIII (Ser. II t. III 1886) 894 sq.; itaque eos praeterimus.

Tabularium ecclesiae cathedralis cum chartis inde ab a. 934, temporibus Napoleonis I in archivum reipublicae translatum, a. 1812 canonicis restitutum est, magna vero parte in R. archivo Mediolanensi remanente. Conf. *Inven-*

tario delle carte esistenti nell' archivio del capitolo metropolitano di Milano s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. CS III 2 et *Indice dell' archivio del capitolo metropolitano di Milano* vol. I—V, s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Capitolo del duomo). Archivum tunc integrum a. 1700 Theodorus abbas Trivultius disposuit eiusque chartas et scripturas pristino ordini restituit (cf. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1533). Privilegia vero et chartas, quae in R. archivo Mediolanensi hodie custodiuntur, Caesar Manaresi recens recensuit (cf. Annuario del R. archivio di stato in Milano 1911 p. 73 sq.). Praeter hoc archivum capituli maioris etiamnunc alterum archivum capituli minoris sive decumanorum exstat, de quo cf. dissertationem Io. Petri Puricelli De antiquis membranis archivi beneficiatorum metropolitanae Mediolanensis basilicae, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf., et archivum q. d. *della Fabbrica del duomo*, de quo cf. E. Verga L' archivio della Fabbrica del duomo di Milano riordinato e descritto (Milano 1908).

Bibliothecae codices superstites recensuit L. Bethmann in Archiv IX 640 sq. Inter eos maximi pretii est codex q. d. Beroldus — codex autographus s. XII q. d. Beroldus vetus, est nunc in bibliotheca Ambrosiana I 152 inf.; exemplar s. XIII q. d. Beroldus novus, in bibliotheca capituli — (ed. Marcus Magistretti 1894).

De archivo capituli cf. Bethmann in Archiv XII 618; PflugkH. Iter p. 44; Gött. Nachr. 1902 p. 71; de eius bibliotheca et thesauro cf. M. Magistretti in Arch. stor. Lomb. XXXVI (Ser. IV t. XII 1909) 302 sq.

A = Orig. Milano Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Capitolo Maggiore del duomo).
C = Franc. Castelli Liber quodlibet a. 1550, s. XVI, Milano Bibl. Ambros. N 295[b] sup.; cf. supra p. 18.
D = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen. vol. III, s. XVIII, ib. FS IV 3; cf. supra p. 20.
E = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. VI. IX, s. XVIII ex., ib. DS IV 6. 9; cf. supra p. 21.

1 *(881)*

Iohannes VIII Anselmo archidiacono Mediolanen.: conquerente Ansperto s. Mediolanen. eccl. archiep., quod velut schismaticus per alienas parochias contra canonica statuta commorari praesumpserit, iubet, ut de praesenti ad sinum et gremium s. Mediolanen. ecclesiae, quam furibundo animo reliquit, redire festinet atque sub proprii pastoris regimine vel praesentia esse omni mentis alacritate decertet et iuxta ordinis locum reverenter impendat obsequium et oboedientiae famulatum. — Missa praesulatui.

Reg. Iohannis VIII ep. 273. — Edd. Carafa Epp. decr. III 481 n. 261. Mansi XVII 193 n. 261. Migne CXXVI 922 n. 812. — Regg. J. 2559. JE. 3335.

†2 *Marengo 937 mart. 1*

In synodo ab Eugenio pp. *(sic)* in curte Marinchi cum Lothario imp. celebrata, praesentibus Theodoro ep. Albanensi et Mero ep. Ostiensi et Pepone ep. Portorensi aliisque, Atto s. Vercellen. eccl. ep., accepta ab Eugenio pp.

et ab imperatore licentia testandi et suas res ordinandi, statuit, ut omnes res suas in valle de Augusta deveniant in potestate s. Eusebii (Vercellen.), et ut valles q. d. Bellenia et Leventina deveniant ad cardinales et ad omnes presbyteros decumanos s. Mediolanen. ecclesiae etc. Eugenius pp. cum omnibus, qui in ipsa synodo sunt, legat anathemate et excommunicat omnes, qui hanc ordinationem Attonis ep. violaverint. — A. 15 regn. Ugone rege et Lothario filio eius imp. aug. a. imp. eius 5, kal. mart., ind. 10. Ego Eugenius etc. Sequuntur aliae subscriptiones.

B[1] a. 1221 oct. 14 (Museo diplomatico). [B[1] s. XIV. Alia apographa praeterimus, praeter vetus apographum Parmae in archivo episcopali exstans). — Edd. A. Sala Documenti circa la vita e le gesta di S. Carlo Borromeo I (Milano 1857) 571. G. Biscaro in Bollett. stor. della Svizzera ital. XXXII (1910) 59 B ex B[1]. — Regg. Calchi Hist. patr. lib. VI (p. 115) = Cod. dipl. Langob. c. 1780 ex apogr. in archivo xenodochii maioris Mediolan. JL. —.

Spurium; cf. E. Gianella in Bollett. stor. della Svizzera ital. VI (1884) 26 sq.; G. Biscaro ib. XXXII (1910) 36 sq.

†3 *Milano 945 mai. 15*

Adstantibus Rogerio ep. Perusino, legato Marini II, aliisque, Atto s. Vercellen. eccl. ep. testamentum disponit. — Regn. Hugone et Hlothario regibus, regni Hugonis a. 20 et Hlotharii 15, pontificante d. Marino ss. pp. a. 3, ind. 3, id. maii; actum in basilica s. Ambrosii. Ego Rogerius ep. legatus missus Marini pp. ss.

Edd. Biffi Gloriosa nobilitas Vicecomitum p. 29. Aresi S. Ambrosii abbatum series Priv. p. 36. Mai Scr. vet. nova coll. VI p. II 7 = Migne CXXXIV 893. Gio. Rigolo Scandiglio hist. dell' antico contado Leopontico p. 52. — Regg. Cod. dipl. Langob. c. 1781. Biscaro in Bollett. stor. della Svizzera ital. XXXII (1910) 58 A. JL. —.

Spurium, confictum aut a Carolo Galluzzi aut a Ioh. Bapt. Bianchini, notissimis impostoribus; cf. G. Biscaro l. c. p. 33 sq. Quae C. Troya in Saggiatore Romano III (1845) 9 sq. et J. Schultz Atto von Vercelli (Göttingen 1885) p. 16 sq. pro hoc documento proposuerunt, minime curamus.

Praeterea tertium Attonis ep. Vercellensis testamentum (apogr. s. XII) exstare notum est, quod edd. Buronti del Signore Attonis ep. Vercellen. Opp. (Vercellis 1768) I p. XVII = Cappelletti XIV 377 = Migne CXXXIV 20; Cattaneo I Leponti I 80; Biscaro l. c. p. 62 C. De eo cf. etiam K. Meyer Blenio und Leventina p. 257 sq.

*4 *Pisa 1135 (mai. ex. — iun. in.)*

Innocentio II, Pisis synodum celebranti, Tedaldus (de Landriano) archipresb., Amizo (de la Sala) archidiac., Anselmus de Rode levita ordinarius et alii plures ordinarii et cum primicerio decumani sacerdotes refutant omnem haeresim et abiurant Petrum Leonis et Anselmum de Pusterla (Mediolanen. archiep.) et complices eorum etc.

v. Archiepisc. n. 147.

5 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II T(edaldo) archipresb., A(mizoni) archidiac., A(rderico) vicedomino, An(selmo) de Rode, Na(zario) primicerio et Ste(phano) archipresbytero et ceteris Mediolanen. ecclesiae clericis viris catholicis: praecipit, quatenus a Tetaldo de Medolacho excommunicato penitus caveant eumque ab ipsorum finibus arceant.

v. Bergamo, Eccl. s. Trinitatis de Virgis n. 2. — Nazarius decumanorum primicerius (cf. Civ.) erat, Stephanus vero archipresbyter ecclesiae s. Mariae.

6 *Laterano 1149 dec. 19*

Eugenius III Oberto archiep. et ordinariis Mediolanen. eccl. etc.: confirmat statutum, quod de communi vita servanda et de redditibus aequaliter dividendis ab eis factum est, praecipiens, ut in uno refectorio commedant et in uno dormitorio dormiant; praeterea suscipit b. Mariae ecclesiam sub apost. protectione et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis. — Ad hoc universalis. Ego Eugenius etc. Subscr. 7 card. Dat. Lat. p. m. Mariniani Rom. curiae notarii, 14 kal. ian., ind. 12, inc. d. a. 1149, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 5.

B a. 1311. [B s. XVII. B¹ s. XVI. E VI f. 309]. — Edd. Giulini Mem. ¹ V 594 (cf. V 489) ex B; ² VII 113 (cf. III 371) = Migne CLXXX 1403 n. 368. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1090. Saxius Series II 544. J. 6502. JL. 9360.

7 *(1150—51)*

G(uido) Hostien. ep., apost. sedis legatus, O(berto) Mediolanen. archiep. et O(bizoni) archipresb. et G(aliciano) archidiac. et ceteris eiusdem eccl. ordinariis: statuit, ut mandatum suum de praepositis plebium Mediolanen. ecclesiae usque ad Modoetien. ecclesiam minime extendatur etc.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 12. — Puricelli, Sormani, Giulini legunt perperam „Galdino archidiacono", ut monet Frisi Mem. di Monza II 58 not. 11.

*8 *(1154—59)*

Hadrianus IV concedit ecclesiae b. Mariae Mediolanen. privilegium protectionis.

Laud. in n. 9. — Reg. JL. —.

9 *Tours 1162 oct. 14*

Alexander III Miloni archipresb. et Galdino archidiac. etc.: ad exemplar Hadriani *(n. 8)* suscipit eccl. b. Mariae Mediolanen. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis. — Iustis petentium. Ego Alexander etc. Subscr. 14 card. Dat. Turon. p. m. Herimanni S. R. E. subdiac. et not., 2 id. oct., ind. 11, inc. d. a. 1162, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 4.

A. [B s. XVII. B¹ a. 1311 = B¹ s. XVII. E IX f. 23]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 265 n. 575. JL. 10765.

*10 *(1167—70)*

Coram Alexandro III de causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. disceptatur.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

*11 *(1170 in.)*

Alexander III committit Ambrosio abbati de Cerreto, Ottoni praeposito de Crescentiaco et Iohanni Bono S. R. E. subdiacono causam, quae inter Galdinum archiep. et Gibuinum praepositum s. Georgii et Trancherium s. Mariae archipresb. et eorum socios, ex parte decumanorum ad hoc negotium procuratores datos, pro electione primicerii facienda vertitur, audiendam.

Laud. in sententia a. 1170 april. 21 prolata, quam ex ms. Franc. Castelli ed. Giulini Mem. ¹ VI 541; ² VII 131, et in n. 13. — Reg. Saxius Series II 573. JL. —.

*12 *(1171—72 in.)*

M(anfredus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card., apost. sedis legatus, et consules Mediolanen. dirigunt Alexandro III scriptum super causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. vertente.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

13 *Tusculanum (1171—72) mart. 25*

Alexander III G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato: confirmat sententiam definitivam *(n. 11)* de controversia inter eum et decumanos Mediolanen. ecclesiae super electione primicerii prolatam. — Ex litteris tuis. Dat. Tusculan. 8 kal. april.

B[1] s. XII. [C p. 51. D f. 164. E IX f. 142]. — Edd. Saxius Series II 574 ex C = Cappelletti XI 179, = Migne CC 874 n. 996. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 392 sq. 543; [2] III 704 sq. VII 132. J. 8166 et JL. 12147 ad a. 1172.

Galdini archiepiscopi et decumanorum epistolae ad Alexandrum III missae desiderantur.

14 *Tusculanum (1171—72) iul. 6*

Alexander III capitulo Mediolanen. eccl.: confirmat antiquas et rationabiles consuetudines seu patrum traditiones, quas ecclesia a longis retro temporibus tenuit, quemadmodum in authentico scripto Galdini archiep., apost. sedis legati, contineri noscuntur. — Iustis petentium. Dat. Tusculan. 2 non. iul.

B s. XVII. — Ed. PflugkH. Acta III 230 n. 229 ex B. — Regg. PflugkH. Iter p. 273 n. 623. JL. 12090.

Galdini archiepiscopi privilegium, quod Miloni archipresbytero (postea archiepiscopo) et Uberto archidiacono (qui postea fuit archiepiscopus et papa Urbanus III) et universis Mediolanen. ecclesiae presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, notariis concessit, edd. Puricelli Ambros. mon. p. 918 n. 512 = Ughelli [1] IV 220; [2] IV 157.

15 *Ferrara (1177) april. 20*

Alexander III Suzoni presb., canonico Mediolanen. ecclesiae: confirmat ecclesiam s. Mariae q. d. ad Montem de Velate, sicut eam de concessione b. m. Galdini qd. Mediolanen. archiep. possidet.

v. Varese, Eccl. s. Mariae de Velate n. 1. — Galdinus archiepiscopus a. cr. 1168 Petrum de Buxolo Mediolanen. ecclesiae diaconum in ecclesia s. Mariae de Monte ordinavit (cf. Galdini privilegium ap. Giulini Mem. [1] VI 534; [2] VII 126). A. 1182 nov. 14 Suzo archipresbyter s. Mariae de Monte subscripsit chartae sententiae (supra p. 65 n. 193).

*16 *(1185—86 iul.)*

Urbanus III litteris bullatis concedit Miloni ep. Taurinen. et archipresb. eccl. Mediolanen., ut canonicis possessiones suas in locis q. d. Fossadoltum et Panisaccum donet.

Laud. in Milonis charta donationis a. 1186 iul. 15 (edd. Muratori Antiq. IV 855; Saxius Series II 609; Cappelletti XI 184). — Reg. JL. —.

17 *1186 dec.*

Urbanus III donat Mediolanen. ecclesiae planetam de coco et toaliam cum frixio, pluvialia et canisium frixiatum et dalmaticas et tunicas et planetam,

calicem argenteam et 2 urceolos argenteos et stolam cum manipulo. — A. d. inc. 1186, m. dec., a. pont. 2.

Breve recordationis legitur in codice Beroldi s. XII Milano Bibl. Ambros. I 152 inf. f. 177 (cf. supra p. 68). — Edd. Mazzucchelli Osservazioni p. 307 n. 4. Mon. Germ. Scr. XVIII 385. Gött. Nachr. 1902 p. 108 n. 23. — Regg. Muratori Antiq. II 407 = Giulini Mem. [1] *VII 42;* [2] *IV 29. Magistretti Beroldus p. XIX. JL. —.*

Ecclesia collegiata s. Theclae.

Antiquissima est s. Theclae et s. Pelagiae basilica q. d. aestiva, quam incendio collapsam s. Eusebius episcopus a. cr. 451 instauravit (cf. Saxius Series I 124). In hoc templo Urbanus II a. 1096 „in pulpito stans praedicavit et praedicando de sua magna sapientia protulit, quod minimus clericulus de ecclesia Dei est maior quolibet rege mortali; addidit etiam, quod clerici et sacerdotes per pecuniam in ecclesias non sunt introducendi, sed per electionem hominum, qui sunt ecclesiarum vicini“ (Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 40 in Mon. Germ. Scr. XX 37). Aestiva olim appellabatur ecclesia, quia, ut iam diximus, iuxta Ambrosianum tunc temporis ritum clerus primarius a resurrectione Domini usque ad tertium diem dominicum mensis octobris sacra in ea peragebat (cf. Saxius Series II 452). A. 1461 diruta est, ut novae basilicae metropolitanae aedificandae locum daretur, clero eius in ecclesiam hyemalem translato.

Chartae tam in archivo canonicorum ecclesiae metropolitanae quam in archivo fabricae eiusdem inveniuntur; cf. supra p. 68.

A = Orig. Milano Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Milano Arch. della Fabbrica del duomo.
D = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. VII, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 7; cf. supra p. 21.

1 *Viterbo 1145 nov. 7*

Eugenius III Azoni praeposito etc.: suscipit ecclesiam s. Teclae Mediolanen. sub apost. protectione, et confirmat cimiterium ipsius ecclesiae cum domibus et aedificiis et rationabilem consuetudinem in eadem eccl. cantandi, legendi, praedicandi, pro fidelibus defunctis officium celebrandi, vid. in vigiliis, laudibus et vesperis; concedit sepulturam liberam. — Piae postulatio. Ego Eugenius etc. Subscr. 15 card. Dat. Viterbi p. m. Roberti S. R. E. presb. card. et canc., 7 id. nov., ind. 6, inc. d. a. 1145, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 1.

B[1] *s. XII. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B*[1]. *— Reg. JL. —.*

2 *Laterano 1153 nov. 13*

Anastasius IV Azoni praeposito etc.: ad exemplar Eugenii *(n. 1)* confirmat possessiones et iura *(ut n. 1)*. — Effectum iusta postulantibus. Ego Anastasius etc. Subscr. 9 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., id. nov., ind. 2, inc. d. a. 1153, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 1.

A. [B s. XVIII. D f. 72]. — Edd. Giulini Mem. [1] *V 602 ex A (cf. V 540);* [2] *VII 117 (cf. III 408) = Migne CLXXXVIII 996 n. 5. — Regg. J. 6735. JL. 9756.*

Ecclesia collegiata s. Ambrosii Maioris.

Io. Petri Puricelli Ambrosianae Mediolani basilicae ac monasterii hodie Cistertiensis monumenta I (Mediolani 1645). — I. P. Puricelli De Ambrosianae Mediolani basilicae decumanis historica dissertatio a. 1650, ms. s. XVII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1278 (cod. Sessor. 185). — (I. P. Puricelli) De antiquitate canonicorum ecclesiae s. Ambrosii Maioris Mediolani supra abbatem et monachos eiusdem ecclesiae, ms. s. XVII, in eius Adversariis, Milano Bibl. Ambros. S 89 sup. — Iura reverendissimi capituli s. Ambrosii Maioris Mediolani contra rev. abbatem et monachos monasterii eiusdem (s. a. et l.). — Summarium typis editum Romae 1701. — Ios. Ant. Saxii Dissertatio apologetica ad vindicandum Mediolano ss. corporum Protasii et Gervasii antiquissimam possessionem a contrariis recentium scriptorum sententiis [1] (Mediolani 1708); [2] Possessio ss. corporum Gervasii et Protasii martyrum Mediolano vindicata (Mediolani 1719). — I. A. Saxii Appendix ad Dissertationem apologeticam pro vindicanda Mediolano ss. corporum Gervasii et Protasii antiquissima possessione (Mediolani 1719). — Iosephi Septimii a Laude Dissertatio historica de tumulo s. Marcellinae virginis, sororis s. Ambrosii, in eiusdem imperiali basilica humatae e vetustissimis et recentioribus monumentis collecta (Mediolani 1725). — Nicolai Sormani Allegata ad concordiam in caussa praeeminentiae [1, 2] (s. a. et l.). — (I. A. Saxii) Dissertatio historica ad vindicandam veritatem contra Allegata ad concordiam in causa praecedentiae (1733). — G. Besozzi Vindiciae monumentorum Ambrosianae Mediolani basilicae, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1237 (cod. Sessor. 183). — Dominici Maderni Praepositorum et canonicorum insignis collegiatae et imperialis basilicae s. Ambrosii Maioris Mediolani index perpetuus, ms. s. XVIII (cf. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 829). — Giorgio Giulini Della canonica di S. Ambrogio di Milano, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. AS VIII 24. — (Angelo Fumagalli) Delle antichità Longobardico-Milanesi IV (1793) 1 sq. — A. Fumagalli Codice diplomatico di S. Ambrogio delle carte dell' ottavo e nono secolo. Opera postuma pubblicata da Carlo Amoretti (Milano 1805). — Giulio Ferrari Monumenti sacri et profani dell' I. R. basilica di S. Ambrogio in Milano (Milano 1824). — (Costanzo Gianurini) Guida per osservare con metodo i monumenti antichi e moderni della basilica Ambrosiana (Milano 1837). — Pier Ambrogio Curti Relazione delle tombe dei ss. Ambrogio, Gervaso e Protaso, ritrovate nella basilica Ambrosiana (Milano 1864). — Cenni storici sulla sepultura ed invenzione dei corpi dei ss. Ambrogio vescovo, Gervaso e Protaso martiri nella basilica Ambrosiana di Milano (Milano 1873). — Il tempio e le reliquie dei ss. Ambrogio, Gervaso e Protaso, e loro solenne riposizione. Notizie storiche ed artistiche (Milano 1874). — Felice Venosta Sant'Ambrogio e la sua basilica, la sepoltura e l' invenzione del suo corpo. Cenni storici con documenti inediti (Milano 1874). — Gaetano Landriani La basilica Ambrosiana fino alla sua trasformazione in chiesa Lombarda a volte (Milano 1889). — Luca Beltrami La basilica Ambrosiana primitiva e la ricostruzione compiuta nel secolo IX [1] in: Ambrosiana X (Milano 1896); [2] (Milano 1905). — Paolo Rotta Della preeminenza del prevosto di S. Ambrogio. Notizie storiche, giuridiche, aggiuntavi la cronologia dei prevosti Ambrosiani (Milano 1899). — Paolo Rotta Memorie storiche ed inedite sul capitolo Ambrosiano (Milano 1900); Appendice (1901—02). — Gerolamo Biscaro Note e documenti Santambrosiani in: Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II 1904) 302 sq. XXXII (Ser. IV t. III 1905) 47 sq. — Guida alla basilica Ambrosiana (Milano 1905). — M. Svampa Il capitolo di S. Ambrogio in Milano. Brevi notizie storiche documentate e annotate (Milano 1911).

Quatuor basilicas b. Ambrosius extra muros urbis Mediolani construxisse traditur, primam b. Mariae, quae postea s. Simpliciani vocata est, secundam b. Petri et Apostolorum, quae nunc s. Nazarii in Brolio appellatur, tertiam s. Dionysii, quartam ss. Protasii et Gervasii, quae postea nomen ipsius Ambrosii, cuius corpus in ea tumulatum est, accepit. Quid mirum? Ambrosiana

basilica inter Mediolanenses ecclesias et nomine et privilegiis praefulsit atque etiam hodie prima post cathedralem habetur. Penes eam Petrus archiepiscopus Mediolanensis a. 789 monasterium Benedictinorum condidit, unde saepius, ut fieri solet, ortae sunt controversiae inter canonicos et monachos.

Ambrosiana ecclesia inter abbatias et canonicas regulares s. Petri in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 245) recensetur:

„Ecclesia beati Ambrosii, in qua corpus eius iacet".

Adnotamus insuper inventarium bonorum canonicae b. Ambrosii in Cod. dipl. Langob. c. 1773 n. 1003 editum.

Tabularium cum chartis inde ab a. 757 etiamnunc penes canonicos insignis ecclesiae collegiatae s. Ambrosii adservatur, exceptis chartis et scripturis, quae in archivo reipublicae, ubi Ambrosianae basilicae archivum integrum temporibus Napoleonis I depositum erat, retentae sunt, quando maior chartarum pars canonicis restituta est. Chartae archivi recensentur in inventario inscripto *Iura rev. capituli insignis ecclesiae collegiatae saecularis s. Ambrosii Maioris Mediolani*, ms. s. XVII, Milano Arch. capitolare di S. Ambrogio (E 2) et in libro *Notizie compilate dal canonico Maderno*, ms. s. XVIII in., Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Capitolo di S. Ambrogio n. 115).

De archivo capituli cf. Bethmann in Archiv XII 608; v. Pflugk-Harttung Iter p. 44; Gött. Nachr. 1902 p. 71 sq.

Codices bibliothecae capituli recensuit Bethmann in Archiv IX 638 sq.

A = Orig. Milano Arch. capitolare di S. Ambrogio.

B = Cop. ib.

B[1] = Cop. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Capitolo di S. Ambrogio).

B[2] = Cop. ib. (Fondo di religione — Mon. di S. Ambrogio).

B[3] = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita — S. Ambrogio n. 2. 14).

C = Iura dominorum canonicorum s. Ambrosii Mediolani contra monachos; hoc est Aureum registrum bullarum apostolicarum et sententiarum archiepp. Mediolanensium, mb. s. XII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Capitolo di S. Ambrogio n. 2074). Codex olim in bibliotheca metropolitana adservatus est sub num. †90.

D = Processus compulsorialis capituli s. Ambrosii a. 1589, quem nos frustra quaesivimus. Videtur esse idem codex atque ille, quem canonici S. Rotae Romanae obtulerunt, sign. F, s. XVII in archivo s. Crucis in Hierusalem Romae adservatus, quem adhibuit Ughellus [1] IV 111. 118; [2] IV 81. 84.

E = Diversa instrumenta et iura coram S. Rota Romana producta pro praeposito et canonicis s. Ambrosii Mediolani contra monachos Cistercienses eiusdem s. Ambrosii, auctore Benedicto Bebulco, a. 1620, Milano Arch. capitolare di S. Ambrogio; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 72.

F = Codex chartaceus controversiarum inter monachos et canonicos eccl. s. Ambrosii Maioris Mediolani ab a. 1123 ad a. 1504, a. 1735, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. S. Ambrogio di Milano cod. 43).

G = Abbatis et monachorum, ecclesiae et monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani documenta, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1373 (cod. Sessor. 186); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 141.

H = L. A. Muratori Carte, s. XVIII, Modena Arch. di stato (Biblioteca — Manoscritti); cf. PflugkH. Iter p. 54; Gött. Nachr. 1897 p. 245.

I = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen., s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. GS III 24, et eiusdem Diplomatica Mediolanen. vol. II. III. IV, s. XVIII, ib. FS IV 2—4 [*I*[1]]; cf. supra p. 20.

K = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. IV—XI, s. XVIII ex., ib. DS IV 4—11; cf. supra p. 21.

**1* *(1096)*

Urbanus II praecipit monachis b. Ambrosii, ut altaris b. Ambrosii oblationes canonicis ipsius quietas ac sine molestia relinquant.

Laud. in n. 2 et in Allegationibus canonicorum a. 1144 (cf. n. 24). — Reg. JL. —.

2 *Cremona (1096) oct. 9*

Urbanus II universis mon. b. Ambrosii monachis: iterato *(n. 1)* praecipit, ut altaris b. Ambrosii oblationes canonicis ipsius, sicut per 40 annos possederunt, quietas ac sine molestia relinquant. — Quoniam Deus. Dat. Cremonae 7 id. oct.

A. [B[1] s. XVIII. B[3] s. XVI. C f. 3. D f. 95 = E. I[1] II f. 327. K IV f. 131]. — Edd. Iura rev. cap. s. Ambrosii s. XVII. Sormani Allegata [1] p. 55 ex A ad a. 1094; [2] p. 148. PflugkH. Acta II 163 n. 196 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] IV 343; [2] II 625. PflugkH. Iter p. 205 n. 209 ad oct. 8. JL. 5671.

**3* *(1096 ex. — 1097)*

Urbanus II mandat Arnulfo Mediolanen. archiep., ut quod definierat, ipse inviolabiliter observari praecipiat.

Laud. in n. 4 et in Allegationibus canonicorum a. 1144 (cf. n. 24). — Reg. JL. —.

4 *Milano 1098 april. 7*

Iussu Urbani II Anselmus Mediolanen. archiep. in synodo una cum Gregorio Papiensi et card. S. R. E. aliisque epp. definit questionem canonicorum b. Ambrosii de oblationibus maioris altaris et aliorum altarium in eccl. b. Ambrosii constitutorum, quas monachi eiusdem ecclesiae armis militaribus invaserunt.

A. [B s. XII. B[1] s. XIII. B[1] s. XVII. B[3] s. XVI. C f. 1'. I[1] II f. 333. K V f. 176]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 56; [2] p. 152 = Mansi Suppl. II 55 = Mansi XX 957. — Regg. Giulini Mem. [1] IV 542; [2] VII 76. JL. —.

De re cf. Saxius Series II 548; Giulini [1] IV 373; [2] II 643; Castiglione Del ius metropolitico p. 56. — Conf. etiam acta synodi Mediolani a. 1098 april. celebratae ap. Sormani Gloria de' santi Milanesi p. 206 = Giulini Mem. [1] IV 539; [2] VII 75.

5 *Laterano 1098 april. 24*

Urbanus II Landulfo fratrum in eccl. b. Ambrosii canonice viventium praeposito etc.: consilio et precibus Anselmi s. Mediolanen. eccl. archiep. confirmat altaris maioris oblationes et ceterorum altarium, quae inter parietes ecclesiae b. Ambrosii statuta sunt vel statuentur. — Pastoralis officii. Dat. Lat. p. m. Lanfranci vicem agentis cancellarii, a. d. inc. 1098, pont. autem d. Urbani II pp. a. 11, ind. 6, 8 kal. mai.

B s. XII. [B[1] s. XVIII. C f. 3'. I[1] II f. 339. K IV f. 145]. — Edd. Giulini Mem. [1] IV 542 ex B; [2] VII 76. — Regg. J. 4271. JL. 5700.

6 *(1103)*

Paschalis II L(andulfo) praeposito s. Ambrosii: praecipit, ut legatis apost. sedis, quos ad sedandum populum Mediolanen. et statum patriae componendum destinare decreverit, opem et consilium studeat conferre. — Postquam a nobis.

B s. XII. [K IV f. 162 et V f. 21]. — Edd. Sormani Allegata [1] *p. 119;* [2] *p. 272. PflugkH. Acta II 179 n. 216 ex B. — Regg. Giulini Mem.* [1] *IV 548 ad a. 1105;* [2] *VII 81. PflugkH. Iter p. 208 n. 228. JL. 5941.*

Conf. Hist. Mediolanen. auctore Landulfo de s. Paulo c. 12—19 (Mon. Germ. Scr. XX 25).

7 *Laterano 1123 feb. 27*

Calixtus II Girardo praeposito etc.: confirmat oblationes maioris altaris et ceterorum ecclesiae s. Ambrosii altarium, sicut ab Urbano II concessae sunt *(n. 2)*. — Dominus praedecessor. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 3 kal. mart., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

B s. XII. C f. 4'. [G f. 575. I. K V f. 156]. — Edd. Sormani Allegata [1] *p. 63;* [2] *p. 164. PflugkH. Acta II 235 n. 280 ex B = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 116 n. 348. — Regg. Giulini Mem.* [1] *V 161. 556;* [2] *III 124. VII 90. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 655 n. 5113a ex G. PflugkH. Iter p. 219 n. 292. JL. 7018.*

8 *Laterano (1123) dec. 27*

Calixtus II O(lrico) Mediolanen. archiep.: gratulatur de personae eius incolumitate et statu et ecclesiae Mediolanen. praerogativa; decernit super controversia inter canonicos et monachos s. Ambrosii habita, si qua per laicalem manum scripta sine auctoritate eius contra ius et contra eccl. Romanae privilegia facta vel contracta pacta noscuntur, ea nullum penitus robur habere; salutat et benedicit clerum et populum ei commissum. — De personae tuae. Dat. Lat. 6 kal. ian.

A. [C f. 7. I. K V f. 172]. — Edd. Sormani Allegata [1] *p. 63;* [2] *p. 164. PflugkH. Acta II 234 n. 277 ex A ad a. 1122 = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 84 n. 328. — Regg. Giulini Mem.* [1] *V 557;* [2] *VII 90. PflugkH. Iter p. 218 n. 290 ad a. 1122. JL. 7001 ad a. 1120—23.*

9 *1124 iul.*

Gregorius presb. card. S. R. E. et apost. sedis legatus subscribit privilegio Olrici archiep. Mediolanen. a. 1124 iul. concesso, quo sententia Anselmi archiep. *(n. 4)* confirmatur. — Ego GG. presb. card. S. R. E. et apost. sedis legatus ss.

A. [C f. 5'. K V f. 176]. — Ed. Giulini Mem. [1] *V 557;* [2] *VII 90. — Reg. JL. —.*

**10* *(1143 oct.)*

Celestinus II mandat R(obaldo) Mediolanen. archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos b. Ambrosii audiat vel usque ad proximam Ascensionem Domini *(1144 mart. 26)* absque appellationis subterfugio definiat, et ut possessionem campanilis canonicis restitui faciat.

Laud. in n. 11. 18. 19 et in Allegationibus canonicorum a. 1144 (cf. n. 24). — Reg. JL. —.

11 *(1143 oct.)*

Celestino II R(obaldus) Mediolanen. eccl. servus: nuntiat, se eius litteras *(n. 10)* debita subiectione suscepisse atque eius obsecundando mandatis ad pacem inter monachos et canonicos b. Ambrosii reformandam propensius elaborasse; deposcit, quatenus negotium Go(izoni) apost. sedis legato vel Novariensi et Yporiensi epp., ut eorum terminetur sententia, committere dignetur; exorat eum, ut Mediolanen. civitatis consulibus sub poenae interminatione praecipiat, ut b. Ambrosii canonicis privilegia et pignora omni remota dilatione reddant. — Si quidem.

A. [K VI f. 163]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 69; [2] p. 180. PflugkH. Iter p. 463 n. 52 ex A ad a. 1143 sept. — 1144 mart. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1237. Giulini Mem. [1] V 578; [2] VII 103. JL. —.

12 *Laterano (1143) nov. 15*

Celestinus II consulibus Mediolanen.: mandat, quatenus pignora et privilegia eccl. s. Ambrosii occasione discordiae, quae inter canonicos et monachos s. Ambrosii agitur, detenta sine dilatione restituant et nec canonicos nec monachos quod ab ipsis super hoc statutum est observare cogant; munitionem quoque, quam monachi hac occasione super eandem ecclesiam construxerunt, dirui faciant et omnia ad eundem statum, in quo prius fuerant, reducant. — Cum ecclesiastica. Dat. Lat. 17 kal. dec.

B[1] s. XII. [B[1] s. XVII. I. K VI f. 165]. — Ed. Sormani Allegata [1] p. 68; [2] p. 180. — Regg. Giulini Mem. [1] V 578; [2] VII 103. JL. 8438.

Sententia consulum data est a. 1143 iun. (ed. Puricelli Ambros. mon. p. 668 n. 390); cf. Giulini [1] V 577; [2] III 310; G. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II) 332 not. 6; Ezio Riboldi ib. XXXII (Ser. IV t. III) 255 n. 6.

13 *(1143 nov. — dec.)*

G(oizoni) S. R. E. card. presb. R(obaldus) Mediolanen. eccl. servus: scribit de sententia a Celestino II edita *(n. 12)*; exorat eum, quatenus, ne monachorum b. Ambrosii, qui curiam adire praesumunt, admittantur preces, potius condignam patiantur repulsam operam det; petit, ut, si nuntii marchionis de Monteferrato ad curiam venerint, d. papae suggerat, ne eorum fallatiis fidem adhibeat. — Prout vestra.

A. [K VI f. 181 et f. 223]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 71; [2] p. 184. PflugkH. Iter p. 465 n. 54 ad a. 1144 april. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1237. Giulini Mem. [1] V 419. 579; [2] III 316. VII 104. JL. —.

14 *(1143 ex.)*

Go(izoni) presb. et card. atque Rom. sedis legato Ga(ldinus) Mediolanen. eccl. cancellarius: deprecatur eum, quatenus abbatem s. Ambrosii in praesentiam suam ad suscipiendam iustitiam in proximo venire faciat et quicquid a laicis de ecclesiasticis negotiis iniuste dispensatum est *(cf. n. 12)* irritum faciat. — Quoniam de.

A. [K VI f. 139]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 70; [2] p. 182. PflugkH. Iter p. 466 n. 55 ex A ad a. 1144 april. — Reg. Giulini Mem. [1] V 578; [2] VII 103. JL. —.

15 *(1143 ex.)*
Go(izoni) S. R. E. card. Malastriva: exorat eum, ut contra monachos s. Ambrosii procedat, qui pudore abiecto facilius ad aliena prosiliunt capienda quam alii ad propria. — Scriptum est.

A. [K VI f. 183]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 72; [2] p. 186. PflugkH. Iter p. 464 n. 53 ad a. 1144 april. — Reg. Giulini Mem. [1] V 417. 578; [2] III 316. VII 103. JL. —.

16 *(1143 ex.)*
G(oizoni) S. R. E. card. presb. R(obaldus) s. Mediolanen. eccl. servus: nuntiat, abbatem b. Ambrosii atque praepositum in purificatione b. Mariae *(1144 feb. 2)* se apost. repraesentare conspectui proposuisse, ut causa inter eos diutius agitata inibi finem accipiat debitum; exorat eum, quatenus praeposito subvenire dignetur atque nuntio eius tribuat consilium. — Abbas b. Ambrosii.

A. [K VI f. 139]. — Ed. Sormani Allegata [1] p. 73; [2] p. 188. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1237. Giulini Mem. [1] V 580; [2] VII 104. JL. —.

17 *(1143—44)*
Go(izo) S. R. E. presb. card., apost. sedis legatus, abbati et fratribus s. Ambrosii: redarguit eos, quod, dum controversia inter eos et praepositum s. Ambrosii de parochia, oblationibus atque campanis agitaretur, contempta oboedientia Mediolanensis archiep. atque iudicio, ad laicorum arbitrium confugerint, quasi ipse inter fratrem et fratrem iudicare non posset; praecipit, quatenus parochiam, oblationes atque campanile esse in statu pristino dimittant nec occasione arbitrii consulum aliquid usurpent; addens, ut in proximo festo b. Lucae *(oct. 18)* tam de his respondere quam de praefata praesumptione satisfacere parati suo se conspectui praesentent. — Sicut pro.

A. [K VI f. 182]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 70; [2] p. 182. PflugkH. Iter p. 468 n. 57 ex A ad a. 1144 mai. — Reg. JL. —.

18 *(1144)*
W(idoni de Summa) S. R. E. card. presb. M(artinus) canonicae s. Ambrosii servus cum suis fratribus: rogat eum, quatenus litteras Celestini II (cuius animam suscepit angelorum chorus *a. 1144 mart. 8*) ad Mediolanensem archiep. missas *(n. 10)* ipsis mittat et ut tintinabula et aedificium, quae abbas s. Ambrosii usurpando tenet, reddere iubeat. — Quoniam amicitia.

A. [I. K VI f. 220]. — Reg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1451. JL. —.

19 *Laterano (1144) april. 14*
Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus usque ad adventum legatorum apost. sedis causam inter monachos et canonicos b. Ambrosii, a b. m. Celestino II ei commissam *(n. 10)*, terminare differat, ut tunc eorum praesentia et consilio quod super hoc statuendum fuerit statuat. — Praedecessor noster. Dat. Lat. VIIIX kal. mad.

A. [B[1] s. XVII. C f. 10'. F p. 19. G f. 355. I. K VI f. 188]. — Ed. PflugkH. Acta II 337 n. 379 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] V 418. 579; [2] III 317. VII 104. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 659 n. 6050a ex G. JL. 8571.

Littera clausa (in tergo: Mediolanensi archiepiscopo).

20 *Laterano (1144) mai. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus una cum cardinalibus, qui in partibus illis legatione apost. sedis funguntur, controversiam inter canonicos et monachos s. Ambrosii audiat et absque subterfugio appellationis mediante iustitia definiat; evacuat quicquid per Mediolanen. consules vel alias laicas personas de eadem controversia statutum est *(cf. n. 12)*. — Fraternitatem tuam. Dat. Lat. 6 kal. iun.

A. [C f. 10'. I. K VI f. 189]. — Edd. Sormani Allegata [1] p. 73 ex A; [2] p. 188. PflugkH. Acta II 338 n. 380 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] V 419. 579; [2] III 317. VII 104. PflugkH. Iter p. 235 n. 397. JL. 8632.

Littera clausa (in tergo: Mediolanensi archiepiscopo).

21 *(1144)*

Hub(aldus) S. R. E. presb. card. et apost. sedis legatus R(obaldo) Mediolanen. archiep.: scribit, se suscepisse a canonicis b. Ambrosii querelas, oblationes altarium et crucis aliasque rationes ipsorum, eis apostolicis et cardinalium privilegiis concessas, per manum laicam eis esse ablatas et monachis traditas; mandat, quatenus quod malefactum est renovare studeat et sacra privilegia Romanae sedis canonicis reddi faciat. — Duos in ecclesia.

A. [K VI f. 224]. — Ed. PflugkH. Iter p. 467 n. 56 ex A. — Reg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1238. JL. —.

**22* *(1144)*

Lucius II apostolicis litteris Guidoni et Hubaldo S. R. E. presb. card., apost. sedis legatis, et (Robaldo) archiep. praecipit, ut campanile novum, canonicis a monachis s. Ambrosii ablatum, eisdem faciant restitui.

Laud. in n. 24 et in Allegationibus canonicorum a. 1144 (cf. n. 24). — Reg. JL. —.

**23* *Milano (1144)*

Guido et Hubaldus S. R. E. presb. card., apost. sedis legati in tota Longobardia, a Lucio II una cum Ribaldo Mediolanen. archiep. iudices ordinati super causa inter canonicos et monachos s. Ambrosii, primo totum negotium per aliquot dies Mediolani disceptari audiunt.

Laud. in n. 24. — Reg. JL. —.

24 *Novara 1144 aug.*

Guido et Hubaldus S. R. E. presb. card., apost. sedis legati in tota Longobardia, a Lucio II una cum Ribaldo Mediolanen. archiep. iudices ordinati super causa inter canonicos et monachos s. Ambrosii, statuto tempore *(n. 23)* apud Novariam, assistentibus Alphano Papiensi, Litifredo Novariensi, Uberto Astensi, Ardicione Cumano, abbatibus quoque tribus de ordine Claravallensi, Brunone scil. de Cerreto, Petro de Morimondo, Petro de Lucedio, taliter definiunt: omnes oblationes, quae intra eccl. s. Ambrosii vel in altaribus vel ante crucem offeruntur, canonicis adiudicant, exceptis 7 candelis; campanile novum, violenter canonicis per monachos ablatum, eisdem canonicis absolute secundum praeceptum d. papae *(n. 22)* restitui praecipiunt; parochiam vero novam arbitrio archiepiscopi disponendam relinquunt; transactionem vero de oblationibus et campanili per Mediolanen. consules factam, quam qd. Cele-

stinus *(n. 12)* et Lucius *(n. 20)* suis litteris omnino cassaverunt, irritam fore et penitus nullas vires habere decernunt. — Cum in omnibus. Ego Guido presb. et card. tit. s. Grisogoni, apost. sedis legatus ss. Ego Hubaldus presb. et card. tit. s. Praxedis, apost. sedis legatus ss. Subscr. Robaldus Mediolanen. archiep., Litifredus Novarien., Obertus Cremonen., Gregorius Pergamen., Guilielmus Tertonen. epp., Bruno tunc abbas de Cerreto, nunc vero Caravallen. etc. Dat. in palatio Novariensis ep. a. d. inc. 1144, ind. 6, m. aug.

A. [B s. XIX. B² s. XIII = B² s. XIX. C f. 7'. F p. 19. K VI f. 201]. — Ed. PflugkH. Iter p. 469 n. 58 ex A. — Regg. Sormani Allegata ¹ p. 74; ² p. 190, qui chartam tabulario s. Ambrosii excidisse doluit. Giulini Mem. ¹ V 419; ² III 318. JL. —.

Iam Pflugk-Harttung l. c. recte monuit, testes, qui Novariae aderant, alios fuisse atque illos, qui ipsi sententiae chartae subscripserunt. Scriptum igitur hoc aliquando post exaratum et datum esse manifestum est.

Praeterea habemus Allegationes canonicorum s. Ambrosii ad Guidonem et Hubaldum card. et apost. sedis legatos missas, quibus monachi s. Ambrosii suis allegationibus responderunt; ed. G. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II) 346 sq. n. 1. 2.

25 *(1144 aug.)*

Lucio II G(uido) et Hu(baldus) ipsius sacerdotes humiles famuli: intimant sententiam super negotio canonicorum et monachorum s. Ambrosii *(n. 24)*; rogant eum, ut sententiam firmet. — Mediolanensis archiepiscopi.

A. [K VI f. 203]. — Ed. Sormani Allegata ¹ p. 74; ² p. 190. — Reg. Giulini Mem. ¹ V 579; ² VII 104. JL. —.

**26* *(1144 sept. — oct.)*

Guido et Hubaldus S. R. E. card. et legati excommunicant et anathematis vinculo innodant Guifredum abbatem s. Ambrosii et eiusdem monasterii monachos propter contemptum et sacrilegam superbiam et contumaciam.

Laud. in Robaldi Mediolanensis archiepiscopi litteris de eadem re (ed. Sormani Allegata ¹ p. 77; ² p. 196). — Reg. JL. —.

Conf. n. 29 et Robaldi archiepiscopi Mediolanensis rescripta ad monasteria Mediolanensia et ad clerum Mediolanensem (ed. Sormani Allegata ¹ p. 77; ² p. 196).

27 *Laterano (1144) oct. 6*

Lucius II canonicis s. Ambrosii Mediolan.: scribit, gratum sibi esse, discordiam inter eos et monachos per R(obaldum) archiep. et G(uidonem) et Hu(baldum) presb. card. ex maxima parte sedatam esse; de proprietate campanilis mandat, quatenus proxima b. Mariae purificatione *(1145 feb. 2)* duos vel tres ex ipsis sapientiores vicem universitatis gerentes apost. se conspectui repraesentent, ut tunc utraque parte praesente exinde statuat; interim autem eos cum monachis quiete et pacifice manere praecipit. — Gratum nobis. Dat. Lat. 2 non. oct.

A. [C f. 9. 1. K VI f. 206]. — Ed. PflugkH. Acta II 339 n. 382 ex A. — Regg. Giulini Mem. ¹ V 423 ad oct. 3. V 580; ² III 320. VII 104. PflugkH. Iter p. 236 n. 399. JL. 8654.

28 *Laterano (1144) oct. 27*

Lucius II M(artino) praeposito et canonicis s. Ambrosii Mediolanen. eccl.: confirmat oblationes omnes, quae intra ecclesiam s. Ambrosii offeruntur, et

restitutionem novi campanilis, quemadmodum per iustam sententiam R(obaldi) archiep. et G(uidonis) et Hu(baldi) presb. card., apost. sedis legatorum, eis adiudicatae sunt *(n. 24)*, et eandem sententiam ratam manere censet; confirmat parochiam ultra Miscetam sitam et noviter inhabitatam, quemadmodum a R(obaldo) archiep. eis iuste concessa est. — Quemadmodum ea. Dat. Lat. 6 kal. nov.

A. [C f. 10. I. K VI f. 208]. — Edd. Sormani Allegata [1] *p. 75 ex A;* [2] *p. 192. PflugkH. Acta II 340 n. 383 ex A. — Regg. Giulini Mem.* [1] *V 423. 580;* [2] *III 320. VII 104. PflugkH. Iter p. 236 n. 401. JL. 8659.*

29 *Laterano (1144) oct. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: nuntiat, se eius litteras suscepisse; firmat excommunicationis sententiam, quae ab eo et legatis apost. sedis *(n. 26)* in monachos s. Ambrosii pro ipsorum contemptu promulgata est; nuntiat, se canonicis s. Ambrosii oblationes omnes, quae intra ecclesiam s. Ambrosii offeruntur, et restitutionem novi campanilis, per eius sententiam ipsis adiudicatas, parochiam quoque novam ab eo concessam roborasse *(n. 28)*; ipsum vero campanile ipsis ad praesens ex toto confirmare se distulisse, donec si monachi aliquid rationabile contra hoc habeant, plenius cognoscat. — Fraternitatis tuae. Dat. Lat. 6 kal. nov.

A. [C f. 9'. I. K VI f. 207]. — Edd. Sormani Allegata [1] *p. 76 ex A;* [2] *p. 194. PflugkH. Acta II 341 n. 384 ex A. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1238* (6 kal. sept.). *Giulini Mem.* [1] *V 423. 580;* [2] *III 321. VII 104. PflugkH. Iter p. 236 n. 402. JL. 8660.*

Littera clausa (in tergo: Mediolanensi archiep.). — Paulo post, a. 1144 m. nov., Robaldus archiepiscopus definitivam concordiam inter Guifredum b. Ambrosii abbatem et Martinum canonicae b. Ambrosii praepositum statuit (ed. Puricelli Ambros. mon. p. 688 n. 398). De re cf. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II) 337 not. 1.

30 *Brescia 1148 iul. 21*

Eugenius III Martino praeposito etc.: suscipit eccl. b. Ambrosii, quae b. Ambrosii conf. et ss. martyrum Gervasii et Protasii pignoribus decorata consistit, sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, et roborat quaecumque authenticis episcoporum, regum seu aliorum scriptis iuste concessa sunt. — Quotiens illud a. Ego Eugenius etc. Subscr. 8 card. Dat. Brixiae p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., 12 kal. aug., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 4.

A. [B[1] *s. XVII. C f. 18'. G f. 576. I. I*[1] *IV f. 308. K VII f. 297]. — Edd. Summarium a. 1701. Giulini Mem.* [1] *V 592 (cf. V 480);* [2] *VII 111 (cf. III 364) = Migne CLXXX 1358 n. 312. — Regg. J. 6446. JL. 9283.*

In Honorii III privilegio a. 1219 sept. 14 Potthast Reg. 6124 laudantur privilegia praedecessorum suorum Hadriani, Alexandri, Celestini et Innocentii. Sed scriptor perperam Hadriani nomen pro Eugenii nomine scripsisse videtur.

31 *Anagni (1174) feb. 10*

Alexander III S(atrapo) praeposito et canonicis s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat transactionem per M(ilonem) Taurinen. ep. de mandato G(aldini) Mediolanen. archiep., apost. sedis legati, inter eos et I(ohannem) abbatem et monachos s. Ambrosii factam et verbotenus insertam, ut concordia sive pactum,

quod Robaldus b. m. archiep. inter abbatem Guifredum et monachos ex una parte et Martinum praepositum et canonicos ex altera a. 1144 nov. composuit, firmum permaneat. — Significante nobis. Dat. Anagn. 4 id. feb.

A. [B s. XII ex. B[1] s. XVI. B[1] s. XVII. C f. 15. G f. 577. K IX f. 202]. — Reg. JL. —.

Est eiusdem tenoris ac rescriptum Alexandri III eodem die Iohanni abbati s. Ambrosii datum (v. Mon. s. Ambrosii n. 21). — Transactionem a Milone ep. Taurinensi factam Galdinus archiepiscopus a. 1174 april. 10 confirmavit (ed. Puricelli Ambros. mon. p. 954 n. 536).

32 *Laterano (1178—79) mart. 27*

Alexander III mag. Petro Longo (canonico s. Ambrosii): confirmat praebendam in ecclesia de Dairago canonice ei concessam.

v. Dairago, Eccl. s. Genesii n. 1.

33 *Viterbo 1181 aug. 15*

Alexander III Nazario praeposito etc.: ad exemplar Eugenii *(n. 30)* suscipit eccl. b. Ambrosii sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, concedit ius eligendi praepositum, roborat quaecumque authenticis episcoporum, regum seu aliorum scriptis iuste concessa sunt. — Quotiens a nobis. Ego Alexander etc. Subscr. 7 card. Dat. Viterbii p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 18 kal. sept., ind. 14, inc. d. a. 1181, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 22.

A. [B s. XII ex. C f. 20. G f. 581. H. I. I[1] III f. 216 et f. 224. K X f. 55]. — Ed. PflugkH. Acta III 287 n. 316 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 509; [2] III 791. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 678 n. 9372a ex G. PflugkH. Iter p. 292 n. 739. JL. 14422.

**34* *(1181—85)*

Lucius III confirmat dispositionem, quam Albertus de Summa subdiac. apost. sedis (canonicus s. Ambrosii) in pios usus de rebus suis fecit.

Laud. in n. 35. — Reg. JL. —.

35 *Verona (1186—87) iun. 28*

Urbanus III Alberto de Summa, subdiacono suo: ad exemplar Lucii *(n. 34)* confirmat dispositionem, quam in pios usus de rebus suis mobilibus vel immobilibus fecisse dicitur, et indulget, ut de residuis disponendi canonice sine ullius contradictione liberam habeat facultatem. — Attendentes devotionem. Dat. Veronae 4 kal. iul.

B a. 1188 oct. 17. [I[1] III f. 275. K X f. 241]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 110 n. 26 ex B. — Regg. Giulini Mem. [1] VII 64. 559; [2] IV 45. VII 143. JL. —.

De Alberto de Summa, nepote Guidonis de Summa cardinalis et episcopi Hostiensis, cf. supra Liguria n. 61.

**36* *(1186—87)*

Urbanus III dat litteras precatorias, in quibus continetur „ut Rolandus scholaris tituletur (*i. e.* introducatur) in canonica b. Ambrosii a praeposito et canonicis“.

Laud. in attestatione Petracii de Bonaventis testis in processu a. 1200 (ap. Puricelli Ambros. mon. p. 1149 n. 646). — Reg. JL. —.

**37* *(1187)*

Gregorius VIII confirmat ad exemplar Lucii *(n. 34)* et Urbani *(n. 35)* dispositionem, quam Albertus de Summa subdiac. apost. sedis in pios usus de rebus suis fecit.

Laud. in charta testamenti Alberti de Summa a. 1188 oct. 17 data (cf. n. 35). — Reg. JL. —.

38 *Laterano 1188 mai. 14*

Clemens III mag. Petro (Longo) canonico (s. Ambrosii): suscipit eum cum omnibus bonis sub apost. protectione et confirmat ei praebendam in ecclesia de Dairago, statuens, ut, si se in aliquo gravari praesenserit, libere ei liceat sedem apost. appellare.

v. Dairago, Eccl. s. Genesii n. 2.

39 *Laterano 1188 iun. 23*

Clemens III (Nazario) praeposito: ad exemplar Eugenii *(n. 30)* et Alexandri *(n. 33)* suscipit eccl. s. Ambrosii sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Piae postulatio. Ego Clemens etc. Subscr. 16 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 9 kal. iul., ind. 6, inc. d. a. 1188, pont. v. d. Clementis pp. III a. 1.

A. [B[1] s. XVII. B[3] s. XVI. C f. 22. D. f. 107 = E. G f. 583 (8 kal. iun.). *P[1] III f. 272. K X f. 232]. — Edd. Summarium a. 1701. Gött. Nachr. 1902 p. 116 n. 32 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] VII 61; [2] VII 143. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 689 n. 10078a ex G ad a. 1188 mai. 25. PflugkH. Iter p. 316 n. 882 ad a. 1188 iun. 24. JL. 16247 ad a. 1188 mai. 25. JL. 16292 ad a. 1188 iun. 24.*

40 *Laterano 1190 iun. 4*

Clemens III (Paulo) abbati s. Petri Lauden. et (Oberto) praeposito s. Alexandri Bergamen.: mandat, quatenus sententiam a (Milone) Mediolanen. archiep. super causa inter (Ambrosium) abbatem et (Nazarium) praepositum s. Ambrosii prolatam, si eis constiterit, eam recte latam nec legitima appellatione suspensam esse, faciant ratam habere; alioquin causam ipsam, appellatione remota, fine canonico decidant. — Inter dilectos filios. Dat. Lat. 2 non. iun. pont. n. a. 3.

A. [P[1] III f. 290. K XI f. 35]. — Ed. PflugkH. Acta III 377 n. 437 ex A. — Regg. Ronchetti Storia di Bergamo III 195 ad a. 1191. PflugkH. Iter p. 321 n. 910. JL. 16504.

Sententia Milonis Mediolanensis archiepiscopi a. 1190 data est (ed. Puricelli Ambros. mon. p. 1082 n. 613). Ab hac sententia abbas et praepositus ad Clementem III libellis hinc inde porrectis appellaverunt, ut legimus in altera sententia ab abbate s. Petri de Laude veteri et praeposito Pergamensi lata (cf. n. 41). Libellus a Rogerio procuratore Nazarii praepositi s. Ambrosii ad sedem apostolicam missus est a. 1191 mart. 27 [A].

41 *Roma S. Pietro 1191 mai. 27*

Celestinus III Nazario praeposito et Petro (Longo) cimiliarchae s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat sententiam a (Paulo) abbate s. Petri Lauden. et (Oberto) praeposito s. Alexandri Pergamen., quibus b. m. Clemens pp. controversiam inter canonicos et abbatem s. Ambrosii commisit *(n. 40)*, a. 1191 mart. 17

prolatam et verbotenus insertam. — Cum inter vos. Dat. Romae ap. s. Petrum 6 kal. iun. pont. n. a. 1.

A. [I¹ III f. 301. K XI f. 74]. — Edd. Iura rev. cap. s. Ambrosii s. XVII. Gött. Nachr. 1902 p. 120 n. 36 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 322 n. 918. JL. 16710.

Sententiam a supradictis iudicibus a. 1191 mart. 17 latam edd. Puricelli Ambros. mon. p. 1091 n. 617; Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 172 n. 151; cf. Sormani Allegata [1] p. 96; [2] p. 240; Giulini Mem. [1] VII 78. 559; [2] IV 57. VII 143.

42 *Laterano 1192 mai. 6*

Celestinus III mag. Petro Longo (cimiliarchae s. Ambrosii): confirmat praebendam in ecclesia de Dairago canonice ei concessam.

v. Dairago, Eccl. s. Genesii n. 3.

**43* *(1195 oct.—1196 iun.)*

Celestinus III mandat Oberto Mediolanen. archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos s. Ambrosii audiat et fine debito terminet.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1198 mart. 24. — Reg. JL. —.

**44* *(1191—97)*

Celestinus III concedit privilegium protectionis.

Laud. in Honorii III bulla a. 1219 sept. 14 Potthast Reg. 6124, qua confirmantur privilegia Hadriani (cf. n. 30), Alexandri (n. 33), Celestini (n. 44) et Innocentii III. — Reg. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Eustorgii.

Gaspare Bugati Istoria del convento di S. Eustorgio, ms. s. XVI ex., Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Eustorgio); cf. Argelati Bibl. scr. Med. I p. II 235; Caffi p. 75. — Franc. Della Valle Cronica de' stabili, possessi etc. de' rev. PP. di S. Eustorgio dell' ordine de' Predicatori, ms. s. XVII; cf. Caffi p. XI not. a; Argelati Bibl. scr. Med. I p. II 203 librum Sebastiano Borsa attribuit. — Andreae Alciati De templo divi Eustorgii etc., ms. s. XVII, Milano Bibl. Ambros. A 136 inf.; cf. Anal. Bolland. XI 206 sq. 330. — Ios. Allegranza Inscriptiones sepulcrales basilicae et coemeterii Mediolanen. tit. s. Eustorgii (Mediolani 1773). — Gius. Allegranza Descrizione della basilica di S. Eustorgio, ms. a. 1784, Milano Arch. parrocchiale di S. Eustorgio. — Michele Caffi Della chiesa di S. Eustachio in Milano illustrazione storico-monumentale-epigrafica (Milano 1841). — Descrizione della basilica di S. Eustorgio in Milano (Milano 1876).

Antiquissima s. Eustorgii basilica, quae ab ipso b. Eustorgio erecta esse perhibetur, olim a canonicis recta est, qui praeter Romanorum pontificum privilegia, quae sequuntur, diplomata quoque Robaldi, Oberti, Galdini, Milonis archiepiscoporum habuerunt. A. 1220 basilica b. Eustorgii fratribus ordinis Praedicatorum cessit, canonicis s. Eustorgii cum canonicis s. Laurentii iunctis, quod ratum fecit Gregorius IX a. 1228 april. 11 Potthast Reg. 8172. Dominicani in ecclesia s. Eustorgii remanserunt usque ad a. 1797, quo congregatio suppressa est. In domo vero hospitali iuxta ecclesiam s. Eustorgii inde ab a. 1232 moniales ord. s. Augustini habitare coeperunt, quae s. Mariae dominae albae veteres, vulgo *delle Vetteri* appellabantur.

Chartae ex monasterio q. app. *delle Vetteri*, ubi olim Alexandri III et Urbani III privilegia exstabant, nunc partim in archivo archiepiscopali, partim

in R. archivo Mediolanensi adservantur, ubi inventarium a. 1705 a Io. Thoma Besozzi confectum habetur *Indice per l'archivio del ven. monastero delle Vettere.* Praeterea Florentiae in bibliotheca Medicaeo-Laurentiana inter Ashburnhamensia et Halae in collectaneis Caroli Morbio chartas s. Eustorgii invenimus. Conf. etiam *Inventarium chartarum et instrumentorum etc. conventus s. Eustorgii de Mediolano a. 1494*, ms. s. XV, Milano Bibl. Ambros. G 293 inf. et *Inventarium sive registrum omnium librorum conventus s. Eustorgii Mediolani a. 1498*, ms. s. XV, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Eustorgio).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
A[1] = Orig. Milano Arch. arcivescovile.
D = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. IX. X, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 9. 10; cf. supra p. 21.

1 *Benevento (1156) iun. 7*

Hadrianus IV Guifredo praeposito eccl. b. Eustorgii eiusque fratribus: confirmat ordinationem, dispositionem, regimen, dominium et administrationem hospitalis, quod in suburbio portae Ticinensis constructum est, quemadmodum a b. m. Robaldo Mediolanen. archiep. canonice eis concessum est et scripto suo firmatum. — Quotiens illud a. Dat. Beneventi 7 id. iun.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 174 n. 164 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 666 n. 6937a ad iun. 6. JL. 10185.

Robaldi archiepiscopi privilegium a. 1144 iun. Gallitio praeposito de domo hospitali concessum ed. Giulini Mem. [1] V 581; [2] VII 105.

2 *Anagni 1173 mart. 28*

Alexander III Philippo praeposito etc.: suscipit eccl. s. Eustorgii sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, inter quas hospitale in suburbio portae Ticinensis, ordinationem et institutionem, regimen, dominium et investituram eiusdem hospitalis et superstantiae, quemadmodum a Galdino Mediolanen. archiep., apost. sedis legato, haec omnia concessa sunt et scripti sui munimine roborata. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Anagn. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 5 kal. april., ind. 6, inc. d. a. 1172, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 14.

A[1]. *[D IX f. 167. 168]. — Edd. Giulini Mem. [1] VI 544 ex A (cf. VI 439 sq.); [2] VII 133 (cf. III 742) = Migne CC 907 n. 1031. — Regg. Caffi p. XIII. J. 8209. JL. 12216.*

3 *Verona 1185 dec. 20*

Urbanus III Oliverio praeposito etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 2)* suscipit eccl. s. Eustorgii sub apost. protectione, et confirmat possessiones *(ut n. 2)*. — Quotiens illud a. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veronae p. m. Transmundi S. R. E. not., 13 kal. ian., ind. 4, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

D X f. 163. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 106 n. 21 ex D. — Regg. Giulini Mem. [1] VII 28. 556 ad dec. 19; [2] IV 19. VII 142. Caffi p. XIII. JL. —.

Authenticum, quod Giulini in archivo monialium Veterum vidit, neque in R. archivo Mediolanensi neque in tabulario archiepiscopali invenimus.

Ecclesia s. Nazarii in Brolio.

Ecclesia s. Nazarii in Brolio sive ad Corpus, olim b. Petro et Apostolis dicata (cf. Giulini Mem. [1] I 12 sq.; [2] I 21 sq.), ab ipso b. Ambrosio condita esse traditur. Domus vero hospitalis, de qua in Alexandri III rescriptis, quae sequuntur, agitur, una cum ecclesia s. Leonardi in suburbio portae Mediolanensis Veteris Laudae a. 1127 a Rogerio de Cerro constructa est, ut docent chartae a. 1127 et a. 1132, quas C. Casati ex tabulario canonicae s. Nazarii edidit in Arch. stor. Lomb. I (1874) 355 sq., falso tamen contendens, de Mediolanensi nosocomio s. Nazarii iuxta ipsam ecclesiam s. Nazarii sito, quod vulgo appellabatur *dei Porci* — cuius tamen origines ignoramus — in documentis nostris agi.

**1* *(1174)*

Alexander III committit Gualae Bergomen. ep. et Transmundo Caraevallen. abbati causam, quae inter Albericum Lauden. ep. et Nicholaum praepositum eccl. s. Nazarii Mediolanen. de quodam hospitali et ecclesia et aliis rebus et possessionibus ipsius hospitalis siti in suburbio portae Mediolanensis Veteris Laudae agitabatur, fine debito terminandam.

v. Lodi, Episc. n. 22.

2 *Ferrara (1177) april. 28*

Alexander III Alberico Lauden. ep.: confirmat definitionis sententiam, quam Guala Bergomen. ep. et Transmundus Caraevallen. abbas inter eum et Nicholaum praepositum s. Nazarii Mediolanen. protulerunt.

v. Lodi, Episc. n. 26.

Ecclesia s. Iacobi de burgo portae Novae.

Parochiam suburbii portae Novae Oberti Mediolanensis archiepiscopi concessione ad monasterium s. Dionysii pertinuisse, Eugenii III, Hadriani IV, Alexandri III privilegia huic monasterio concessa docent, Iohanne tamen ecclesiae s. Iacobi sacerdote et post eum Petro presbytero haec privilegia et alia rescripta cardinalium impugnantibus. Obertus quoque archiepiscopus a. 1160 iun. 6 et a. 1161 oct. et Galdinus archiepiscopus a. 1170 mai. 22 iterum contra presbyterorum s. Iacobi praesumptionem sententiam dederunt. De re conf. Monasterium s. Dionysii (infra p. 100).

**1* *(1160)*

Oddo S. R. E. diac. card. et apost. sedis legatus praecipit Iohanni presbytero de s. Iacobo de burgo portae Novae, ne divina officia parochianis monasterii s. Dionysii celebrare et alia ad ius parochiale pertinentia ministrare praesumat.

Laud. in Oberti Mediolanensis archiep. charta a. 1160 iun. 6 (autographum est in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

De legatione Oddonis diac. card. s. Nicolai in carcere Tulliano cf. Milano, Archiepisc. n. 173.

*2 *(1160)*

Oddo et Arditio card. et apost. sedis legati idem praecipiunt *(ut n. 1)*.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

*3 *(1160)*

Iohannes s. Mariae in Porticu card. dat litteras Iohanni presbytero de s. Iacobo de burgo portae Novae.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Iohannes Anagninus s. Mariae in Porticu diac. card. a. 1160 m. mart. Mediolani legatione functus est (cf. Liguria n. 36. 37; Milano, Archiepisc. n. 174. 175). Tunc eum in favorem Iohannis presbyteri sententiam promulgasse probabile est. Alexander III vero eius litteras minime confirmavit, ut docet Oberti archiepiscopi charta a. 1160 iun. 6.

Monasterium s. Ambrosii Maioris.

Roberto Rusca Breve descrittione del monastero di S. Ambrogio Maggiore di Milano e sua chiesa de' monaci Cisterciensi etc. (Bergamo 1626). — Ughelli [1] IV 388 sq.; [2] IV 271 sq. — Io. Petri Puricelli Ambrosianae Mediolani basilicae ac monasterii hodie Cistertiensis monumenta I (Mediolani 1645). — Placidi Puccinelli Compendium sive brevis historia imp. abbatiae s. Ambrosii Maioris Mediolani, ms. a. 1650; cf. Puccinelli Mem. antiche di Milano p. 125. — Bartholomaei Aresii Insignis basilicae et imperialis coenobii s. Ambrosii Maioris Mediolani abbatum chronologica series (Mediolani 1674). Accedit Privilegiorum et diplomatum omnium insigni basilicae et imperiali monasterio s. Ambrosii Maioris Mediolani concessorum exemplaria ex eiusdem monasterii archivio fidelissime exscripta et transsumpta. — Lubin p. 210. — G. B. Castiglione Note alli documenti del mon. di S. Ambrogio, ms. s. XVIII ex., Milano Bibl. Trivulziana cod. 830. — Angelo Fumagalli Codice diplomatico di S. Ambrogio delle carte dell' ottavo e nono secolo. Opera postuma pubbl. da Carlo Amoretti (Milano 1805). — Giac. Frassi Il governo feudale degli abati del monastero di S. Ambrogio Maggiore di Milano nella terra di Civenna in Valsasina (Milano 1879). — Gerolamo Biscaro Note e documenti Santambrosiani in: Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II 1904) 302 sq. XXXII (Ser. IV t. III 1905) 47 sq.

Celeberrimum s. Ambrosii monasterium a. 789 a Petro Mediolanensi archiepiscopo iuxta ecclesiam s. Ambrosii Maioris conditum monachisque ex ordine s. Benedicti sub Benedicto primo abbate traditum (edd. Puricelli Ambros. mon. p. 18 n. 17; Ughelli [1] IV 100; [2] IV 72; Fumagalli Antichità Longobardico-Milanesi IV 297; Marini Papiri dipl. p. 89 n. 54; Fumagalli Cod. dipl. Ambros. p. 78 n. 19; Cod. dipl. Langob. c. 119 n. 64), maximam olim inter Mediolanensis urbis monasteria famam obtinuit et a Romanis pontificibus et ab imperatoribus ac regibus plurimis honestatum est privilegiis, quae enumerare longum est. At vero Urbani II temporibus controversiae inter canonicos saeculares, qui basilicam s. Ambrosii administraverunt, et monachos ortae sunt, quas Romani pontifices frustra sedare operam iterum iterumque sumpserunt. A. 1401 monasterium s. Ambrosii Cosmo card. Meliorato, qui postea fuit Innocentius VII, in commendam datum est. Ultimus autem abbas commendatarius Ascanius Maria card. Sfortia saec. XV ex. Cistercienses vocavit, qui in monasterio s. Ambrosii, quod mox velut caput

Cisterciensium congregationis Lombardae colebatur, usque ad suppressionem (a. 1799) remanserunt.

Monasterium s. Ambrosii olim ditissimum erat, ut docent privilegia et inventaria bonorum, quae leguntur in Cod. dipl. Langob. c. 1771 n. 1002.

De domo hospitali s. Ambrosii cf. infra p. 105.

Archivum monasterii s. Ambrosii, ubi Cistercienses chartas quoque quasdam ex Claravallensi, Morimundensi, Ceretensi monasteriis deposuerunt, a. cr. 1735 Laurentius Giorgi monachus, postea abbas Claravallensis, ordinavit. Tunc antiquiora documenta transcripta sunt in tribus voluminibus *Exemplaria diplomatum* [*F. F*[1]]. Postea Hermes Bonomi monachus Claravallensis chartas monasterii in tribus voluminibus transcripsit, quae hodie in bibliotheca Braidensi ex dono Ludovici Cereda adservantur; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 305 sq. [*I*]. Congregatione denique suppressa, tabularium Ambrosianum a. 1807 in archivum reipublicae iuxta ecclesiam s. Fidelis transportatum est, unde in novas R. archivi aedes devenit, nuperrime a Caesare Manaresi dispositum; cf. Annuario del R. archivio di stato in Milano 1911 p. 75 sq.

Indices archivi monasterii Ambrosiani habemus plures: 1) *Registro o sia Compendio e repertorio di tutti li documenti in carta pergamena dell' archivio del monastero di S. Ambroggio Maggiore di Milano*, s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. di S. Ambrogio di Milano cod. 45) 2) *Elenchus chronologicus ex autographis et apographis publici tabularii mon. s. Ambrosii cum mantissa confectus a Laurentio Giorgi*, a. 1734, Milano Bibl. Trivulziana cod. 599; cf. G. Porro Catalogo dei codd. mss. della Trivulziana p. 63 et Manaresi l. c. p. 78 3) *Rubrica seu Index chronologicus a. 1739 confectus* (auctore Laurentio Giorgi), s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. di S. Ambrogio di Milano cod. 44); cf. Manaresi l. c. p. 79 4) *Elenchus chronologicus tabularum in archivo Ambrosiano*, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele codd. 477 AB (codd. Sessor. III. XXXV); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 143.

Bibliothecae monasterii s. Ambrosii Maioris catalogus a. 1780 confectus exstat in bibliotheca Braidensi (AH XVIII 33—35. AH XVII 36); cf. Ghiron in Arch. stor. Lomb. VI (1879) 171. Codices obiter recensuit L. Bethmann in Archiv IX 638.

A = Orig. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. S. Ambrogio di Milano).
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Milano Arch. capitolare di S. Ambrogio; cf. supra p. 74.
B[2] = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita — S. Ambrogio n. 2).
D = Authenticum copiale s. Rom. Rotae oblatum et approbatum, sign. F, olim Romae in archivo ecclesiae s. Crucis in Hierusalem, quo usus est Ughellus [1] IV 111. 118; [2] IV 81. 84. Frustra quaesivimus; cf. supra p. 74.
E = Coll. Baluze cod. 269, s. XVII, Paris Bibl. nationale.
F = Exemplaria diplomatum et documentorum, quae in archivo imperialis monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani adservantur, vol. I. II, a. 1727—30, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. S. Ambrogio di Milano codd. 41. 42).

F[1] = Codex chartaceus controversiarum inter monachos et canonicos eccl. s. Ambrosii Maioris Mediolani ab a. 1123 ad a. 1504, a. 1735, ib. (cod. 43).
G = Abbatis et monachorum, ecclesiae et monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani documenta, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1373 (cod. Sessor. 186); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 141.
H = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen. vol. II. III, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. FS IV 2. 3; cf. supra p. 20.
I = E. Bonomi Tabularii coenobii Ambrosiani exemplaria ab a. 721 ad a. 1150, vol. I—III, s. XVIII, Milano Bibl. Braidense AE XV 17—19; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 315 sq.; Manaresi l. c. p. 79.
K = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. II. V. X, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 2. 5. 10; cf. supra p. 21.

1 *998 april. 28*

Gregorius V corroborat abbatiam in honore b. Ambrosii et ss. Protasii et Gervasii constitutam, ubi eorum sacra corpora reconduntur, cum omnibus ecclesiis, oraculis, curtibus, massaritiis, districtis ad ipsam respicientibus. — Postquam beato Petro. Scr. p. m. Petri not. et scrin. S. R. E., in m. april. et ind. 11. Dat. 4 kal. maias p. m. Iohannis ep. s. Albanen. eccl. et bibl. s. apost. sedis, a. Deo propitio pont. d. Gregorii ss. pont. et univ. V pp. in sacratissima sede b. Petri apost. 2, imp. d. Ottone III [Karolo *B*[1]] a Deo coronato magno et pacifico imp. a. 2, in mense et ind. ss. 11 [4 *B*[1]].

B s. XII. [B s. XIV. B s. XV. B[2] *s. XVI]. B*[1] *s. XIII. [D f. 57 dep. = G f. 228. E f. 73. F I p. 630. H II f. 118. I II p. 268 n. 70. K II f. 194]. — Edd. Puricelli Ambros. mon. p. 315 n. 195 ex B = Aresi Privil. p. 50, = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 294 n. 5 = Bull. Rom. ed. Taur. 1 469 n. 5. Ughelli* [1] *IV 135;* [2] *IV 98 ex D = Mansi XIX 203 n. 3 = Migne CXXXVII 920 n. 13, = Cod. dipl. Langob. c. 1662 n. 944. Marini Pap. dipl. p. 60 n. 38 ex B. Cod. dipl. Langob. c. 1636 n. 930 ex B*[1] *ut bullam spuriam ad a. 997. — Regg. Aresi p. 12. Giulini Mem.* [1] *II 452;* [2] *I 684. Fumagalli Antichità Longobardico-Milanesi IV 61. J. 2970. JL. 3882.*

**2* *(1096)*

Urbanus II praecipit monachis b. Ambrosii, ut altaris b. Ambrosii oblationes canonicis ipsius quietas ac sine molestia relinquant.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 1.

3 *Cremona (1096) oct. 9*

Urbanus II universis mon. b. Ambrosii monachis: iterato *(n. 2)* praecipit, ut altaris b. Ambrosii oblationes canonicis ipsius, sicut per 40 annos possederunt, quietas ac sine molestia relinquant.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 2.

4 *Laterano 1102 feb. 14*

Paschalis II Iohanni abbati etc.: antecessorum suorum auctoritatem sequens et propter amorem s. Ambrosii et ss. Gervasii et Protasii concedit quicquid de usu dalmaticae, sandalium nec non chyrothecarum et licentia ferendi tintinabulum [in] cappella ex apost. auctoritate antecessorum suorum habere meruit, dominium totius ecclesiae post archiepiscopum et similiter dominium hospitalis cum ecclesia s. Michaelis et ecclesias s. Augustini, s. Satiri et s. Petri a Sala cum parochiis earum, decimis et primitiis, confirmat monasterium infra urbem Mediolanum q. v. Aurona et alias possessiones. —

Quamvis ex universalitate. Ego Paschalis etc. Subscr. Milo Praenestin. et Ricardus Albanen. epp. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 16 kal. mar., ind. 10, inc. d. a. 1103, pont. autem d. Paschalis II pp. 3.

B a. 1322. [B s. XVI. B¹ s. XVII. B² s. XVI. C dep. = G f. 323 (16 kal. mai.). *F II p. 4. I III p. 287 n. 5. K V f. 15]. — Edd. Puricelli Ambros. mon. p. 509 n. 299 ex B = Migne CLXIII 82 n. 64. Aresi Privil. p. 61. — Regg. Puccinelli Zodiaco p. 377. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 375. Giulini Mem. ¹IV 458; ²II 710. J. 4407. JL. 5890.*

Textus cum Alexandri II privilegio monachis s. Petri in Coelo aureo (v. Pavia, Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 6) a. 1070 nov. 6 concesso JL. 4679 fere concordat, qui eodem die novum privilegium, diversi tamen tenoris, a Paschale II obtinuerunt. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II 1904) 335 not. 2 nostrum privilegium spurium esse contendit, quod interpolatum esse nos quidem concedimus.

5 *Laterano (1123) dec. 27*

Calixtus II O(lrico) Mediolanen. archiep.: super controversia inter canonicos et monachos s. Ambrosii habita, si qua per laicalem manum scripta sine auctoritate eius contra ius et contra eccl. Romanae privilegia facta vel contracta pacta noscuntur, ea in irritum ducit et nullum penitus robur habere decernit.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 8.

**6* *(1143 oct.)*

Celestinus II mandat R(obaldo) Mediolanen. archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos b. Ambrosii audiat vel usque ad proximam Ascensionem Domini absque appellationis subterfugio definiat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 10.

7 *(1143 oct.)*

Celestino II R(obaldus) Mediolanen. eccl. servus: nuntiat, se eius litteras *(n. 6)* debita subiectione suscepisse atque eius obsecundando mandatis ad pacem inter monachos et canonicos b. Ambrosii reformandam propensius elaborasse etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 11.

8 *Laterano (1143) nov. 15*

Celestinus II consulibus Mediolanen.: mandat, quatenus pignora et privilegia eccl. s. Ambrosii occasione discordiae, quae inter canonicos et monachos s. Ambrosii agitur, detenta sine dilatione restituant etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 12. — Conf. praeterea epistolas Goizoni S. R. E. presb. card. a Robaldo archiepiscopo, Galdino cancellario, Malastriva de eadem re scriptas (v. Eccl. s. Ambrosii n. 13—16) et alteram epistolam Martini praepositi s. Ambrosii ad Widonem de Summa S. R. E. card. presb. missam (l. c. n. 18).

9 *(1143—44)*

Go(izo) S. R. E. presb. card., apost sedis legatus, abbati et fratribus s. Ambrosii: redarguit eos, quod, dum controversia inter eos et praepositum s. Ambrosii de parochia, oblationibus atque campanis agitaretur, contempta oboedientia Mediolanensis archiep. atque iudicio, ad laicorum arbitrium confugerint, quasi ipse inter fratrem et fratrem iudicare non posset; praecipit, quatenus parochiam, oblationes atque campanile esse in statu pristino dimittant nec occasione arbitrii consulum aliquid usurpent; addens, ut in proximo festo

b. Lucae *(oct. 18)* tam de his respondere quam de praefata praesumptione satisfacere parati suo se conspectui praesentent.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 17.

10 *Laterano (1144) april. 14*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus usque ad adventum legatorum apost. sedis causam inter monachos et canonicos b. Ambrosii, a b. m. Celestino II ei commissam *(n. 6)*, terminare differat, ut tunc eorum praesentia et consilio quod super hoc statuendum fuerit statuat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 19.

11 *Laterano (1144) mai. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: mandat, quatenus una cum cardinalibus, qui in partibus illis legatione apost. sedis funguntur, controversiam inter canonicos et monachos s. Ambrosii audiat et absque subterfugio appellationis mediante iustitia definiat; evacuat quicquid per Mediolanenses consules vel alias laicas personas de eadem controversia statutum est.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 20.

12 *(1144)*

Hu(baldus) S. R. E. presb. card. et apost. sedis legatus R(obaldo) Mediolanen. archiep.: scribit, se suscepisse a canonicis b. Ambrosii querelas, oblationes altarium et crucis aliasque rationes ipsorum, eis apostolicis et cardinalium privilegiis concessas, per manum laicam eis esse ablatas et monachis traditas; mandat, quatenus quod malefactum est renovare studeat et sacra privilegia Romanae sedis canonicis reddi faciat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 21.

**13* *(1144)*

Lucius II apostolicis litteris Guidoni et Hubaldo S. R. E. presb. card., apost. sedis legatis, et R(obaldo) archiep. praecipit, ut campanile novum, canonicis a monachis s. Ambrosii ablatum, eisdem faciant restitui.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 22.

**14* *Milano (1144)*

Guido et Hubaldus S. R. E. presb. card., apost. sedis legati in tota Longobardia, a Lucio II una cum Ribaldo Mediolanen. archiep. iudices ordinati super causa inter canonicos et monachos s. Ambrosii, primo totum negotium per aliquot dies Mediolani disceptari audiunt.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 23.

15 *Novara 1144 aug.*

Guido et Hubaldus S. R. E. presb. card., apost. sedis legati in tota Longobardia, a Lucio II una cum Ribaldo Mediolanen. archiep. iudices ordinati super causa inter canonicos et monachos s. Ambrosii, statuto tempore *(n. 14)* apud Novariam definiunt controversiam.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 24. — Supersunt praeterea Allegationes monachorum s. Ambrosii contra canonicos ad Guidonem et Hubaldum card. et apost. sedis legatos missae [A. F[1] p. 11 sq. I III p. 491 n. 86], quas ed. G. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II) 346 n. 1.

16 *(1144 aug.)*

Lucio II G(uido) et Hu(baldus) ipsius sacerdotes humiles famuli: intimant sententiam super negotio canonicorum et monachorum s. Ambrosii *(n. 15)*; rogant eum, ut sententiam firmet.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 25.

**17* *(1144 sept.—oct.)*

Guido et Hubaldus S. R. E. card. et legati excommunicant et anathematis vinculo innodant Guifredum abbatem s. Ambrosii et eiusdem monasterii monachos propter contemptum et sacrilegam superbiam et contumaciam.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 26.

18 *Laterano (1144) oct. 6*

Lucius II canonicis s. Ambrosii Mediolan.: scribit, gratum sibi esse, discordiam inter eos et monachos per R(obaldum) archiep. et G(uidonem) et Hu(baldum) presb. card. ex maxima parte sedatam esse; de proprietate campanilis mandat, quatenus proxima b. Mariae purificatione *(1145 feb. 2)* duos vel tres ex ipsis sapientiores vicem universitatis gerentes apost. se conspectui repraesentent, ut tunc utraque parte praesente exinde statuat; interim autem eos cum monachis quiete et pacifice manere praecipit.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 27. — Lucium II alterum rescriptum eiusdem tenoris monachis quoque s. Ambrosii dedisse valde probabile est.

19 *Laterano (1144) oct. 27*

Lucius II M(artino) praeposito et canonicis s. Ambrosii Mediolanen. eccl.: confirmat oblationes omnes, quae intra ecclesiam s. Ambrosii offeruntur, et restitutionem novi campanilis, quemadmodum per iustam sententiam R(obaldi) archiep. et G(uidonis) et Hu(baldi) presb. card., apost. sedis legatorum, eis adiudicatae sunt *(n. 15)*, et eandem sententiam ratam manere censet etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 28.

20 *Laterano (1144) oct. 27*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: firmat excommunicationis sententiam, quae ab eo et legatis apost. sedis *(n. 17)* in monachos s. Ambrosii pro ipsorum contemptu promulgata est etc.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 29.

21 *Anagni (1174) feb. 10*

Alexander III Iohanni abbati et monachis s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat transactionem per M(ilonem) Taurinen. ep. inter eos et S(atrapum) praepositum et canonicos eccl. b. Ambrosii factam et verbotenus insertam etc. — Significante nobis. Dat. Anagn. 4 id. feb.

A. [B s. XIII. B s. XVI. F[1] *p. 26 et p. 29. H III f. 176]. — Ed. Puricelli Ambros. mon. p. 948 n. 533 ex B. — Regg. Aresi p. 25. Giulini Mem.* [1] *VI 451. 551;* [2] *III 750. VII 137. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI (Ser. IV t. II) 324 not. 1. J. 8296. JL. 12341.*

In tergo autographi leguntur haec verba: „Nemini dandum aut fidendum". — Conf. etiam Alexandri III rescriptum eiusdem tenoris eodem die ad Satrapum praepositum et canonicos s. Ambrosii missum (Eccl. s. Ambrosii n. 31).

22 *Milano 1184 feb. 8*

Ex mandato Huberti card. presb. tit. s. Laurentii in Damaso et apost. sedis legati Rogerius iudex q. d. de Sadriano profert sententiam super controversia,

quae vertitur inter Beltramum abbatem mon. s. Ambrosii civ. Mediolani ex una parte et sacerdotes et clericos eccl. s. Iohannis de Bellaxio ex altera de restitutione terrarum in Lemonte et Civenna. — Ego Ubertus tit. s. Laurentii in Damaso presb. card. et apost. sedis legatus ss.

A. [F II p. 355. K X f. 108]. — Edd. Puricelli Ambros. mon. p. 1020 n. 584, = Ughelli [1] IV 235; [2] IV 167. — Regg. Aresi p. 26. Giulini Mem. [1] VII 556; [2] VII 142. JL. —.

Conf. Como, Bellagio. — Clerici vero de Bellaxio ad apostolicam audientiam appellaverunt.

**23* *(1184)*

Lucius III committit (Bonifatio) Novariensi ep. et Murimundensi abbati idem negotium finiendum *(n. 22)*.

Laud. in n. 26. — Reg. JL. —.

**24* *(1184)*

Lucius III, quia Murimundensis abbas ante decisionem negotii ex hac vita subtractus est, committit Novariensi ep. et Mortariensi praeposito idem negotium finiendum *(n. 22)*.

Laud. in n. 26. — Reg. JL. —.

**25* *(1185)*

Lucius III, quoniam praepositus Mortariensis ab altera partium habitus est suspectus, committit soli Novariensi ep. idem negotium finiendum *(n. 22)*.

Laud. in n. 26. — Reg. JL. —.

Bonifatii Novariensis ep. sententia data est a. 1185 iun. 23 [A. F II p. 391].

26 *Verona (1185) iul. 14*

Lucius III abbati et conventui s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat sententiam ab Huberto Mediolanen. archiep., tit. s. Laurentii in Damaso presb. card., tunc apost. sedis legato, de controversia inter eos et clericos de Bellaxio super iure decimationis oliveti de Lemonte et 17 sextariis olivarum latam *(n. 22)* et postea a Novariensi ep. ratam habitam *(cf. n. 25)*. — Cum controversiae. Dat. Veron. 2. id. iul.

A. [F II p. 394]. — Ed. PflugkH. Acta III 321 n. 361 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 682 n. 9763a. JL. 15448.

**27* *(1185—87)*

Urbanus III concedit privilegium, quo inter alia monasterio s. Ambrosii confirmat ecclesiam b. Petri ad Salam cum parochia de Cassinis de Biffis.

Laud. in processu a. 1188 mai. 28 (cf. Giulini [1] VII 62; [2] IV 44). — Reg. JL. —.

**28* *(1187)*

Urbanus III committit Adelardo presb. card. tit. s. Marcelli et Radulfo diac. card. s. Georgii ad Velum aureum causam, quae inter Anselmum Cumanum ep. et Ambrosium abbatem mon. s. Ambrosii de districto hominum b. Ambrosii in Giudino, Caddolo, Canobio, Cadampino, Betlano, in valle Luani, Roboreto, Coso et Alebio, in Valletelina super terram b. Ambrosii habitantium vertitur.

Laud. in n. 30. — Reg. JL. —.

*29 *(1187)*
Gregorius VIII committit Adelardo presb. card. tit. s. Marcelli et Radulfo diac. card. s. Georgii ad Velum aureum eandem causam *(n. 28).*

Laud. in n. 30. — Reg. JL. —.

30 *Ferrara 1187 (oct.—nov.)*
A(delardus) S. R. E. presb. tit. s. Marcelli et R(adulfus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card.: definiunt causam inter Anselmum Cumanum ep. et Ambrosium abbatem mon. s. Ambrosii Mediolan. super districto hominum b. Ambrosii in 8 locis super terram b. Ambrosii habitantium, ipsismet primo ab Urbano III *(n. 28)*, postmodum a Gregorio VIII *(n. 29)* examinandam determinandamque commissam; adiudicant districtum abbati et eius ecclesiae, episcopo perpetuum silentium imponentes. — Notum vobis facimus. Acta Ferr. a. ab inc. d. 1188, ind. 6.

A. [F II p. 445]. — Ed. Puricelli Ambros. mon. p. 1073 n. 606 ex A. — Regg. Aresi p. 27. Giulini Mem. [1] VII 558; [2] VII 143. JL. —.

Praeter autographum superest membrana in forma concepti, vulgo minuta.

31 *Laterano 1190 iun. 4*
Clemens III (Paulo) abbati s. Petri Lauden. et (Oberto) praeposito s. Alexandri Bergamen.: mandat, quatenus sententiam a (Milone) Mediolanensi archiep. super causa inter (Ambrosium) abbatem et (Nazarium) praepositum s. Ambrosii prolatam, si eis constiterit, eam recte latam nec legitima appellatione suspensam esse, faciant ratam habere; alioquin causam ipsam, appellatione remota, fine canonico decidant.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 40.

32 *Roma S. Pietro 1191 mai. 27*
Celestinus III Nazario praeposito et Petro (Longo) cimiliarchae s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat sententiam a (Paulo) abbate s. Petri Lauden. et (Oberto) praeposito s. Alexandri Pergamen., quibus b. m. Clemens III controversiam inter canonicos et abbatem s. Ambrosii commisit *(n. 31)*, a. 1191 mart. 17 prolatam et hic insertam.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 41.

*33 *(1195 oct.—1196 iun.)*
Celestinus III mandat Oberto Mediolanensi archiep., ut controversiam inter monachos et canonicos s. Ambrosii audiat et fine debito terminet.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 43.

Monasterium s. Simpliciani.

Urbano Monti Traslazione de' corpi de' ss. Simpliciano, Geronzio e Benigno arcivescovi di Milano e de' ss. martiri Sisinio, Martirio ed Alessandro che si custodiscono nella basilica di S. Simpliciano (Milano 1582). — Placido Puccinelli Vita di S. Simpliciano arcivescovo di Milano (In Milano 1650). — Ughelli [1] IV 161 sq.; [2] IV 118 sq. — Lubin p. 211. — Giulini Mem. [1] I 415 sq. IV 385 sq.; [2] I 319 sq. II 656 sq.

Basilica s. Simpliciani, olim b. Mariae dicata, a b. Ambrosio foras muros urbis condita esse traditur. Sunt autem qui fabulentur, Simplicianum episcopum Mediolanensem a. cr. 400 penes hanc basilicam monasterium canonicorum regularium s. Augustini instituisse. Alii narrant, monasterium olim penes ecclesiam ss. Protasii et Gervasii in ipsa urbe Mediolano exstitisse, unde abbas et monachi propter angustiam loci ad s. Simpliciani basilicam foras muros transmigraverint, remanentibus tamen quibusdam monachis in ecclesia s. Protasii, quae adhuc appellatur *San Protaso ad monachos* (cf. Cenni sull' origine della chiesa di S. Protaso ad monachos etc. Milano 1829). Iam a. 881 Ardericus abbas monasteriorum ss. Gervasii et Protasii atque Simpliciani occurrit (n. 1), atque etiam a. 992 monasteria ss. Protasii et Gervasii seu Simpliciani intus et foras civitatem Mediolanum sub uno eodemque abbate velut una congregatio exstabant (Cod. dipl. Langob. c. 1536 n. 868). Neque praetermittimus sententiam Anselmi archiepiscopi de controversia inter abbatem s. Simpliciani et vicinos s. Protasii a. 1099 prolatam (edd. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 71; Puricelli De ss. martyribus Nazario et Celso ac Protasio et Gervasio p. 37; Ughelli [1]IV 161; [2]IV 118). Monachi, qui regulam b. Benedicti professi sunt, ab imperatoribus Heinrico IV a. 1081, Lothario III a. 1137, Friderico I a. 1152 (Stumpf Regg. 2830. 3349. 3653) privilegia habuerunt. Commendatarii abbates rexerunt monasterium inde ab a. 1462 usque ad a. 1517, quo a Leone X congregationi s. Iustinae de Padua addictum est.

De domo hospitali s. Simpliciani v. infra p. 105.

Tabularium s. Simpliciani, congregatione a. 1782 suppressa, maxima ex parte in archivum reipublicae translatum est; altera vero pars in archivo hospitii maioris Mediolani adservatur; cf. infra p. 104. Chartae autem et privilegia, quae possessiones monasterii in territorio Triviliensi sitas respiciunt, in codice s. XV, qui nunc est in archivo communis Triviliensis, transcripta sunt; cf. St. Camuffo Sulle pergamene e sui codici esistenti nell' archivio comunale di Treviglio (Treviglio 1870); Gius. Barelli in Arch. stor. ital. Ser. V t. XXX (1902) 3 sq.; G. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. III 1905) 436 sq. Conf. etiam codicem mb. s. XV Mediolani in bibliotheca Trivultiana n. 1507 adservatum (cf. Porro Catalogo dei codd. mss. della Trivulziana p. 360).

Denique adnotamus *Inventarium scripturarum archivii s. Simpliciani Mediolani* auctore Iosepho Guffanto, a. 1669, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Simpliciano) et *Indice di tutti li titoli che si contengono sopra li mazzi delle scritture nell' archivio del monastero di S. Simpliciano*, a. 1788, ib.

A = Orig. Milano Arch. dell' Ospedale maggiore.

C = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. supra p. 19.

D = Cornelii Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 3; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.

E = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. IX, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. D8 IV 9; cf. supra p. 21.

1 *(881)*

Iohannes VIII omnibus epp. et sacerdotibus seu clero ac populo s. Mediolanen. eccl.: statuit, nulli umquam archiepiscoporum vel sacerdotum aut cuiuslibet ordinis clericorum s. Mediolanen. eccl. nec aliarum ecclesiarum esse licitum, Haderico presbytero et abbati monasteriorum ss. Gervasii et Protasii atque Simpliciani nec non xenodochii ss. Cosmae et Damiani q. dic. Romanorum aliquam inferre calumniam aut beneficiis et patrimoniis eum privare, sed diebus vitae eius liceat ei sub apost. sedis tutamine cum propriis beneficiis et omnibus eius hominibus utriusque ordinis manere quietum atque securum. — Boni patris familias. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 271. — Edd. Carafa Epp. decr. III 484 n. 264 = Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 70 = Ughelli [1] *IV 164;* [2] *IV 120 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 220 n. 24 = Mansi XVII 195 n. 264, = Bull. Rom. ed. Taur. I 357 n. 24, = Migne CXXVI 926 n. 317. — Regg. Giulini Mem.* [1] *I 415. 419;* [2] *I 320. 323. J. 2564. JE. 3342.*

*†*2* *1099*

Urbanus II concedit omnibus basilicam s. Simpliciani sabbato et diebus dominicis visitantibus indulgentias 30 annorum.

Regg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47 ex authenticis chyrographis = Giulini Mem. [1] *IV 388;* [2] *II 660. JL. —.*

Spurium.

**3* *(1088—99)*

Urbanus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in Oberti archiep. privilegio a. 1147 ian. Guilielmo abbati indulto (ed. Giulini Mem. [1] *V 588;* [2] *VII 109). — Reg. JL. —.*

*†*4* *1147*

Eugenius III concedit omnibus, qui basilicam s. Simpliciani cunctis diebus visitaverint, indulgentias 7 annorum et eis, qui eam in festivitatibus b. Mariae visitaverint, indulgentias 25 annorum.

Reg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47. JL. —.

Spurium.

**5* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 8. — Reg. Giulini Mem. [1] *VI 19;* [2] *III 425. JL. —.*

*†*6* *1159*

Hadrianus IV concedit omnibus, qui in festivitatibus assumptionis b. Mariae, s. Simpliciani et translationis trium martyrum (magorum?) basilicam s. Simpliciani visitaverint, 50 annorum et infra octavas 14 annorum indulgentias.

Reg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47. JL. —.

Spurium.

*†*7* *1170*

Alexander III concedit omnibus, qui basilicam s. Simpliciani quotidie visitaverint, 5 annorum indulgentias, et eis, qui eam diebus dominicis et feria tertia et quinta visitaverint, 25 annorum indulgentias.

Reg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47. JL. —.

Spurium.

8 *Laterano 1179 mart. 20*

Alexander III Oprando abbati etc: ad exemplar Eugenii *(n. 5)* suscipit mon. s. Simpliciani sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, concedit ius clericos vel laicos ad conversionem recipiendi et ius eligendi abbatem. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 14 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 13 kal. april, ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

A. [C f. 42 = E f. 282. D f. 398]. — Edd. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 74 ex A. Ughelli [1] *IV 166;* [2] *IV 121. Muratori Antiq. III 219 ex A = Migne CC 1214 n. 1404. — Regg. Giulini Mem.* [1] *VI 489;* [2] *VII 138. J. 8680. JL. 13334.*

*†*9* *1182*

Lucius III confirmat indulgentias et concedit praeterea omnibus basilicam s. Simpliciani omni sabbato visitantibus 14 annorum indulgentias.

Reg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47. JL. —.

Spurium.

*†*10* *1193*

Celestinus III concedit omnibus, qui basilicam s. Simpliciani in festivitate Trium martyrum (magorum?) visitaverint, 100 annorum et infra octavas annorum 7, in feria tertia et quinta annorum 14, in aliis feriis 14 quarantenarum indulgentias.

Reg. Puccinelli Vita di S. Simpliciano p. 47. JL. —.

Spurium.

11 *(1196)*

Celestinus III confirmat sententiam ab O(berto) Mediolanen. archiep. in controversia, quae inter mag. M. et conversos hospitalis s. Simpliciani super eodem hospitali habebatur, prolatam, licet appellationis obstaculo hucusque fuerit impedita, statuens, ut ipsius hospitalis fratres abbati eiusque successoribus oboediant in perpetuum tamquam praelatis suis et dominis, sicut archiepiscopus ipse praecepit.

v. Domus hospitalis s. Simpliciani n. 3 (infra p. 106).

Monasterium s. Vincentii.

Io. Ant. Castellionaei Mediolanenses antiquitates .. sive Florilegium memorabilium antiquitatum paroeciae divi Vincentii in Prato (Mediolani 1605). — Io. Petri Puricelli Ambrosianae basilicae ac monasterii monumenta p. 389 sq. — Lubin p. 211. — Giulini Mem. [1] I 80 sq.; [2] I 73 sq. — Paolo Rotta Cenni illustrativi intorno all' antica basilica di S. Vincenzo in Prato in Milano (Milano 1880). — Tito Vespasiano Paravicini La vetusta basilica di S. Vincenzo in Prato in Milano (Milano 1881).

Monasterium s. Vincentii in Prato a Desiderio rege Langobardorum pro animae suae remedio exstructum et ditatum esse Landulfus in Hist. Mediolanen. lib. II c. 2 (Mon. Germ. Scr. VIII 46) tradit, sed prima monasterii memoria saec. IX demum invenitur (cf. Giulini Mem. [1] I 171 sq; [2] I 73 sq.). Fuit monachorum ord. s. Benedicti. Galvaneus Flamma narrat, hoc mona-

sterium s. Vincentii, quod se exemptum dicebat, Ariberto archiepiscopo Mediolanensi ab Apostolico concessum esse, ut ex eius sanguine monasterium s. Dionysii construeret, quod tamen vix credendum est (v. Mon. s. Dionysii n. †1).

Inter chartas s. Vincentii, quae nunc in R. archivo Mediolanensi adservantur (Fondo di religione — S. Vincenzo), privilegia antiqua frustra quaesivimus.

1 *(1065)*
Alexander II clero Mediolanen.: nuntiat, se Azzonem et Albertum, monasteriorum s. Celsi sanctique Vincentii invasores, et ambitione ex canonicis prius abbates dictos quam monachos, ab omni administratione et regimine ipsorum monasteriorum deposuisse.

v. Civ. n. 18. — Arnulfus in Gestis archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII 22) narrat, Herlembaldum tunc abbatem e coenobio s. Vincentii eodem modo atque abbatem s. Celsi expulisse velut symoniacum.

Monasterium s. Celsi.

Paolo Morigia Origine della Madonna di S. Celso di Milano, colla descrizione di quel tempio [1] (Milano 1594); [2] (1604). — Io. Petri Puricelli De ss. martyribus Nazario et Celso etc. deque basilicis, in quibus eorum corpora quiescunt, historica dissertatio (Mediolani 1656). — Lubin p. 212. — Giulini Mem. [1] I 31 sq. II 432 sq.; [2] I 36 sq. 678 sq. — (Gaetano Bugati) Memorie storico-critiche intorno le reliquie ed il culto di S. Celso martire (In Milano 1782). — Michele Caffi L'antica badia di S. Celso in Milano in: Arch. stor. Lomb. XV (Ser. II t. V 1888) 350 sq.

Monasterium s. Celsi Landulfus archiepiscopus Mediolanensis iuxta antiquam s. Celsi basilicam a. cr. 996 „ut clerum leniret ac populum, fundavit multisque ditavit opibus“ (Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. I c. 10 in Mon. Germ. Scr. VIII 9; cf. Guilini Mem. [1] II 431 sq.; [2] I 669 sq.; Bugati p. 112 sq.). Superest etiamnunc privilegium, quod Landulfus a. 997 nov. novo monasterio b. Celsi „quod est constructum foris et prope Mediolanensem urbem ad locum ubi antiquitus Tres moros vocabatur“ concessit (edd. Bugati p. 219 n. 3; Cod. dipl. Langob. c. 1647 n. 937 ex arch. can. s. Ambrosii). Coluerunt monachi ord. s. Benedicti. Monasterium s. Celsi, quod Sixtus IV a. 1482 Leonardo de Vicecominitibus in commendam dedit, Paulus III a. 1548 propter sinistros temporum eventus canonicis congregationis s. Salvatoris de Bononia concessit.

Chartae abbatiae s. Celsi hodie in R. archivo Mediolanensi adservantur (Fondo di religione — S. Celso). Conf. *Nuovo repertorio delle scritture et instrumenti dello monastero di S. Celso di Milano a. 1655* et *Sommario delle scritture di ragione dell' abbazia de' ss. Nazaro e Celso a. 1765.* Sed frustra privilegia antiqua Romanorum pontificum et diplomata Friderici I et Heinrici VI quaesivimus neque invenimus inter chartas monasterium s. Celsi respicientes, quas in archivo canonicorum Lateranensium Romae penes ecclesiam s. Petri ad Vincula custodito vidimus (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 132).

1 *(1065)*

Alexander II clero Mediolanen.: nuntiat, se Azzonem et Albertum, monasteriorum s. Celsi sanctique Vincentii invasores, et ambitione ex canonicis prius abbates dictos quam monachos, ab omni administratione et regimine ipsorum monasteriorum deposuisse.

v. Civ. n. 18. — Conf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII 22), qui narrat, Herlembaldum s. Celsi abbatem ab archiepiscopo consecratum velut symoniacum, armata contra eum monachorum cum famulis conspiratione, expulisse. Andreas in Vita s. Arialdi c. 4 huius insuper abbatis vel potius invasoris s. Celsi nomen profert Lanfrancum. Itaque sic emendandum esse puto: „nuntiat, se Lanfrancum et Azzonem qui et Albertum" etc.

Monasterium s. Victoris ad Corpus.

Secundi Lancellotti Historiae Olivetanae (Venetiis 1623) p. 317 sq. — Raphael Moneta Sancti Satyri confessoris, divi Ambrosii fratris, in basilica olim Portiana, nunc s. Victoris ad Corpus Mediolani quiescentis tumulus illustratus (Genuae 1656). — Lubin p. 212. — Giulini Mem. [1] III 34 sq. IV 272 sq.; [2] II 75 sq. III 88 sq. — Ambr. Nava I corpi dei ss. Vittore, Mauro martire e Satiro confessore . . nella basilica di S. Vittore al Corpo (Milano 1879). — P. P. Rotta San Vittore detta basilica Porziana (Milano 1884). — Vismara Monasteri Olivetani p. 26 sq.

Antiquissima basilica Portiana sive basilica vetus sive extramurana iuxta portam Vercellensem, ubi s. Victoris martyris corpus reconditum erat, mox s. Victoris nomen accepit. Penes eam Arnulfus archiepiscopus Mediolanensis a. 1004 monasterium Benedictinorum exstruxit, clericis ad vicinam ecclesiam s. Martini ad Corpus translatis. Benedictini ibi usque ad a. 1507 permanserunt, quo monachi Olivetani, Iulio II consentiente, eis suffecti sunt, qui a. 1542 ecclesiam s. Victoris a fundamentis instaurarunt.

Congregatione Olivetanorum a. 1797 suppressa, chartae monasterii s. Victoris in archivum reipublicae translatae sunt. Sed Eugenii III privilegium (n. 1) frustra inter eas quaesivimus neque invenimus in libro *Registro dell' archivio del ven. monastero di San Vittore al Corpo di Milano*, s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. di S. Vittore). Quasdam eiusdem monasterii chartas Carolus Morbio olim possedit, quae nunc Halae in bibliotheca Universitatis adservantur.

**1* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium.

Laud. in sententia Galdini Mediolanensis archiep. a. 1170 iul. 30 lata de controversia inter Ambrosium abbatem monasterii s. Victoris ad Corpus et Iohannem praepositum ecclesiae de Cyxillano super ecclesia ss. Faustini et Iovitae in loco q. d. Verdezagum (ed. Giulini Mem. [1] VI 538; [2] VII 129 ex autographo in archivo s. Victoris, nunc in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

Monasterium s. Dionysii.

(Antonio Castiglione) Antichità della chiesa di San Dionigi, et origine del nome di Cassano Gerardadda (In Milano 1617). — Lubin p. 211. — Giulini Mem. [1] III 174 sq.; [2] II 130 sq.

Hanc basilicam a b. Ambrosio in loco, ubi b. Barnabas apostolus evangelium praedicasse traditur, exstructam esse putant. Iuxta eam Aribertus archiepiscopus a. 1023 monasterium monachorum ord. s. Benedicti in honorem ss. Dionysii et Aurelii instituit, quod ab imperatoribus Conrado II a. 1026 (Mon. Germ. Dipl. IV 68 n. 58), Heinrico III a. 1045 et Friderico I a. 1158 (Stumpf Regg. 2270. 3819) privilegiis honestatum est. Clemens VII denique a. 1523, abbatia suppressa, ecclesiam s. Dionysii in praeposituram convertit.

Iuxta ecclesiam s. Dionysii domus hospitalis olim exstitit, cuius chartae inde ab a. 1171 hodie in archivo hospitii maioris habentur.

Tabularium monasterii s. Dionysii nunc in R. archivo Mediolanensi custoditur (Fondo di religione — San Dionigi). Conf. *Inventario delle scritture dell' abbazia di San Dioniggi che si consegnano dall' Ufficio del R. Economato all' Em. Sig. Card. Durini provisto di dett' abbazia a. 1776*, s. XVIII, ib. Apographa autem privilegiorum Heinrici III et Alexandri III Romae in archivo Congregationis ss. imaginis Salvatoris ad Sancta Sanctorum, quod est penes R. archivum, vidimus (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 242).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. Roma Arch. di stato (Sancta Sanctorum).
C = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. supra p. 19.
D = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen., s. XVIII, ib. GS III 24, et eiusdem Diplomatica Mediolanen. vol. III, s. XVIII, ib. FS IV 3 [*D*[1]]; cf. supra p. 20.
E = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. VI. VII. IX, s. XVIII ex., ib. DS IV 6. 7. 9; cf. supra p. 21.

*†*1* *(1023)*

(Benedictus VIII) concedit Ariberto archiep. Mediolanen. monasterium s. Vincentii, quod se exemptum dicebat, ut ex eius sanguine monasterium s. Dionysii construat; in cuius rei testimonium papa corpora ss. Quirini, Nicomedis et Abundii eidem donat.

Galv. Flammae Manipul. florum c. 137 (ed. Muratori Scr. XI 614). — Regg. Giulini Mem. [1] III 175; [2] II 131. JL. —.

De re merito dubitat Giulini.

2 *Vercelli 1147 mart. 3*

Eugenius III Airaldo abbati etc.: suscipit mon. s. Dionysii Mediolanen. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, inter quas totam parochiam suburbii illius portae q. d. porta Nova, sicut per O(berti) archiep. sententiam legitime monachis adiudicata est; statuit, ut 4 clerici ipsius monasterii, qui sint de ordine decumanorum Mediolanen. ecclesiae, ab abbate in eadem ecclesia ponantur et ordinentur; irritum esse censet

quicquid Adalbertus dictus abbas, ipsius monasterii invasor, per venditiones, pignorationes, infeudationes, investituras, libellos, commutationes, locationes seu alio quolibet modo alienavit, et concedit facultatem ad ipsam b. Dionysii ecclesiam revocandi, quemadmodum per sententiam consulum Mediolanen., a Rubaldo b. m. archiep. confirmatam, legitime iudicatum est; confirmat decimas. — Religiosis desideriis. Ego Eugenius etc. Subscr. 6 card. Dat. Vercell. p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., 5 non. mart., ind. 10, inc. d. a. 1146, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 3.

A. [C f. 49. D. E VI f. 259]. — Edd. Giulini Mem. [1] V 586 ex C (cf. V 455 sq.); [2] VII 108 (cf. III 342) = Migne CLXXX 1194 n. 160. — Regg. J. 6291. JL. 9008.

Conf. Oberti archiepiscopi diploma a. 1146 (ed. Giulini Mem. [1] V 584; [2] VII 107).

3 *Laterano 1157 nov. 10*

Hadrianus IV Wifredo abbati etc.: ad exemplar Eugenii *(n. 2)* suscipit mon. s. Dionysii Mediolanen. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut n. 2)*. — Iustis religiosorum. Ego Adrianus etc. Subscr. 9 card. Dat. Lat. p. m. Alberti s. Adriani diac. card. vicem d. Rolandi S. R. E. presb. card. et cancellarii gerentis, 4 id. nov., ind. 6, inc. d. a. 1157, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 3.

A. [C f. 52. D[1] f. 36. E VII f. 143]. — Edd. Muratori Antiq. V 1035 ex C = Migne CLXXXVIII 1527 n. 145. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 79; [2] III 467. J. 6993. JL. 10309.

**4* *(1160)*

Oddo S. R. E. diac. card. et apost. sedis legatus praecipit Iohanni presbytero de s. Iacobo de burgo portae Novae, ne divina officia parochianis monasterii s. Dionysii celebrare et alia ad ius parochiale pertinentia ministrare praesumat.

Laud. in Oberti Mediolanen. archiep. charta a. 1160 iun. 6 (autogr. est in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

**5* *(1160)*

Oddo et Arditio card. et apost. sedis legati idem praecipiunt *(ut n. 4)*.

Laud. ut n. 4. — Reg. JL. —.

**6* *(1160)*

Alexander III confirmat Oberti archiep. Mediolanen. sententiam et praecepta Oddonis et Arditionis *(n. 4. 5)*, ne ullus in parochia burgi portae Novae, invitis monachis s. Dionysii, divina officia celebrare et alia ad ius parochiale pertinentia ministrare praesumat.

Laud. ut n. 4. — Reg. JL. —.

7 *Sens 1164 nov. 4*

Alexander III Wifredo abbati etc.: suscipit mon. s. Dionysii Mediolanen. sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut n. 3)*. — Religiosis desideriis. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Senonis p. m. Hermanni S. R. E. subdiac. et not., 2 non. nov., ind. 13, inc. d. a. 1164, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 6.

A. [B s. XV. C f. 58. D[1] f. 121. E IX f. 36]. — Ed. PflugkH. Acta III 212 n. 204 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 330; [2] III 656. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 668 n. 7407a. JL. 11079.

Monasterium s. Mauritii q. v. Monasterium Maius.

Carlo Gallutio Antichità del Monastero Maggiore dall' a. 898 sino all' a. 1640, ms. s. XVII (non vidi). — Lubin p. 213. — Giulini Mem. [1] I 251 sq. II 293 sq.; [2] I 202 sq. 562 sq.

De origine monasterii Maioris iuxta portam Vercellensem siti, quod moniales ex ordine s. Benedicti tenuerunt, Mediolanenses scriptores valde discordant; alii Theodelindae reginae aut Desiderio regi Langobardorum, alii s. Martino Turonensi aut s. Sigismundo regi Burgundionum, alii Ottoni I imp. fundationem eius attribuentes. Certe iam saec. X exstitit. A. 1506 monasterium Maius congregationi s. Iustinae de Padua, iubente Iulio II, addictum est.

Archivum monialium hodie in R. archivo Mediolanensi custoditur (Fondo di religione — Monastero Maggiore). Ibi quoque exstant inventaria 1) *Notta di diversi instromenti, privilegii, donationi, sentenze et altre scritture transontate fuori dall' archivio del Monastero Maggiore .. da Gio. Batt. Bianchini a. 1664 al 1668* 2) *Scritture dell' archivio del Monastero Maggiore a. 1687* sive *Inventario generale di tutti li instrumentarii delle scritture e cassetti che sono nell' archivio del s. imperiale et ducale monastero di S. Mauritio detto il Maggiore .. da Gius. Maria Soldati a. 1687* 3) *Registro e rubrica generale di tutto l' archivio del s. imperial Monastero Maggiore di Milano da Alessandro Tassi,* s. XVII. Sed caveant, qui chartis huius tabularii utantur; repletum enim est tabulis falsis, quas Blanchinius et Gallutius impudenter finxerunt, ut demonstrarent, Vicecomitum gentem et Attonem episcopum Vercellensem (cf. Eccl. cathedr. n. †3; supra p. 69) a Desiderio rege Langobardorum originem duxisse (cf. Sickel in Mon. Germ. Dipl. I 631; A. Holtzmann in N. Archiv XXV 466 sq.; L. Schiaparelli I diplomi di Berengario I p. 371. 396). Praeter diplomata spuria Berengarii I a. 898 et a. 920, Berengarii II et Adalberti a. 950 et a. 959, Ottonis I a. 964, Arduini a. 1002, Ottonis III a. 997 pleraeque chartae, in quibus de curte et ecclesia in loco Arosii *(Arosio)* agitur, a falsariis illis confictae sunt, inter quas notamus chartam Erminzae et Mariae atque Hugonis et Hermenulfi sive Aldigerii comitum, qua a. 913 ecclesiae b. Petri et Pauli Romae ecclesiam et monasterium et hospitale ss. Nazarii et Celsi Arosii in ius et proprietatem tradiderunt (cf. Cod. dipl. Langob. c. 1779).

B = Cop. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Monastero Maggiore).
C = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. supra p. 19.
D = Cornelii Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 3; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.
E = E. Bonomi Monumenta parthenonum s. Mariae de Aurona et s. Mauritii monasterii Maioris nuncupati ab a. 916 ad a. 1335, s. XVIII, Milano Bibl. Braidense AE XV 16; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 344 sq.
F = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. VI, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 6; cf. supra p. 21.

1 *Brescia 1148 iul. 29*

Eugenius III Margaritae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Mauritii Maioris sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis. — Piae postulatio. Ego Eugenius etc. Subscr. 9 card. Dat. Brixiae p. m. Guidonis [S. R. E.] diac. card. et canc., 4 kal. aug., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 3.

2 B s. XVII. C f. 89. D f. 219. E p. 373 n. 43. F f. 299. — Edd. Puricelli De ss. martyribus Nazario et Celso p. 95 ex archetypo apud moniales adservato. Muratori Antiq. V 563 ex C = Migne CLXXX 1360 n. 313. — Regg. Giulini Mem. [1] V 479. 592; [2] III 364. VII 111. J. 6447. JL. 9286.

**2* *(1191—92)*

Celestinus III committit abbati s. Ambrosii et praeposito s. Georgii de Palatio Mediolanen. causam, quae inter praepositum et canonicos de Mariano ex una parte et Margaritam abbatissam mon. s. Mauritii ex altera super iure patronatus ecclesiae de Arosio vertitur.

Laud. in charta a. 1192 iun. 6. — Reg. JL. —.

Marelianum, hodie *Mariano Comense*, ubi adhuc exstat ecclesia parochialis s. Stephani. Ex archivo huius ecclesiae Giulini Mem. [1] IV 133; [2] II 469 chartam a. 1068 datam vulgavit.

Monasterium s. Radegundae.

Antiquissimum hoc monasterium s. Mariae et s. Salvatoris, cuius prima memoria a. 874 habetur in Garibaldi episcopi Bergomensis testamento (edd. Giulini Mem. [1] I 456; [2] VII 17; Lupi Cod. dipl. Berg. I 839; Fumagalli Cod. dipl. s. Ambros. p. 396; Cod. dipl. Langob. c. 416 n. 246), olim Wigelindae appellatum, saec. XII, ut videtur, s. Radegundae nomen accepit (cf. Giulini Mem. [1] I 327 sq.; [2] III 424 sq.). Tenuerunt moniales s. Benedicti usque ad a. 1783. Situm fuit haud longe ab ecclesia metropolitana (cf. Lubin p. 213. 214).

Eugenii III privilegium frustra quaesivimus.

**1* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium.

Laud. in Oberti archiep. Mediolanen. sententia a. 1154 m. iul. prolata de controversia inter abbatissam monasterii s. Radegundae et vicinos s. Simpliciani super sacerdote eligendo in eadem ecclesia (ed. Giulini Mem. [1] VI 522; [2] VII 119 ex archivo s. Simpliciani; autographum est hodie in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

Monasterium s. Agathae.

Unicam huius monasterii notitiam invenimus in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 104), ubi legimus:

„Monasterium sanctae Agathae VI denarios Mediolanenses [VI Mediolanenses].“

Aut erraverunt, ut saepius constat, Albinus et Cencius, monasterium s. Agathae ex alia dioecesi (Papiensi? ubi monasterium s. Agathae exstitit, quod specialiter ad Romanam ecclesiam et apostolicam tutelam pertinuit, in Libro censuum S. R. E. tamen omissum) sub Mediolanensi perperam notantes, aut ignoramus quid fuerit et ubi situm hoc monasterium, quod tamen idem esse ac monasterium illud s. Agathae de Aurona in urbe Mediolanensi A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 312 sq. autumat. Itaque res in dubio manet.

Domus hospitalis s. Stephani in Brolio.

Io. Iac. Ghilinus De origine hospitalis maioris (Mediolani 1508). — Paolo Morigi Tesoro precioso de' Milanesi . . di tutte le opere di carità, limosine nella città di Milano [1] (Milano 1599); [2] Raccolta nobilissima, nella quale si descrivono tutte l' oppere di carità christiana e limosine che si fanno nella città di Milano, dagli hospitali, case pie, monasteri ed altri luoghi (In Milano 1602); [3] (1609). — Io. Bapt. Della Porta Iuridica relatio de immunitate ecclesiastica et libertate . . insignis hospitalis magni Mediolani (Mediolani 1721). — Notizie storiche sull' Ospedale maggiore di Milano (Milano 1835). — Gaetano Caimi Notizie storiche del grand' Ospitale di Milano (Milano 1857). — G. Caimi Guida storico-artistica dell' Ospitale maggiore di Milano (Milano 1857). — Andrea Verga Intorno all' Ospitale maggiore di Milano nel secolo XVIII. Cenni storici (Milano 1873). — Carlo Casati L' ospitale di S. Nazaro in Brolo volgarmente detto dei Porci in: Arch. stor. Lomb. I (1874) 355 sq. — Carlo Branca Cenni storici sull' origine e la fondazione dei luoghi pii elemosinieri di Milano amministrati dalla Congregazione di carità (Milano 1880). — Pietro Canetta Cenni sull' Ospedale maggiore di Milano e sulla sua beneficenza (Milano 1880). — P. Canetta Cronologia dell' Ospedale maggiore di Milano (Milano 1884).

Vigintinovem olim nosocomia Mediolani exstitere, quae enumerare longum est. Ea omnia Franciscus Sfortia IV dux, qui celebre illud nosocomium q. d. maius exstruxit, a. 1456 huic subiecit, impetrato a Pio II unionis decreto a. 1458 dec. 9. De archivo novi huius hospitii maioris, ubi chartae ceterorum nosocomiorum nunc adservantur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 73 sq. et Pio Pecchiai L'archivio degli istituti ospitalieri di Milano (Milano 1909).

Domum hospitalem de Brolio penes ecclesiam s. Stephani, ubi nunc aedes hospitii magni exstant, a Godofredo de Bussero a. 1145 fundatam esse, Giulini Mem. [1] V 442 sq.; [2] III 334 sq. narrat. Inter eius monumenta peculiari memoria digna est conventio, quam magister et fratres huius domus hospitalis cum decanis consortii pauperum a. 1168 inierunt quamque Galdinus archiepiscopus et iterum Clemens III (n. 1) confirmaverunt.

Chartae nosocomii de Brolio nunc, ut iam diximus, in archivo hospitii maioris adservantur.

B = Cop. Milano Arch. dell' Ospedale maggiore (Broglio).

1 *Laterano 1190 mart. 1*

Clemens III magistro et fratribus hospitalis et decanis consortii pauperum: confirmat ea, quae inter eos de mandato fe. me. Galdini Mediolanen. archiep.,

tunc apost. sedis legati, rationabiliter statuta sunt, scripto de re verbotenus inserto. — Usus approbare. Dat. Lat. kal. mart. pont. n. a. 4.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Regg. Della Porta p. 41 n. 87. Giulini Mem. [1] *VIII 76;* [2] *IV 55. JL. —.*

Conventio haec a. 1168 aug. 22 inita legebatur olim in tribus tabulis lapideis, affixis muro hospitalis Brolii, unde transcripserunt Franc. Castelli in cod. bibl. Ambros. N 300 sup. f. 3, Io. Petrus Puricelli in Adversariis suis f. 122 ib. C 76 inf., Nicolaus Sormani in volumine III Diplomaticae Mediolanensis f. 139 ib. FS IV 3, Iulius Caesar Della Croce in Codicis dipl. Mediolanensis vol. IX f. 64 ib. DS IV 9. Eam vulgarunt Saxius Archiepp. Mediolanen. series II 564 = Cappelletti XI 173; Giulini Mem. [1] VI 364 (cf. VI 389 sq.); [2] III 684 (cf. III 681 sq.); Forcella Iscrizioni VIII 75. Tabularum superest una, quae hodie in cavaedio bibliothecae Ambrosianae adservatur; cf. Diego Sant'Ambrogio in Arch. stor. Lomb. XXI (Ser. III t. II 1894) 186.

**2* *(1191)*

Celestinus III committit Miloni archiep. Mediolanen. causam inter decanos scholae Barnabae de Brolio et Guilelmum de Cimiliano magistrum hospitalis de Brolio super pluribus capitulis cognoscendam et debito fine terminandam.

Laud. in sententia a Milone archiep. Mediolanensi a 1191 aug. 19 prolata (apogr. s. XIII). — Reg. JL. —.

De domo hospitali s. Barnabae, ab eodem Godofredo de Bussero fundata, cf. Giulini Mem. [1] V 443 sq. VI 80 sq.; [2] III 334 sq. 357.

Domus hospitalis s. Ambrosii.

Nosocomium b. Ambrosii cum ecclesia s. Michaelis ei attigua satis antiquum est. Fuit monachorum b. Ambrosii, sicut ex sententia ab Oberto Mediolanensi archiepiscopo a. 1153 prolata (edd. Puricelli Ambros. mon. p. 709 n. 409 et Muratori Antiq. II 1269) colligitur.

Chartae domus hospitalis s. Ambrosii inde ab a. 1124 adservantur in archivo hospitii maioris, ubi repertorium quoque omnium scripturarum domus hospitalis s. Ambrosii s. XVI ex. confectum habetur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 73.

A = Orig. Milano Arch. dell' Ospedale maggiore (S. Ambrogio).
B = Cop. ib.

1 *Laterano 1194 feb. 5*

Celestinus III magistro et fratribus hospitalis, quod est prope ecclesiam b. Ambrosii: confirmat concessiones, quas b. m. Obertus Mediolanen. archiep. eis fecit et scripto authentico confirmavit. — Iustis petentium. Dat. Lat. non. feb. pont. n. a. 3.

A. [B s. XIX]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 125 n. 41 ex A. — Reg. JL. —.

Domus hospitalis s. Simpliciani.

Duo olim nosocomia iuxta ecclesiam s. Simpliciani exstabant, alterum a. 1039 ab Azone et Reinza conditum et abbati s. Simpliciani subiectum, alterum a. 1091 a Lanfranco q. d. de la Pila et Fraxia fundatum sub defensione

et ordinatione hominum portae Comacinae (cf. Giulini Mem. [1] III 345 sq. IV 290 sq.; [2] II 256 sq. 587 sq.), de quo in charta, quae sequitur, fusius agitur. Adnotamus insuper Galdini archiepiscopi Mediolanensis privilegium a. 1170 iun. 5 datum (ed. Mazzucchelli Osservazioni p. 305 n. 3).

Chartae domus hospitalis s. Simpliciani inde ab a. 1091, inter quas Alexandri III privilegium autographum Oprando abbati monasterii s. Simpliciani a. 1179 mart. 20 indultum (cf. supra p. 97 n. 8), cum inventario a. 1583 confecto, hodie in archivo hospitii maioris, ut iam diximus, custodiuntur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 73. Sed frustra quaesivimus libellum supplicem, qui sequitur (n. 1).

1 *(1196)*

Libellus supplex vicinorum quorundam portae Comacinae, ad quos ius patronatus hospitalis ipsius pertinet, C(elestino III) oblatus, ut iustitiam ipsius hospitalis sive per se ipsum sive per cardinales aut per alios iudices causa decisa conservare dignetur.

Ed. Mazzucchelli Osservazioni p. 308 n. 5 ex apogr. s. XIII in archivo hospitii maioris. — Reg. JL. —.

Certe hic libellus ad causam pertinet, de qua in n. 2. 3 agitur. Vicini enim conquesti sunt de sententia, quam archiepiscopus in favorem abbatis monasterii s. Simpliciani dedit, ad sedem apostolicam appellantes et postulantes, ut papa ipsis iustitiam conservaret, etiamsi altera pars „dimidium thesauri Constantinopolitani ei vellet offerre".

**2* *(1196)*

Celestinus III concedit M. magistro et conversis hospitalis s. Simpliciani inter se super eodem hospitali litigantibus Cynthium s. Laurentii in Lucina et Iohannem s. Priscae presb. card. auditores de sententia ab O(berto) Mediolanen. archiep. prolata.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *(1196)*

Celestinus III confirmat sententiam ab O(berto) Mediolanen. archiep. in controversia, quae inter mag. M. et conversos hospitalis s. Simpliciani super eodem hospitali habebatur, prolatam, licet appellationis obstaculo hucusque fuerit impedita, statuens, ut ipsius hospitalis fratres abbati eiusque successoribus oboediant in perpetuum tamquam praelatis suis et dominis, sicut archiepiscopus ipse praecepit. — In his quae.

Comp. II lib. V t. 23 c. 1. Decr. Gregorii IX lib. V t. 40 c. 15. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 422 = Migne CCVI 1193 n. 290. Friedberg II 915. — Regg. J. 10623 et JL. 17478 ad a. 1196—97.

Sententia Oberti II archiep. Mediolanensis, qui ab a. 1195 m. sept. usque ad a. 1196 m. iun. sedit, desideratur.

Domus Cruciferorum s. Mariae.

De ordine Cruciferorum iam in Italiae pontificiae vol. V p. 284 sq. disseruimus. Mediolani quoque Cruciferi domum habuerunt. Auctor enim

historiae ms. ordinis Cruciferorum [*C*] narrat, consules Mediolanenses a. 1172 Iacobo magistro Cruciferorum ecclesiam s. Mariae de la Vista concessisse, ut ibi resideret (cf. etiam Leoni L'origine et fondatione dell'ordine de'Crociferi. In Venetia 1599), atque etiam in Gregorii IX privilegio amplissimo a. 1228 iul. 10 Bartholomaeo magistro Cruciferorum concesso (ed. Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 123 n. 209) legimus: „hospitale s. Mariae de Mediolani". Perpauca tamen de hac Cruciferorum domo scimus. Saec. XIII et XIV prior et fratres hospitalis Cruciferorum in ecclesia s. Crucis iuxta portam Ticinensem haud longe ab ecclesia s. Eustorgii resederunt; cf. Giulini Mem. [1] V 522 sq.; [2] III 394 sq.

Mediolanense archivum Cruciferorum prorsus, ut iam diximus, periit. Chartae inde ab a. 1188, quae ad domum hospitalem s. Crucis Mediolani pertinent, in archivo hospitii maioris Mediolani adservantur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 73. Alexandri III vero privilegium, quod sequitur, ex historia ms. Cruciferorum s. XVII exscripsimus; cf. Gött. Nachr. 1899 p. 210.

C = Storia dell'ordine dei Crociferi, s. XVII, Treviso Bibl. comunale cod. 474.

1 *Anagni 1173 nov. 18*

Alexander III Iacobo procuratori eccl. s. Mariae, quae apud Mediolanum sita est etc.: suscipit domum cum omnibus possessionibus sub apost. protectione; statuit, ne ulli laico liceat decimas a fratribus exigere; prohibet insuper, ne praeposito vel clericis s. Eustorgii nec s. Petri in campo Laudensi aut s. Laurentii vel alicui alii, nisi Mediolanensi archiep., ius parochiale in ecclesia sibi liceat vindicare; concedit plenam facultatem magistrum et procuratorem eligendi. — Viros religiosos. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Anagniae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 14 kal. dec., ind. 7, pont. n. a. 15.

C f. 371. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. Gött. Nachr. 1899 p. 230 n. 11. JL. —.

Civitas Mediolanensis

(Clerus et populus)

Praeter libros, quos supra p. 16 sq. recensuimus, conferas etiam Amato Amati Ariberto e Lanzone ossia Il risorgimento del Comune di Milano (Milano 1865). — Fr. Schupfer La società Milanese all' epoca del risorgimento del Comune (Bologna 1869). — Ernst Anemüller Geschichte der Verfassung Mailands in den Jahren 1075—1117 (Halle 1881). — O. Tschirch Beiträge zur Geschichte Mailands von der Zerstörung der Stadt bis zum Ausgange Friedrichs I (Brandenburg 1884). — R. Bonfadini Origini del comune di Milano (Milano 1890). — Gius. Paolucci L'origine dei comuni di Milano e di Roma (Palermo 1892). — Ezio Riboldi Le sentenze dei consoli di Milano nel secolo XII in: Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. III 1905) 229 sq.

Pontificum Romanorum epistolae ad Mediolanenses maxima ex parte Patarenorum causam respiciunt. Praeterea epistolas collegimus, quas Romani pontifices ad clerum Mediolanensem aut ad clerum et populum Mediolanensem aut ad singulos clericos Mediolanenses miserunt, inter quos peculiari nota

dignus est Magnus Felix Ennodius, qui usque ad a. 513 diaconus ecclesiae Mediolanensis fuit, antequam episcopus Ticinensis factus est. De eo cf. M. Fertig Magnus Felix Ennodius und seine Zeit I—III (Passau und Landshut 1855—60); Franc. Magani S. Ennodio vescovo di Pavia I—III (Pavia 1886); S. Léglise Oeuvres complètes de Saint Ennodius évèque de Pavie I (Paris 1906).

Restat, ut de Mediolanensis ecclesiae clero breviter exponam. Narrant enim, ipsum s. Ambrosium 72 presbyteros in Mediolanensi ecclesia praeter clerum maiorem instituisse, quibus s. Dionysius episcopus 28 presbyteros adiunxerit. Sed decumanorum origo in tenebris latet; cf. Io. Petri Puricelli De decumanis ecclesiae Mediolanensis dissertatio historica, ms. s. XVII, Milano Bibl. Ambros. D 136 et Bibl. Trivulz. cod. 1515; Giulini Mem. [1]I 293 sq.; [2]I 234 sq.; Fumagalli Antichità Longobardico-Milanesi III 330 sq. Id vero constat, hos centum decumanos in undecim ecclesias maiores, quae appellabantur matrices, et undecim ecclesias minores, quae appellabantur cappellae, distributos fuisse. Matrices fuere ecclesiae s. Mariae q. d. hyemalis, s. Theclae q. d. aestiva, s. Georgii in Palatio, s. Ambrosii, s. Naboris, s. Victoris ad Corpus sive basilica Portiana (postea s. Martini), s. Laurentii, s. Eustorgii, s. Nazarii, s. Stephani in Brolio, s. Dionysii; cappellae vero ecclesiae s. Vitalis, s. Petri in campo Laudensi, s. Euphemiae, s. Calimerii, ss. Romani et Babilae, s. Michaelis subtus domum, s. Fidelis, s. Iohannis ad Concam, s. Alexandri, s. Mariae ad Circlum. Decumanorum caput primicerii titulum duxit. De eius electione temporibus Alexandri III diutinam controversiam inter Galdinum archiepiscopum et decumanorum congregationem agitatam fuisse, ex n. 62 novimus.

De archivo civitatis penes ecclesiam s. Carpofori custodito cf. Milano e il suo territorio II (1844) 186 sq.; St. Labus in Arch. stor. Lomb. I (1874) 69 sq.; Gli istituti scientifici, letterari ed artistici di Milano (1880) p. 77 sq.; v. Pflugk-Harttung Iter p. 45; Gentile Pagani in Rivista delle biblioteche e degli archivi X (1899) 53 sq.

**1* *(cr. 505)*

Symmachus Ennodio litteras dat, quibus de expensa, quae pro necessitatibus suis Ravennae facta est, iubet quicquid opus sit fieri, cum ipsius debere securitate compleri.

Laud. in Ennodii epistola ad Luminosum missa Epp. lib. III n. 10 (Opp. edd. Migne LXIII 59 n. 10; G. Hartel in Corp. Scr. eccl. VI 77 n. 10; Fr. Vogel in Mon. Germ. Auct. antiq. VII 83 n. 77; Léglise I 199). — Reg. JK. —.

De tempore cf. Vogel in N. Archiv XXIII 67. — De re cf. etiam Ennodii epistolas ad Hormisdam Epp. lib. V n. 13 et lib. VI n. 33 (Opp. edd. Migne LXIII 94 n. 13; Hartel l. c. VI 136 n. 13; Vogel l. c. VII 183 n. 235 et Migne LXIII 112 n. 33; Hartel l. c. VI 168 n. 33; Vogel l. c. VII 229 n. 300) et alteram Ennodii epistolam ad Luminosum Epp. lib. VI n. 16 (Opp. edd. Migne LXIII 107 n. 16; Hartel l. c. VI 158 n. 16; Vogel l. c. VII 223 n. 283). — Praeterea adnotamus breviter epistolas, quas Ennodius ad Symmachum papam misit (Epp. lib. IV n. 1. 8. 22. 29; V n. 10. 24; VI n. 31; VIII n. 32. 38). Epistolam lib. V n. 30 ad Symmachum papam directam esse Sirmondus contendit; alii vero eam Caesario Arelatensi episcopo inscriptam esse rectius censent.

2 *(593 mart.)*

Gregorius I Magno presbytero eccl. Mediolanen.: conquerenti, quod Laurentius qd. ep. *(†592 aug. 21)*, nullis culpis exstantibus, ipsum communione privaverit, mandat, ut huius praecepti auctoritate munitus, officium suum securus peragat; adhortatur eum, ut ita se in cunctis utilitatibus ecclesiae suae exhibeat, quatenus nec offensa eum aliqua de neglecto respiciat; iubet, ut clerum et populum (Mediolanen.) admoneat, ut ad eligendum nullatenus dissentiat sacerdotem, sed uno consensu sibi eligant consecrandum episcopum. — Sicut exigente.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 26. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 642 (lib. III ep. 26). Mansi IX 1127 n. 26. Troya Cod. dipl. Longob. I 285 n. 101. Migne LXXVII 623 n. 26. Mon. Germ. Epp. I 183 n. 26. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 3. J. 866. JE. 1230.

3 *(593 april.)*

Gregorius I presbyteris, diaconibus et clero Mediolanen. ecclesiae: nuntiat, se eorum epistolam de electione Constantii diaconi, cui tamen nullius erat inserta subscriptio, a Magno presbytero *(cf. n. 2)* et Hippolyto clerico portatam suscepisse; transmittit Iohannem subdiac. apost. sedis, ut electum secundum modum decessoris eius faciat episcopum consecrari. — Epistolam dilectionis.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 29. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 644 (lib. III ep. 29). Mansi IX 1129 n. 29. Troya Cod. dipl. Longob. I 286 n. 102. Migne LXXVII 626 n. 29. Mon. Germ. Epp. I 186 n. 29. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 44 n. 4. J. 869. JE. 1233.

De re cf. Palladini Della elezione degli arcivescovi di Milano I 39 sq. et quae P. Ewald in Mon. Germ. Epp. I 187 adnotat.

4 *(600 sept.)*

Gregorius I presbyteris, diaconibus et clero Mediolanen.: dolet de obitu Constantii ep.; decernit, Deusdedit diaconum ad episcopatus officium ab eis unanimiter electum praesentium scriptorum auctoritate solemniter ordinari; monet, ne scripto Agilulfi (regis Langobardorum) moveantur, cum in hominem, qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur, nulla praebeat ratione consensum, quia vicarius s. Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur, et quia alimentorum s. Ambrosio servientibus clericis nihil in hostium locis, sed in Sicilia et in aliis reipublicae partibus consistit; transmittit Pantaleonem notarium, qui Deusdedit faciat consecrari; mandat, ut ei de possessiunculis, quas Magnus qd. presbyter *(cf. n. 2)* commissas habuerat, vel de aliis ecclesiae Romanae utilitatibus se studeat in omnibus devotos exhibere. — Quantus nos.

Reg. Gregorii I lib. XI ep. 6. [Landulfi Hist. Mediolanen. lib. II c. 9]. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1094 (lib. XI ep. 4). Muratori Scr. IV 73. Mansi X 250 n. 65. Mon. Germ. Scr. VIII 48. Troya Cod. dipl. Longob. I 494 n. 235. Migne LXXVII 1122 n. 4 et CXLVII 851. Mon. Germ. Epp. II 265 n. 6. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 32. J. 1376. JE. 1796.

cf. Palladini Della elezione degli arcivescovi I 41 sq.

5 *(600 oct.)*

Gregorius I presbyteris, diaconibus et clero Mediolanen.: adhortatur eos, ut causam Arethusae clarissimae feminae sine mora, aequitate servata, terminent. — Latrix praesentium.

Reg. Gregorii I lib. XI ep. 11. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. II 1103 (lib. XI ep. 16). Mansi X 257 n. 10. Troya Cod. dipl. Longob. I 499 n. 237. Migne LXXVII 1131 n. 16. Mon. Germ. Epp. II 272 n. 11. — Regg. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 46 n. 33. J. 1364. JE. 1801.

6 *(879 oct.)*

Iohannes VIII omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus et omni clero s. ecclesiae Mediolanen.: nuntiat, se una cum s. synodo id. oct. *(oct. 15)* peracta Anspertum dudum archiep. episcopali honore privavisse; iubet, ut omnes uno animo unoque voto convenientes atque convocantes pastores vel populum civitatis, de electione alterius, qui de cardinalibus presbyteris aut diaconibus dignior fuerit repertus, ad archiepiscopatus honorem promoveant etc.

v. Archiepisc. n. 76.

7 *(881)*

Iohannes VIII Anselmo archidiac. Mediolanen.: conquerente Ansperto s. Mediolanen. eccl. archiep., quod velut schismaticus per alienas parochias contra canonica statuta commorari praesumpserit, iubet, ut de praesenti ad sinum et gremium s. Mediolanen. ecclesiae, quam furibundo animo reliquit, redire festinet etc.

v. Eccl. cathedr. n. 1.

8 *881 feb. 15*

Iohannes VIII Attoni excommunicato: conquerente Ansperto s. Mediolanen. eccl. archiep., praecipit, eum cum omni celeritate reverti ad veram Ansperti satisfactionem cum filiis et eius omnibus complicibus, omnibus tamen ecclesiae depraedationibus in integrum restitutis et secundum ipsius ecclesiae privilegium emendatis atque solutis; quodsi contempserit, iubet, eum cum filiis et complicibus omni ecclesiastica sese communione privatum et a coetu atque societate omnium christianorum seclusos et damnatos exsistere. — Missa praesulatui. Dat. 15 kal. mar. ind. 14.

Reg. Iohannis VIII ep. 274. — Edd. Carafa Epp. decr. III 482 n. 262. Mansi XVII 193 n. 262. Migne CXXVI 921 n. 311. Atti del R. Istituto Veneto Ser. VII t. II (1891) 169. — Regg. J. 2558. JE. 3336.

**9* *(1057)*

Coram Stephano IX de Landulfi et Arialdi causa agitur.

v. Archiepisc. n. 91.

**10* *(1057 nov.)*

Stephanus IX mittit Mediolanum a latere suo Hildebrandum archidiaconum et Anselmum Lucen. ep.

v. Archiepisc. n. 92.

**11* *(1059 in.)*

Nicolaus II, a legatis Mediolanensibus rogatus, mittit Petrum Hostien. ep. et Anselmum Lucen. ep., ut Mediolanen. ecclesiam visitent et corrigant.

v. Archiepisc. n. 93.

**12* *(1059 april.)*

Coram Nicolao II causa Arialdi agitur.

cf. Archiepisc. n. 94.

13 *(1059—60)*

Nicolaus II Mediolanensibus: docet, Romanam ecclesiam omnes, sive patriarchatuum apicem sive metropoleon primatus aut episcopatuum cathedras vel ecclesiarum cuiuscumque ordinis dignitatem instituisse, unde non dubium, quia, quisquis cuilibet ecclesiae ius suum detrahit, iniustitiam facit; qui autem Romanae ecclesiae privilegium, ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum, auferre conatur, hunc procul dubio in haeresim labi et dicendum esse haereticum. — Quae autem. (Omnes sive).

Deusdedit Coll. can. lib. I c. 167 [136]. Anselmi Coll. can. lib. I c. 63. Gratiani Decr. I D. 22 c. 1. — Edd. Martinucci p. 100. Wolf v. Glanvell p. 106. PflugkH. Acta II 93 n. 127. Thaner Anselmi Coll. can. p. 31. Friedberg I 73. — Regg. PflugkH. Iter p. 191 n. 129. JL. 4424.

Excerptum legitur in Petri Damiani Libello q. d. Actus Mediolani (Opusc. V).

14 *(1061 oct.)*

Alexander II omnibus Mediolanensibus, clero et populo: nuntiat, se, Mediolanen. ecclesiae filium et Ambrosianis uberibus sublactatum, ad famulatum apost. sedis ascendisse; hortatur eos, ut sicut membra sua, viscera animae suae, sic satagant per viam mandati celestis incedere, ut mens sua merito semper debeat de sancta consanguineorum suorum conversatione gaudere. — Divini iudicii.

Exstat in Petri Damiani epist. lib. V ep. 7. — Edd. Baronius Annal. eccl. ad a. 1061 c. 57. Petri Damiani Opp. ed. C. Caetanus [1] I 74 n. 7; [2] I 151 n. 7. Petri Damiani Epp. libr. 8 ed. C. Caetanus p. 401 n. 7 = Migne CXLIV 348 n. 7. Mansi XIX 941 n. 1 = Migne CXLVI 1279 n. 1. Giulini Mem. [1] IV 68; [2] II 421. — Regg. J. 3373. JL. 4469.

15 *(1063?)*

Alexander II Landulfo et Arialdo clericis: scribit haec: „Possumus in periurio aliquo crimine lapsis misericordiae manum porrigere, sed non debemus ad futurae perditionis exemplum licentiam dare". — Possumus in.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 46. [Ivonis Decr. XII c. 24]. — Edd. Mansi XIX 980 = Migne CXLVI 1281 n. 2. — Regg. Ewald in N. Archiv V 337 n. 46. J. 3374 ad a. 1061. JL. 4502.

Conf. etiam Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII 22) et Vitam Arialdi auctore Andrea c. 16.

16 *(cr. 1064)*

Alexander II [clero et populo] Mediolanen.: consulentibus, quod s. apost. sedi videatur super illis sacerdotibus, quos Wido archiep. ab officio suspendit, praecipit, ut sic ei oboedire studeant, quemadmodum b. Petro Apostolorum principi. — Inquisitum est.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 25. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 46 n. 91. — Regg. Ewald in N. Archiv V 333 n. 25. JL. 4550.

**17* *(cr. 1064)*

Alexander II praecipit Herlembaldo, Landulfo fratre eius mortuo, ut Christi adversariis in defensione iustitiae usque ad proprii sanguinis effusionem viriliter cum Arialdo resistat; cui etiam ex b. Petri parte mirificum vexillum dat.

Vita s. Arialdi auctore Andrea c. 4. — Reg. JL. —.

Conf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII 22). — Quo anno Landulfus mortuus fuerit, nescimus; cf. Meyer von Knonau Jahrbücher Heinrichs IV und Heinrichs V t. I 438 not.

18 *(1065)*

Alexander II clero Mediolanen.: nuntiat, se Azzonem et Albertum, monasteriorum s. Celsi sanctique Vincentii invasores, et ambitione ex canonicis prius abbates dictos quam monachos, ab omni administratione et regimine ipsorum monasteriorum deposuisse. — Iudicio sancti.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 37. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 51 n. 103. — Regg. Ewald in N. Archiv V 335 n. 37. JL. 4579.

De re cf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII c. 17) et Vitam s. Arialdi auctore Andrea c. 4.

19 *(1063—65)*

Alexander II clero Mediolanen.: scribit, se de infamia Lanfranci valde condoluisse; nuntiat, se auctoritatem s. Gregorii et ss. praedecessorum suorum sequentem, eundem, de obiecto crimine nullam professionem facientem, ante praesentiam suam simplici sacramento, ut moris et auctoritatis est, ab huius criminis obiectione se defensurum remisisse. — Nos de infamia.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 45. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 48 n. 96. — Regg. Ewald in N. Archiv V 337 n. 45. JL. 4559.

Quis hic Lanfrancus (episcopus?) fuerit nescimus. De eo cf. etiam Bresslau in N. Archiv XV 189, cui tamen consentire nequimus. Sed adnotamus, tunc Lanfrancum quendam clericum, coenobii s. Celsi invasorem, ab Herlembaldo propter symoniacam eius ordinationem expulsum esse, ad quem fortasse, emendato titulo (i. e. „fratris nostri"), notitiam hanc referendam esse autumo.

**20* *(1061—66)*

Alexander II concedit magistris Rodulpho, Arialdo, Petro et Nazario gratiam, ut libere possint auctoritate canonica appellare sedem apostolicam.

Laud. in libello supplici, quem clerici Mediolanenses Urbano II a. 1093 obtulerunt (n. 39). — Reg. JL. —.

Arialdus occiditur a. 1066 (cf. n. 25). De Nazario monetario cf. Giulini Mem. [1] IV 14; [2] II 382. Adnotamus praeterea Petri Damiani epistolas Rodulpho, Vitali, Arialdo, Herlembaldo et ceteris pro castris Christi invicta fide certantibus directas (Epp. lib. V n. 14. 15).

**21* *(1066 in.)*

Alexandro II dirigit Arialdus litteras per manus Herlembaldi, quatenus ipse decernat, quid de Guidone archiep. adultero et symoniaco atque periuro fieri oporteat.

cf. Archiepisc. n. 96.

22 *(1066—67)*

Alexander II clero Mediolanen.: scribit, (Widonem) archiep. symoniacum se fecisse; addit decretum in synodo Romana de symoniacis et fornicatoribus promulgatum. — Archiepiscopum vestrum. (Noveritis nos).

Coll. Britt. Alexandri II ep. 73. [Ivonis Panorm. III c. 139. Gratiani Decr. I D. 81 c. 17]. — Edd. Mansi XIX 978. 979 = Migne CXLVI 1362 n. 79. 1383 n. 93. Friedberg I 285. — Regg. Ewald in N. Archiv V 341 n. 73. J. 3458 ad a. 1071. J. 3477 ad a. 1061—73. JL. 4612.

23 *(1066—67)*

Alexander II populo Mediolanen.: nuntiat, se in synodo Romana decrevisse, ut a presbytero symoniaco seu concubinam habente missa a nullo fidelium audiatur. — Sciat nobilitas. (Eos etiam).

Coll. Britt. Alexandri II ep. 74. [Ivonis Panorm. III c. 140. Gratiani Decr. I D. 81 c. 18]. — Edd. Mansi XIX 978 = Migne CXLVI 1383 n. 94. Friedberg I 285. — Regg. Ewald in N. Archiv V 341 n. 74. J. 3478 ad a. 1061—73. JL. 4613.

24 *Milano 1067 aug. 1*

Mainardus Silvae Candidae ep. et Iohannes S. R. E. card. presb., apost. sedis legati: constitutionem de symoniacis et fornicatoribus promulgant etc.

v. Archiepisc. n. 99.

**25* *(1067?)*

Alexander II canonizat b. Arialdum.

Satis confuse de re narrat quidam, in codice eccl. metropolit. n. 89 s. XIV ad Landulfi Hist. Mediolanen. in margine addens: „b. Arialdus . . canonizatus per Alexandrum II . . a. 1067 Alexander II venit Mediolanum ob mortem Arialdi, dum ad synodum pergeret, quam Mantuae celebravit, in qua omnes Mediolanenses sacerdotes uxoratos beneficiis privavit" *(Mon. Germ. Scr. VIII 96 not. 1). — Reg. JL. —.*

De re tamen non dubitandum est; cf. Puricelli De ss. Arialdo et Herlembaldo lib. III c. 38 ad a. 1067 = Acta SS. [1] V iun. 27 p. 299; [3] VII iun. 27 p. 272; Giulini Mem. [1] IV 132; [2] II 468; Pellegrini I ss. Arialdo ed Erlembaldo (Milano 1897).

**26* *(cr. 1070)*

Alexander II mittit Mediolanensibus litteras iudicii sui, quibus iure canonico Gotefredum electum condemnat.

cf. Archiepisc. n. 100.

27 *Capua 1073 sept. 27*

Gregorius VII Herlembaldo Mediolanen. militi: scribit de Normannis et de Henrico rege et de Beatrice comitissa; monet eum, ut omnino confidens in Domino et Romana ecclesia viriliter agat. — Sciat prudentia. Dat. Capuae 5 kal. oct. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 25. — Edd. Carafa Epp. decr. III 570 n. 25 = Baronius Ann. eccl. ad a. 1073 c. 69 = Mansi XX 81 n. 25 = Migne CXLVIII 309 n. 25. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 42. — Regg. J. 3560. JL. 4796.

28 *Capua 1073 oct. 9*

Gregorius VII Herlembaldo Mediolanen. militi: respondet de sociis (Gotefredi) excommunicati, qui accepta pecunia ad eum redire volunt, et de filiis, quorum patres, aut de patribus, quorum filii ipsi Gotefredo anathematizato adhaerent, atque de iis, quorum correctionem sine pecuniae attributione fieri ille non vult; addit de Henrico rege; monet eum, ut Gregorium Vercellen. ep., quoquo honesto pacto valeat, studeat sibi conciliare. — Piae sollicitudinis. Dat. Capuae 7 id. oct. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 26. — Edd. Carafa Epp. decr. III 571 n. 26 = Mansi XX 82 n. 26 = Migne CXLVIII 309 n. 26. De Haulleville Histoire des communes Lombardes I 324 (gallice). Jaffé Bibl. rer. Germ. II 43. — Regg. J. 3561. JL. 4797.

Conf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. III c. 17 (Mon. Germ. Scr. VIII 22): „Arlembaldo saepenumero mittuntur legationes et litterae apostolicae praenotatae sigillis".

29 *Capua 1073 oct. 13*

Gregorius VII Alberto Aquen. eccl. electo: inter alia monet eum, ut Herlembaldo strenuissimo Christi militi manum auxilii praestet.

v. Acqui, Episc. n. 1.

30 *Capua 1073 oct. 13*

Gregorius VII Guilielmo Papien. ep.: monet eum, ut Herlembaldo Mediolanensi manum adiutorii praestet et inimicis s. ecclesiae viriliter resistat.

v. Pavia, Episc. n. 21.

31 *Roma 1074 april. 15*

Gregorius VII duci Beatrici et eius filiae Mathildi: inter alia iubet, ut Guarnerio ep. Argentinen., ab ipsis detento, tutum usque ad Herlembaldum Mediolanen. ducatum praebeant.

v. Reggio, Gens Canusina n. 12 (IP V 388).

32 *Roma 1075 dec. 7*

Gregorius VII Tedaldo Mediolanen. clerico: admonet eum, ut ad proximam synodum in prima hebdomada venturae quadragesimae *(1076 feb. 14—20)* celebrandam vel ante synodum apost. limina et suam requirat praesentiam etc.

v. Archiepisc. n. 112.

33 *(1075 ex.)*

Gregorius VII Liprando sacerdoti: consolatur eum, naso et auribus pro Christi nomine truncatum, eumque sub apost. sedis tutela tenet; concedit ei, si in aliquibus ei necessarium fuerit, apost. sedem appellare. — Si sanctorum.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 9. — Edd. Puricelli De ss. Arialdo et Herlembaldo p. 327 = Acta SS. [1] V iun. 27 p. 304; [3] VII iun. 27 p. 277, = Migne CXLIII 1498. Muratori Scr. V 477 = Migne CXLVIII 660 n. 19 et CLXXIII 1455. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 533 n. 12. Mon. Germ. Scr. XX 24. — Regg. J. 3726. JL. 4973.

34 *Roma 1076*

Gregorius VII Wifredo Mediolanen. militi: scribit de Normannis et de pace cum rege Alamanniae componenda; monet eum, ut firmiter in Deo confidat. — Quia sollicitum. Dat. Romae ind. 14.

Reg. Gregorii VII lib. III ep. 15. — Edd. Carafa Epp. decr. III 695 n. 15 = Mansi XX 201 n. 15 = Migne CXLVIII 445 n. 15. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 229. — Regg. J. 3739. JL. 4989.

35 *Roma 1076 oct. 31*

Gregorius VII Heinrico, Arderico, Wifredo, fidelibus s. apost. sedis, legitimis filiis Mediolanen. eccl.: scribit de Normannorum superbia et de conspiratione haereticorum et regis (Heinrici IV); confidit etiam ad tertium (Tedaldum archiep.) superandum non adhuc virtutem Petro defecisse, qui duos illos priores Widonem et Gotefredum, contra Romanam ecclesiam calcitrantes, ab episcopali sede deiecit. — Manifesta Apostoli. Dat. Romae 2 kal. nov. ind. 15.

Reg. Gregorii VII lib. IV ep. 7. — Edd. Carafa Epp. decr. III 709 n. 7 = Mansi XX 214 n. 7 = Migne CXLVIII 461 n. 7. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 251. — Regg. J. 3756. JL. 5007.

*36 *(1077 in.)*

Gregorius VII, a Mediolanen. populi legatis rogatus, dirigit (Anselmum) Lucen. et (Giraldum) Hostien. epp. Mediolanum, daturos veniam quibuscumque poscentibus solutionem ab excommunicatione.

Arnulfi Gesta archiepp. Mediolanen. lib. V c. 9 (Mon. Germ. Scr. VIII 31). — Reg. JL. —.

*37 *(1073—85)*

Gregorius VII concedit quibusdam b. Arialdi fautoribus gratiam, ut libere possint auctoritate canonica appellare sedem apostolicam.

Laud. in libello supplici, quem clerici Mediolanenses a. 1093 Urbano II obtulerunt (n. 39). — Reg. JL. —.

Conf. n. 20. 33.

38 *(1088)*

Urbanus II clero [et populo] Medi[olanen.]: scribit, quantum sit periculi a Romana dissentire ecclesia; teste nimirum s. Ambrosio haereticum esse constare, qui a Romanae fuerit ecclesiae compage seiunctus. — Scitis namque.

Coll. Britt. Urbani II ep. 13. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 59 n. 122. — Regg. Ewald in N. Archiv V 356 n. 13. JL. 5360.

39 *(1093)*

Urbano II Andreas, Oto, Arnaldus, Oldradus nec non Arnulfus: nuntiant, sedem s. Ambrosii nunc viduatam esse praesule Anselmo; petunt, ut seipsos protegat sub umbra alarum suarum; rogant, ut confirmet litteris b. Petri et Pauli sigillo signatis gratiam, ut libere possint auctoritate canonica appellare sedem apost., transmittentes exemplar Alexandri *(n. 20)* et Gregorii *(n. 37)*, quod fideliter dedere magistris Rodulpho, Arialdo, Petro, Nazario. — Universa ecclesia.

Edd. Sormani Gloria de' santi Milanesi p. 62 = Giulini Mem. [1] IV 537 (cf. IV 310); [2] VII 73 (cf. II 602). — Reg. JL. —.

40 *(1088—99)*

Urbanus II Liprando [presbytero]: concedit ei privilegium pro ecclesia s. Trinitatis in loco q. d. Pons Guinizeli, ab eo et a Landulfo accolyto in proprio allodio fundata [et b. Petro oblata].

v. Eccl. s. Trinitatis in loco q. d. Pons Guinizeli n. 1.

*41 *(1103)*

Paschalis II mittit legatos ad sedandum populum Mediolanen. et statum patriae componendum.

Laud. in Paschalis II rescripto ad Landulfum praepositum s. Ambrosii misso (v. Eccl. s. Ambrosii n. 6). — Reg. JL. —.

*42 *(1105)*

Paschalis II vocat Liprandum presb. Romam ad synodum, ut eius causa adversus Grosulanum archiep. audiatur.

cf. Archiepisc. n. 133.

43 *Gaeta (1118) mart. 15*
Gelasius II Yordano Mediolanen. archiep.: scribit de Landulfo (de s. Paulo), ab ecclesia sua se querente exturbatum; mandat, ut, nisi alia causa impediat, suae restituatur ecclesiae.

v. Archiepisc. n. 137.

**44* *(Tortona 1120 april. 9)*
In praesentia Calixti II Landulfus presb. de s. Paulo querelae suae causam adversus Yordanum archiep. profert.

v. Archiepisc. n. 138.

**45* *Tortona 1120 april. 11*
Calixtus II confirmat charta a sese et cardinalibus subscripta coniugium Guazonis clerici de Oreo et Mediolanen. ecclesiae lectoris esse legitimum.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 48 (Mon. Germ. Scr. XX 42). — Regg. Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 239 n. 164. JL. 6840.

**46* *(Piacenza 1120 april. 13—17)*
In praesentia Calixti II Landulfus presb. de s. Paulo querelam adversus Yordanum archiep. Mediolanen. reiterat.

v. Archiepisc. n. 139.

47 *Laterano (1123) dec. 27*
Calixtus II O(lrico) Mediolanen. archiep.: gratulatur de personae eius incolumitate et statu et ecclesiae Mediolanen. praerogativa; salutat et benedicit clerum et populum ei commissum.

v. Archiepisc. n. 141.

**48* *Pisa 1135 (mai. ex.—iun. in.)*
Innocentio II, Pisis synodum celebranti, Tedaldus archipresb., Amizo archidiac., Anselmus de Rode levita ordinarius et alii plures ordinarii et cum primicerio decumani sacerdotes refutant omnem haeresim et abiurant Petrum Leonis et Anselmum de Pusterla et complices eorum etc.

v. Archiepisc. n. 147.

49 *Pisa (1135) iun. 18*
Innocentius II T(edaldo) archipresb., A(mizoni) archidiac., A(rderico) vicedomino, An(selmo) de Rode, Na(zario) primicerio et Ste(phano) archipresb. et ceteris Mediolanen. ecclesiae clericis viris catholicis: praecipit, quatenus a Tetaldo de Medolacho excommunicato penitus caveant eumque ab ipsorum finibus arceant.

v. Bergamo, Eccl. s. Trinitatis de Virgis n. 2.

**50* *(1135 iun.)*
Innocentius II mittit a latere suo Bernardum abbatem Claraevallen. et duos cardinales Guidonem Pisanum et Matthaeum Albanen. (cum Gaufredo Carnoten. ep.) ad revocandam civitatem Mediolanen. ad unitatem ecclesiae.

v. Archiepisc. n. 148.

51 *Laterano (1143) nov. 15*
Celestinus II consulibus Mediolanen.: mandat, quatenus pignora et privilegia ecclesiae s. Ambrosii occasione discordiae, quae inter canonicos et monachos s. Ambrosii agitur, detenta sine dilatione restituant et nec canonicos nec

monachos quod ab ipsis super hoc statutum est observare cogant; munitionem quoque, quam monachi hac occasione super eandem ecclesiam construxerunt, dirui faciant et omnia ad eundem statum, in quo prius fuerant, reducant.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 12.

52 *(1143 ex.)*

Go(izoni) presb. et card. atque Rom. sedis legato Ga(ldinus) Mediolanen. eccl. cancellarius: deprecatur eum, quatenus abbatem s. Ambrosii in praesentiam suam ad suscipiendam iustitiam in proximo venire faciat et quicquid a laicis de ecclesiasticis negotiis iniuste dispensatum est *(cf. n. 51)* irritum faciat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 14.

53 *(1143 ex.)*

Go(izoni) S. R. E. card. Malastriva: exorat eum, ut contra monachos s. Ambrosii procedat.

v. Eccl. s. Ambrosii n. 15.

54 *Viterbo (1145) sept. 22*

Eugenius III B. medico, patri Martini conversi: Martino, filio eius, conquerente, quod decimas, ministris ecclesiae et pauperibus delegatas, propriis usibus applicat et usuram exercere minime formidat, praecipit, quatenus de cetero a tantis malis omnino abstineat et de his et aliis peccatis condignam agere poenitentiam studeat. — Qui aliena. Dat. Viterbi 10 kal. oct.

Cod. Vat. lat. 1362 s. XII f. 1. — Ed. PflugkH. Acta II 344 n. 391. — Regg. PflugkH. Iter p. 240 n. 422. JL. 8784.

De codice cf. Crescenzago, Eccl. s. Mariae (sub C); infra p. 139.

**55* *(Milano 1158)*

Arditio de Rivoltela et Otto de Brixia card., apost. sedis legati, praecipiunt publice ex parte sedis apost. Mediolanensibus, ne Laudensibus bona sua auferant nec quicquam mali eis inferre debeant.

v. Lodi, Civ. n. 7.

**56* *(Anagni 1159 aug. ex.)*

Hadrianus IV facit concordiam cum Mediolanensibus, Brixiensibus et Placentinis contra Federicum imp.

v. Liguria n. 33 (supra p. 8).

**57* *(Milano 1160) mart. 28*

Iohannes Anagninus s. Mariae in Porticu diac. card., apost. sedis legatus, attendens, quam barbarica feritate et insatiabili odio ecclesiam et civitatem Mediolanen. Federicus imp. funditus velit evertere atque in supremam redigere servitutem, in irritum revocat quicquid ipse vel aliquis iudex seu ministerialis eius in ecclesias, clericos vel cives Mediolanen. statuerant.

v. Archiepisc. n. 174.

**58* *(1160)*

Alexander III confirmat sententiam Iohannis Anagnini diac. card. et apost. sedis legati *(n. 57)*.

v. Archiepisc. n. 175.

**59* *Lodi 1161 iun. 22*

Victor IV (antipapa) excommunicat Ubertum Mediolanen. archiep. una cum consulibus Mediolani et omnes eorum consiliarios etc.

v. Archiepisc. n. 176.

*60 *(1167—70)*

Coram Alexandro III de causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. disceptatur.

v. Eccl. cathedr. n. 10.

*61 *(1170 in.)*

Alexander III committit Ambrosio abbati de Cerreto, Ottoni praeposito de Crescentiaco et Iohanni Bono S. R. E. subdiacono causam, quae inter Galdinum archiep. et Gibuinum praepositum s. Georgii et Trancherium s. Mariae archipresb. et eorum socios, ex parte decumanorum ad hoc negotium procuratores datos, pro electione primicerii facienda vertitur, audiendam.

v. Eccl. cathedr. n. 11.

*62 *(1171—72 in.)*

M(anfredus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card., apost. sedis legatus, et consules Mediolanen. dirigunt Alexandro III scriptum super causa primiceriatus inter Galdinum archiep. et decumanos ecclesiae Mediolanen. vertente.

v. Eccl. cathedr. n. 12.

63 *Tusculanum (1171—72) mart. 25*

Alexander III G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato: confirmat sententiam definitivam *(n. 61)* de controversia inter eum et decumanos Mediolanen. ecclesiae super electione primicerii prolatam.

v. Eccl. cathedr. n. 13.

64 *(1175 ex.)*

Alexander III, recepta instantissima petitione Galdini archiep. et apost. sedis legati et consulum Mediolanen. nec non etiam rectorum Lombardiae et Marchiae, decorat ecclesiam et civitatem Alexandrinam pontificali dignitate etc.

v. Alessandria, Episc. n. 1.

*65 *(Venezia 1177)*

Alexander III dirigit litteras Mediolanensibus, quibus dicit, quod prius dimitteret se secari quam pacem (cum Friderico imp.) absque Mediolanensibus faceret.

Gesta Federici I imp. in Lombardia (sive Ann. Mediolanen. maiores) ad a. 1177 (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 64) = Chron. Placentin. ad a. 1177 (edd. Huillard-Bréholles p. 129; Mon. Germ. Scr. XVIII 378). — Reg. JL. —.

*66 *(1182)*

Lucius III committit Tedaldo Placentin. et Petro Lunen. epp. causam, quae vertitur inter Algisium archiep. Mediolanen. ex una parte et s. Georgii et s. Laurentii et s. Stephani et s. Ambrosii praepositos et quosdam alios clericos, quorum unus est mag. Gualterius pro ecclesia s. Nazarii, ex altera super usu dalmaticarum et albarum, eisque transmittit attestationes utriusque partis bullatas.

v. Archiepisc. n. 193.

Ecclesia s. Mariae Omnium sanctorum.

De hoc eremitarum s. Augustini conventu iam Ludovicus Torelli nihil comperti habuit, in dubio relinquens, utrum privilegium Clementis III, quod sequitur, ad conventum s. Mariae de Cusago foras muros Mediolani an ad ecclesiam s. Mariae Incoronatae in suburbio portae Cumanae sit referendum. Nos quoque circa hanc ecclesiam frustra archiva Mediolani perquisivimus.

Clementis III privilegium autographum, quod Ludovicus Torelli Ticini in archivo monasterii s. Augustini inter chartas conventus s. Mustiolae invenit, nunc in R. archivo Mediolanensi custoditur. Conf. *Bullae et privilegia, quae servantur in archivo s. Augustini Papiae,* ms. s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Agostiniani di Pavia).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
C = Antiqua Romanorum pontificum diplomata pro fratribus eremitis ord. s. Augustini, s. XVI, Roma Bibl. Angelica cod. 1390 (T 6 4); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 118.
D = Privilegia pontificia ordini eremitarum s. Augustini concessa, s. XVII, Roma Arch. Vat. (PP. Agostiniani); cf. Gött. Nachr. 1900 p. 391.

1 *Laterano 1190 mai. 18*
Clemens III Iacobo priori etc.: suscipit eccl. s. Mariae Omnium sanctorum sub apost. protectione, confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam et possessiones, concedit sepulturam liberam et facultatem personas liberas et absolutas e saeculo fugientes ad conversionem recipiendi et ius eligendi priorem, Mediolanensi archiep. praesentandum, confirmat libertates et immunitates, prohibet, ne liceat archiep. Mediolanensi ecclesiam novis consuetudinibus praegravare. — Locis divino. Ego Clemens etc. Subscr. 11 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 15 kal. iun., ind. 8, a. inc. d. 1190, pont. v. d. Clementis pp. III a. 3.
A. [C f. 2. D]. — Ed. Torelli Secoli Agostiniani IV 117 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 690 n. 10172c. JL. 16491.

Ecclesia s. Trinitatis in loco q. d. Pons Guinizeli.

Locus, qui prorsus ignotus est (cf. Giulini [1] IV 389; [2] II 660), recensetur ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106):
„Ecclesia sanctae Trinitatis de Ponte Guinizelli VI denarios“.

1 *(1088–99)*
Urbanus II Liprando [presbytero]: statuit, ecclesiam [s. Trinitatis in loco q. d. Pons Guinizeli, ab eo et a Landulfo accolyto in proprio allodio fundatam et b. Petro oblatam] cum praediolo ab omni saeculari oppressione quietam perpetuo manere ac liberam; concedit clericis ibi victuris vivendi regulariter facultatem; decernit, ut neque Mediolanensi archiep. neque alicui viventium liceat eandem ecclesiam et fratres quolibet occasionis iugo deprimere, sub

censu 6 nummorum Mediolanensis monetae quotannis Lateranensi palatio persolvendo. — Statuimus ecclesiam.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 11 [c. 8]. — Edd. Muratori Scr. V 479 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 108 n. 56 = Bull. Rom. ed. Taur. II 201 n. 56, = Migne CLI 533 n. 274 et CLXXIII 1458. Mon. Germ. Scr. XX 25. — Regg. J. 4309. JL. 5744.

Chiaravalle
Monasterium s. Mariae de Caravalle (Claravalle).

Rob. Rusca Breve descrittione del monastero di S. Ambrogio etc. con la descrittione del monastero di Chiaravalle (Bergamo 1626). — Hilarionis Rancati De monasterio et abbatia Charaevallis Mediolani diss., ms. s. XVII; cf. Predari Bibliogr. p. 563. — G. Jongelinus Notitia abbatiarum ord. Cistercien. (1640) VII 71. — Miscellanea monasterii Claraevallensis, ms. s. XVII, Milano Bibl. Trivulziana cod. 1290; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXIII (Ser. III t. V 1896) 127 sq. — Ughelli [1] IV 197 sq.; [2] IV 143 sq. — Lubin p. 102. — Serie cronologiche dei abbati di Chiaravalle a. 1148 all' a. 1724, ms. s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Chiaravalle cod. 70). — P. Carcani De insigni abbatia monasterii Claraevallis Mediolani, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1279 (cod. Sessor. 187); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 142. — Giulini Mem. [1] V 295 sq.; [2] III 223 sq. — E. Bonomi Miscellanea Chiaravallese, ms. a. 1753, Milano Bibl. Braidense AE XV 15; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. IV 1895) 100 sq. — E. Bonomi Tabularii Claraevallensis exempla vol. I—XII, ms. s. XVIII, ib. AE XV 20—31. — (Angelo Fumagalli) Delle antichità Longobardico-Milanesi IV 191 sq. — Michele Caffi Della abbazia di Chiaravalle in Lombardia illustrazione storico-monumentale-epigrafica (Milano 1843). — Gotardo Calvi L' abbazia di Chiaravalle presso Milano, monumento del secolo XII. Studio di storia patria (Milano 1843). — Janauschek Orig. Cistercien. I 39 n. 93. — Tito Vespasiano Paravicini L' abazia di Chiaravalle Milanese (Milano 1889).

Insignem hanc abbatiam, ad quartum circiter lapidem a porta Romana urbis Mediolanensis sitam, quae initio Caravallis, postea autem Claravallis appellabatur, aliquot cives Mediolanenses, s. Bernardo abbate Claravallensi auctore, in loco q. d. Roveniano, in villa et parochia de Bagnolo (cf. n. 1) condiderunt. Exstat etiamnunc inscriptio a. 1221 lapidi insculpta, ubi e claustro in ecclesiam itur: „Anno d. inc. 1135 constructum est monasterium s. Mariae Caraevallis tempore s. Bernardi abbatis Caraevallis, 11 kal. feb.“ (edd. Puricelli Ambros. mon. p. 647 n. 383; Saxius Series II 513; Giulini Mem. [1] V 295; [2] III 223; Fumagalli Antichità IV 193). Primum a prioribus Balduino et Ambrosio rectum, dein ab a. 1138 ab abbatibus, quorum primus fuit Bruno (cf. etiam s. Bernardi Claraevallensis abbatis epistolam ad novitios apud Mediolanum conversos [ep. 134] et alteram ad Brunonem abbatem de Caravalle missas [ep. 281]), monasterium Caravallense mox magnam famam obtinuit, privilegiis quoque Friderici I (Stumpf Regg. 4443. 4567 a), Ottonis IV (BF. 383. 394), Friderici II (BF. 1643), Heinrici VII munitum. Commendatarios abbates habuit ab a. 1442 usque ad a. 1465, quo Septiminianis Cisterciensibus ex Etrusca congregatione (cf. IP III 51 sq.) reformandi gratia traditum est, qui in eo remanserunt usque ad a. 1474, quo Claravallenses reversi sunt. Suppressum est a. 1799.

Tabularium Claravallense, etiamnunc locupletissimum, hodie in R. archivo Mediolanensi custoditur. Plura exstant inventaria 1) *Index seu registrum omnium scripturarum pertinentium ad monasterium s. Mariae Claraevallis Mediolani a. 1666,* auctore A. Gibellini, ms. s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Chiaravalle cod. 30) 2) *Index locupletissimus scripturarum pertinentium monasterio Claraevallis Mediolani expletus a P. D. Octaviano Morono,* ms. s. XVII ex., ib. cod. 31 3) *Synopsis diplomatum ceterorumve monumentorum ex membranis codicibus panchartis in Claraevallensis monasterii chartophylacio adservatis, auctore Hermete Bonomi a. 1797,* ms. s. XVIII ex., Milano Bibl. Braidense AE XV 37 4) *Regestum chronologicum diplomatum aliorumque monumentorum monasterii s. Mariae Claraevallis et Index et synopsis diplomatum, quae in tabulario Claraevallensi Mediolani adservantur, auctore Hermete Bonomi,* ms. s. XVIII ex., ib. AE XV 32.

Idem insuper Hermes Bonomi monachus Cisterciensis, indefessus antiquitatum perscrutator, omnes chartas ex Claravallensi archivo usque ad a. 1300 ipse transcripsit in 13 voluminibus, quae ex dono Ludovici Cereda nunc in bibliotheca Braidensi adservantur [*L*]; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 303 sq.

Adnotamus praeterea librum „De insigni abbatia monasterii Claraevallis Mediolani" auctore abbate Pacifico Carcano, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1279 (cod. Sessor. 187), ubi privilegia summorum pontificum monasterio concessa breviter recensentur.

De archivo Claravallensi, quod saec. XVIII ex. Hermes Bonomi disposuit, nunc vero in integrum restituit Caesar Manaresi, cf. Annuario del R. archivio di stato in Milano 1811 p. 82 sq.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditum; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = Vetus liber privilegiorum mon. Claraevallis sig. T, cod. mb., cuius mentio fit in tergo n. 1. 9. 11, a Bonomio quoque adhibitus, periisse videtur; cf. Manaresi in Annuario del R. archivio di stato 1811 p. 87 not. 1.
E = Bullarium Cisterciense, s. XVI—XVII, Milano Bibl. Trivulziana cod. 589; cf. Porro Catalogo dei codd. mss. della Trivulziana p. 51; PflugkH. Iter p. 50.
F = Privilegia abbatiae Cereti, s. XVI, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Cerreto).
G = Registro de' documenti, s. XVII, ib.
H = Raccolta dei privilegi sovrani e pontifici, s. XVII, ib. (Fondo di religione — Chiaravalle cod. 28).
I = Exemplaria diplomatum et documentorum, quae in archivo imperialis monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani adservantur, vol. II, a. 1730, ib. (Fondo di religione — Mon. S. Ambrogio di Milano cod. 42); cf. supra p. 88.
K = Abbatis et monachorum, ecclesiae et monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani documenta, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1373 (cod. Sessor. 186); cf. supra p. 74. 89.

L = E. Bonomi Tabularii Claraevallensis exempla vol. I. II, s. XVIII, Milano Bibl. Braidense AE XV 20. 21.
M = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. VI, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 6; cf. supra p. 21.
N = Vinc. Boselli Spoglio e copie di carte antiche esistenti nell' archivio di S. Antonino in vol. Diversorum D, ms. s. XVIII ex., Piacenza Arch. capitolare; cf. IP V 472.

1 *Laterano 1139 nov. 18*

Innocentius II Brunoni abbati mon. s. Mariae, quod in villa Balneoli in Mediolanensi territorio situm est, etc.: concedit abbatiam de Cerreto, quae b. Petri iuris exsistit, ut ibidem honestas et religio reformetur et idem locus tam temporaliter quam spiritualiter gratum incrementum suscipiens monasterio Claraevallensi subiaceat, sub censu 12 nummorum Mediolanen. monetae annis singulis apost. sedi persolvendo. — Si religiosorum. Ego Innocentius etc. Subscr. 12 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 14 kal. dec., ind. 3, inc. d. a. 1139, pont. v. d. Innocentii pp. a. 10.

A. [D f. 1 dep. F. I p. 533. K f. 346. L 1 p. 202 n. 71. M f. 107]. — Edd. Giulini Mem. [1] V 570 (cf. V 368); [2] VII 98 (cf. III 278) = Migne CLXXIX 486 n. 423. Caffi p. 116 (ital.). Vignati Cod. dipl. Laud. I 131 n. 102 ex A. — Regg. Ughelli [1] IV App. (14 kal. sept.)*; [2] IV 665. J. 5741. JL. 8052.*

2 *Pavia 1148 iun. 30*

Eugenius III Brunoni abbati de Caravalle etc.: confirmat monasterium de Cerreto, quod b. Petri iuris exsistit, ab Innocentio II eius eiusque successorum regimini et dispositioni commissum *(n. 1)*; confirmat praeterea totam curtem Inverni, quemadmodum Carolus filius Rustici de Scaletta et sui heredes post eum tenuerunt, et cappellam, a L. abbate s. Apollinaris assensu P(etri) Papien. ep. concessam, et decimam praefati loci. — Quotiens illud a. Dat. Papiae 2 kal. iul., ind. 11, inc. d. a. 1148.

A. [E f. 267. G. H f. 275. L I p. 264 n. 95]. — Ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 164 n. 132 ex A. — Regg. Ughelli [1] IV App.; [2] IV 665. Giulini Mem. [1] V 479 ad iun. 23; [2] III 364. Caffi p. 117 ad feb. 23. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 662 n. 6441a. PflugkH. Iter p. 242 n. 436 ex E. J. 6440 et JL. 9274 ad iun. 23. JL. 9276 ad iun. 30.

3 *Tusculanum 1170 dec. 21*

Alexander III Transmundo abbati etc.: suscipit mon. s. Mariae de Caravalle sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cistercien. fratrum et possessiones propriis expressas vocabulis; concedit facultatem clericos vel laicos ad conversionem recipiendi; confirmat decimas. — Religiosis desideriis. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Tusculan. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 12 kal. ian., ind. 4, inc. d. a. 1170, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 12.

A. [B s. XIV. H f. 28 et f. 43. L I p. 369 n. 133]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 100 n. 16 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 384 (dat. Grottaferratae)*. 542; [2] III 699. VII 131. Caffi p. 16. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 669 n. 7928a. JL. 11857.*

4 *Piacenza 1172 oct. 7*

Praesente et rogante Manfredo card., apost. sedis legato, rectores Lombardiae Transmundo abbati Caraevallis eiusque fratribus etc.: statuunt immunitatem eos habere iuramenti calumniae.

v. Piacenza, Mon. s. Mariae de Columba n. 7 (IP V 523). — Edd. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 359 n. 1. Simonsfeld in Münchener SB. Phil. hist. Klasse 1911 Abh. 14 p. 34 n. 2. — Reg. JL. —.

Documentum hoc, quod Vignati Storia dipl. della Lega Lomb. p. 235 ad oct. 22 laudat (cf. Giesebrecht Geschichte der deutschen Kaiserzeit VI 513. 515), rectores Lombardiae a. 1173 feb. 20 confirmarunt (edd. Fumagalli Delle antichità Longobardico-Milanesi II 387 *(5 kal. mart.)*; Giulini Mem. [1] VI 546; [2] VII 134; Vignati Storia dipl. della Lega Lomb. p. 237; Vignati Cod. dipl. Laud. II^a 71 n. 60).

5 *Anagni (1174) ian. 11*

Alexander III Transmundo abbati Caraevallis et omnibus fratribus eiusdem ordinis (Cistercien.) in Lombardia constitutis: confirmat immunitatem iuramenti calumniae, a rectoribus Lombardiae, interveniente Manfredo tit. s. Caeciliae presb. card., tunc apost. sedis legato, eis in tota Lombardia concessam *(n. 4)*. — Iustis petentium. Dat. Anagn. 3 id. ian.

A. [B dep. E f. 159. H f. 138 et f. 157. L I p. 427 n. 155. N p. 380]. — Edd. Fumagalli Istituzioni dipl. II 143 ex A. Vignati Storia dipl. della Lega Lomb. p. 239 ex cop. synchron. — Regg. Fumagalli Delle antichità Longobardico-Milanesi II 391. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 672 n. 8379a ad a. 1160—76. JL. 12327.

De Manfredo card., qui a. 1173 sept. ex cardinali diacono s. Georgii ad Velum aureum in presbyterum cardinalem tit. s. Caeciliae promotus est, cf. n. 4. — Hoc Alexandri III rescriptum rectores Lombardiae, Marchiae et Romaniae a. 1175 iterum confirmarunt (edd. Vignati Storia dipl. della Lega Lomb. p. 268; Vignati Cod. dipl. Laud. II^a 85 n. 72; Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII [Ser. III t. III 1895] 361 n. 2).

6 *Anagni (1174—78) ian. 20*

Alexander III Transmundo abbati et universo conventui Caraevallis: confirmat grangiam de Valleria, iusto contractu emptionis legitime conquisitam. — Iustis petentium. Dat. Anagn. 13 kal. feb.

A. [L I p. 498 n. 160]. — Edd. PflugkH. Acta III 260 n. 270 ex A. A. Cavagna-Sangiuliani Documenti Vogheresi dell' archivio di stato di Milano (Bibl. stor. subalpina XLVII) p. 153 n. 104 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 673 n. 8379^b ad a. 1160—76 ian. 21. JL. 12332 ad a. 1174 ian. 20. JL. 13000a ad a. 1174—78 ian. 20.

7 *Velletri (1180) mart. 13*

Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep., (Petro) Papien. et (Alberico) Lauden. epp.: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictioni subiectis districtius prohibere curent, ne a fratribus Caraevallis vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis de novalibus vel de aliis terris vel vineis, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, decimas exigere praesumant; praecipit, ut, si qui clerici vel laici contra privilegia sedis apost. praedictos fratres decimarum exactione gravaverint, laicos excommunicationis sententia percellant, clericos appellatione cessante ab officio suspendant;

mandat, quatenus, si quis in fratres praescripti monasterii violentas manus iniecerit, eum publice excommunicatum denuntient. — Audivimus et audientes. Dat. Velletr. 3 id. mart.

A. [H f. 250. L I p. 491 n. 177]. — Edd. Vignati Cod. dipl. Laud. II^a 100 n. 86. PflugkH. Acta III 277 n. 298 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 677 n. 8786a. JL. 13630.

8 Verona (1185—86) dec. 13

Urbanus III (Iohanni) abbati Caraevallen.: scribit de mala consuetudine in quibusdam partibus Lombardiae inolente, quod, licet questio, quae inter aliquos agitur, testibus vel instrumentis legitime ab alterutra parte probetur, probationi tamen non creditur, nisi ab actore ac reo super eadem probatione iuramenta praestentur; statuit, ut iuramentum eius, cum idoneos testes vel aliam probationem legitimam exhibuerit, in negotiis Caraevallen. ecclesiae minime requiratur. — Aequum est et. Dat. Veron. id. dec.

A. [L II p. 180 n. 210]. — Ed. PflugkH. Acta III 324 n. 366 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 682 n. 9785a. JL. 15497.

Idem privilegium Morimundensi monasterio ab Urbano III concessum est (v. Mon. s. Mariae de Morimundo n. 5).

9 Verona (1186—87) feb. 24

Urbanus III archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, presbyteris et aliis ecclesiarum praelatis: praecipit, quatenus omnibus parochianis suis prohibere curent, ne a fratribus Caraevallis sicut et ab aliis Cistercien. ordinis fratribus de novalibus vel de aliis terris, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, sive de nutrimentis animalium ullatenus decimas exigere praesumant; praecipit, ut, si qui canonici, clerici, monachi vel laici contra privilegia sedis apost. praedictos fratres de Caravalle decimarum exactione gravaverint, canonicos, clericos sive monachos appellatione cessante ab officio suspendant, laicos excommunicationis sententia percellant; mandat, quatenus, si quis in praedictos fratres manus violentas iniecerit, eum excommunicatum publice nuntient. — Quia plerumque. Dat. Veron. 6 kal. mart.

A. [D f. 6 dep. H f. 199. L II p. 693 n. 217]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 110 n. 25 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 684 n. 9898a. JL. 15796.

10 Verona 1187 mart. 4

Urbanus III Iohanni abbati etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 3)* suscipit mon. s. Mariae de Caravalle sub apost. protectione, et confirmat ordinem secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cistercien. fratrum et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. mart., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A. [H f. 307. L II p. 695 n. 218]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 111 n. 27 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 685 n. 9950a. JL. 15948.

11 *Laterano 1188 april. 21*

Clemens III archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, presbyteris et aliis ecclesiarum praelatis: repetit Urbani III praeceptum *(n. 9)*. — Quia plerumque. Dat. Lat. 11 kal. maii pont. n. a. 1.

A. [D f. 6 dep. H f. 317. L II p. 707 n. 224]. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 688 n. 10071a. JL. 16215.

**12* *Laterano 1188 dec. 29*

Clemens III concedit privilegium confirmationis, et prohibet, ne ullus possit facere aedificium prope domos monasterii sub poena excommunicationis. — Dat. Lat. 4 kal. ian., a. 1188, pont. a. 2.

[C f. 148 dep. =] C¹ f. 163' Reg. — Reg. JL. —.

Conf. Clementis III bullam pro monasterio Claravallensi de Columba a. 1188 dec. 30 (IP V 524 n. 13).

13 *Roma S. Pietro 1192 iun. 17*

Celestinus III (Anselmo) abbati Caraevallen.: statuit, ut iuramentum eius, cum idoneos testes vel aliam probationem legitimam exhibuerit, in negotiis Caraevallen. ecclesiae contra eius voluntatem minime requiratur *(ut n. 8)*. — Aequum est et. Dat. Romae ap. s. Petrum 15 kal. iul. pont. n. a. 2.

A. [E f. 167'. H f. 242. L II 815 n. 268]. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 67. JL. 16908.

Viboldone

Ecclesia ss. Petri et Pauli de Vico Boldonis.

Lancellotti Hist. Olivet. p. 354. — Lubin p. 423. — Giulini Mem. ¹ VI 478 sq.; ² III 769 sq. — Hier. Tiraboschi Vetera Humiliatorum monumenta I (Mediolani 1767) 71. 332 sq. — Vismara Monasteri Olivetani p. 56 sq. — Luigi Zanoni Gli Umiliati nei loro rapporti con l'eresia, l'industria della lana ed i comuni nei secoli XII e XIII in: Bibl. hist. ital. II (Milano 1911).

„Anno 1176 facta fuit ecclesia de Vicoboldone" legimus in Annalibus s. Eustorgii Mediolanen. sive Annalibus Mediolanen. minoribus (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 70). Haec claruit ut sedes Humiliatorum usque ad tempora Pii V, qui congregationem Humiliatorum exstinxit. Locus vero a. 1592 a Clemente VIII monachis congregationis Montis Oliveti conceditur.

Quaedam chartae nunc in R. archivo Mediolanensi (Fondo di religione — Viboldone SS. Pietro e Paolo) adservantur, ubi etiam indices invenimus 1) *Repertorio generale delle scritture dell' abbatia o sia prepositura di Viboldone*, s. XVII (cod. 187) 2) *Registro dell' archivio per l' abbazia di Viboldone formato l' a. 1712 dal notaro Gio. Federico Ferra*, s. XVIII. Urbani III vero privilegium autographum (n. 2) iam tunc penes familiam Trivultianam exstabat; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 80. Praeterea adnotamus privilegia Rudolfi regis a. 1289 (Redlich Reg. imp. 2229) et Heinrici VII a. 1311.

A = Orig. Milano Bibl. Trivulziana.

C = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. X, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 10; cf. supra p. 21.

*1 *(1176–81)*

Alexander III concedit privilegium.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Verona 1186 april. 29*

Urbanus III Huberto praeposito etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 1)* suscipit eccl. b. Petri de Vico Boldonis sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, concedit sepulturam liberam, facultatem clericos vel laicos recipiendi, ius eligendi praepositum. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 kal. maii, ind. 4, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A. [C f. 176]. — Ed. Tiraboschi II 123 ex A. — Regg. J. 9817. JL. 15593.

Calvenzano

Monasterium s. Mariae.

Ecclesiam s. Mariae de Calvenzano, quae ex donatione Mediolanensium archiepiscoporum iam olim iuris nobilium de Melegnano fuit, a. cr. 1093 Anselmus III archiepiscopus Mediolanensis Cluniacensibus concessit, ut Cluniacensi coenobio libere deserviret (edd. Baluze Misc. [1] VI 483 ex chartul. Cluniacen.; [2] III 61 = Giulini Mem. [1] IV 535; [2] VII 72; Bruel Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny V 144 n. 3793). Locus, in quo Severinus Boetius occisus fuisse traditur, olim plebi s. Iuliani Mediolanensis dioeceseos addictus, nunc paret Laudensi episcopo. Monasterium autem, quod inde ab Anselmi III temporibus a priore e Cluniacensium congregatione rectum fuit, postea ad commendatarios transiit. De loco cf. Giulini Mem. [1] IV 302 sq.; [2] II 596 sq.

*1 *(1182)*

Lucius III committit Alberico ep. Lauden. causam, quae inter Guidonem priorem mon. s. Mariae de Calvenzano et Guifredum Cremonen. ep. de quibusdam petiis terrae in loco et territorio Mallei vertitur.

v. Cremona, Episc. n. 38 (JL. —).

Vigonzone

Ecclesia ss. Anstantii et Antoniani.

Locus in agro Papiensi situs ad Mediolanensem dioecesim pertinuit et etiamnunc pertinet. Ecclesiam s. Iuliani de Vigonzone ab Anstantio et Antoniano aedificatam esse Gothofredus de Bussero, teste Giulini Mem. [1] V 510; [2] III 385 sq., narrat. Quorum corpora a. 1151 inventa Obertus archiepiscopus Mediolanensis una cum Brunone abbate Claraevallis et Ambrosio priore de Cerreto honorifice post altare s. Iuliani in eadem ecclesia, quae postea eorum nominibus insignita est, posuit. Addit Gothofredus haec: „Papa Eugenius canonizavit sanctos". Bosca vero in Martyrologio ecclesiae Mediolanensis ad

diem 25 m. augusti perperam translationem hanc Uberto archiepiscopo attribuit, qui postea sub nomine Urbani III pontifex Romanus fuit. Requirant de hac re alii, ad quos pertinet.

**1* *(1151)*

Eugenius III canonizat martyres Anstantium et Antonianum.

Gothofredi de Bussero Liber notitiae SS. Mediolani (cf. supra p. 17). — Reg. JL. —.

Rosate

Ecclesia s. Stephani.

Luigi Negri Rosate e la sua pieve (Saronno 1908).

De controversiis, quas praepositus et canonici Rosatenses cum regularibus de Crescentiaco et cum monialibus de Montano super decimis diu habuerunt, cf. infra p. 141.

Chartae ecclesiae s. Stephani de Rosate in R. archivo Mediolanensi inveniuntur.

1 *Laterano (1143) nov. 6*

Celestinus II A. praeposito et canonicis de Rosata: praecipit, quatenus decimas a sanctimonialibus b. Mariae de Montano exigere nullatenus praesumant, sed, si quam ibidem iustitiam habere confidunt, in sua praesentia ostendant.

v. Mon. s. Mariae de Montano n. 1.

Monasterium s. Mariae de Montano.

Monasterium s. Mariae de Montano, in parochia de Rosate situm, a. 1137 a duabus monialibus monasterii s. Mariae et Mauritii (cf. supra p. 102), nomine Waldrada et Truita, conditum est, quae Margaritae abbatissae censum annuum recognitionis causa se soluturas esse promiserunt, quam ob rem Caecilia abbatissa monasterii Maioris a. 1170 contendebat, monasterium de Montano iuris sui monasterii esse (cf. Giulini [1] V 356 sq. 569. VI 382 sq.; [2] III 270. 698. VII 98). Moniales, quae religionem s. Benedicti professae sunt, in loco Montano remanserunt usque ad a. 1235, quo Mediolani in ecclesia s. Mariae in Valle habitare coeperunt (cf. Giulini [1] VII 503 sq.; [2] IV 373 sq.). Conf. Lubin p. 213.

Chartae ad monasterium de Montano spectantes in archivo monialium s. Mariae in Valle exstant, quod, monasterio suppresso, in R. archivum Mediolanense translatum est. Inter eas adnotamus Robaldi archiepiscopi Mediolanensis privilegium a. cr. 1139 abbatissae et sororibus monasterii b. Mariae de Montano concessum, quo secundum decretum ab Innocentio II in Pisana synodo promulgatum statuit, ut de laboribus terrarum, quas propriis excolunt sumptibus, praeposito de Rosiate et eius fratribus seu alicui clerico

vel laico de cetero decimam minime persolvant (edd. Muratori Antiq. III 225; Saxius Series II 525; cf. Giulini Mem. [1] V 370 sq.; [2] III 280 sq.), et Oberti archiepiscopi Mediolanensis sententiam a. 1148 de decimis prolatam inter Bonaventuram praepositum de Rosate et Zachariam abbatissam de Montano (cf. Giulini Mem. [1] V 483; [2] III 367).

Conf. etiam *Excerpta ex archivo monialium s. Mariae in Valle Mediolani* in Puricelli Miscellan. f. 176 sq., s. XVII, Milano Bibl. Ambros. S 89 sup.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Nic. Sormani Diplomatica Mediolan., s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. GS III 24; cf. supra p. 20.
D = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. VI, s. XVIII ex., ib. DS IV 6; cf. supra p. 21.

1 *Laterano (1143) nov. 6*

Celestinus II A. praeposito et canonicis de Rosata: praecipit, quatenus decimas a sanctimonialibus b. Mariae de Montano exigere nullatenus praesumant, sed, si quam ibidem iustitiam habere confidunt, in sua praesentia ostendant. — A sede apostolica. Dat. Lat. 8 id. nov.

A. [B s. XIV. C. D f. 164]. — Edd. Giulini Mem. [1] V 578 ex A (cf. V 414); [2] VII 103 (cf. III 314) = Migne CLXXIX 768 n. 4. — Regg. J. 5980. JL. 8437.

2 *Vercelli (1147) mart. 2*

Eugenius III Zachariae abbatissae mon. b. Mariae de Montano eiusque sororibus: statuit, ne de laboribus, quos propriis sumptibus colunt, sive de nutrimentis animalium ullus omnino hominum ab eis decimas exigere praesumat. — Quanto femineus sexus. Dat. Vercellis 6 non. martii.

A. [D f. 258]. — Ed. PflugkH. Acta III 86 n. 84 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 662 n. 6290a. JL. 9007.

Morimondo

Monasterium s. Mariae de Morimundo.

G. Jongelinus Notitia abbatiarum ord. Cistercien. (1640) VII 72. — Ughelli [1] IV 200 sq.; [2] IV 144 sq. — Io. Petri Puricelli De ss. Nazario et Celso . . diss. p. 520 sq. — Lubin p. 241. — Giulini Mem. [1] V 329 sq.; [2] III 248 sq. — A. Sala Documenti circa la vita e le gesta di S. Carlo Borromeo II (Milano 1858) 499 sq. — Janauschek Orig. Cistercien. I 33 n. 79. — A. Cavagna-Sangiuliani Una corsa all'abbazia di Morimondo [1] (1863); [2] in: Studi storici I (1870) 101 sq.; [3] in Mem. storiche della Campagna soprana Pavese (1888). — Giulio Porro Alcune notizie sul monastero di Morimondo in: Arch. stor. Lomb. VIII (1881) 626 sq. — Diego Sant'Ambrogio La badia di Morimondo ib. XVIII (Ser. II t. VIII 1891) 129 sq. — A. Cavagna-Sangiuliani L'abbazia di Morimondo nella storia e nell'arte in: Rivista stor. Benedettina III (1908) 589 sq. IV (1909) 41 sq.

Ex celeberrimo Morimundensi Galliae monasterio a. 1134 fratres quidam Cistercienses in Lombardiam missi s. Mariae et s. Ambrosii monasterium in terra de Coronago sive Coronate ad Ticinum fluvium sita exstruxerunt, Maginfredo

et Bennone de Ozano opes porrigentibus et Robaldo archiepiscopo Mediolanensi protectore, Morimundi nomen et ei addicentes. Anno vero 1136 haud procul in loco q. d. Campus Fulcherii novum Morimundense monasterium exstrui coepit. Alexandri III temporibus Iacobus abbas duo a Romana curia privilegia obtinuit, alterum pro novo monasterio s. Mariae Morimundi, in quo inter alias confirmatur grangia, ubi prius abbatia fuit nomine Morimundum (n. 1) — in Urbani III vero privilegio legimus: „grangiam, ubi prius abbatia fuit nomine Coronago" (n. 3) —, alterum pro veteri monasterio s. Mariae de Coronato, in quo inter alias confirmatur grangia de Morimundo (n. 2). Novum autem s. Mariae Morimundense monasterium saec. XII et XIII maximam famam nactum est, ab imperatoribus quoque Friderico I a. 1174 dec. 19 (St. 4172), Heinrico VI a. 1195 iun. 4 (St. 4946), Ottone IV a. 1210 april. 30 (BF. 391) et a. 1212 ian. 22, Friderico II a. 1217 mart. et a. 1219 sept. (BF. 1060) et a. 1236 oct., Heinrico VII a. 1311 privilegiis honestatum. A. 1237 a Papiensibus paene dirutum (cf. libellum de Morimundensis coenobii desolatione ap. Ughellum [1] IV 258 sq.; [2] IV 183 sq.), a. 1476 commendatariis cessit, ex quibus peculiari nota dignus est Iohannes card. de Medicis (postea Leo X P. M.), qui a. 1490 monachos Cistercienses ex coenobio Septiminiano (cf. IP III 51 sq.) reformandi gratia introduxit. Denique Pius IV a. 1556 aug. 22, abbatiae titulo exstincto, bona monasterii domui hospitali maiori Mediolanensi addixit. Monasterium a. 1799 suppressum est.

Archivum Morimundense iampridem magna damna passum esse videtur. Pleraeque chartae iam a. 1556 in archivum hospitii maioris *(Ospedale maggiore)* translatae sunt; quae remanserunt, a. 1799, monasterio suppresso, in archivum reipublicae devenerunt. Aliae chartae in archivo civitatis Mediolani, aliae in archivo communis Morimundi inveniuntur. Monumenta Morimundensia transscripserunt Ferdinandus Ughelli [*E*¹] et Hermes Bonomi monachus Claravallensis [*F*].

Adnotamus praeterea, nonnullos ex monasterio Morimundensi codices in bibliotheca Parisiensi hodie inveniri (Fonds de La Trémoille); cf. L. Delisle Catalogue des manuscrits du fonds de La Trémoille p. 35.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen.; cf. supra p. 3.
*C*¹ = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, ib. C 76 inf.; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 76.
E = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. 3221 (XL 18); cf. PflugkH. Iter p. 94 et Gött. Nachr. 1903 p. 95, et eiusdem auctoris Monumenta ord. Cistercien., s. XVII, ib. cod. 3234 (XL 31); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 97 [*E*¹].
F = E. Bonomi Tabularii Morimundensis exempla ab a. 1010 ad a. 1200, s. XVIII, Milano Bibl. Braidense AE XV 36; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 338 sq.
G = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. IX, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 9; cf. supra p. 21.

1 *Tusculanum 1171 iul. 28*

Alexander III Iacobo abbati etc.: suscipit mon. s. Mariae Morimundense iuxta Ticinum situm sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque instituta Cistercien. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; concedit facultatem clericos vel laicos recipiendi. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Tusculan. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 5 kal. aug., ind. 4, inc. d. a. 1171, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 12.

A. [C f. 124' = C[1] f. 159 Reg. D f. 78 Exc. E[1] f. 95. F p. 473 n. 178. G f. 152]. — Edd. Ughelli [1] IV 204; [2] IV 146 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 421 n. 60 = Bull. Rom. ed. Taur. II 752 n. 60, = Migne CC 734 n. 797. — Regg. Puricelli De ss. Nazario et Celso diss. p. 535. J. 7959. JL. 11900.

2 *Laterano 1179 mart. 29*

Alexander III Iacobo abbati etc.: suscipit mon. s. Mariae de Coronato sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cistercien. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; concedit ius recipiendi etc.; prohibet, ne ulli fas sit infra dimidiam leuguam prope monasterium aliud monasterium vel canonicam regularem construere; sancit ad exemplar Innocentii *(JL. 7537)* et Eugenii *(JL. 9600)*, ne ullus episcopus neque aliqua persona ad synodos vel ad conventus forenses fratres invitos ire compellat et ut, si archiepiscopus, in cuius parochia monasterium fundatum est, tertio per intervalla temporum requisitus, substitutum abbatem benedicere forte noluerit, licitum sit eidem abbati proprios novitios benedicere; statuit, ut, si episcopi aliquid ab abbatibus Cistercien. ordinis praeter oboedientiam debitam vel consules terrae contra libertatem ordinis expetierint, licitum sit eisdem abbatibus denegare quod petitur. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Alexander etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. april., ind. 12, inc. d. a. 1179, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

A. [C f. 127' = C[1] f. 160 Reg. D f. 79 Exc. E[1] f. 76 et f. 88. F p. 502 n. 203. G f. 304]. — Edd. Ughelli [1] IV 206; [2] IV 147. Gött. Nachr. 1902 p. 104 n. 20 ex A. — Regg. Giulini Mem. [1] VI 499; [2] III 784. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 676 n. 8686a. PflugkH. Iter p. 286 n. 696. J. 8686 et JL. 13348 (ubi perperam inscribitur monasterio s. Mariae Morimundensis*). JL. 13345.*

3 *Verona 1187 ian. 7*

Urbanus III Willelmo abbati etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 1)* suscipit mon. s. Mariae Morimundi iuxta Ticinum situm sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque instituta Cistercien. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas et ius recipiendi clericos vel laicos. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 7 id. ian., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

[C f. 125' =] C[1] f. 159' Reg. E[1] f. 86. — Edd. Ughelli [1] IV 236 Exc.; [2] IV 168 = Migne CII 1494 n. 116. — Regg. PflugkH. Iter p. 309 n. 840. J. 9941. JL. 15927.

4 (1185—87)

Urbanus III abbati Morimunden.: respondet de monacho, qui, cum esset in saeculo constitutus, presbyteratus officium praetermisso diaconatu susceperit. — Inter cetera.

App. conc. Lat. L c. 64. Coll. Cassel. t. XXI c. 3. Coll. Brug. t. XI c. 8. — Edd. Mansi XXII 450. Boehmer Corp. iuris can. II App. p. 219. — Regg. J. 9878. JL. 15739.

Rescriptum hoc utrum ad nostrum Morimundense monasterium Lombardiae directum fuerit an ad Morimundense Galliae monasterium, in dubio remanet.

*5 (1185—87)

Urbanus III statuit, ut iuramentum abbatis Morimunden., cum idoneos testes vel aliam probationem legitimam exhibuerit, in negotiis Morimunden. coenobii contra eius voluntatem minime requiratur.

Laud. in n. 8. 10. — Reg. JL. —.

Conf. Urbani III rescriptum ad Iohannem abbatem Caravallensem a. 1185—86 dec. 13 eiusdem tenoris (cf. supra p. 124 n. 8).

*6 (1185—87)

R(adulfus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card. promulgat sententiam in causa inter praepositum et fratres de Casolate ex una parte et mon. de Morimundo ex altera super quodem manso terrae, sedimine, cimiteriis ecclesiarum ss. Georgii et Ambrosii, decimis, viis ac quibusdam aliis articulis agitata, absolvens abbatem ab illa sententia, quam dederat mag. Gibuinus (praepositus s. Georgii in Palatio), et a sacramentis illius causae.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1200 feb. 13 (apogr. s. XIII Milano Arch. di stato). — Reg. JL. —.

Praeterea supersunt attestationes a. 1199 oct. 25, unde novimus, causam hanc Veronae coram Urbano III agitatam esse.

*7 Ferrara 1187 oct. 31

Gregorius VIII concedit privilegium confirmationis. — Dat. Ferrariae 2 kal. nov., a. 1187, pont. a. 1.

[C f. 126 =] C¹ f. 160 Reg. — Reg. JL. —.

8 Reggio 1187 nov. 24

Gregorius VIII abbati Morimunden.: ad exemplar Urbani *(n. 5)* statuit, ut iuramentum eius, cum idoneos testes vel aliam probationem legitimam exhibuerit, in negotiis Morimunden. coenobii contra eius voluntatem minime requiratur. — Aequum est et. Dat. Regii 8 kal. dec. ind. 6.

A. [B s. XIV. 2 B s. XIX. F p. 534 n. 234]. — Ed. PflugkH. Acta III 352 n. 403 ex A. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 65. JL. 16066.

9 Parma 1187 nov. 26

Gregorius VIII archiepiscopis, episcopis et abbatibus, prioribus, archidiaconis et aliis ecclesiarum praelatis: mandat, quatenus omnibus, qui sunt ipsorum iuris, prohibere curent, ne a fratribus Morimundensibus de novalibus vel de aliis terris, quas propriis manibus aut sumptibus excolunt, ullatenus decimas vel primitias praesumant exigere; si qui monachi, canonici, clerici vel laici contra privilegia sedis apost. praedictos fratres super decimarum vel primitiarum exactione gravaverint, laicos excommunicationis sententia

percellant, monachos et canonicos sive clericos appellatione cessante ab officio suspendant; iniungit, quatenus, si quis in monachos vel conversos monasterii Morimunden. vel aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis manus violentas iniecerit, eum excommunicatum publice nuntient. — Quia plerumque. Dat. Parm. 6 kal. dec. ind. 6.

A. [F p. 535 n. 236]. — Ed. PflugkH. Acta III 352 n. 404 ex A. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 65. JL. 16067.

Conf. Urbani III et Clementis III rescripta eiusdem tenoris pro monasterio Claravallensi (supra p. 124 sq. n. 9. 11).

10 *Laterano 1188 mai. 24*

Clemens III abbati Morimunden.: ad exemplar Urbani *(n. 5)* et Gregorii *(n. 8)* statuit, ut iuramentum eius, cum idoneos testes vel aliam probationem legitimam exhibuerit, in negotiis Morimunden. coenobii contra eius voluntatem minime requiratur *(ut n. 8)*. — Aequum est et. Dat. Lat. 9 kal. iun. pont. n. a. 1.

A. [B s. XIV. 2 B s. XIX. F p. 541 n. 239]. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 688 n. 10077a. JL. 16245.

11 *Laterano 1188 mai. 28*

Clemens III abbati etc.: ad instar Urbani *(n. 3)* suscipit mon. Morimundense sub apost. protectione, et confirmat ordinem monasticum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas et ius recipiendi *(ut n. 3)*. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Clemens etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 5 kal. iun., ind. 6, inc. d. a. 1188, pont. v. d. Clementis pp. III a. 1.

A. [E f. 397 Exc. E[1] f. 85 (6 kal. iun.). *F p. 542 n. 241]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 115 n. 31 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 689 n. 10078b. JL. 16253.*

Hoc privilegium idem esse videtur atque illud Clementis III diploma, quod Giulini Mem. [1]VII 61; [2]IV 44 in Adversariis Io. Petri Puricelli [*D*] se legisse perperam contendit.

**12* *(Laterano) 1188 mai. 28*

Clemens III censet omnes donationes et alienationes in damnum monasterii factas irritas esse. — Dat. 5 kal. iun. pont. a. 1.

[C f. 121' =] C[1] f. 159 Reg. — Reg. JL. —.

Casorate Primo

Ecclesia s. Victoris.

De controversia inter canonicos ecclesiae parochialis s. Victoris de Casolate et abbatem Morimundensem hae chartae supersunt: Oberti Mediolanensis archiepiscopi sententia a. 1154 feb. 25 prolata (ed. Ughelli [1]IV 211; [2]IV 151) et altera Milonis Mediolanensis archiepiscopi sententia a. 1189 iul. 22 edita (ed. Ughelli [1]IV 242; [2]IV 172) et Innocentii III rescriptum ad abbatem s. Ambrosii et Albertum Arniconum canonicum Mediolanensem a. 1200 feb. 13 pro praeposito et fratribus de Casolate missum (apogr. s. XIII est in R. archivo

Mediolanensi). Praeterea libellum supplicem habemus, quem Iacobus abbas coenobii de Morimundo contra hoc Innocentii III rescriptum eidem papae obtulit, addita Petri presb. card. charta, quem papa auditorem super eodem negotio delegavit (apographum s. XIII in., ib.), et attestationes testium a. 1199 oct. 25, quibus docemur, causam ipsam iam Veronae coram Urbano III agitatam fuisse.

Locus *Casorate* haud longe a Morimundo distat.

**1* *(1185—87)*

R(adulfus) s. Georgii ad Velum aureum diac. card. promulgat sententiam in causa inter praepositum et fratres de Casolate ex una parte et mon. de Morimundo ex altera super quodam manso terrae, sedimine, cimiteriis ecclesiarum ss. Georgii et Ambrosii, decimis, viis ac quibusdam aliis articulis agitata, absolvens abbatem ab illa sententia, quam dederat mag. Gibuinus (praepositus s. Georgii in Palatio), et a sacramentis illius causae.

v. Mon. s. Mariae de Morimundo n. 6.

Bernate

Ecclesia s. Georgii de Brinate.

G. Pennotti Generalis totius s. ord. clericorum canonicorum hist. tripartita [1] (Romae 1624) p. 462 sq.; [2. 3] (Coloniae 1630. 1645) p. 470 sq. — Giulini Mem. [1] IV 353 sq. VII 45 sq.; [2] II 635 sq. IV 31 sq.

Canonicam regularium s. Augustini in ecclesia s. Georgii Brinatensi Ubertus ex gente Crivella, archiepiscopus Mediolanensis, postea sub nomine Urbani III summus pontifex, qui alteram quoque canonicam s. Petri ad Ulmum fundasse traditur, a. 1180 instituit et dotavit, sub norma religionis fratrum s. Mariae de Crescentiaco, reservato tamen iure patronatus familiae Crivellorum. Gens Crivella ecclesiam s. Georgii tenuit usque ad a. 1523, quo eam canonicis Lateranensibus in ecclesia s. Mariae Passionis Mediolani degentibus cessit; quod confirmavit Clemens VII a. 1523 nov. 26; cf. C. Elli La chiesa di S. Maria della Passione in Milano. Storia e descrizione (Milano 1906).

Ex tabulario Brinatensi, unde Basilius Serenius a. 1606 Romanorum pontificum privilegia, quae sequuntur, vulgavit, pauca supersunt. Urbani III privilegii (n. 2) apographum saec. XIII est nunc in R. archivo Mediolanensi, ex tabulario abbatis commendatarii de Crescentiaco huc translatum; alterius Urbani III privilegii (n. 1) apographa, recentioris tamen aevi, inter chartas ecclesiae s. Mariae Passionis, quae pariter nunc in R. archivo Mediolanensi exstant, invenimus. Privilegium vero Clementis III (n. 3) frustra quaesivimus. Celestini III privilegii apographum in archivo archiepiscoporum Mediolanensium superest (n. 4). Quaedam autem chartae Romae in archivo canonicorum Lateranensium penes ecclesiam s. Petri ad Vincula inveniuntur (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.).

B = Cop. Milano Arch. di stato.
B[1] = Cop. ib. (Fondo di religione — S. Maria della Passione vol. 322).
B[2] = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita — Corbetta 22).
C = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. X. XI, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 10. 11; cf. supra p. 21.

1 *Verona (1186) nov. 25*

Urbanus III praeposito et fratribus de Crescentiaco: nuntiat, se ecclesiae s. Georgii de Brinate, quae in allodio suo paterno fundata est et omnibus possessionibus destituta, possessiones largitione perpetua concessisse, ut eadem ecclesia fiat canonica regularis; statuit, ut de collegio ipsorum sit in ipsa praepositus et tantus canonicorum numerus, quantus de facultatibus ipsius ecclesiae possit commode sustentari, utque unus presbyter illius ecclesiae ad hoc sit omni tempore specialiter deputatus, ut pro animabus parentum et domesticorum suorum et pro aliis fidelibus defunctis nec non etiam pro salute sua missarum sollemnia cantet; concedit canonicis praepositum eligendi liberam facultatem, ita tamen, ut electus a praeposito Crescentiacensi debeat confirmari; statuit, ut ecclesia s. Georgii de ordinis observantia ecclesiae de Crescentiaco sicut filia matri respondeat eique debitam oboedientiam exhibeat et honorem, et praepositus de Crescentiaco in ecclesia illa correctionem habeat regularem; eximit ecclesiam s. Georgii ab omni iurisdictione Corbete et Dairagi plebium auctoritate et ab omni gravamine Mediolanen. ecclesiae liberam decernit et immunem, reservato tamen germanis suis et eorum heredibus iure patronatus in ipsa ecclesia. — Cum vita praesens. Dat. Veron. 7 kal. dec. ⟨a. 1186, pont. a. 1⟩.

B s. XVI. 2 B[1] *s. XVII. [C X f. 193]. — Edd. (Io. Phil. de Novaria) Cronica canonici ord. (Cremonae 1535) f. 39'. (Serenius) Indulta ac privilegia pontif. apost. ord. cler. can. Salv. Lat. (Mediolani 1606) p. 107; Ms. cod. 40 bibl. Lucanae (cf. PflugkH. Iter p. 41 et Gött. Nachr. 1903 p. 596) = Bull. Lateranense (Romae 1727) p. 55. Pennotti Hist. tripart.* [1] *p. 462;* [2.3] *p. 470. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1689. Giulini Mem.* [1] *VII 45;* [2] *IV 32. PflugkH. Iter p. 306 n. 823. J. 9853. JL. 15700.*

2 *Verona 1187 feb. 24*

Urbanus III Conrado praeposito etc.: suscipit eccl. s. Georgii de Brinate sub apost. protectione, et confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam atque institutionem fratrum de Crescentiago, statuens, ut ecclesiae de Crescentiago sicut filia matri respondeat et debitam oboedientiam exhibeat et honorem ac praepositus de Crescentiaco in ecclesia de Brinate correctionem habeat regularem; confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; eximit ecclesiam et eius parochiam ab omni iurisdictione Coriopicti et Deragi plebium eamque ab omni gravamine Mediolanen. ecclesiae liberam decernit et immunem, reservato tamen germano suo et nepotibus suis eorumque heredibus iure patronatus in ipsa ecclesia; concedit ius personas liberas ad conversionem recipiendi, exceptis mulieribus, et sepulturam liberam et facultatem tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi etc. et alia iura. — Ad irrigandam novae. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 6 kal. mart., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1689. Giulini Mem. [1] *VII 47;* [2] *IV 33. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 685 n. 9947a. JL. 15940.*

*3 *Laterano 1189 ian. 12*

Clemens III Conrado praeposito etc.: repetit Urbani III privilegium *(n. 2)*. — Cum nobis sit. Dat. Lat. 2 id. ian., ind. 7, a. d. inc. 1189, pont. v. d. Clementis pp. III a. 2.

Regg. (Io. Phil. de Novaria) Cronica canonici ord. f. 40'. (Serenius) Indulta p. 118 = Bull. Lat. p. 61. PflugkH. Iter p. 318 n. 894. J. 10133. JL. 16377.

4 *Roma S. Pietro 1191 iun. 27*

Celestinus III Conrado praeposito etc.: ad exemplar Urbani *(n. 2)* et Clementis *(n. 3)* suscipit eccl. s. Georgii de Brinate sub apost. protectione, confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam et institutionem fratrum de Crescentiaco et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Celestinus etc. Subscr. 15 card. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Egidii s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., 5 kal. iul., ind. 9, a. inc. d. 1191, pont. v. d. Celestini pp. III a. 1.

B² s. XVI. [C XI f. 76]. — Edd. (Serenius) Indulta p. 119 = Bull. Lat. p. 61. — Regg. (Io. Phil. de Novaria) Cronica canonici ord. f. 40'. PflugkH. Iter p. 323 n. 923. J. 10307. JL. 16727.

Nerviano

Ecclesia s. Stephani.

Privilegia, quae ad ecclesiam parochialem s. Stephani Nervianensem spectant, Mediolani in tabulario archiepiscopali nuper invenimus.

B = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita — Nerviano 10. 14).

1 *Benevento 1169 april. 2*

Alexander III Iohanni praeposito etc.: suscipit eccl. b. Stephani de Nerviano sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 14 card. Dat. Beneventi p. m. Gratiani S. R. E. [subdiac.] ac not., 4 non. april., ind. 2, inc. d. a. 1169, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 10.

2 B s. XVI. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

2 *Tusculanum 1171 iul. 5*

Alexander III Iohanni praeposito etc.: suscipit eccl. b. Stephani de Nerviano sub apost. protectione; confirmat possessiones et decimas; prohibet, ne quis intra terminos parochiae absque licentia Mediolanen. archiep. et fratrum assensu ecclesiam vel oratorium audeat aedificare; confirmat definitionis sententiam, quam inter eos et abbatem s. Petri de Carono super ecclesia de Villanova cum iure parochiali et decimatione eiusdem monasterii Galdinus Mediolanen. archiep., apost. sedis legatus, protulit; prohibet, ne alicui liceat parochianis ecclesiae Nervianen. et praesertim parochianis de Villanova sacra-

menta ecclesiastica ministrare aut fines parochiae violenter invadere vel de parochianis ipsis iura sibi parochialia usurpare. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 6 card. Dat. Tusculani p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 3 non. iul., ind. 4, inc. d. a. 1171, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 12.

2 B s. XVI. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

3 *Velletri 1182 april. 30*

Lucius III Iohanni praeposito etc.: suscipit eccl. b. Stephani de Nerviano sub apost. protectione; confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimationes, sententiam inter ecclesiam Nervianen. et ecclesiam s. Petri de Ulmo canonice latam et a Galdino Mediolanen. archiep. postmodum confirmatam; prohibet, ne cui liceat fines parochiae violenter invadere vel de parochianis ipsis iura parochialia sibi usurpare. — Quotiens a nobis. Ego Lucius etc. Subscr. 9 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. [et] canc., 2 kal. maii, ind. 15, inc. d. a. 1182, pont. v. d. Lucii pp. III a. 1.

2 B s. XVI. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

4 *Verona 1186 iun. 30*

Urbanus III Iohanni praeposito etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 1)* et Lucii *(n. 3)* suscipit eccl. b. Stephani de Nerviano sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimationes, sententiam a Willelmo qd. s. Ambrosii abbate aliisque inter ecclesiam Nervianen. et ecclesiam s. Petri de Ulmo canonice latam et a b. m. Galdino Mediolanen. archiep. confirmatam; prohibet, ne quis infra terminos parochiae absque licentia Mediolanen. archiep. et fratrum assensu ecclesiam vel oratorium audeat aedificare; confirmat definitionis sententiam super ecclesia de Villanova, et prohibet, ne cui liceat parochianis sacramenta ecclesiastica ministrare etc. *(ut n. 2)*. — Quotiens illud a. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 2 kal. iul., ind. 4, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

2 B s. XVI. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

Dairago

Ecclesia s. Genesii.

Locus inter oppida *Busto Arsizio* et *Busto Garolfo* situs est. Ecclesiae parochialis s. Genesii de Dairago iam mentio fit in charta a. 922 (ed. Cod. dipl. Langob. c. 857 n. 498). Petrus Longus canonicus et cimeliarcha, postea praepositus ecclesiae s. Ambrosii Maioris Mediolani fuit.

Chartae, quae sequuntur, ad archivum canonicorum ecclesiae s. Ambrosii Maioris Mediolani pertinent (cf. supra p. 74).

B = Cop. Milano Arch. di stato.

1 *Laterano (1178—79) mart. 27*
Alexander III mag. Petro Longo: confirmat praebendam in ecclesia de Dairago canonice ei concessam. — Iustis petentium. Dat. Lat. 6 kal. april.

B s. XIII. — Ed. PflugkH. Acta III 266 n. 278 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 675 n. 8638a. JL. 13192 ad a. 1166—79.

2 *Laterano 1188 mai. 14*
Clemens III mag. Petro canonico: suscipit eum cum omnibus bonis sub apost. protectione, et confirmat ei praebendam in ecclesia de Dairago, statuens, ut, si se in aliquo gravari praesenserit, libere ei liceat sedem apost. appellare. — Sacrosancta Romana. Dat. Lat. 2 id. maii pont. n. a. 1.

B s. XIII. — Ed. PflugkH. Acta III 361 n. 415 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 688 n. 10074a. JL. 16229.

3 *Laterano 1192 mai. 6*
Celestinus III mag. Petro Longo: confirmat praebendam in ecclesia de Dairago canonice ei concessam. — Iustis petentium. Dat. Lat. 2 non. maii pont. n. a. 2.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 123 n. 39 ex B. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 66. JL. 16863.

Meda

Monasterium s. Victoris.

Gaspar Bugatto Historia et origine della terra di Meda tra Milano e Como et del molto honorando monastero di nobili vergini sacre dell' ordine di santo Benedetto Cassinese, eretto da li santi Aimo e Vermondo Corii (cr. a. 1570). — Caroli Basilicapetri Fragmenta historiae Mediolanen. (Mediolani 1628) p. 13 sq. — Emanuele Lodi Breve istoria di Meda e traslatione de ss' Aimo e Vermondo della nobilissima famiglia de' Corii Milanesi (In Milano 1629). — Risposta al papele intitolato Estratto delle spese attinenti alle campane della chiesa parrocchiale del luogo di Meda, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. GD II 25. — Lubin p. 210. — Giulini Mem. [1] I 264 sq. V 360 sq.; [2] I 213 sq. III 273 sq.

Inter asceteria monialium in dioecesi Mediolanensi sita celeberrimum illud erat, quod XVI lapide ab urbe Mediolanensi in loco Meda haud longe ab oppido Seregno olim exstitit. Hoc s. Victoris monasterium ab Aimone et Veremundo fratribus ex vetustissima Coriorum familia, ut traditur, natis saec. VIII ex. conditum esse fertur (cf. de ss. Haymone et Veremundo Medae in dioecesi Mediolanen. Acta SS. 13 feb. II 706 sq.). Coluerunt moniales ord. s. Benedicti. Abbatissae monasterii s. Victoris saepius in chartis occurrunt, a. 856 Tagiperga (cf. Fumagalli Cod. dipl. s. Ambrosii p. 308; Cod. dipl. Langob. c. 329 n. 197), a. 1006 Berlinda (cf. Giulini Mem. [1] III 41; [2] II 30), a. 1099 Pagana, a. 1138 Martina, a. 1191 Laetitia. Monasterium a. 1797 suppressum est.

Gaspar Bugattus, Medensis monasterii chronographus, testatur se vidisse quinque antiquissimas monasterii chartas, quarum prima Heinrici II imp. diploma a. 1024 Berlindae abbatissae indultum.

Ex archivo Medensi Saxius in Archiepp. Mediolanen. serie II 527 Robaldi archiepiscopi privilegium pro Martina abbatissa de controversia inter Medense monasterium et plebanum de Seviso a. 1138 concessum vulgavit (cf. Giulini Mem. [1] V 360 sq.; [2] III 273 sq.). Heinrici VI privilegium a. 1191 nov. 23 Laetitiae abbatissae indultum nuper Gir. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXV (Ser. IV t. IX 1908) 246 n. 4 ex R. archivo Mediolanensi (apogr. s. XVIII) in lucem dedit. Perpauca igitur ex archivo monialium supersunt. Quae sequuntur documenta, ex libro inscripto „Risposta al papele intitolato Estratto delle spese attinenti alle campane della chiesa parrocchiale del luogo de Meda“ sumpsimus.

*1 *Anagni (1176) mai. 22*

Alexander III confirmat monasterio s. Victoris de Meda ecclesiam s. Mariae, quae parochialis est ipsius loci, et prohibet, ne cui liceat infra parochiam monasterii sine auctoritate Mediolanensis archiep. et assensu monialium ecclesiam vel monasterium de novo construere.

Reg. Risposta etc. ad a. 1178. JL. —.

*2 *(1176—77)*

Alexander III committit Omnibono ep. Veronen. causam, quae inter monasterium et burgenses de Meda super iure eligendi rectorem in ecclesia parochiali vertitur.

Reg. Risposta etc., ubi sententia ab Omnibono ep. a. 1177 mart. 14 lata laudatur. JL. —.

*3 *Ferrara (1177) april. 28*

Alexander III confirmat sententiam ab Omnibono ep. Veronen. prolatam *(n. 2)*.

Reg. Risposta etc. ad a. 1178. JL. —.

*4 *Roma (1181) dec.*

Lucius III confirmat eandem sententiam *(n. 2. 3)*.

Reg. Risposta etc. JL. —.

*5 *Verona (1186) feb. 14*

Urbanus III confirmat eandem sententiam *(n. 2. 3)*.

Reg. Risposta etc. JL. —.

Crescenzago

Ecclesia s. Mariae de Crescentiaco.

G. Pennotti Generalis totius s. ord. clericorum canonicorum hist. tripartita [1] (Romae 1624) p. 461 sq.; [2. 3] (Coloniae 1630. 1645) p. 469 sq. — Lubin p. 113. — Giulini Mem. [1] V 411 sq. 525 sq.; [2] III 312 sq. 397 sq.

Canonicam regularium s. Mariae de Crescentiaco a. cr. 1140 conditam iam sub Innocentio II floruisse, Giulini l. c. opinatur. Sunt enim, qui contendant, Thomam card. presb. s. Vitalis tit. Vestinae ab Innocentio II ex canonico regulari s. Mariae de Crescentiaco promotum fuisse. Albinus quo-

que diac. card. s. Mariae Novae, postea presb. card. s. Crucis in Hierusalem, denique Albanensis episcopus, olim canonicus regularis Crescentiacensis fuisse dicitur. Certe Crescentiacensium fratrum religio mox tantam famam obtinuit, ut Urbanus III ecclesiam s. Georgii de Brinate, a sese institutam, praeposito de Crescentiaco regendam et corrigendam traderet (n. 5). Regulam eorum a Romanis pontificibus specialibus privilegiis confirmatam esse nemo est quin dubitet; sed supersunt tantum Oberti Mediolanensis privilegium Ottoni praeposito a. 1154 ian. indultum et Philippi archiepiscopi privilegium a. 1197 iul. 10, qui libellum de ordine ac religione a fratribus de Crescentiaco confectum secundum apostolicum ordinem et religionem sub oboedientia b. m. Ottonis et Lanfranci praepositorum iam dudum servatam confirmavit (cf. Giulini Mem. [1] VII 129; [2] IV 450). Saec. XV ecclesia de Crescentiaco abbatibus commendatariis dari coepit, ex quibus cardinales Aldobrandini, Barberini, Sfondrato, Sanseverino peculiari memoria digni sunt; a. vero 1502 congregationi canonicorum Lateranensium concessa est (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 710; [2, 3] p. 728).

Tabularii canonicae s. Mariae de Crescentiaco chartae quae supersunt nunc in R. archivo Mediolanensi adservantur, ubi etiam index exstat inscriptus *Registro dell' archivo per l' abbazia di Cressenzago a. 1712.* Magni autem pretii est codex saec. XII, Ivonis Decretum continens, olim Crescentiaci, nunc vero in bibliotheca Vaticana custoditus [*C*], in quo pleraeque chartae ad canonicam s. Mariae de Crescentiaco spectantes transcriptae sunt. Quaedam insuper chartae Romae in archivo canonicorum Lateranensium penes ecclesiam s. Petri ad Vincula degentium inveniuntur (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.).

A = Orig. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Crescenzago vol. 47).
B = Cop. ib.
C = Ivonis Decretum, cod. Vat. lat. 1362, mb. s. XII; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 7.
D = Nic. Sormani Diplomatica Mediolan. vol. III, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. FS IV 3; cf. supra p. 20.
E = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. XI, s. XVIII ex., ib. DS IV 11; cf. supra p. 21.

1 *(1144—45)*

Lucius II R(obaldo) Mediolanen. archiep.: conquerentibus fratribus s. Mariae de Crescentiago, mandat, quatenus parochianos suos tam clericos quam laicos ab eorum exactione et infestatione desistere districte commoneat. — Religiosi fratres.

C f. 128'. — Ed. PflugkH. Acta II 341 n. 385 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 237 n. 407. JL. 8695.

2 *(1145)*

Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: scribit de Iohanne quodam dicto presbytero, qui decimas a laicis ex debito non esse dandas nec de non datis emendationem faciendam aperte praedicat et laicos posse decimas iuste possidere contendit; mandat, ut fratribus de Crescentiago in terra sua in loco

q. d. Cunicus solum ad suum et conversorum suorum opus oratorium aedificare concedat et de laboribus sive de nutrimentis suorum animalium decimas ab ipsis exigi non permittat; si quid autem a subditis eius eis hac occasione ablatum est, integre restitui faciat. — Decimas Deo.

C f. 1'. — Ed. PflugkH. Acta II 342 n. 387 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 239 n. 419. JL. 8774.

3 *Viterbo (1145) aug. 3*

Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: iterato *(n. 2)* praecipiendo mandat, quatenus fratribus de Crescentiago in terra sua in loco q. d. Cunicus solum ad suum et conversorum suorum opus oratorium aedificare concedat, salva eius in omnibus et Mediolanen. ecclesiae iustitia; de laboribus sive de nutrimentis suorum animalium decimas ab ipsis exigi a nullo permittat, immo exigentes ecclesiastica censura coerceat. — Officii nostri. Dat. Viterbi 3 non. aug.

C f. 2. — Ed. PflugkH. Acta II 342 n. 388 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 239 n. 420 ad aug. 2. JL. 8775.

4 *(1145 aug.—dec.)*

Eugenius III R(obaldo) Mediolanen. archiep.: iterato *(n. 3)* mandat, ut parochianos suos tam clericos quam laicos, qui a fratribus de Crescentiago decimas exigunt, et alios, qui quolibet modo eos inquietare praesumunt, sic ecclesiastica censura coerceat, ut eis ablata restituant et de cetero ab eorum exactione et infestatione omnino desistant, oratorium quoque ad divina officia eis tantum celebranda, unde bis ei scripsit *(n. 2. 3)*, ipsis aedificare concedat, salvo eius iure et aliarum ecclesiarum iustitia; addit de prava praedicatione *(cf. n. 2)*. — Quanto amplius.

C f. 2. — Ed. PflugkH. Acta II 343 n. 389 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 240 n. 423. JL. 8814.

De eadem, ut videtur, quaestione decimarum Eugenius III scripsit praeterea a. 1145 sept. 22 ad B. medicum, patrem Martini conversi (de Crescentiaco?); cf. Milano, Civ. n. 54 (supra p. 117). In eodem codice Vaticano legitur rescriptum Hadriani IV ad Obertum Mediolanensem archiepiscopum de quadam prava et detestanda consuetudine circa decimas; cf. Milano, Archiepisc. n. 171.

5 *Verona (1186) nov. 25*

Urbanus III praeposito et fratribus de Crescentiaco: statuit, ut in ecclesia s. Georgii de Brinate de collegio ipsorum sit praepositus et canonicorum numerus eorumque institutio ibidem inviolabiliter observetur, utque eadem ecclesia s. Georgii ecclesiae de Crescentiaco sicut filia matri respondeat eique debitam oboedientiam exhibeat et honorem, et praepositus de Crescentiaco in ecclesia illa correctionem habeat regularem etc.

v. Bernate, Eccl. s. Georgii n. 1 (p. 134).

6 *Laterano 1193 april. 22*

Celestinus III Willelmo praeposito eccl. s. Mariae de Cresentiaco: confirmat amicabilem compositionem inter eum et (Ambrosium) praepositum eccl. de

Roxate super decimatione loci de Cunico a. 1182 oct. 29 factam et verbotenus insertam. — Cum controversiae. Dat. Lat. 10 kal. maii pont. n. a. 3.

A. [B a. 1620]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. Giulini Mem. [1] *VI 512. 559;* [2] *III 794. VII 141 ad a. 1182 oct. 28 ut bullam Lucii III. JL. —.*

Praeterea notamus tria Oberti Mediolanensis archiepiscopi rescripta ad sacerdotes et clericos de Roxate de restitutione bonorum fratribus s. Mariae de Crescentiaco ab eis ablatorum (ed. PflugkH. Iter p. 485 sq. n. 71—73 ex cod. C). De Rosate cf. supra p. 127.

7 *Laterano 1193 april. 22*

Celestinus III Willelmo praeposito eccl. s. Mariae de Cresentiaco: confirmat amicabilem compositionem inter eum et Ottonem praepositum eccl. et plebis s. Stephani de Secrate super decimatione loci de Cresentiaco a. 1190 april. 14 factam et verbotenus insertam. — Cum controversiae. Dat. Lat. 10 kal. maii pont. n. a. 3.

A. [2 B s. XVII. D f. 316 = E f. 140]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 123 n. 40 ex D. — Reg. Giulini Mem. [1] *VII 79. 560;* [2] *IV 57. VII 144 ad a. 1191 april. 14. JL. —.*

Segrate haud procul ab urbe Mediolanensi distat.

Sesto San Giovanni

Monasterium s. Nicolai iuxta castrum Sexti in loco q. d. Pratum s. Michaelis.

De hoc monasterio monialium ord. s. Benedicti perpauca scimus, quamquam tam antiquitate quam privilegiis olim praefulsit atque etiam iuris Romanae ecclesiae fuit, ut praeter Lucii III privilegium Albinus et Cencius docent, qui, quamquam de uno eodemque monasterio agitur, duabus vicibus adnotant (II 112; I 104):

„Monasterium de Sexto XII denarios.
Monasterium s. Nicolai XII affortiatos“.

Errant igitur Giulini Mem. [1] VII 90; [2] IV 66; Porro (Cod. dipl. Langob. c. 464 not. 1; Fabre-Duchesne l. c., qui hanc notitiam ad aliud Sextense s. Donati monasterium de Scozula referunt (cf. infra p. 164).

Chartas huius monasterii paene omnes periisse dolemus, praeter nonnullas chartas a Carolo Morbio collectas, quae nunc in bibliotheca Universitatis Halensis custodiuntur. Lucii III privilegium, quod Sixtus IV a. 1484 mai. 4 (Reg. Vat. t. 647 f. 113') confirmavit, ex Cornelii Margarini Thesauro (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377) exscripsimus.

C = Cornelii Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 3.

**1* *(1088—99)*

Urbanus II concedit privilegium.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

2 *Monza 1102 iul.*

Bernardus Rom. eccl. card. atque legatus Paschalis II nec non et Grosolanus Mediolanen. archiep. proferunt definitivam sententiam de controversia inter Er-

milinam abbatissam Sexten. monasterii et Iohannem praepositum eccl. Modoecien. super decimis et presbytero et visitatione atque sepultura agitata.
v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 4.

*3 *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium.
Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

*4 *(1120—24)*

Calixtus II concedit privilegium.
Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

*5 *(1159–81)*

Alexander III concedit privilegium.
Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *Roma S. Pietro 1181 dec. 10*

Lucius III Concordiae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Nicolai iuxta castrum Sexti in loco q. d. Pratum s. Michaelis situm, quod ad ius et proprietatem Romanae eccl. pertinet, ad exemplar Urbani *(n. 1)*, Paschalis *(n. 3)*, Calixti *(n. 4)* et Alexandri *(n. 5)* sub apost. protectione, confirmat possessiones et decimas, concedit ius recipiendi et facultatem tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi, sepulturam liberam et ius eligendi abbatissam, sub censu 12 den. Lucen. quotannis apost. sedi persolvendo. — Prudentibus virginibus. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 id. dec., ind. 15, inc. d. a. 1181, pont. v. d. Lucii pp. III a. 1.
C f. 417. — Reg. Gött. Nachr. 1900 p. 425 n. 14 ex B. JL. —.

Monza.

(Modoetia)

Chronicon Modoetiense auctore Bonincontro Morigia, s. XIV, ed. Muratori Scr. rer. ital. XII 1061 sq. — Baldassare Fedele De praerogativa b. Iohannis baptistae (Mediolani 1514); cf. Frisi Dissert. IV 37. — Girolamo Carminati de' Brambilla Memorie di alcune antichità delle chiese di Monza e sua corte, ms. s. XVI ex., Monza Arch. cap.; cf. Argelati Bibl. scr. Med. I p. II 222; Frisi Mem. stor. I 254 sq. III 239 sq. — Paolo Morigia La nobiltà di Monza, ms. s. XVI ex., olim in archivo comitum Durini; cf. Frisi Dissert. I 41 not. 31. — Bartolomeo Zucchi L'historia della serenissima Theodelinda reina de' Longobardi [1] (In Milano 1609); [2] (1613). — B. Zucchi Tre illustrissime glorie di Monza città imperiale per la vita della reina Theodelinda, per la corona ferrea, e per la vita di San Gherardo (In Milano 1613). — Petri Pauli Bosca Monumenta ecclesiae Modoetiensis, ms. s. XVII ex.; cf. Argelati Bibl. scr. Med. I p. II 205; Frisi Dissert. IV 62 sq. — Gius. Maurizio Campini Descrizione dell' insigne real basilica collegiata di San Giovanni Batista di Monza, mss. s. XVIII, Monza Bibl. cap. et Milano Bibl. Ambros. V 16. 17 sup.; cf. Frisi Mem. stor. III 251. — G. M. Campini Notizie delle chiese di Monza e sua campagna, mss. s. XVIII, Monza Bibl. cap. et Milano Bibl. Ambros. V 18. 19 sup. — G. M. Campini Miscellanea di notizie diverse, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. V 23 sup. — Antonio Francesco Frisi Memorie della chiesa Monzese raccolte e con varie dissertazioni illustrate I—IV (In Milano 1774–80). — A. Fr. Frisi Memorie storiche di Monza e sua corte raccolte ed esaminate I—III (Milano 1794). — (Franc. Ant. Sirtori) Descrizione della insigne reale basilica di San Giovanni Battista della città di Monza (Monza 1820). — Antichità e siti rimarchevoli della città di Monza colle rispettive storiche, letterarie e artistiche illustra-

zioni (Monza 1838). — Bernhard Grueber Das Stift des h. Johannes des Täufers in Monza (Regensburg 1840). — Gius. Marimonti Memorie storiche della città di Monza (Monza 1841); cf. G. Beretta Due parole intorno alle Memorie storiche della città di Monza (Milano 1842). — Descrizione di Monza e sua basilica (Monza 1842). — Luigi Zerbi Il cronista Monzese. Album di reminiscenze patrie della città di Monza e antica sua corte I—III (Monza 1880). — X. Barbier de Montault Le trésor de la basilique royale de Monza I. II in: Bulletin monumental ou recueil de documents et de mémoires relatifs aux différents branches de l'archéologie Sér. V t. X (Paris et Tours 1882—83). — La basilica di San Giovanni Battista in Monza ed il suo tesoro (Como 1887). — Bernardo Galli Il duomo di Monza, sue iscrizioni e notizie (Milano 1889). — D. Cesare Aguilhon Di alcuni luoghi dell'antica corte di Monza che hanno cambiato nome in: Arch. stor. Lomb. XVII (Ser. II t. VII 1890) 245 sq. — Luigi Zerbi I fortilizi di Monza prima dell'a. 1325 ib. XVIII (Ser. II t. VIII 1891) 796 sq. — Carlo Fumagalli e Luca Beltrami La cappella della regina Teodelinda in Monza e le sue pitture murali con note e cenni storici (Milano 1891). — Gius. Riva e Zaccaria Lucchini Guida di Monza e del circondario [1] (Milano 1897); [2] (1900). — Gius. Riva Saggi critici e narrativi di storia Monzese I (Monza 1910).

Ecclesia collegiata b. Iohannis baptistae.

Celeberrimam ecclesiam b. Iohannis baptistae Modoetiensem a Theodelinda regina Langobardorum conditam esse Paulus diac. in Historia gentis Langobardorum lib. IV c. 21 narrat. Pernobilis erat propter thesaurum et reliquias sanctorum, ab ipso Gregorio I donatas (cf. n. 1), et quia in ea Italiae reges coronam, quam ferream dicunt, acceperunt. Canonici insignis huius ecclesiae collegiatae multis Romanorum pontificum et imperatorum privilegiis honestati fuere, ut praeter privilegia, quae subtus recensentur, diplomata docent Ludovici II (quod tamen desideratur), Karoli III a. 881 (Mühlbacher Reg. [1] n. 1584; [2] n. 1627), Berengarii I a. 920 (Schiaparelli I diplomi di Berengario I p. 326 n. 125), Ottonis III a. 1000 (Mon. Germ. Dipl. II 804 n. 377), Lotharii III a. 1136 (Stumpf Reg. 3336).

Modoetiensis basilica recensetur etiam in elencho abbatiarum et canonicarum s. Petri in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 245): „Ecclesia sancti Iohannis in Modoitia“.

Denique adnotamus inventarium praediorum basilicae s. Iohannis in Cod. dipl. Langob. c. 1774 n. 1004 editum.

Maxima archivi pars etiamnunc Modoetiae in ecclesia collegiata b. Iohannis adservatur, altera in R. archivo Mediolanensi (Fondo di religione — San Giovanni di Monza). Quaedam insuper chartae Modoetiensem ecclesiam respicientes Mediolani in tabulario archiepiscopali inveniuntur (cf. supra p. 26).

De archivo canonicorum cf. Frisi Mem. stor. II p. I sq.; Pertz in Archiv V 36 sq. 473 sq.; Bethmann in Archiv XII 621; Schum in N. Archiv I 149; Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 637; v. Pflugk-Harttung Iter p. 762; Gött. Nachr. 1902 p. 132.

Codices bibliothecae capituli recensuit Frisi Mem. stor. III 19 sq.; cf. Blume Iter ital. I 164 sq. Conf. etiam chartam recordationis rerum et librorum, qui fuerunt in thesauro ecclesiae Modoetiensis a. 1275, ap. Frisi Mem. stor. II 131 n. 154; cf. Gottlieb Über mittelalterliche Bibliotheken p. 210.

A = Orig. Monza Arch. capitolare.
A[1] = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. Monza Arch. capitolare.
B[1] = Cop. Milano Arch. di stato.
B[2] = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita — Monza 16).
C = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 76.
D = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen., s. XVIII, ib. GS III 24, et eiusdem Diplomatica Mediolanen. vol. III, s. XVIII, ib. FS IV 3 [*D*[1]]; cf. supra p. 20.
E = Miscellanea vol. II, s. XVIII, Milano Arch. araldico Vallardi; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 75.
F = Gius. Maur. Campini Miscellanea, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. V 23 sup.; cf. supra p. 142.
G = Antonio Franc. Frisi Apographa, s. XVIII ex., Monza Arch. capitolare.
H = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. V. VI. VII. IX. X, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 5—10; cf. supra p. 21.

**1* *(cr. 600)*

Gregorius I mandat Theodelindae reginae per Iohannem (clericum) olea sanctorum martyrum.

Notitiam in papyro exaratam, quae Modoetiae in ecclesia b. Iohannis etiamnunc adservatur, edd. Muratori Anecdota ex Ambrosianae bibl. codd. [1] *II 191;* [2] *II 146; Ruinart Acta martyrum p. 543; Gori Thes. vet. diptychorum II; Frisi Dissert. II 62; Frisi Mem. I 20. II 1; Marini Pap. dipl. p. 208 n. 143 (cf. p. 377 sq.); Barbier de Montault p. 462; A. Sepulcri I papiri della basilica di Monza e le reliquie inviate da Roma in: Arch. stor. Lomb. XXX (Ser. III t. XIX 1903) 258 sq.; Enr. Vagazzini I papiri di Monza in: Giornale arcadico II (1911) 306. — Reg. L. Bethmann und O. Holder-Egger Langob. Regesten in: N. Archiv III (1878) 234. JE. —.*

Praeterea Modoetiae in archivo canonicorum superest fragmentum epistolae in papyro exaratae saec. VI aut VII (edd. Marini Pap. dipl. p. 89 n. 53; Barbier de Montault p. 462; Bresslau in N. Archiv XV 551; Frisi Dissert. II 67; PflugkH. Iter p. 763), a Modoetiensibus Gregorio I attributae. Sixtus V quoque in bulla a. 1585 sept. 29 (ed. Frisi Dissert. III 75) affirmat, ecclesiam Modoetiensem a rec. me. Gregorio pp. I gratiis et privilegiis decoratam esse.

**2* *(Milano 1096 sept.—oct.)*

Urbanus II concedit Heriprando praeposito eiusque successoribus canonicis decreti sui auctoritate, ut sacerdotem catholicum abbatissae et sororibus in loco q. d. Inginum provideat.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *Laterano (1097) mart. 26*

Urbanus II Heriprando eccl. Modoetianae praeposito: nuntiat, se, cum Mediolani esset *(n. 2)*, praedium in loco q. d. Inginum in proprium b. Petri ius suscepisse illicque ecclesiam aedificari praecepisse; admonet eum, ut nihil molestiae, nihil oppressionis deinceps eidem loco sive habitantibus in eo aut inferat aut inferri a quolibet patiatur, nisi tantummodo sacerdotem catholicum, sicut ei et successoribus eius canonicis decreti sui auctoritate concessum est *(n. 2)*, eis provideat.

v. Mon. s. Mariae de Ingino n. 2.

4 *Monza 1102 iul.*

Bernardus Rom. eccl. card. atque legatus Paschalis II nec non et Grosolanus archiep. eccl. Mediolanen. proferunt definitivam sententiam de controversia

inter Ermilinam abbatissam Sexten. monasterii et Iohannem praepositum eccl. Modoecien. super decimis eccl. Modoeciensi solvendis et super presbytero et visitatione atque sepultura agitata. — A. ab inc. d. n. Iesu Chr. 1102, m. iul., ind. 10.

A[1]. *[B s. XVII. H V f. 20]. — Edd. Frisi Dissert. IV 117 (cf. IV 4 „nelle scritture di quella prebenda teologale n. 208" = B). Frisi Mem. stor. II 45 n. 44. — Reg. JL. —.*

5 *Tortona 1120 april. 11*

Calixtus II Guillelmo Modoecien. archipresbytero etc.: excipit eccl. b. Iohannis bapt. sub apost. sedis tutelam, confirmat possessiones propriis nominibus expressas et illa feudorum beneficia, quae Iordanus Mediolan. archiep. ad communem fratrum sustentationem concessit, et institutiones et consuetudines. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Calixtus etc. Dat. Terdonae p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 3 id. april., ind. 13, inc. d. a. 1121, pont. autem d. Calixti II pp. a. 2.

A. [B[2] *s. XVI. D = H V f. 125. E. G]. — Edd. Giulini Mem. di Milano* [1] *V 555 ex A (cf. V 139);* [2] *VII 89 (cf. III 105) = Salice Annali Tortonesi p. 497, = Migne CLXIII 1173 n. 89. Frisi Dissert. III 34 ex A. Frisi Mem. stor. II 48 n. 46 ex A = Marimonti p. 370 n. 13 (ital.). Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 237 n. 163 ex A. — Regg. J. 5000. JL. 6839.*

Iordanus Mediolanensis archiepiscopus a. 1119 ian. 21 privilegium de feudorum beneficiis promulgavit (edd. Giulini Mem. [1] V 547; [2] VII 83; Frisi Dissert. III 32; Frisi Mem. stor. II 46 n. 45 = Marimonti p. 368 n. 12 (ital.).

*6 *(1125—29)*

Honorius II, conquerentibus abbatissa et monialibus monasterii s. Mariae, privat clericos ecclesiae Modoetien. officio propter violationem coemeterii monasterii s. Mariae.

v. Mon. s. Mariae de Ingino n. 3.

*7 *(1125—29)*

Honorius II excommunicat clericos ecclesiae Modoetien. propter destructionem monasterii s. Mariae.

v. Mon. s. Mariae de Ingino n. 4.

8 *Laterano (1125—29) april. 20*

Honorius II praecipit Guillelmo archipresbytero et canonicis Modoetien., ut restaurent monasterium s. Mariae de Modoetia et domos monialium et officinas secundum quantitatem et firmitatem, quam habuerunt 30 dies antequam destruerentur, in eisdem locis, et haec omnia infra biennium compleant; reliquias et corpora sanctorum, libros, chartas, instrumenta, thesaurum, mobilia abbatissae et monialibus usque ad proximam b. Martini festivitatem *(nov. 11)* ex integro reddant, reservata sibi potestate prolixiores dandi indutias.

v. Mon. s. Mariae de Ingino n. 5.

9 *Piacenza (1132) iun. 30*

Innocentius II V(villelmo) praeposito et ceteris Modoetien. ecclesiae clericis: praecipit, quatenus sanctimoniales monasterii q. d. Inginum, quod b. Petri iuris exsistit et ad eius protectionem specialiter pertinet, nullis gravaminibus infestent et iuxta earum postulationem eis religiosum, discretum et honestum presbyterum, prout ab Urbano pp. statutum est *(n. 2. 3)*, ad servitium

praefati monasterii tribuant; alioquin catholicum sacerdotem quemcumque maluerint eligendi eis licentiam concedit.

v. Mon. s. Mariae de Ingino n. 8. — Hoc rescriptum laudatur a Frisi Dissert. IV 4 ad a. 1142—43, qui tamen falso „Ubrando praeposito" etc. id inscriptum esse asseverat.

10 *Pisa 1135 iul. 25*

Innocentius II Guillielmo Modoecien. archipresbytero etc.: ad exemplum Calixti *(n. 5)* suscipit eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis nominibus adnotatas et quaecumque canonicis ab imperatoribus iuste concessa sunt et ius ac rationabiles consuetudines, quas in ecclesia s. Petri de Cremella habent, praeterea illa feudorum beneficia, quae Iordanus Mediolanen. archiep. concessit, institutiones et consuetudines *(ut n. 5)*. — Quotiens illud a. Ego Innocentius etc. Subscr. 4 card. Dat. Pisis p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 8 kal. aug., ind. 13, inc. d. a. 1135, pont. d. Innocentii pp. II a. 6.

A. [B s. XVI. B² s. XVI. D = H VI f. 38. G]. — Edd. Frisi Mem. stor. II 50 n. 49 Exc. ex A = Marimonti p. 372 n. 14 (ital.), = Migne CLXXIX 245 n. 194. — Regg. Giulini Mem. ¹ V 324. 563; ² III 244. VII 94. Frisi Dissert. III 37. J. 5510. JL. 7724.

11 *Laterano 1143 nov. 23*

Celestinus II Ubrando Modoetien. archipresbytero etc.: ad exemplum Calixti *(n. 5)* et Innocentii *(n. 10)* suscipit eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, confirmationem quoque electionis Cremellen. abbatissae, sicut a Robaldo Mediolanen. archiep. concessa est, ius etiam ac rationabiles consuetudines, quas canonici in eadem b. Petri ecclesia de Cremella habent, feudorum beneficia et institutiones et consuetudines *(ut n. 10)*; prohibet, ne ullus infra parochiam eorum ecclesiam vel cappellam aedificare praesumat. — Piae postulatio. Ego Celestinus etc. Subscr. 7 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 9 kal. dec., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini pp. II a. 1.

B s. XIII. [B² s. XVI. D = H VI f. 166. G]. — Edd. Frisi Dissert. III 41 ex B. Frisi Mem. stor. II 56 n. 54 = Marimonti p. 376 n. 17 (ital.), = Migne CLXXIX 768 n. 5. — Regg. Frisi Dissert. IV 13. 127. J. 5981. JL. 8440.

12 *(1150—51)*

G(uido) Hostien. ep., apost. sedis legatus, O(berto) Mediolanen. archiep. et O(bizoni) archipresbytero et G(aliciano) archidiacono et ceteris eiusdem Mediolanen. eccl. ordinariis: cum ex antiqua consuetudine Modoetien. ecclesia dignitatem iam per multos annos possederit, statuit, ut mandatum suum de praepositis plebium usque ad Modoetien. ecclesiam minime extendatur neque aliquam honori eius inferat laesionem, sed liberam habeat potestatem titulandi et ordinandi clericos in ecclesia sua archipresbyter, sicut usque modo habuit. — Mandatum quod.

B s. XVII (n. 242). B² s. XVI. [D¹ f. 25 = H VI f. 330 et VII f. 81]. — Edd. Giulini Mem. ¹ V 598 (cf. V 496) ad a. 1149; ² VII 115 (cf. III 375). Frisi Dissert. IV 12 ex B. Frisi Mem. stor. II 58 n. 56 ad a. 1149. — Reg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1451. JL. —.

v. Milano, Archiepisc. n. 169 et Eccl. cathedr. n. 7.

*13 (1153—54)

Anastasius IV concedit privilegium.

Laud. in n. 15. 20. — Reg. JL. —.

14 *Roma S. Maria Nuova (1167) iun. 13*

Alexander III Galdino Mediolanen. archiep.: in irritum revocat concessionem, quam b. m. Robaldus qd. Mediolanen. archiep. archipresbytero et canonicis de Modoetia fecit, qui consuetudines et libertates ecclesiae sibi commissae adhuc ignorans statuit, ut abbatissa monasterii de Cremella per iam dictum archipresbyterum inthronizetur et moniales per eundem oboedientiam sibi promittant et laici debeant fideliiatem iurare; mandat, ut ipsam concessionem cassatam denuntiet et nullam firmitatem in posterum obtinere. — Suggestum est nobis. Dat. Romae ap. s. Mariam Novam id. iun.

B[1] s. XIII. B s. XVII (n. 221). C f. 124. [D[1] f. 125 = H IX f. 52]. — Edd. Giulini Mem. [1] VI 535 (cf. VI 373); [2] VII 127 (cf. III 690) ad a. 1168 = Migne CC 456 n. 454. — Regg. Frisi Dissert. III 46 ex B. J. 7591. JL. 11352.

v. Mon. s. Petri de Cremella n. 1.

15 *Benevento 1169 mart. 31*

Alexander III Oberto Modoetien. archipresbytero etc.: ad exemplar Calixti *(n. 5)*, Innocentii *(n. 10)*, Celestini *(n. 11)* et Anastasii *(n. 13)* suscipit eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, confirmationem quoque electionis Cremellen. abbatissae, sicut a b. m. Robaldo qd. Mediolanen. archiep. concessa est, ius etiam ac rationabiles consuetudines, quas canonici in s. Petri ecclesia de Cremella habent, decimas, feudorum beneficia, institutiones et consuetudines; prohibet, ne ullus infra parochiam eorum ecclesiam vel cappellam aedificare praesumat *(ut n. 11)*. — Piae postulatio. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Benevent. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 2 kal. april., ind. 2, inc. d. a. 1169, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 10.

A. [B s. XIV. D[1] f. 149. E. G. H IX f. 77]. — Edd. Giulini Mem. [1] VI 536 (cf. VI 373); [2] VII 127 (cf. III 691) = Migne CC 576 n. 612. Frisi Dissert. III 48 ex B. Frisi Mem. stor. II 68 n. 68 = Marimonti p. 385 n. 25 (ital.). — Regg. J. 7755. JL. 11609.

*16 *(Veroli 1170 mart. 25)*

Alexander III concedit Martino Modoetien. eccl. canonico hospitale de Modoetia cum pertinentiis suis regendum et meliorandum, ita quidem, quod bona et possessiones eius nullatenus distrahere debeat vel quolibet alio titulo alienare.

Laud. in Alexandri III rescripto ad conversos domus hospitalis s. Blasii misso (v. Domus hospitalis apud s. Blasium n. 4). — Reg. JL. —.

17 *Tusculanum (1171—72) feb. 26*

Alexander III G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato: mandat, quatenus proceres et varvassores de Sexto compellat, ut O(berto) subdiacono apost. sedis, archipresbytero ecclesiae Modoetien. decimas de animalibus et aliis rebus, de quibus consuetum est decimas dari, sine diminutione persolvant. — Dilectus filius O. Dat. Tusculan. 4 kal. m[artii].

A[1]. *[B s. XVII (n. 216). B*[1] *s. XVII. D*[1] *f. 120 = H IX f. 42 et f. 100]. — Edd. Frisi Dissert. IV 119 ex B. Frisi Mem. stor. II 67 n. 67 ad a. 1169 = Migne CC 782 n. 869. — Regg. J. 8036. JL. 11991.*

Littera clausa.

18 *Verona (1186—87) sept. 12*

Urbanus III abbatissae et sororibus s. Petri Cremellen. monasterii: confirmat sententiam, a piae recordationis Robaldo qd. Mediolanen. archiep. latam super controversia, quae inter monasterium Cremellen. et ecclesiam s. Iohannis Modoetiae super 7 capitulis in eiusdem Robaldi authentico instrumento evidenter expressis emerserat. — Oblato nobis. Dat. Veronae 2 id. sept.

B s. XVII (n. 248). B[1] *s. XVIII. [D*[1] *f. 246 = H X f. 189]. — Edd. Frisi Mem. stor. II 73 n. 76 = Migne CCII 1490 n. 111. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1690 ex D*[1] *ad a. 1185. Giulini Mem.* [1] *VII 557;* [2] *VII 142. J. 9935. JL. 15916.*

v. Mon. s. Petri de Cremella n. 2.

19 *Laterano 1188 mai. 9*

Clemens III archipresbytero et canonicis Modoetiae: suscipit eccl. et canonicos sub apost. protectione, et confirmat possessiones, iura et libertates ac consuetudines, quas ecclesia Modoetien. in electione canonicorum et in titulis dandis et in omnibus aliis, quae usque ad tempora electionis seu promotionis fe. me. Urbani III obtinuisse cognoscitur. — Monet nos. Dat. Lat. 7 id. maii pont. n. a. 1.

B[2] *s. XVI. D*[1] *f. 259 [= H X f. 223]. — Edd. Frisi Mem. stor. II 131 n. 153 ut bullam Clementis IV ad a. 1265 = Marimonti p. 411 n. 47 (ital.). Gött. Nachr. 1902 p. 163 n. 17 ex D*[1]*. — Reg. JL. —.*

20 *Laterano 1188 mai. 15*

Clemens III Oberto Modoetien. archipresbytero etc.: ad exemplar Calixti *(n. 5)*, Innocentii *(n. 10)*, Celestini *(n. 11)*, Anastasii *(n. 13)* et Alexandri *(n. 15)* suscipit eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, quas eadem ecclesia usque ad tempus promotionis Urbani III possedit, confirmationem quoque electionis Cremellen. abbatissae *(ut n. 15)*, decimas, feudorum beneficia *(ut n. 11)*, libertates et immunitates et consuetudines usque ad tempus promotionis Urbani III observatas. — Piae postulatio. Ego Clemens etc. Subscr. 15 card. Dat. Lat. p. m. fratris Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, id. mai., ind. 6, inc. d. a. 1188, pont. v. d. Clementis pp. III a. 1.

A. [B s. XII. B[2] *s. XVI. D*[1] *f. 260 et f. 262. E. F p. 307 n. 6. G. H X f. 224]. — Edd. Zucchi Tre ill. glorie p. 79 ex A = Ughelli* [1] *IV 89;* [2] *IV 62 = Migne CCIV 1342 n. 53. Frisi Dissert. III 50 Exc. ex A. Frisi Mem. stor. II 73 n. 77 Exc. ex A = Marimonti p. 390 n. 28 (ital.). — Regg. Giulini Mem.* [1] *VII 61;* [2] *IV 43. J. 10075. JL. 16230.*

Monasterium s. Mariae in loco q. d. Inginum.

Urbani II rescripto (n. 2) docemur, Ottam religiosam feminam praedium suum in loco q. d. Inginum in burgo Modoetiae situm, summo pontifici, cum Mediolani moratus esset (a. 1096 sept.—oct.), obtulisse, ut in eo ecclesia

cum monasterio monialium institueretur; quod et fecit, monasterium apostolicae sedis protectione muniens sub censu 12 nummorum Lateranensi palatio persolvendo. Qui census etiam ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 104) recensetur:

„Monasterium de Modoetia [Modochia] XII denarios".

At vero apostolicae sedis patrocinium ad tollendas inimicitias canonicorum Modoetiensis ecclesiae minime valuit, qui etiam temporibus Honorii II claustrum et domos monasterii destruxerunt. Monasterio denique iussu papae instaurato et in pristinum statum restituto, abbatissa et moniales ab Innocentio II et a Friderico I imp. privilegiis honestatae sunt. A. 1455 Calixtus III monasterio b. Mariae de Ingino alterum s. Martini Modoetiae monasterium monialium ord. s. Benedicti addixit (ed. Frisi Mem. stor. II 202 n. 219), nostrumque postea nomen quoque s. Martini accepit. Suppressum est a. 1786 (cf. Marimonti p. 234 sq.).

Archivum monialium s. Mariae sive s. Martini aut periit aut dispersum est. Innocentii II privilegium autographum (n. 7) Mediolani in archivo hospitii maioris (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 73), Friderici I imp. privilegium autographum Marcellinae abbatissae a. 1163 dec. 7 indultum (Stumpf Reg. 4001) inter chartas a Carolo Morbio collectas, quae nunc in bibliotheca Universitatis Halensis custodiuntur (cf. supra p. 27), invenimus. Pleraque apographa in archivo canonicorum Modoetiensis ecclesiae adhuc adservantur, praeter Urbani II privilegium (n. 2), frustra a nobis requisitum. Quasdam denique chartas inde ab a. 1214 in R. archivo Mediolanensi inter chartas monasterii monialium s. Martini vidimus (Fondo di religione — Monastero di S. Martino di Monza).

A = Orig. Milano Arch. dell' Ospedale maggiore (San Gherardo di Monza).
B = Cop. Monza Arch. capitolare.
B[1] = Cop. Milano Arch. dell' Ospedale maggiore.

**1* *(Milano 1096 sept.—oct.)*

Urbanus II suscipit praedium in loco q. d. Inginum in proprium ius b. Petri, et praecipit illic ecclesiam aedificari, et decernit scriptis auctoritatis suae, tam ecclesiam ipsam cum praedio quam et cetera, quae vel per religiosam Ottam vel per ceteros fideles illic collata fuerint, ab omni saeculari oppressione quieta liberaque manere.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Laterano (1097) mart. 26*

Urbanus II Heriprando eccl. Modoetianae praeposito: nuntiat, se, cum Mediolani esset *(n. 1)*, praedium in loco q. d. Inginum in proprium b. Petri ius suscepisse illicque ecclesiam aedificari praecepisse etc.; admonet eum, ut nihil molestiae, nihil oppressionis deinceps eidem loco sive habitantibus in eo aut inferat aut inferri a quolibet patiatur, nisi tantummodo sacerdotem catholicum, sicut ei et successoribus eius canonicis decreti sui auctoritate concessum est, eis provideat. — Prudentiam tuam. Dat. Lat. 7 kal. april.

Edd. Frisi Mem. stor. II 45 n. 43 (ex arch. mon. s. Martini Modoetien. sign. B; cf. Frisi Dissert. IV 4) = Marimonti p. 367 n. 9 (ital.). — Regg. J. 4321. JL. 5771 ad a. 1097—99.

B s. XVII, quamquam in indice archivi canonicorum ecclesiae Modoetiensis recensetur, nunc desideratur.

**3 (1125—29)*

Honorius II, conquerentibus abbatissa et monialibus, privat clericos eccl. Modoetien. officio propter violationem coemeterii monasterii s. Mariae.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

**4 (1125—29)*

Honorius II excommunicat clericos eccl. Modoetien. propter destructionem monasterii s. Mariae.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

5 Laterano (1125—29) april. 20

Honorius II praecipit Guillelmo archipresbytero et canonicis Modoetien., ut restaurent monasterium s. Mariae de Modoetia et domos monialium et officinas secundum quantitatem et firmitatem, quam habuerunt 30 dies antequam destruerentur, in eisdem quibus fuerunt prius constructae locis, et haec omnia infra praesens biennium compleant; reliquias et corpora sanctorum, quae inde asportaverunt, libros, chartas, instrumenta, thesaurum, mobilia abbatissae et monialibus usque ad proximam b. Martini festivitatem *(nov. 11)* ex integro reddant, reservata sibi potestate prolixiores dandi indutias. — Ego Honorius. Dat. Lat. 12 kal. maii.

B s. XVII (n. 209). — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

6 (1130—32)

I(nnocentio II) Aurelia mon. s. Mariae de Ingino abbatissa: exponit questiones contra clericos Modoetien. ecclesiae, qui, Urbani II et Paschalis II temporibus evolutis in pace, monasterium inquietare coeperunt, presbyterum missam celebrantem de ecclesia expulerunt, coemeterium violaverunt et, licet ab Honorii II officio privati *(n. 3)*, monasterium destruxerunt, unde ab Honorio II excommunicati *(n. 4)*, tandem coram eo se ecclesiam et omnes monasterii officinas reformaturos esse in pristinam formam iuraverunt *(n. 5)*, sed se ipsas hactenus redire non permiserunt. — Nostri sed.

B s. XVII (n. 211). — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

7 (Piacenza) 1132 iun. 30

Innocentius II Aureliae abbatissae etc.: munit Modoetiense b. Mariae mon. apost. sedis privilegio; confirmat possessiones et bona, quaecumque idem locus, a bo. rec. Otta moniali b. Petro oblatus, qui ad ius et dominium S. R. E. pertinet, possidet; sancit, ut omnes illuc ad conversionem venire volentes licentiam habeant veniendi, concedit sepulturam liberam, sub censu annuo nummorum 12 Lateranensi palatio persolvendo. — Religiosis desideriis. Ego Innocentius etc. Subscr. 3 card. Dat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 kal. iul., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A. [B s. XVII (n. 212). B[1] s. XVIII. B[1] s. XIX]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 150 n. 2 ex A. — Reg. JL. —.

8 *Piacenza (1132) iun. 30*

Innocentius II V(villelmo) praeposito et ceteris Modoetien. eccl. clericis: praecipit, quatenus sanctimoniales monasterii in loco q. d. Inginum aedificati, quod b. Petri iuris exsistit et ad eius protectionem specialiter pertinet, nullis gravaminibus infestent et iuxta earum postulationem eis religiosum, discretum et honestum presbyterum, prout ab Urbano pp. statutum est *(n. 2)*, ad servitium praefati monasterii tribuant; alioquin iuxta iamdicti praedecessoris institutionem catholicum sacerdotem quemcumque maluerint eligendi eis licentiam concedit. — Manifestum est. Dat. Placentiae 2 kal. iul.

B s. XVII (n. 212). — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. 7579 ex apographo Caesaris Aguilhon Modoetiensis.

Adnotamus denique notitiam, quae legitur in libro ms. inscripto „Del monastero di S. Martino di Monza di monache del ordine eremitano di S. Agostino", Milano Bibl. Braidense, Ms. Morbio n. 25, Innocentium II abbatissae et sororibus in ecclesia s. Mariae de Modoetia a. 1131 privilegium concessisse, quo eis monasterium s. Marci de Balsamo subiecerit.

Domus hospitalis apud s. Blasium.

Modoetiae iuxta templum s. Blasii Adam magister cum assensu Arnaldi et Iohannis aliorumque vicinorum ipsius loci a. cr. 1140 domum hospitalem instituit eamque b. Petro obtulit sub censu, quem Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106) his verbis recensent:

„Hospitale apud s. Blasium VI denarios".

A. 1233 feb. 18 Gregorius IX locum, in quo tunc hospitalitas debita nequaquam servabatur, abbatissae ac monialibus monasterii s. Mariae Pauperum inclusarum Mediolani concessit (Potthast Reg. 9097), quae inde ab a. 1225 ecclesiam s. Apollinaris Mediolanensem administrarunt (cf. Giulini Mem. [1] VII 382. 591; [2] IV 356. VII 154). De loco cf. Frisi Mem. stor. I 231 sq.

Privilegia, quae sequuntur, paene omnia a Giulinio ex archivo monialium s. Apollinaris vulgata sunt; nunc vero in archivo Belioiosorum exstant, quod penes gentem Trivultianam custoditur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 80.

A = Orig. Milano Bibl. Trivulziana.
C = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen., s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. GS III 24, et eiusdem auctoris Diplomatica Mediolanen. vol. III, s. XVIII, ib. FS IV 3 [*C*¹]; cf. supra p. 20.
D = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolan. vol. VI—X, s. XVIII ex., ib. DS IV 6—10; cf. supra p. 21.

1 *Laterano 1141 oct. 15*

Innocentius II Adam magistro hospitalis apud s. Blasium iuxta Modoetiam etc.: suscipit hospitale, quod ipse Adam assensu et consilio Arnaldi et Iohannis aliorumque vicinorum ipsius loci sub censu 6 den. Mediolanen. monetae veteris apost. sedi annualiter persolvendo b. Petro obtulit, et confirmat possessiones. — Ad hoc in. Ego Innocentius etc. Subscr. 4 card.

Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, id. oct., ind. 5, inc. d. a. 1141, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 12.

A. [C = D VI f. 134]. — Edd. Giulini Mem. [1] *V 576 (cf. V 392);* [2] *VII 102 (cf. III 295) ex A = Migne CLXXIX 553 n. 482. Frisi Mem. stor. II 55 n. 53 ex A = Marimonti p. 375 n. 16 (ital.). — Regg. J. 5804. JL. 8155.*

2 *Ferentino 1151 april. 21*

Eugenius III Litulfo magistro etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)* suscipit hospitale apud s. Blasium sub apost. protectione, et confirmat possessiones, sub censu 6 den. Mediolanen. monetae veteris apost. sedi annis singulis persolvendo. — Religiosis desideriis. Ego Eugenius etc. Subscr. 8 card. Dat. Ferentini p. m. Bosonis S. R. E. scriptoris, 11 kal. mai., ind. 14, inc. d. a. 1151, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 7.

A. [C[1] *f. 4 = D VII f. 12]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Giulini Mem.* [1] *V 509. 600;* [2] *III 385. VII 116. Frisi Mem. stor. II 61 n. 59 ex A = Marimonti p. 382 n. 21 (ital.), = Migne CLXXX 1470 n. 445. J. 6579. JL. 9474.*

3 *Laterano 1157 nov. 4*

Hadrianus IV Citegemmae rectrici et fratribus et sororibus etc.: ad instar Innocentii *(n. 1)* et Eugenii *(n. 2)* suscipit hospitale apud s. Blasium sub apost. protectione, et confirmat possessiones *(ut n. 2)*. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Adrianus etc. Subscr. 9 card. Dat. Lat. p. m. Alberti s. Adriani diac. card. vicem d. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc. gerentis, 2 non. nov., ind. 6, inc. vero d. a. 1157, pont. d. Adriani pp. IIII a. 3.

A. [C[1] *f. 34 = D VII f. 142]. — Edd. Giulini Mem.* [1] *VI 528 (cf. VI 80) ex A* (2 nov.); [2] *VII 123 (cf. III 468). Frisi Mem. stor. II 62 n. 61 ex A* (2 nov.). — *Regg. Migne CLXXXVIII 1527 n. 144. J. 6992. JL. 10308.*

4 *Veroli (1170) mart. 25*

Alexander III universis conversis tam viris quam mulieribus hospitalis de Modoetia: nuntiat, se Martino Modoetien. eccl. canonico hospitale ipsum cum pertinentiis suis regendum et meliorandum concessisse, censu debito conservato; mandat, quatenus eidem M. tamquam rectori debitam reverentiam exhibeant et in his, quae ad dispositionem ipsius hospitalis et eius utilitatem pertinent, humiliter et sine contradictione oboedire curent. — Quoniam de hospitali. Dat. Verul. 8 kal. april.

A. [C[1] *f. 154 = D IX f. 103]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 153 n. 5 ex A. — Reg. JL. —.*

5 *Veroli 1170 iun. 5*

Alexander III Ardico magistro etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)* suscipit hospitale sub apost. protectione, et confirmat possessiones etc. — Ad hoc in. Ego Alexander etc. Subscr. 6 card. Dat. Verul. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., non. iun., ind. 3, inc. d. a. 1170, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 11.

A. [C[1] *f. 157 = D IX f. 107]. — Edd. Giulini* [1] *VI 542 ex A;* [2] *VII 131 = Migne CC 685 n. 745. Frisi Mem. stor. II 69 n. 69 Exc. ex A = Marimonti p. 388 n. 26 (ital.). — Regg. J. 7895. JL. 11810.*

6 *Verona (1186—87) april. 9*

Urbanus III consulibus et burgensibus de Modoecia: mandat, quatenus magistrum et fratres hospitalis s. Blasii in nullo molestare temptent et pecudes et animalia alia in domibus suis tenere et pascuis libere uti sine molestia permittant. — Relatum est. Dat. Veron. 5 id. april.

A. [C¹ f. 254 = D X f. 175]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 160 n. 14 ex A. — Regg. Argelati Bibl. scr. Med. II p. I 1690 ex C¹. Giulini Mem. ¹VII 557; ²VII 142. JL. —.

Civitas Modoetiensis.

1 *Verona (1186—87) april. 9*

Urbanus III consulibus et burgensibus de Modoecia: mandat, quatenus magistrum et fratres hospitalis s. Blasii in nullo molestare temptent etc.

v. Monza, Domus hospitalis apud s. Blasium n. 6.

Brugora

Monasterium s. Petri de Brugula.

De monasterio s. Petri Brugulensi, postea *San Pietro e Paolo di Brugora*, quod Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 105) inter ecclesias b. Petri filiales his verbis recensent:

„Monasterium de Brugula XII denarios"

perpauca novimus. Paene iam sine spe, tandem inter scripturas monasterii Brugulensis saec. XVI sq., quae in R. archivo Mediolanensi adservantur, ipsam fundationis chartam et quaedam Romanorum pontificum privilegia transcripta invenimus, quae docent, Aribertum presbyterum, filium qd. Petri, a. 1102 dec. 1 ecclesiam de burgo Brugulae b. Petro eiusque Romanae ecclesiae obtulisse ibique monasterium sanctimonialium secundum b. Benedicti regulam condidisse, Nicondilla moniali, Iohannis fratris ipsius Ariberti filia, prima abbatissa in eo instituta; quod confirmarunt Paschalis II, Calixtus II, Innocentius II, Alexander III. Moniales Benedictinae in monasterio Brugulensi permanserunt usque ad suppressionem (cf. Giulini Mem. ¹VII 90; ²IV 66; Dozio Notizie di Brivio p. 67).

Antiquiores monasterii chartae autographae periisse videntur, praeter Ariberti cardinalis epistolam (n. 4), quam in bibliotheca Ambrosiana invenimus. In R. archivo Mediolanensi recentioris tantum aevi chartae et scripturae saec. XVI sq. supersunt, inter quas notitiae de fundatione monasterii et privilegia adhuc prorsus inedita, quae sequuntur.

B = Cop. Milano Bibl. Ambrosiana.
C = Notizie sulla fundazione della chiesa e monastero de' SS. Pietro e Paolo di Brugora. Bolle e privilegi, s. XVI ex., Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Brugora).
D = Varii privilegii de' sommi pontefici, s. XVI ex., ib.

E = Copia fundationis mon. Brugorae . . cum privilegiis Pascalis, Calixti, Innocentii, Alexandri pontificum Romanorum, s. XVII in., ib.

F = Instrumentum fundationis monasterii ss. Petri et Pauli in loco de Brugora, s. XVII in., ib.

1 *Laterano (1103) nov. 6*

Paschalis II Ariberto presbytero: suscipit ecclesiam de Brugula, ab eo b. Petro et S. R. E. oblatam, et statuit, eam ab omnium mortalium gravamine liberam permanere singulisque annis Mediolanen. monetae nummos 12 palatio Lateranensi persolvere; confirmat possessiones. — Devotionem tuam. Dat. Lat. 8 id. nov.

C. D. E. F. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. JL. —.

2 *Piacenza 1120 april. 21*

Calixtus II Beatrici abbatissae etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 1)* sancit mon. s. Petri de Brugula ab omnium mortalium gravamine liberum permanere; confirmat possessiones et decimas, sub censu 12 Mediolanen. monetae nummorum quotannis Lateranensi palatio persolvendo. — Piae postulatio. Ego Calixtus etc. Dat. Placentiae p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 11 kal. mai., ind. 13, inc. d. a. 1121, pont. autem d. Calixti pp. II a. 2.

C. D. E. F. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. JL. —.

3 *Laterano 1139 feb. 7*

Innocentius II Beatrici abbatissae etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 1)* et Calixti *(n. 2)*, rogatu Ribaldi Mediolanen. archiep., sancit mon. s. Petri de Brugula ab omnium mortalium gravamine liberum permanere; confirmat possessiones et decimas; concedit sepulturam liberam et facultatem de Mediolanensi parochia cappellanum eligendi, sub censu 12 Mediolanen. monetae nummorum quotannis Lateranensi palatio persolvendo. — Religiosis desideriis. Ego Innocentius etc. Subscr. 10 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 7 id. feb., ind. 2, inc. d. a. 1138, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 9.

C. D. E. F. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. JL. —.

4 *(1154)*

A(ribertus) S. R. E. presb. card. et apost. sedis legatus G(uidoni) Modoetien. archipresbytero: mandat, quatenus (Beatricem) abbatissam de Brugula et (Alberium) praepositum s. Viti iam diu litigantes conveniat et inter ipsos, quemadmodum cum (Rigizone Mantuano) archipresbytero et mag. Ottone (Novarien. canonico) primum invenit, diligenter componere studeat et, sicut ante suam praesentiam in eius manu compromiserunt se observaturos, quod inter eos ipse composuerit, firmiter eis observare praecipiat. — Quemadmodum et.

B s. XII (insert. sententiae Guidonis Modoetien. archipresbyteri a. 1154 oct. 24 latae). [C. D]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

5 *(1154)*

Aribertus S. R. E. tit. s. Anastasiae presb. card. et apost. sedis legatus Beatrici abbatissae de Brugula etc.: confirmat transactionem a Guidone Modoetien. archipresbytero inter eam et praepositum s. Viti factam *(cf. n. 4)*. — Con-

troversiam quae. Ego Aribertus tit. s. Anastasiae presb. card. et apost. sedis legatus ss. Actum est hoc a. inc. d. 1154, ind. 3, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 2.

C. D. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. JL. —.

6 *(1154)*

Aribertus S. R. E. presb. card., apost. sedis legatus, A(lberio) praeposito s. Viti eiusdemque eccl. fratribus: reprehendit eum, quod terminos compositionis a Guidone Modoetien. eccl. archipresbytero factae *(cf. n. 4)* invadere praesumpserit. — Meminisse deberes.

Fragmentum C. D. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex CD. — Reg. JL. —.

7 *Tusculanum 1180 iun. 28*

Alexander III Margaritae abbatissae etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 1)*, Calixti *(n. 2)* atque Innocentii *(n. 3)* suscipit mon. s. Petri de Brugula, quod ad ius et proprietatem S. R. E. pertinet, sub apost. protectione, confirmat possessiones et decimas, facultatem cappellanum de Mediolanen. parochia eligendi, concedit sepulturam liberam, sub censu 12 nummorum Mediolanen. monetae singulis annis apost. sedi persolvendo. — Prudentibus virginibus. Ego Alexander etc. Subscr. 11 card. Dat. Tusculan. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. iul., ind. 13, inc. d. a. 1180, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 21.

D. E. F. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex D. — Reg. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Viti ad Lambrum.

1 *(1154)*

Aribertus S. R. E. presb. card., apost. sedis legatus, A(lberio) praeposito s. Viti eiusdemque eccl. fratribus: reprehendit eum, quod terminos compositionis a Guidone Modoetien. eccl. archipresbytero factae invadere praesumpserit.

v. Brugora, Mon. s. Petri n. 6. — De canonica s. Viti ad Lambrum cf. Giulini Mem. [2] IV 719 not.

Cremella

Monasterium s. Petri.

Cremellense monasterium, quod a Theodelinda Langobardorum regina exstructum fuisse perhibetur, Frisius, de Modoetiensi historia scriptor benemeritus, in IV dissertatione p. 132 a Paschale quodam conditum et Modoetiensi ecclesiae subiectum fuisse docet. Praeterea in memoriam revocare iuvat Berengarii I diploma a. 920 iul. 1 canonicis ecclesiae b. Iohannis bapt. de Modoetia indultum (ed. Schiaparelli I diplomi di Berengario I p. 326 n. 125), quo curtem Cremellam una cum monasterio b. Petri eidem ecclesiae confirmavit, ea ratione, ut ipsi canonici 12 monachabus ibi famulantibus victum praeberent quotidianum. Unde saepius lites inter canonicos Modoetienses et moniales Cremellenses ortae sunt, quas Robaldus Mediolanensis archiepiscopus a. 1135 frustra sopivit (edd. Giulini Mem. [1] V 564; [2] VII 94; Frisi Mem. stor.

di Monza II 51 n. 50). A. 1256 ian. 12 Alexander IV capitulo Modoetiensi Cremellense monasterium, quod propter incuriam monialium in eodem habitantium adeo deformatum fuit, ut neque in suo neque in alio nequiret ordine reformari, in usus proprios deputavit, statuens, ut moniales ipsae in aliis monasteriis monialium ord. s. Benedicti Mediolanensis civitatis et dioeceseos collocarentur (Potthast Reg. 16183). Sed moniales in monasterio Cremellensi remanserunt usque ad a. 1786, quo suppressum est. De loco conf. Lubin p. 111; Giulini Mem. [1] II 146 sq. V 324 sq.; [2] I 446 sq. III 245 sq.

Perpauca, quae supersunt monumenta Cremellensia, hodie in R. archivo Mediolanensi adservantur (Fondo di religione — S. Pietro di Cremella), ubi quoque index inscriptus *Elenco delle scritture ritrovatesi nell' archivio del soppresso monastero di San Pietro di Cremella a. 1786*, in quo praeter Berengarii privilegium Innocentii III rescriptum a. 1201 dec. 6 et Urbani IV litterae (sed sunt Urbani III = n. 2) recensentur. Quae vero sequuntur, ex apographis in archivo ecclesiae collegiatae s. Iohannis Modoetiae custoditis exscripsimus (cf. supra p. 144).

1 *Roma S. Maria Nuova (1167) iun. 13*

Alexander III Galdino Mediolanen. archiep.: in irritum revocat concessionem, quam b. m. Robaldus qd. Mediolanen. archiep. archipresbytero et canonicis de Modoetia fecit, qui consuetudines et libertates ecclesiae sibi commissae adhuc ignorans statuit, ut abbatissa mon. de Cremella per iamdictum archipresbyterum inthronizetur et moniales per eundem oboedientiam sibi promittant et laici debeant fidelitatem iurare; mandat, ut ipsam concessionem cassatam denuntiet et nullam firmitatem in posterum obtinere.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 14. — In altero vero privilegio a. 1169 mart. 31 (v. ib. n. 15) Alexander III ad exemplar Celestini II Modoetiensi archipresbytero roborat „confirmationem quoque electionis Cremellensis abbatissae, sicut a bo. me. qd. Robaldo Mediolanensi archiepiscopo rationabiliter vobis concessa est et scripto suo firmata".

2 *Verona (1186—87) sept. 12*

Urbanus III abbatissae et sororibus s. Petri Cremellen. monasterii: confirmat sententiam, a piae recordationis Robaldo qd. Mediolanen. archiep. latam super controversia, quae inter monasterium Cremellen. et ecclesiam s. Iohannis Modoetiae super 7 capitulis in eiusdem Robaldi authentico instrumento evidenter expressis emerserat.

v. Monza, Eccl. s. Iohannis bapt. n. 18. — Robaldi archiepiscopi sententiam a. 1135 latam iam supra laudavimus.

Lambrugo

Monasterium s. Mariae.

Origines huius monasterii, in quo moniales secundum regulam b. Benedicti usque ad saec. XIX in. vixerunt, prorsus ignoramus. Sed facile ex Albini et Cencii notitia, quae sequitur, colligi licet, s. Mariae monasterium

ab ipsis fundatoribus temporibus Urbani II, ut videtur, b. Petro oblatum fuisse. Situm erat in regione vulgo Brianza (cf. Dozio Notizie di Brivio p. 67).

Ex archivo monialium pauca supersunt monumenta in R. archivo Mediolanensi, ubi frustra antiquiores chartas et Romanorum pontificum privilegia requisivimus. Itaque tantum de eo notitiam habemus, quae legitur in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 105):

„Monasterium de Lambrugo XII denarios".

Portafugazza
Monasterium de Partificagia.

Recensetur ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 105), ubi legitur:

„Monasterium de Partificagia VI denarios".

Idem certe est atque illud monasterium, quod refertur in elenchis ecclesiarum dioeceseos Mediolanensis a. 1398 et a. 1466 confectis sub nomine „Monasterium de Portafugaxia".

Sulbiate
Monasterium de Subiate.

Item legimus apud Albinum et Cencium in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 105):

„Monasterium de Subiate VI denarios".

De hoc monasterio monialium in loco *Sulbiate inferiore*, haud longe ab oppido *Vimercate* posito, perpauca scimus.

Busnago
Monasterium de Buginago.

Praeterea recensent Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106):

„Monasterium de Buginago VI denarios".

Hodie *Busnago* haud procul ab Addua fluvio.

Basiano
Monasterium de Basiliano.

Recensetur ibidem (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106):

„Monasterium de Basiliano XII denarios".

Fuit olim monasterium monialium in loco vulgo *Monastero Basiano*, haud longe ab Addua fluvio situm, quod ad Romanam ecclesiam nullo mediante pertinuit. Plura nescimus.

Permenugo
Ecclesia s. Iohannis de Priminago.

Recensetur ibidem (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106; cf. I 115):

„Ecclesia sancti Iohannis de Priminago [Perminaugo] I solidum [XII denarios]“.

Locus haud distat ab oppido *Settala*.

Gropello
Ecclesia de Cropello.

Ecclesia quoque de Gropello *(Gropello d'Adda)* iuris fuit Romanae ecclesiae, ut docent Albinus et Cencius (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106), ubi legimus:

„Ecclesia de Cropello [XII denarios]“.

Beolco
Ecclesia s. Petri de Bifolca.

Haec ecclesia duabus vicibus ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106) recensetur:

„Ecclesia de Bibulgo [XII denarios]“.

„Ecclesia sancti Petri de Bifolca [Bifulca] VI denarios [Mediolanenses]“.

Locus *Beolco* haud distat ab oppido *Merate*.

Ecclesia de Bisantio.

Praeterea adnotatur ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106):

„Ecclesia de Bisantio [Bisatio] I denarium et I cereum [faculam]“.

Ignoramus vero, ad quem locum notitia haec referenda sit.

Pontirolo
Ecclesia collegiata s. Iohannis.

A. Sala Documenti circa la vita e le gesta di S. Carlo Borromeo I (Milano 1857) 594 sq. — Carlo Casati Treviglio di Ghiara d'Adda e suo territorio (Milano 1872) p. 533 sq.

Antiquissima haec ecclesia a Theodelinda regina exstructa esse traditur in loco q. d. Pons Aureoli sive Pontirolum, hodie *Canonica d'Adda*, iuxta Adduam fluvium. Olim insignis collegiata, cuius canonici praeter Hadriani IV

privilegium, quod sequitur, ab Oberto quoque Mediolanensi archiepiscopo privilegium habuerunt a. 1155 mai. concessum, a. 1577 suppressa et in parochialem ecclesiam conversa est.

Hadriani IV privilegium Mediolani in archivo archiepiscopali inter acta visitationum invenimus, sumptum ex apographo a. 1519.

B = Cop. Milano Arch. arcivescovile (Atti di visita: Treviglio 11).

1 *Magliano 1155 iun. 23*

Hadrianus IV Lanfranco praeposito etc.: suscipit eccl. s. Iohannis de Pontirolo sub apost. protectione, et confirmat communem vitam, quam fratres nuper ducere incoeperunt, et possessiones propriis expressas vocabulis. — Quotiens illud a. Ego Adrianus etc. Subscr. 15 card. Dat. in territorio Malliani p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 9 kal. iul., ind. 3, inc. d. a. 1155, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 1.

B s. XVI. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

2 *Capua (1155) nov. 3*

Hadrianus IV A. priori et universis monachis Pontiden.: mandat, quatenus nullam Pontariolen. ecclesiae canonicorum antiquam possessionem et decimationem et eam praesertim, quae in loco q. v. Arcen exsistit, auferre seu perturbare ulterius praesumant et, si quid eis praeter solitum hoc anno de ipsis decimis negaverint, quascumque etiam ipsorum possessiones per violentiam detinent, secundum quod antiquitus praefata ecclesia noscitur possedisse, eisdem canonicis in integrum restituere, omni occasione cessante, nullatenus differant. — Nobis in eminenti. Dat. Capuae 3 non. nov.

Coll. Paris. II t. LVI c. 2. Append. conc. Lat. XIII c. 10. Coll. Lips. XXIII c. 15. Coll. Cassel. XXXV c. 11. Coll. Bamberg. XXV c. 11. Coll. Brug. XIX c. 14. Comp. I lib. III t. 26 c. 15. — Edd. Baluze Notae ad Gratianum ad 12 q. 5 c. 7 „Quicumque" in: Ant. Augustini De emendatione Gratiani dialogorum libri 2 = Mansi XXI 830 = Migne CLXXXVIII 1586 n. 205. Boehmer Corp. iur. can. II App. p. 253. Friedberg Quinque compilationes p. 36 ex Comp. I. — Regg. J. 7066 et JL. 10444 ad a. 1154—59.

Notae chronologicae leguntur in Coll. Parisiensi II, in cod. bibl. Univ. Bononien. 892 (s. XII) et in cod. Casinen. 68 (s. XII) p. 560.

Civate

Monasterium ss. Petri et Pauli et s. Caloceri de Clivate.

Lancellotti Hist. Olivet. p. 339 sq. — Lubin p. 104. — Trattato storico sull' abbazia di Civate, ms. s. XVIII in., Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Abbazia dei SS. Pietro e Calocero di Civate). — Giulini Mem. [1] I 282 sq.; [2] II 104 sq. — Gio. Dozio L' antica chiesa di S. Pietro sopra Civate (1844). — Giacinto Longoni Memorie storiche della chiesa ed abbazia di S. Pietro al Monte e del monastero di S. Calocero in Civate (Milano 1850). — V. Barelli S. Pietro ai Monti di Civate in: Rivista archeologica della provincia di Como a. 1881. — Marco Magistretti S. Pietro al Monte di Civate. Il corpo di S. Calocero in: Arch. stor. Lomb. XXIII (Ser. III t. VI 1896) 321 sq. — M. Magistretti Appunti per la storia dell' abbazia di Civate in: Arch. stor. Lomb. XXV (Ser. III t. IX 1898) 80 sq. — Vismara Monasteri Olivetani p. 44 sq. — Karl Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 14 sq.

De origine monasterii Clavatensis sive Clivatensis auctor Chronicae q. app. Danielis c. 8 sq. (cf. infra sub „Angera“) fabulose narrat, Desiderium regem Langobardorum, ex gente comitum de Inglexio (sive de Angleria) ortum, hoc monasterium in monte Pedalis instituisse ibique reliquias b. Petri et Pauli recondidisse, Duro primo abbate in eo posito. Certum est, monasterium s. Petri, postea appellatum s. Caloceri, ex eo quod s. Caloceri corpus ex Albingavensi oppido ad Clavatense coenobium translatum est, antiquissimam repetisse originem, quum iam saec. IX med. Leudegarius abbas monasterii Clavades occurrisset; cf. Mon. Germ. Libri confraternitatum (Fabarien.) ed. P. Piper (1884) p. 384. Rectum fuit a monachis Benedictinis, qui a Friderico I imp. a. 1162 april. 27 privilegium protectionis receperunt (Stumpf Reg. 3941). Sed monasterium Clivatense, iam saec. XIV in ruinis positum, a. 1484 Ascanio card. Sfortiae in commendam concessum, denique a. 1556 a Nicolao card. Sfondrato, qui postea fuit Gregorius XIV P. M., Olivetanis in monasterio s. Victoris Mediolani degentibus datum est, qui in eo remanserunt usque a. 1798, quo suppressum est.

Pauca supersunt monumenta Clivatensia in R. archivo Mediolanensi (Fondo di religione — Abbazia dei SS. Pietro e Calocero di Civate). Conf. etiam *Indice dell' archivio dell' abbazia di Civate*, ms. s. XVII, et *Indice delle scritture dell' archivio del monistero di SS. Pietro e Calocero di Civate*, ms. s. XVIII, ib. Alia possedit olim Carolus Morbio Mediolanensis; cf. supra p. 27.

Hadriani I privilegium (n. †1) prorsus commenticium esse nemo est quin dubitet.

†*1* *(772—95)*

Hadrianus I concedit abbati s. Petri de Clivate licentiam concedendi habitatoribus comitatus Burgannae, Ripae Addae, Bagnae, Severi, Angerae, Vallis Sassinae, Prolezzae indulgentiam, ut possint poenitentiam facere pro peccatis in propriis domibus; concedit reliquias.

Notitia de re legitur in Historia fabulosa mon. Clivaten., ms. s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Abbazia dei SS. Pietro e Calocero di Civate). — Reg. JE. —.

Mornago.

Locum olim iuris b. Petri fuisse Albini et Cencii notitiis constat, qui in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 106) duabus vicibus, ut videtur, haud diligenter adnotant:

„Homines [Omnes] habitantes in villa quae vocatur Margona XII denarios“.

„Item de villa quae dicitur [Homines de] Morniaco de plebe Arzaco XII imperiales singulis annis [XII denarios]“.

Addit praeterea Cencius l. c.:

„Habitatores de Villa Mornago II solidos Mediolanensium“.

Oppidum *Mornago* in parochia de *Arsago* inter lacum Varisiensem et flumen Ticinum situm est.

Varese
Ecclesia collegiata s. Victoris de Varisio.

Nicolò Sormani Topografia della pieve di Arcisate (Milano 1728). — Ghirlanda Compendiose notizie di Varese e luoghi adiacenti (Milano 1817). — Luigi Brambilla Varese e suo circondario I. II (Varese 1874). — G. Cesare Bizzozero Varese e il suo territorio (Varese 1881). — Gian Severo Uberti Varese e il suo circondario (Milano 1890). — Luigi Borri Documenti Varesini (Varese 1891). — G. Ganna Guida di Varese e circondario (Varese 1892). — L. Borri Statuti ed ordinamenti dell' antichissimo capitolo della insigne basilica di S. Vittore in Varese (Varese 1897). — P. Volontè Varese antica e le sue epigrafi pagane e cristiane (Varese 1900). — F. Bezzio Varese, il suo lago e i suoi dintorni (Luino 1910).

Chartae ecclesiae s. Victoris etiamnunc Varisii penes praepositum loci et in archivo fabricae ecclesiae adservantur (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 147). Conf. *Compendium cuiuscumque documenti, cartae vel scripturae positae in archivo capituli s. Victoris de Varisio . . opus canonicorum eiusdem ecclesiae Petri Francisci et Aloysii fratrum de Comollis de Burgo*, ms. a. 1723, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13 bis. Praeterea multae chartae ad ecclesiam Varisiensem spectantes Mediolani in archivo archiepiscopali (Atti di visita—Varese), nonnullae autem in archivo congregationis caritatis (Archivio della Congregazione di carità) inveniuntur.

A = Orig. Varese Arch. parrocchiale di S. Vittore.
B = Cop. ib.
C = Nic. Sormani Diplomatica Mediolanen. vol. III, s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. FS IV 3; cf. supra p. 20.
D = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. XI, s. XVIII ex., ib. DS IV 11; cf. supra p. 21.

**1* *(1171 in.)*

Oddo s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legatus, transmittit sub sigillo suo scriptum ad Alexandrum III de controversia inter praepositum et fratres Varisienses et Mediolanen. ecclesiam super ecclesia b. Mariae de Monte, a b. m. Robaldo archiep. iudiciali sententia terminata.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Tusculanum 1171 mai. 27*

Alexander III Algiso praeposito et fratribus Varisien.: confirmat sententiam a b. m. Robaldo qd. Mediolanen. archiep. in controversia inter eos et Mediolanen. ecclesiam super ecclesia b. Mariae de Monte latam et ab Oddone s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legato, sibi transmissam *(n. 1)*, eo non obstante, quod Galdinus Mediolanen. archiep., apost. sedis legatus, in eadem ecclesia b. Mariae non de plebe s. Victoris, sed aliunde archipresbyterum ordinavit. — Ea quae. Ego Alexander etc. Subscr. 10 card. Dat. Tusculan. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 6 kal. iun., ind. 4, inc. d. a. 1171, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 12.

B s. XIII. — Ed. Borri Statuti p. 112. — Reg. JL. —.

*3 *(1181—85)*
Lucius III confirmat eandem sententiam *(n. 2)*.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Laterano 1196 nov. 12*
Celestinus III priori Mortarien. in Papien. dioecesi constituto: significante praeposito Varisiensi, quod, cum Varisien. ecclesia quaedam feuda obtineat, quorum investitura pertinet ad archiepiscopum Mediolanen. ecclesiae, ita tamen, quod nonnisi clericis ecclesiae Varisien. ipsorum feudorum investitura tradatur, sicut ex authenticis b. m. G(aldini) qd. Mediolanen. archiep., Alexandri *(n. 2)* et Lucii *(n. 3)* manifeste apparet, M(ilo) qd. Mediolanen. archiep. Petrum clericum de Arcizate, licet nullum in ecclesia Varisien. locum aut titulum obtineret, de quodam feudo post appellationem ad apost. sedem interpositam investire minime dubitavit et idem clericus feudum ipsum contra consuetudinem ecclesiae approbatam adhuc detinet occupatum, mandat, quatenus inquirat de praemissis diligentius veritatem et remota appellatione decernat. — Significante dilecto. Dat. Lat. 2 id. nov. pont. n. a. 6.

A. [C f. 328 = D f. 200]. — Ed. Borri Statuti p. 115 ad nov. 19. — Reg. Giulini Mem. [1] VII 117. 563; [2] IV 85. VII 146 ad nov. 19. JL. —.

Littera clausa.

Ecclesia s. Mariae ad Montem de Velate.

Historia come fu instituita e consecrata la giesa de Madonna S. Maria in Monte e vita de la beata Catherina Palantina etc. (In Milano 1547). — Pauli Morigia Historia b. V. Montis Varisii [1] (Mediolani 1594); [2] Historia della Madonna del Monte sopra Varese con la vita della b. Caterina Moriggia etc. (In Milano 1594). — P. Morigia Origine della Madonna del Monte sopra Varese (In Milano 1613). — Cesare Tettamanzi Historia del sacro Monte sopra Varese [1] (In Milano 1614); [2] (1675). — Dom. Bigiogero Le glorie della gran Vergine al sagro Monte sopra Varese [1] (In Milano 1699); [2] (1732). — Nicolò Sormani Il santuario di S. Maria del Monte sopra Varese (Milano 1739). — Vinc. De-Vit Vita della b. Caterina da Pallanza, fondatrice del monastero del sacro Monte sopra Varese, e della b. Giuliana sua prima compagna [1] (Varese 1857); [2] in eiusdem auctoris libro Il Lago Maggiore, Stresa e le Isole Borromee IIª (Prato 1876) 149 sq. — E. Motta Dalla storia del sacro Monte sopra Varese in: Periodico della Soc. stor. di Como IV (1884) 7 sq.

Celeberrimum sanctuarium b. Mariae in sacro monte de Velate ab ipso b. Ambrosio conditum esse perhibetur. Inde a saec. X ecclesia haec, ab archipresbyteris recta (cf. Cod. dipl. Langob. c. 855 n. 497), ad capitulum ecclesiae s. Victoris de Varisio (cf. supra p. 161) pertinuit. De hac re conferas pactum inter Algisium praepositum Varisiensis ecclesiae et Petrum de Buxolo archipresbyterum ecclesiae b. Mariae de Monte a. 1182 initum (ed. Giulini Mem. [1] VI 557; [2] VII 141). A. 1474 penes ecclesiam s. Mariae monasterium monialium exstructum est, in quo b. Catherina de Pallantia una cum b. Iuliana secundum b. Augustini regulam vixit.

Adnotamus praeterea inventarium ecclesiae b. Mariae de Monte in Cod. dipl. Langob. c. 1775 n. 1005 editum.

Archivum cum chartis inde ab a. 922 hodie in R. archivo Mediolanensi adservatur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Carte provenienti da S. Maria del Monte Vellate, s. XVIII, ib. (Scuola diplomatica).

1 *Ferrara (1177) april. 20*

Alexander III Suzoni presbytero, canonico Mediolanen. eccl.: confirmat ecclesiam s. Mariae q. d. ad Montem de Velate, sicut eam de concessione b. m. Galdini qd. Mediolanen. archiep. canonice possidet. — Iustis petentium. Dat. Ferrar. 12 kal. mad.

A. [B s. XIX. C p. 1 n. 1]. — Ed. PflugkH. Acta III 254 n. 260 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 673 n. 8473a. PflugkH. Iter p. 281 n. 668. JL. 12803. 12804.

Bisuschio

Ecclesia s. Alexandri.

Ecclesia haec recensetur a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 106):

„Ecclesia sancti Alexandri de Bisucchio II solidos Mediolanensium“.

Locus *Bisuschio* haud procul ab oppido *Arcisate* distat.

Notitias vero, quae sequuntur in Cencii Libro censuum S. R. E. (l. c. I 106 sq.), quippe quae aut falso sub Mediolanensi archiepiscopatu relatae sint aut post Innocentium III additae, praetermittimus.

Val Ganna

Monasterium s. Gemuli de Ganna.

Nic. Sormani Leggenda di San Gemolo, inserta negli Atti delle visite del card. Federigo Borromeo, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. ES II 32 f. 179 sq. — Atti del martirio di San Gemolo ap. Giulini Mem. [1] III 446 sq. 530 sq.; [2] II 334 sq. VII 62 sq. — A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXVIII (Ser. III t. XV 1901) 5 sq.

Sancti Gemuli legenda narrat, virum sanctum eiusque comitem nomine Geminus a. cr. 1047, quum una cum avunculo suo, episcopo quodam ultramontano, Romam visitandi causa in valle q. d. Mercurioli sive Marchiroli hospitarentur, a latronibus occisos esse. In loco martyrii postea monasterium Benedictinorum erectum et a. 1095 iul. 12 dedicatum est (cf. Giulini Mem. [1] IV 331 sq.; [2] II 611 sq.), quod saec. XII ad iurisdictionem monasterii s. Benigni de Fructuaria, ut videtur, pertinuit. Denique in commendam cessit. Ultimus vero abbas commendatarius Iohannes Angelus Medici, postea sub nomine Pii IV pontifex maximus, a. 1556 aug. 28 prioratum de Ganna hospitio maiori Mediolanensi addixit (cf. Giulini Mem. [1] IV 323; [2] II 611). Locus haud procul ab oppido *Arcisate* distat.

Arnulphi Mediolanensis archiepiscopi privilegium a. 1095 nov. 2 monasterio de Ganna concessum (edd. Saxius Dissert. ad vindicandam veritatem p. 88 ex tabulario metropolitani capituli; Muratori Antiq. V 267) Achilles Ratti ex archivo ecclesiae collegiatae s. Mariae in Moncalieri iterum vulgavit in Arch. stor. Lomb. XXVIII (Ser. III t. XV 1901) 27 sq. Rescripta vero Celestini III, quae sequuntur, inter chartas monasterii s. Benigni Fructuariensis invenimus (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 63).

B = Cop. Torino Arch. di stato (Abbazie — San Benigno).

1 *Laterano 1197 ian. 25*

Celestinus III priori et monachis eccl. s. Gemuli de Ganna: confirmat sententiam, quam Girardus mon. de Sesto abbas inter eos et abbatem Fructuarien. pro eis rationabiliter tulit, sicut canonice lata est nec legitima appellatione suspensa et in scripto authentico exinde confecto continetur. — Litigia quibus. Dat. Lat. 8 kal. feb. pont. n. a. 6.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 114 n. 30 ex B. — Reg. JL. —.

2 *Laterano 1197 feb. 15*

Celestinus III priori et monachis de Ganna: indulget, ut liceat eis clericos vel laicos liberos et absolutos e saeculo fugientes ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. — Cum a nobis. Dat. Lat. 15 kal. mart. pont. n. a. 6.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 115 n. 31 ex B. — Reg. JL. —.

Sesto-Calende

Monasterium s. Donati de Scozula.

Lubin p. 362. — Giulini Mem. [1] VII 159 sq.; [2] IV 114 sq. — Vinc. De-Vit Il Lago Maggiore, Stresa e le Isole Borromee I[a] (Prato 1875) 266 sq. — Alessandro Gius. Spinelli Ricerche spettanti a Sesto Calende (Milano 1880).

De abbatia monachorum ordinis s. Benedicti Sextensi sive s. Donati de Scozula, vulgo *Badia*, perpauca scimus, quum chartae et privilegia paene omnia, ut videtur, periissent. Fusius autem de ea Innocentius III in rescripto a. 1199 april. 16 ad Philippum Mediolanensem archiepiscopum misso egit (Potthast Reg. 666), narrans, monasterium a Liutardo comite qd. episcopo Ticinensi (saec. IX med.) conditum fuisse. Privilegium vero Liutardi et instrumentum sententiae ab Ansperto Mediolanensi archiepiscopo ex delegatione Ludovici II imperatoris latae et privilegia Romanorum imperatorum, ac praesertim Heinrici imperatoris, monasterio Sextensi concessa (quae omnia desiderantur) ipse Innocentius III velut spuria aut suspecta repudiavit. Neque praetermittimus Friderici I imp. diploma, cuius mentio in Adelardi episcopi Veronensis charta (cf. n. 1) habetur. Certe monasterium s. Donati, licet in parochia Mediolanensi positum, iuris Ticinensis episcopatus fuit, ut privilegiis Iohannis VIII aliorumque Romanorum pontificum Papiensi ecclesiae indultis

satis constat (cf. Pavia, Episc. n. 5). Postea in commendam datum, a Paulo III a. 1534 dec. 15 xenodochio maiori Mediolanensi addictum est (cf. Giulini Mem. [1] I 351; [2] I 229).

Ex archivo monasterii de Scozula pauca tantum monumenta in archivo episcoporum Papiensium supersunt.

*1 (1193 in.)

Celestinus III committit (Adelardo) Veronen. ep., S. R. E. cardinali, causam, quae inter M(ilonem) Mediolanen. archiep. et monasterium s. Donati de Scozula (super manso de curte in loco Baveni) diutius est agitata.

Laud. in Innocentii III rescripto ad Mediolanen. archiep. a. 1198 mart. 2 misso (Potthast Reg. 31). Adelardi card. et ep. Veronensis sententia data est a. 1193 iul. 13. Chartam ex archivo episcopali Papiensi (cartella n. 353) ed. Spinelli p. 211 n. 1. — Reg. JL. —.

De re cf. etiam Innocentii III alterum rescriptum a. 1199 april. 16 ad Mediolanensem archiep. missum (Potthast Reg. 666), quo docemur, Veronensem episcopum sententiam „super iudicio possessorio“ partim pro monasterio partim pro archiepiscopo tulisse; archiepiscopum vero, qui contendebat causam possessionis tantum et non proprietatis fuisse commissam, sedem apostolicam appellavisse.

*2 (1194)

Celestinus III concedit G(erardo) priori mon. de Scozula et G. nuntio Mediolanen. archiepiscopi, ad sedem apost. accedentibus, Hug(onem) tit. s. Martini presb. et G(regorium) s. Mariae in Aquiro diac. card. auditores in eadem causa. Qua plenius intellecta, per Al(binum) Albanen. ep. sic suum interpretatur rescriptum *(n. 1)*, quod tam causa possessionis quam proprietatis fuerat iudici delegato commissa.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

*3 (1194)

Celestinus III praecipit possessionem (mansi de curte Baveni) per (Albertum) Vercellen. et (Oddonem) Novarien. epp. pro suo voluntatis arbitrio sequestrari.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Oddo Novarien. ep., cui Celestinus III hoc negotium commisit, sedit a. 1194—1196 (cf. Savio Gli antichi vescovi d'Italia I 272).

*4 (1194)

Celestinus III praecipit (Petro) Reginen. et (Arditioni) Mutinen. epp., ut partes ad suam praesentiam convocent et de causa proprietatis infra 2 menses plenius cognoscentes, eam debito fine decidant et possessionem ei parti postmodum resignent, quae obtineat de proprietate triumphum.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Arditio Mutinensis episcopus obiit a. 1194 dec. 3 (cf. Cappelletti XV 276). — Termino exspirato, infra quem episcopi memorati de proprietate cognoscere debuerant, nuntius monasterii iterum ad ecclesiam Romanam accedens, per archiepiscopum stetisse asseruit, quod nec possessio sequestrata fuerat nec supra proprietate processum in causa.

*5 (1195)

Celestinus III mandat (Ottoni) Bobien. ep., ut, possessione (mansi de curte Baveni) cum fructibus perceptis ex ipsa monasterio Sextensi restituta, audiat postmodum si quid habeant partes inter se invicem questionis.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Sed Hugo de Camerario abbatem Sextensem ex possessione violenter eiecit et cum suis complicibus tam nuntium episcopi (Bobiensis) quam abbatem et monachos armata manu fugavit et . ., cellis monasterii depraedatis, conversis pluribus verberatis, domos extra claustri ambitum constitutas cum quibusdam animalibus et quodam homine non erubuit concremare.

*6 (1196—97)

Celestinus III mandat (Philippo) Mediolanen. archiep., ut in Hugonem de Camerario et eius complices, depraedatores et invasores monasterii Sextensis, districtionem debitam exerceat.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

*7 (1196—97)

Celestinus III mandat (Ugutioni) Ferrarien. ep., quatenus, partibus convocatis et possessione (mansi de curte Baveni) cum fructibus a tempore sententiae per ep. Veronensem prolatae *(n. 1)* perceptis ex ipsa monasterio Sextensi restituta, de proprietate cognoscat et, eo in adiudicata sibi possessione indemni servato, quod iustum sit statuat et faciat auctoritate apost., sublato appellationis obstaculo, firmiter observari; eos autem, qui se apost. mandatis opponant vel monasterium super possessione ulterius molestent, per sententiam excommunicationis, appellatione remota, compescat et Hugonem de Camerario et eius complices nuntiet excommunicatos et faciat ab omnibus evitari, nisi Mediolanensis archiep. hanc in ipsos districtionem, prout ei mandatum fuerat *(n. 6)*, exerceat.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Angera.

(Angleria — Inglexium)

In chronica Angleriae eiusque comitum, vulgo „Chronica Danielis" (ed. A. Cinquini in Miscellanea di storia e cultura ecclesiastica IV (1905—06) 165 sq. 376 sq.; cf. supra p. 16), quae fabulis insulsis et documentis impudenter fictis referta est, pleraque Gregorii I privilegia Aliono de Inglexio indulta recensentur, quae pariter ficticia esse facile intelligitur.

De loco cf. Socrate Pesidestro (Pertossi) Descrizione storica cronologica della contea e città d'Anghiera e della fortezza di Arona [1] (In Milano 1758); [2] (Bergamo 1779); F. A. Zaccaria Delle antichità d'Angera e di Arona in: Calogerà Raccolta XLV (Venezia 1751) 167 sq.

†*1 (590—604) mart. 1

Gregorius I una cum cardinalibus suis et tribus patriarchis et Phoca imperatore confirmat comitem Alionum de Inglexio, filium qd. regis Italiae, a

Constantio archiep. Mediolanensi in comitatum Italiae promotum, et concedit ei privilegia.

Chronica Danielis c. 2. 6 ad a. 606. — Regg. Saxius Appendix ad dissert. apologeticam p. 99. Giesebrecht in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI 323 = Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 47 n. 38. Cinquini p. 168. JE. †1929.

*†*2* *(590—604)*

Gregorius I concedit comiti Aliono de Inglexio eiusque successoribus curtes regales in Mediolanen. comitatu sitas et magnam salam Mediolani inter canonicam deximanam et s. Mariam sitam.

Chronica Danielis c. 3. — Regg. Giesebrecht in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI 324. Cinquini p. 169. JE. †1930.

*†*3* *(590—604)*

Gregorius I concedit Aliono comiti de Inglexio insignia armorum et ut clericos negligentes aut adulteros bonis ac beneficiis privet eosque ad sese mittat.

Chronica Danielis c. 4. — Regg. Giesebrecht in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI 324. Cinquini p. 169. JE. †1391.

*†*4* *(590—604)*

Gregorius I praecipit comiti Aliono de Inglexio, quod non debeat facere milites, nisi sint oboedientes S. R. E. et s. imperio etc.

Chronica Danielis c. 5. — Regg. Giesebrecht in Forschungen zur deutschen Geschichte XXI 324. Cinquini p. 169. JE. †1392.

*†*5* *(Roma 776 mai. 10)*

Hadrianus I et Carolus M. imp. concedunt comitibus de Inglesio sive de Angera facultatem notarios, advocatos, iudices, capitaneos, valvassores, comites, marchiones nominandi et spurios legitimos declarandi.

Historia fabulosa mon. Clivaten., ms. s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Abbazia dei SS. Pietro e Calocero di Civate). — Reg. JE. —.

Conf. supra p. 160.

Leggiuno

Ecclesia s. Primi de Legioduno.

Nicolò Sormani Notizie delle pievi di Seprio, di Besozzo e di Legiuno, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Ambros. S 121 sup. — Giulini Mem. [1] I 238 sq.; [2] I 194 sq. — Vinc. De-Vit Vita del b. Alberto Besozzi e storia del santuario di S. Caterina del Sasso sul Lago Maggiore [1] (Milano 1856); [2] in eiusdem auctoris libro Il Lago Maggiore, Stresa e le Isole Borromee II[a] (Prato 1876) 31 sq. — Pietro Buzzetti I santi martiri Primo e Feliciano. Cenni storici (San Benigno Canavese 1903).

Legiuni iuxta ripam lacus Verbani est ecclesia s. Primi, quae aedificata fuisse perhibetur ab Eremberto comite et vassallo Lotharii imperatoris. Exstat de re inscriptio in lapide sculpta, qui adhuc in ipsa ecclesia adservatur. Donationis autem chartulam, in qua Erembertus narrat, se cum licentia Sergii II P. M. corpora ss. Primi et Feliciani Roma Legedunum in eccle-

siam s. Syri attulisse, Vincentius De-Vit l. c. ex apographo s. XVI in archivo archiepiscopali Mediolanensi adservato (Atti di visita — Leggiuno 9) vulgavit (cf. Basilicapetri Fragm. hist. Mediol. p. 5). De re iudicent alii.

**1* *(846)*

Sergius II (iunior) concedit Eremberto inlustri viro corpora s. Primi et s. Feliciani.

Inscriptionem edd. Bonaventura Castillionaeus De Gallorum Insubrum antiquis sedibus in Italia ill. (1541) p. 373 = Gruterus Inscr. p. 1162 n. 2 ad a. 906 = Baronius Ann. eccles. ad a. 906. Petri Galesini Martyrol. S. R. E. (Venetiis 1578) Notat. p. 118 ad iun. 9 = Acta SS. [1] II iun. 9 p. 150 c. 4; [3] II iun. 9 p. 149 c. 4. C. Basilicapetri Fragm. hist. Med. (1648) p. 6. Ciampini Vet. mon. II 112. Georgius in notis ad Baronium ad a. 906 not. 1. Sormani Notizie f. 200. Giulini Mem. [1] I 240; [2] I 195. De-Vit Il Lago Maggiore II[a] 119 not. 2. — Reg. JE. —.

Inscriptio praebet „a. 806, kal. aug., ind. 9 [8], ordinante d. Angilberto archiep. a. 23“. A. 806 sculptoris incuria scriptum esse pro 846, iam Papebrochius, Georgius, Giulinius recte adnotaverunt.

PAVIA

(Ticinum. Papia)

Vita b. Epiphanii ep. Ticinensis ecclesiae auctore Ennodio, edd. Acta SS. 21 ian. [1] II 364 sq.; [3] II 729 sq.; Migne LXIII 207 sq.; G. Hartel in Corp. scr. eccl. lat. VI (Vindobonae 1882) 331 sq.; Fr. Vogel in Mon. Germ. Auct. antiq. VII (1885) 84 sq. — Vita s. Lanfranci auctore Bernardo ep. Papiensi, s. XIII in., edd. Ughelli [1] I *24 sq.; [2] I 1093 sq. = Acta SS. 23 iun. [1] IV 620 sq.; [3] V 532 sq., = Cappelletti XII 440 sq. — Rodobaldi ep. Papiensis De corporibus sanctis Papiae a. 1236, ed. G. Boni e R. Majocchi Il catalogo Rodobaldino dei corpi santi di Pavia (Pavia 1901). — Liber de laudibus civitatis Ticinensis auctore anonymo, s. XIV, edd. Muratori Scr. rer. ital. [1] XI 1 sq.; [2] R. Majocchi et F. Quintavalle in Muratori Scr. [2] XI (1903) 1 sq.; cf. Robolini Notizie IV p. II 114 sq.; Bosisio Notizie stor. del tempio cattedrale p. 157. — Series episcoporum Papiensium in: Registro del capitolo della Cattedrale, s. XIV in., transcr. can. Alexius Beretta (s. XVI ex.); cf. Robolini Notizie I 21. 106 sq.; Magani Cronotassi p. 6. — Paolo Parata da Crema Cronaca di Pavia, s. XVI, in: Gir. Bossi Istorie Pavesi con alcune croniche; cf. Robolini Notizie I 127. — Iacobi GualIae Papiae sanctuarium sive Papiae antiquitates, reliquiae, indulgentiae etc. [1] (Papiae 1505); [2] (1587). — Bernardi Sacci De italicarum rerum varietate et elegantia (seu Ticinensis historiae) libri 10 [1] (Papiae 1565); [2] (Ticini 1587). — B. Sacci De Papiensis ecclesiae dignitate, nulli metropolitano suppositae [1] (Ticini 1566); [2] in eiusdem auctoris De italicarum rerum varietate et elegantia lib. 10 (Ticini 1587). — Stefano Breventano Istoria della antichita, nobilta et delle cose notabili della città di Pavia (In Pavia 1570). — Giac. Ant. Boni Beccariae gentis monumenta (1580). — Alessio Beretta Memorie sacre dell'antica città di Pavia, ms. s. XVI ex., Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 61; cf. Robolini Notizie IV p. II 248 sq. — Antonio Maria Spelta Historia delle vite di tutti i vescovi che dall'a. 45 sino al 1597 successivamente ressero la chiesa dell'antichissima et regal città di Pavia etc. [1] (In Pavia 1597); [2] Historia de' fatti notabili occorsi nell'universo et in particolare del regno dei Gothi, de' Longobardi, dei duchi di Milano e d'altre segnalate persone dall'a. 45 sino al 1597 etc. con una nuova aggiunta dell'istesso autore dall'a. 1596 sino al 1602, pubbl. da Ottavio Bordoni (In Pavia 1603); cf. Carlo Speirani Antonio Maria Spelta e la sua historia delle vite dei vescovi di Pavia in: Rivista di scienze stor. IV (1907) p. I 241 sq. 370 sq. 424 sq.; p. II 3 sq. 81 sq. et C. L. Bollea in Bollett. della Società Pavese VI (1906) 409 sq. — Innocenzo Chiesa Della vita di S. Siro primo vescovo di Pavia libri 3 (In Milano 1634). — Bartolomeo Pietragrassa Notizie diverse storiche di Pavia a. 1636, ms. a. 1760, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 113. — Hieronymi Bossi Dypthica episcoporum s. Ticinensis ecclesiae ab a. 46 ad a. ineun. 1640 (Papiae 1638). — Ughelli Italia sacra [1] I *1 sq.; [2] I 1074 sq. X 311. — Octavii Ballada De antiquitate s. Ticinensis ecclesiae liber apologeticus, mss. a. 1648, Pavia Bibl. dell'Università, Mss. Pavesi 45. 112; Aldini 177. — Ottavio Ballada Le glorie della pietà di Gondiperga regina dei Longobardi,

fondatrice della real basilica di S. Giovanni Domnarum di Pavia, ms. a. 1648, Pavia Bibl. del Seminario vescovile; cf. Robolini Notizie II 164. — Ioh. Bapt. De Gasparis Breviarium ss. episcoporum Ticinensis ecclesiae (Ticini 1651). — Gio. Batt. De' Gaspari Diario sacro e profano della città di Pavia, ms. s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 149. — Carlo Pozzi Vita di S. Teodoro vescovo di Pavia (Pavia 1655). — Girolamo Bossi Istorie Pavesi con alcune croniche vol. I—VII, ms. a. 1667, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 179. — G. Bossi Le glorie sacre di Pavia vol. I. II, ms. s. XVII, ib., Ms. Pavesi 187. — G. Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, ms. s. XVII, ib., Ms. Pavesi 182. — Hieronymi Bossi Memoriae Ticinenses novo-antiquae, ms. a. 1647, cum additionibus Syri Iosephi Rho, a. cr. 1760, ib., Ms. Pavesi 180. 190. 487; cf. C. I. L. V 706. — G. Bossi Vescovi di Pavia, ms. s. XVII, olim in archivo episcopali, nunc desideratur. — Bartholomaei Petragrassae Laureolae sacrae historico-poeticae singulis ecclesiae Papiensis episcopis contextae (Ticini Regii 1668). — Lubin p. 278 sq. — L. A. Muratori De antiquo iure metropolitae Mediolanensis in episcopum Ticinensem in: Anecdota ex Ambrosianae bibl. codd. [1] I (Mediolani 1697) 221 sq.; [2] I (Neapoli 1776) 150 sq. — Romualdi a S. Maria (Ghisoni) Flavia Papia sacra. Opus in 4 partes divisum (Ticini Regii 1699). — Bassano Bigone Quaedam Ticinensium antiquitates, ms. s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 44 et in: Ticinensia t. XXIX 33. — Compendium nonnullorum privilegiorum, quibus per diversos summos pontifices ecclesiae Papiensi concessis pacifice utuntur et gaudent eiusdem episcopi, s. XVII, Pavia Arch. della Curia vescovile. — Ant. Gatti Gymnasii Ticinensis historia et vindiciae a saec. V ad finem XV (Mediolani 1704). — L. Amadesi Intorno la vantata maggioranza della chiesa Pavese sopra la Ravennate in: Saggi della Società letteraria Ravennate I (In Cesena 1755) 40 sq. — Fausti Antonii Marroni De ecclesia et episcopis Papiensibus commentarius, in quo Ughelliana series emendatur, continuatur, illustratur (Romae 1757). — Siro Severino Capsoni Origine e privilegi della chiesa Pavese, aggiuntavi la serie cronologica de' vescovi di essa, raggionamento apologetico (In Pavia 1769). — Vita di S. Iuvenzio, primo di questo nome e terzo vescovo di Pavia (Pavia 1769). — Pietro Pessani Dei palazzi reali che sono stati nella città e territorio di Pavia (Pavia 1771). — S. S. Capsoni Memorie istoriche della regia città di Pavia e suo territorio antico e moderno I—III (In Pavia 1782—88). — S. S. Capsoni Rhapsodia Ticinensis vol. I. II, ms. s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 91. — S. S. Capsoni Cronologia dei vescovi di Pavia, ms. s. XVIII, ib., Ms. Pavesi 281. — Notizie sulle chiese di Pavia, ms. s. XVIII, ib., Ms. Pavesi 24. — Chiese e conventi di Pavia, ms. s. XVIII, ib., Ms. Pavesi 323. — Siro Comi Ticinensia, ms. s. XVIII ex., ib., Ms. Pavesi 272; cf. (Luigi Bossi) Notizie compendiose della vita e degli studi di Siro Comi cittadino Pavese (Milano 1822). — Carlo Gentile Compendio storico-cronologico degli avvenimenti più memorabili risguardanti la R. città di Pavia I. II (Pavia 1812). — Pietro Carpanelli Compendio istorico delle cose Pavesi [1] (Pavia 1817); [2] (1838). — M. Malaspina di Sannazzaro Guida di Pavia (Pavia 1819). — Gius. Robolini Notizie appartenenti alla storia della sua patria I—VI (Pavia 1823—38). — Elia Gardini Memorie topografiche della R. città di Pavia [1] (Pavia 1830); [2] proseguite a tutto l' a. 1871 da Gaetano Capsoni (Pavia 1872). — Carlo Morbio Storie dei municipi italiani [1] I (Milano 1836) 125 sq.; [2] (1840). — Ioh. Bosisii Concilia Papiensia, constitutiones synodales et decreta dioecesana antehac separatim edita, nunc in unum corpus collecta (Papiae 1852). — Pietro Terenzio Manuale della provincia di Pavia per l' anno 1854 (Pavia 1855). — M. Fertig Magnus Felix Ennodius und seine Zeit I—III (Passau und Landshut 1855—60). — Gius. Cappelletti Le chiese d' Italia XII (Venezia 1857) 395 sq. — P. Terenzio Notizie della diocesi di Pavia e degli smembramenti che ne furono fatti dal 1799 al 1819 (Pavia 1860). — Carlo Dell' Acqua Villanterio. Cenni storici e statistici con documenti editi ed inediti (Pavia 1874). — Gaetano Capsoni Notizie riguardanti la città di Pavia (Pavia 1876). — Pietro Talini Guida di Pavia e suoi dintorni (Pavia 1877). — P. Talini Epifanio ed Ennodio e i loro tempi in: Studi in Italia III. IV (1880—81). — Cesare Prelini San Siro primo vescovo e patrono della città e diocesi di Pavia. Studio storico-critico I. II (Pavia 1880—90). — P. Talini Scritti di storia e d' arte (Milano 1881). — Luigi

Ponzio Pavia e suoi dintorni (Pavia 1886). — Franc. Magani S. Ennodio vescovo di Pavia I—III (Pavia 1886). — Gio. Vidari Frammenti cronistorici dell' agro Ticinese [1] I. II (Pavia 1886); [2] I—IV (Pavia 1891—92). — A. Cavagna Sangiuliani Memorie storiche sulla campagna soprana Pavese (Casorate Primo 1888). — G. Vidari Le carte storiche di Pavia in: Miscellanea di storia ital. XXVII (Ser. II t. XII. Torino 1889). — Pietro Moiraghi Lanfranco da Pavia. Schizzo storico biografico (Pavia 1889). — Felice Savio La leggenda di S. Siro primo vescovo di Pavia in: Giornale ligustico XIX (1892); cf. Analecta Bolland. XII (1893) 462. — G. B. Lugari San Siro vescovo di Pavia in: Cronachetta mensuale di archeologia e storia XXVI (1894) 81 sq. — Franc. Magani Cronotassi dei vescovi di Pavia (Pavia 1894). — Carlo Merkel L' epitafio di Ennodio e la basilica di S. Michele in Pavia in: Atti della R. Accademia dei Lincei a. 1895, Ser. V t. III (1896) p. I 83 sq. — P. Moiraghi San Epifanio vescovo e protettore di Pavia, padre della patria (Pavia 1897). — Carlo Dell'Acqua Guida illustrata di Pavia (Pavia 1900). — R. Majocchi Le tradizioni sull' apostolicità di S. Siro in: Bollett. della Società Pavese I (1901) 58 sq. — C. Dell'Acqua I sepolcri dei re Longobardi in Pavia (Pavia 1901). — R. Majocchi Pergamene Pavesi dei secoli XII e XIII riguardanti Vigevano (Mortara-Vigevano 1903). — R. Majocchi Le chiese di Pavia. Notizie I. II (Pavia 1903—05). — R. Majocchi Guido da Pavia, vescovo Pisano del secolo XI. Ricerche storiche (Pisa 1909). — Luigi Cesare Bollea Documenti degli archivi di Pavia relativi alla storia di Voghera in: Bibl. della Società stor. subalpina XLVI (Pinerolo 1909). — R. Majocchi e A. Moiraghi San Damiano vescovo di Pavia. Appunti biografici (Pavia 1910). — Anna Lanzani Le concessioni immunitarie a favore dei monasteri Pavesi nell' alto medioevo (secoli IX—XII) in: Bollett. della Soc. Pavese X (1910) 3 sq. — A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi nell' archivio di stato di Milano in: Bibl. della Società stor. subalpina XLVII (Pinerolo 1910).

De scriptoribus, qui de rebus Papiensibus egerunt, cf. C. Morbio Storie dei municipi italiani I 164 sq.

Episcopatus Ticinensis sive Papiensis.

Papiensis ecclesia, ut Benedicti XIV P. M. verbis utar, tam vetustae antiquitatis, Langobardorum regum sedis et tot sanctorum antistitum pietate, litteris ac martyrio insignium splendore quam ipsa amplitudine et omnimoda in populum sibi subiectum iurisdictione inter praecipuas Italiae ecclesias semper exstitit. Tradunt enim, primum Ticinensem antistitem s. Syrum, ipsius b. Petri discipulum, fuisse. Inter ceteros autem praesules Papienses s. Epiphanius, Theoderici regis aequalis, s. Ennodius, s. Damianus, s. Theodorus (n. 3), Iohannes II, a Iohanne VIII P. M. peculiaribus privilegiis insignitus (n. 5. 7), Petrus III, Ottonis III archicancellarius, qui postea sub nomine Iohannis XIV Romanus pontifex effectus est, s. Lanfrancus praefulserunt. Accedit quod Papienses episcopi, quia propter splendorem civitatis, quae tunc Langobardorum regum sedes et caput regni erat, speciali honore digni videbantur atque etiam a Mediolanensium archiepiscoporum iurisdictione metropolitana exempti esse meruerunt, inde a saec. VII consecrationem et pallium ab ipso Romano pontifice acceperunt, ut novimus ex Vita Constantini papae (n. 2), cuius auctor narrat, Ticinenses episcopos a priscis temporibus a Romana ecclesia fuisse consecratos. Neque praetermittimus verba Iohannis VIII (n. 9. 11. 12): „Ticinensis ecclesia, quae speciali quodam modo sedi apostolicae pertinere videtur“ et Innocentii II (n. 34): „Papiensis ecclesia, sedis apostolicae propria et specialis filia“. Albinus (lib. X c. 70) quoque Papiensem

inter episcopos ad consecrationem Romani pontificis specialiter pertinentes recenset. Adnotat insuper Cencius in Libro censuum S. R. E. haec: „In episcopatu Papiensi domini papae“ (ed. Fabre-Duchesne II 106; I 117). Papienses episcopi, invitis tamen Mediolanensibus archiepiscopis, remanserunt exempti usque ad a. 1817, quo iterum Mediolanensi sedi suffragari iussi sunt.

Dioecesis Papiensis, quae olim amplissima erat, postea multas sustinuit diminutiones. Amisit enim iam Alexandri III temporibus duas parochias de Postino et Pagazzano, quas idem pontifex a. 1168 Cremonensi episcopatui subdidit (v. Cremona, Episc. n. 26). Aliae parochiae et Placentino et Terdonensi episcopatibus attributae sunt. Maximam vero partem dioeceseos Papiensis episcopatus a. 1530 amisit, quo Clemens VII comitatum Lomellensem una cum Lomello, Mortaria, Breme oppidis novo tunc erecto episcopatui Viglevanensi addixit (cf. Vercelli, Episc.).

Inter omnes civitates Italiae, si Romanam et Ravennatem urbes excipias, Ticinum olim tam propter numerum quam propter antiquitatem ecclesiarum et monasteriorum praefulsit. Praeter monasteria, de quibus inferius agemus, peculiari memoria dignae sunt Benedictinorum abbatiae s. Christinae, s. Apollinaris, s. Petri in Verzolo q. d. Leprosorum, ss. Gervasii et Protasii (cf. Bernardino Mezzadri Storia della basilica de' SS. Gervaso e Protaso. Pavia 1729), s. Pauli et s. Iacobi de Vernabula, Cluniacensium prioratus s. Maioli (cf. Diego Sant'Ambrogio Alcune notizie sul priorato Cluniacense di S. Majolo di Pavia in: Rivista di scienze stor. III (1901) 305 sq. et A. Cavagna Sangiuliani L' oratorio del Lago de' Porzii e il priorato Cluniacense di S. Majolo di Pavia in: Bollett. della Società Pavese VII (1907) 413 sq.), Vallumbrosanorum monasterium s. Lanfranci et s. Sepulcri, et antiquissima monialium monasteria s. Salvatoris q. d. Lianum, s. Felicis q. d. Reginae, s. Thomae, postea domus Praedicatorum; cf. R. Majocchi La chiesa ed il convento di S. Tommaso in Pavia (Pavia 1895).

Tabularium episcoporum, olim ditissimum, a. 1527 devastatum, nunc partim in archivo Mensae episcopalis, partim in archivo Curiae episcopalis adservatur; cf. C. Terenzio Cenno intorno l' archivio vescovile di Pavia (Pavia 1858); C. Terenzio L' archivio della Curia vescovile di Pavia (Pavia 1858); Gött. Nachr. 1902 p. 133 sq.; L. C. Bollea Documenti degli archivi di Pavia relativi alla storia di Voghera p. XIX sq. Conf. etiam *Registro generale cronologico di tutti gli istrumenti, scritture pubbliche o private etc. che si ritrovano nell' archivio della Mensa vescovile di Pavia* vol. I—VII, a. 1755, Pavia Arch. della Mensa vescovile.

Inter scripturas archivi episcopalis notamus praeterea *Librum privilegiorum ecclesiae Papiensis*, a. 1585 confectum, et librum, qui appellabatur *d'Asse*, quem frustra quaesivimus.

De archivo canonicorum ecclesiae cathedralis suo loco disseremus. Restat, ut de archivis monasteriorum et conventuum saec. XVIII ex. suppressorum breviter exponamus. Magna enim erat copia chartarum et scripturarum, quae olim Papiae in archivis regularium adservabantur. Contigit

autem, ut tempore suppressionis Syrus Comi, antiquitatum patriae amantissimus perscrutator, plus minus 13000 chartas undique colligeret, quarum inventarium a. 1799 ipse congessit. Sed a. 1812 maximam earum partem Mediolanum transferre iussus est, quae nunc in R. archivo habetur. Quae vero Papiae remanserant chartae, hodie et in Musaeo civitatis et in bibliotheca Universitatis adservantur. Conf. Gio. Vidari Le carte storiche di Pavia in: Miscellanea di storia ital. XXVII (Ser. II t. XII Torino 1889) 29 sq. et in Bollett. stor. Pavese I (1893) 115 sq.

De archivis Papiensibus conf. Fr. Blume Iter italicum I 189 sq. IV 160 sq.; L. Bethmann in Archiv XII 623; E. Winkelmann in N. Archiv V 24 sq.; v. PflugkH. Iter p. 69 sq. 770; Gött. Nachr. 1902 p. 133 sq.; L. C. Bollea Documenti degli archivi di Pavia relativi alla storia di Voghera p. V sq.

Praeter chartas, quae in bibliotheca Universitatis custodiuntur, libris manuscriptis in ea exsistentibus usi sumus, de quibus cf. Vittorio Piccaroli Notizie intorno alla R. biblioteca Universitaria di Pavia (Pavia 1873); L. De Marchi e G. Bertolani Inventario dei manoscritti della R. biblioteca Universitaria di Pavia I (Milano 1894); Gött. Nachr. 1902 p. 135 sq.

Denique chartas adnotamus, quas Antonius comes Cavagna Sangiuliani collegit et in domo sua in loco Zelada de Bereguardo nunc custodit; cf. A. Cavagna Sangiuliani Carte Pavesi I. II in: Regesti di carte storiche Lombarde (Pavia 1906—08).

A = Orig. Pavia Arch. della Curia vescovile.
B = Cop. ib.
C = Libro delle Asse s. XIV, codex olim in archivo episcopali adservatus, nunc desideratur.
D = Transsumptum privilegiorum eccl. Ticinensis ab Alemano de Alemanis notario a. 1585 sept. 20 confectum, mss. s. XVI, Pavia Arch. della Curia vescovile [D^1]; Pavia Arch. della Mensa vescovile c. 188 [D^2]; in Libro privilegiorum eccl. Ticinensis s. XV sq. f. 330 sq. Pavia Museo civico [D^3].
E = Octavii Ballada De antiquitate s. Ticinensis eccl. liber apologeticus, mss. a. 1648, Pavia Bibl. dell' Università, Mss. Pavesi 45. 112; Aldini 177.
F = Privilegia usus pallii concessa episcopis Papiensibus, s. XVII, in ms. Chiese e conventi di Pavia, s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 323; cf. supra p. 170.

†*1 *(515—21)*

Hormisdas concedit Ennodio ep., quod Ticinensis ep. in sua dioecesi crucis anteferendae ius habeat, quod pallium in sua ecclesia deferre statutis temporibus queat, quod primum sessionis locum inter episcopos ad sinistrum latus pontificis Romani in conciliis obtineat.

Sacci De Papiensis eccl. dignitate [1] *p. 13;* [2] *p. 236, qui haec adnotat:* quae ego in vetustis fragmentis temporum diuturnitate exaesis aliquando perlegi. *Quem sequuntur Breventano f. 34'; Spelta p. 101; Ughelli* [1] *I *8;* [2] *I 1080; Petragrassa Laureolae p. 29; Romualdus a S. Maria I 56; Cappelletti XII 400. — Reg. JK. —.*

De hoc privilegio scriptores Mediolanenses et Papienses saepius disceptarunt; cf. Muratori Anecd. I 242; Eustachius de S. Ubaldo De metropoli Mediolanensi diss. p. 268; Marroni p. 6 sq.; Capsoni Origine p. XXXIII sq. — Ennodium ep. dua-

bus vicibus ab Hormisda papa ad Anastasium imp. a. 515 et a. 517 missum esse constat (cf. JK. 774. 775. 789. 792. 795. 796). Facile igitur intelligitur, cur antiquum Ticinensis ecclesiae privilegium de usu pallii Hormisdae pp. attributum fuerit.

*2 *(708—15)*

Coram Constantino pp. Benedictus archiep. Mediolanen. et (Armentarius) ep. Ticinen. pro ecclesia Ticinensi altercant.

v. Milano, Archiepisc. n. 50.

3 *(745—52)*

Zacharias Theodoro ep. eccl. Ticinen.: respondet ei pytacium offerenti, si liceat filium, cuius pater alterius filiam ex s. baptismate suscepit, id est spiritualem eiusdem patris filiam, in matrimonium suscipere; monet, ut omnes cavendae sint talis sceleris commixtiones; addit de filiis, qui ex eis nati esse probantur, si liceat eos coniugio copulari annon, et de illo capitulo, in qua debeatur generatione de propria cognatione coniungi. — Pytacium quod.

Legitur in Gunzonis levitae Novariensis epistola ad Attonem ep. Vercellen. missa (ep. 6). Ivonis Decr. I c. 307 (Migne CLXI 133). Ivonis Panormia VI c. 128 (Migne CLXI 1278). Gratiani Decr. C. XXX qu. 3 c. 2 (Friedberg I 1100). — Edd. Baluze Reginonis abbatis Prumien. libri 2 de ecclesiasticis disciplinis et de religione christiana (Parisiis 1671) p. 651 n. 21 ex veteri codice bibl. regiae = Migne CXXXII 455 n. 1. Gunzonis ep. ed. D'Achery Spicil. [1] VIII 120; [2] I 437 et in Attonis s. Vercellen. eccl. ep. Opp. ed. Carolus Burontio del Signore II 301 = Migne CXXXIV 111. Mansi Suppl. II 547 ex cod. Brochardi = Mansi XII 354 n. 18 = Troya Cod. dipl. Longob. IV 352 n. 631 = Migne LXXXIX 957 n. 20 = Bartolini Di S. Zaccaria papa (Ratisbona 1879) Doc. p. 77 n. 30. Nürnberger in Katholik II (1882) 69. Mon. Germ. Epp. III 709 n. 18 (cf. Mon. Germ. Lib. de lite III 599). — Regg. J. 1758. JE. 2306.

Argumenta, quae Scherer in Hist. Jahrbuch V (1884) 250 sq. contra huius decreti fidem protulit, W. Gundlach in N. Archiv XVIII (1893) 661 sq. confutavit. Bossius vero in libro ms. Glorie sacre (cf. supra p. 170) ex Vita s. Theodori ep. auctore Sisinnio presbytero (quae nunc desideratur) decretum Leoni III attribuit (cf. Robolini Notizie I 221).

4 *(875 in.)*

Iohannes VIII Ansberto archiep. Mediolanen.: mandat, ut una cum Liutfrido Ticinen. et Paulo Placentin. epp. causam Bavae decernat.

v. Milano, Archiepisc. n. 57.

5 *877 aug. 24*

Iohannes VIII Iohanni s. Ticinen. eccl. ep. etc.: confirmat omnia privilegia tam ss. pontificum quam augustorum praecepta; statuit, ut secundum s. canones clerici vel sanctimoniales aut viduae sub eius cura stare debeant nullusque tam sacri ordinis quam saecularis minister eos easque ad publicum pertrahere iudicium aut ob hoc res illorum illarumque in bannum ponere praesumat; sancit, ut monasteria, quae intra eius dioecesis fines consistunt, sub eius iure canonico permaneant, videlicet et in consecratione abbatum vel abbatissarum et in eorum earumque criminum discussione; decernit, ut monasterium s. Donati in Seogialo, fundatum a Liutprando ep., et monasterium s. Mariae in Cariate, quamvis in alienis parochiis consistant, sub eius eiusque successorum iurisdictione permaneant; ita etiam praecipit de cimiteriis, quae intra vel extra civitatem Ticinen. consistunt; concedit ei eiusque successoribus crucem et

pallium habere nec non album equum coopertum equitare in ramis palmarum et 2 feria post pascha; statuit, ut episcopus de proprio clero secundum statuta patrum et Romanae sedis antistitum a clero et populo eligatur, nulla saeculari contradicente potentia; confirmat xenodochium fundatum intra Ticinen. civitatem iuxta ecclesiam s. Mariae q. d. Minor, quod Karolus imp. eidem ecclesiae restituere curavit, et immunitatem ipsius ecclesiae secundum imperialia praecepta. — Supernae miserationis. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. sept. Dat. 9 kal. sept. p. m. Leonis ep. missi et apocrisiarii s. sedis apost., imp. d. Karolo a Deo coronato magno imp. a. 2 et postcons. eius a. 2, ind. 11. Subscr. Zacharias ep. Anagnin., Petrus ep. Forosinfronen., Laurentius ep. Campaniae.

*D[1]. D[2]. D[3] f. 330. [B s. XVII. E. F]. — Edd. Sacci De Papien. eccl. dignitate [2](1587) p. 273. Spelta [1,2] p. 235 ex D = Romualdus a S. Maria I 56 Exc. Compendium privilegiorum s. XVII. Ughelli [1] I *14 ex D; [2] I 1085 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 217 n. 19 ad a. 878 = Bull. Rom. ed. Taur. I 351 n. 19, = Mansi Suppl. I 1014 = Mansi XVII 259 n. 3 ad a. 872, = Giulini Mem. di Milano [1] I 352 Exc.; [2] I 275, = Cod. dipl. Langob. c. 463 n. 276 ad a. 878, = Cappelletti XII 408, = Migne CXXVI 739 n. 90. Capsoni Origine p. L ex D. Prelini S. Siro II Doc. p. 11 n. 6. — Regg. Petragrassa Laureolae p. 54. Robolini Notizie II 143. J. 2339. JE. 3111.*

De monasterio s. Donati de Scozula, a Liutardo ep. Papiensi fundato, cf. supra p. 164 (Sesto-Calende). De monasterio s. Mariae de Cairate cf. supra p. 26.

**6* *(878 mart.)*

Iohannes VIII exponit Iohanni ep. quae et qualia a Lamberto Spoletano comite mala et multiplices passus sit iniurias.

Conf. Ravenna, Archiepisc. n. 120 (JE. 3122).

7 *(878)*

Iohannes VIII tam Mediolanen. archiep. cum suis suffraganeis quam Ravennati cum suffraganeis suis: iubet, ut, quotiens Iohannes ep. Ticinensis et post eum eius successores eos vocaverint pro emergentibus quaestionibus eximendis, continuo simul convenire non differant. — Scriptum etenim. Dat. [. . . . .].

Reg. Iohannis VIII ep. 145. — Edd. Carafa Epp. decr. III 395 n. 139 = Romualdus a S. Maria I 57. Bini Conc. III 963 = Eustachius a S. Ubaldo De metropoli Mediolanensi p. 276. Mansi XVII 102 n. 139. L. Amadesi in Saggi della Soc. letter. Ravennate I 44. Capsoni Origine p. LIII. Migne CXXVI 815 n. 183 ad a. 879. — Regg. J. 2432. JE. 3192.

8 *(878)*

Iohannes VIII Iohanni ep. Ticinen.: mandat, ut Gotfredum, filium Iohannis comitis palatii, et Isebertum subdiac. atque Heribaldum notarium, filium Garibaldi, qui filii Ragiberti iudicis nuptam Gausildam contra canonum et legum auctoritatem per vim abstulerunt, omni christiana communione privare non differat, donec legaliter emendent, quod nequiter perpetrare ausi sunt. — Denique Ragibertus.

Reg. Iohannis VIII ep. 146. — Edd. Carafa Epp. decr. III 396 n. 140. Mansi XVII 102 n. 140. Migne CXXVI 815 n. 184. — Regg. J. 2433. JE. 3193.

9 *(Torino 878 nov.)*

Iohannes VIII Iohanni Papiae ep.: nuntiat, se nunc Taurinensi in civitate consistere; iubet, ut continuo, omni occasione postposita, sibi venire non differat obviam; monet, ne ab alicuius decipiatur instinctu fortasse pro parte Mediolanensis archiep., „quoniam specialiter noster es et manualis et quia de nullius nisi nostra ditione consistis"; mandat, ut Paulo Placentin., Paulo Regien. atque Liudoino Mutinen. epp. cum celeritate mittere procuret, ut statuto die Papiam veniant. — Sanctitati tuae.

Reg. Iohannis VIII ep. 147. — Edd. Carafa Epp. decr. III 397 n. 141. Romualdus a S. Maria I 57 Exc. Mansi XVII 103 n. 141. Giulini Mem. di Milano [1] I 380 Exc.; [2] I 296. Migne CXXVI 806 n. 167. — Regg. J. 2416. JE. 3203.

10 *(878)*

Iohannes VIII Iohanni ep. Ticinen.: mandat, ut de causa cuiusdam, qui a Liutefrido ep., praedecesssore eius, quinquennio exacto iam anno, poenitentiae fuit submissus pro quodam fure a femina interempto, sollerter prospiciat. — Lator praesentium.

Reg. Iohannis VIII ep. 158. — Edd. Carafa Epp. decr. III 400 n. 149. Mansi XVII 106 n. 149. Migne CXXVI 818 n. 191. — Regg. J. 2440. JE. 3219.

**11* *(879)*

Iohannes VIII committit Iohanni ep. propter reverentiam et honorem s. Ticinen. eccl., quae speciali quodam modo sedi apostolicae pertinere videtur, vicem suam transgressores excommunicandi, eo videlicet tenore, ut quos ipse excommunicaverit, ipsi excommunicati exsistant.

Laud. in n. 12. — Reg. JE. —.

12 *(879)*

Iohannes VIII episcopis seu marchionibus et comitibus cunctisque s. ecclesiae fidelibus: nuntiat, se propter reverentiam et honorem s. Ticinen. eccl., quae speciali quodam modo sedi apost. pertinere videtur, Iohanni ep. vicem suam commisisse transgressores excommunicandi; monet eos, ut ei auxilium alacriter impendant, nullam contrarietatem vel invasionem in rebus vel hominibus ipsius ecclesiae quamlibet facere permittant, quin potius suo eum solatio tueri diligentissime studeant, sed et clericos illius nemo in commendatione aut sub alicuius defensionis obtentu absque eiusdem episcopi licentia recipere praesumat. — Habentes omnium.

Reg. Iohannis VIII ep. 228. — Edd. Carafa Epp. decr. III 451 n. 228 [219]. Mansi XVII 163 n. 228. Migne CXXVI 885 n. 263. — Regg. J. 2510. JE. 3291.

13 *(879)*

Iohannes VIII Iohanni ep. Ticinen.: quia Paulus Regien. eccl. ep., et canonicis admonitus institutis et apostolicis praeceptionibus exhortatus, ut ecclesiam in villa q. d. Carpana, igne crematam, restaurare ibique suum omne officium vel ministerium rite peragere debuisset, temere contempsit, iubet, ut ipsam ecclesiam restituat in pristinum decorem et ordinem atque sub proprii cura sacerdotis eam constituat.

v. Carpi, Eccl. coll. s. Mariae n. 3 (IP V 404). — Eodem anno Iohannes Ticinensis ep. a Iohanne VIII una cum Walperto Portuensi ep. ad Anspertum Mediola-

nensem archiepiscopum contumacem missus est (v. Milano, Archiepisc. n. 72); a. 885 Romae fuit legatus Caroli imp. ibique relictus est ab Hadriano III „pro tuitione urbis" (Lib. pontif. ed. Duchesne II 191).

**14* *(885)*

Stephanus V concedit in ordinationis suae exordio Iohanni ep. Ticinen. ducatum Commeaclensem, eo modo quo eum duces solent habere.

v. Comacchio, Ducatus n. 2 (IP V 187). — Iohannes Ticinensis ep. commemoratur praeterea in Sergii III epistola ad Leopardum abbatem Nonantulanum missa (IP V 339 n. 16).

**15* *(911)*

Anastasius III indulget ep. Papiensi, interveniente Berengario I, ius adhibendae umbellae, equo albo vehendi, crucis praeferendae et in concilio pontificis assidendi.

Sigonius Hist. de regno Ital. ad a. 911 = Baronius Ann. eccl. ad a. 910 c. 1, = Spelta [1, 2] *p. 240, = Ughelli* [1] *I *17;* [2] *I 1087, = Petragrassa Laureolae p. 57, = Romualdus a S. Maria I 32, = Eustachius a S. Ubaldo De metropoli Mediolanensi diss. p. 272, = Marroni p. 8, = Cappelletti XII 401, = Robolini Notizie II 194, = Schiaparelli Diplomi di Berengario I p. 410 n. 17. — Reg. JL. —.*

Capsoni Origine p. XXXVI hanc notitiam ad Anastasium IV (n. 38) referendam esse putat, quem huiusmodi privilegium Ticinensi ecclesiae indulsisse constat.

**16* *(914—15)*

[Iohannes X] mittit Iohanni ep. Ticinensi epistolam.

Laud. in Iohannis X mandato ad Teudelassium abbatem Bobiensem (IP V 446 n. 18), quo hanc epistolam, quasi a latere suo procedentem, *improbat. — Reg. JL. —.*

17 *972 april.*

Iohannes XIII Petro ep.: interdicit, ne in monasterio Salvatoris alicuius potestatis praerogativam sibi aliquando usurpare praesumat etc.

v. Mon. s. Salvatoris n. 2.

18 *987 april. 2*

Iohannes XV Widoni ep. omnique clero suo: reprehendit eum eiusque canonicos, quod monasterium s. Petri q. d. Coelum aureum perturbare conantur et consecrationem abbatum ad apost. sedem pertinentem sibi defendere curant etc.; ei eiusque canonicis excommunicando atque anathematizando praecipit, ne ullatenus locum illum sive consecrationem abbatum seu praedia invadere praesumant.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 3.

†19 *Roma 1001*

Silvester II Ottoni imperatori: nuntiat, se per interventum Widonis ep. monasterium Senatoris ecclesiae s. Syri (*i. e.* Ticinensi) concessisse, non ad dominium per subiectionem neque per extraneam dominationem nec per aliquam conditionem, sed ad solam consecrationem et defensionem.

v. Mon. Senatoris n. †1.

20 *Roma 1073 iun. 29*

Gregorius VII (in Romanum pontificem electus) Guilielmo ep.: laudat eius epistolam; monet eum, ut Gotefredo (Mediolanen. archiep.) excommunicato

et episcopis, qui eius causa excommunicationis periculum incurrerunt, prudenter obsistat et eis, qui in certamine Christi sunt, fideliter solatium praebeat. — Nonnulla nobis. Dat. Romae 3 kal. iul. ind. 11.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 12. — Edd. Carafa Epp. decr. III 558 n. 12. Tartini Rer. ital. scr. I 303. Mansi XX 69 n. 12. Migne CXLVIII 294 n. 12. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 23. — Regg. J. 3547. JL. 4783.

Guilielmi episcopi epistola ad Gregorium VII non pervenit ad nos.

21 *Capua 1073 oct. 13*

Gregorius VII Guilielmo ep.: laudat eius epistolam; monet eum, ut Herlembaldo Mediolanensi manum adiutorii praestet et inimicis s. ecclesiae viriliter resistat. — Litterae fraternitatis. Dat. Capuae 3 id. oct. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 28. — Edd. Carafa Epp. decr. III 572 n. 28. Mansi XX 83 n. 28. Migne CXLVIII 311 n. 28. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 45. — Regg. J. 3563. JL. 4799.

Haec quoque Guilielmi episcopi epistola desideratur.

22 *Roma 1074 mart. 17*

Gregorius VII Guilielmo ep.: nuntiat, marchionem Azonem in Romana synodo super incesta copulatione (Mathildis) sororis eius accusatum esse; admonet eum, ut ad servitium s. Petri paratus et ut melius possit instructus, cum eodem marchione ad se venire nullo modo praetermittat. — Significandum tibi. Dat. Romae in synodo 16 kal. april. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 57. — Edd. Carafa Epp. decr. III 594 n. 57. Contelori Mathildis comitissae genealogia (1657) p. 132 n. 33. Rena e Camici Serie cronologico-diplomatica degli antichi duchi e marchesi di Toscana II[d] 51 (ital.). Mansi XX 105 n. 57. Migne CXLVIII 334 n. 57. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 76. — Regg. J. 3595. JL. 4834.

Sunt qui hanc Mathildim, sororem Guilielmi Papiensis episcopi et uxorem Azzonis marchionis (ex gente Atestina), cum Mathilda comitissa ex gente Canusina confundant.

**23* *(Roma 1074 oct. 16)*

Gregorius VII invitat per epistolam suam Guilielmum ep. ad sese venire, quatenus de matrimonio Azzonis marchionis *(cf. n. 22)*, rei veritate percognita, iustum statuat.

Laud. in Gregorii VII epistola ad Beatricem et Mathildim missa (IP V 389 n. 13). — Reg. JL. —.

24 *Roma 1074 dec. 16*

Gregorius VII Guilielmo ep.: reprehendit eum, quod ad constitutum ei terminum *(n. 23)* nec venerit nec legalem excusationem miserit; praecipit, ut ad synodum prima hebdomada quadragesimae *(1075 feb. 22—28)* celebrandam veniat et de causa (Mathildis) sororis eius respondeat. — Licet contra. Dat. Romae 17 kal. ian. ind. 13.

Reg. Gregorii VII lib. II ep. 35. — Edd. Carafa Epp. decr. III 643 n. 35. Contelori Mathildis comitissae genealogia (1657) p. 135 n. 36. Mansi XX 152 n. 35. Migne CXLVIII 389 n. 35. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 149. — Regg. J. 3670. JL. 4908.

Conf. Gregorii VII epistolam ad Mathildim eodem die missam J. 3671. JL. 4909.

*25 *Roma 1075 feb. 24—28*

Gregorius VII in synodo suspendit Guilielmum Papien. ep.

Acta synodi exstant in Gregorii VII registri lib. II ep. 52a (Jaffé Bibl. rer. Germ. II 170). — Regg. J. p. 417. JL. I p. 612.

Ughellus [1] I *20; [2] I 1089, nescimus quo errore inductus, asserit, Guilielmum ep. a Gregorio VII amplissima privilegia retulisse.

26 *Laterano 1105 mart. 22*

Paschalis II Guidoni ep. etc.: firmat omnem Papien. ecclesiae dignitatem per praedecessorum suorum privilegia vel authentica scripta concessam; decorat eum inter missarum sollemnia pallio et concedit tam ei quam successoribus eius in processione palmarum et feriae secundae post pascha equum album equitare udone coopertum, crucem inter ambulandum praeferre, confirmat ei monasteria s. Donati in Scoiula et s. Mariae in Cariate, licet extra dioecesim Papien. sita; statuit, ut ceterorum monasteriorum, quae infra eius dioecesis fines sunt, canonica dispositio et abbatum vel abbatissarum discussio, electio et consecratio eius semper arbitrio conserventur, quos vel quorum presbyteros ad eius expediet venire concilium; prohibet in monasteriis aut cappellis praeter matricem ecclesiam baptismum generale fieri et, ne clericos, sanctimoniales, viduas urbis nemo praesumat in iudicium trahere nec cimiteriorum, quae intra vel extra civitatem sunt, curam ei aut potestatem subtrahere quaelibet persona praesumat. — Sicut iniusta poscentibus. Scr. p. m. Iohannis scrin. reg. et not. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 11 kal. april., ind. 13, a. d. inc. 1105, pont. autem d. Paschalis II pp. 6.

*A. [D[1]. D[2]. D[3] f. 332'. E. F]. — Edd. Sacci De Papien. eccl. dignitate [2] (1587) p. 276. Spelta [1, 2] p. 281 ex D = Romualdus a S. Maria I 57 Exc. Compendium privilegiorum s. XVII. Ughelli [1] I *20; [2] I 1090 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 129 n. 22 = Bull. Rom. ed. Taur. II 238 n. 22 = Mansi XX 1049 n. 86 = Cappelletti XII 430, = Migne CLXIII 151 n. 142. Capsoni Origine p. LIII. Prelini S. Siro II Doc. p. 30 n. 21. — Regg. Petragrassa Laureolae p. 72. Robolini Notizie III 80. Magani Cronotassi p. 47. J. 4489. JL. 6013.*

27 *Laterano (1105) april. 27*

Paschalis II G(uidoni) ep.: reprehendit eum, quod in monasteriis, quae secus Papiam sunt, videlicet Salvatoris et b. Petri apost., electionem, consecrationem sive discussionem datam sibi ab apost. sede dicerit, quoniam in huiusmodi monasteriis monachorum consensui debetur electio; consecratio autem sive discussio ex vetustae constitutionis consuetudine ad eccl. Romanae episcopum pertinuisse cognoscitur.

v. Mon. s. Salvatoris n. 5 et Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 11.

28 *Laterano (1105) iun. 24*

Paschalis II clero et populo Papien.: scribit de dissensionibus inter b. Syri ecclesiam et s. Petri monasterium q. d. Coelum aureum super interpretatione privilegiorum sedis apost.; praecipit, G(uidonem) Papien. civ. ep. nihil iuris in b. Petri seu s. Salvatoris coenobio vindicare, sed illud in pace et quiete

dimittere; damna quoque, quae occasione huius dissensionis b. Petri coenobio illata sunt, emendare iubet.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 12.

29 *Cassino (1106) april. 29*

Paschalis II Gu(idoni) ep. et clericis Ticinen. eccl.: reprehendit eos de homicidiis et rapinis monasterio b. Petri (in Coelo aureo) illatis, quas iterata praeceptione mandat ad plenum emendari *(n. 28)*; monet, monachos antiqua traditione et vetustioribus s. sedis apost. privilegiis facultatem habere a quolibet catholico episcopo ordinationes monachorum seu clericorum, oleum et chrisma suscipere et in paschali sollemnitate baptismum per subiectos monasterio clericos celebrare et clericorum, qui monasterio subiacent, oboedientiam praeter impugnationem episcopi retinere.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 13.

**30* *Guastalla (1106 oct.)*

Paschalis II praecipit Widoni ep. Papien., ut omnia pignora a suis hominibus monasterio Theodotae in loco Zenevredi ablata Bertae abbatissae reddat.

v. Mon. s. Mariae Theodotae n. 1.

31 *(1106 nov.)*

Paschalis II B(ernardo) Parmen. ep.: scribit de discordia inter Papien. ep. et monasterium s. Petri de Coelo aureo; mandat, ut quotiens eiusdem monasterii fratres episcopalibus indiguerint officiis, vel ipse eis tribuat vel a quibus ei visum fuerit tribui faciat.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 14.

32 *(1106) nov. 19*

Paschalis II monachis s. Petri et s. Salvatoris: lite inter Ticinen. ep. G(uidonem) et abbates A(nselmum s. Petri in Coelo aureo) et I(ohannem s. Salvatoris) composita, praecipit utrique parti ab alterutris iniuriis omnino deinceps cessare et suarum litterarum *(n. 29)* deliberationem immotam omnimodis conservare.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 15 et Mon. s. Salvatoris n. 7.

33 *Laterano 1123 april. 15*

Calixtus II Bernardo ep. etc.: firmat omnem Papien. ecclesiae dignitatem per praedecessorum suorum privilegia vel authentica scripta concessam et iura *(ut n. 26)*; ob maiorem quoque ipsius Papien. ecclesiae dignitatem statuit, ut in synodalium celebratione conventuum tam ipse quam successores eius ad sinistrum Romani pontificis latus primum sessionis locum perpetualiter habeant. — Iustis votis. Scr. p. m. Gervasii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Calixtus etc. Subscr. 8 card. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 17 kal. maii, ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

*A. [D¹. D². D³ f. 334' = B¹ a. 1651. E. F]. — Edd. Sacci De Papien. eccl. dignitate ² (1587) p. 279. Spelta ¹·² p. 287 ex D = Romualdus a S. Maria I 57 Exc. ad mai. 15, = Migne CLXIII 1292 n. 130. Compendium privilegiorum s. XVII. Capsoni Origine p. LV. Prelini S. Siro II Doc. p. 38 n. 25. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 191 n. 397 ex A. — Regg. Ughelli ¹ I *21; ² I 1090. Petragrassa Laureolae p. 73 ad a. 1124. Robolini Notizie III 96. J. 5141. JL. 7064.*

34 *Genova 1130 aug. 7*

Innocentius II Bernardo ep. etc.: honorem Papien. ecclesiae, sedis apost. propriae et specialis filiae, volens conservare, firmat omnem dignitatem et iura *(ut n. 33)*. — Sacrosancta Romana. Ego Innocentius etc. Subscr. 9 card. Dat. Ianuae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 7 id. aug., ind. 8, inc. d. a. 1130, pont. autem d. Innocentii a. I.

*A. [D[1]. D[2]. D[3] f. 333'. E. F]. — Edd. Sacci De Papien. eccl. dignitate [2] (1587) p. 277. Spelta [1. 2] p. 289 = Migne CLXXIX 60 n. 12. Compendium privilegiorum s. XVII. Capsoni Origine p. LVI. Prelini S. Siro II Doc. p. 40 n. 26. — Regg. Ughelli [1] I *21; [2] I 1090. Petragrassa Laureolae p. 75. Romualdus a S. Maria I 57. Magani Cronotassi p. 48. J. 5328. JL. 7420.*

†35 *(1132)*

Innocentius II Ticinen. clero et universo populo: mandat, ut, Ticinensi ecclesia Bernardi ep. obitu viduata, uterque electus removeatur, Lanfrancus, omni consensu clericorum electus, in ordine suo quietus sedeat, Garinus vero, a consulibus et primariis civitatis ex claustro Mortariensi violenter abstultus in claustro solito more maneat; post haec populo in ecclesia concorditer adunato, episcopus a clero eligatur, electum consecrandum sibi in adventu suo servent vel, si tardum visum ipsis fuerit, vicario suo C(onrado) Sabinen. ep. praesentent. — Venerabilis frater.

Cod. Vindobon. 2507 (Phil. 401) s. XIII f. 54. — Ed. Wattenbach in Archiv für Kunde österr. Geschichtsqu. XIV (1855) 80 n. 21. — Reg. JL. †7530.

Epistolam hanc cum aliis epistolis in codice Vindobon. exaratis in usum scholarum confictam esse, Wattenbach l. c. plane evicit.

36 *Piacenza 1143 aug. 1*

Hubaldus presb. card. S. R. E. et apost. sedis legatus decidit controversiam inter Alphanum Ticinen. civ. ep. et Iohannem praepositum Placentinae eccl. de duabus partibus decimae totius curtis Portus Albarae et de districtis 12 mansorum terrae positis in eodem loco.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 15 (IP V 463). — Conf. Robolini Notizie III 107; Magani Cronotassi p. 50 ad a. 1149.

**37* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium confirmationis *(ut n. 34)*.

*Laud. in privilegiis Innocentii III a. 1206 iun. 12 et Honorii III a. 1217 mai. 11 Potthast Regg. 2804. 5548. — Regg. Sacci De Papien. eccl. dignitate [1] p. 17; [2] p. 238. Ughelli [1] I *22; [2] I 1091. Petragrassa Laureolae p. 76. Robolini Notizie III 110. JL. —.*

**38* *(1153—54)*

Anastasius IV concedit privilegium confirmationis.

*Laud. ut in n. 37. — Regg. Sacci De Papien. eccl. dignitate [1] p. 17; [2] p. 238. Ughelli [1] I *23; [2] I 1091. Petragrassa Laureolae p. 78. JL. —.*

Conf. n. 15.

39 *Anagni (1173—76) nov. 12*

Alexander III (Petro) Papiensi ep. [*al.* electo]: mandat, ut in causa matrimonii inter neptem M. de Siclerio et filium R. Canis, quam ab examine eius ad audientiam suam appellatione perlatam Terdonensi et Astensi epp. com-

misit, testes ab alterutra partium in suae assertionis testimonium invocatos, ne veritatem occultent moneat eosque coram praefatis iudicibus vel eorum nuntio ecclesiastica disciplina compellat. — Causam matrimonii. Dat. Anagn. 2 id. nov.

Coll. Paris. II t. XXIX c. 8 (ubi notae chronologicae leguntur). Coll. Lips. XLV c. 4. Comp. I lib. II t. 14 c. 2. Decr. Gregorii IX lib. II t. 21 c. 1. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 105. Friedberg II 341. — Regg. Theiner Recherches p. 28. J. 9323 et JL. 14332 ad a. 1178—81.

**40 (1175—76)*

Alexander III Papiensem episcopum crucis et pallii dignitate privat, eo quod civitas eius Octaviano haeresiarchae ac F(riderico) imperatori excommunicatis adhaesit et post satisfactionem praestitam eundem F(ridericum) in gravem iacturam ecclesiae ac Lombardorum praesumpsit in Italiam revocare.

Vita Alexandri III auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 432). — Reg. JL. —.

Adnotamus praeterea Papiensem ep. (Syrum intrusum?) a Bosone inter schismaticos nominari, qui a. 1177 Venetiis Alexandro III se reconciliati sunt (l. c. II 441).

41 (1169—78)

Alexander III (Petro) Papiensi ep.: mandat, quatenus puellam, de cuius matrimonio inter Siclerios et Canes, cives Papienses, quaestio ventilatur, in domo, in qua eam posuit ita, quod nihil eam timere oporteat, faciat eam honeste teneri, donec praedicta causa fine canonico terminata fuerit et sententia sine contradictione cuiusquam valeat exsecutioni mandari. — Cum locum.

Coll. Paris. II t. LXXXIII c. 2. Coll. Lips. LIX c. 56. Comp. I lib. IV t. 1 c. 19. Decr. Gregorii IX lib. IV t. 1 c. 14. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 230. Friedberg II 666. — Regg. J. 9324 et JL. 14333 ad a. 1178—81.

Conf. E. Friedberg Die Canones-Sammlungen zwischen Gratian und Bernhard von Pavia (1897) p. 30, qui contra Jaffé et Loewenfeld, qui epistolam hanc Lanfranco ep. missam esse, nescimus qua ratione, contendunt, recte adnotat, collectionem Parisiensem II ante a. 1179 compositam esse. De re cf. 39.

42 (1178)

Alexander III Cumano ep.: mandat, quatenus parochianos suos inducat, ut possessiones (Petri) ep. Papien., quas invaserunt, quia (Willelmus) marchio Montisferrati pecuniam eis debitam non persolvit, restituant et alias de cetero non usurpent; si acquiescere forte contempserint, eos appellatione remota vinculo excommunicationis astringat. — Significante nobis.

Reg. Alexandri III ep. 53 (cod. coll. s. Trinitatis Cantabrigien. s. XII R 9. 17 f. 124'). — Ed. Loewenfeld Epp. p. 165 n. 288. — Reg. JL. 13130.

Male legit Loewenfeld „(Iordano) Humano ep.“

43 Velletri (1180) mart. 13

Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep., (Petro) Papien. et (Alberico) Lauden. epp.: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictioni subiectis districtius prohibere curent, ne a fratribus Caraevallis vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis de novalibus vel de aliis

terris vel vineis, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, decimas exigere praesumant etc.

v. Milano, Mon. s. Mariae de Caravalle n. 7 (supra p. 123).

44 *(1180)*

Alexander III (Lanfranco) Papien. electo: inquirenti de consuetudine ecclesiae Papien., ut, si de propinquitate illorum, qui sunt matrimonio copulandi, mentio aliqua fiat, presbyteri per ecclesias publice dicant, ut qui novit aliquid, infra certum terminum dicat, an illi debeant, qui posterius veniunt, ad accusationem vel testificationem admitti, respondet, quod, si suspicione carent, posterius venientes ab accusatione vel testificatione repelli non debeant. — Ad haec.

Comp. I lib. II t. 13 c. 8. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 267. 99 = Mansi XXI 1092. Friedberg Quinque compilationes p. 16. — Regg. J. 9322 et JL. 14331 ad a. 1178—81.

Petro ep. a. 1180 mai. 21 (non a. 1178, ut Ughelli aliique contendunt) mortuo, Lanfrancus suffectus et ab ipso Alexandro III consecratus est.

45 *(1180—81)*

Alexander III (Lanfranco) Papien. ep.: indulget, ut ei liceat donationes, quas b. m. P(etrus) praedecessor eius in rebus episcopatus fecit in detrimentum ecclesiae, suis canonicis catholicis inconsultis, tam a clericis quam a laicis legitime revocare. — Fraternitatem tuam.

Comp. I lib. III t. 20 c. 2. Decr. Gregorii IX lib. III t. 24 c. 2 (ubi inscribitur Parisien. ep.*). — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 170. Friedberg II 533. — Regg. J. 9321 et JL. 14330 ad a. 1178—81.*

46 *(1177—81)*

Alexander III consulibus Papien.: praecipit, quatenus de decimis vel de ecclesiasticis negotiis de cetero se intromittere nullatenus praesumant, sed ea episcopo et aliis personis ecclesiasticis tractanda et iudicanda sine contradictione qualibet relinquant.

v. Civ. n. 10.

47 *(1173—81)*

Alexander III ep. Papiensi: mandat, quatenus causam inter A. de Plano et G. de Betolio secundum attestationes, quas P(etrus) tit. s. Susannae presb. card. sigillo suo munivit, remoto appellationis obstaculo, concordia vel iustitia mediante decidat. — Cum A. de Plano.

Comp. I lib. II t. 13 c. 6. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 98 = Mansi XXI 1084. Friedberg Quinque compilationes p. 16. — Regg. J. 9307. JL. 14308.

48 *(1159—81)*

Alexander III Papiensi ep. [*al.* I. Papien. electo]: mandat, quatenus H(ugonem) Alberici, Papiensem civem, qui, cum filiam suam cuidam filiorum L(andacon.) dare vellet uxorem, iuravit, quod, si ille, cui desponsabatur, eam habere casu aliquo interveniente non possit, alteri filio, quem de alia uxore genuerat, eandem puellam matrimonio copularet, suum implere propositum,

quod canonicae rationi obviat, non permittat, sed, ut poenitentiam agat de illicito iuramento, ecclesiastica districtione compellat. — Ad audientiam.

Comp. I lib. IV t. 1 c. 1. Decr. Gregorii IX lib. IV t. 1 c. 4. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 222. Friedberg II 662. — Regg. J. 8613 et JL. 13137 ad a. 1178.

49 *Velletri (1182–83) mart. 28*

Lucius III A(rditioni) praeposito et canonicis Placentin.: confirmat sententiam, a sese olim, dum in illis partibus fungeretur legationis officio *(n. 36)*, promulgatam super controversia inter ecclesiam Placentin. et b. m. A(lfanum) Papien. ep. de duabus partibus decimae totius curtis Portus Albarae.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 33 (IP V 467).

**50* *(1184—85)*

Lucius III mandat Lanfranco ep., ut omnes sanctimoniales mon. Theodotae ex parte Anastasiae abbatissae ex nomine designatas ad ipsius abbatissae oboedientiam debitam exhibendam, dilatione et appellatione remota, per censuram canonicam compellat.

v. Mon. s. Mariae Theodotae n. 13.

51 *Verona (1184—85) nov. 21*

Lucius III abbati et monachis Casae Dei: confirmat compositionem, quae inter (Lanfrancum) Papien. ep. et eos super ecclesia s. Marini intercessit, sicut absque pravitate facta est et ab utraque parte recepta.

v. Mon. s. Marini et s. Leonis n. 4.

52 *Verona (1186) oct. 5*

Urbanus III Iohanni praeposito et canonicis Placentin.: confirmat societatem inter eos et V(isinum) archipresbyterum plebis de Portu Albarae de mandato L(anfranci) Papien. ep., Widone fratre ipsius consentiente, amicabili compositione de decimis Portus Albarae factam.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 40 (IP V 468).

53 *Verona (1186—87) ian. 10*

Urbanus III Papien., Vercellen., Terdonen. epp. etc.: mandat, quatenus omnibus parochianis suis auctoritate apost. prohibere curent, ne ullatenus contra fratres Locedii materiam accipiant malignandi.

v. Vercelli, Mon. s. Mariae de Lucedio (JL. 15763).

54 *Laterano 1188 mai. 18*

Clemens III Papien., Vercellen., Terdonen. epp. etc.: repetit Urbani III rescriptum *(n. 53)*.

v. Vercelli, Mon. s. Mariae de Lucedio (JL. 16235).

55 *Laterano 1188 oct. 28*

Clemens III Lanfranco ep.: confirmat ad instar . . . praedecessoris sui bona ecclesiastica, quae iuste ac sine controversia possidet; inhibet etiam, ne ulla ecclesiastica saecularisve persona de terris, quas per boves et proprios servientes excolit, et de propriis animalibus decimas extorquere praesumat. — Iustis petentium. Dat. Lat. 5 kal. nov. pont. n. a. 1.

[C f. 9 dep. =] B s. XVIII. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 164 n. 18 ex B. — Reg. Robolini Notizie III 186 ex schedis Capsoni. JL. —.

Rescriptum hoc laudatur in n. 58. 59. 60.

56 *Laterano 1192 aug. 5*
Celestinus III (Lanfranco) Papien. ep.: mandat, quatenus a Placentin. canonicorum molestatione super decimis de curte Portus Albarae, ipsis de auctoritate apost. adiudicatis et a Lucio III et Urbano III confirmatis, omnino desistat vel in praesentia Laudensis ep. quod iustitia dictaverit prosequatur.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 47 (IP V 469).

57 *Laterano 1192 aug. 5*
Celestinus III (Arderico) Lauden. ep.: mandat, quatenus tam (Lanfrancum) Papiensem ep. quam canonicos Placentin. ad audientiam convocans, causam inter eos de decimis de curte Portus Albarae, appellatione remota, decidat.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 48 (IP V 470).

58 *Laterano 1193 iun. 23*
Celestinus III (Lanfranco) Papien. ep.: mandat, quatenus occasione indulgentiae a sede apost. impetratae, ut de laboreriis propriis nemini teneatur decimas exhibere *(n. 55)*, canonicos Placentin. decimis in curte Portus Albarae non destituat.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 49 (IP V 470).

59 *Laterano 1193 iun. 23*
Celestinus III V. Lauden. canonico, subdiac. apost. sedis: mandat, quatenus (Lanfrancum) Papien. ep. cogere non omittat, ut occasione indulgentiae a sede apost. impetratae *(n. 55)* canonicos Placentin. decimis in curte Portus Albarae non destituat.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 50 (IP V 470).

60 *Laterano 1197 feb. 10*
Celestinus III (Ottoni) Bobien. ep.: mandat, quatenus L(anfrancum) Papien. ep. cogere non omittat, ut occasione indulgentiae a sede apost. impetratae *(n. 55)* canonicos Placentin. decimis in territorio Portus Albarae non destituat *(ut n. 59)*.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 56 (IP V 471).

61 *Laterano 1197 dec. 11*
Celestinus III (Arderico) Lauden. ep.: mandat, quatenus causam, quae inter (Lanfrancum) Papien. ep. et canonicos Placentin. super quibusdam decimis (de Portu Albarae) vertitur, a sese nuper Bobiensi ep. commissam *(n. 60)*, definiat, quum Papiensis ep. propter guerram, quae orta est inter quoddam castrum ipsius et marchionem Malaspinam, ad praesentiam Bobiensis ep. non possit accedere sine gravi terrarum ac personae periculo et timore, memoratis litteris nequaquam obstantibus.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 57 (IP V 471).

**62* *(1191—97)*
Celestinus III anathemati subicit consules Papienses, qui Lanfrancum ep. ex civitate expulerunt.

Vita s. Lanfranci auctore Bernardo ep. — Reg. JL. —.

Conf. Robolini Notizie III 202; Magani Cronotassi p. 56.

*63 *(1191—97)*
Celestinus III mandat L(anfranco) ep., ut canonicos s. Iuventii inducat, ut Carnelum clericum in canonicum recipiant eique praebendam adsignent.
Laud. in Innocentii III rescripto a. 1198 oct. 27 Potthast Reg. 400. — Reg. JL. —.

Ecclesia cathedralis b. Mariae, s. Stephani et s. Syri.

Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 39 sq. — Gius. Bertolasi Series chronologica dignitatum et canonicorum, ms. s. XVII, Pavia Coll. Borromeo. — March. Malaspina Memorie storiche della cattedrale di Pavia (Milano 1816). — Robolini Notizie I 113. 181 sq. VI p. I 45 sq. — (Agostino Reale) Compendio storico della moderna cattedrale di Pavia dalla sua fondazione sine al 1839 con correzioni ed aggiunte alle Memorie storiche del Marchese Malaspina sullo stesso argomento in: Almanacco provinciale di Pavia a. 1838 et 1840. — C. Terenzio Epoche della fabbrica del duomo di Pavia (Pavia 1855). — (Gio. Bosisio) Notizie storiche del tempio cattedrale di Pavia (Pavia 1858). — G. Bosisio Documenti inediti della chiesa Pavese (Pavia 1859). — C. Brambilla La basilica di S. Maria del Popolo (Pavia 1876).

Duas olim cathedrales ecclesias Ticini exstitisse notum est, ecclesiam s. Mariae Maioris q. app. hyemalis, quia in ea canonici divina officia hieme celebrare consueverunt, et ecclesiam s. Stephani, ei attiguam, in qua per aestatem celebrabant (cf. Lib. de laudibus civ. Ticinen. auctore anonymo ap. Muratori Scr. [1] XI 8; [2] XI 4).

Archivum canonicorum cum chartis inde ab a. 1040 etiamnunc penes ecclesiam cathedralem adservatur (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 135 et Bollea p. XXII sq.). Privilegia vero pontificia ante Innocentium III frustra in eo quaesivimus. Conf. Documenti riguardanti il capitolo della cattedrale di Pavia, ms. s. XVII sq. in ms. Chiese e conventi, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 323, et G. Bosisio Documenti inediti della chiesa Pavese (Pavia 1859).

1 *987 april. 2*
Iohannes XV Widoni Ticinen. ep. omnique clero suo: reprehendit eum eiusque canonicos, quod monasterium s. Petri q. d. Coelum aureum perturbare conantur et consecrationem abbatum ad apost. sedem pertinentem sibi defendere curant, quodque canonici iactant se ex Cononis parte scriptum habere, quod utique falsum est, et praedia monasterii invadere cupiunt; praecipit ei eiusque canonicis excommunicando atque anathematizando, ne ullatenus locum illum sive consecrationem abbatum seu praedia vel servos atque ancillas invadere praesumant.
v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 3.

2 *Pavia 1102 aug. 18*
Bernardus card. S. R. E. et legatus Paschalis II, conquerente Anselmo abbate mon. s. Petri Coeli aurei, praecipit canonicis s. Syri, ne abbati eiusque successoribus ullam querimoniam aut molestiam exinde faciant.
v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 8.

3 *Pavia 1174 iul. 9*

Petrus card. et legatus apost. sedis definit controversiam inter Olricum abbatem mon. s. Petri in Coelo aureo et Bernardum Pellicellam archipresbyterum s. Mariae de domo et canonicos ipsius canonicae de decima in campanea Papiae.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 25.

Ecclesia collegiata s. Michaelis Maioris.

Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 27 sq. — Robolini Notizie I 63. 128 sq. 144 sq. IV p. I 18 sq. — Carlo Dell'Acqua Memoria storico-descrittiva dell' insigne basilica di S. Michele Maggiore di Pavia [1] (Pavia 1862); [2] (1875). — Carlo Merkel L'epitafio di Ennodio e la basilica di S. Michele in Pavia in: Atti della R. Accademia dei Lincei Ser. V t. III (1896) p. I 83 sq. 185 sq.

Basilica s. Michaelis Maioris, quae inter antiquissimas Ticinensis urbis ecclesias celebratur (cf. Pauli diac. Hist. gentis Langob. lib. V c. 3; VI c. 51), erat canonica, cuius praepositus a. 1116 (n. 1) Otto fuit. Hodie ecclesia parochialis.

Archivum superest penes parochum (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 135 et Bollea p. XXIII), sed Paschalis II privilegium neque in archivo ecclesiae invenimus neque in archivo episcopali, ubi teste Hieronymo Bossi olim exstabat.

C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

**1* *1116*

Paschalis II suscipit ecclesiam b. Michaelis Maioris sub apost. protectione, et confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam et possessiones propriis expressas vocabulis.

C f. 337 Reg. (ex archivo episcopali). — Regg. Romualdus a S. Maria I 28. Robolini Notizie III 92. Dell'Acqua [2] p. 24 not. JL. —.

**2* *(1185—87)*

Urbanus III praecipit duos clericos in ecclesia s. Michaelis Maioris ordinari.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1198 mai. 18 Potthast Reg. 201. — Reg. JL. —.

**3* *(1191—97)*

Celestinus III mandat B(ernardo) maioris ecclesiae et mag. I. s. Romani praepositis, ut Iacobo clerico Papien. chorum et stallum in capitulo et refectorio s. Michaelis Maioris adsignent.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

Sed quia in litteris apostolicis de praebenda, quae iam Iacobo collata fuerat, mentio non fiebat, Iacobus iterum ad apostolicam sedem accessit.

*4 (1191—97)
Celestinus III mandat s. Petri in Coelo aureo abbati et praeposito s. Romani, ut causam de eadem praebenda (n. 3) audiant et, appellatione remota, fine canonico terminent.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Iohannis Domnarum.

Ottavio Ballada Le glorie della pietà di Gondiperga regina de' Longobardi, fondatrice della Real basilica di S. Giovanni Domnarum di Pavia etc., ms. a. 1648, Pavia Bibl. del Seminario. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 72 sq. — Robolini Notizie I 67. 148 sq. II 104 sq. 214 sq. 300 sq. 321 sq. III 244 sq. IV p. I 38 sq.

Paulus diac. in Hist. gentis Langob. lib. IV c. 47 narrat, Gundipergam reginam ad instar suae genitricis (Theodelindae), sicut illa Modoetiae, sic et ista intra Ticinensem civitatem basilicam in honorem b. Iohannis bapt. construxisse. Inde a saec. IX canonici ecclesiam rexerunt, qui a Berengario I a. 909, Rudolfo a. 924, Hugone et Lothario a. 946, Berengario II, Ottone I a. 952 (Mon. Germ. Dipl. I 224 n. 144) privilegia receperunt.

Chartae, quae ad ecclesiam s. Iohannis Domnarum seu Donnati spectant, nunc in archivo ecclesiae s. Francisci Papiae adservantur (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 135 et Bollea p. XXIII). Sed diplomata et privilegia, quae Octavius Ballada exscripsit, frustra quaesivimus.

C = Ottavio Ballada Le glorie della pietà di Gondiperga, ms. a. 1648, Pavia Bibl. del Seminario; cf. Robolini Notizie II 104 sq.

1 *Roma S. Pietro 1153 feb. 21*
Eugenii III consensu et auctoritate R(olandus) s. Marci et I(ohannes) ss. Iohannis et Pauli presb. card. et I(ohannes) ss. Sergii et Bachi diac. card., C(encio) card. s. Laurentii in Lucina collaborante, pactum transactionis inter (Aribaldum) praepositum s. Iohannis Papien. de Domnabus et praepositum s. Mariae de Gualterio iudice Papiensis civ. de controversia super quadam possessione in curte de Porcari laudant. — Factum est hoc Romae ap. s. Petrum in palatio d. papae, in praesentia (Gerardi) card. s. Stephani in Celio monte et aliorum virorum, a. d. inc. 1153, pont. autem d. n. Eugenii pp. a. 9, 9 kal. mart.

C f. 150. — Reg. Robolini Notizie III 113 not. 1. JL. —.

2 *(1169 mart. 30)*
Habito consilio Guilielmi de Marenco card. apost. sedis et Petri Papien. ep., Guido de Gambolate consul iustitiae Papiae etc. sententiam profert de causa inter Nicholaum praepositum canonicae s. Iohannis Domnarum et Ottonem priorem monasterii s. Mauritii siti supra fl. Ticini in Lomellina prope locum s. Georgii, quod est sub regimine monasterii s. Dalmatii de Pedona.

C f. 152. — Regg. Robolini Notizie III 152. Magani Cronotassi p. 52. JL. —.

Guilielmus de Marengo Papiensis ex monacho Claravallensi et archidiacono Papiensi ab Hadriano IV primum diaconus card. s. Mariae in Via lata, postea presbyter card. s. Petri ad Vincula, ab Alexandro III episcopus Portuensis et s. Rufinae renuntiatus est. Obiit a. 1178 ian. 18.

Ecclesia collegiata s. Iohannis in Cimiterio.

Ecclesia s. Iohannis in Cimiterio sive de burgo a Rothario rege Langobardorum exstructa esse traditur (cf. Robolini Notizie I 66). Recta fuit a praeposito et canonicis (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 314; [2.3] p. 312; Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 26 sq.).

Lucii III et Urbani III privilegia, quae Hieronymus Bossi breviter recensuit, nos frustra quaesivimus.

C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

**1* *1183*

Lucius III suscipit ecclesiam s. Iohannis in Cimiterio sub apost. protectione.

C f. 153 Reg. — Regg. Romualdus a S. Maria I 26. Robolini Notizie III 187 not. 1. JL. —.

Laudatur etiam in Innocentii III privilegio a. 1198 dec. 15 Potthast Reg. 474.

**2* *1186*

Urbanus III suscipit ecclesiam s. Iohannis in Cimiterio sub apost. protectione.

C f. 154 Reg. — Regg. Romualdus a S. Maria I 26. Robolini Notizie III 187 not. 1. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Iuventii.

Antiquam ecclesiam ss. Nazarii et Celsi q. app. s. Iventii sive Iuventii iam olim a praeposito et canonicis rectam esse constat (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 314; [2.3] p. 312; Robolini Notizie I 175. III 76. IV p. I 337 sq.). De qua auctor anonymus libri de laudibus civ. Ticinensis (ap. Muratori Scr. [1] XI 12; [2] XI 11): „Haec fuit antiquitus canonica regularium, nunc (a. 1330) autem saecularium“.

De archivo nihil.

1 *Roma (1088—99)*

Urbanus II Lucio praeposito eccl. s. Iuventii ap. Ticinum: respondet, utrum vendere ecclesiasticam rem simoniacum sit; utrum oboedire temptantibus ad mortem nefas sit; utrum sit utendum ordinationibus et reliquis sacramentis a criminosis exhibitis. — Salvator praedixit. Dat. Romae.

Decr. Gratiani C. I qu. 3 c. 8. 12. — Edd. Baronius Ann. eccl. ad a. 1099 c. 28 ex Anselmi coll. = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 109 n. 58 = Bull. Rom. ed. Taur. II 203 n. 58. Mansi XX 660 n. 17 = Cappelletti XII 425, = Migne CLI 529 n. 273. Friedberg I 413. — Regg. J. 4308. JL. 5743.

In Benonis aliorumque cardinalium Wibertinorum scriptis contra decreta Turbani (ed. Mon. Germ. Lib. de lite II 411) excerptum legitur sub falso titulo „ad Lanfrancum Papiensem“.

*2 *(1181—85)*

Lucius III confirmat senarium canonicorum numerum in ecclesia s. Iuventii servandum.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1198 oct. 27 Potthast Reg. 400. — Reg. JL. —.

*3 *(1191—97)*

Celestinus III mandat canonicis s. Iuventii, ut Carnelum clericum in canonicum recipiant eique praebendam adsignent.

Laud. in rescriptis Innocentii III a. 1198 april. 19 et oct. 27 Potthast Regg. 86. 400. — Reg. JL. —.

*4 *(1191—97)*

Celestinus III mandat L(anfranco) Papien. ep., ut canonicos s. Iuventii inducat, ut Carnelum clericum in canonicum recipiant eique praebendam adsignent.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*5 *(1191—97)*

Celestinus III praecipit per litteras suas duos clericos in eccl. s. Iuventii ordinari.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*6 *(1191—97)*

Coram Hugone tit. s. Martini presb. card., auditore eis a Celestino III concesso, Carnelus clericus et Bernardus canonicus et syndicus eccl. s. Iuventii de Carneli receptione ac praebendae adsignatione litigant.

Laud. ut n. 3. — Reg. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Mariae q. app. Gualterii.

Ecclesiam hanc Gualterius iudex Papiensis exeunte saec. X exstruxit. Fuit canonica (cf. Romualdus a S. Maria I 106).

De archivo nihil.

*1 *(Pavia 1096 sept. 21)*

Urbanus II dedicat ecclesiam.

Liber de laudibus civ. Ticinen. auctore anonymo (Muratori Scr. [1] XI 9; [2] XI 6). — Reg. Robolini Notizie II 267 sq. III 73. JL. —.

Anonymus Ticinensis incertus est, utrum ecclesiam s. Mariae Gualterii dedicaverit Urbanus II an Urbanus III. Sed Urbanus III nunquam Papiae fuit; Urbanus II vero, qui a. 1096 sept. 14 Mortariae in ecclesia s. Crucis exaltationem crucis celebravit, sept. 19 Papiae moratus est (J. 4245. JL. 5670). Sequente dominica, quae fuit sept. 21, eum ecclesiam s. Mariae Gualterii dedicasse valde probabile est.

2 *Roma S. Pietro 1153 feb. 21*

Eugenii III consensu et auctoritate R(olandus) s. Marci et I(ohannes) ss. Iohannis et Pauli presb. card. et I(ohannes) ss. Sergii et Bachi diac. card., C(encio) card. s. Laurentii in Lucina collaborante, pactum transactionis

inter (Aribaldum) praepositum s. Iohannis Papien. de Domnabus et praepositum s. Mariae de Gualterio iudice Papiensis civ. laudant.

v. Eccl. coll. s. Iohannis Domnarum n. 1.

Ecclesia s. Marcelli.

Ecclesia s. Marcelli canonicorum Mortariensium fuit, ut docent privilegia congregationi Mortariensi indulta (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 315; [2, 3] p. 313).

De archivo nihil.

C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

**1* *1185*

Urbanus III concedit privilegium.

C f. 542 Reg. — Reg. Robolini Notizie III 256. JL. —.

Monasterium s. Petri in Coelo aureo.

Cronaca di San Pietro in Ciel d' oro sive Libro detto rosso ossia Registro de privilegi etc. della sopressa collegiata Lateranense di San Pietro in Celauro in Pavia, auctore Iohanne Imperatori can. Lateranensi, mss. s. XVII in., Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 32 et Milano Arch. di stato. — Gabr. Pennotti Generalis totius ord. clericorum canonicorum hist. tripartita [1] (Romae 1624) p. 190 sq. 712 sq.; [2, 3] (Coloniae 1630. 1645) p. 192 sq. 732 sq. — Lubin p. 278. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 77 sq. 98 sq. — Breve compendio della storia cronologica . . di S. Pietro in Ciel d' oro, ms. s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Pietro in Ciel d' oro). — Robolini Notizie I 87. 184 sq. — Cesare Prelini L' insigne basilica e monastero di S. Pietro in Ciel d' oro (Pavia 1877). — Pietro Talini La basilica di S. Pietro in Ciel d' oro in Pavia in: Arch. stor. Lomb. V (1878) 19 sq. et in: Scritti di storia e d' arte (1881) p. 124 sq. — Crisanto Zuradelli La basilica di S. Pietro in Cielo d' oro ed i suoi ricordi storici (Pavia 1884). — La basilica di San Pietro in Ciel d' oro di Pavia (Pavia 1896). — C. Merkel in Atti della R. Accademia dei Lincei Ser. V t. III (1896) p. I 177 sq. — Rodolfo Majocchi Le ossa di re Liutprando scoperte in S. Pietro in Ciel d' oro di Pavia in: Arch. stor. Lomb. XXIII (Ser. III t. VI 1896) 5 sq. — R. Majocchi et N. Casacca Codex diplomaticus ord. E. s. Augustini Papiae I—III (Papiae 1905—07). — K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 10 sq.

Praetermittimus tamen scriptores, qui de corpore b. Augustini in basilica s. Petri in Coelo aureo, ut traditur, recondito egerunt; cf. R. Majocchi et Fr. Quintavalle in Muratori Scr. [2] XI p. XVI sq.

De origine basilicae b. Petri in Coelo aureo sive Cella aurea, quam antiquissimam esse constat, scriptores Ticinenses inter se dissentiunt; monasterium vero iuxta eam conditum a Liutprando rege Langobardorum originem duxisse, omnes concordant, ipso Paulo diac. in Historia gentis Langobardorum lib. VI c. 58 id narrante. Hoc Benedictinorum monasterium mox propter reliquias b. Augustini ab eodem rege Liutprando in ecclesiam b. Petri translatas tantam famam nactum est, ut merito in numerum

monasteriorum Italiae celeberrimorum referretur. In ea Zacharias papa a. 743 iun. 28 vigilias b. Petri et iun. 29 diem natalem b. Petri sollemniter celebravit (Lib. pontif. ed. Duchesne I 430). Novimus insuper, Innocentium II a. 1132 mai. 8 monasterium s. Petri in Coelo aureo consecrasse (n. 18). Multis quoque privilegiis honestatum est et a Romanis pontificibus et ab imperatoribus ac regibus — sed caveant lectores a privilegiis spuriis. Saec. X ab Odone et Maiolo abbatibus Cluniacensibus reformatum (cf. E. Sackur Die Cluniacenser I 108. 236 sq.), monasterium s. Petri saec. XIII in. denuo labi coepit, ita ut Honorius III a. 1221, expulsis monachis nigris, canonicos regulares ex congregatione s. Crucis Mortariensis in eo introduci iuberet (cf. Potthast Regg. 6681. 6718. 6857a). A. 1327 Iohannes XXII eremitis s. Augustini penes ecclesiam s. Mustiolae degentibus facultatem concessit, ut iuxta ecclesiam monasterii s. Petri in Coelo aureo possent habitare et in ecclesia ipsa una cum canonicis Mortariensibus divina officia celebrare, unde diutinae, ut fieri solet, controversiae ortae sunt; cf. G. Romano Eremitani e canonici regolari in Pavia nel secolo XIV in: Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. IV 1895) 5 sq. A. 1465 abbatia a Paulo II in commendam data, mox ad tantam relaxationem devenit, ut a. 1509 canonicis Mortariensibus suffecti essent Lateranenses, qui cum eremitis s. Augustini hoc pactum inierunt, ut ecclesiae navem dexteram Augustiniani, sinistram vero Lateranenses haberent. Denique a. 1781 canonici Lateranenses, a. 1785 Augustiniani expulsi sunt. A. 1896 ecclesia s. Petri restituta est Augustinianis.

Monasterium s. Petri in Coelo aureo recensetur etiam in indiculo abbatiarum et canonicarum regularium s. Petri in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 245). Superest in archivo Mediolanensi forma iuramenti, quod R. abbas Nicolao IV praestitit.

Archivi maxima pars hodie in R. archivo Mediolanensi adservatur (Fondo di religione — S. Pietro in Ciel d' oro). Praeterea Papiae in bibliotheca civitatis et in Musaeo civitatis et in archivo hospitii s. Matthaei multas chartas ad monasterium s. Petri in Coelo aureo spectantes invenimus (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 135 et Bollea p. XVIII sq.). Innocentii II vero privilegium autographum (n. 19) canonici Lateranenses Romam in archivum generale ordinis sui secum abstulerunt, quod nunc est penes ecclesiam s. Petri ad Vincula (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.). Neque praetermittimus Registra civitatis Placentiae s. XIII sq., in quibus privilegia monasterii s. Petri in Coelo aureo transcripta leguntur (cf. Mon. Germ. Dipl. III 735).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
A[1] = Orig. Pavia Arch. dell' Ospedale di S. Matteo.
A[2] = Orig. Roma Arch. di S. Pietro in Vincoli.
B = Cop. Milano Arch. di stato.
B[1] = Cop. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).
B[2] = Cop. Alessandria Arch. dell' Ospedale; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 131.
C = Registrum magnum communis Placentiae, mb. s. XIII sq., Piacenza Arch. comunale; et Registrum parvum sive mezzanum communis Placentiae, mb. s. XIII sq., ib. [*C*[1]]; cf. IP V 509.

D = Cronaca di S. Pietro in Ciel d' oro sive Libro detto rosso ossia Registro de privilegi etc. della sopressa collegiata Lateranense di S. Pietro in Celaurio in Pavia, mss. s. XVII in., Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 32, et Milano Arch. di stato [*D*[1]]; cf. PflugkH. Iter p. 69 sq.

E = Summarium privilegiorum s. Petri in Coelo aureo, s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Affra con S. Salvatore di Brescia).

F = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

G = Scipionis Maffei Schedae, busta III, s. XVIII, Verona Bibl. capitolare (MLI).

*†*1* *922 feb. 21*

Iohannes card. S. R. E. subscribit chartae donationis ab Ottone, filio qd. Ingonis vicecomitis, Petro abbati mon. s. Petri Coeli aurei factae. — Subscr. praeterea Rodulfus archiep. Mediolani, Guido ep. Papien., Lanfrancus ep. Lauden.

B a. 1357. [B s. XVI]. — Reg. Cod. dipl. Langob. c. 1779 ad a. 912. JL. —.

Spurium. — Notae chronologicae (a. 809, regn. Rodulfo rege in Italia 1, 9 kal. mart., ind. 10) et nomina episcoporum prorsus ficticia sunt.

†2 *986 ian. 25*

Iohannes XV Petro abbati etc.: corroborat ei eiusque successoribus propter amorem s. Petri et propter eius gratissimum famulatum et quia a sede apost. consecratus est, usum dalmaticae, sandalium cum udonibus, hoc est licinis sive pedulibus, nec non chyrothecarum et etiam licentiam in itinere ferendi tintinabulum in cappella, sicut hactenus ista ipse eiusque antecessores ex apost. auctoritate antecessorum suorum habere meruerunt; confirmat cuncta loca urbana vel rustica; decernit, ne ullus episcopus seu quilibet sacerdotum in eodem coenobio pro aliqua ordinatione seu pro synodo sive consecratione ecclesiae, presbyterorum vel diaconorum missarumque celebratione venire ad agendum praesumat, sed liceat monachis cuiuscumque voluerint honoris gradum suscipere, ubicumque libitum fuerit; statuit, ut abbates de ipsa congregatione eligantur et ad benedicendum atque consecrandum apost. sedi deferantur; chrisma quoque vel quae ad s. ministerium pertinent, monachi a quocumque petierint praesule possint suscipere; confirmat statum eo modo, quo fuit temporibus Liutprandi regis, ipsius loci servatoris, qui corpus s. Augustini detulit ad eandem ecclesiam et recondidit illic, et temporibus Iohannis pp. ceterorumque regum et pontificum. — Desiderium quod. Dat. 8 kal. feb. p. m. Iohannis ep. Nepesinae eccl. et bibl. s. apost. sedis, a. Deo propitio pont. d. Iohannis XV pp. in ss. sede b. Petri apost. 1, mense et ind. ss. 14.

B s. XI. [B s. XIV. D f. 18'. D[1] *f. 13'. E Reg. F f. 678 Reg. G]. — Ed. Cod. dipl. Langob. c. 1450 n. 829 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 78 ut bullam Iohannis XI ad a. 936. Mabillon Ann. ord. s. Bened.* [1] *IV 35;* [2] *IV 32 = Migne CXXXVII 827 n. 1. Robolini Notizie II 80. Majocchi et Casacca I p. XIX. J. 2928. JL. 3826.*

B s. XI, quod Porro-Lambertenghi in Cod. dipl. Langob. l. c. autographum esse perperam dixit, exaratum est ad instar Leonis IX privilegii (n. 5), ex quo falsarius signa q. v. Rota et Benevalete sumpsit. Textus quoque cum privilegio Leonis IX concordat. Itaque privilegium hoc ut spurium reiciendum esse apud me constat.

3 *987 april. 2*

Iohannes XV Widoni Ticinen. ep. omnique clero suo: reprehendit eos, quod mon. s. Petri q. d. Coelum aureum, quod a Liutprando rege constructum et nunc per Azonem abbatem, quem manibus consecravit suis, ordinante apud se et apud imperatorem Maiolo abbate (Cluniacensi), reformatum est, perturbare conantur et consecrationem abbatum ad apost. sedem pertinentem sibi defendere curant, quodque canonici se iactant ex Cononis parte scriptum habere, quod utique falsum est, et praedia invadere cupiunt; praecipit ei eiusque canonicis excommunicando atque anathematizando, ne ullatenus locum illum sive consecrationem abbatum seu praedia invadere praesumant. — Ad hoc Deus. Scr. p. m. Stephani scrin. S. R. E., in m. april., ind. 15. Dat. 4 non. april. p. m. Iohannis ep. s. Nepesinae eccl. et bibl. s. sedis apost., a pont. d. n. Iohannis ss. XV pp. 2, in mense ss. et ind. 15.

B s. XII. [B s. XII ex. B s. XIX. D f. 20'. D¹ f. 14'. E Reg. F f. 629 Reg.]. — Ed. Cod. dipl. Langob. c. 1461 n. 835 ex B. — Regg. Robolini Notizie II 81. 229. Sackur Cluniacenser I 237 not. 5. Majocchi et Casacca I p. XX. J. 2930. JL. 3828.

4 *996 oct. 11*

Gregorius V Azoni abbati etc.: ob interventum Ottonis III imp. aug. confirmat cuncta loca urbana vel rustica; decernit, ne ullus episcopus seu quilibet sacerdotum vel aliqua persona pro aliqua ordinatione seu pro synodo sive consecratione ecclesiae, presbyterorum vel diaconorum missarumque celebratione venire praesumat, sed liceat monachis cuiuscumque voluerint honoris gradus suscipere, ubicumque libitum fuerit; statuit, ut abbates de ipsa congregatione eligantur et ad benedicendum atque consecrandum apost. sedi deferantur; baptismum tempore paschae, sicut hactenus solitum est, celebrari statuit; chrisma quoque, oleum sanctum vel quae ad s. ministerium pertinent, monachi a quocumque petierint praesule possint suscipere; concedit ei eiusque successoribus dalmaticae, mitrae, sandaliorum nec non chyrothecarum usum et inter itinerandum insigne tintinabuli; confirmat statum eo modo, quo fuit temporibus Liutprandi regis, ipsius loci structoris, et Leonis pp. ceterorumque regum et pontificum. — Desiderium quod. Scr. p. m. Petri scrin. S. R. E., in m. oct. et ind. 10. Dat. 5 id. oct. p. m. Iohannis ep. s. Albanen. eccl. et bibl. s. apost. sedis.

B s. XII. [D f. 21. D¹ f. 15. E Reg.]. — Ed. Cod. dipl. Langob. c. 1618 n. 920 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 78 ad a. 998. Robolini Notizie II 255 ad a. 998. Majocchi et Casacca I p. XIX. J. 2977. JL. 3871.

Meminerint lectores, monasterium temporibus Leonis VII ab Odone abbate Cluniacensi reformatum esse (cf. Sackur Die Cluniacenser I 108).

5 *1050 aug. 26*

Leo IX Balduino abbati etc.: corroborat ei eiusque successoribus propter amorem s. Petri et propter eius gratissimum famulatum et quia a sede apost. consecratus est, usum dalmaticae, sandalium cum udonibus, hoc est licinis sive pedulibus, nec non chyrothecarum et etiam licentiam in itinere ferendi tintinabulum in cappella, sicut hactenus ista ipse eiusque antecessores ex apost.

auctoritate antecessorum suorum habere meruerunt; confirmat cuncta loca urbana vel rustica; decernit, ne ullus episcopus seu quilibet sacerdotum in eodem coenobio pro aliqua ordinatione seu pro synodo sive consecratione ecclesiae, presbyterorum vel diaconorum missarumque celebratione venire praesumat, sed liceat monachis cuiuscumque voluerint honoris gradum suscipere, ubicumque libitum fuerit; statuit, ut abbates de ipsa congregatione [eligantur et] ad benedicendum atque consecrandum apost. sedi deferantur; baptismum tempore paschae, sicut hactenus solitum est, celebrari statuit; chrisma quoque, oleum sanctum vel quae ad s. ministerium pertinent, monachi a quocumque petierint praesule possint suscipere; confirmat statum eo modo, quo fuit temporibus Liutprandi regis, ipsius loci servatoris, qui corpus s. Augustini detulit ad eandem ecclesiam et recondidit illic, et temporibus Leonis pp. ceterorumque regum et pontificum. — Desiderium quod. Dat. 7 kal. sept. p. m. Petri diac. bibl. et canc. s. apost. sedis, a. d. Leonis IX pp. 2, ind. 4.

B s. XI. [B s. XII (8 kal. sept.). *B s. XIII ex. B s. XIX. C¹ f. 179'. D f. 22'. D¹ f. 16. E Reg. F f. 631 Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta II 73 n. 108 ex B. — Regg. Robolini Notizie II 111. 255. Majocchi et Casacca I p. XXIII. J. 3218. JL. 4233.*

Privilegium hoc, quod autographi speciem reddit, maxima ex parte certe genuinum, interpolatum esse suspicamur; cf. n. †2 et Heinrici II diploma a. 1012 (Mon. Germ. Dipl. III 289 n. 251).

6 *Lucca 1070 nov. 6*

Alexander II Benedicto abbati etc.: antecessorum suorum auctoritatem sequens et propter amorem s. Petri concedit ei eiusque successoribus quicquid de usu dalmaticae, sandalium nec non chyrothecarum et etiam licentia ferendi tintinabulum in cappella ex apost. auctoritate antecessorum suorum habere meruerunt; confirmat cuncta loca urbana vel rustica; decernit, ne ullus episcopus seu quilibet sacerdotum in ipsum coenobium pro aliqua ordinatione seu pro synodo sive consecratione ecclesiae, presbyterorum vel diaconorum missarumque celebratione venire praesumat, sed liceat monachis cuiuscumque voluerint honoris gradum suscipere, ubi libitum fuerit; statuit, ut abbates de ipsa congregatione eligantur et ad benedicendum atque consecrandum apost. sedi deferantur; chrisma quoque vel quae ad s. misterium pertinent, monachi a quocumque petierint praesule possint suscipere; confirmat statum eo modo, quo fuit temporibus Liutprandi regis, ipsius loci servatoris, qui corpus s. Augustini detulit ad eandem ecclesiam et recondidit illic, et temporibus Leonis pp. ceterorumque regum et pontificum. — Quamvis ex universalitate. Dat. Lucae 8 id. nov. p. m. Petri S. R. E. card. presb. ac bibl., a. 10 pont. d. Alexandri II pp., inc. autem d. 1069, ind. 7.

B s. XI ex.—XII in. [B s. XIX. D f. 24. D¹ f. 17. E Reg. F f. 631 Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta II 111 n. 147 ex B. — Regg. Robolini Notizie III 61 = Migne CXLVI 1352 n. 69. Majocchi et Casacca I p. XXIII. J. 3446 ad a. 1069. JL. 4679.

De fide huius privilegii non dubito. In apographo saec. XI ex.— saec. XII in., quod autographi speciem prae se fert, alia manus, quam eandem esse ac Iohannis Gaetani cancellarii Urbani II et Paschalis II puto, inter lineas quaedam verba addidit, quae in Paschalis II privilegio (n. 7) legimus. Textus tamen huius novi privilegii a tenore privilegii Alexandri II valde discrepat. Eundem vero Alexan-

dri II privilegii textum praebet alterum Paschalis II privilegium eodem die monasterio s. Ambrosii Mediolanensi indultum (supra p. 89 n. 4), ad instar privilegii nostri, ut videtur, dispositum.

7 *Laterano 1102 feb. 14*

Paschalis II Anselmo abbati etc.: excipit mon. ob honorem b. Petri et ss. confessoris ac doctoris Augustini, cuius corpus in eodem coenobio a Liutprando qd. rege dignoscitur honorifice reconditum, sub tutelam apost. sedis; confirmat praedecessorum suorum vestigiis insistens bona et praedia urbana sive rustica; concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum et ius chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium sive basilicarum, ordinationes monachorum a quibus monachi maluerint catholicis accipiendi episcopis; prohibet missas publicas in eodem mon. celebrari aut stationem sive ordinationem aliquam praeter abbatis voluntatem ab episcopo quolibet fieri; concedit ei eiusque legitimis successoribus dalmaticae, sandaliorum nec non chyrothecarum usum iuxta praedecessorum suorum statuta; sancit, ut coenobium ab omni iugo seu ditione cuiuscumque personae liberum soli S. R. E. subditum habeatur. — Piae postulatio. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. s. pal. Ego Paschalis etc. Subscr. Milo Praenestinus et Richardus Albanen. epp. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 16 kal. mar., ind. 10, inc. d. a. 1103, pont. autem d. Paschalis II pp. 3.

A. [B s. XIX. D f. 25 Reg. D[1] f. 18 (17 kal. mart.). *E Reg. F f. 632 Reg.]. — Edd. PflugkH. Acta II 173 n. 210 ex A. Steffens Lat. Palaeographie [1] tab. 63; [2] tab. 76. — Regg. Robolini Notizie III 223 ex schedis Capsoni* (17 kal. martii). *Majocchi et Casacca I p. XXIII. J. 4408. JL. 5891.*

8 *Pavia 1102 aug. 18*

Bernardus card. S. R. E. et legatus Paschalis II, conquerente Anselmo abbate mon. s. Petri Coeli aurei de canonicis eccl. s. Syri, quia opprimunt ipsum monasterium et depraedaverunt, visis et cognitis privilegiis ipsius monasterii, in quibus continebatur, qualiter est in iure et potestate et regimine et defensione S. R. E., praecipit iamdictis canonicis, ne abbati eiusque successoribus ullam querimoniam aut molestiam exinde faciant. — Factum est hoc a. ab inc. d. n. Iesu Chr. 1102, die lunae (15 kal. sept.), ind. 10. Ego Bernardus humilis card. presb. S. R. E. et in Longobardiae partibus legatus d. Paschalis pp. II ss.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

9 *Laterano 1105 mart. 18*

Paschalis II Anselmo abbati etc.: excipit mon. sub tutela apost. sedis et confirmat bona et praedia urbana sive rustica *(ut n. 7)* cum decimis omnium ubique terrarum rusticorum domnicatorum et familiarium; concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum et ius chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium sive basilicarum, ordinationes monachorum seu canonicorum eorum a quibus monachi maluerint catholicis accipiendi episcopis; prohibet missas publicas in eodem monasterio celebrari aut stationem aut synodum vel ordinationem aliquam praeter abbatis voluntatem ab episcopo quolibet fieri; concedit ei eiusque legitimis successoribus dalmaticae,

mitrae, sandaliorum nec non chyrothecarum usum et inter itinerandum insigne tintinabuli; sancit etc. *(ut n. 7).* — Piae postulatio. Scr. p. m. Iohannis scrin. reg. et not. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 15 kal. april., ind. 13, inc. d. a. 1105, pont. autem d. Paschalis II pp. 6.

B s. XII. — Ed. PflugkH. Acta II 183 n. 220 ex B. — Reg. PflugkH. Iter p. 208 n. 231. JL. —.

10 *Laterano 1105 mart. 18*

Paschalis II Anselmo abbati etc.: excipit mon. sub tutela apost. sedis et confirmat bona et praedia urbana sive rustica *(ut n. 9)* et possessiones propriis expressas vocabulis; concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum et ius chrisma etc. a quocumque monachi maluerint catholico suscipiendi episcopo *(ut n. 9)*, siquidem gratiam sedis apost. habuerit; prohibet missas publicas etc. fieri *(ut n. 9)*; concedit dalmaticae, mitrae, sandaliorum nec non chyrothecarum usum et inter itinerandum insigne tintinabuli; concedit baptismum in paschali sollemnitate per subiectos eis clericos fieri iuxta praedecessorum suorum statuta; sancit etc. *(ut n. 9).* — Piae postulatio. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Hubaldi S. R. E. diac. card., 15 kal. april., ind. 13, inc. d. a. 1105, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 6.

B a. 1282 iul. 28. C[1] f. 178'. [D f. 25'. D[1] f. 18'. E Reg. F f. 632 Reg.]. — Ed. Pennotti [1] p. 202; [2, 3] p. 204. — Regg. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 375. Robolini Notizie III 227. J. 4487. JL. 6011.

Quae addita sunt in hoc altero exemplari privilegii Paschalis II, ea suspicione carent; possessionum insuper series cum illa fere concordat, quae in Eugenii III (n. 21) et in Alexandri III privilegiis (n. 24) legitur.

11 *Laterano (1105) april. 27*

Paschalis II G(uidoni) Papiensium ep.: reprehendit eum, quod in monasteriis, quae secus Papiam sunt, videlicet Salvatoris et b. Petri apost., electionem, consecrationem sive discussionem datam sibi ab apost. sede dicerit, quoniam in huiusmodi monasteriis monachorum consensui debetur electio; consecratio autem sive discussio ex vetustae institutionis consuetudine ad ecclesiae Romanae episcopum pertinuisse cognoscitur. — Nos quidem. Dat. Lat. 5 kal. mai.

B s. XII. [D[1] f. 20. E Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta II 193 n. 231 ex B ad a. 1105—08. — Regg. Robolini Notizie III 224 (15 kal. mai.). *Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 653 n. 4474a ad a. 1100—05. PflugkH. Iter p. 210 n. 241 ad a. 1105—08. Magani Cronotassi p. 46 ad a. 1104 april. 17. J. 4758 et JL. 6435 ad a. 1100—1115 april. 17. JL. 6035.*

Conf. Mon. s. Salvatoris n. 5.

12 *Laterano (1105) iun. 24*

Paschalis II clero et populo Papien.: scribit de dissensionibus inter b. Syri ecclesiam et s. Petri mon. q. d. Coelum aureum super interpretatione privilegiorum sedis apost. ecclesiae Papiensi indultorum; praecipit, G(uidonem) Papien. civitatis ep. nihil iuris in b. Petri seu s. Salvatoris coenobio vindicare, sed illud in pace et quiete dimittere; damna quoque, quae occasione huius

dissensionis b. Petri coenobio illata sunt, emendare iubet. — Inter beati. Dat. Lat. 8 kal. iul.

B s. XII. [D¹ f. 20' (7 kal. iul.). E Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta II 194 n. 232 ex B ad a. 1105—08. — Regg. Robolini Notizie III 224. 226 (7 kal. iul.). PflugkH. Iter p. 210 n. 242 ad a. 1105—08. Magani Cronotassi p. 46 ad a. 1104 iun. 25. JL. 6037.

Conf. Mon. s. Salvatoris n. 6.

13 *Cassino (1106) april. 29*

Paschalis II Gu(idoni) ep. et clericis Ticinen. eccl.: reprehendit eos, quod pro benedictae aquae oblatione trium hominum caedes facta et sanguis effusus sit et pro baptismi sacramento duorum baptizatorum sint prostrata cadavera; iterata praeceptione *(n. 12)* mandat rapinas ad plenum emendari; monet, b. Petri monachos antiqua traditione et vetustioribus s. sedis apost. privilegiis facultatem habere a quolibet catholico episcopo ordinationes monachorum seu clericorum, oleum et chrisma suscipere et in paschali sollemnitate baptismum per subiectos monasterio clericos celebrare et clericorum, qui monasterio subiacent, oboedientiam praeter impugnationem episcopi retinere. — Et episcopalem. Dat. ap. Casinum 3 kal. mai.

A. [B s. XII. D f. 27. D¹ f. 20'. E Reg.]. — Edd. Robolini Notizie III 225 ex D = Migne CLXIII 189 n. 181. Majocchi et Casacca I p. XXIII Exc. — Regg. Magani Cronotassi p. 46 ad a. 1104. J. 4528. JL. 6080.

14 *(1106 nov.)*

Paschalis II B(ernardo) Parmen. ep.: mandat, ut quotiens mon. s. Petri de Coelo aureo fratres episcopalibus indiguerint officiis, vel ipse eis tribuat vel a quibus ei visum fuerit tribui faciat. — Quanta inter.

B s. XII. — Ed. PflugkH. Acta II 194 n. 233 ex B ad a. 1106—08. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 654 n. 4862a ad a. 1099—1118. PflugkH. Iter p. 210 n. 243 ad a. 1106—08. JL. 6081 ad a. 1106 april.

Bernardus a. 1106 m. nov. episcopus Parmensis factus est (cf. IP V 418 n. 14).

15 *(1106) nov. 19*

Paschalis II monachis s. Petri et s. Salvatoris: lite inter Ticinen. ep. G(uidonem) et abbates A(nselmum) et I(ohannem) composita, praecipit utrique parti ab alterutris iniuriis omnino cessare et suarum litterarum deliberationem *(n. 13)* immotam omnimodis conservare. — Cum venerabiles. Dat. 13 kal. dec.

B s. XII. [D¹ f. 21. E Reg.]. — Edd. Robolini Notizie III 224. 226 Exc. = Migne CLXIII 200 n. 195. PflugkH. Acta II 195 n. 235 ex B ad a. 1105—09. — Regg. Magani Cronotassi p. 46 ad a. 1104. J. 4543. JL. 6102.

Conf. Mon. s. Salvatoris n. 7.

†16 *Laterano 1121 april. 11*

Calixtus II Balduino abbati etc.: corroborat ei eiusque successoribus propter amorem s. Petri et propter eius gratissimum famulatum et quia ab apost. sede consecratus est, usum dalmaticae, sandalium cum udonibus, hoc est licinibus sive pedulibus, nec non chyrothecarum et etiam licentiam in itinere ferendi tintinabulum in cappella, sicut hactenus ista ipse eiusque antecessores ex apost. auctoritate antecessorum suorum habere meruerunt; confirmat cuncta loca urbana vel rustica et omnes possessiones, quas in diversis partibus mon.

s. Petri continere videtur, nominatim illustratas; decernit etc. *(ut n. 5).* — Desiderium quod. A. ab inc. d. n. Iesu Chr. 1121; dat. Lat. 3 id. april, a. d. Calixti II pp., ind. 13. Subscr. 4 card.

B s. XII. [B s. XIII ex. B a. 1306. B² s. XVII. C f. 230. C¹ f. 167. D f. 27'. D¹ f. 21'. E Reg. F f. 633 Reg.]. — Edd. PflugkH. Acta II 219 n. 265 ex BC ad a. 1120 = Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 239 n. 165. — Regg. Pennotti ¹ p. 204; ²·³ p. 205. Robolini Notizie III 237 sq. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 698 n. CCCCVIIa. Desimoni in Atti della Soc. Ligure XIX 52 n. 70. JL. †6841 ad a. 1120.

Spurium, auxilio privilegii Leonis IX (n. 5) confictum, neglecto omnino Calixti II privilegio genuino (n. 17).

**17* *(1120—24)*

Calixtus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 19. 20. 21. 22. 24. — Reg. JL. —.

**18* *Pavia 1132 mai. 8*

Innocentius II consecrat monasterium s. Petri Coeli aurei.

Liber de laudibus civ. Ticinensis auctore anonymo (edd. Muratori Scr. ¹ XI 13; ² XI 13). — Regg. Robolini Notizie III 253 sq. Majocchi et Casacca I p. XXIV. JL. I p. 856.

19 *Piacenza 1132 iun. 4*

Innocentius II Anselmo abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 9)* et Calixti *(n. 17)* confirmat monasterio, quod utique manu propria consecravit *(n. 18)* et b. Augustini doctoris egregii corporali praesentia illustratur, possessiones et iura *(ut n. 9).* — Cum omnium ecclesiarum. Ego Innocentius etc. Subscr. 8 card. Dat. Placentiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 non. iun., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A². [B a. 1327. B s. XVI. D f. 31. D¹ f. 24'. E Reg.]. — Edd. Pennotti ¹ p. 204; ²·³ p. 205. — Regg. Robolini Notizie III 254. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 656 n. 5418a. JL. 7571.

20 *Cremona 1148 iul. 7*

Eugenius III Anselmo abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 9)*, Calixti *(n. 17)* et Innocentii *(n. 19)* confirmat possessiones et iura *(ut n. 19).* — Cum omnium ecclesiarum. Ego Eugenius etc. Subscr. 6 card. Dat. Cremonae p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., non. iul., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 4.

A. [B s. XIV. F f. 633 Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta III 88 n. 87 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 662 n. 6444a. JL. 9280.

21 *Cremona 1148 iul. 7*

Eugenius III Anselmo abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 9)*, Calixti *(n. 17)*, Innocentii *(n. 19)* confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut n. 20).* — Cum omnium ecclesiarum. Ego Eugenius etc. Subscr. 6 card. Dat. Cremonae p. m. Guidonis diac. card. et canc., non. iul., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 4.

B s. XII ex. [B s. XIII ex. B a. 1378]. C f. 264. C¹ f. 185'. [D f. 33. D¹ f. 26. E Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta III 89 n. 88 ex CC¹. — Regg. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 5. Robolini Notizie III 273. JL. 9280a.

I. v. Pflugk-Harttung l. c. hoc alterum Eugenii III privilegii exemplar haud merito spurium esse censet. Paschalis II quoque duo exemplaria sui privilegii edidit (n. 9. 10).

22 *Laterano 1154 oct. 15*

Anastasius IV Ottoni abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 9)*, Calixti *(n. 17)*, Innocentii *(n. 19)*, Eugenii *(n. 20)* confirmat possessiones et iura *(ut n. 20)*. — Apostolicae sedis. Ego Anastasius etc. Subscr. 12 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., id. oct., ind. 3, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 2.

C f. 266. C[1] f. 186'. — Ed. PflugkH. Acta III 158 n. 148 ex CC[1]. — Regg. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 5 (penes comites Scotos Fombii dominos). Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 666 n. 6814 a. JL. 9927.

**23* *(1159)*

Willelmus card. et S. R. E. legatus ad (Fridericum I) imp. et totius Lombardiae committit Syro praeposito s. Syri et mag. Iacobo canonico s. Syri et s. Mariae de Foro praeposito et Willelmo Liberello iudici causam inter Albertum abbatem eccl. s. Petri in Coelo aureo et Ymeldam abbatissam mon. s. Mariae Theodotae de terra, quae erat in campanea Ticinen. civitatis ad locum ubi dicitur Cerredello, audiendam et definiendam.

v. Mon. s. Mariae Theodotae n. 5.

24 *Anagni 1173 april. 22*

Alexander III Olrico abbati etc.: ad exemplar Calixti *(n. 17)*, Anastasii *(n. 22)* et aliorum Romanorum pontificum confirmat possessiones propriis expressas vocabulis *(ut n. 21)* et iura; confirmat decimas terrarum sive de nutrimentis animalium, sicut monachi a 40 annis retro possederunt, et prohibet, ne ullus laicus decimas ab eis exigat; concedit sepulturam liberam. — Apostolicae sedis. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Anagniae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 10 kal. madii, ind. 6, inc. d. a. 1173, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 14.

A. [B s. XIII. B s. XIV. C f. 267'. C[1] f. 187'. D f. 35. D[1] f. 27. E Reg. F f. 634 Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Pennotti [1] p. 204; [2.3] p. 206. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza II 34. Robolini Notizie III 155 not. 1. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 671 n. 8213 a. JL. 12224.

Privilegium hoc confirmavit Innocentius III a. 1202 mart. 22 *[B s. XIII]*.

25 *Pavia 1174 iul. 9*

Petrus card. et legatus apost. sedis definit controversiam inter Olricum abbatem mon. s. Petri in Coelo aureo et Bernardum Pellicellam archipresbyterum s. Mariae de domo et canonicos ipsius canonicae de decima in campanea Papiae. — A. d. inc. 1174, die martis, 9 m. iul., ind. 7, actum in Papia urbe. S. m. Petri card. etc.

A[1]. — Reg. Bollea Doc. degli archivi di Pavia (in Bibl. stor. subalp. XLVI) p. XIX not. 3. JL. —.

Adnotamus insuper, abbatem schismaticum monasterii s. Petri in Coelo aureo a. 1177 Venetiis in gratiam Alexandri III receptum esse (Lib. pontif. ed. Duchesne II 441), cuius nomen in charta a. 1195 oct. 31 data legimus (Iohannes intrusus).

*26 *(1179—81)*

Alexander III mandat Lanfranco Faesulan. ep., ut causam inter B. plebanum s. Genesii et mag. Guidonem, ab abbate s. Petri in Coelo aureo constitutum, super ecclesia s. Christophori cognoscat.

v. San Miniato al Tedesco, Eccl. s. Genesii n. 7 (IP III 475). — Ecclesia s. Christophori in s. Genesio recensetur in privilegiis monasterii s. Petri in Coelo aureo. Praeter eam monasterium possedit Florentiae ecclesiam s. Petri in Coelo aureo et Marturae ecclesiam s. Laurentii.

*27 *(1188 in.)*

Clemens III committit Ottoni Bobien. ep. causam, quae inter Olricum abbatem mon. s. Petri in Coelo aureo et Guilielmum archipresbyterum de plebe de Bron(no) super ecclesia s. Zenonis de Vicobono vertitur, audiendam.

Laud. in chartis a. 1188 feb. 21 et mart. 23 (ed. A. Cavagna Sangiuliani Doc. Vogheresi in Bibl. stor. subalp. XLVII 245 n. 160). — Reg. JL. —.

Ecclesiae s. Zenonis de Vicobono in Placentino episcopatu saepius in privilegiis nostris mentio fit. — De ecclesia s. Petri de Bronno (hodie *Broni*), olim ad episcopatum Placentinum spectante (cf. chartam a. 1047 ap. Campi Dell' hist. eccl. di Piacenza I 510 n. 83), nunc vero Tortonensi dioecesi addicta, cf. Pietro Saglio Memorie storiche di Broni I. II (Broni 1890).

28 *Laterano 1190 mart. 14*

Clemens III (Miloni) archiep. et (Rollando) cancellario Mediolanen.: mandat, quatenus clericos et laicos Sorbole, qui duos ex fratribus s. Petri in Coelo aureo invadentes, ipsos acriter verberantes, tria etiam instrumenta cum vestimentis et tribus equitaturis ipsis praesumpserunt auferre et ecclesiam (s. Syri) non formidant illicite detinere, appellatione remota, vinculo nuntient anathematis subiacere; causam vero super iamdicta cappella, convocatis partibus, sublato appellationis obstaculo, fine debito terminent. — Dilectis filiis. Dat. Lat. 2 id. martii pont. n. a. 3.

B s. XIII. [B s. XVIII]. — Ed. PflugkH. Acta III 376 n. 434 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 690 n. 10169a (2 non. mart.) *ad mart. 6. PflugkH. Iter p. 320 n. 906. JL. 16475.*

De Sorbolo in Parmensi episcopatu sito cf. IP V 428 sq. — Milonis archiepiscopi et Rolandi cancellarii sententia data est a. 1190 iul. 15 *[B s. XIII]*.

29 *Laterano 1190 mai. 30*

Clemens III (Sicardo) ep. et (Bergondio) abbati s. Laurentii Cremonen.: committit controversiam inter archipresbyterum de Sorbula et abbatem s. Petri in Coelo aureo super cappella s. Syri posita in curte Casalis s. Petri Parmen. episcopatus vertentem, quam archiepiscopo et cancellario Mediolanen. olim commisit *(n. 28)*, commissione illa nequaquam obstante, appellatione remota decidendam, quia praedictus archipresbyter propter iudicum remotionem et propter guerras illis partibus imminentes se asserit plurimum praegravari. — Cum inter archipresbyterum. Dat. Lat. 3 kal. iun. pont. n. a. 3.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

A. 1191 feb. 13 monachi s. Petri in Coelo aureo de eadem re ad apostolicam sedem appellarunt [*A*].

30 *Roma 1191 mai. 27*

Celestinus III abbati et fratribus s. Petri in Coelo aureo Papien.: confirmat sententiam, quam Mediolanen. archiep. et cancellarius eiusdem super causam, quae vertebatur inter eos et archipresbyterum et eius fratres de Sorbola super cappella s. Syri et eius possessionibus de loco Casalis s. Petri, protulerunt *(n. 28)*. — Quoniam ea quae. Dat. Rom. 6 kal. iun. pont. n. a. 1.

A (inter Celestini IV acta). — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 165 n. 20 ex A. — Reg. JL. —.

**31 (1191)*

Celestinus III committit (Arderico) Lauden. ep. et P(aulo) s. Petri de Laude Vetere abbati causam, quae inter Olricum abbatem et monachos s. Petri in Coelo aureo ex una parte et Raifredum Sorbulen. eccl. archipresbyterum ex altera super cappella s. Syri posita in Casale s. Petri vertitur, fine debito terminandam.

Laud. in n. 32 et in chartis a. 1191 iul. 28 et 31 [A]. — Reg. JL. —.

32 *Roma S. Pietro 1191 oct. 13*

Celestinus III (Ugitioni) Ferrarien. ep.: committit causam inter archipresbyterum de Sorbolo et abbatem s. Petri in Coelo aureo super cappella s. Syri, quam b. m. Clemens pp. Mediolanensi archiep. et ipsius ecclesiae cancellario *(n. 28)* et postea episcopo et abbati s. Laurentii Cremonen. commisit *(n. 29)*, a quibus praenominatus abbas fraudulenter fecit sententiam promulgari et postmodum exsecutionem ipsius sententiae Laudensi ep. et abbati s. Petri de Laude Vetere obtinuit ab apost. sede committi *(n. 31)*; archipresbytero vero ad apost. sedem appellante, mandat, quatenus inquirat veritatem et, si praefatam sententiam iniuste latam cognoverit, ipsam sine appellationis obstaculo non differat vacuare illamque, si iuste fuerit prolata, confirmet. — Significavit nobis. Dat. Rom. ap. s. Petrum 3 id. oct. pont. n. a. 1.

Insert. sententiae ab Ugitione ep. a. 1192 iun. 4 prolatae [A]. — Ed. Gött. Nachr. 1912. — Reg. JL. —.

Contra hanc sententiam Adam syndicus s. Petri in Coelo aureo a. 1192 iun. 4 ad sedem apostolicam appellavit.

**33 (1193)*

Celestinus III committit M(artino) praeposito et Aegidio canonico Lauden. eccl. causam, quae sub examine Ar(ditionis) Mutinen. ep. inter abbatem et fratres s. Petri in Coelo aureo ex una parte et clericos de Sorbola ex altera super ecclesia s. Syri de Casale s. Petri vertitur.

Laud. in n. 34 et in epistola M. praepositi et Aegidii canonici Lauden. ad Arditionem ep. Mutinen. a. 1193 iun. 4 missa [B s. XII ex.]. — Reg. JL. —.

34 *Roma S. Pietro 1193 iul. 13*

Celestinus III Wazoni Cremonen. canonico: committit causam, quae inter archipresbyterum de Sorbulo et monasterium s. Petri in Coelo aureo de Papia super cappella s. Syri vertitur, ne idem archipresbyter propter viarum impedimenta ad remotiorem iudicem propter hoc laborare cogatur; mandat,

ut, non obstantibus litteris ad Laudenses canonicos destinatis *(n. 33)*, ad decisionem praenominatae causae, appellatione et occasione remota, procedat. — Cum promerentibus. Dat. Rom. ap. s. Petrum 3 id. iul. pont. n. a. 3.

Insert. sententiae Wazonis canonici Cremonensis a. 1193 sept. 9 prolatae [B[1]]. B s. XIII (id. iul.). — *Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 166 n. 21 ex BB[1]. — Regg. PflugkH. Iter p. 329 p. 957 ex B ad iul. 15. JL. 17027 ad iul. 15.*

A. 1193 sept. 9 Iohannes abbas ad d. papam iterum appellavit.

Monasterium s. Salvatoris Maioris.

Series et cumulus privilegiorum a ss. pontificibus, imperatoribus, regibus et Mediolani ducibus monasterio s. Salvatoris monachorum Cassinensium civ. Papiae concessorum [1](Papiae 1654); [2](1666); [3](1708). — Lubin p. 280. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 33 sq. — Notizie del monastero di S. Salvatore, ms. s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 156. — Robolini Notizie II 232 sq. IV p. II 260 sq. — C. Merkel in Atti della R. Accademia dei Lincei Ser. V t. III (1896) p. I 170 sq. — Girolamo Dell'Acqua La basilica di S. Salvatore presso Pavia (Pavia 1900). — Carlo Dell'Acqua La basilica di S. Salvatore presso Pavia in: Rivista di scienze stor. IV p. II (1907) 178 sq. 280 sq. 349 sq.

De origine basilicae s. Salvatoris Maioris Paulus diaconus in Historia gentis Langobardorum lib. IV c. 48 haec narrat: „(Aripert rex Langobardorum) condidit apud Ticinum oraculum domini Salvatoris, quod extra portam occidentalem q. d. Marenca situm est, quod et ornamentis variis decoravit et substantiis sufficienter ditavit". Monasterium vero Adalheida imperatrix instituit monachosque ord. s. Benedicti ibi posuit sub regimine Maioli abbatis Cluniacensium (cf. E. Sackur Die Cluniacenser in ihrer kirchlichen und allgemeingeschichtlichen Wirksamkeit I 226 sq.). Religio Benedictinorum, qui ab Adalheida, Ottone II, Ottone III, Arduino, Heinrico II, Conrado II, Heinrico IV, Ottone IV, Friderico II, Heinrico VII privilegia habuerunt, in hoc monasterio floruit usque ad suppressionem. Restitutum est a. 1901 Benedictinis.

Abbatia s. Salvatoris recensetur etiam a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 245) in indiculo abbatiarum et canonicarum b. Petri his verbis:

„Monasterium s. Salvatoris in episcopatu Papiensi".

Archivum monasterii s. Salvatoris maxima ex parte Mediolani in R. archivo adservatur (Fondo di religione — S. Salvatore), praeter chartas, quae Papiae remanserunt et nunc in bibliotheca civitatis et in Musaeo civitatis custodiuntur. Chartas vero monasterii, quae ad locum q. v. Monticelli spectant, Benedictus Chiesa Monticellensis nuper in archivo notariorum Papiae deponi fecit (cf. Bollettino della Soc. Pavese VIII 470; Bollea Doc. degli archivi di Pavia p. XXV). Conf. praeterea *Registro dell' archivo del monastero di S. Salvadore di Pavia*, ms. s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. S. Salvatore di Pavia).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Ferrara Arch. della Curia arcivescovile; cf. Gött. Nachr. 1897 p. 363.
C = Varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. lat. 2508 (olim XXXIII 28); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 88.
D = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.
E = Cornelii Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 3; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.
F = Gius. Antenore Scalabrini Monumenta vetera mon. Pomposiani et Ravennaten. et Ferrarien. eccl. qu. I, s. XVIII, Ferrara Bibl. comunale; cf. IP V 204.
G = Siro Comi Sunto dei diplomi, s. XVIII ex., Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 272; cf. supra p. 173.
H = Onuphrii Panvinii Fragmenta de pontificibus et cardinalibus, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 2 sq.

1 *972 april. 24*

Iohannes XIII Adheleidae augustae imp.: decernit mon. Salvatoris situm non longe a Ticinen. civitate, quod ipsa imperatrix modo aedificiis renovavit et auxit religiosorumque monachorum aggregatione sub abbatis regulari institutione excoluit et ex propriis rebus ditavit, sub patrocinio et tuitione S. R. E. permanendum, concedit baptismum in ecclesiis monasterio pertinentibus fieri et ut monachi chrisma vel quicquid ad s. ordinem pertinet a quacumque ecclesia voluerint accipiant, et ius eligendi abbatem, cui facultas sit praesulem eligendi pro consecratione ubicumque voluerit; decernit, ut decimae reddituum a nullius ecclesiae praesule exigantur. — Quoniam concedenda sunt. Scr. p. m. Stephani scrin. S. R. E., in m. april., ind. 15. Dat. 8 kal. mai. p. m. Widonis ep. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. n. Iohannis ss. ac religiosissimi XIII pp. 7, imp. v. d. Ottonis maioris 11, iunioris autem 5, in mense et ind. 15 ss.

B s. XI. [B s. XII. B s. XIX. C f. 69 (olim f. 149). D f. 743 Reg. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 9. Margarini Bull. Cas. II 45 n. 53 = Migne CXXXV 993 n. 30. Cod. dipl. Langob. c. 1277 n. 734 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 34. Robolini Notizie II 233. Cod. dipl. Langob. c. 1782 inter chartas spurias. J. 2885. JL. 3764.

2 *972 april.*

Iohannes XIII Petro ep. s. Ticinen. eccl.: interdicit, ne in monasterio Salvatoris alicuius potestatis praerogativam sibi aliquando usurpare praesumat; statuit, ut postulatus a parte monasterii vel a fratribus, visitationem illis exhibeat, non autem petitus, monasterii secreta ullatenus adire praesumat. Huius autem censurae cautionem duplici tenore scribi decernit, ut una intra Ticinen. ecclesiae scrinia, altera vero ab abbate servetur monasterii. — Cum piae desiderium. Scr. p. m. Stephani scrin. S. R. E., in m. april., ind. 15.

B s. XII ex. [D f. 744 Reg. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 12. Margarini Bull. Cas. II 47 n. 54 = Migne CXXXV 995 n. 31. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 270 n. 16 ex arch. Vat. = Bull. Rom. ed. Taur. I 430 n. 16. Cod. dipl. Langob. c. 1281 n. 736 ex B. — Regg. Robolini Notizie II 234. Cod. dipl. Langob. c. 1782 inter chartas spurias. J. 2886. JL. 3765.

*3 *(974—83?)*

Benedictus (VII?) concedit privilegium.

Laud. in n. 8. 10. 12. 13. 15. — Reg. JL. —.

Conf. praeterea Silvestri II et Ottonis III placitum a. 1001 april. 4 celebratum, laudante Andrea abbate monasterii s. Salvatoris Ticinensis (cf. IP V 52 n. 167).

4 *(1102 feb.)*

Paschalis II Iohanni abbati etc.: excipit mon. q. d. Salvatoris secus Papiam sub tutela apost. sedis; confirmat praedecessorum suorum vestigiis insistens bona et praedia urbana sive rustica, culta vel inculta, utensilia vel ornamenta, quae ab Adelegis augusta imperatrice, quae monasterium suis impensis renovavit suaque liberalitate ditavit, vel ab aliis fidelibus monasterio s. Salvatoris collata sunt; statuit, ne decimae reddituum ab ullius ecclesiae praesule vel ministris exigantur; concedit ius eligendi abbatem et ius chrisma etc. a catholicis accipiendi episcopis; permittit in ecclesiis monasterii baptismum celebrari; prohibet missas publicas in eodem monasterio celebrari aut stationem sive ordinationem aliquam praeter abbatis voluntatem ab episcopo quolibet fieri; concedit ei eiusque successoribus dalmaticae, sandaliorum nec non chyrothecarum usum iuxta praedecessorum suorum statuta; sancit, ut coenobium ab omni iugo seu ditione cuiuscumque personae liberum soli S. R. E. subditum habeatur. — Piae postulatio.

B s. XII. [D f. 746 Reg. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 14. Margarini Bull. Cas. II 119 n. 127 (Dat. a. D. 1100) = *Migne CLXIII 59 n. 36. — Regg. Romualdus a S. Maria I 34. Robolini Notizie III 223. J. 4378 et JL. 5853 ad a. 1100.*

Privilegium hoc, quod fere verbotenus concordat cum Paschalis II bulla a. 1102 feb. 14 Anselmo abbati s. Petri in Coelo aureo indulta, eodem tempore datum esse valde probabile est (cf. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 7).

5 *Laterano (1105) april. 27*

Paschalis II G(uidoni) Papiensium ep.: reprehendit eum, quod in monasteriis, quae secus Papiam sunt, videlicet Salvatoris et b. Petri apost., electionem, consecrationem sive discussionem datam sibi a sese dicerit, quoniam in huiusmodi monasteriis monachorum consensui debetur electio; consecratio autem sive discussio ex vetustae constitutionis consuetudine ad ecclesiae Romanae episcopum pertinuisse cognoscitur.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 11.

6 *Laterano (1105) iun. 24*

Paschalis II clero et populo Papien.: scribit de dissensionibus inter b. Syri ecclesiam et s. Petri mon. q. d. Coelum aureum super interpretatione privilegiorum sedis apost. ecclesiae Papiensi indultorum; praecipit, G(uidonem) Papien. civitatis ep. nihil iuris in b. Petri seu s. Salvatoris coenobio vindicare, sed illud in pace et quiete dimittere etc.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 12.

7 *(1106) nov. 19*

Paschalis II monachis s. Petri et s. Salvatoris: lite inter Ticinen. ep. G(uidonem) et abbates A(nselmum) et I(ohannem) composita, praecipit utrique parti ab alterultris iniuriis omnino cessare etc.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 15.

8 *Piacenza 1120 april. 16*

Calixtus II Iohanni abbati etc.: ad exemplar Iohannis *(n. 1)*, Benedicti *(n. 3)* et Paschalis *(n. 4)* excipit mon. q. d. Salvatoris secus Papiam sub tutelam apost. sedis, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 4)*. – Officii nostri. Ego Calixtus etc. Dat. Placentiae p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 16 kal. maii, ind. 13, inc. d. a. 1121, pont. autem d. Calixti II pp. a. 2.

A. [B a. 1305. C f. 71 (olim f. 151) Reg. E f. 176. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 17. Margarini Bull. Cas. II 135 n. 146 (15 kal. mai.) *= Migne CLXIII 1174 n. 90. Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 246 n. 166 ex A. — Regg. Robolini Notizie III 94. J. 5001 et JL. 6842 ad april. 17.*

**9* *(1124—30)*

Honorius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 12. 13. — Reg. JL. —.

10 *Piacenza 1132 iun. 3*

Innocentius II Iohanni abbati etc.: ad exemplar Iohannis *(n. 1)*, Benedicti *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)* et Calixti *(n. 8)* suscipit mon. sub apost. protectione, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 4)*. — Ad hoc nobis. Ego Innocentius etc. Subscr. 8 card. Dat. Placentiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 3 non. iun., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A. [B a. 1306. B a. 1316. B a. 1336. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 19. Margarini Bull. Cas. II 142 n. 152 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 212 n. 15 = Bull. Rom. ed. Taur. II 380 n. 15, = Migne CLXXIX 138 n. 102. — Regg. J. 5418. JL. 7570.

**11* *(1144—45)*

Lucius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 12. 13. — Reg. JL. —.

12 *Viterbo 1145 april. 22*

Eugenius III Oberto abbati etc.: ad exemplar Iohannis *(n. 1)*, Benedicti *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)*, Calixti *(n. 8)*, Honorii *(n. 9)*, Innocentii *(n. 10)* et Lucii *(n. 11)* suscipit mon. sub apost. sedis defensione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Ad hoc nobis. Ego Eugenius etc. Subscr. 12 card. Dat. Biterbi p. m. Roberti S. R. E. presb. card. et canc., 10 kal. mai., ind. 8, inc. d. a. 1145, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 1.

B s. XII. [B a. 1367. G Reg.]. — Edd. Series et cumulus p. 27 (8 kal. mai.). *Margarini Bull. Cas. II 162 n. 167* (8 kal. mai.) *= Bull. Rom. ed. Cocquelines II 285 n. 2 = Bull. Rom. ed. Taur. II 510 n. 2, = Migne CLXXX 1026 n. 12. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) 73 n. 46 ex B. — Regg. Robolini Notizie II 306. J. 6140 et JL. 8738 ad april. 24.*

13 *(1153—54)*

Anastasius IV Cencio abbati etc.: ad exemplar Iohannis *(n. 1)*, Benedicti *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)*, Calixti *(n. 8)*, Honorii *(n. 9)*, Innocentii *(n. 10)*, Lucii *(n. 11)* et Eugenii *(n. 12)* suscipit mon. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut n. 12)*. — Quoniam sine verae.

B^1 s. XII [= F f. 10]. — Reg. Gött. Nachr. 1897 p. 378 n. 4. JL. —.

*14 *(Ferrara 1155 nov. 25)*

Cum consensu (Hadriani IV) pp. et Ariberti card., legati apost. sedis, Cencius abbas s. Salvatoris Papien. concedit Griffoni Ferrarien. ep. eiusque successoribus per emphyteusim totam et integram curtem Melariae sitam in comitatu et episcopatu Ferrariensi.

v. Ferrara, Episc. n. 35 (IP V 215).

15 *Verona 1186 mai. 17*

Urbanus III Leoni abbati etc.: ad exemplar Iohannis *(n. 1)*, Benedicti *(n. 3)* et Eugenii *(n. 12)* atque aliorum Romanorum pontificum suscipit mon. sub apost. protectione, et confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 16 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 16 kal. iun., ind. 4, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

B a. 1303. [D f. 746 Exc. E f. 470. G Reg. H f. 160' Exc.]. — Edd. Series et cumulus p. 22. Margarini Bull. Cas. II 209 n. 205 (11 kal. iun.) = *Migne CCII 1391 n. 37. — Regg. Romualdus a S. Maria I 34 ad a. 1188. Robolini Notizie III 181. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 64 ex B. J. 9820 et JL. 15612 ad mai. 22. JL. 15610 ad mai. 17.*

Monasterium s. Bartholomaei in Strata.

Descrittione della chiesa et abbatia di Santo Bartolomeo, ms. s. XVII, in: Ticinensia vol. IV, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 1. — Lancellotti Hist. Olivetanae p. 316 sq. — Lubin p. 279. — Robolini Notizie III 282. — Carlo Dell'Acqua Di alcune memorie storiche e tradizioni longobardiche relative alla chiesa di S. Bartolomeo in Pavia distrutta nel 1844 (Pavia 1900).

Origines huius monasterii obscurae sunt. Sunt vero, qui contendant, coenobium s. Bartholomaei ab Agilulfo rege conditum esse; sed nihil certi de re scimus. Coluerunt monachi Benedictini, quibus a. 1505, Galeatio Borromaeo tunc abbate commendatario, suffecti sunt Olivetani (cf. Lancellotti Hist. Olivet. p. 316 sq.), qui ibi remanserunt usque ad suppressionem.

Chartae hodie in R. archivo Mediolanensi adservantur.

B = Cop. Milano Arch. di stato.

1 *Benevento 1156 mart. 10*

Hadrianus IV Siro abbati etc.: suscipit mon. s. Bartholomaei in Papiensi civitate situm sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas. — Quotiens illud a. Dat. Beneventi p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 6 id. mart., ind. 4, inc. d. a. 1155, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 2.

B s. XVI. — Ed. PflugkH. Acta III 170 n. 161 ex B. — Regg. Lancellotti Hist. Olivet. p. 317 ad a. 1155. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza II 7. Poggiali Mem. stor. di Piacenza IV 241. Robolini Notizie III 282 ex schedis Comi ad a. 1155 mai. 12. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 63. JL. 10157.

*2 *(1188 in.)*

Clemens III committit Ottoni Bobien. ep. causam, quae inter Guilielmum archipresbyterum de Bron(no) et Isenbardum abbatem s. Bartholomaei de Strata super ecclesia s. Secundi vertitur, audiendam.

Laud. in charta a. 1188 feb. 17 (ed. A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi in Bibl. stor. subalp. XLVII 244 n. 158). — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Petri de Bronno (hodie *Broni*) olim ad Placentinum episcopatum pertinuit (cf. chartam a. 1047 ap. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 510 n. 83), nunc vero Tortonensi episcopatui addicta est.

Monasterium s. Marini et s. Leonis.

Lubin p. 281. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 80 sq. — Robolini Notizie I 217 sq. — C. Prelini La chiesa di S. Marino in Pavia (Pavia 1882).

Ecclesiam s. Marini ab Aistulfo rege Langobardorum conditam esse anonymus Ticinensis refert (ed. Muratori Scr. [1]XI 10; [2]XI 8; cf. K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche p. 14). Penes eam monachi ordinis s. Benedicti vixerunt, quorum regimen Paschalis II a. 1107 (JL. 6176) abbati Casae Dei in Gallia *(Chaise Dieu)* commisit; quod confirmarunt Calixtus II, Eugenius III, Hadrianus IV, Alexander III, Lucius III, alii. Meminerint autem lectores, monachos congregationis Casae Dei monasteria quoque Fraxinorense (IP V 323 sq.), s. Sixti Placentinum (IP V 487 sq.), s. Quirici secus Lucam tunc rexisse. Monasterium s. Marini ad ius et proprietatem b. Petri pertinuit, ut docent privilegia et Albinus ac Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 117), qui adnotant:

„Monasterium sancti Marini [Martini] I morabutinum".

Ab imperatoribus quoque et regibus privilegia habuit, videlicet ab Hugone et Lothario a. 939, ab Heinrico IV, Friderico I, Heinrico VI (Stumpf Regg. 2916. 3705. 4587. 4621). Anno circiter 1300 monachi ex congregatione Casae Dei monasterium s. Marini reliquerunt, quod posthaec ad commendatarios, a. 1481, Sixto IV annuente, ad monachos eremitas s. Hieronymi transiit.

Chartae, quae supersunt, in R. archivo Mediolanensi nunc adservantur (Fondo di religione — San Marino di Pavia), inter quas quaedam privilegia congregationi Casae Dei indulta inveniuntur. Casae Dei quoque nonnullae chartae ad monasterium s. Marini spectantes olim exstabant, quae hodie Anicii *(Le Puy)* in archivo reipublicae custodiuntur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
A[1] = Orig. Le Puy Archives départementales de la Haute Loire (Chaise-Dieu).
B = Cop. Milano Arch. di stato.
C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.
D = Fragmenta historiae Aquitanicae vol. V, a. 1677, Paris Bibl. nat. Ms. lat. 12767.

1 *Laterano 1150 mart. 15*

Eugenius III Bertrando abbati etc.: precibus Iordanis abbatis et fratrum Casae Dei, quibus ordinatio monasterii s. Marini, quod b. Petri iuris exsistit, a Paschale et Calixto commissa est, suscipit mon. s. Marini in Papiensi civitate sub apost. protectione, et confirmat ripaticum fluminis Ticini ab Astulfo Langobardorum rege concessum et possessiones, sub censu 1 marabotini apost. sedi annis singulis persolvendo. — In apostolicae sedis. Ego Eugenius etc. Dat. Lat. id. mart., ind. 12, inc. d. a. 1149.

A[1] (mutilum). [B a. 1271 dep. = B a. 1272 dep. = [B a. 1286]. C f. 364 Reg. ad a. 1149. D f. 23']. — Edd. Tablettes hist. du Velay (de la Haute Loire) VIII (Le Puy 1878) 26 n. 13 ex A[1] (kal. mart.). *Gött. Nachr. 1912 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 81. Robolini Notizie III 112 ex C. JL. 9375 ex D.*

2 *Ponte Lucano 1155 iul. 4*

Hadrianus IV Bertraimo abbati etc.: suscipit mon. s. Marini, quod ad ius et proprietatem b. Petri spectare dignoscitur, sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, sub censu 1 byzantii apost. sedi annis singulis persolvendo. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Adrianus etc. Subscr. 11 card. Dat. in territorio Tiburtino apud pontem Lucanum p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. iul., ind. 3, inc. d. a. 1155, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 1.

A. [C f. 364 ad a. 1155 et C f. 368 ad a. 1178 Reg.]. — Ed. PflugkH. Acta III 167 n. 156 ex A. — Regg. Romualdus a S. Maria I 81 ad a. 1158. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 666 n. 6889a ad iul. 5. JL. 10079.

3 *Anagni (1173—76) aug. 9*

Alexander III archiepp. et epp., in quorum parochiis mon. Casae Dei suas habet ecclesias: mandat, quatenus ab ecclesiis abbatis et fratrum mon. Casae Dei procurationes nullatenus exigant nec eis novas et indebitas consuetudines imponant.

v. Gallia pontif., Mon. Casae Dei (JL. 12659).

4 *Verona (1184—85) nov. 21*

Lucius III abbati et monachis Casae Dei: confirmat compositionem, quae inter (Lanfrancum) Papien. ep. et eos super ecclesia s. Marini intercessit, sicut absque pravitate facta est et ab utraque parte recepta. — Iustis petentium. Dat. Veron. 11 kal. dec.

A[1]. — Edd. Tablettes hist. du Velay (de la Haute Loire) VIII (Le Puy 1878) 28 n. 15 ex A[1] = Gött. Nachr. 1912. — Reg. JL. —.

Charta transactionis inter Lanfrancum ep. et monasterium Casae Dei a. 1184 factae exstat in archivo curiae episcopalis (cf. Romualdus a S. Maria I 81).

**5* *(1186)*

Urbanus III committit Garsedonio ep. Mantuano controversiam inter monasterium s. Marini Papiense (et Ferrarienses) de ripatico.

v. Ferrara, Civ. n. 16 (IP V 237).

6 *Laterano 1190 dec. 9*

Clemens III Hugoni abbati etc.: ad exemplar Hadriani *(n. 2)* suscipit mon. s. Marini sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas

vocabulis, sub censu 1 byzantii apost. sedi annis singulis persolvendo *(ut n. 2)*. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Clemens etc. Subscr. 14 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 5 id. dec., ind. 9, inc. d. a. 1190, pont. v. d. Clementis pp. III a. 3.

A. [C f. 368 Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 165 n. 19 ex A. — Regg. Romualdus a S. Maria I 81. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 66. JL. 16535.

Monasterium s. Agathae.

Lubin p. 281. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 95. — Memorie antiche e ristabilimento della chiesa di S. Agata (Pavia 1792). — Robolini Notizie I 152 sq. — C. Merkel in Atti della R. Accademia dei Lincei Ser. V t. III (1896) p. I 173 sq. — A. Cavagna Sangiuliani La chiesa di Sant'Agatà in Monte a Pavia in: Bollett. della Società Pavese VII (1907) 56 sq. — Karl Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 9. 43.

De origine monasterii s. Agathae de Monte Paulus diac. in Hist. gentis Langobardorum lib. V c. 34 haec narrat: „(Perctarit rex) ut regni iura suscepit, monasterium quod Novum appellatur, in honore s. virginis et martyris Agathae construxit". Quod a. 673 factum esse, inscriptio apud Romualdum I 95 docet. In eo moniales secundum regulam b. Benedicti vixerunt. A. 891 Guido imperator hoc monasterium s. Agathae q. d. Novum Ageltrudi imperatrici concessit (Schiaparelli Diplomi di Guido p. 13 n. 6). Monasterium s. Agathae, quamquam ad Romanam ecclesiam pertinuit (cf. n. 1), ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. praetermissum est (cf. supra p. 104). Saec. XIV sorores s. Clarae Benedictinis suffectae sunt, ut adnotat anonymus Ticinensis (ed. Muratori Scr. [1] XI 11; [2] XI 10). Monasterium a. 1782 suppressum est.

Urbani III privilegium, quod sequitur, in R. archivo Mediolanensi adservatur. Quaedam vero monasterii chartae Ticini in Musaeo civitatis remanserunt (Pergamene Bottigella).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

1 *Verona 1187 iun. 8*

Urbanus III Sibiliae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Agathae de Papia, quod specialiter ad Romanam ecclesiam et apost. tutelam pertinet, sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis; concedit ius tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi; prohibet, ne ullus advocatus locum ipsum vel quae ad eum pertinent, gravare praesumat; concedit sepulturam liberam et ius eligendi abbatissam; confirmat libertates et immunitates. — Cum de religionis. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 6 id. iun., ind. 5, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A. [C f. 357 Reg.]. — Edd. Gött. Nachr. 1902 p. 161 n. 16 ex A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 237 n. 153 ex A. — Regg. Romualdus a S. Maria I 95. Robolini Notizie III 184. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 686 n. 9966a. JL. 15988.

Monasterium s. Mariae Theodotae.

Lubin p. 281. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 131 sq. — Robolini Notizie I 77. 157 sq. — C. Merkel in Atti della R. Accademia dei Lincei Ser. V t. III (1896) p. I 175 sq. — H. Grasshoff Langobardisch-fränkisches Klosterwesen in Italien (Göttingen 1907) p. 30. — K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 43 sq.

De primordiis celeberrimi monasterii s. Mariae Theodotae sive Theodotis, quod saec. XI nomen accepit Pusterulae, vulgo *della Pusterla*, scriptores inter se discordant, quamquam eiusdem monasterii privilegia docent, a Gregorio id fuisse conditum. Certe iam saec. VII exstitit, ut Pauli diac. Hist. gentis Langobardorum lib. V c. 37 docemur, qui narrat, Cunincpert regem Theodotem puellam, ex nobilissimo Romanorum genere ortam, postquam cum ea concubuit, in monasterium, quod de illius nomine intra Ticinum appellatum est, misisse. Superest autem epitaphium Theodotae abbatissae, nunc in Musaeo civitatis custoditum (edd. Romualdus a S. Maria I 131 = Muratori Ann. ad a. 700; Oltrocchi Hist. Mediol. Lig. p. 580 sq. = Robolini Notizie I 162; Def. et Gius. Sacchi Antichità romantiche d'Italia I (Milano 1828) 258 sq.; Troya Cod. dipl. Longob. III 66 n. 375). Monasterium Theodotae, quod moniales secundum b. Benedicti regulam rexerunt, olim inter abbatias regales celebrabatur, innumeris fere imperatorum et regum privilegiis honestatum. Recensetur insuper a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 117):

„Ecclesia regalis sanctae Mariae Theodotae XII imperiales".

Denique Sixtus IV a. 1479 monasterio Theodotae omnia privilegia et immunitates, quibus monasterium Senatoris usum est, indulsit, concedens monialibus facultatem ad alterum monasterium se transferendi, ita ut deinceps utrumque monasterium velut unum haberetur (ed. Margarini Bull. Cas. II 374 n. 356).

Chartae monasterii Theodotae sive Pusterulae maxima ex parte Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — Monastero della Pusterla) adservantur, praeter diplomata imperatorum et regum et Gregorii IX privilegium a. 1235 april. 2, quae in bibliotheca Ambrosiana exstant. De antiquo tabulario monasterii cf. S. Capsoni Rhapsodia Ticinensis vol. I, s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 91, ubi diplomata monasterio Pusterulae concessa recensentur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib. (Fondo di religione — R. Papien. mon. ss. Mariae et Aureliani . . fundatio, libertates, status . . a. 1682).
C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

*1 *Guastalla (1106 oct.)*

Paschalis II, Berta abbatissa monasterii Theodotae lamentationem faciente de hominibus Widonis ep. Papien., qui suos homines de loco Zenevredi *(Zenevreto)* pignorarunt, praecipit eidem episcopo, ut omnia pignora praedictae abbatissae reddat.

Laud. in charta a. 1140 ian. 11 (ed. A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi in Bibl. stor. subalp. XLVII 292 n. 204). — Reg. JL. —.

*2 *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 14 et in Gregorii IX privilegio a. 1235 april. 2. — Reg. Romualdus a S. Maria I 132. JL. —.

*3 *(1145—53)*

Eugenius III definit controversiam inter (Imeldam) abbatissam et sorores s. Mariae mon. Theodotae ex una parte et R. archipresbyterum de burgo s. Donnini ex altera super ecclesia s. Mariae ipsius burgi, amicabili compositione, ita quod, cum presbyter in ipsa ecclesia fuerit ordinatus, archipresbytero praesentetur; archipresbyter vero ei animarum curam committat; presbyter autem generale interdictum et sententiam archipresbyteri suscipiet ac servabit et ecclesiae suae quartam partem oblationum exhibebit, sed in ecclesia s. Mariae vel persona presbyteri archipresbyteri s. Donnini nihil aliud disponendi vel exigendi facultatem habebunt.

Laud. in n. 9. 11. 12. — Reg. JL. —.

*4 *(1154—59)*

Hadrianus IV confirmat compositionem ab Eugenio III factam *(n. 3)*.

Laud. in n. 9. 11. 12. — Reg. JL. —.

*5 *(1159)*

Willelmus card. et S. R. E. legatus ad (Fridericum I) imperatorem et totius Lombardiae committit Syro praeposito s. Syri et mag. Iacobo canonico s. Syri et s. Mariae de Foro praeposito nec non et Willelmo Liberello iudici causam inter Albertum abbatem eccl. s. Petri in Coelo aureo et Ymeldam abbatissam mon. s. Mariae Theodotae de terra, quae erat in campanea Ticinen. civitatis ad locum ubi dicitur Cerredello, audiendam et definiendam.

Laud. in charta iudicum a. 1159 aug. 27 (autogr. est Mediolani in R. archivo). — Reg. JL. —.

*6 *(1167—69)*

Alexander III committit G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato, causam, quae inter C(aeciliam) electam s. Mariae Theodotae et D(odam) monialem praefati monasterii de electione ecclesiae vertitur, audiendam.

Laud. in n. 7. — Reg. JL. —.

Galdinus Dodam monialem ab Octaviano maledictam i. e. consecratam deposuit, Caeciliam vero, quia auctoritate et suggestione schismaticorum electa fuit, ab abbatiae administratione cessare praecepit, sororibus iniungens, ut aliquam personam idoneam, discretam et honestam unanimiter eligerent. Sorores vero Caeciliam in

abbatissam suam communiter et concorditer elegerunt et, ut electionem confirmaret, ab Alexandro III suppliciter et devote suis litteris postularunt. Libellus supplex monialium desideratur. Conf. etiam H. Kalbfuss in Quellen und Forschungen XV (1912) 77 n. 14.

7 *Benevento (1167—69) oct. 9*

Alexander III C(aeciliae) electae s. Mariae Thodotae: petentibus sororibus monasterii et suggerente G(aldino) Mediolanensi archiep., cui causam inter eam et D(odam) monialem de electione commisit *(n. 6)*, confirmat electionem eius, licet multum praefatae sorores a semita rectitudinis et veritatis declinaverint; mandans ei, quatenus regimen eiusdem abbatiae incunctanter assumat et ad observantiam monastici ordinis, religionis et honestatis ferventer intendat. — Ex litteris. Dat. Benevent. 7 id. oct.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 215 n. 208 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 668 n. 7652a ad oct. 10. JL. 11440.

Littera clausa.

8 *Tusculanum (1180) iul. 13*

Alexander III (Oberto) Terdonen., T(edaldo) Placentin., O(ffredo) Cremonen. et B(ernardo) Parmen. epp. et canonicis s. Donnini: conquerente V(aleria) abbatissa mon. Theodotae, quod quidam parochiani ipsorum possessiones monasterii per quasdam personas quondam intrusas occupaverint, praecipit, quatenus parochianis suis districte mandent, ut ipsas memorato monasterio sine difficultate restituant et in pace dimittant, quia, dum esset Venetiis, venditiones, infeudationes nec non etiam alienationes alias de possessionibus ecclesiarum a schismaticis factas, de consilio episcoporum et assensu F(riderici) imp. cassavit; quodsi facere forte noluerint, eos, remoto appellationis obstaculo, excommunicationis vinculo astringant. — Dilecta in Christo. Dat. Tusculan. 3 id. iulii.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 281 n. 304 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 671 n. 8124a ad a. 1171—72. JL. 13685.

Autographum praebet „G. Parmen. epp."

9 *Tusculanum (1180) oct. 20*

Alexander III abbatissae et sororibus mon. s. Mariae Theodotae: confirmat compositionem Eugenii pp. *(n. 3)* pro controversia, quae inter eas et b. m. R. archipresbyterum de burgo s. Dompnini super ecclesia s. Mariae ipsius burgi emerserat, quam utique compositionem Hadrianus pp. postmodum confirmavit *(n. 4)*. — Relatum est nobis. Dat. Tusculan. 13 kal. nov.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 274 n. 290 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 669 n. 7970a ad a. 1170—72. JL. 13515 ad a. 1170—80.

10 *Velletri (1182—83) mai. 17*

Lucius III Placentin., Parmen., Cremonen. et Terdonen. epp. et praeposito et canonicis s. Domnini: conquerentibus abbatissa et sororibus s. Mariae Theodotae, quod D(oda) qd. intrusa ipsius monasterii de praediis eius sine conscientia et assensu conventus quibusdam vendendo et infeudando concessit et Caecilia, quae illi successit, similiter aliqua dedit et confirmavit, mandat, quatenus parochianos suos districtius moneant, ut quae illis a praefata D(oda) sine assensu capituli concessa sunt vel a Caecilia confirmata, monasterio sine

difficultate restituant; quodsi facere forte noluerint, eos, appellatione remota, excommunicationis vinculo innodent. — Dilectarum in Christo. Dat. Velletr. 16 kal. iun.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 299 n. 329 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 679 n. 9518a. JL. 14776.

11 *Velletri (1182—83) mai. 18*

Lucius III abbatissae et sororibus mon. s. Mariae Theodotae: confirmat compositionem Eugenii pp. *(n. 3)* pro controversia, quae inter eas et b. m. R. archipresbyterum de burgo s. Donnini super ecclesia s. Mariae ipsius burgi emerserat, quam utique compositionem Hadrianus *(n. 4)* et Alexander *(n. 9)* postmodum confirmarunt. — Relatum est nobis. Dat. Velletr. 15 kal. iun.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 300 n. 330 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 679 n. 9519a. JL. 14778.

12 *Verona (1184) nov. 8*

Lucius III (Tedaldo) Placentin. ep. et (Petro) praeposito s. Antonini de Placentia, subdiac. suo: committit causam inter abbatissam mon. Theodotis et praepositum et canonicos de burgo s. Donnini, qui sacerdotem de cappella abbatissae, quae in memorato burgo sita est, iniuriose expellere praesumpserunt, supra id, quod in scriptis authenticis Eugenii *(n. 3)*, Hadriani *(n. 4)* et Alexandri *(n. 9)* ipsis legitur attributum, sibi usurpare temptantes, sublato appellationis obstaculo, terminandam. — Ex parte dilectae. Dat. Veron. 6 id. nov.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 319 n. 356 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 681 n. 9717a. JL. 15313 ad a. 1184—85.

Petrus Diani praepositus s. Antonini de Placentia iam a. 1185 card. diac. s. Nicolai in carcere Tulliano renuntiatus est, itaque rescriptum nostrum ad a. 1184 pertinet.

**13* *(1184—85)*

Lucius III mandat Lanfranco Papien. ep., ut omnes sanctimoniales mon. Theodotae ex parte Anastasiae abbatissae ex nomine designatas ad ipsius abbatissae oboedientiam debitam exhibendam, dilatione et appellatione remota, per censuram canonicam compellat.

Laud. in notitia de re a. 1185 april. 10 edita (apogr. s. XIII in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

Lanfrancus ep. Valeriam qd. mon. Theodotae abbatissam, quae manum oboedientiae Anastasiae abbatissae praestare noluit, excommunicavit eamque in contumacia perdurantem secundum mandatum Lucii III a praedicto monasterio removit.

14 *Verona 1185 mai. 20*

Lucius III Anastasiae abbatissae etc.: ad exemplar Eugenii *(n. 2)* suscipit mon. b. Mariae Theodotae sub apost. protectione, et confirmat quae ab imperatoribus vel regibus seu etiam a Gregorio, ipsius loci fundatore, donata sunt, et possessiones propriis expressas vocabulis et iura, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae veteris apost. sedi annis singulis persolvendo. — Ex-

pedit apostolicae. Ego Lucius etc. Subscr. 11 card. Dat. Veronae 13 kal. iun., ind. 3, pont. n. a. 4.

B s. XVII (Exc.). C ad f. 574 Reg. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 132. Robolini Notizie III 178 ex C. JL. —.

**15* *(1181—85)*

Lucius III confirmat electionem abbatissae mon. s. Mariae Theodotae.

Laud. in n. 20. — Reg. JL. —.

16 *Verona (1186—87) mai. 23*

Urbanus III Placentin., Parmen., Cremonen. et Terdonen. epp. et praeposito et canonicis s. Domnini: mandat, quatenus parochianos suos districtius moneant, ut quae illis a D(oda) qd. intrusa mon. s. Mariae Theodotae sine assensu capituli concessa sunt vel a Caecilia confirmata, monasterio sine difficultate restituant; quodsi facere forte noluerint, eos, appellatione remota, excommunicationis vinculo innodent *(ut n. 10)*. — Dilectarum in Christo. Dat. Veron. 10 kal. iun.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 337 n. 383 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 685 n. 9914a. JL. 15861.

17 *Verona (1186—87) mai. 30*

Urbanus III praeposito Placentin. et presbytero Arditioni ss. Apostolorum (de Placentia): conquerentibus A(nastasia) abbatissa et monialibus s. Mariae Theodotae, quod fratres militiae Templi apud Carroblum commorantes quandam earum terram iniuste detineant et reddere contradicant, mandat, quatenus fratres ipsos monere et inducere procurent, ut terram reddant vel, si in iudicio duxerint contendendum, causam sine appellationis obstaculo fine canonico decidant. — A. dilecta. Dat. Veron. 3 kal. iun.

A. — Ed. Sickel Mon. graph. I tab. 19 (ubi imago rescripti). — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 685 n. 9916a. PflugkH. Iter p. 308 n. 834. JL. 15865.

Carroblum, hodie *Carrobio*, in dioecesi Papiensi haud longe ab oppidis Valera Fratta et Bolognola situm est.

**18* *(1185—87)*

Urbanus III confirmat electionem abbatissae monasterii s. Mariae Theodotae.

Laud. in n. 20. — Reg. JL. —.

19 *Fornovo 1187 nov. 30*

Gregorius VIII Terdonen. et Placentin., Cremonen. et Parmen. epp. et canonicis s. Donnini: conquerente A(nastasia) abbatissa, praecipit, quatenus parochianis suis, quos eis constiterit possessiones monasterii Theodotae per intrusas habuisse vel alias illicite detinere, districte mandent, ut ipsas memorato monasterio sine difficultate restituant et in pace dimittant; quodsi facere forte noluerint, eos, remoto appellationis diffugio, excommunicationis vinculo astringant *(ut n. 8)*. — Dilecta in Christo. Dat. ap. Forum novum 2 kal. dec. ind. 6.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 353 n. 405 ex A. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 65. JL. 16077.

**20* *(1192)*

Celestinus III, nuntio abbatissae s. Mariae Theodotis a sese postulante confirmationem ipsius abbatissae, per b. m. Urbanum *(n. 18)* et Lucium *(n. 15)* suis litteris confirmatae, M. vero nuntio eiusdem monasterii monialium plura in eandem abbatissam proponente, concedit abbatissae et monialibus I(ohannem) tit. s. Clementis presb. et G(regorium) s. Mariae in Aquiro diac. card. auditores in causa de electione abbatissae coram se vertente.

Laud. in n. 21. — Reg. JL. —.

21 *Roma S. Pietro 1192 iun. 4*

Celestinus III Vercellen. ep. et priori Mortarien.: mandat, quatenus accedentes ad monasterium s. Mariae Theodotis, quicquid in abbatissam vel sorores viderint corrigendum, omni dilatione et appellatione remota, regulariter corrigant et eandem abbatissam, si viderint removendam, removeant, et si eam confirmandam noverint, eam confirment. — Cum nuntius. Dat. Romae ap. s. Petrum 2 non. iun. pont. n. a. 2.

B s. XIII. B s. XIV. — Ed. PflugkH. Acta III 385 n. 450 ex B. — Reg. JL. 16894.

**22* *(1195)*

Celestinus III mandat Ghigoni mon. s. Maioli de Papia priori et Zenoni Papien. archipresbytero, ut ad monasterium Theodotae pariter accedant et moniales interrogent, si aliquid de expensis, quae factae fuerant in causis, quas habuerat Anastasia abbatissa cum Caecilia, petere voluerint.

Laud. in charta Ghigonis et Zenonis a. 1195 dec. 19 (autogr. in R. archivo Mediolanensi). — Reg. JL. —.

23 *Laterano 1196 iun. 21*

Celestinus III archipresbytero et priori s. Maioli Papien.: committit eorum sollicitudini usque ad biennium monasterium Theodotae, quod occasione discordiae, quae inter A(nastasiam) abbatissam et moniales hactenus versatur, non potest sine difficultate emendari, ut debeant in ipso ad reformationem regulae b. Benedicti corrigenda corrigere et in melius reformare. — Cum immineat. Dat. Lat. 11 kal. iul. pont. n. a. 6.

A. [C ad f. 575 Reg. ad a. 1188]. — Ed. PflugkH. Acta III 404 n. 481 ex A. — Regg. Romualdus a S. Maria I 132 ad a. 1188. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 68. JL. 17407.

Monasterium b. Mariae et s. Aureliani q. d. Senatoris.

R. Papien. monasterii ss. Mariae et Aureliani . . fundatio, libertates, status . . a. 1682, ms. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. della Pusterla). — Monastero del Senatore, ms. s. XVII in: Chiese e conventi di Pavia, ms. Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 323. — Lubin p. 279. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 91 sq. — Robolini Notizie I 179 sq. — K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 41 sq.

Monasterium b. Mariae et s. Aureliani a. 714 a Senatore, filio Albini, unde saepius monasterium Senatoris appellari consuevit, conditum et immediate Romanae ecclesiae subiectum esse, ipsa fundationis charta narrat (edd. Lupi

Cod. dipl. Berg. II 815 = Troya Cod. dipl. Longob. III 163 n. 401; Cod. dipl. Langob. c. 9 n. 2; A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi in Bibl. stor. subalp. XLVII 1 n. 1; cf. Langob. Regesten in N. Archiv III 246 n. 49). Sed caveant lectores ab antiquis huius monasterii monumentis, quae prorsus ficticia esse constat (cf. n. †1. 2). Quamobrem notitiae quoque fidem negamus, quam apud Romualdum a S. Maria I 91 legimus, a. 729 Gregorium II pontificem et Liutprandum regem Langobardorum monasterium Senatoris cum sanctimonialibus eiusdem sub pontificali regalique protectione suscepisse. Monasterium fuit monialium ex ordine s. Benedicti, quae privilegia habuerunt a Lothario I, Ludovico II, Carolomanno, Berengario I, Hugone et Lothario (deperd.), Lothario a. 947 (Cod. dipl. Langob. c. 993 n. 581), Berengario et Adalberto a. 951 (Böhmer Reg. Kar. 1432), Heinrico III a. 1054, Friderico I a. 1161 et a. 1165 (Stumpf Regg. 2450. 3903. 4541a).

Tabularium monasterii Senatoris est hodie in R. archivo Mediolanensi (Fondo di religione — Mon. del Senatore). Conf. S. Capsoni Rhapsodia Ticinensis vol. I, s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 91.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditum; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = „Monastero del Senatore" in: Chiese e conventi di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 323.
E = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, ib., Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.
F = Io. Petri Puricelli Miscellanea, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. T 177 sup.
G = Cornelii Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. II, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 2; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.
H = Scipionis Maffei Schedae, busta III, s. XVIII, Verona Bibl. capitolare (MLI).
I = Syri Capsoni Rhapsodia Ticinensis vol. I, s. XVIII, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Pavesi 91; cf. supra p. 170.
K = Siro Comi Sunto dei diplomi, s. XVIII ex., ib., Ms. Pavesi 272.

†1 *Roma 1001*

Silvester II Ottoni imperatori: nuntiat, se monasterium, quod Senator in honore b. Mariae Papiae construxit, apost. ditioni deditum, eo tenore, ut pro tempore abbatissam ex eadem congregatione electam ipse consecraret et ab omni malorum hominum locum molestatione defenderet, per interventum Widonis ep. ecclesiae s. Syri concessisse, non ad dominium per subiectionem neque per extraneam dominationem nec per aliquam conditionem, sed ad solam consecrationem et defensionem; si autem praefatus (Ticinen.) ep. vel aliqui sui successores aliter fecerint, statim monasterium apost. consecrationi et imperiali defensioni revertatur; rogat, ut hanc constitutionem corroboret imperiali praecepto. — Pastorali cura. Silvester ss. Scr. p. m. Petri scriptoris S. R. E.; confirmatum p. m. Gregorii chartarii s. apost. sedis. Actum hoc Romae a. d. inc. 1001, ind. 13, a. vero pont. Silvestri univ. pp. 4.

B s. XI ex. B s. XII. [B s. XIII. 2 B s. XIX. E ad f. 587. F f. 86. H]. — Edd. Muratori Antiq. V 991 ex B = Olleris Oeuvres de Gerbert p. 167 n. 9, = Migne CXXXIX 285 n. 16. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 21 n. 4 ex A. — Regg. J. CCCLXXVI. JL. †3939 ad a. 1001—1003.

Spurium.

†2 *Laterano (1062—72) april. 26*

Alexander II: petente Lucia abbatissa mon. Senatoris in honore b. Mariae constructi, confirmat, sicut Senator constituit, ne ulla abbatissa illic ordinetur, nisi quam secundum regulam b. Benedicti universa ex eadem congregatione congregatio elegerit, et res, quas Senator ibi ordinavit, statuens, ne Ticinensis ep. aliquam molestiam inferat nec ullum dominium vel aliquam subiectionem inde habeat nec etiam celebrandi aliqua officia intra teneatur monasterium; confirmat possessiones nominatim illustratas. — Quoniam universae. Ego Alexander etc. Scr. p. m. Iohannis scriptoris S. R. E.; confirmatum p. m. Gregorii ep. et card. s. apost. sedis. Subscr. 4 card. Dat. Lat. 6 kal. mai., a. pont. autem Alexandri pp. 12, a. d. inc. 1061, ind. 13.

[C dep. ex apogr. a. 1256 aug. 10 =] C¹ f. 176 Reg. Insert. privilegio Caroli II regis Hispaniae a. 1673 feb. 13 (ex apogr. a. 1446 oct. 5 ex apogr. a. 1286 et a. 1287) [B a. 1684], et apogr. a. 1683 iul. 19 in Ticinen. XIX 2 (ex apogr. a. 1446 oct. 5). [D. E ad f. 587. G f. 256. I. K]. — Edd. Muratori Antiq. V 993 = Migne CXLVI 1421 n. 149. — Regg. Robolini Notizie II 158 sq. 221. III 57. J. CCCXCI. JL. †4752 ad a. 1062—73.

Spurium.

*3 *(1102)*

Coram Bernardo card., apost. sedis legato, causa de Lucia intrusa agitur.

E f. 582' Reg. — Reg. Robolini Notizie III 228. JL. —.

*4 *(1105)*

Paschalis II delegat Guidonem ep. Papien., ut causam de Lucia intrusa decidat.

D et E f. 582' Reg. — Regg. Robolini Notizie III 230. Magani Cronotassi p. 47. JL. —.

Guido ep. deposuit Luciam, Otta abbatissa restituta.

*5 *(1145—52)*

Eugenius III scribit abbatissae mon. Senatoris de querela G(uilelmi) Terdonen. ep.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *Segni (1152) mart. 18*

Eugenius III (Imeldae) abbatissae mon. Senatoris: mandat, quatenus ita de cetero homines suos, qui in cella s. Hylarii Viqueriae *(Voghera)* morantur, ab hac temeritate cohibeat, ut illos, qui a G(uilelmo) Terdonen. ep. censura fuerint ecclesiastica innodati, ad officia divina recipere nullo modo praesumant; mandat praeterea, quatenus in praesentia G. abbatis de Civitacula eidem episcopo super molendino quodam iustitiae complementum exhibeat.

v. Tortona, Episc. (JL. —).

7 *Tusculanum (1170—80) dec. 31*

Alexander III (Omeliae) abbatissae mon. Senatoris: suscipit hospitale de Staphulo et pontem cum eorum pertinentiis sub apost. protectione; confirmat

vero hospitale cum pertinentiis suis monasterio Senatoris. — Officii nostri. Dat. Tusculan. 2 kal. ian.

A. — Edd. Gött. Nachr. 1902 p. 158 n. 11 ex A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 176 n. 122 ex A. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 64. JL. 13540.

Domus hospitalis de Staphulo, hodie *Staffora*, in episcopatu Tortonensi sita est (cf. n. 8).

**8 (1182)*

Lucius III committit Bonifatio ep. Novarien. causam, quae inter Terdonen. ep. et abbatissam ac moniales mon. Senatoris Papiae super ponte Stafulae et inibi habitantium iurisdictione vertitur, audiendam.

Laud. in attestationibus iussu Bonifatii ep. Terdonen. de re a. 1183 feb. 21 et a. 1183 mai. 11 factis (edd. Manfredi Storia di Voghera [1] p. 185; [2] p. 100; Legé et Gabotto Documenti degli archivi Tortonesi relativi alla storia di Voghera (Bibl. stor. subalp. XXXIX) p. 46 n. 24; cf. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 200 sq. n. 143. 144. 145. 147). — Reg. JL. —.

9 Segni (1183) iul. 9

Lucius III B(onifatio) Novarien. ep. et priori Mortarien.: conquerente Omelia mon. Senatoris abbatissa, quod cappellam quandam (s. Hylarii) cum adiacente parochia monasterium Senatoris in loco Vogueriae *(Voghera)* ab antiquo possederit, quam b. m. Obertus qd. Terdonen. ep. in quaestionem deducens, eam pendente lite propria parochia spoliavit, vi tandem et metu intemptatae comminationis efficiens, ut cappellanus eiusdem loci non nisi clausis ianuis divina ibi audeat officia celebrare; mandat, quatenus (Hugone) Terdonensi ep. super violentia, quam praedecessor eius fecerat, requisito, eum moneant, ut vel cappellam ipsam praedictae abbatissae cum integritate parochiae in pace restituat vel facturus et recepturus iustitiam ad praesentiam suam canonice vocatus accedat. — Dilecta in Christo. Dat. Sign. 7 id. iul.

A. — Edd. PflugkH. Acta III 307 n. 337 ex A. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 232 n. 148 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 680 n. 9557a. JL. 14897.

Verba „B. Novarien. ep. et dilecto filio . . priori Mortarien." ab alia manu deleta sunt, substituto verbo „Vercellen."; cf. Mon. s. Mariae Theodotae n. 21. Probabile igitur est, idem rescriptum altera vice (a. 1192) Vercellensi episcopo missum esse.

10 Laterano 1195 nov. 13

Celestinus III (Omeliae) abbatissae mon. Senatoris Papien.: statuit, ut rustici monasterii in episcopatu Terdonensi, qui propter maximam loci distantiam divinorum defectum saepius patiuntur, sint amodo parochiani cappellae s. Hylarii (Viqueriae), salvo in omnibus iure monasterii. — Ex parte tua. Dat. Lat. id. nov. pont. n. a. 5.

B s. XIII. [D. E f. 583' Reg.]. — Edd. Gött. Nachr. 1902 p. 167 n. 22 ex B. Cavagna Sangiuliani Documenti Vogheresi (Bibl. stor. subalp. XLVII) p. 278 n. 189 ex B. — Regg. Robolini Notizie III 201 not. 1. IV p. I 71 sq. PflugkH. Iter p. 332 n. 979. JL. 17293.

Monasterium s. Mariae Veteris sive de Storiis.

Lubin p. 279. — Robolini Notizie I 124. 154.

Monasterium s. Mariae Veteris sive de Storiis, vulgo *delle Stuore*, quod a. 1567 translatum est in monasterium s. Mariae Venationum, vulgo *delle Cacce*, valde antiquum est. Templum vero s. Mariae Veteris a. 1577 solo aequatum est, ut eius loco palatium episcoporum ampliaretur. Rexerunt olim moniales ordinis s. Benedicti, quae remanserunt in novo monasterio usque ad suppressionem.

Celestini III privilegium (n. 1), quod Hieronymus Bossi olim in archivo episcoporum vidit, nos frustra quaesivimus.

C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.

**1* *1192*

Celestinus III suscipit monasterium Vetus sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis.

C f. 439 Exc. — Reg. Robolini Notizie III 195 ex C. JL. —.

Monasterium b. Mariae et s. Martini foris portam.

Lubin p. 280. — Romualdus a S. Maria Flavia Papia sacra I 31 sq. — Robolini Notizie I 215 sq. II 281 sq.

Monasterium monialium s. Martini foris portam a Lothario I imperatore et Ermengarda regina eorumque filiis Ludovico et Lothario exstructum (cf. Ottonis III diploma a. 998 oct. 6) et a Theophania imperatrice, Ottonis II coniuge, instauratum est (cf. n. 1), quod a. cr. 1100 monasterio s. Mariae, vulgo *delle Cacce*, addictum esse, Hieronymus Bossi autumat. Moniales praeter privilegia Iohannis XIII et Urbani III diplomata habuerunt ab Ottone III a. 998 et a Conrado II a. 1026 (Mon. Germ. Dipl. II 730 n. 304; IV 70 n. 59) et ab Heinrico III a. 1045 (teste Bossio). Monasterium, quod iuris olim fuit Romanae ecclesiae (cf. n. 3), suppressum est a. 1799.

Privilegia, quae sequuntur, olim in archivo monasterii s. Mariae Venationum, vulgo *delle Cacce*, hodie Mediolani in R. archivo inveniuntur. Frustra vero quaesivimus *Registrum s. Mariae Venationum*, quod Romualdus a S. Maria adhibuit.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Girolamo Bossi Notizie delle chiese e monasteri di Pavia, s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Pavesi 182; cf. supra p. 170.
D = Syri Capsoni Rhapsodia Ticinensis vol. I, s. XVIII, ib., Ms. Pavesi 91; cf. supra p. 170.
E = Agliardi Diplomi e bolle, s. XVIII, Bergamo Bibl. civica.

1 *Laterano 972 april. 20*

Iohannes XIII Hepiphaniae augustae imperatrici: decernit mon. Dei et b. Mariae et s. Martini situm non longe a Ticinen. civitate prope portam q. d. Aureliana atque Palatina, quod ipsa imperatrix modo aefidiciis renovavit et auxit monacharumque [aggregatione] sub Adeleidae abbatissae regulari institutione excoluit et ex propriis rebus ditavit, sub patrocinio et tuitione S. R. E. permanendum; concedit abbatissae et ceteris monialibus electionem sacerdotum in eodem monasterio et in ceteris ecclesiis ibidem pertinentibus et ius eligendi abbatissam. — Quoniam concedenda sunt. Scr. p. m. Stephani scrin. S. R. E., in m. april., ind. 12 (*l.* 15). Dat. Lat. 12 kal. mai. p. m. Widonis ep. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. n. Iohannis ss. ac religiosissimi XIII pp. 7, imp. v. d. Ottonis maioris 11, iunioris autem 5, in mense et ind. ss.

B s. XI. [C f. 432 et f. 474 Reg. D Exc. E]. — Ed. Cod. dipl. Langob. c. 1275 n. 733 ex B. — Regg. Romualdus a S. Maria I 32 ex registro s. Mariae Venationum p. 3. Robolini Notizie II 283. 284. Cod. dipl. Langob. c. 1782 ut spurium. J. 2881. JL. 3760.

De fide non dubito. — Conf. etiam Iohannis XIII bullam a. 972 april. 24 monasterio s. Salvatoris concessam (supra p. 204 n. 1).

**2* *(1185)*

[Lucius] III delegat Lanfrancum Papien. ep., ut decidat causam, quae inter Odelindam abbatissam et moniales mon. s. Mariae et Iohannem rectorem eccl. s. Martini de Oliva et Bernardum archipresbyterum s. Petri de Chiasteggio, qui iuri patronatus abbatissae se subtrahere conabantur, vertitur.

Laud. in sententia a Lanfranco ep. prolata (cf. Romualdus a S. Maria I 32. Robolini Notizie III 179 ex C f. 433 = Magani Crònotassi p. 55). — Reg. JL. —.

3 *Verona 1186 mart. 3*

Urbanus III Oldelengae abbatissae etc.: ad exemplar Iohannis pp. *(n. 1)* suscipit mon. s. Mariae foris portam, quod b. Petri iuris exsistit, sub apost. protectione; confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et facultatem liberam clericos vel sacerdotes idoneos in monasterio vel ecclesiis ad id spectantibus eligendi; concedit ius eligendi abbatissam, cui facultas sit praesulem catholicum adeundi, qui tam abbatissae quam ceteris sororibus munus consecrationis, oleum sacrum, chrisma seu consecrationes altarium vel basilicarum et ordinationes clericorum absque ulla pretii datione impendat, et sepulturam liberam; confirmat libertates et immunitates ac rationabiles consuetudines et dignitates in ecclesia s. Mariae hactenus observatas. — Quotiens a nobis. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Transmundi S. R. E. notarii, 5 non. mart., ind. 4, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A. [B a. 1348. C f. 432 Reg. D Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 159 n. 13 ex A. — Regg. Romualdus a S. Maria I 32 ad a. 1185. Robolini Notizie III 181 ex C. J. 9801. JL. 15538.

Domus hospitalis in prato Ticini iuxta Papiam.

De nosocomiis intra et extra civitatem Papiensem sitis cf. Librum de laudibus civitatis Ticinensis auctore anonymo (cf. Muratori Scr. [1] XI 16; [2] XI 16 sq.; Robolini Notizie IV p. II 127 sq.). Haec domus hospitalis eadem esse videtur ac nobilissimum illud hospitale ultra Ticinum, quod dicebatur s. Mariae de Betleem, de quo loquitur Romualdus a S. Maria I 100 sq.; cf. A. Cavagna Sangiuliani in Bollett. stor. Pavese I (1893) 329 sq.

Chartae, quae ad hanc domum hospitalem pertinent, in R. archivo Mediolanensi inveniuntur, ubi Honorii III et Gregorii IX privilegia vidimus, quibus Alexandri III et Innocentii III privilegia confirmantur. Ottonis IV diploma a. 1210 april. hospitali s. Mariae de Betleem indultum BF. 387 in archivo episcopali habetur.

**1* *(1159—81)*
Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. in privilegiis Honorii III a. 1224 iul. 27 et Gregorii IX a. 1235 sept. 25. — Reg. JL. —.

Civitas Papiensis.

(Clerus et populus)

De archivo civitatis, quod nunc custoditur in Musaeo civitatis, cf. C. Terenzio L' archivio municipale di Pavia (Pavia 1859) et Gött. Nachr. 1902 p. 135.

1 *(878)*
Iohannes VIII Iohanni ep. Ticinen.: mandat, ut Gotfredum, filium Iohannis comitis palatii, et Isebertum subdiac. atque Heribaldum notarium, filium Garibaldi, qui filii Ragiberti iudicis nuptam Gausildam contra canonum et legum auctoritatem per vim abstulerunt, omni christiana communione privare non differat, donec legaliter emendent, quod nequiter perpetrare ausi sunt.

v. Episc. n. 8.

2 *880 nov.*
Iohannes VIII Salomoni procuratori Papiae: praecipit, ut monachos Rodoaldum et Warlenum, quos a liminibus Apostolorum ad suum monasterium (Pultariense) revertentes et simpliciter per viam gradientes comprehendere ausus fuit et in custodia retinere, sine omni mora et dilatione dimittat cum omnibus suis reverti ad suum monasterium sanos atque illaesos; si hoc continuo non emendaverit, a perceptione corporis et sanguinis Iesu Christi et introitu ecclesiae eum se prohibiturum esse nuntiat. — Apostolica tibi. Dat. m. nov. ind. 14.

Reg. Iohannis VIII ep. 267. — Edd. Carafa Epp. decr. III 479 n. 257. Mansi XVII 191 n. 257. Migne CXXVI 916 n. 304. — Regg. J. 2551. JE. 3330.

De re cf. Milano, Archiepisc. n. 79.

3 *Laterano (1105) iun. 24*

Paschalis II clero et populo Papien.: scribit de dissensionibus inter b. Syri ecclesiam et s. Petri mon. q. d. Coelum aureum super interpretatione privilegiorum sedis apost. ecclesiae Papiensi indultorum; damna, quae occasione huius dissensionis b. Petri coenobio illata sunt, emendare iubet.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 12.

4 *Cassino (1106) april. 29*

Paschalis II Gu(idoni) ep. et clericis Ticinen. eccl.: reprehendit eos propter caedes; iterata praeceptione *(n. 3)* mandat rapinas ad plenum emendari etc.

v. Mon. s. Petri in Coelo aureo n. 13.

†5 *(1132)*

Innocentius II Ticinen. clero et universo populo: mandat, ut, Ticinensi ecclesia Bernardi ep. obitu viduata, uterque electus removeatur etc.

v. Episc. n. 35.

**6* *Milano 1160 mart. 12*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat inter alios rectores et consules Papiae.

v. Liguria n. 36 (supra p. 9).

**7* *(1173—76)*

Alexander III committit Terdonensi et Astensi epp. causam matrimonii inter neptem M. de Siclerio et filium R. Canis audiendam.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

8 *Anagni (1173—76) nov. 12*

Alexander III (Petro) Papien. ep.: scribit de causa matrimonii inter neptem M. de Siclerio et filium R. Canis, quam ab examine eius ad audientiam suam appellatione prolatam Terdonensi et Astensi epp. commisit *(n. 7)*.

v. Episc. n. 39.

9 *(1169—78)*

Alexander III (Petro) Papien. ep.: scribit de puella, de cuius matrimonio inter Siclerios et Canes, cives Papienses, quaestio ventilatur.

v. Episc. n. 41.

10 *(1177—81)*

Alexander III consulibus Papien.: praecipit, quatenus de decimis vel de ecclesiasticis negotiis de cetero se intromittere nullatenus praesumant, sed ea episcopo et aliis personis ecclesiasticis tractanda et iudicanda sine contradictione qualibet relinquant. — Relatum est.

Coll. Paris. II t. 56 c. 12. Coll. Lips. XXII c. 4. Comp. I lib. II t. 1 c. 4. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 77 = Mansi XXI 1084. Friedberg Quinque compilationes p. 12. — Regg. J. 9109 et JL. 14047 ad a. 1159—81.

11 *(1173—81)*

Alexander III ep. Papiensi: mandat, quatenus causam inter A. de Plano et G. de Betolio secundum attestationes, quas P(etrus) tit. s. Susannae presb. card. sigillo suo munivit, remoto appellationis obstaculo, concordia vel iustitia mediante decidat.

v. Episc. n. 47.

12 *(1159—81)*
Alexander III Papiensi ep.: scribit de H(ugone) Alberici, Papiensi cive.
v. Episc. n. 48.

**13* *(1191—97)*
Celestinus III anathemati subicit consules Papienses, qui Lanfrancum ep. ex civitate expulerunt.
v. Episc. n. 62.

Ecclesia s. Michaelis de Basao.

Recensetur a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 117):
„Ecclesia sancti Michaelis de Basao cereum I cum denario I Mediolanensi".
Sed nullam circa hanc ecclesiam habemus notitiam.

Monasterium de Barona.

Quae de hoc Cisterciensium monasterio scimus, ex Celestini III privilegio, quod sequitur, habemus. Conditum fuit a Nicolao, cive Papiensi, in loco Barona iuxta flumen q. d. Olona, non ut Lubin p. 42 falso contendit, haud longe ab oppidis Casalpusterlengo et Codogno (in Laudensi episcopatu) sito. De eo cf. Janauschek Orig. Cistercien. p. 216 n. 558.

Celestini III privilegium est in R. archivo Mediolanensi.

B = Cop. Milano Arch. di stato.

1 *Laterano 1192 april. 18*
Celestinus III abbati etc.: suscipit mon. de Barona sub apost. protectione, et confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cistercien. fratrum in eodem loco institutum et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Celestinus etc. Subscr. 12 card. Dat. Lat. p. m. Egidii s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., 14 kal. mai., ind. 10, inc. d. a. 1192, pont. v. d. Celestini pp. III a. 2.
B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 122 n. 38 ex B. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 66. JL. 16855.

Cortolona
Monasterium s. Christinae in curte Olonna.

Monasterium s. Christinae in curte Olonna, ubi Liutprandus rex alterum s. Anastasii monasterium instituit (cf. Pauli diac. Hist. gentis Langob. lib. VI c. 58), antiquissimam usque ad Langobardorum tempora originem repetit et inter nobilissimas regni Italici abbatias olim recensebatur, ut docent privilegia abbatibus concessa ab Ansa regina (deperd.), Carolo Magno (deperd.), Ludovico I a. 822 sept. 28 (Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 738; [2] n. 763), Lothario I a. 838 feb. 4 (Mühlbacher [1] n. 1025; [2] n. 1060), Carlomanno a. 879

april. 24 (Mühlbacher Reg. [1] n. 1498; [2] n. 1540), Carolo III a. 880 feb. 12 et a. 886 april. 15 (Mühlbacher Reg. [2] n. 1599. 1718), Guidone a. 892 iun. 29 (Schiaparelli p. 38 n. 15), Lamberto (deperd.), Berengario I a. 898 dec. 1 et a. 902 aug. 1 (Schiaparelli p. 69 n. 23 et p. 104 n. 36), Ludovico III (deperd.), Rudolfo (deperd.), Hugone et Lothario (deperd.), Ottone I (deperd.), Heinrico II a. 1004 oct. 5 (deperd.), Friderico I a. 1180 ian. 17 (Stumpf Reg. 4405), Friderico II a. 1232 mart. (BF. 1941), Heinrico VII a. 1311 feb. (Winkelmann Acta II 250 n. 394). Hoc Benedictinorum monasterium s. IX, ut videtur, ab imperatoribus Romanae ecclesiae donatum est, quod confirmavit Otto I privilegio amplissimo Iohanni XII P. M. a. 962 indulto (Mon. Germ. Dipl. I 322 n. 235). Mirum igitur est, neque Albinum neque Cencium in Libro censuum S. R. E. eius mentionem fecisse. Urbanus II autem benedictionem abbatum s. Christinae Mediolanensibus archiepiscopis concessit (v. Milano, Archiepisc. n. 130), unde facile intelligitur, monasterium saepius Mediolanensi dioecesi adscriptum fuisse. Postea religio in abbatia s. Christinae, ab abbatibus commendatariis recta et a. 1513 a Vallumbrosanis frustra reformata, labi coepit. Denique Gregorius XIII a. 1581 eam collegio Hungarico-Germanico de Urbe addixit. De loco cf. Lubin p. 99; Darmstädter Das Reichsgut in der Lombardei und Piemont p. 190 sq.; A. Steinhuber Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom [1] I 113 sq.; [2] I 122 sq.

Adnotamus insuper, in ipsa civitate Ticini iam saec. IX alteram abbatiam s. Christinae, regii quoque iuris, exstitisse, a Berengario I (Schiaparelli p. 340 n. 132) et Hugone rege (Böhmer Reg. Kar. 1375) Placentinis episcopis donatam, cuius abbas a. 879 et a. 887 Gisulfus ille abbas et medicus, ut autumo, fuit, ad quem Iohannes VIII a. 879 rescriptum de monasterio s. Sixti Placentino misit (IP V 492 n. 12).

Archivum abbatiae s. Christinae, olim ditissimum, maxima ex parte aut periisse aut dispersum esse dolemus. Pauca enim autographa supersunt, inter quae Friderici I imp. diploma Stumpf Reg. 4405, quod nunc in R. archivo Mediolanensi adservatur. Reliqua imperatorum privilegia Stephanus Baluze ex vetusto illo codice Longobardico, olim Papiae, postea Parisiis adservato (cf. p. 3), exscripsit. Berengarii I privilegia in Registro magno civitatis Placentiae (cf. IP V 509) et in apographis in bibliotheca Trivultiana exsistentibus transcripta leguntur. Quaedam insuper privilegia et in schedis Monterentii, quae in archivo Vaticano habentur, invenimus (Monterenzi Cameralia vol. C in Arm. XXXVI t. 3 f. 187 sq.; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 122) et in volumine privilegiorum abbatiae s. Christinae, ms. s. XVII sq., Milano Arch. di stato — Feudi S. Cristina (cf. A. Riccardi Le località e territori di S. Colombano al Lambro p. 143 sq.) et in codice ms. Morbiano n. 26, qui nunc est in bibliotheca Braidensi (Cartulari inediti di chiese e monasteri d'Italia vol. III).

Chartas vero recentioris aevi et in archivo collegii Hungarici-Germanici de Urbe (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 138) et in archivo gentis Belioiosorum, quod nunc Mediolani in bibliotheca Trivultiana custoditur, et in archivo archiepiscopali (Miscellanea vol. 138) deteximus. In hoc volumine bulla

Iulii II a. 1506 iun. 20 edita legitur, qua Alexandri III privilegium (n. 1), a Calixto III confirmatum, et privilegia Gregorii VIII (sed legendum esse videtur Gregorii IX) et Urbani VI renovavit.

Neque praetermittimus Inventarium bonorum monasterii s. Christinae de Olonna saec. X, ut videtur, confectum, quod A. Riccardi in Arch. stor. di Lodi VIII (1889) p. 49 sq. ex membrana s. XIV et A. Solmi Le diete imperiali di Roncaglia e la navigazione del Po presso Piacenza (Parma 1910) p. 69 n. 1 ex registro magno civitatis Placentiae f. 721 nuper vulgarunt. Conf. etiam Th. Sickel Die Reste des Archivs des Klosters S. Cristina bei Olonna in: Mitteil. des österr. Instituts XII (1891) 505 sq.

1 *Ferrara (1177) april. 28*

Alexander III Bregontio abbati etc.: confirmat monasterio s. Christinae de curte Olonna ecclesias et possessiones propriis expressas vocabulis, et prohibet, ne ulli fas sit decimas novalium monasterii exigere. — Iustis petentium. Dat. Ferrariae 4 kal. mai.

Insert. bullae Calixti III a. 1457 sept. 24: Roma Arch. Vat. Reg. Lat. t. 527 (De regularibus a. III) f. 255'. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 531 n. 16. — Reg. JL. —.

Portalbera.

(Portus Albarae)

Locus olim in confiniis Papiensis et Placentini episcopatuum situs, nunc vero Terdonensi episcopatui addictus est; neque mirum est, diutinam controversiam de decimis inter canonicos ecclesiae cathedralis Placentinae ex una parte et Papiensem episcopum et archipresbyterum loci ex altera agitatam fuisse. — Conf. etiam F. Gay L'archivio di Portalbera (Stradella 1878).

1 *(cr. 1114)*

Iohannes Cremensis card. eccl. s. Grisogoni, Gregorius card. s. Laurentii in Lucina presb. card., Gregorius card. diac. s. Angeli subscribunt privilegio Guidonis Ticinen. sedis ep., quo hortatur, ut sancto operi ad suscipiendos peregrinos pauperes iuxta Portum Albarae aedificando omnes caritatis subsidia praebeant; condonans omnibus, qui in eius subsidio de suis facultatibus misericorditer adiutorium dederint, capitalium criminum suorum tertiam partem et minorum peccatorum medietatem.

Ed. Legé et Gabotto Documenti degli archivi Tortonesi relativi alla storia di Voghera (Bibl. stor. subalp. XXXIX) p. 16 n. 9 ex apogr. s. XII penes Carolum Guilietti di Casteggio). — Regg. Bossi Le glorie sacre di Pavia vol. I, ms. s. XVII, Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Paresi 187 (ex arch. episcop.) = Robolini Notizie III 232. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 384 = Mansi XXI 97. JL. —.

**2* *(1183)*

Lucius III committit Alberico Lauden. ep. et Martino praeposito eccl. maioris Lauden. litem inter Arditionem maioris Placentinae eccl. praepositum et archipresbyterum Visinum eccl. Portus Albarae de duabus partibus decimae in curte Portus Albarae.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 34 (IP V 467).

3 *Verona (1185) dec. 30*

Urbanus III praeposito et canonicis Placentin.: confirmat sententiam ab (Alberico) Lauden. ep. et Martino maioris eccl. Lauden. praeposito in controversia inter eos et Vicinum archipresbyterum eccl. Portus Albarae super duabus partibus decimae de terris in curte Portus Albarae promulgatam *(n. 2)*.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 36 (IP V 467).

4 *Verona (1186) oct. 5*

Urbanus III praeposito et canonicis Placentin.: confirmat societatem inter eos et V(isinum) archipresbyterum plebis de Portu Albarae de mandato L(anfranci) Papien. ep., Widone fratre ipsius consentiente, amicabili compositione de decimis Portus Albarae factam.

v. Piacenza, Eccl. cathedr. n. 40 (IP V 468).

Lomello.

(Laumellum. Lomellum)

(Luigi Portalupi) Storia della Lomellina e del principato di Pavia (In Lugano 1756). — Casalis Dizionario IX 928 sq. — Gio. Tagliacarne La Lomellina antica e moderna (Torino 1846). — E. Pollini Annuario storico statistico Lomellino per l'anno 1873 (Mortara 1872). — Carlo Calvi Cenni storici sulla Lomellina dalle sue origini sino al secolo X (Mortara 1874). — Antonio Colli Ricerche storiche sulla Lomellina (Mortara 1881). — Felice Calvi Nozioni generali di storia sulla Lomellina e su Mede (Mortara 1888). — Gio. Gazzaniga Storia di Sannazzaro de' Burgondi. Monografia documentata I. II (Mortara-Vigevano 1893—94). — Carlo Dionisotti Lomello ed i conti palatini in: Illustrazioni storico-corografiche della regione subalpina (Torino 1898) p. 1 sq. — Mario Zucchi Lomello (476—1796) in: Miscellanea di storia ital. Ser. III t. IX (1904) 273 sq. — Gerolamo Biscaro I conti di Lomello in: Arch. stor. Lomb. XXXIII (Ser. IV t. VI 1906) 351 sq. — Fr. Pezza Albonese nelle sue memorie e nelle sue glorie (Mortara-Vigevano 1906). — Ferd. Gabotto Sui conti di Lomello in: Bollett. stor. subalp. XII (1907) 58 sq. — Fr. Pianzola Santi, beati e venerabili in Lomellina (Mortara 1910).

Ecclesia s. Mariae Maioris.

In oppido Lomello, quod caput fuit comitatus Lomellini, Theodelinda Langobardorum regina ecclesiam s. Mariae exstruxisse et dotasse traditur, quam apostolicae sedi specialiter subiectam fuisse, Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 117) docent, qui adnotant: „Ecclesia sanctae Mariae Maior de Laumello I morabutinum".

Praeter hanc ecclesiam ibi monasterium s. Agathae de Lomello olim floruit, quod iuris fuit Laudensis episcopatus (cf. Lodi, Episc. n. 24). Locus nunc ad Viglevanensem episcopatum pertinet.

Ecclesia s. Mariae Maioris a Paschale II privilegio honestata fuit, quod Ludovicus Portalupi suo tempore in archivo ipsius ecclesiae se vidisse affirmat. Probabile autem est, idem privilegium esse atque illud, cuius notas chronologicas Onuphrius Panvinius in schedis suis, quae Romae in archivo

Vaticano (Misc. Arm. XI t. 55 f. 55. 61' et Misc. Arm. XV t. 128 f. 218) adservantur, exscripsit (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 9 n. 3).

**1* *(Pavia 1107 aug. 22)*
Paschalis II concedit praeposito eccl. s. Mariae Maioris usum mitrae etc. — [Dat. Papiae p. m. Ioannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 11 kal. sept., ind. 15, inc. d. a. 1108, pont. v. d. Paschalis II pp. a. 9].

Regg. Portalupi p. 81. F. Calvi Nozioni p. 8. 147. Dionisotti p. 21. Zucchi p. 312. JL. —.

Mortara

Ecclesia s. Crucis Mortariensis.

(Basilius Serenius) Indulta ac privilegia pontificia apost. ord. clericorum canonicorum Salvatoris Lateranensis (Mediolani 1606. Ms. s. XVIII est cod. 40 bibl. Lucanae; cf. PflugkH. Iter p. 41 et Gött. Nachr. 1903 p. 596). — Gabr. Pennotti Generalis totius s. ordinis clericorum canonicorum historia tripartita [1] (Romae 1624) p. 447 sq. 661 sq.; [2.3] (Coloniae 1630. 1645) p. 455 sq. 681 sq. — Lubin p. 242. — Bullarium Lateranense sive Collectio privilegiorum apost. a s. sede canonicis regularibus ord. s. Augustini congregationis Salvatoris Lateranensis concessorum (Romae 1727). — Casalis Dizionario XI 490 sq. — Franc. Pezza Notizie sulla canonica di S. Croce in Mortara (1080—1449) in: Bollettino stor. Pavese II (1894) 197 sq.

Anno cr. 1080 Adamus clericus Mortariensis prope Mortarium oppidum ecclesiam in honorem s. Crucis cum monasterio aedificavit, ubi primum monachos, postea vero clericos secundum b. Augustini regulam viventes instituit, Gandulfo de Garlasco primo praeposito. Mox monasterium tam numero canonicorum quam cultu religionis auctum est adeo, ut ecclesia s. Crucis caput congregationis in dies crescentis meruerit celebrari, ex qua multi viri sanctitate conspicui prodierunt, inter quos fuere Guarinus Bononiensis, postea S. R. E. cardinalis et Praenestinus episcopus, Airaldus secundus praepositus, postea archiepiscopus Ianuensis, Bernardus (cf. n. 3) et Alfanus (cf. n. 6) praepositi, postea Papienses episcopi, Obertus ex praeposito Mortariensi (cf. n. 8) Terdonensis episcopus effectus, Albertus praepositus, postea episcopus Vercellensis, dein patriarcha Hierosolymitanus. Ipsa quoque congregatio mirum in modum dilatari coepit, eiusque regulae addictae sunt ecclesiae s. Mariae de Carpenzago in archiepiscopatu Mediolanensi, s. Marcelli in civitate Papiae (v. supra p. 191), s. Mariae de Carbonaria in episcopatu Papiensi, s. Andreae de Wilengo in Novariensi episcopatu, s. Agathae castri Pontis Sturae in Vercellensi episcopatu, s. Trinitatis de Gamundio in episcopatu Aquensi, s. Mariae Novae in episcopatu Astensi, s. Matthaei in suburbio civitatis Tortonae, s. Theodori prope Ianuam, denique nobilissimum coenobium abbatiale s. Petri in Coelo aureo Papiae, quod Honorius III a. 1221 canonicis Mortariensibus regendum commisit (v. supra p. 192).

Canonici Mortarienses non solum a Romanis pontificibus, sed etiam ab imperatoribus Friderico I, Heinrico VI, Ottone IV, Friderico II a. 1219 aug. 28 (ed. Bibl. stor. subalp. XLII 32 n. 30) privilegiis honestati sunt,

ipsaque Mortariensis ecclesia in Cencii Libro censuum S. R. E. inter canonicas regulares s. Petri (ed. Fabre-Duchesne I 245) recensetur. Sed congregatio posthaec tam in se ipsa quam in suis membris adeo erat attrita, ut, a Raphaele Salvati de Altomonte praeposito generali a. cr. 1448 frustra reformata, a. 1449 feb. 13 a Nicolao V Lateranensibus canonicis reformandi gratia commissa esset. Locus nunc Viglevanensi episcopatui addictus est.

Archivum congregationis Mortariensis maxima ex parte periit. Quae supersunt privilegia, Romae in archivo canonicorum Lateranensium penes ecclesiam s. Petri ad Vincula (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.) et Taurini in R. archivo inter chartas ecclesiae s. Mariae Novae Astensis inveniuntur. Magni autem pretii est codex s. XIII, consuetudines congregationis Mortariensis continens, qui Papiae in Musaeo civitatis custoditur; cf. Pezza in Bollett. stor. Pavese II (1894) 202 et Bollett. della Società Pavese IX (1909) 130.

B = Cop. Roma Arch. di S. Pietro in Vincoli.
B[1] = Cop. Torino Arch. di stato (Regolari canonici — S. Maria Nuova d'Asti).
C = Compendium privilegiorum per ss. Romanos pontifices etc. concessorum praepositis, canonicis ac monasterio s. Crucis Mortariae, s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Affra con S. Salvatore di Brescia).
D = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. VII t. 127.

**1* *(1080—85)*

Gregorius VII recipit ecclesiam s. Crucis sub speciali sedis apost. tutela.

Regg. Pennotti [1] p. 447; [2. 3] p. 455 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 203. Casalis Dizionario XI 497. JL. —.

**2* *Mortara 1096 sept. 14*

Urbanus II consecrat altare maius cum pluribus episcopis diversarum provinciarum in honorem s. Crucis et b. Mariae et omnium Apostolorum, confirmatis privilegiis a Gregorio VII factis *(n. 1)* aliisque pluribus adiectis (a. 1097, 18 kal. oct.).

Regg. Pennotti [1] p. 447; [2. 3] p. 455 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 204. Casalis Dizionario XI 497. JL. —.

Urbanum II exaltationem s. Crucis apud Mortariam sollemniter celebravisse, Bernoldus narrat (Mon. Germ. Scr. V 464); cf. J. p. 470. JL. I p. 690.

3 *Laterano 1115 april. 3*

Paschalis II Bernardo Mortarien. eccl. praeposito: committit ei eiusque successoribus ecclesiam b. Matthaei, quam b. m. Albertus presbyter in Terdonensi suburbio suis impensis construxit et b. Petro sub censu annuo 6 den. Mediolanen. obtulit, regendam disponendamque, salvo Lateranen. palatii censu. — Desiderium quod. Dat. Lat. p. m. Iohannis diac., 3 non. april., ind. 8, inc. d. a. 1115, pont. autem d. Paschalis II pp. 13 [*l.* 16].

B s. XVI. — Ed. Pennotti [1] p. 328 ex autogr.; [2. 3] p. 326. — Regg. Pezza in Bollett. stor. Pavese II 204 not. 4. JL. 6454.

De ecclesia b. Matthaei in episcopatu Terdonensi cf. Cencii Lib. censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 114).

*4 *(1120)*

Calixtus II concedit ecclesiam s. Andreae de Braida in Taurinensi episcopatu, quam ex dono Robaldi militis suscepit.

Laud. in n. 6. 8. 11. 17. — Reg. JL. —.

*5 *Mortara 1132 april. 23*

Innocentius II consecrat altare in parte septemtrionali ecclesiae s. Crucis in honorem ss. Petri et Iacobi et s. Stephani protomartyris cum tota ecclesia intus et extra (a. 1132, 9 kal. maii).

Regg. Pennotti [1] *p. 448 „ex tabulariis vetustissimis manuscriptis in pergameno Mortariensis monasterii"*; [2.3] *p. 455 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 204. J. p. 569. JL. I p. 856.*

6 *1134*

Innocentius II Alphano [Haltano] praeposito etc.: munit ecclesiam Mortarien., a sese consecratam *(n. 5)*, apost. sedis privilegio; confirmat possessiones propriis nominibus expressas et ordinem canonicum; indulget licentiam laicos vel clericos saeculariter viventes ad regularis vitae conversionem suscipiendi; concedit, ut, quando episcopi desunt, schismaticos ad unitatem catholicae ecclesiae redeuntes vel de criminibus poenitentes reconciliare debeant, facultatem chrisma etc. a quo maluerint fratres catholico suscipiendi episcopo, sepulturam liberam, decimas; interdicit praepositis Mortarien. ecclesiae, ne possessiones audeant distrahere aut personis saecularibus in feudum dare vel alienare aut sine congregationis consensu in alicuius personae ius possessionemque transferre; statuit, ut presbyteri colonorum suorum poenitentiam, sacramenta et cetera sacerdotalia officia sollemniter impleant. — Officii nostri.

B[1] s. *XVI. C. — Edd. Serenius p. 25* (a. 1134, pont. a. 5) *= Bull. Lat. p. 12 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 205 ad a. 1134 nov. 30. — Regg. Pennotti* [1] *p. 448. 663;* [2.3] *p. 455. 682. Casalis Dizionario XI 497. J. 5481. JL. 7667.*

*7 *(1144)*

Lucius II concedit privilegium confirmationis et sepulturam liberam.

Reg. Pennotti [1] *p. 450;* [2.3] *p. 457. JL. —.*

Laudatur etiam in n. 8. 11. 17.

8 *Viterbo 1145 mai. 30*

Eugenius III Oberto praeposito etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 6)* et Lucii *(n. 7)* suscipit Mortarien. eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut n. 6)* et sepulturam liberam, quemadmodum in Lucii pp. privilegio continetur *(n. 7)*. — Desiderium quod. Dat. Biterbi p. m. Roberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 kal. iun., ind. 9, inc. d. a. 1145, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 1.

B a. 1281. B[1] s. *XVI. C Reg. — Edd. Serenius p. 61 = Bull. Lat. p. 31 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 206 Exc. — Regg. Pennotti* [1] *p. 663;* [2.3] *p. 682. J. 6155. JL. 8761.*

*9 *(1154—59)*

Hadrianus IV committit fratribus ecclesiae Mortarien. ecclesiam s. Nicolai de Capite montis sitam in territorio Ianuensi.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Nicolai de Capite montis, hodie *San Nicola alla Chiappa*, ad radices montis vulgo *Portofino* sita, iuris fuit S. R. E., ut docent Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 75).

**10* *Genova (1162 in.)*

Fratres Mortarienses proferunt causam de possessione ecclesiae s. Nicolai de Capite montis ad audientiam Alexandri III *(cf. n. 9)* Ianuae.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Sed Alexander III, maioribus negotiis detentus, tunc eidem causae non potuit intendere".

11 *Benevento 1168 nov. 30*

Alexander III Bonifatio praeposito etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 6)*, Lucii *(n. 7)* et Eugenii *(n. 8)* suscipit Mortarien. eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Quanto ecclesia. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Beneventi p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 2 kal. dec., ind. 1, inc. d. a. 1168, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 10.

B a. 1281. Insert. bullae Iohannis XXII a. 1324 mart. 23: Roma Arch. Vat. Reg. Aven. t. 20 f. 435 n. 762 = Reg. Vat. t. 76 f. 251' n. 762 (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 443 et Mollat Jean XXII Lettres communes V 94 n. 19176). B[1] s. XVI (kal. dec.). *C Reg.* (kal. oct.). *D f. 127. — Edd. Serenius p. 84* (kal. dec.) *= Bull. Lat. p. 43 = Pezza in Bollett. stor. Pavese II 208 Exc. — Regg. Pennotti [1] p. 663; [2, 3] p. 682. J. 7638 et JL. 11423 ad dec. 1.*

**12* *(1162—72)*

Alexander III committit Ianuensi archiep. et abbati s. Syri (Ianuen.) causam de possessione ecclesiae s. Nicolai de Capite montis, mandans, ut testes hinc inde recipiant aliasque allegationes audiant et testium depositiones sub sigillo clausas ad praesentiam suam destinent.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

13 *Tusculanum 1172 dec. 6*

Iohannes ss. Iohannis et Pauli et W(illelmus) s. Petri ad Vincula presb. card. definiunt per amicabilem transactionem controversiam, quae inter fratres Mortarienses et fratres s. Rufi de possessione ecclesiae s. Nicolai de Capite montis sitae in territorio Ianuensi diutius agitatur *(n. 9. 10. 12)*. — Cum fratres Mortarienses. Facta est concordia et amicabilis compositio et a partibus collaudata et ab Alexandro III confirmata Tusculani d. inc. a. 1172, pont. autem d. Alexandri III pp. a. 14, 8 id. dec., et per manus praedictorum cardinalium in scripturam redacta et sigillis utriusque confirmata et partibus reddita.

Insert. bullae Alexandri IV a. 1255 april. 9 (ed. Bourel De la Roncière Les registres d'Alexandre IV p. 89 n. 323). — Reg. JL. —.

14 *Anagni (1173—76) mai. 9*

Alexander III praeposito et canonicis Mortarien.: prohibet, ne de terris, quas propriis manibus aut sumptibus non colunt et de quibus archiep. Ianuensis et ecclesia sua decimam consuevit percipere, eidem archiep. et ecclesiae Ianuensi decimas debitas subtrahant, sed eas ei integre et sine contradictione solvant.

v. Genova, Archiepisc. (JL. 12567).

15 *Laterano (1166–78) mai. 11*

Alexander III praeposito et priori Mortarien.: mandat, quatenus causam de matrimonio M. mulieris, cui vir eius notam servilis conditionis obiecit, decidant. — Proposuit nobis. Dat. Lat. 5 id. mai.

Coll. Paris. II t. LXXIX c. 2 (ubi notae chronologicae). Coll. Lips. LIX c. 45. Comp. I lib. IV t. 9 c. 2. Decr. Gregorii IX lib. IV t. 9 c. 2. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 249. Friedberg II 692. — Regg. J. 9083 et JL. 14021 ad a. 1159–81.

*16 *Verona (1185) mai. 31*

Lucius III Nicolao praeposito et conventui Mortarien.: confirmat collationem et concessionem factam per Blancardum civem Ianuen. monasterio s. Crucis de Mortario de tota terra Albaniae et compositionem et conventiones factas inter dictum mon. et coenobium s. Benigni dioec. Ianuen. de eadem terra. — Ea quae iudicio. Dat. Veronae 2 kal. iun.

C Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. JL. —.

17 *Verona 1187 iun. 1*

Urbanus III Nicholao praeposito etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 6)*, Lucii *(n. 7)*, Eugenii *(n. 8)* et Alexandri *(n. 11)* suscipit eccl. s. Crucis Mortarien. sub apost. protectione, et confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam ibi institutum et possessiones et iura. — Quanto ecclesia. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., kal. iun., ind. 5, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

B s. XIII. B s. XIII. Insert. bullae Iohannis XXII a. 1324 mart. 23: Orig. et B s. XVII (vol. Novara f. 115); B¹ a. 1324 sept. 1; Roma Arch. Vat. Reg. Aven. t. 20 f. 434 n. 761 = Reg. Vat. t. 76 f. 251 n. 761 (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 443 et Mollat Jean XXII Lettres communes V 94 n. 19175. Iohannis XXII bulla iterum inserta est bullae Benedicti XII a. 1337 ian. 23: Roma Arch. Vat. Reg. Aven. t. 51 f. 33' = Reg. Vat. t. 124 n. 41 (edd. Serenius p. 192 = Bull. Lat. p. 99; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 444 et Vidal Benoit XII Lettres communes I 456 n. 4869). B¹ s. XVI. C Reg. — Edd. Serenius p. 110 = Bull. Lat. p. 56. — Regg. Pennotti ¹ p. 448. 663; ²·³ p. 455. 682. Pezza in Bollett. stor. Pavese II 209. J. 9964. JL. 15985.

*18 *Laterano 1195 mai. 2*

Celestinus III praeposito et fratribus Mortarien.: concedit privilegium confirmationis. — Cum a nobis. Dat. Lat. 6 non. mai. pont. n. a. 5.

C Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Reg. Pennotti ¹ p. 663; ²·³ p. 682. JL. —.

Breme

Monasterium s. Petri Bremetense.

Chronicon Novaliciense, s. XI; edd. Muratori Scr. II p. II 697 sq. (cf. Antiq. III 963 sq.); C. Combetti Chronicon Novaliciense (Taurini 1843) et in Hist. patr. mon. Scr. III (Augustae Taurinorum 1848) 41 sq.; L. Bethmann in Mon. Germ. Scr. VII 73 sq. et in Scr. rer. Germ. (1846); Cipolla in Mon. Novalicien. II 97 sq. — Vita s. Eldradi abbatis Novalicien., s. XI; ed. M. A. Carretto (v. infra). — Lancellotti Hist. Olivetan. p. 342 sq. — Jean Louys Rochex La gloire de l'abbaye et vallée de la Novalese (Chamberi 1670). — Lubin p. 259. 60. — Marc'Antonio Carretto Vita e miracoli di S. Eldrado abbate dell' insigne monasterio di S. Pietro della Novalesa; principii et accrescimenti d'esso monasterio

con la serie de' suoi abbati etc. (In Torino 1693). — Fabrizio Malaspina Sulla patria e sull' età del cronografo Novaliciense (Torino 1816). — F. Malaspina Regesto di documenti riguardanti la storia dei monasteri della Novalesa e di Breme a. 1014—1517, ms. s. XIX, Zelada Bibl. del Conte A. Cavagna Sangiuliani; cf. A. Cavagna Sangiuliani Regesti di carte storiche Lombarde I 73 n. 241. — F. Malaspina Memorie storiche delli monasteri di S. Pietro della Novalesa e di S. Pietro di Breme con l' aggiunta di un breve ragguaglio su quello di S. Maria delle Grazie in Novara, ms. s. XVIII; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 310 not. 1. — Pietro Datta Di Abbone fondatore del monastero Novaliciense in: Mem. dell'Accad. di Torino Ser. I t. XXX (1826) 177 sq. — Casalis Dizionario II 614 sq. — Carlo Cipolla Brevi appunti di storia Novaliciense in: Mem. dell'Accad. di Torino Ser. II t. XLV (1896) 147 sq. — C. Cipolla Nuovi appunti di storia Novaliciense in: Atti dell'Accad. di Torino XXXI (1896) 757 sq. — C. Cipolla Monumenta Novaliciensia vetustiora I. II in: Fonti per la storia d' Italia (Roma 1898—1901). — Carlo Dionisotti Breme ed il suo monastero in: Illustrazioni storico-corografiche della regione subalpina (Torino 1898) p. 23 sq.

Anno 726 Abbo Francus condidit in loco q. d. Novalicium *(Novalesa)* sub Montis Cenisii radicibus in valle Segusina monasterium Benedictinorum sub Godone primo abbate, quod mox magnam famam nactum est, a regibus Francorum ex Carolinorum stirpe privilegiis saepius ornatum. At vero ineunte saeculo X monachi a Saracenis fugati, primum Taurinum ad monasterium ss. Andreae et Clementis, paullo post a. 929 ad oppidum Bremetum iuxta Padum fluvium in comitatu Lomellino situm decurrerunt, Adalberto marchione opes eis porrigente. Victis autem Saracenis et fugatis monasterioque Novaliciensi restituto, abbates in novo Bremetensi monasterio remanserunt, multis imperatorum ac regum privilegiis honestati. Anno 1217 abbatia Bremetensis, olim pernobilis et ditissima, ad tantae desolationis opprobrium deducta fuit, ut vix duo monachi in ea remansissent (cf. Honorii III rescriptum a. 1217 aug. 7 ap. Pressutti Reg. Honorii III t. I 123 n. 712). Posthaec in commendam data, a. 1543 monachis congregationis Montis Oliveti addicta est, qui in ea usque ad a. 1785 permanserunt, quo Novariam translati sunt. Monasterium vero Novaliciense, quod inde a saec. XI a prioribus ex Bremetensi congregatione rectum erat, a. 1665 Cisterciensibus cessit. Locus Bremetum nunc ad Viglevanensem dioecesim spectat.

Novaliciense monasterium pariterque Bremetense ad Romanam ecclesiam specialiter pertinuisse, Eugenii III privilegium (n. 7) et Cencius docent, qui in elencho abbatiarum s. Petri (Lib. censuum S. R. E. ed. Fabre-Duchesne I 245) adnotat: „Bremma".

Chartae Novalicienses et Bremetenses dispersae sunt. Maxima earum pars Taurini in R. archivo adservatur (Abbazie: Novalesa — Breme). Praeterea Taurini in archivo archiepiscoporum et in archivo q. app. dell' Economato et in bibliotheca regis chartae ex antiquo abbatiae tabulario inveniuntur. Pauca monumenta Bremetensia in R. archivo Mediolanensi habentur. Frustra vero copiale authenticum quaesivimus, quo usus est Ughelli (cf. n. 3).

De antiqua Novaliciensium monachorum bibliotheca cf. Cipolla Ricerche sull' antica biblioteca del monastero della Novalesa in: Mem. dell' Accad. di Torino Ser. II t. XLIV (1894) 189 sq. et Mon. Novalicien. I 425 sq.

B = Cop. Torino Arch. arcivescovile.
B[1] = Cop. Torino Arch. di stato (Abbazie: Breme).
B[2] = Cop. ib. (Regolari di qua dai Monti: Breme).
B[3] = Cop. ib. (Benefizi di qua dai Monti).
B[4] = Cop. Torino Bibl. nazionale.
B[5] = Cop. Susa Arch. capitolare.
C = Catalogo di alcuni privilegi pel monastero di Breme, s. XVI, Milano Arch. di stato (Miscellanea XV).
D = Ioh. Thomae Terranei Tabularium Celto-Ligusticum vol. II, s. XVIII, Torino Bibl. nazionale Bc III—VI 2; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 78.

1 *(972)*

Iohanni XIII Belegrimus abbas cunctique fratres in coenobio s. Petri (Bremeten.): conqueruntur adversus Arduinum marchionem, qui coenobium, quod semper fuit subditum defensioni papae Romani, paene destruxit et in suam redigere servitutem nititur; flagitant, ut dignetur sibi consulere et mittat sanctissimas notulas Ottoni imperatori et transmittat illi comiti per suos legatos anathemationem. — Praeclui apice.

Chron. Novalicien. App. c. 3. — Edd. Muratori Scr. II p. II 757. Hist. patr. mon. Scr. III 107. Mon. Germ. Scr. VII 122. Cipolla Mon. Nov. II 285. — Reg. Cipolla Mon. Nov. I 108 n. 44. JL. —.

2 *972 april. 21*

Iohannes XIII Belegrimmo abbati etc.: per interventum Theoderici s. Meten. eccl. praesulis prohibet omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem in monasterio b. Petri Bremeten. quamlibet ditionem habere nec missarum ibi sollemnia nec ordinationem facere; confirmat omnes res omnesque possessiones, quas ab initio fundationis suae apud Novalitium Abbo per testamenti paginam sive citra sive ultra montes tradidit quasque Adelbertus marchio cum uxore sua donavit, cellam quoque s. Andreae in civitate Taurinen. etc.; statuit, ne ullus audeat eidem monasterio contrarietatem vel molestiam facere et decimationes seu tributa iniuste expetere aut de rebus et possessionibus atque ornamentis et thesauris sive pecuniis praesumat quicquam auferre vel alienare sive pacis sive belli tempore; decernit, ut nemo post obitum patris eiusdem monasterii quolibet modo abbatem ibi constituat, nisi quem ex sua congregatione confratres communi consilio et pari voto pro maiore parte praeesse sibi elegerint. — Si semper sunt. Scr. p. m. Leonis not. reg. et scrin. S. R. E., in m. april., ind. 15. Dat. p. m. Andreae ep. s. Amerinae eccl., 11 kal. mai., a. pont. d. n. Iohannis ss. XIII pp. 7, imp. autem dd. piissimorum impp. Ottonis videlicet 11 et aequivoci filii eius 5, in mense ss. et ind. 15.

B[1] *s. XI ex. [C Reg. ut bulla Iohannis XIX]. — Edd. Malaspina Sulla patria etc. p. 92 ex B*[1]*. Hist. patr. mon. Chart. I 228 n. 136 ex B*[1]*. Cipolla Mon. Nov. I 109 n. 45 ex B*[1]*. — Regg. Lancellotti p. 342. J. 2882. JL. 3761.*

Conf. Ottonis I diploma a. 972 mai. 1 (Mon. Germ. Dipl. I 556 n. 409).

3 *1014 feb.*

Benedictus VIII Gotefredo abbati etc.: per interventum Adelberti, marchionis imperatoris Henrici, prohibet omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem in monasterio b. Petri Bremeten. quamlibet ditionem habere nec missarum sollemnia ibidem celebrare nec aliquam ordinationem vel consecrationem illic facere;

confirmat omnes res vel possessiones nominatim illustratas; statuit, ut naves, quae a fratribus causa piscationis vel emptionis sive per alicuius rei commutationem ad Ferrariam sive ad Comaclum vel Ravennam seu in quascumque partes Italiae missae fuerint, sint securae, ut nullus ab eis aliquod tributum vel censum vel aliquam dationem requirat vel accipere praesumat; concedit decimas eiusdem monasterii; permittit baptismum in ecclesiis monasterii licenter fieri, et ut chrisma vel quicquid ad s. ordinem pertinet, a quacumque ecclesia voluerint fratres accipiant; statuit, ne ullus audeat eidem Bremetensi monasterio et congregationi eius aliquam molestiam inferre aut decimationes vel tributa aliqua expetere sive de rebus possessionibusve, ornamentis vel quibuscumque pecuniis quicquam alienare sive pacis sive tempore belli; constituit, ne ullus aliquem districtum vel iudicium sive legem in aliquibus locis ipsius monasterii tenere praesumat, nisi ab abbate fuerit advocatus; decernit, ut nemo post obitum patris eiusdem coenobii quolibet modo abbatem ibi constituat, nisi quem ex sua congregatione fratres communi consilio et pari voto pro maiore parte praeesse sibi elegerint. — Si semper sunt. Scr. p. m. Leonis not. reg. et scrin. S. R. E., in m. feb. et ind. 12. [Dat. . . . . .] a. Deo propitio pont. d. Benedicti ss. pont. et univ. VIII pp. in sacratissima sede b. Petri apost. 2, imp. d. Henrico a Deo coronato magno imp. a. 1, in mense' et ind. ss. 12.

B s. XII. [B² s. XVIII. D]. — Edd. Fr. A. ab Ecclesia (Della Chiesa) Cardinalium, archiepp., epp. et abbatum Pedemontanae regionis chronol. historia (1645) p. 201. Ughelli ¹ IV 1429 ex authentico copiali; ² IV 1024 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 321 n. 5 = Bull. Rom. ed. Taur. I 512 n. 5, = Orig. Guelf. I 257 n. 17, = Migne CXXXIX 1591 n. 9. Mon. hist. patr. Chart. I 399 n. 234 ex B. Cipolla Mon. Nov. I 134 n. 58 ex B. — Regg. Malaspina Sulla patria etc. p. 45. G. B. Adriani Indice analitico e cronologico di alcuni documenti per servire alla storia della città di Cherasco p. 2 n. 4. Carutti Reg. comitum Sabaudiae p. 13 n. 39. J. 3057. JL. 4002.

Conf. etiam quae auctor chronici Novaliciensis App. c. 9 (Cipolla Mon. Nov. II 296) satis confuse narrat.

4 *Laterano 1103 nov. 16*

Paschalis II Guilielmo abbati etc.: confirmat monasterio ss. Petri et Pauli Bremeden. universa praedia, quae data sunt sive ab Abbone patricio sive a marchione Adelberto, et possessiones propriis expressas vocabulis, concedit ius eligendi abbatem et chrisma etc. a quo maluerint fratres catholico accipiendi episcopo; permittit decimas nec episcopis nec episcoporum ministris exigendas. — Sicut iniusta poscentibus. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 16 kal. dec., ind. 12, a. inc. d. 1104, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 5.

Insert. bullae Eugenii IV a. 1437 feb. 2: Roma Arch. Vat. Arm. XXXI t. 54 f. 746 et Arm. XXXI t. 49 f. 38 ex Reg. Lat. a. VI f. 133 nunc deperd. (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 505). — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 551 n. 1. — Reg. JL. —.

**5* *1126*

Honorius II confirmat possessiones *(ut n. 4)*.

Reg. Lancellotti p. 342. JL. —.

*6 *1141 dec. 7*

Innocentius II concedit privilegium confirmationis.

C (ubi notae chronologicae leguntur) Reg. — Reg. Cipolla Mon. Nov. I 250 App. n. 5. JL. —.

Laud. etiam in n. 7.

7 *Segni 1152 feb. 9*

Eugenius III Raynaldo abbati etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 6)* suscipit Bremeten. monasterium sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; statuit, quia monasterium specialiter ad Romanam eccl. spectat, ne ulli liceat archiep., ep. sive alicui praelato in ecclesiis vel cappellis monasterii ullam dominationem habere, nullique liceat Bremeten. monasterium absque evidenti culpa a divinis officiis interdicere; concedit ius eligendi abbatem, sepulturam liberam, baptismum, facultatem chrisma etc. a quocumque fratres maluerint episcopo catholico recipiendi; confirmat quicquid libertatis a praedecessoribus suis vel a catholicis imperatoribus concessum est. — In apostolicae sedis. Ego Eugenius etc. Subscr. 6 card. Dat. Sign. p. m. Bosonis S. R. E. scriptoris, 5 id. feb., ind. 15, inc. d. a. 1151, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 7.

B s. XIII. B^1 a. 1453. B^4 a. 1431 (ex apogr. a. 1346) = B^2 s. XVII. B^5 s. XV. B^3 s. XVII. C Reg. — Edd. Lancellotti p. 343 Exc. Mon. hist. patr. Chart. I 797 n. 493 ex B = Migne CLXXX 1504 n. 489. Cipolla Mon. Nov. I 250 App. n. 6 ex BB^1B^2. — Regg. Malaspina Sulla patria etc. p. 56. J. 6625. JL. 9549.

LODI

(Laus. Lauda)

Annales Laudenses auctoribus Ottone et Acerbo Morenis a. 1153—68; edd. Venetiis 1629; Muratori Scr. rer. ital. VI 955 sq.; Mon. Germ. Scr. XVIII 582 sq. — Iohannis Musti Chronica Laudensia ab origine urbis usque ad finem saec. XV, ms. s. XV ex., Milano Bibl. Ambros. D 98 inf. — Vittorio Cadamosto Istoria di Lodi dall' origine al 1599, ms. s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 56. — Bassiano Cavenago Compendiosa descrizione della patria (In Lodi 1606). — Pauli Aemilii Zani Historia rerum Laudensium, ms. s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXI 46. — Defendente Lodi Discorsi historici in materie diverse appartenenti alla città di Lodi (Lodi 1629). — Def. Lodi Vite dei vescovi di Lodi, ms. s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 34; cf. Della vita e delle opere di Defendente Lodi in: Arch. stor. di Lodi VI (1887) 153 sq. — Def. Lodi Catalogo dei vescovi di Lodi, mss. s. XVII, ib. XXIV 45. 46. 47. — Def. Lodi Vita di S. Alberto vescovo, ms. s. XVII, ib. XXIV 38. — Def. Lodi Documenti della chiesa Lodigiana, ms. s. XVII, ib. XXIV 47. — Def. Lodi Chiese della città e dei sobborghi di Lodi, ms. s. XVII, ib. XXIV 35; ed. Arch. stor. di Lodi XI (1892). XII (1893). XIII (1894). — Def. Lodi Chiese ed oratorii della città, dei borghi e diocesi, ms. s. XVII, ib. XXIV 32. — Def. Lodi Conventi di Lodi s. XVII, ms. s. XVIII, ib. XXIV 33. — Def. Lodi Hospitali della città, borghi e diocesi di Lodi, ms. s. XVII, ib. XXIV 50. — Def. Lodi Privilegi della chiesa di Lodi, ms. s. XVII, ib. XXIV 53. — Def. Lodi Miscellanea, ms. s. XVII, ib. XXIV 43. — Franc. Rugerii Divi Bassiani Laudensis urbis episcopi et tutelaris vita et acta (Mediolani 1633). — Gius. Bresciani Vita di S. Alberto confessore (Cremona 1638). — Ughelli Italia sacra [1] IV 891 sq.; [2] IV 654 sq. — Gio. Batt. Villanova Historia della città di Lodi (In Padova 1657). — Giac. Ant. Porro Vite dei vescovi di Lodi vol. I. II, ms. s. XVII ex., Lodi Bibl. comunale XXIV 61. 62; ed. in Arch. stor. di Lodi I (1882) sq. — Lubin p. 185 sq. — Gio. Matteo Manfredi Racconti storici della città di Lodi e vescovi che la governarono, ms. s. XVIII in., Lodi Bibl. comunale. — Alessandro Ciseri Sacra istoria de' santuari dedicati alla b. Vergine Maria nella città e borghi di Lodi (Lodi 1729). — Aless. Ciseri Giardino istorico Lodigiano o sia istoria sacro-profana della città di Lodi e suo distretto (Milano 1732). — Carlo Antonio Remitale Esemplari domestici di santità proposti ai Lodigiani (In Milano 1741). — C. A. Remitale Compendio della vita di S. Alberto Quadrelli, vescovo di Lodi e patrono di Rivolta (Non vidi). — Franc. Anton. Zaccaria Laudensium episcoporum series a Ferd. Ughellio primum contexta, deinde a Nicolao Coletio aliquantulum aucta . . (Mediolani 1763). — (Giambattista Molossi) Memorie d'alcuni uomini illustri della città di Lodi I. II (In Lodi 1776). — Hermetis Bonomi Monumenta Laudensis episcopatus vol. I. II, ms. a. 1804, Lodi Arch. vescovile; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 349 sq. — Alessandro Maria Pagani Memorie critico-storiche intorno alla vita, morte, miracoli e culto di S. Alberto Quadrelli, preposto di Rivolta e poi vescovo di Lodi, ms. s. XIX, Cremona Arch. vescovile; alterum exemplar vidi penes Caesarem Nava Mediolanensem. — Gio. Cortemiglia Pisani

Memorie storiche del basso Lodigiano, ms. s. XIX, Lodi Bibl. comunale; ed. in Arch. stor. di Lodi I (1882) sq. — Cesare Vignati Storie Lodigiane (Milano e Lodi 1847). — C. Vignati Documenti istorici intorno alla vita ed alle reliquie di Sant'Alberto Quadrelli, vescovo e secondo patrono di Lodi (Lodi 1856). — Cappelletti Le chiese d'Italia XII 277 sq. — C. Vignati Lodi e il suo territorio (Lodi 1860). — C. Vignati Guida storico-artistica di Lodi (Lodi 1865). — Bassano Martani Lodi nelle poche sue antichità e cose d'arte [1] (S. Angelo Lodigiano 1874); [2] (Lodi 1876). — F. De Angeli et A. Timolati Lodi. Monografia storico-artistica (Milano 1878). — Andrea Timolati Guida storico-artistica di Lodi (Lodi 1878). — C. Vignati Codice diplomatico Laudense I: Laus Pompea ossia Lodi Vecchio; II: Lodi Nuovo (Bibl. hist. ital. II—IV. Milano 1879—85). — A. Timolati Monografia dell'Ospitale maggiore di Lodi (Lodi 1883). — Gio. Agnelli Dizionario storico-geografico del Lodigiano (Lodi 1886). — Carlo Antonio Remitale Vita di S. Bassano, vescovo e patrono di Lodi (Monza 1886). — Alessandro Riccardi Le località e territori di S. Colombano al Lambro etc. Studi e ricerche storiche geografiche (Pavia 1888); cf. Arch. stor. di Lodi VII (1888) 147 sq. VIII (1889) 17 sq. 134 sq. — A. Riccardi Documenti per la storia delle località poste su le rive del Po, ms. s. XIX, Lodi Bibl. comunale. — Ferd. Mignane Schizzi storici su S. Angelo de' Lombardi (S. Angelo de' Lombardi 1893). — Gio. Agnelli Memorie storiche sul comune e sulla chiesa abbaziale di Villanuova Sillaro (Lodi 1895). — Luigi Alemanni Storia di Casalpusterlengo (Lodi 1896—97). — Gio. Sobacchi-Pedrazzini Brevi cenni storici, geografici e statistici su Sant'Angelo Lodigiano (S. Angelo Lodigiano 1897). — Gio. Cairo e Fr. Giarelli Codogno e il suo territorio nella cronaca e nella storia I. II (Codogno 1897—99). — Luigi M. Manzini Vescovi di Lodi sino al 1158 (Lodi 1906) et in: Arch. stor. di Lodi XXIV (1905).

Episcopatus Laudensis.

Episcopatus Laudensis origines obscurae sunt. Primus episcopus, cuius certa notitia habetur, s. Bassianus est, Laudensis ecclesiae et urbis patronus, de quo s. Ambrosius ad Felicem Cumanum episcopum scripsit. Alii vero s. Iulianum primum Laudensium antistitem fuisse contendunt.

Dioecesis olim amplior erat, quam nunc est. Amisit enim a. 1579 quandam parochiae suae partem ad erigendum novum Cremensem episcopatum, quem Gregorius XIII ex Laudensis et Placentini et Cremonensis episcopatuum partibus tunc instituit (cf. Cappelletti XII 247). Animadvertant insuper lectores, Albinum et Cencium in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 109 sq.) pleraque monasteria sub Laudensi episcopatu recensuisse, quae ad hanc dioecesim nequaquam pertinebant.

Inter Laudensia archiva tabularium episcoporum primum locum obtinet, quod Hermes Bonomi, monachus Claravallensis (de quo cf. supra p. 88), ineunte saec. XIX disposuit. Conf. eiusdem librum manuscriptum *Synopsis chronologica veterum tabularum, quae in chartophilaceo Laudensis episcopii reperiuntur.* Transcripsit insuper monumenta Laudensis episcopatus, sed volumen secundum frustra quaesivimus; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 311. 349 sq.

Inter omnes autem de historia Laudensi optime meritus est Defendens a Laude, canonicus ecclesiae cathedralis (obiit 1656), qui ex archivis Laudensibus multa privilegia et chartas transcripsit et pleraque Ferdinando

Ughelli ad Italiam sacram instruendam transmisit; cf. schedas Ughellianas in cod. Vat. Barb. 3221 (XL 18, olim 3639). Nos quoque schedis Defendentis a Laude, quae in bibliotheca civitatis Laudensis nunc custodiuntur, diligenter usi sumus.

De archivis Laudae conf. L. Bethmann in Archiv XII 625; I. v. Pflugk-Harttung Iter p. 35. 757; Gio. Agnelli in Arch. stor. di Lodi IX (1890) 144 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 137 sq.

De bibliotheca civitatis conf. B. Martani Lodi nelle poche sue antichità e cose d'arte p. 215 sq.; Ant. Ronzon Le scuole antiche e moderne di Lodi (Lodi 1883) p. 211 sq.; F. Flamini in G. Mazzatinti Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia II (1892) 113 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 138 sq.

A = Orig. Lodi Arch. vescovile.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Tortona Arch. capitolare.
C = Defendente Lodi Conventi di Lodi s. XVII, ms. s. XVIII, Lodi Bibl. comunale XXIV 33 [*C*[1]]; eiusdem Vita di S. Alberto vescovo, s. XVII, ib. XXIV 38 [*C*[2]]; eiusdem Miscellanea, s. XVII, ib. XXIV 43 [*C*[3]]; eiusdem Documenti della chiesa Lodigiana, s. XVII, ib. XXIV 47 [*C*[4]]; eiusdem Miscellanea, s. XVII, ib. XXIV 49 [*C*[5]]; eiusdem Privilegi della chiesa di Lodi, s. XVII, ib. XXIV 53 [*C*[6]]; cf. supra p. 237.
D = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. lat. 3221 (XL 18, olim 3639); cf. PflugkH. Iter p. 94 et Gött. Nachr. 1903 p. 95.
E = Giac. Ant. Porro Vite dei vescovi di Lodi vol. I. II, s. XVII ex., Lodi Bibl. comunale XXIV 61. 62; cf. supra p. 237.
F = I. D. Coleti Emendationes et additamenta ad Ughelli Italiam sacram, s. XVIII, Venezia Bibl. Marc. cl. IX c. 151; cf. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 646 sq.
G = E. Bonomi Veterum ex membranis monumentorum, quae in tabulario s. Laudensis eccl. episcopii adservantur, exemplaria vol. I. II, a. 1811, Lodi Arch. vescovile. — Vol. II nunc desideratur; cf. supra p. 237.

1 *883 iun. 22*

Marinus I Gerardo s. Lauden. eccl. ep. et per eum monasterio Savinionis: praecaventi, ne post discessum ipsius quilibet successorum ipsius aut alia saecularis potestas a proprio statu et ordine idem coenobium subvertere possit, confirmat quae eidem coenobio a Ludovico qd. imp. per praeceptum suum delegata et postea ab ipso provisa sunt; concedit fratribus ius eligendi abbatem; si vero pro ipsa electione aut fratrum dissensione vel etiam alia qualibet ipsius loci necessitate Laudensis episcopus, utique non alius, vel eius missi ad idem monasterium aut cellas aut curtes eius venerint, non plus quam 30 homines et 40 caballos conducant; ter siquidem per annum aut abbas aut monachi Laudensem ep. in sua ecclesia honorifice et visitent et recipiantur; decernit, ut, si eiusdem monasterii abbas se aliquando praegravari iniuste cognoverit, a Laudensi ep. vel aliis libere ad sedem apost. appellet. — Te narrante. Scr. p. m. Georgii scrin. S. R. E., m. iun., ind. 1. Dat. 10 kal. iul. p. m. Zachariae ep. et bibl. atque missi s. sedis apost., imp. d. n. piissimo pp. aug. Karolo a Deo coronato magno imp. a. 3 et postcons. eius a. 3, ind. 1.

B s. XI—XII. B s. XII. [B[1] s. XIX. C[1] f. 362. C[4] f. 45. C[6] p. 11. D f. 325. E I f. 175. G II p. 5 dep.]. — Edd. Ughelli [1] IV 895 ex autogr. (= B); [2] IV 657 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 223 n. 2, = Zaccaria p. 100, = Bull. Rom. ed. Taur. I 361 n. 2, = Cappelletti XII 289, = Migne CXXVI 968 n. 2, = V. Legé Le reliquie di S. Agostino e l'antico monastero di Savignone in: Derthona sacra a. 1901. Cod. dipl. Langob. c. 534 n. 318 ex B. Vignati Cod. dipl. Laud. I 9 n. 5 ex B ad iul. 22. Gabotto et Legé Le carte dello archivio capitolare di Tortona (Bibl. stor. subalp. XXIX) p. 2 n. 2 ex B[1]. Bollea Cartario dell' abazia di Precipiano (Bibl. stor. subalp. XLIII) p. 237 n. 1 ex B. — Regg. Manzini p. 40 et in Arch. stor. di Lodi XXIV 63. J. 2616. JL. 3389.

Ludovici imp. praeceptum de monasterio Savinionensi (in dioec. Terdonensi sito) desideratur. — Marini I diploma est primum privilegium a Romano pontifice Laudensi ecclesiae indultum. Sunt autem qui Gregorii I epistolam ad Constantium ep. Mediolanensem a. 594 mai. de Venantio ep. missam J. 929. JE. 1294 (Milano, Archiepisc. n. 29) ad Laudensem ecclesiam spectare contendant, lectione „Laudensium" in quibusdam codicibus registri Gregoriani nisi. Sed „Lunensium" legendum esse manifestum est. Conf. Vignati Cod. dipl. Laud. I p. XLI; Manzini p. 118 et in Arch. stor. di Lodi XXIV 180.

2 *(886 ex.—887 in.)*

Stephanus V Girardo Leodicen.: monet eum, ut primum tam de invasis civitatibus et monasteriis et mansis quam de reliquis generaliter rebus se redinvestiri faciat. — Oportet ut.

Coll. Britt. Stephani V ep. 12. Gratiani Decr. C. III qu. 2 c. 3. — Edd. Friedberg I 507. Migne CXXIX 807 n. 22. Loewenfeld Epp. p. 35 n. 61. — Regg. Ewald in N. Archiv V 403 n. 12. J. 2657 ad a. 885—891. JL. 3419.

**3* *(1059 in.)*

Nicolaus II vocat inter alios Opizonem Lauden. ep. ad synodum Romanam.

v. Liguria n. 24 (supra p. 7).

4 *Roma 1074 ian. 25*

Gregorius VII omnibus epp. Mediolanen. eccl. suffraganeis, videlicet . . Laudensi et ceteris: vocat eum ad synodum in prima hebdomada quadragesimae Romae celebrandam.

v. Liguria n. 27 (supra p. 7).

5 *Roma 1075 mart. 3*

Gregorius VII Lauden. ecclesiae filiis: gaudet de eorum pio religionis affectu et de Opizone ep.; hortatur eos, quatenus in symoniaca haeresi et fornicatione ministrorum s. altaris conterendis et penitus exstirpandis cum Opizone ep. insistant; in ordinandis quoque recte et canonice ecclesiis ei totis viribus auxilium praebeant, immo in cunctis ei oboedienter obtemperent; de administratione vero altaris, quod super corpus b. Bassiani conf. situm est, omnino praecipit, ne ullus ei administrare praesumat, qui vel pretio in eandem introierit ecclesiam vel qui fornicator est aut turpis lucri sectator. — Gaudemus dilectissimi. Dat. Romae 5 non. mart. ind. 13.

Reg. Gregorii VII lib. II ep. 55. — Edd. Carafa Epp. decr. III 658 n. 55 = Mansi XX 167 n. 55 = Migne CXLVIII 407 n. 55. Vignati Cod. dipl. Laud. I 70 n. 43. Arch. stor. di Lodi XI (1892) 149 et XXVI (1907) 139. Manzini p. 73 et in Arch. stor. di Lodi XXIV 131. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 173. — Regg. J. 3693. JL. 4936.

6 *Roma 1075 dec. 8*

Gregorius VII Opizoni Lauden. et ceteris suffraganeis s. Mediolanen. eccl.: scribit de Tedaldo Mediolanen. clerico.

v. Milano, Archiepisc. n. 113. — Hunc Opizonem Ardericus ep. Laudensis in concilio Mediolani a. 1117 iul. 4 celebrato (edd. Zaccaria p. 70 = Cappelletti XII 314; Vignati Cod. dipl. Laud. I 98 n. 68; Manzini p. 81 et in Arch. stor. di Lodi XXIV 133) invasorem increpat, qui indigne dicebatur Laudensis episcopus, itemque eius successores Fredentionum et Rainaldum ut schismaticos incusat, addens, Rainaldum palam damnatum fuisse a summo pontifice Romanae sedis.

**7* *(1073—85)*

Gregorius VII emittit ordinationem et dispositionem de ficto seu censu solidorum 6 denariorum bonorum Mediolanen. veterum Laudensi ep. annualiter de monasterio de Precipiano solvendo.

Laud. in notitia a. 1160 mai. (edd. Zaccaria p. 198; Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 13 n. 9; Bollea Cartario dell' abazia di Precipiano (Bibl. stor. subalp. XLIII) p. 256 n. 6). — Reg. JL. —.

8 *Laterano (1138—43) april. 23*

Innocentius II R(obaldo) Mediolanen. archiep. et A(rdicioni) Cuman. et I(ohanni) Lauden. epp.: reprehendit eos, quod contra Romanae ecclesiae privilegia quaedam nova et inaudita in suis parochiis statuere contendant, ut videlicet nullus deinceps saecularium in monasteriorum cimiteriis tumuletur et, si quis infirmitate praeventus se monachum fieri postulaverit, nullatenus suscipiatur; mandat, quatenus ab huiusmodi praesumptione omnimodis desistant.

v. Milano, Archiepisc. n. 150.

**9* *(1130—43)*

Innocentius II emittit ordinationem et dispositionem de ficto seu censu solidorum 6 denariorum bonorum Mediolanen. veterum Laudensi ep. annualiter de monasterio de Precipiano solvendo.

Laud. ut n. 7. — Reg. JL. —.

**10* *(1144—45)*

Lucius II reprobat et cassat scriptum sub nomine R(obaldi) Mediolanen. archiep. de causa, quae inter L(anfrancum) Lauden. ep. et fratres de Cerreto super possessionibus ad curiam de Plazano pertinentibus agitabatur; praecipit, ut sententia de 7 campis, de 7 sediminibus et de advocatia s. Naboris ab eodem archiepiscopo Lanfranco ep. adiudicatis teneatur; cetera vero, de quibus questio vertitur, in praesentia L(itifredi) Novarien. ep. fine debito terminentur.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 3.

**11* *(1145)*

Eugenius III statuit L(anfranco) Lauden. ep. et M(atutino) abbati de Cerreto terminum, ut apost. se conspectui praesentent.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 4.

**12* *(1145)*

Eugenius III iterato *(n. 11)* evocat Lanfrancum ep. ad praesentiam suam.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 5.

*13 *(1145—46)*
Eugenius III tertio *(n. 11. 12)* vocat Lanfrancum ep. ad praesentiam suam.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 6.

*14 *(1146 in.)*
Eugenius III suspendit Lanfrancum ep. pro contemptu et inoboedientia ab officio episcopali.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 7.

*15 *(1146 in.)*
Eugenius III praecipit Lanfranco ep., ut scriptum, quod sub nomine R(obaldi) b. m. Mediolanen. archiep. de causa, quae inter ipsum et fratres de Cerreto agitur, in Lucii II praesentia protulit *(n. 10)*, sibi remittat.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 8.

16 *Sutri (1146) april. 8*
Eugenius III consulibus Lauden.: praecipit, quatenus scriptum, quod (Lanfrancus) Lauden. ep. sub nomine R(obaldi) b. m. Mediolanen. archiep. de causa inter ipsum et fratres de Cerreto agitata in fe. me. pp. Lucii praesentia protulit, sed ab eodem papa reprobatum et cassatum *(n. 10)*, infra 30 dies abbati de Cerreto vel fratribus eius reddant vel sibi transmittant; alioquin omnium ecclesiarum eis introitum interdicit.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 9. — Conf. praeterea Eugenii III duo rescripta ad nobiles et vassallos de Plazano missa (ib. n. 10. 11).

*17 *(1146)*
Eugenius III viva voce praecipit Lanfranco ep., ut in festivitate Omnium sanctorum *(nov. 1)* super controversia, quae inter abbatem de Cerreto et ipsum agitur, paratus agendi et respondendi apost. se conspectui praesentet.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 12.

18 *Viterbo (1146) nov. 28*
Eugenius III M(atutino) abbati et fratribus de Cerreto: absolvit eos ab impetitione L(anfranci) ep. Lauden. et omnium clericorum suorum super omnibus ad curiam de Plazano pertinentibus, unde controversia inter eos agitata est.
v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 13.

*19 *(1154—55)*
Aribertus tit. s. Anastasiae presb. card., apost. sedis legatus, de consilio O(berti) Mediolanen. archiep., G(erardi) Pergamen., W(illelmi) Novarien. et U(gutionis) Vercellen. epp., in praesentia O(berti) Cremonen. ep., irritat concessionem, quam L(anfrancus) Laudensis ep. Lanfranco de Trexeno militi Laudensi de vicedominatu Lauden. ecclesiae fecit, et praecipit instrumentum exinde factum L(anfranco) ep. reddi et cancellari.
Laud. in n. 25. — Reg. JL. —.
Tempus ex episcoporum nominibus evincitur.

20 *Laterano (1157—58) mart. 10*
Hadrianus IV Lanfranco Lauden. ep.: confirmat compositionem, quae inter eum et Berardum abbatem eccl. s. Sisti de Placentia super ecclesia s. Michaelis

de Castro novo, Guifredo nuntio eius cum eodem abbate pariter id agente, in praesentia sua ex utriusque partis assensu facta est. — Ea quae. Dat. Lat. [6 id.] martii.

A. [C⁴ p. 107. C⁶ p. 17. G II p. 186 dep.]. — Edd. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza II 355 n. 9 ex A = Migne CLXXXVIII 1490 n. 120. Vignati Cod. dipl. Laud. I 200 n. 168 ex A ad a. 1157 = Manzini p. 106 et in Arch. stor. di Lodi XXIV (1905) 172. — Regg. Astegiano Cod. dipl. Cremon. I 122 n. 172. J. 6963. JL. 10262.

Conf. Hadriani IV rescriptum eiusdem tenoris ad Berardum abbatem s. Sixti de eadem re missum (IP V 496 n. 31). — Lanfrancus ep. obiit a. 1158 m. aug.

**21* *Milano 1160 mart. 12*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat (Albericum) ep. Laudae etc.

v. Liguria n. 36 (supra p. 9). — Albericus de Merlino a. 1168 a fautoribus Alexandri III expulsus est, cuius in locum Albertus de Quadrellis praepositus de Ripa alta suffectus est (obiit a. 1173).

**22* *(1174)*

Alexander III committit Gualae Bergomen. ep. et Transmundo abbati Caraevallen. causam, quae inter Albericum Lauden. ep. et Nicholaum praepositum eccl. s. Nazarii Mediolanen. super quodam hospitali et ecclesia eiusdem hospitalis in suburbio portae Mediolanen. veteris Laudae siti agitabatur, audiendam atque fine debito terminandam.

Laud. in n. 26 et in Gualae ep. Pergamensis sententia a. 1174 aug. 20 edita (edd. Vignati Cod. dipl. Laud. IIᵇ 652; Agnelli in Arch. stor. di Lodi IV 154 n. 3). — Reg. JL. —.

Conf. Milano, Eccl. s. Nazarii in Brolio n. 1 (supra p. 86). — De hospitali s. Leonardi iuxta Laudam veterem cf. Agnelli in Arch. stor. di Lodi IV (1884) 133 sq.

**23* *(1174)*

Alexander III committit Iohanni Bono subdiacono apost. sedis causam, quae inter Albericum Lauden. ep. et Iohannem priorem de Paullo, missum abbatis Fructuarien., super restitutione 24 solidorum Mediolanen. veterum et super absolutione 6 solidorum Mediolanen. veterum vertitur.

Laud. in n. 26 et in sententia Iohannis Boni a. 1174 (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. IIᵃ 80 n. 67). — Reg. JL. —.

**24* *(1174)*

Alexander III committit Miloni Taurinen. ep. et Mediolanen. eccl. archipresbytero causam, quae inter Albericum Lauden. ep. et Ogerium abbatem mon. de Percipiano, qui ad papae audientiam appellaverat, super monasterio s. Agathae de Lomello vertitur, audiendam et fine debito terminandam absque appellationis remedio.

Laud. in n. 26 et in sententia Petri Mediolanen. presbyteri et s. Mariae de Monte (de Velate) archipresbyteri a. 1174 sept. 2 ex mandato Milonis prolata (edd. Zaccaria p. 211; Cappelletti XII 348; Vignati Cod. dipl. Laud. IIᵃ 81 n. 68; Bollea Cartario dell' abazia di Precipiano in Bibl. stor. subalp. XLIII 258 n. 8). — Reg. JL. —.

De monasterio s. Agathae de Lomello cf. M. Zucchi in Miscell. di storia ital. Ser. III t. IX (1904) 311.

25 *Anagni (1173—75) dec. 30*

Alexander III A(lberico) Lauden. ep.: confirmat sententiam, quam b. m. Aribertus tit. s. Anastasiae presb. card., tunc apost. sedis legatus, de concessione

vicedominatus Lauden. ecclesiae, a L(anfranco) ep. Lanfranco de Trexeno facta, protulit *(n. 19)*. — Ex quodam scripto. Dat. Anagn. 3 kal. ian.

A. [C². C⁵ p. 115. C⁶ p. 68. E II f. 305. G II p. 242 dep.]. — Edd. Ughelli ¹IV 910; ²IV 669 ad a. 1176 = Zaccaria p. 175 = Molossi I 171, = Migne CC 1091 n. 1264. Vignati S. Alberto Quadrelli p. 24 ex A. Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 52 n. 41 ex A ad a. 1168. — Regg. Fumagalli Delle antichità Longobardico-Milanesi IV 383. J. 8458 ad a. 1159—77. JL. 12767 ad a. 1173—77.

De re conf. etiam chartam a. 1178 sept. 3 (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 92 n. 79).

26 *Ferrara (1177) april. 28*

Alexander III Alberico Lauden. ep.: confirmat definitionis sententiam, quam super causa, quae inter eum et Nicholaum praepositum eccl. s. Nazarii Mediolanen. de quodam hospitali et ecclesia et aliis rebus et possessionibus ipsius hospitalis siti in suburbio portae Mediolanen. veteris Laudae agitabatur, Guala Bergomen. ep. et Transmundus Caravallen. abbas protulerunt *(n. 22)*; sententiam quoque, quam mag. Iohannes Bonus subdiac. apost. sedis super causa inter eum et abbatem Fructuarien. de restitutione 24 solidorum Mediolanen. veterum et super absolutione 6 solidorum Mediolanen. veterum, quam abbas per priorem de Paulo sibi petebat fieri, rationabiliter protulit *(n. 23)*; sententiam etiam, quam Milo Taurinen. ep. et archipresbyter Mediolanen. eccl. inter eum et Ogerium abbatem mon. de Percipiano super monasterio s. Agathes de Lomello protulit *(n. 24)*. — Ea quae concordia. Dat. Ferrar. 4 kal. mad.

A. [B s. XVIII. C³ f. 10. C⁶ p. 70. E II f. 311. F f. 336. G II p. 274 dep.]. — Edd. Zaccaria p. 212 = Cappelletti XII 350. Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 91 n. 77 ex A. Bollea Cartario dell' abazia di Precipiano (Bibl. stor. subalp. XLIII) p. 259 n. 9 ex A. — Reg. JL. 12816.

**27* *(1176—79)*

Alexander III committit (Algisio) Mediolanen. archiep. et priori de Crescentiaco causam inter A(lbericum) Lauden. ep. et (Rogerium) abbatem Aquae frigidae super quibusdam possessionibus vertentem.

Laud. in n. 28. — Reg. JL. —.

28 *Laterano (1179) mart. 25*

Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep. et (Iacobo) Morimonden. abbati: committit causam inter A(lbericum) Lauden. ep. et (Rogerium) abbatem Aquae frigidae super quibusdam possessionibus, quae pro decessu prioris de Crescentiaco nondum est terminata *(cf. n. 27)*, ut eam infra 4 menses mediante iustitia terminent.

v. Como, Mon. s. Mariae de Aqua frigida n. 6.

29 *Velletri (1180) mart. 13*

Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep., (Petro) Papien. et (Alberico) Lauden. epp.: mandat, quatenus universis ecclesiasticis viris suae iurisdictioni subiectis districtius prohibere curent, ne a fratribus Caraevallis vel etiam a fratribus aliorum monasteriorum Cistercien. ordinis de novalibus vel de aliis terris vel vineis, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, decimas exigere praesumant etc.

v. Milano, Mon. s. Mariae de Caravalle n. 7 (supra p. 123).

30 *Velletri (1182—83) iun. 4*

Lucius III rectoribus Lombardiae, Marchiae et Romagnolae: scribit de iniuriis Arderici de Sala potestatis et consulum Lauden.; confirmat sententiam excommunicationis et interdicti, quam A(lbericus) Lauden. ep. in ipsum Ardericum et consiliarios eius et in civitatem totam tulit; addit de consulibus et populo Mutinen.; iniungit eis, quatenus ecclesias et personas ecclesiasticas in libertate pristina conservantes, potestatem, consules et populum Lauden. et populum Mutinen. a sua nequitia celeriter et viriliter compescant et ut Ardericum, donec absolutionem per ecclesiam Romanam obtineat, cum suis complicibus evitent. — Cum pro servanda. Dat. Velletr. 2 non. iun.

A. [B s. XVIII. C^1 f. 33. C^6 p. 50. F f. 327. G II p. 329 dep.]. — Edd. Zaccaria p. 215 = Cappelletti XII 351. Vignati Storia dipl. della lega Lombarda p. 342. De Angeli et Timolati Monografia p. 157. Vignati Cod. dipl. Laud. II^a 124 n. 102 ex A = Arch. stor. di Lodi XXVI (1907) 146. — Regg. Molossi I 173. JL. 14801.

Conf. Civ. n. 12.

**31* *(1191—92)*

Celestinus III delegat Sychardum ep. Cremonen. et Bergundium abbatem s. Laurentii (de Cremona) iudices ad curandam exsecutionem compositionis quondam factae inter (Lanfrancum) ep. Lauden. et Berardum qd. abbatem s. Sixti super ecclesia s. Michaelis de Castro novo *(n. 20)*.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 43 (IP V 499).

Ecclesia cathedralis b. Mariae et s. Bassiani.

Diego Sant'Ambrogio Lodi Vecchio e S. Bassiano (Milano 1895). — Luigi Magni Monografia storica della chiesa di S. Bassiano a Lodivecchio in: Arch. stor. di Lodi XXIII (1904) 21 sq. 57 sq. 107 sq.

Antiqua Laudensium episcoporum ecclesia cathedralis s. Bassiani olim in urbe Laude vetere *(Lodi Vecchio)* exstabat; qua destructa, corpus patroni civitatis a. 1163 nov. 4 a Victore IV et Friderico I imp. in novam civitatem Laudae transportatum est, ubi nova ecclesia cathedralis b. Mariae tunc aedificari coepit (n. 2).

Archivum ecclesiae cathedralis chartas antiquas non possidet (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 138).

1 *Roma 1075 mart. 3*

Gregorius VII Lauden. eccl. filiis: gaudet de eorum pio religionis affectu et de Opizone ep. etc.; praecipit de administratione altaris, quod super corpus b. Bassiani conf. situm est, ne ullus ei administrare praesumat, qui vel pretio in eandem introierit ecclesiam vel qui fornicator est aut turpis lucri sectator.

v. Episc. n. 5.

**2* *Lodi 1163 nov. 4*

Victor IV (antipapa), qui 2 die m. nov. (a. 1163) cum suis cardinalibus venit Laude, proximo die lunae, una cum Friderico I imp. et (Udalrico) patriarcha Aquileien. et abbate Cluniacen. et aliis quibusdam epp. et archiepp. portat

corpus b. Bassiani conf. extra ecclesiam maiorem de Laude vetere, ut ad novum Laude transferatur.

Acerbi Morenae Hist. Laud. contin. ad a. 1163 (ed. Mon. Germ. Scr. XVIII 642). — Regg. J. p. 831. JL. II p. 425.

Ecclesia s. Pauli.

Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 109) recensent:

„Ecclesia sancti Pauli XII denarios“.

Verum est, olim ecclesiam s. Pauli, a praeposito rectam, Laude exstitisse. Sed Albinum et Cencium, tot errorum convictos, hoc quoque loco peccasse mihi verisimile videtur. Legendum enim puto „Ecclesia s. Petri de Paulo“, de qua cf. infra p. 256.

Monasterium s. Michaelis.

Praeterea recensent duabus vicibus Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; I 109):

„Ecclesia sancti Michaelis XII denarios [Mediolanenses].
Monasterium sancti Michaelis XII denarios“.

At vero de eo perpauca scimus; cf. Agnelli Dizionario p. 156. In elencho ecclesiarum et monasteriorum dioeceseos Laudensis a. 1261 confecto (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. II^b 352 n. 354) hoc monasterium recensetur his verbis: „Canonica sancti Michaelis“ etc.

Monasterium s. Andreae.

De hoc monasterio adnotat Albinus (ed. Fabre-Duchesne II 112):

„Monasterium sancti Andreae per manum abbatis sancti Savini unam unciam“;

Cencius vero (l. c. I 109):

„Monasterium sancti Andreae I unctiam auri“.

De eo cf. Agnelli Dizionario p. 153.

Civitas Laudensis.

(Clerus et populus)

Laus Pompea, antiqua Laudensium urbs, a. 1111 a Mediolanensibus destructa, iterum a. 1158 eversa est. Eodem anno nova Laudensium urbs in altero loco exstrui coepit.

Archivum civitatis antiqua documenta non possidet (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 138). Maximi vero pretii est *Liber iurium civitatis Laudensis*, mb.

s. XIII—XIV, qui saec. XVIII in archivo ecclesiae cathedralis custoditus, nunc vero in bibliotheca civitatis adservatur.

C = Liber iurium civ. Lauden., s. XIII—XIV, Lodi Bibl. comunale XXVIII 1.
D = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. lat. 3221 (XL 18, olim 3639); cf. supra p. 239.
E = Giac. Ant. Porro Vite dei vescovi di Lodi vol. II, s. XVII ex., Lodi Bibl. comunale XXIV 62; cf. supra p. 237.

**1* *(1038?)*

Sedes apost. praecipit Ilderado filio qd. Agini, qui et Otto, de loco Comatio pro peccatis suis, ut eat in peregrinatione per tres continuos annos, scil. tres vices, in Hierusalem ad limina s. sepulcri, et 100 [ceteris] oraculis sanctorum Deum adorare cum nudis pedibus et sine ulla sustentatione equi sine fuste, sine spe coniugii, et ubi fecerit diem, non noctem debeat facere.

Laud. in charta Ilderadi et Rolendae, qua a. 1038 dec. 14 (sic emendandae sunt notae chronologicae) monasterium s. Viti et Modesti in loco q. d. Casalis Lupani (i. e. Castiglione d'Adda) condiderunt (edd. Giulini Mem. di Milano [1] III 500 (cf. III 66 sq.); [2] VII 43 (cf. II 48 sq.); Fumagalli Delle antichità Longobardico-Milanesi IV 350; Vignati Cod. dipl. Laud. I 46 n. 32). — Reg. JL. —.

**2* *(1038?)*

Sedes apost. praecipit Ilderado, cum nequaquam possit sufferre tantos labores *(n. 1)*, monasterium aedificare et decimas omnium bonorum suorum eidem monasterio offerre.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

3 *Roma 1075 mart. 3*

Gregorius VII Lauden. eccl. filiis: gaudet de eorum pio religionis affectu et de Opizone ep.; hortatur eos, quatenus in symoniaca haeresi et fornicatione ministrorum s. altaris conterendis et penitus exstirpandis cum Opizone ep. insistant; in ordinandis quoque recte et canonice ecclesiis ei totis viribus auxilium praebeant, immo in cunctis ei oboedienter obtemperent etc.

v. Episc. n. 5.

4 *Sutri (1146) april. 8*

Eugenius III consulibus Lauden.: praecipit, quatenus scriptum, quod (Lanfrancus) Lauden. ep. sub nomine R(obaldi) b. m. Mediolanen. archiep. de causa inter ipsum et fratres de Cerreto agitata, in fe. me. pp. Lucii praesentia protulit, sed ab eodem papa reprobatum et cassatum, infra 30 dies abbati de Cerreto vel fratribus eius reddant vel sibi transmittant; alioquin omnium ecclesiarum eis introitum interdicit.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 9.

**5* *(1146)*

Eugenius III praecipit nobilibus viris Wilizoni de Sablone, Alberto Bonoseniori, Pagano de Conrato, Wifredo de Gavazo et omnibus vassallis Ogerii et Dondei fratrum, filiorum qd. Ogerii de Plazano, ut M(atutino) abbati de Cerreto pro feudo Ogerii et Dondei fidelitatem et debitum servitium exhibeant.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 10.

6 *Sutri (1146) mai. 14*

Eugenius III nobilibus viris Wilizoni de Sablone, Alberto Bonoseniori, Pagano de Conrato, Wifredo de Gavazo et omnibus vassallis Ogerii et Dondei fratrum, filiorum qd. Ogerii de Plazano: per iterata scripta *(n. 5)* praecipit, quatenus infra 40 dies M(atutino) abbati de Cerreto pro ipso feudo fidelitatem et debitum servitium exhibeant nec Laudensis episcopi vel cuiuslibet alterius suggestione id dimittant; alioquin omnium ecclesiarum eis introitum interdicit.

v. Mon. s. Petri de Cerreto n. 11.

**7* *(Lodi 1158)*

Arditio de Rivoltela et Otto de Brixia card., apost. sedis legati, promittunt Laudensibus, se Mediolanensibus praecepturos esse, quod ipsos Laudenses aliquatenus non compellant etc.

Ottonis Morenae De rebus Laudensibus lib. ad a. 1158 (ed. Mon. Germ. Scr. XVIII 600). — Reg. JL. —.

**8* *(Milano 1158)*

Arditio et Otto card., apost. sedis legati, praecipiunt publice Mediolanensibus ex parte sedis apost., ne Laudensibus bona sua auferant nec quicquam mali eis inferre debeant.

Laud. ut n. 7. — Reg. JL. —.

**9* *Milano 1160 mart. 12*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat rectores et consules Laudae.

v. Liguria n. 36 (supra p. 9).

10 *Veroli (1170) mart. 27*

Alexander III universis consulibus civitatum Lombardiae, Marchiae et Romagnolae et aliis hominibus tam maioribus quam minoribus in societate et coniunctione Lombardorum exsistentibus: scribit de legatione Pavembergensis ep. ex parte Friderici imp. etc.; mandat, quod, si civitas quaelibet vel homines aliquam offensam in eis fecerint et rectorum mandato parere neglexerint, in civitate, quae hoc attemptaverit, divina prohibeantur officia celebrari et principales illius offensae fautores anathematis gladio feriantur; iniungit eis, ut mercatores de Tuscia in terris ipsorum nec manere nec mercari nec venire sinant neque ipsorum seu ultramontanos negotiatores ad eos transire quomodolibet permittant. — Non est dubium. Dat. Verul. 6 kal. april.

C p. 87. — Edd. Vignati Storia dipl. della lega Lomb. p. 201 ex C. Vignati Cod. dipl. Laud. II^a^ 60 n. 48 ex C. — Regg. Astegiano Cod. dipl. Cremon. I 136 n. 254. Giesebrecht Geschichte der deutschen Kaiserzeit VI 491 sq. JL. 11747 ad mart. 24.

Conf. Piacenza, Civ. n. 20 (IP V 512).

11 *Venezia Rialto (1177) iun. 15*

Alexander III consulibus et populo Lauden.: confirmat statum novae civitatis eorum cum omnibus bonis et possessionibus et cum omni territorio, quod intus vel foris civitatem veterem contingebat, statuens, ut possint liberos homines, qui fuerint de Crema vel de aliis locis, se ad ipsos transferentes sine

contradictione recipere et receptos tenere, sicut nuper inter eos et rectores Lombardiae rationabiliter noscitur esse statutum. — Cum civitas vestra. Dat. Venet. in Rivo alto 17 kal. iul.

C p. 129. [D f. 317. E f. 308']. — Edd. Ughelli [1] IV 915 ex C; [2] IV 672 = Zaccaria p. 203, = Molossi I 172, = Vignati Lodi e il suo territorio p. 31 not. 3, = Cappelletti XII 281, = Migne CC 1122 n. 1297. Villanova Hist. della città di Lodi p. 78 ex autogr. Vignati Cod. dipl. Laud. IIª 92 n. 78 ex C. — Regg. J. 8499. JL. 12870.

12 *Velletri (1182—83) iun. 4*

Lucius III rectoribus Lombardiae, Marchiae et Romagnolae: nuntiat, Ardericum de Sala potestatem et consules Lauden. contra prohibitionem A(lberici) Lauden. ep. saepius replicatam importabilia onera imponere et praetextu banni pecuniam ecclesiis et clericis auferre praesumpsisse, ita quod praedictus Ardericus monasterium s. Petri de Lauda vetere et quasdam alias ecclesias eiusdem dioecesis cum rebus suis banno supposuerit, pro eo quod abbas et alii clerici infra civitatem ad mandatum eius domos facere recusarunt, et quosdam de fratribus, qui in monasterio pro custodia relicti fuerant, per ministros suos crudeliter verberare fecerit, unde Laudensis ep. de mandato A(lgisi) Mediolanen. archiep. in ipsum Ardericum et consiliarios eius excommunicationis sententiam tulit et civitatem totam supposuit interdicto; addit de consulibus et populo Mutinen.; iniungit eis, quatenus ecclesias et personas ecclesiasticas in libertate pristina conservantes, potestatem, consules et populum Lauden. et populum Mutinen. a sua nequitia celeriter et viriliter compescant et ut Ardericum, donec absolutionem per ecclesiam Romanam obtineat, cum suis complicibus evitent.

v. Episc. n. 30 et Modena, Civ. n. 10 (IP V 321).

Lodi Vecchio

Monasterium s. Petri de Laude vetere.

Cronaca di San Pietro di Lodi Vecchio, auctore Anselmo de Vairano, s. XV; ed. Virginio Negri in Arch. stor. di Lodi XXVIII (1909) 63 sq. — Defendente Lodi Sulla chiesa di S. Pietro di Lodi Vecchio, s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 38. — Lubin p. 185. — Gio. Agnelli Dizionario p. 170 sq. — Diego Sant'Ambrogio Lodi Vecchio e S. Bassiano (Milano 1895). — (G. Agnelli) San Pietro di Lodivecchio in: Arch. stor. di Lodi XXVI (1907) 114 sq. 145 sq.

Ecclesia s. Petri de Laude vetere, quam a Iohanne et Iacobo apostolis conditam esse Anselmus de Vairano, monasterii nimis credulus chronographus, narrat, certe antiquissima fuit multisque privilegiis imperatorum ac regum honestata (cf. Arch. stor. di Lodi XXVIII 124 sq.). A. 832 canonicis penes eam viventibus eamque administrantibus monachi ordinis s. Benedicti suffecti sunt, sub quorum regimine monasterium s. Petri, quod a. 1111 a Mediolanensibus combustum, mox vero instauratum est, maximam famam obtinuit. Commendatarii inde ab a. 1441 rexerunt abbatiam. Denique a. 1578 Gregorius XIII eam collegio Hungarico-Germanico de Urbe addixit (cf. A. Steinhuber Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum [1] I 133 sq.; [2] I 122 sq.).

Archivum monachorum s. Petri maxima ex parte periisse dolemus. Neque Romae in archivo collegii Germanici (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 138) neque Mediolani in R. archivo monumenta antiqua monasterii s. Petri inveniuntur. Alexandri III privilegia, quae sequuntur (n. 4. 5), exscripsimus ex libris manuscriptis Defendentis a Laude, canonici ecclesiae cathedralis (cf. supra p. 238).

C = Miscellanea, s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 44.
C[1] = Defendente Lodi Conventi di Lodi, s. XVIII, ib. XXIV 33; cf. supra p. 237.

†**1* *327*

Legati apostolici, redeuntes a concilio Nicaeno, consecrant ecclesiam s. Petri Laudae, praesente s. Helena imperatrice.

Tabula in ecclesia (edd. Ciseri Giardino istor. p. 113; Molossi I 22 not.; Vignati Storie Lodigiane p. 159; cf. Vignati Lodi e suo territorio p. 113). — Reg. JK. —.

Spurium.

†**2* *328*

Silvester I mittit nuntium apost., ut portet clavem s. Petri.

Tabula in ecclesia (edd. Ciseri Giardino istor. p. 113; Vignati Storie Lodigiane p. 159; cf. Vignati Lodi e suo territorio p. 113). — Reg. JK. —.

Spurium. — Anselmus de Vairano (Arch. stor. di Lodi XXVIII 86) e contra narrat, Silvestrum I a. 327 oct. 1 altare b. Petri cum clave in honorem s. Mariae et apostolorum Petri et Pauli et aliorum sanctorum consecrasse.

**3* *1111*

Ante Romanos legatos, scilicet Brunonem et Iohannem cardinales, Albertus de Brembio eligitur abbas, et per legitimos testes probatur, monasterium s. Petri nihil omnino conditionis aut exactionis Laudensi ep. debere praeter 12 annuales.

Anselmi de Vairano Cronaca di San Pietro di Lodi Vecchio (Arch. stor. di Lodi XXVIII 114). — Reg. JL. —.

4 *Benevento 1169 sept. 27*

Alexander III Andreae abbati etc.: suscipit mon. s. Petri Lauden. sub apost. protectione, et confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas et libertates et immunitates a b. m. Aldegrauso et Eldegario qd. Lauden. epp. concessas; concedit sepulturam liberam et ius eligendi abbatem. — Effectum iusta postulantibus. Dat. Beneventi p. m. Gerardi S. R. E. not., 5 kal. oct., ind. 3, inc. d. a. 1169, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 11.

C. C[1] *f. 19. — Edd. Vignati Cod. dipl. Laud. II*[a] *57 n. 45 ex C*[1]*. Arch. stor. di Lodi XXVI (1907) 122 ex C*[1]*. — Regg. Zaccaria p. 110. Manzini p. 48 et in Arch. stor. di Lodi XXIV (1905) 71. JL. 11642.*

Aldegrausi privilegium edd. Zaccaria p. 106 = Cappelletti XII 296, = Cod. dipl. Langob. c. 1271 n. 730; Vignati Cod. dipl. Laud. I 18 n. 13; Manzini p. 55 et in Arch. stor. di Lodi XXIV (1905) 78. Ildegarii vero privilegium desideratur.

5 *Ferrara 1177 april. 25*

Alexander III Paulo abbati etc.: suscipit mon. s. Petri Lauden. sub apost. protectione, et confirmat regulam, possessiones propriis expressas vocabulis

et iura *(ut n. 4)*. — Piae postulatio. Dat. Ferrariae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. ac not., 7 kal. maii, ind. 10, inc. d. a. 1177, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.

C. [C¹ f. 23 Reg. ad mai. 1]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 156 n. 10 ex C. — Regg. Zaccaria p. 110. Arch. stor. di Lodi XXVI (1907) 125 ex C¹ ad mai. 1. JL. —.

Cereto

Monasterium s. Petri de Cerreto.

Ughelli ¹IV App.; ²IV 665 sq. — Lubin p. 185. — Janauschek Orig. Cistercien. p. 43 n. 105. — Gio. Agnelli Monografia dell' abbazia Cisterciense di Cerreto (Lodi 1883). — Romolo Riva L'abbadia di Cerreto. Cenni storici (Crema 1889). — (Gio. Agnelli) San Pietro di Cereto in: Arch. stor. di Lodi XXX (1911) 105 sq. XXXI (1912) 3 sq.

Monasterium Cerretense iuxta Adduam fluvium ab Alberto de Oldradis ex nobili familia Mediolanensi a. cr. 1130 conditum et b. Bernardo Cisterciensium abbati traditum esse, Mediolanenses scriptores atque etiam Ughellus in prima editione Italiae sacrae pro certo affirmant; sed antiquae huius monasterii chartae, quas Caesar Vignati ex Libro iurium civitatis Laudensis, ubi transcriptae leguntur, vulgavit, ecclesiam de Cerreto iam saec. XI ab Alberico et Erlinda ex gente comitum de Cassino exstructam fuisse docent, quorum filius Benno a. 1084 ibi monasterium in honorem ss. Petri et Pauli et b. Mariae et s. Nicolai aedificavit, Bernardo primo abbate ex ordine s. Benedicti in eo instituto (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 72 n. 45). Monachis Benedictinis, qui Anacleto II adhaesisse videntur, expulsis, Cistercienses introducti sunt, Brunone Caravallensi primo Cisterciensium abbate (n. 1). Nova Cisterciensium religio Romanis pontificibus et imperatoribus faventibus, ut docent diplomata Heinrici VI a. 1187 Stumpf Reg. 4604, Ottonis IV a. 1210 BF. 374. 375. 392. 14636, Heinrici VII a. 1311 abbatibus Cerretensibus concessa, auxit, ita ut Cerretensis abbatia inter nobilissima Cisterciensium monasteria haberetur. Commendatarios habuit inde ab a. 1439, inter quos Iulianus de la Rovere, postea sub nomine Iulii II summus pontifex. Suppressa est a. 1798.

Monasterium Cerretense ab initio iuris Romanae ecclesiae ex oblatione Bennonis fuit atque ab Albino in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112; cf. I 110) duabus vicibus recensetur:

„Monasterium de Cerreto IIII denarios Mediolanenses.
Ecclesia de Cerroto IIII denarios Mediolanenses".

et iterum, nescimus quo errore, sub episcopatu Placentino (l. c. II 114; I 116):

„Ecclesia sancti Petri de Cerreto IIII denarios Mediolanenses".

Chartae antiquiores in Libro iurium civitatis Laudensis s. XIII sq., ut iam diximus, transcriptae leguntur. Privilegia vero Mediolani in R. archivo tam inter chartas monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolanensis (cf. supra p. 88) et monasterii Caraevallensis (cf. supra p. 121) quam in ipso tabulario

abbatiae Cerretensis (Fondo di religione — Cerreto) inveniuntur. Conf. *Registro de' documenti che si trovano nel archivio del insigne monastero di Cerreto* a. 1730, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Cerreto) et *Sommario cronologico delli documenti quali si conservano nell' archivio del monastero di S. Ambrogio di Milano, spettanti all' insigne abbazia di S. Pietro e Paolo in Cerreto*, s. XVIII, ib.

A = Orig. Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Mon. di S. Ambrogio).
A[1] = Orig. ib. (Fondo di religione — Chiaravalle).
B = Cop. ib. (Fondo di religione — Cerreto).
C = Bullarium Cisterciense, s. XVI—XVII, Milano Bibl. Trivulziana cod. 589; cf. supra p. 121.
D = Privilegia abbatiae Cereti, s. XVI, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — Cerreto); cf. E. Winkelmann in N. Archiv V 25.
E = Raccolta dei privilegi sovrani e pontifici, s. XVII, ib. (Fondo di religione — Chiaravalle cod. 28); cf. supra p. 121.
F = Exemplaria diplomatum et documentorum, quae in archivo imperialis monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani adservantur, vol. II, a. 1730, ib. (Fondo di religione — Mon. di S. Ambrogio cod. 42); cf. supra p. 88.
G = Abbatis et monachorum, ecclesiae et monasterii s. Ambrosii Maioris Mediolani documenta, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio Emanuele cod. 1373 (cod. Sessor. 186); cf. supra p. 89.
H = E. Bonomi Tabularii coenobii Ambrosiani exemplaria vol. III, s. XVIII, Milano Bibl. Braidense AE XV 19; cf. supra p. 89; et eiusdem auctoris Tabularii Claraevallensis exempla vol. I, s. XVIII, ib. AE V 20 [*H*[1]]; cf. supra p. 122.

1 *Laterano 1139 nov. 18*

Innocentius II Brunoni abbati mon. s. Mariae, quod in villa Balneoli in Mediolanen. territorio situm est, etc.: concedit abbatiam de Cerreto, quae b. Petri iuris exsistit, ut ibidem honestas et religio reformetur et idem locus tam temporaliter quam spiritualiter gratum incrementum suscipiens monasterio Claraevallensi subiaceat, sub censu 12 nummorum Mediolanen. monetae annis singulis apost. sedi persolvendo.

v. Milano, Mon. s. Mariae de Caravalle n. 1 (supra p. 122). — Posthaec Bruno sub nomine abbatis de Cerreto saepius occurrit; exeunte vero a. 1144 abbatia Cerretensi relicta, abbas Caravallensis effectus est (cf. supra p. 80 ad n. 24).

**2* *(1139—43)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in Innocentii III privilegio a. 1207 sept. 11 monasterio Cerretensi indulto (apogr. est Mediolani in R. archivo). — Reg. JL. —.

**3* *(1144—45)*

Lucius II reprobat et cassat scriptum sub nomine R(obaldi) Mediolanen. archiep. de causa, quae inter L(anfrancum) Lauden. ep. et fratres de Cerreto super possessionibus ad curiam de Plazano pertinentibus agitabatur; praecipit, ut sententia de 7 campis, de 7 sediminibus et de advocatia s. Naboris ab eodem archiepiscopo Lanfranco ep. adiudicatis teneatur; cetera vero, de quibus questio vertitur, in praesentia L(itifredi) Novarien. ep. fine debito terminentur.

Laud. in n. 9. 13. — Reg. PflugkH. Iter p. 238 n. 410. JL. —.

Robaldi Mediolanensis archiep. charta de hac re a. 1143 m. dec. data est (edd. Cappelletti XII 329; Vignati Cod. dipl. Laud. I 143 n. 112). — Sed quia in Litifredi Novariensis ep. praesentia causa ipsa terminari non potuit, ab eodem episcopo ad Lucii II praesentiam appellatum est.

*4 *(1145)*

Eugenius III statuit L(anfranco) Lauden. ep. et M(atutino) abbati de Cerreto terminum, ut apost. se conspectui praesentent.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Ipse vero episcopus nec venit nec misit nec aliquam excusationem praetendit".

*5 *(1145)*

Eugenius III iterato *(n. 4)* evocat Lanfrancum Lauden. ep. ad praesentiam suam.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Sed episcopus nec venit nec se canonice excusavit".

*6 *(1145—46)*

Eugenius III tertio *(n. 4. 5)* vocat Lanfrancum Lauden. ep. ad praesentiam suam.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Sed nec venit nec se canonice excusavit".

*7 *(1146 in.)*

Eugenius III suspendit Lanfrancum Lauden. ep. pro contemptu et inoboedientia ab officio episcopali.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Tandem vero solus venit, sed super eadem controversia nec agere nec respondere ordine iudiciario voluit" (cf. n. 12).

*8 *(1146 in.)*

Eugenius III praecipit Lanfranco Lauden. ep., ut scriptum, quod sub nomine R(obaldi) b. m. Mediolanen. archiep. de causa, quae inter ipsum et fratres de Cerreto agitur, in Lucii II praesentia protulit *(cf. n. 3)*, sibi remittat.

Laud. in n. 9. — Reg. JL. —.

„Sed Lanfrancus ep., super hoc apud papam se excusans, scriptum ipsum a consulibus Laudensibus contra voluntatem suam asseruit detineri".

9 *Sutri (1146) april. 8*

Eugenius III consulibus Laudensibus: praecipit, quatenus scriptum, quod (Lanfrancus) Lauden. ep. sub nomine R(obaldi) b. m. Mediolanen. archiep. de causa inter ipsum et fratres de Cerreto agitata in fe. me. pp. Lucii praesentia protulit, sed ab eodem papa reprobatum et cassatum *(n. 3)*, infra 30 dies abbati de Cerreto vel fratribus eius reddant vel sibi transmittant; alioquin omnium ecclesiarum eis introitum interdicit. — Manifestum est. Dat. Sutrii 6 id. april.

A. [D. F p. 536. G p. 362. H p. 525 n. 94]. — Edd. Giulini Mem. di Milano [1] V 449 Exc.; [2] III 339. Vignati Cod. dipl. Laud. I 148 n. 118 ex A. PflugkH. Acta III 75 n. 73 ex A. — Regg. Giulini Mem. di Milano [1] V 584; [2] VII 106. Molossi I 19. J. 6232. JL. 8898.

*10 (1146)

Eugenius III praecipit nobilibus viris Wilizoni de Sablone, Alberto Bonoseniori, Pagano de Conrato, Wifredo de Gavazo et omnibus vassallis Ogerii et Dondei fratrum, filiorum qd. Ogerii de Plazano, ut M(atutino) abbati de Cerreto pro feudo Ogerii et Dondei fidelitatem et debitum servitium exhibeant.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

11 Sutri (1146) mai. 14

Eugenius III nobilibus viris Wilizoni de Sablone, Alberto Bonoseniori, Pagano de Conrato, Wifredo de Gavazo et omnibus vassallis Ogerii et Dondei fratrum, filiorum qd. Ogerii de Plazano: per iterata scripta *(n. 10)* praecipit, quatenus infra 40 dies M(atutino) abbati de Cerreto pro ipso feudo fidelitatem et debitum servitium exhibeant nec Laudensis episcopi vel cuiuslibet alterius suggestione id dimittant; alioquin omnium ecclesiarum eis introitum interdicit. — Per apostolica. Dat. Sutrii 2 id. maii. [*corr. ex* 6 id. april.].

A¹. [C f. 267'. E p. 202. H¹ p. 256 n. 91]. — Ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 149 n. 119 ad mai. 4 ex A¹. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 661 n. 6240a. JL. 8920.

*12 (1146)

Eugenius III viva voce praecipit Lanfranco Lauden. ep., ut in festivitate Omnium sanctorum *(nov. 1)* super controversia, quae inter abbatem de Cerreto et ipsum agitur, paratus agendi et respondendi apost. se conspectui praesentet.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

„Statuto vero termino nec ipse nec aliquis pro Laudensi ecclesia venit nec aliquam excusationem praetendit, sed se malitiose et contumaciter absentavit".

13 Viterbo (1146) nov. 28

Eugenius III M(atutino) abbati et fratribus de Cerreto: absolvit eos ab impetitione L(anfranci) ep. Lauden. et omnium clericorum suorum super omnibus ad curiam de Plazano pertinentibus, unde controversia inter eos agitata est. — Super iniuriis. Dat. Viterbi 4 kal. dec.

B s. XIII ex. — Ed. PflugkH. Acta III 81 n. 80 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 661 n. 6194a ad a. 1145—46. JL. 8960.

Conf. etiam transactionem inter Lanfrancum ep. Laudensem et Matutinum abbatem Cerretensem a. 1147 mart. 5 factam (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 152 n. 122).

14 Pavia 1148 iun. 30

Eugenius III Brunoni abbati de Caravalle etc.: confirmat monasterium de Cerreto, quod b. Petri iuris exsistit, ab Innocentio II eius eiusque successorum regimini et dispositioni commissum etc.

v. Milano, Mon. s. Mariae de Caravalle n. 2 (supra p. 122).

*15 (1145—53)

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*16 (1159—81)

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*17 (1181—85)

Lucius III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*18 (1185—87)

Urbanus III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*19 (1187)

Gregorius VIII concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

*20 (1191—97)

Celestinus III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 2. — Reg. JL. —.

Mulazzano — Dresano

Ecclesia s. Stephani de Mulazano — Ecclesia s. Georgii de Darexano.

Hae duae ecclesiae parochiales in septemtrionali parte Laudensis episcopatus sitae sunt (cf. Agnelli Dizionario p. 206 sq. 99). — Clementis III rescriptum, quod sequitur, Placentiae in archivo ecclesiae collegiatae s. Antonini exstat (cf. IP V 471 sq.).

A = Orig. Piacenza Arch. di S. Antonino (D 57).
E = Vinc. Boselli Spoglio e copie di carte antiche esistenti nell' archivio di S. Antonino in vol. Diversorum D, s. XVIII ex., Piacenza Arch. capitolare; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 12.

1 *Laterano 1190 feb. 1*

Clemens III s. Petri Lauden. et de Cereto abbatibus et praeposito s. Geminiani: committit causam inter clericos plebis de Mulazano et parochianos de Darexano super ipsius loci cappella; mandat, quatenus, processu negotii sollicitius indagato, transactionem ab archipresbytero cum ipsis parochianis, Laudensi ep. mediante, factam, si sine fratrum consilio intercessisse noverint ac de iure viderint retractandam, sublato appellationis obstaculo retractent et causam, appellatione remota, fine canonico decidant et iudicium, quod tulerint, per censuram ecclesiasticam faciant sine refragatione servari. — Dilecti filii. Dat. Lat. kal. feb. pont. n. a. 3.

A. [E p. 312]. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 64 n. 44 ex A. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 690 n. 10166a. JL. 16468.

Paullo

Monasterium s. Petri de Palude.

De origine huius ecclesiae, quae iuris Romanae ecclesiae fuit, nihil habemus. De ea adnotant Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 110):

„Ecclesia sancti Petri de Palude [Paulude] XII Mediolanenses veteres“.

Documentis, quae sequuntur, docemur, Paschalem II a. 1116 ecclesiam s. Petri de Palude Fructuariensibus regendam concessisse (n. 1), qui de ea cum Alberico ep. Laudensi a. 1174 quaestionem habuerunt (n. 2. 3). Prioratus de Palude a. 1574 supprimitur (cf. Agnelli Dizionario p. 224 et in Arch. stor. di Lodi XXIX (1910) 97 sq.).

1 *Laterano 1116 feb. 6*

Paschalis II Alineo Fructuarien. mon. abbati: committit ei eiusque successoribus b. Petri ecclesiam, quae in Laudensi episcopatu apud villam Paludum sita est, regendam et disponendam, de qua ecclesia debita Lateranensi palatio recognitio, scil. 4 Mediolanenses, persolvatur.

v. Mon. s. Benigni de Fructuaria (ed. Gött. Nachr. 1901 p. 90 n. 6).

**2* *(1174)*

Alexander III committit Iohanni Bono subdiac. apost. sedis causam, quae inter Albericum Lauden. ep. et Iohannem priorem de Paullo, missum abbatis Fructuarien., super restitutione 24 solidorum Mediolanen. veterum et super absolutione 6 solidorum Mediolanen. veterum vertitur, quam abbas per priorem de Paullo sibi petebat fieri.

v. Episc. n. 23.

3 *Ferrara (1177) april. 28*

Alexander III Alberico Lauden. ep.: confirmat inter alia sententiam, quam mag. Iohannes Bonus subdiac. apost. sedis super causa inter eum et abbatem Fructuarien. *(n. 2)* protulit.

v. Episc. n. 26.

Santo Stefano al Corno

Monasterium s. Stephani de Cornu vetere.

Defendente Lodi Relatione dell' abbatia di S. Stefano del Corno Giovane, detta altrimente di Rivalta (ad Io. Petrum Puricelli), ms. s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 41; ed. in Arch. stor. di Lodi XXVIII (1909) 16 sq. — Lubin p. 109. — Franc. Bergamaschi Storia dell' abbazia di S. Stefano al Corno, ms. s. XVIII, Lodi Bibl. comunale. — Notitiae pro monasterio s. Stephani s. ord. Cistercien. sito in agro Laudensi, seu de Cornu, a. 1738, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Stefano al Corno); ed. Arch. stor. di Lodi XI (1892) 120 sq. — Janauschek Orig. Cistercien. p. 234 n. 609. — Gio. Agnelli Dizionario p. 286 sq. — (G. Agnelli) Monastero di Santo Stefano al Corno in: Arch. stor. di Lodi XXVIII (1909) 15 sq.

Monasterium s. Stephani, quod falsarius quidam a Hludovico II imp. a. 852 erectum esse satis impudenter contendit (cf. Hludovici II imp. privilegium spurium Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 1150; [2] n. 1185), ab Alsenda comitissa eiusque filiis Lanfranco, Arduino et Maginfredo constructum et ditatum esse, Paschalis II diplomate autographo, quod sequitur, docemur. Fundationis autem chartam a. 1009 datam esse Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 229 affirmat. Benedictinorum vero religione, quae ab initiis in monasterio s. Stephani viguit, collapsa, ut ex Honorii III rescripto a. 1226 iun. 2 (Pressutti Reg. Honorii III t. II 429 n. 5971) colligitur, Gregorius IX a. 1231 iul. 7 monachos nigros expelli eisque Cistercienses suffici iussit (ed. Arch. stor. di Lodi XXVIII 27; cf. Vignati Cod. dipl. Laud. II[a] 309 n. 301). Abbatia posthaec in commendam data, a. 1777 suppressa est.

Monasterium s. Stephani de Cornu iuris olim fuit Romanae ecclesiae. De eo plures notitias in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112. 113; I 109. 110. 108) legimus, et sub episcopatu Laudensi atque etiam sub episcopatu Cremonensi:

„Monasterium [ecclesia] sancti Stephani [de Cornu XII denarios Mediolanenses]".

„Monasterium sancti Stephani de Cornu I solidum [XII denarios]".

Conquestus est iam Honorius III, abbatem quendam monasterii s. Stephani libros, ornamenta, privilegia et cetera instrumenta clam fecisse transportari. Postea archivum monasterii in inundatione Padi fluminis gravissima damna passum esse videtur. E privilegiis summorum pontificum unum Paschalis II diploma autographum superest, olim, ut refert Defendens a Laude, in archivo monasterii ss. Cosmae et Damiani, nunc vero in R. archivo Mediolanensi adservatum. Praeterea Heinrici VII imp. diploma a. 1311 laudamus, quod in inventario registri ducum Mediolanensium recensetur (cf. supra p. 3).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
C = Defendente Lodi Relatione dell' abbatia di S. Stefano del Corno Giovane, detta altrimente di Rivalta (ad Io. Petrum Puricelli), s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 41 [C^1]; eiusdem auctoris Conventi di Lodi, s. XVIII, ib. XXIV 33 [C^2]; eiusdem auctoris Documenti di storia Lodigiana, s. XVII, ib. XXIV 37 [C^3]; cf. supra p. 237.
D = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. supra p. 19.
E = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. lat. 3221 (XL 18, olim 3639); cf. supra p. 239.
F = Giac. Ant. Porro Vite dei vescovi di Lodi vol. I, s. XVII ex., Lodi Bibl. comunale XXIV 61; cf. supra p. 237.
G = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. VI, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 6; cf. supra p. 21.

1 *Piadena 1106 nov. 15*

Paschalis II Guidoni abbati etc.: praedecessorum suorum statuta firmans, confirmat bona ab Alsenda comitissa vel eius filiis Lanfranco, Ardoino et Maginfredo seu ab aliis fidelibus de iure proprio data, nominatim vallem

adiacentem et castrum et cetera, quae in Nokeri ep. chyrographo continentur; concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum. — Divinis praeceptis. Ego Paschalis etc. Dat. ap. Platenam p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 17 kal. dec., ind. 15, inc. d. a. 1106, pont. autem d. Paschalis II pp. 8.

A. [C[1]*. C*[2] *p. 90. C*[3] *p. 67. D f. 144. E f. 323* (7 kal. dec.). *F f. 218. G f. 50]. — Edd. Ughelli* [1] *IV 906;* [2] *IV 664 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 133 n. 27, = Zaccaria p. 161, = Mansi XX 1054 n. 92, = Lupi Cod. dipl. Bergom. II 446, = Bull. Rom. ed. Taur. II 244 n. 27, = Vignati Cod. dipl. Laud. I 83 n. 55, = Migne CLXIII 199 n. 194. Manzini p. 69 et in Arch. stor. di Lodi XXIV (1905) 121. Agnelli in Arch. stor. di Lodi XXVIII (1909) 23 ex C*[1]*. — Regg. Campi Dell' hist. eccl. di Piacenza I 378 ad dec. 15. J. 4542. JL. 6100.*

In apographis et editionibus perperam legi „Dat. apud Placentiam", iam S. Loewenfeld in N. Archiv VI 594 not. monuit.

Dovera

Monasterium s. Damiani de Dovaria.

Monasterium de Dovaria monialium ord. s. Benedicti ineunte saec. XII, ut videtur, a comitibus Bergomensibus, qui eodem tempore alterum monasterium s. Fabiani de Farinate ei vicinum instituerunt et b. Petro et Romanae ecclesiae obtulerunt, conditum est beatoque Petro traditum, sub censu 12 denariorum Lateranensi palatio annualiter persolvendo, quem Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 112. 113; I 110. 107), duabus quidem vicibus, et sub episcopatu Laudensi et sub episcopatu Bergomensi, recensent:

„Monasterium de Dovario XII denarios
Monasterium de Dovaria I solidum [XII denarios]".

Cencius insuper addit (l. c. I 110) sub episcopatu Laudensi:

„Ecclesia sancti Damiani XII denarios".

Alexandri III temporibus una eademque abbatissa, nomine Thais, monasteria s. Damiani de Dovaria et s. Fabiani de Farinate rexit, invitis tamen monialibus s. Fabiani. Denique Oddo cardinalis a. 1170 et Alexander III a. 1171 statum utriusque monasterii hoc modo constituerunt, ut monasterium de Farinate velut cella a priorissa sub correctione et visitatione abbatissae de Dovaria regeretur; quod a. 1212 april. 24 iterum confirmatum est. Moniales s. Damiani una cum abbatissa a. 1471, relicto monasterio, in urbem Laudam se transtulerunt, ubi in novo monasterio ss. Cosmae et Damiani residere coeperunt, quod a. 1785 suppressum est. De monasterio de Dovaria cf. Molossi Memorie II 10 sq.

Pontificum Romanorum privilegia et rescripta monasteriis de Dovaria et de Farinate concessa inferius sub episcopatu Cremonensi, ad quem locus Farinate pertinuit, recensebimus.

CREMONA

Sicardi ep. Cremonensis Cronica; ed. O. Holder-Egger in Mon. Germ. Scr. XXXI (Hannoverae 1903) p. 22 sq. — Dominici Burdigalli Inclytae urbis Cremonae . . situs designatus, in spiritualibus et temporalibus dignitates etc. a. 1515, ms. Cremona Museo civico; cf. Lancetti II 467. — Giacopo Torresino Memorie, ms. s. XVI, Cremona Bibl. governativa. — Antonio Campo Cremona fedelissima città e nobilissima colonia de Romani [1] (Cremona 1585); [2] (In Milano 1645). — Ludovici Cavitelli Annales, quibus res ubique gestas memorabiles a patriae suae origine usque ad a. 1583 breviter complexus est (Cremonae 1588); ms. s. XVI est Cremonae in bibl. — L. Cavitelli Series seu catalogus omnium episcoporum Cremonensium, ms. s. XVII, Cremona Bibl. govern. — Blasii Rubei (Rossi) Tabula dyptica episcoporum ecclesiae Cremonensis in: Decreta etc. in synodo dioecesana Cremonensi prima, quam C. Specianus ep. habuit (Cremonae 1599). — Pellegrino Merula Santuario copiosissimo delle chiese di Cremona [1] (In Cremona 1620); [2] Santuario di Cremona . . con l' origine de' monasteri, hospedali e luoghi pii di detta città (In Cremona 1627). — Gius. Bresciani Corona d' uomini e donne Cremonesi in santità e prelature e virtudi insigni et eminenti (Cremona 1625). — Clemente Fiammeno Castelleonea cioè Historia di Castelleone insigne castello nella diocesi di Cremona [1] (In Cremona 1636); [2] (1649); [3] (1652). — Gius. Bresciani Vita del glorioso santo Himerio vescovo di Ameria, protettore della città di Cremona (Cremona 1641). — G. Bresciani Rose e viole della città di Cremona che sono papa, cardinali, patriarca, arcivescovi, vescovi e prelati di santa chiesa, cittadini Cremonesi (In Cremona 1652). — Ughelli Italia sacra [1] IV 779 sq.; [2] IV 567 sq. — G. Bresciani La vita di S. Bassiano vescovo e martire Cremonese (Cremona 1653). — G. Bresciani Istoria della fedelissima città di Cremona vol. I. II, ms. s. XVII; cf. Lancetti II 347. — G. Bresciani Historia ecclesiastica di Cremona vol. I. II, ms. s. XVII; cf. Lancetti II 347; Robolotti Documenti p. 23. — G. Bresciani Serie de' vescovi di Cremona e vite de' vescovi santi, ms. s. XVII; cf. Lancetti II 348; Robolotti Documenti p. 23. — G. Bresciani Santuario della città di Cremona, ms. s. XVII; cf. Robolotti Documenti p. 23. — Iosephi Bresciani Inscriptiones et epitaphia Cremonae, ms. s. XVII; cf. Lancetti II 350 et C. I. L. V 413 sq. — Lubin p. 112 sq. — Gius. Aurelio Negri Storia de' vescovi di Cremona con alcuni preliminari sullo stato antico di essa e sull' origine e descrizione delle chiese e vicariati della diocesi. Opera postuma, ms. a. 1717, Cremona Bibl. govern.; cf. Robolotti Documenti p. 24. — Franc. Arisii De origine ac viris illustribus insignis oppidi Casalis-Maioris epistola ad Carolum Thomam Molossum (Mediolani 1717). — Fr. Arisii Praetorum Cremonae series chronologica, additis nonnullis et praecipue ad eius urbis historiam (Cremonae 1731). — Franc. Ant. Zachariae Cremonensium episcoporum series, a Ferdinando Ughellio primum contexta, deinde a Nicolao Coleto aliquantulum aucta, nunc tandem restituta, emendata, pluribusque ineditis documentis locupletata (Mediolani 1749). — Aurelio Negri Istoria dei vescovi di Cremona, ms. a. 1750, Cremona Bibl. govern. — Tommasi Augustini Vairani

Inscriptiones Cremonenses universae I (Cremonae 1796). — Ettore Lodi Annali di Casalmaggiore, ms. s. XVIII ex., Cremona Bibl. govern. — Ios. M. Bonafossa Monumenta Cremonensis ecclesiae collecta vol. I—XIX, ms. s. XVIII ex., Cremona Arch. vescovile; cf. infra p. 262. — I. M. Bonafossa Series episcoporum Cremonae, ms. s. XVIII ex.; cf. Lancetti II 390. — P. Lombardini Codice diplomatico Cremonese, schede, spogli d'archivi e memorie diverse di storia Cremonese, ms. s. XIX, penes sacerdotem Lud. Lucchini (in vico Romprezagno). — Gius. Aglio Memorie Cremonesi raccolte e illustrate (Cremona 1804). — Ant. Barili Notizie storico-patrie di Casalmaggiore (Parma 1812). — Gius. Graselli Nota delle chiese e conventi soppressi, ms. a. 1812, Cremona Bibl. govern. — G. Graselli Chiese, oratorii e corporazioni soppresse in Cremona, ms. s. XIX, ib. — Miscellanea di memorie ecclesiastiche riguardanti le chiese e conventi di Cremona, ms. s. XIX, ib. — Henrici Sanclementii Series critico-chronologica episcoporum Cremonensium (Cremonae 1814). — Alexandri Pagani Animadversiones et dubia in Seriem critico-chronologicam episcoporum Cremonensium a Sanclementio editam, ms. a. 1814, Cremona Bibl. govern. — A. Pagani Nuova raccolta di santi, beati e venerabili della chiesa Cremonese, ms. a. 1814, Cremona Arch. vescovile; cf. Robolotti Documenti p. 24. — Antonio Dragoni Memorie per servire alla storia del capitolo Cremonese, ms. a. 1814, Cremona Bibl. govern. — Gius. Graselli Memorie genealogiche di alcune illustri famiglie Cremonesi (Cremona 1817). — G. Graselli Guida storico-sacra della R. città e sobborghi di Cremona per gli amatori delle belle arti (Cremona 1818). — Gio. Romani Dell' antico corso de' fiumi Po, Oglio ed Ada negli agri Cremonese, Parmigiano, Casalasco e basso Mantovano. Memoria storico-critica (Casalmaggiore 1818). — A. Dragoni Miscellanea Cremonesi, ms. a. 1818, Cremona Bibl. govern. — Vincentii Lancetti Rerum Cremonensium vol. I, ms. a. 1819, ib. — Vincenzo Lancetti Dizionario coreografico storico di Cremona, ms. s. XIX, ib. — Lorenzo Manini Memorie storiche della città di Cremona I. II (Cremona 1819—20). — Luigi Corsi Dettaglio delle chiese di Cremona (Cremona 1819). — Gius. Picenardi Nuova guida di Cremona per gli amatori delle belle arti (Cremona 1820). — Gius. Graselli Annali Cremonesi, ms. a. 1822, Cremona Bibl. govern. — A. Dragoni Codex diplomaticus capituli Cremonensis, ms. a. 1815—25, ib. — Alessandro Pagani La Castelleonea sacra ossia le memorie storico-ecclesiastiche di Castelleone vol. I—III, ms. s. XIX, Castelleone Arch. parrocchiale; cf. Robolotti Documenti p. 111 [non vidi]. — Gio. Romani Storia di Casalmaggiore I—X (Casalmaggiore 1828—30). — (A. Mazzetti) Cenni storici sulle antiche relazioni fra Cremona e Trento [2] (Milano 1831). — Ferrante Aporti Memorie di storia ecclesiastica Cremonese I. II (Cremona 1835—37). — A. Dragoni Sulla storia ecclesiastica Cremonese nei primi tre secoli del cristianesimo discorsi o disquisizioni critiche (Cremona 1838). — A. Dragoni Sulla vera religione .. dissertazione storico-dogmatica per introzione ai discorsi e cenni storici sulla chiesa Cremonese (Cremona 1839). — A. Dragoni Cenni storici sulla chiesa Cremonese vol. I (a. 320—773), ms. a. 1839, Cremona Bibl. govern. — A. Dragoni Sulla chiesa Cremonese e sull' antica ecclesiastica disciplina universale cenni storici (Cremona 1840). — A. Dragoni Miscellanea politiche, storiche, civili di Cremona, ms. s. XIX, Cremona Bibl. govern. — Bonifazio M. Bologni Memorie storiche di Rivarolo fuori, Piadena e Calvatone etc. [1] (Cremona 1847); [3] (1855). — Antonio Racheli Delle memorie storiche di Sabbioneta (Casalmaggiore 1849). — Chiese e conventi che esistevano in Cremona, ms. s. XIX, Cremona Bibl. govern. — Federico Odorici Il codice diplomatico del capitolo Cremonese raccolto e conservato da Mons. Antonio Dragoni in: Arch. stor. ital. Ser. II t. II (1855) p. I 5 sq. — Inn. Frigeri Notizie storico-statistiche di Viadana e suo distretto (1855). — Angelo Grandi Descrizione dello stato fisico-politico-statistico-storico-biografico della provincia e diocesi Cremonese I. II (Cremona 1856—58). — A. Dragoni Repertorio o indice dei documenti antichi .. per servire alla storia del rev. capitolo di Cremona, ms. a. 1857, Cremona Bibl. govern. — A. Dragoni Series synoptica episcoporum s. ecclesiae Cremonensis, ms. a. 1857, ib. — G. Cappelletti Le chiese d'Italia XII (Venezia 1857) 125 sq. — Teodoro Wüstenfeld Delle falsificazioni di alcuni documenti concernenti la storia d'Italia in: Arch. stor. ital. Ser. II t. X (1859) p. I 68 sq. — Franc. Robolotti Delle

pergamene e dei casi di Cremona avanti il mille in: Miscellanea di storia ital. I (Torino 1862). — (C. Girondelli) Serie critico-cronologica dei vescovi di Cremona in: Gerarchia ecclesiastica della diocesi di Cremona (1865—67). — (Pietro Maisen) Cremona illustrata e suoi dintorni (Milano 1866). — Franc. Galantino Storia di Soncino con documenti I—III (Milano 1869—70). — Damiano Muoni Antichità romane nel basso Bergamasco e cenni storici sopra Calcio ed Antignate (Milano 1875). — Fr. Robolotti I Cremonesi nella lotta trentenne dell'Italia contro Federico Barbarossa (Cremona 1876). — (Franc. Robolotti) Repertorio diplomatico Cremonese ordinato e pubblicato per cura del Municipio di Cremona I (Cremona 1878). — Fr. Robolotti Storia di Cremona prima del Comune (Cremona 1878). — Luigi Lucchini I santuari Cremonesi dedicati alla Vergine (Bozzolo 1879). — (Fr. Robolotti) Appendice alla storia della chiesa Cremonese da Carlo Magno sino al Gregorio VII, ms. s. XIX, Cremona Bibl. govern. — Cremona nei suoi monumenti e nelle sue istituzioni (Cremona 1880). — Erich Komorowski Sicard Bischof von Cremona (Königsberg i. Pr. 1881). — Lorenzo Astegiano Il comune di Cremona e il possesso di Guastalla e Luzzara nel secolo XII in: Arch. stor. Lomb. IX (1882) 193 sq. — L. Lucchini Bozzolo e suoi dominii. Storica illustrazione (Cremona 1883). — Dom. Bergamaschi Storia di Gazolo e suo marchesato (Casalmaggiore 1883). — L. Lucchini Storia della civiltà diffusa dai Benedettini nel Cremonese. Illustrazione delle abbazie di S. Lorenzo e di S. Agata ed altre (Casalmaggiore 1888). — Guido Sommi Picenardi La famiglia Sommi. Memorie e documenti di storia Cremonese (1893). — Antonio Parazzi Origini e vicende di Viadana e suo distretto I—IV (Viadana 1893—99). — A. Parazzi Appendici alle origini e vicende di Viadana e suo distretto (Mantova 1895). — Franc. Novati Miscellanea diplomatica Cremonese (sec. X—XII) in: Arch. stor. ital. Ser. V t. XIV (1894) 299 sq. — Lorenzo Astegiano Codex diplomaticus Cremonae I. II in: Hist. patr. mon. Ser. II t. XXI. XXII (Augustae Taurinorum 1895—98). — A. Groppali et F. Bartoli Le origini del comune di Cremona in: Circolo di studi Cremonesi. Atti e communicazioni a. I (Cremona 1898) 7 sq. — Ettore Signori Cremona nei suoi monumenti del medioevo (Milano 1899). — L. Lucchini Storia dell'antica basilica di S. Maria in Scandolara (Bozzolo 1899). — G. Brambilla Sicardo vescovo di Cremona secondo i documenti autentici estratti dagli archivi Cremonesi (Cremona 1899) [non vidi]. — Gio. Basalari Descrizione delle chiese in Cremona e di quelle state soppresse dal 1780 al 1880 (Cremona 1902). — D. Bergamaschi Origine e sviluppo degli esercizi ecclesiastici del clero a Cremona (Casalmaggiore 1903). — Ernst Mayer Die angeblichen Fälschungen des Dragoni (Leipzig 1905); cf. L. M. Hartmann in Mittheil. des österr. Instituts XXVI (1905) 659 sq. XXVII (1906) 376 sq. — E. Mayer Noch einmal zu den angeblichen Fälschungen des Dragoni ib. XXVII (1906) 359 sq. XXVIII (1907) 197 sq. — Giac. De-Vecchi Brevi cenni storici sulle chiese di Cremona che furono e che sono (Cremona 1907). — Achille Sanfelice I comuni di Calvatone e di Acquanegra sul Chiese nel passato e nel presente, con cenni sui mandamenti di Piadena, di Canneto sull'Oglio e di Asola (Bozzolo 1909). — (Guido Sommi Picenardi) Le torri de' Picenardi. Memorie e illustrazioni (Modena 1909).

De scriptoribus, qui de historia Cremonensi egerunt, cf. Franc. Arisii Cremona literata seu in Cremonenses doctrinis et literariis dignitatibus eminentiores chronologicae adnotationes I—III (Parmae et Cremonae 1702—41); Vinc. Lancetti Biografia Cremonese ossia Dizionario storico delle famiglie e persone per qualsivoglia titolo memorabili e chiare spettanti alla città di Cremona dai tempi più remoti fino all' età nostra I—III (Milano 1819—22); Franc. Robolotti Dei documenti storici e letterari di Cremona. Lettera a Federico Odorici di Brescia (Cremona 1857) p. 19 sq.: Luigi Perotti Saggio di bibliografia Cremonese (Cremona 1906).

Episcopatus Cremonensis.

Primus Cremonensium antistes s. Sabinus, b. Barnabae apostoli comes et discipulus, fuisse traditur, sed priscorum episcoporum series satis dubia est. Primus enim, cuius certam memoriam habemus, Iohannes episcopus ex actis concilii a. 451 Mediolani celebrati (v. Milano, Archiep. n. 13) notus est. Ex ceteris peculiari laude digni sunt Iohannes, Berengarii imperatoris cancellarius et familiaris, Liutprandus sive Luizo, celeberrimus historiographus, Oldericus, qui monasterium s. Laurentii condidit, Landulfus, ex cappella Heinrici II imp. in episcopum promotus, Hubaldus, Wiberti antipapae fautor, Arnulfus, quem Gregorius VII episcopatus honore spoliavit, Obertus de Dovaria, Offredus de Offredis, Sicardus, qui chronicam scripsit.

Cremonensis dioecesis amplissima fuit usque ad a. 1579, quo Gregorius XIII magnam eius partem ad instituendum Cremensem episcopatum ab ea segregavit.

Archivum episcopatus, suo tempore ditissimum, a. 1796 a Francogallis invasum gravissimaque damna passum est. Aut perierunt aut dispersae sunt chartae antiquioris aevi. Permultas chartas Carolus Morbio Mediolanensis acquisivit, quae nunc Halae in bibliotheca Universitatis exstant (cf. supra p. 27). Romae quoque penes Ludovicum Azzolini nonnulla privilegia ex antiquo Cremonensium episcoporum tabulario invenimus (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 248 sq.). Chartae autem et scripturae, quas olim Franciscus Robolotti Cremonensis possedit, hodie cum aliis in bibliotheca publica Cremonae adservantur. Inter eas maximi pretii est codex ille Sicardi, inscriptus *Privilegia episcopii Cremonensis*, mb. s. XIII in., cuius inventarium in schedis Ughellianis (cod. Vat. Barb. 3204, olim XL 1 f. 70 sq.) et in libro ms. inscripto *Privilegi della chiesa di Cremona*, s. XVII, Cremona Bibl. governativa, habetur. De hoc codice Sicardiano cf. Astegiano Cod. dipl. Crem. I 11 et Gött. Nachr. 1902 p. 144. Neque praetermittimus *Librum instrumentorum episcopatus Cremonensis*, cod. mb. s. XIII, et *Monumenta ecclesiae Cremonensis* auctore Iosepho Maria Bonafossa vol. I—XIX, ms. s. XVIII ex., quae adhuc in archivo episcopali adservantur, praeter primum Monumentorum volumen, frustra a nobis requisitum, in quo chartae antiquiores transcriptae fuere. Caveant autem lectores a monumentis fictis, quae Iosephus Bresciani (obiit a. 1670) et Antonius Dragoni canonicus Cremonensis (obiit a. 1860) ex tabulariis Cremonae se hausisse asseverarunt.

De antiquo archivo episcopali cf. *Catalogo delle scritture pertinenti al vescovado di Cremona, le quali si conservano nei carnieri*, s. XVI, Cremona Arch. vescovile.

De archivis canonicorum ecclesiae cathedralis et ecclesiae collegiatae s. Agathae et de archivo civitatis suo loco disseremus. Archiva vero monasteriorum et conventuum exeunte saec. XVIII suppressorum maxima ex parte dispersa sunt; nonnulla perierunt, nonnulla Mediolanum in archivum reipu-

blicae devenerunt (Fondo di religione). Etiam Panormi chartae Cremonenses inde ab a. 1071 exstant, ex archivo Humiliatorum huc translatae (cf. I. Carini in Arch. stor. Siciliano N. Serie t. II (1877) 474 sq. et Robolotti Repertorio I 119 sq.).

De archivis Cremonae conf. Fr. A. Zaccaria Excursus literarii per Italiam (Venetiis 1754) p. 59 sq.: Fr. Blume Iter italicum I 115 sq. IV 141 sq.; Ippolito Cereda Repertori degli archivi diplomatici di Cremona, ms. s. XIX, Bergamo Bibl. civica; Theodori Wüstenfeld schedas in bibliotheca Gottingensis Universitatis adservatas; L. Bethmann in Archiv XII 626; Franc. Robolotti Dei documenti storici e letterari di Cremona (1857); W. Schum in N. Archiv I 147; H. Bresslau ib. III 95; I. v. Pflugk-Harttung Iter italicum p. 17; L. Astegiano Cod. dipl. Crem. I praef.; Gött. Nachr. 1902 p. 140 sq.

Praeterea nonnullae chartae, quarum antiquissima ad saec. X pertinet, Cremonae in bibliotheca publica et in Musaeo civitatis inveniuntur, ubi praeter Sicardi codicem multi libri manuscripti Cremonensem historiam respicientes adservantur, quos nuper recensuit Luigi Perotti Saggio di bibliografia Cremonese. De bibliotheca conf. O. Holder-Egger in N. Archiv XVII 490 sq. et Gött. Nachr. 1902 p. 144 sq.

A = Orig. Romae penes L. Azzolini.

A[1] = Orig. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).

B = Cop. Romae penes L. Azzolini.

B[1] = Cop. Cremona Arch. vescovile.

B[2] = Cop. Cremona Bibl. governativa.

B[3] = Cop. Cremona Arch. Sommi Picenardi; cf. G. Sommi Picenardi La famiglia Sommi (1893).

C = Privilegia episcopii Cremonensis (codex Sicardi), mb. s. XIII in., Cremona Bibl. governativa Aa 6. 25.

D = Ferd. Ughelli Monumenta, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. lat. 3204 (olim XL 1); cf. PflugkH. Iter p. 92 et Gött. Nachr. 1903 p. 93.

E = L. A. Muratori Carte, s. XVIII, Modena Arch. di stato (Biblioteca-Manoscritti); cf. PflugkH. Iter p. 54 et Gött. Nachr. 1897 p. 245.

F = I. D. Coleti Emendationes et additamenta ad Ughelli Italiam sacram, s. XVIII, Venezia Bibl. Marc. cl. IX c. 151; cf. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 647.

G = Aurelio Negri Istoria dei vescovi di Cremona, a. 1750, Cremona Bibl. governativa Aa 7. 19.

H = Alessandro Pagani Memorie critico-storiche intorno alla vita, morte, miracoli e culto di S. Alberto Quadrelli, preposto di Rivolta e poi vescovo di Lodi, a. 1817, Cremona Arch. vescovile; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 141. — Alterum exemplar est penes Caesarem Nava Mediolanensem.

I = Antonii Dragoni Codex diplomaticus capituli Cremonensis, s. XIX in., Cremona Bibl. governativa Aa 6. 2. Librum fusius descripsit E. Mayer Die angeblichen Fälschungen des Dragoni p. 1 sq.

I[1] = A. Dragoni Memorie per servire alla storia del capitolo Cremonese, a. 1814, ib. Aa 7. 11.

K = Ippolito Cereda Copie di pergamene Cremonesi, s. XIX, Cremona Arch. comunale. — Idem Cereda apographa transmisit ad Caesarem Vignati Laudensem (nunc in bibliotheca Societatis hist. Lombardiae; cf. Arch. stor. Lomb. XXVII [Ser. III t. XIV] 425), ad Iohannem Finazzi Bergomensem (hodie Bergomi in bibliotheca civitatis), ad Theodorum Wüstenfeld Gottingensem (nunc Gottingae in bibliotheca Universitatis).

1 *Laterano 1066 oct. 30*

Alexander II Hubaldo Cremonen. ep. etc.: suscipit ea, quae Cremonen. ecclesiae sunt iuste collata seu in futurum conferenda quaeque in praecepto Henrici regis continentur, sub tutela S. R. E., confirmat quicquid curaturae, thelonei atque portatici seu ripatici de Cremonen. civitate ad publicam functionem pertinuit, et corroborat districtionem civitatis infra et extra per 5 miliariorum spatia, altare quoque s. Hymerii, canonicam etc., curtes. — Pastorali sollicitudine. Dat. Lat. 3 kal. nov. p. m. Petri S. R. E. subdiac. ac bibl., a. 7 pont. d. Alexandri pp. II, ab inc. v. D. 1066, ind. 5.

C p. 77. [D f. 86. G. K]. — Edd. Ughelli [1]IV 810 ex C; [2]IV 597 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 6 n. 8, = Zaccaria Series p. 99, = Bull. Rom. ed. Taur. II 26 n. 8, = Migne CXLVI 1314 n. 34. Sanclemente p. 67 et p. 242 n. 22 ex C = Cappelletti XII 164. — Regg. Girondelli p. 69. 79. Robolotti Repertorio I 28 n. 236. PflugkH. Iter p. 266 n. 584 ex D ad a. 1166 ut bulla Alexandri III. Astegiano I 81 n. 145. J. 3408. JL. 4596.

Heinrici IV regis diploma, quod Alexander II confirmavit, datum est a. 1058 iun. 15 (Stumpf Reg. 2557).

2 *Roma 1074 ian. 25*

Gregorius VII omnibus epp. Mediolanen. ecclesiae suffraganeis, videlicet . . Cremonensi et ceteris: vocat eum ad synodum in prima hebdomada quadragesimae Romae celebrandam.

v. Liguria n. 27 (supra p. 7).

*3 *Laterano 1078 mart. 3*

Gregorius VII deponit Arnulfum Cremonen., publice coram sua praesentia convictum et confitentem se symoniacum, ab omni episcopali officio absque spe recuperationis, eumque anathemate percutit usque ad dignam satisfactionem.

Acta synodi leguntur in Gregorii VII registri lib. V ep. 14a (ed. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 305). — Regg. J. p. 427. JL. I p. 625.

De Arnulfo, Guidonis Mediolanen. archiepiscopi nepote, cf. Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI (Mon. Germ. Lib. de lite I 596; Jaffé Bibl. rer. Germ. II 648).

4 *Ronco (1120) april. 23*

Calixtus II Oberto Cremonen. ep.: concedit ei eiusque successoribus consecrationem abbatis monasterii s. Petri, salvo nimirum in omnibus iure, censu et reverentia S. R. E. — Et tuam. Dat. ap. Roncum veterem 9 kal. maii.

C p. 80. [D f. 86'. G]. — Edd. Ughelli [1]IV 814 ex C; [2]IV 600 = Zaccaria Series p. 110, = Migne CLXIII 1177 n. 93. Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 252 n. 169 ex D. — Regg. Robolotti Repertorio I 33 n. 273 ad mai. 9. Astegiano I 102 n. 44. J. 5004. JL. 6845.

Conf. Cremona, Mon. s. Petri de Pado.

5 *Laterano 1124 feb. 1*

Calixtus II Oberto Cremonen. ep. etc.: firmat possessiones et bona omnia propriis nominibus expressa *(ut n. 1)*, ecclesias, curtes; sancit investituras feudorum in Cremonen. episcopatu a presbyteris, archipresbyteris seu abbatibus factas de bonis ecclesiarum absque eius eiusque praedecessorum consilio vel consensu irritas esse et, ne deinceps huiusmodi investiturae fiant, omnimodo prohibet. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Calixtus etc. Dat.

Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., kal. feb., ind. 2, a. d. inc. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

C p. 78. [K]. — Edd. Girondelli p. 114 ex C. PflugkH. Acta II 243 n. 287 ex C = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 295 n. 482. Astegiano I 104 n. 60 ex C. — Regg. Zaccaria Series p. 118. PflugkH. Iter p. 221 n. 306. JL. 7140.

6 *Laterano 1124 mart. 31*

Calixtus II Oberto Cremonen. ep.: componit concordiam inter eum et maioris ecclesiae Cremonen. canonicos, ut videlicet nullus in maiore ecclesia constituatur canonicus praeter assensum et voluntatem episcopi; canonici episcopo oboedientiam in manu eius promittant et teneant; episcopus ad mensam canonicorum, quando cum canonicis comederit, cum uno clerico et uno serviente vel cum duobus clericis veniat; de altari s. Imerii omnem oblationem recipiat praeter edenda, quae ad pedem altaris offeruntur, et praeter medietatem cerae et incensi; archidiaconum, cantorem et alias personas episcopus consensu canonicorum constituat; ecclesiam s. Michaelis et praedia et possessiones, quas episcopus per idoneos testes proprie ad episcopium pertinere probaverit, quiete pacificeque obtineat; et quia canonici domum, in qua olim habitaverant, ad ampliandam ecclesiam concesserunt, domum, in qua modo habitant, licet iuris episcopi fuerit, deinceps ad communis vitae usum et cohabitationem retineant et hospites, quando voluerint, in eam recipiant. — Nec capud. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 kal. april., ind. 2, inc. d. a. 1124, pont. autem d. Calixti II pp. a. 6.

B s. XII ex. B s. XIV. C p. 79. [E. F f. 288 (11 kal. april.). *I p. 347* (11 kal. april.). *I*[1] *p. 641. K]. — Edd. Muratori Antiq. V 225 ex B* (11 kal. april.) = *Migne CLXIII 1316 n. 262. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 303 n. 487 ex ms. Paris. lat. 16991 f. 210. — Regg. Zaccaria Series p. 118. Girondelli p. 116. Robolotti Repertorio I 34 n. 283 ad mart. 22. Astegiano I 105 n. 61 ad mart. 22. J. 5174 et JL. 7145 ad mart. 22.*

**7* *(1139)*

Innocentius II vocat Obertum Cremonen. ep., ut tempore concilii apost. se conspectui praesentet, responsurus super controversia inter eum et canonicos Cremonen. ecclesiae.

Laud. in n. 9. — Reg. JL. —.

**8* *(Laterano 1139 april.)*

Coram Innocentio II, tempore concilii, controversia inter Obertum Cremonen. ep. ex una parte et Tedaldum et Lanfrancum presbyteros et Iohannem canonicum ecclesiae maioris ex altera agitatur.

Laud. in n. 9. — Reg. JL. —.

9 *Laterano 1139 mai. 14*

Innocentius II Arnaldo archipresbytero, Tedaldo archidiacono ceterisque canonicis Cremonen.: terminat controversiam inter eos et Obertum ep. Cremonen. super ecclesia s. Ambrosii, quae in cimiterio matricis ecclesiae sita est, et ecclesia s. Michaelis nec non de constituendis mansionariis atque de monumentis ecclesiae custodiendis et oblationibus altaris s. Ymerii, tempore

concilii ante suam praesentiam agitatam et per cardinales studiose discussam.

v. Eccl. cathedr. n. 6.

*10 *(1136—43)*

Innocentius II delegat Litefredum Novarien. ep. iudicem in controversia, quae inter Robaldum Mediolanen. archiep. et Obertum Cremonen. ep. super ecclesiis de Cassiano vertebatur.

Laud. in Litefredi ep. sententia (ed. Girondelli p. 128 ex autographo, quod nunc est in archivo notariorum Cremonae). — Regg. Robolotti Repertorio I 122 n. 930. Astegiano I 109 n. 94. JL. —.

Conf. Milano, Archiepisc. n. 151.

11 *(1130—43)*

Innocentius II (Oberto) ep. Cremonen.: respondet, presbyterum, qui sine unda baptismatis extremum diem clausit, quia in s. matris ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveraverit, ab originali peccato solutum et celestis patriae gaudium esse adeptum; monet eum, ut librum b. Ambrosii de obitu Valentiniani revolvat. — Apostolicam sedem.

Coll. Cantabrig. c. 43. Coll. Cassel. XXXVII c. 1. Coll. Bamberg. XXVIII c. 1. Coll. Lips. XXIV c. 1. Comp. I lib. V t. 35 c. 2. Decr. Gregorii IX lib. III t. 43 c. 2 (ubi perperam Innocentio III attribuitur). — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 345. Boehmer Corp. iuris can. II App. p. 257. Migne CLXXIX 624 n. 558. Friedberg II 648. — Regg. J. 5883. JL. 8272.

*12 *(1143—44)*

Celestinus II committit Goizoni presb. card. s. Caeciliae, Gregorio diac. card. ss. Sergii et Bachi et Guidoni diac. card. ss. Cosmae et Damiani controversiam inter Albertum abbatem mon. s. Petri ap. Cremonam et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia s. Margaritae in burgo Citanovae et de iure episcopali in ecclesia s. Pauli de Citanova diutius agitatam.

v. Mon. s. Petri de Pado n. 9.

13 *Roma 1144 mart. 8*

Celestinus II Alberto abbati mon. s. Petri ap. Cremonam etc.: confirmat definitionem a Goizone presb. card. s. Caeciliae, Gregorio ss. Sergii et Bachi et Guidone ss. Cosmae et Damiani diac. card. ex mandato suo *(n. 12)* factam de controversia inter eum et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia s. Margaritae in burgo Citanovae diutius agitata.

v. Mon. s. Petri de Pado n. 11. — Laud. etiam in n. 14. 23. 46.

14 *Laterano 1144 mart. 17*

Lucius II Oberto Cremonen. ep. etc.: confirmat possessiones propriis nominibus expressas *(ut n. 5)* et specialiter ius episcopale in ecclesia s. Pauli de Citanova, sicut per cardinalium iudicium ex mandato Celestini pp. statutum est *(n. 12. 13)*, et concordiam, quam inter eum et maioris ecclesiae Cremonen. canonicos Calixtus pp. fecit *(n. 6)*. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Lucius etc. Subscr. 13 card. Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, 16 kal. april., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Lucii II pp. a. 1.

B s. XIV. C p. 81. [D f. 87. K]. — Edd. Ughelli [1] IV 817 ex C; [2] IV 602 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 271 n. 5, = Zaccaria Series p. 113, = Cappelletti XII 170, = Bull. Rom. ed. Taur. II 486 n. 5, = Migne CLXXIX 831 n. 5. Girondelli p. 133 Exc. ex C. — Regg. Robolotti Repertorio I 38 n. 314 ad a. 1141 april. 16. Astegiano I 114 n. 126. J. 6035. JL. 8524.

**15 (1144)*

Lucius II iniungit litteris suis Litefredo Novarien. ep., ut controversiam inter Obertum Cremonen. ep. et Tebaldum priorem de Pontida super duabus ecclesiis s. Salvatoris et s. Martini in Moringo sitis definiat.

Laud. in n. 16. — Reg. JL. —.

Conf. n. 16. 30. 31 et Bergamo, Mon. s. Iacobi Pontidense n. 4. 5. 9. 10.

16 Pieve S. Maria di Veurego 1144 iul. 8

Guidonis et Hubaldi card. consilio accepto, Litefredus Novarien. eccl. ep. profert sententiam de controversia inter Obertum Cremonen. ep. et Tebaldum priorem de Pontida super duabus ecclesiis s. Salvatoris et s. Martini in Moringo.

C p. 87. — Edd. Zaccaria Series p. 119. Lupi Cod. dipl. Berg. II 1055. — Regg. Ronchetti Mem. istor. di Bergamo III 76. Girondelli p. 136. Robolotti Repertorio I 38 n. 316 ad a. 1143 et I 39 n. 318 ad a. 1144. Hübner Gerichtsurkunden n. 1643 ad a. 1143 et n. 1650 ad a. 1144. Astegiano I 115 n. 130 ad a. 1145. JL. —.

Notae chronologicae nequaquam concordant: „die sabati, qui est 8 m. iul. . . a. 1144" = 1144 iul. 8; Litefredus vero se subscripsit ut iudex a fe. me. d. Lucio ss. pontifice delegatus, quem demum a. 1145 feb. 15 obiisse constat.

**17 (1145)*

Aribertus (tit. s. Anastasiae presb. card.) promulgat sententiam de (controversia inter Obertum ep. Cremonen. et abbatissam s. Iuliae de Brixia super) ecclesiis de Calvatones atque Alfiani.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 10.

18 Cremona 1148 iul. 7

Eugenius III Oberto Cremonen. ep. etc.: eo conquerente, quod quaedam Cremenses ecclesiae, quae Cremonensis episcopatus iuris exsistunt, nequaquam debitam ei reverentiam exhibeant, decernit, ut Cremenses ecclesiae, quae parochiali iure ad eum pertinere noscuntur, et pars clericorum ecclesiae s. Mariae, quae ei eodem iure debet esse subiecta, ei eiusque successoribus subiectae de cetero et oboedientes exsistant; prohibet, ne ullus clericus per laicos in eisdem recipiatur ecclesiis nullusque praepositus absque consilio et assensu Cremonen. episcopi vel ecclesiae, si episcopus defuerit, statuatur; adicit, ut Cremonen. episcopus tamquam proprius pastor in praefatis ecclesiis recipiatur et honoretur; si autem Cremonen. episcopus vel ecclesia excommunicationis aut interdicti sententiam canonice in aliquem suorum parochianorum protulerit, tam ab his, qui ad Placentinum, quam ab his, qui ad Cremonensem episcopatum pertinent, observetur. — Ad hoc sancti. Ego Eugenius etc. Dat. Cremonae p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., non. iul., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 4.

C p. 83. [D f. 90'. K]. — Edd. Ughelli [1] IV 820 ex C (dat. Cremae); *[2] IV 604 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 307 n. 27, = Zaccaria Series p. 115, = Bull. Rom. ed. Taur.*

II 549 n. 27, = Migne CLXXX 1355 n. 308. Girondelli p. 138 ex C. — Regg. Robolotti Repertorio I 39 n. 322. Cappelletti XII 172. Astegiano I 117 n. 142. J. 6442. JL. 9277.

**19* *(1148)*

Eugenius III committit Guidoni de Summa card. presb. et apost. sedis legato causam, quae inter Obertum Cremonen. et Girardum Pergamen. epp. super populo de Rumano et decima de Zibidi aliisque ecclesiis vertitur.

Laud. in n. 20. — Reg. JL. —.

20 *Milano 1148 oct. 12*

Guido de Summa S. R. E. card. presb. et apost. sedis legatus, consilio Oberti Mediolanen. archiep., profert sententiam super discordia, quae inter Obertum Cremonen. et Girardum Pergamen. epp. de ecclesia s. Mariae de Rumano et ecclesia de Bariano et de decima de Zibidi vertebatur. — A. d. inc. 1148, 4 id. oct., ind. 12. Ego Guido presb. card. tit. ss. Laurentii et Damasi ss. Sequuntur alii.

B¹ s. XII (mutilum). C p. 89. [K]. — Edd. Lupi Cod. dipl. Berg. II 1085 ex C. Girondelli p. 142 ex C. Novati in Arch. stor. ital. Ser. V t. XIV (1894) 311 n. 4 ex B¹. — Regg. Celestino Hist. di Bergomo II p. II 311 ad oct. 4. Ughelli ¹IV 659 ad oct. 4; ²IV 461. Zaccaria Series p. 120. Saxius Archiepp. Mediolanen. series II 542. Ronchetti Mem. istor. di Bergamo III 77. 84. Robolotti Repertorio I 39 n. 323. Hübner Gerichtsurkunden n. 1668. Astegiano I 117 n. 144. JL. —.

Guido de Summa, quem Celestinus II a. 1143 dec. 17 in presbyterum cardinalem tit. s. Laurentii in Damaso promovit, ab Eugenio III exeunte a. 1149 Hostiensis episcopus effectus est (cf. I. M. Brixius Die Mitglieder des Kardinalkollegiums von 1130—1181 p. 98 sq.). — De re cf. Alexandri III bullam confirmationis (n. 33).

**21* *(1145—52)*

Eugenius III committit ad petitionem Oberti ep. Cremonen. A(lberio) Regino ep. controversiam inter eum et Richeldam abbatissam mon. s. Iuliae (de Brixia) super ecclesia de Cicognaria terminandam.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 13. — Cremonensis episcopus ab hac sententia Alberii Regini episcopi ad audientiam apostolicam appellavit.

22 *Segni 1152 iun. 9*

Eugenius III Richeldae abbatissae mon. s. Iuliae (de Brixia): cognoscens sententiam ab A(lberio) Regino ep. in controversia, quae inter eam et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia de Cicognaria versabatur, in maxima sui parte contra privilegia sedis apost. monasterio s. Iuliae indulta prolatam esse, promulgat definitivam sententiam.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 14.

23 *Benevento 1156 mai. 11*

Hadrianus IV Oberto Cremonen. ep. etc.: ad exemplar Lucii *(n. 14)* firmat possessiones propriis nominibus expressas etc. *(ut n. 14)*. — Apostolicae sedis. Ego Adrianus etc. Subscr. 10 card. Dat. Beneventi p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 id. maii, ind. 4, inc. d. a. 1156, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 2.

B s. XIV. C p. 84. [K]. — Edd. Zaccaria Series p. 121 Exc. ex C (6 id. mai.). *PflugkH. Acta III 172 n. 163 ex C. — Regg. Robolotti Repertorio I 41 n. 336 et I 41 n. 339 ad mai. 5. PflugkH. Iter p. 255 n. 517. Astegiano I 121 n. 171. JL. 10178 ad mai. 5. J. 6934 et JL. 10179 ad mai. 10.*

**24* *Milano 1160 mart. 12*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat (Obertum) Cremonen. ep. etc.

v. Liguria n. 36 (supra p. 9). — Obertus ep. obiit a. 1162, cui successit mag. Presbyter de Medolago schismaticus (a. 1163—67), cuius in locum Offredus de Offredis catholicus suffectus est. Zaccaria vero (Series p. 125) ex schedis Iosephi Bresciani duas inscriptiones vulgavit, quae de Oddone S. R. E. presb. card. tit. s. Georgii in Velabro et episcopo Cremonensi agunt. Sed eas prorsus ficticias esse iam Sanclementius p. 86 probavit (cf. etiam Fr. Novati in Arch. stor. Lomb. VIII 262. 265).

25 *(1168?)*

[Alexandro III Offredus electus?]: notificat, quae detrimenta passa sit Cremonen. ecclesia per Presbyterum de Medolago; rogat, ut ecclesiam Cremonen. maxime in his, quae distracta sunt, iuvet et ipsam defendendo sustineat, et eos, qui praedia ecclesiae sub huiusmodi occasione tenent, anathematizet, quousque ea relinquendo ecclesiae Cremonen. satisfecerint, et notatos a vinculo anathematis non absolvat, sicut est Pontius de Giroldis et quidam alii. — Haec sunt.

B^2 s. XII. — Ed. Astegiano I 133 n. 234 ad a. 1167. — Reg. Robolotti Repertorio I 52 n. 442. JL. —.

26 *Benevento 1168 mai. 29*

Alexander III Offredo Cremonen. electo etc.: concedit duas plebes Papien. episcopatus de Postino et de Pagazano, ecclesiam quoque de Ripa alta sicca et monasterium s. Sigismundi, ita quidem quod eaedem plebes Petro nunc Papiensi ep. toto vitae suae tempore iure parochiali subiectae exsistant et eo defuncto ad Cremonen. ecclesiae spectent iurisdictionem; praepositus etiam Ripae altae, quamdiu vixerit, ei et ecclesiae Romanae solummodo debeat respondere et deinde ad ius et dispositionem Cremonen. ecclesiae ecclesia Ripae altae pertineat; in monasterio vero (s. Sigismundi) eadem, quae nunc ibi est religio, servetur, ita quidem quod non liceat ep. Cremonensi illos, qui ibidem morantur, exinde amovere, nisi aeque religiosi aut religiosiores ibidem instituantur. — Devotionis et fidei. Ego Alexander etc. Subscr. 12 card. Dat. Beneventi p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 4 kal. iun., ind. 1, inc. d. a. 1168, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 9.

C p. 86. [G. H. K]. — Edd. Zaccaria Series p. 124 Exc. ex C. Sanclemente p. 256 n. 32 ex C (cf. p. 96) = Cappelletti XII 174. — Regg. Robolotti Repertorio I 46 n. 382. Astegiano I 134 n. 239. J. 7627. JL. 11407.

De canonica b. Mariae et s. Sigismundi Ripae altae v. infra sub „Rivolta“; de Vallumbrosanorum monasterio s. Sigismundi in suburbio Cremonae cf. infra p. 290.

**27* *(1170)*

Alexander III committit Odoni S. R. E. diac. card. et apost. sedis legato causam inter Albertum abbatem Nonantulanum et Offredum Cremonen. ep. super ecclesia s. Benedicti de Cremona, ab Octaviano haeresiarcha monasterio Nonantulano ablata, terminandam.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 67 (IP V 350).

28 *Brescia 1170 mart. 5*

Odo S. R. E. diac. card. et apost. sedis legatus: ex mandato Alexandri *(n. 27)* promulgat sententiam de causa, quae inter Albertum abbatem Nonantulanum et Offredum Cremonen. ep. super ecclesia s. Benedicti de Cremona vertebatur.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 68 (IP V 350).

29 *Veroli (1170) april. 26*

Alexander III Alberto abbati et fratribus mon. Nonantulani: confirmat definitionis sententiam ab Oddone s. Nicholai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legato, inter monachos Nonantulanos et Offredum Cremonen. ep. super ecclesia s. Benedicti de Cremona ordine iudiciario pronuntiatam *(n. 28)*.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 73 (IP V 351).

**30* *(1170)*

Alexander III committit Raimundo ep. Brixien. causam, quae inter Umfredum Cremonen. ep. et Gratianum priorem s. Iacobi de Pontida super tribus partibus decimae duarum portarum Morengi et super decima Petrignani vertitur, terminandam.

Laud. in n. 31 et in sententia Raimundi ep. Brixien. a. 1170 dec. 5 prolata (C p. 88). — Regg. Zaccaria Series p. 127. Robolotti Repertorio I 47 n. 392. Astegiano I 137 n. 262. JL. —.

31 *Tusculanum (1171) mart. 6*

Alexander III Offredo Cremonen. ep.: confirmat definitionis sententiam, quam (Raimundus) Brixien. ep. super causa, quae inter eum et (Gratianum) Pontiden. priorem super tribus partibus decimae duarum portarum Morengi, occidentalis scilicet et septemtrionalis, et super decima Petrignani vertebatur, protulit. — Ea quae. Dat. Tuscul. 2 non. mart.

C p. 88. [K]. — Ed. PflugkH. Acta III 230 n. 228 ex C. — Regg. Zaccaria Series p. 127. Gradonigo Brixia sacra p. 219. Robolotti Repertorio I 47 n. 391 ad a. 1170. PflugkH. Iter p. 273 n. 622. Astegiano I 138 n. 265. JL. 12002 ad a. 1171—72.

32 *1179 mart. 22*

Ardicio s. Theodori diac. card. et Atto Sexten. abbas definiunt litem, quae inter Offredum Cremonen. ep. et Silvestrum abbatem Brisillen. super tribus ecclesiis, Pangonetae videlicet et Corigiae viridis et Doxoli, vertebatur. — Litem quae. A. d. inc. 1179, 20 a. pont. d. Alexandri III pp., ind. 12, m. martii die 22. Ego Iohannes scrin. S. R. E. scr. Ego Ardicio diac. card. s. Theodori ss.

A[1]. — Regg. Robolotti Repertorio I 112 n. 881. Astegiano I 150 n. 346. JL. —.

Conf. Parma, Mon. s. Genesii Brixillense n. 5 (IP V 432). — Atto abbas Sextensis, ut videtur, abbas monasterii s. Donati de Scozula fuit, de quo cf. supra p. 164 sq.

33 *Velletri (1180) feb. 10*

Alexander III Offredo Cremonen. ep.: confirmat sententiam a b. m. Guidone de Summa S. R. E. presb. card., apost. sedis legato, super populo de Ru-

mano, quibusdam ecclesiis et decimis promulgatam *(n. 20)*. — Ea quae. Dat. Velletr. 4 id. feb.

C p. 90. [K]. — Ed. PflugkH. Acta III 276 n. 296 ex C. — Regg. Celestino Hist. di Bergomo II p. II 311. Robolotti Repertorio I 39 n. 324. PflugkH. Iter p. 287 n. 707. Astegiano I 151 n. 356. JL. 13607.

34 *Tusculanum (1180) iul. 13*

Alexander III (Oberto) Terdonen., T(edaldo) Placentin., O(ffredo) Cremonen. et B(ernardo) Parmen. epp. et canonicis s. Donnini: praecipit, quatenus parochianis suis, quos possessiones monasterii Theodotae per intrusas habuisse vel alias illicite detinere constiterit, districte mandent, ut ipsas memorato monasterio sine difficultate restituant et in pace dimittant.

v. Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 8.

35 *Tusculanum (1171—81) ian. 20*

Alexander III (Offredo) ep. et canonicis Cremonen.: mandat, quatenus ecclesias s. Iuliae Brixien., quae in episcopatu Cremonen. consistunt, collectis vel aliis gravaminibus indebitis contra consuetudinem nullatenus fatigent, sed, sicut inter eos et mon. s. Iuliae ab Eugenio III per definitivam sententiam iudicatum est *(n. 22)*, pacem curent inviolabiliter observare.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 26.

**36* *(1181)*

[Alexander III] committit Alberico Lauden. ep. controversiam, quae inter Offredum Cremonen. ep. ex una parte et Iohannem et mag. Girardum officialem mon. s. Benedicti de Crema ex altera super quibusdam possessionibus et nominatim super ecclesia s. Petri de Vailate vertitur, terminandam.

v. Crema, Mon. s. Benedicti n. 4.

37 *(1159—81)*

Alexander III Cremonensi ep.: mandat, quatenus B. latorem praesentium, qui calicem quendam in ecclesia minus caute dimissum rapiens, longo tempore detinere praesumpsit, si sponte confessus fuerit huiusmodi praesumptionis excessum et exinde ecclesiae, cuius calix fuerat, satisfecerit, post peractam poenitentiam ad sacros ordines non dubitet promovere. — Ex litteris tuis.

Coll. Cassel. XXI c. 21. Comp. I lib. V t. 26 c. 7. Decr. Gregorii IX lib. V t. 18 c. 5. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 326. Boehmer Corp. iuris can. II App. p. 225. Friedberg II 811. — Regg. J. 8925. JL. 13860.

**38* *(Velletri 1182 oct. 16)*

Lucius III mandat O(ffredo) ep. Cremonen., ut clericos de Platina ad exsecutionem mandati sui per excommunicationis et interdicti sententiam, appellatione remota, compellat.

v. Piadena, Eccl. b. Mariae n. 2.

**39* *(1182)*

Lucius III committit Alberico ep. Lauden. causam, quae inter Guidonem priorem mon. s. Mariae de Calvenciano et Guifredum Cremonen. ep. de quibusdam petiis terrae in loco et territorio Mallei vertitur, terminandam.

Laud. in charta Alberti Inzignadri iudicis et assessoris Alberici Lauden. ep. a. 1182 nov. 22 (Astegiano I 154 n. 380) et in altera charta a. 1183 mart. 9 (Astegiano I 155 n. 384). — Reg. JL. —.

Conf. Calvenzano, Mon. s. Mariae n. 1 (supra p. 126).

40 *Velletri (1182—83) mai. 17*

Lucius III Placentin., Parmen., Cremonen. et Terdonen. epp. et praeposito et canonicis s. Domnini: mandat, quatenus parochianos suos districtius moneant, ut quae illis a D(oda) intrusa mon. s. Mariae Theodotae sine assensu capituli concessa sunt vel a Caecilia abbatissa confirmata, monasterio sine difficultate restituant.

v. Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 10.

41 *[Verona] (1186) ian. 4*

Urbanus III Placentin., Parmen. et Cremonen. epp. et archidiaconis et decanis et presbyteris in eisdem episcopatibus constitutis: praecipit, ut, si qui monachi, canonici, clerici vel laici contra privilegia sedis apost. fratres de Columba decimarum exactione gravare praesumpserint, eos excommunicationis sententia percellant; monachos et canonicos sive clericos, appellatione cessante, ab officio suspendant; mandat, quatenus, si quis in fratres mon. de Columba manus violentas iniecerit, publice eum excommunicatum denuntient.

v. Piacenza, Mon. s. Mariae de Columba n. 11 (IP V 524).

**42* *(1186)*

Urbanus III mandat Sicardo Cremonen. ep., ut de reformanda concordia inter (Fridericum) imp. et Cremonenses omni qua possit sollicitudine laboret.

Laud. in Urbani III epistola excusatoria ad Fridericum I imp. a. 1186 iun. 18 missa JL. 15634. — Reg. JL. —.

De re conf. Cremona, Civ. n. 6. 7. 8 et O. Holder-Egger in Mon. Germ. Scr. XXXI 27.

**43* *(1186)*

Urbanus III iniungit quibusdam episcopis vel civitatibus Longobardiae, ne possessiones et bona ecclesiarum Cremonen. dioeceseos in imperialis collationis auxilio vastent.

Laud. ut n. 42. — Reg. JL. —.

44 *Verona (1186) nov. 14*

Urbanus III S(icardo) Cremonen. ep.: inhibet, ne de cetero sacerdos quilibet, clericus seu monachus in ecclesiis, quarum parochiae ad Cremonen. ecclesiam spectare noscuntur, curam animarum sine eius assensu vel maioris et sanioris partis capituli, si sedem episcopalem vacare contigerit, recipere audeat vel in eis praesumptione qualibet ministrare. — Quotiens a nobis. Dat. Veron. 18 kal. dec.

C p. 76. [K]. — Edd. Girondelli p. 95 ex C. Gött. Nachr. 1912 ex C. — Regg. Sanclemente p. 76 (17 kal. nov.) *ut bulla Urbani II ad a. 1096 oct. 15 = Robolotti Repertorio I 30 n. 253, = Cappelletti XII 166. Robolotti Repertorio I 62 n. 530. Astegiano I 164 n. 442. Holder-Egger in Mon. Germ. Scr. XXXI 27. JL. 15694.*

45 *Verona (1186—87) mai. 23*

Urbanus III Placentin., Parmen., Cremonen. et Terdonen. epp. et praeposito et canonicis s. Domnini: repetit Lucii III rescriptum *(n. 40)*.

v. Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 16.

46 *Ferrara 1187 nov. 2*

Gregorius VIII Sicardo ep. etc.: ad exemplar Alexandri II *(n. 1)*, Lucii II *(n. 14)* et Adriani *(n. 23)* suscipit Cremonen. ecclesiam sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura et concordiam illam, quam inter Obertum ep. et maioris ecclesiae Cremonen. canonicos Calixtus pp. fecit et tam ipse *(n. 6)* quam Lucius *(n. 14)* scripto firmavit, et statutum Eugenii de Cremen. ecclesiis *(n. 18)*. — [In apostolicae sedis]. Ego Gregorius etc. Subscr. 11 card. Dat. Ferrar. p. m. (M)oysi Lat. canonici vicem agentis cancellarii, 4 non. nov., ind. 6, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Gregorii pp. VIII a. 1.

A. [B³ a. 1336 aug. 16. C p. 91. G (3 non. sept.). *K]. — Edd. Zaccaria Series p. 130 ex C. Sanclemente p. 261 n. 34 ex C = Cappelletti XII 177. Astegiano I 165 n. 448 ex C. — Regg. Ughelli ¹IV 822 ad nov. 11; ²IV 605. Aporti I 38. Robolotti Repertorio I 62 n. 532. G. Sommi Picenardi La famiglia Sommi Reg. p. II ex B³. Holder-Egger in Mon. Germ. Scr. XXXI 28. J. 9991. JL. 16029.*

47 *Fornovo 1187 nov. 30*

Gregorius VIII Terdonen. et Placentin., Cremonen. et Parmen. epp. et canonicis s. Donnini: repetit Alexandri III rescriptum *(n. 34)*.

v. Pavia, Mon. s. Mariae Theodotae n. 19.

**48* *(1188)*

P(etrus) tit. s. Caeciliae presb. et S(offredus) s. Mariae in Via lata diac. card. committunt abbati s. Zenonis et G. s. Georgii (in Braida Veronen.) canonico causam inter abbatissam s. Iuliae Brixien. et S(icardum) Cremonen. ep., qui cappellam in proprio allodio monasterii aedificatam destruxit et inde lapidem benedictum abstulit et positas ibi cruces confregit, fine debito terminandam.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 28.

49 *Laterano 1190 mart. 30*

Clemens III archipresbytero Veronen. eccl. et priori s. Georgii in Braida: praecipit, quatenus causam, quae inter abbatissam s. Iuliae Brixien. et S(icardum) Cremonen. ep. super cappella in proprio allodio monasterii aedificata et ab eodem episcopo destructa vertitur, appellatione remota, sine frustatoria dilatione fine debito terminent.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 29.

50 *Laterano (1193)*

Celestinus III (Sicardo) ep. Cremonen.: respondet, ut, si cuiuslibet clerici ei subiecti questio ad eum fuerit delata et quod in questione vertitur 40 sol. valentiam non attingat, causam sine appellationis obstaculo valeat terminare, nisi manifesta contra eum suspicionis et rationabilis causa fuerit ostensa. — Licet appellationis. Dat. Lat. a. 3.

Coll. Lucen. Comp. II lib. II t. 19 c. 12. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 381 = Mansi XXII 552 = Migne CCIV 1481 n. 8. Baluze Misc. ²III 375 ex coll. Luc. = Mansi

XXII 634 = Migne CCVI 1023 n. 138. Friedberg Quinque compilationes p. 78. — Regg. Robolotti Repertorio I 208. Astegiano I 185 n. 534. Holder-Egger in Mon. Germ. Scr. XXXI 32. J. 10443. JL. 17050.

51 *Laterano 1196 iun. 4*

Celestinus III S(icardo) Cremonen. ep.: mandat, quatenus patronos et vicinos ecclesiae s. Crucis de Cremona, quae ad monasterium Nonantulanum specialiter et de iure pertinet, in abbatis et conventus praeiudicium ipsam ecclesiam detinentes et priorem et cappellanum in ea contra iuris ordinem ordinantes moneat, ut ecclesiam ipsam abbati et conventui Nonantulano dimittant et vineam eiusdem ecclesiae pignori obligatam de bonis propriis redimant.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 106 (IP V 358).

Ecclesia cathedralis b. Mariae.

Antonio Dragoni Memorie per servire alla storia del capitolo Cremonese, ms. a. 1814, Cremona Bibl. governativa. — Gius. Graselli Memorie del capitolo della cattedrale di Cremona, ms. s. XIX, ib. — A. Dragoni Codex diplomaticus capituli Cremonensis, ms. a. 1815—25, ib.; cf. supra p. 260. — A. Dragoni Repertorio o indice dei documenti antichi .. per servire alla storia del rev. capitolo, ms. a. 1857, ib. — A. Dragoni Memorie per la storia del capitolo di Cremona, ms. s. XIX, ib. — A. Dragoni Documenti vari per la storia capitolare, ms. s. XIX, ib. — Manini II 89 sq. — Luigi Lucchini Il duomo di Cremona. Annali della sua fabbrica dedotti da documenti inediti I. II (Mantova 1894). — Franc. Novati Gli statuti dei canonici della cattedrale di Cremona del 1247 in: Arch. stor. Lomb. XXX (Ser. III t. XX 1903) 444 sq.

Tabularium canonicorum, olim locupletissimum, cum ceteris tabulariis Cremonensibus a. 1796 a Francogallis adeo devastatum est, ut pauca tantum monumenta supersint. Pleraeque chartae ex archivo capituli, quas Carolus Morbio Mediolanensis acquisivit, nunc Halae in bibliotheca Universitatis, aliae Romae penes Ludovicum Azzolini, aliae Mediolani in R. archivo adservantur (cf. Robolotti Repertorio I 85 sq. 100 sq.).

Praeterea adnotare iuvat librum inscriptum *Obituarium ecclesiae Cremonensis*, quem Franc. Novati nuper vulgavit in Arch. stor. Lomb. VII (1880) 245 sq. 567 sq. VIII (1881) 246 sq. 484 sq. (cf. Bresslau in N. Archiv III 136). De hoc codice cf. Descrizione del Martirologio di Adone e del Necrologio Cremonese, codice esistente nell' archivio capitolare di Cremona in: Arch. stor. Lomb. III (1876) 514 sq.

De archivo capituli cf. H. Bresslau in N. Archiv III 95 sq.; Gött. Nachr. 1902 p. 140; de bibliotheca canonicorum cf. Gottlieb Über mittelalterliche Bibliotheken p. 188.

A = Orig. Cremona Arch. capitolare.
A[1] = Orig. Romae penes Ludovicum Azzolini.
B = Cop. Cremona Bibl. governativa.
B[1] = Cop. Romae penes Ludovicum Azzolini.
C = A. Dragoni Cod. dipl. capituli Cremonen., s. XIX, Cremona Bibl. governativa Aa 6. 2.

C^1 = A. Dragoni Memorie per servire alla storia del capitolo Cremonese, a. 1814, ib. Aa 7. 11.
C^2 = A. Dragoni Miscellanea Cremonesi, a. 1818, ib. Aa 6. 1.
K = Ippolito Cereda Copie di pergamene Cremonesi, s. XIX, Cremona Arch. comunale; cf. supra p. 263.

†1 *Piacenza 1095 mart. 30*

Urbanus II Augustino archipresbytero, Horatio archidiacono et Raynaldo primicerio, cantori et praeposito ceterisque fratribus canonicis s. Cremonen. eccl. etc.: sancit, ut omnes ecclesiae eorum et basilicae, oracula, cellae et cappellae, curtes, castra, domus et hospitia, hospitalia, albergariae et laboreria nec non possessiones etc. firma eis permaneant; confirmat possessiones propriis nominibus notatas, item oblationes altaris s. Hymerii et ceterorum altarium ecclesiae s. Mariae Maioris. — Si iustis petitionibus. Ego Urbanus etc. Dat. Placentiae p. m. Iohannis S. R. E. card., 3 kal. april., ind. 3, a. d. inc. 1095, pont. autem d. Urbani II pp. 8.

C p. 323. — Ed. PflugkH. Acta II 159 n. 192 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 204 n. 207. Astegiano I 93 inter acta spuria. JL. 5557.

Documentum hoc ex genuino Urbani II privilegio, cuius mentio in n. 2 habetur, aut confictum esse aut interpolatum mihi persuasum habeo.

2 *Laterano 1123 mart. 6*

Calixtus II Cremonen. eccl. canonicis etc.: ad exemplar Urbani *(n. 1)* defensat b. Mariae ecclesiam apost. sedis tuitione ac patrocinio, confirmat possessiones propriis nominibus signatas et oblationes etiam altaris s. Imerii et ceterorum altarium; praecipit, ne ullus episcopus, comes, vicecomes sive procurator de ipsa eos canonica infestare aut de terris eius fodrum vel aliquam dationem tollere sive eos de ipsis terris aliquando sine legali iudicio molestare praesumat; decernit, ne episcopis liceat, invitis fratribus, in eorum canonica habitare. — Officii nostri. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 2 non. martii, ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

B^1 s. XII ex. [C p. 345. C^1 p. 637]. — Edd. Muratori Antiq. V 247 ex B^1 = Migne CLXIII 1269 n. 206, = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 120 n. 351. — Regg. Robolotti Repertorio I 34 n. 276 ad a. 1123 feb. Astegiano I 103 n. 53. J. 5116. JL. 7021.

3 *Laterano 1124 mart. 31*

Calixtus II Oberto Cremonen. ep.: componit concordiam inter eum et maioris ecclesiae Cremonen. canonicos.

v. Episc. n. 6. — Concordiam hanc confirmarunt Lucius II a. 1144 mart. 17, Hadrianus IV a. 1156 mai. 11, Gregorius VIII a. 1187 nov. 2 (v. Episc. n. 14. 23. 46).

4 *Brescia 1132 aug. 29*

Innocentius II Cremonen. eccl. canonicis etc.: communit b. Mariae ecclesiam apost. sedis suffragio, confirmat possessiones propriis nominibus adnotatas et oblationes altaris s. Imerii nec non ceterorum altarium ecclesiae; praecipit, ne ullus episcopus, comes, vicecomes sive procurator de ipsa eos canonica infestare aut de terris eius fodrum vel aliquam dationem tollere seu eos de ipsis terris aliquando sine legali iudicio molestare praesumat; sancit, ne infra

terminos matricis ecclesiae ulla de novo ecclesia construatur; statuit etiam, ne Cremonen. episcopo liceat canonicam indebitis exactionibus aut gravaminibus infestare. — Officii nostri. Ego Innocentius etc. Subscr. 8 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 4 kal. sept., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A[1]. *[B*[1] *s. XII. B s. XVII]. — Ed. PflugkH. Acta II 271 n. 311 ex B. — Regg. Robolotti Repertorio I 36 n. 300 ad a. 1133. PflugkH. Iter p. 223 n. 318. Astegiano I 109 n. 90. JL. 7592.*

**5* *(1139)*

Coram Innocentio II Tedaldus et Lanfrancus presbyteri et Iohannes canonicus adversus Obertum ep. Cremonen. graviter queruntur.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *Laterano 1139 mai. 14*

Innocentius II Arnaldo archipresbytero, Tedaldo archidiacono ceterisque canonicis Cremonensibus: terminat controversiam inter eos et Obertum ep. Cremonen. super ecclesia s. Ambrosii, quae in cimiterio matricis ecclesiae sita est, et ecclesia s. Michaelis nec non de constituendis mansionariis atque de monumentis ecclesiae custodiendis et oblationibus altaris s. Ymerii, tempore concilii ante suam praesentiam agitatam et per cardinales studiose discussam, ut videlicet episcopus eos honoret et ecclesiastica negotia eorum consilio ordinet et disponat et ipsi eidem oboedientiam et reverentiam deferant; in ecclesia vero s. Ambrosii per eos Domino serviatur; ecclesia s. Michaelis cum solito censu eis restituatur; graves et utiles personae ad servitium ecclesiae mansionarii eorum consilio statuantur, laici et inutiles removeantur; monumenta seu chartae ad episcopum et ad ipsos pertinentes communi consilio episcopi uni canonicorum committantur; quodsi usque ad proximam b. Mariae assumptionem *(aug. 15)* episcopus id adimplere neglexerit, extunc chartas ad ipsos pertinentes episcopus ipsis restituat; id vero, quod de oblationibus altaris b. Imerii a Calixto *(n. 3)* statutum est, nequaquam se infringere vel mutare profitetur. — Ut lites. Ego Innocentius etc. Subscr. 11 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 id. maii, ind. 2, inc. d. a. 1139, pont. d. Innocentii pp. II a. 10.

A. [B s. XII. C p. 351. C[2] *p. 257. K]. — Ed. PflugkH. Acta II 303 n. 341 ex B. — Regg. Robolotti Repertorio I 38 n. 311 ad mai. 18. PflugkH. Iter p. 227 n. 345. Astegiano I 113 n. 115. JL. 8032.*

**7* *(1143—44)*

Goizo presb. card. s. Caeciliae, Gregorius diac. card. ss. Sergii et Bachi atque Guido diac. card. ss. Cosmae et Damiani promulgant statutum de antiquis sepulturis ecclesiae maioris, de maioribus festivitatibus ab episcopo in maiore ecclesia celebrandis et de ecclesiasticis negotiis canonicorum communi consilio pertractandis, de publicis poenitentiis a canonicis dandis et de mansionariis.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

**8* *(1144—45)*

Lucius II confirmat statutum *(n. 7)*.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

*9 *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium confirmationis.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

*10 *(1145—54)*

Aribertus presb. card., apost. sedis legatus, adiudicat canonicis Cremonen. ecclesiae quartam partem decimarum omnium novalium, quae a 30 annis per totum plebatum matricis ecclesiae exculta sunt aut in posterum excolentur; mandat, ut pro hac parte decimarum 7 libras Mediolanensium veterum Cremonen. episcopo persolvant; praecipit praeterea, ut decimae in quinque partes ab omnibus presbyteris poenitentias civibus Cremonae iniungentibus dividantur, ut videlicet de parochianorum decimis, quas infra 30 proximos annos adepti sunt vel de cetero adipiscentur, quintam partem aut per se ipsos canonicis Cremonen. ecclesiae cum integritate consignent aut cum notitia eorum episcopo eam tradant eis fideliter et integre tribuendam.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

Aribertus presb. card. tit. s. Anastasiae duabus vicibus in Longobardiae partibus legationis apostolicae munere functus est, a. 1145 et iterum a. 1154.

†*11 *1157 mart. 11*

Hadrianus IV litteris suis in forma bullatis sub die lunae, 11 martii a. 1156, consensum dat, ut Thebaldus de Summo, s. Cremonen. ecclesiae card. archipresbyter, de rebus suis disponat.

Laud. in charta Thebaldi a. 1157 mai. 15 (ed. Aporti II 41 not. 1). — Regg. Astegiano I 201 inter acta spuria. JL. 10264.

Spurium.

12 *Tusculanum (1171—81) ian. 20*

Alexander III (Offredo) ep. et canonicis Cremonen.: mandat, quatenus ecclesias s. Iuliae Brixien., quae in episcopatu Cremonen. consistunt, collectis vel aliis gravaminibus indebitis contra consuetudinem nullatenus fatigent etc.

v. Brescia, Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. 26.

13 *Verona 1187 aug. 31*

Urbanus III canonicis Cremonen. eccl. etc.: ad exemplar Eugenii *(n. 9)* suscipit eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, oblationes altaris s. Ymerii, quae ad cibum pertinent, nec non ceterorum altarium ecclesiae, quartam partem decimarum omnium novalium, quemadmodum a b. m. Ariberto presb. card., tunc apost. sedis legato, eis per definitivam sententiam adiudicata est *(n. 10)*, quintam partem decimarum parochianorum Cremonae secundum divisionem, ab eodem Ariberto presb. card. factam *(n. 10)*, statutum a b. m. Goizone presb. card. s. Caeciliae, Gregorio diac. card. ss. Sergii et Bachi atque Guidone diac. card. ss. Cosmae et Damiani factum *(n. 7)* et a Lucio II confirmatum *(n. 8)*; prohibet, ne quis episcopus, comes, vicecomes sive procurator de ipsa canonica eos infestare aut de terris eius fodrum vel aliquam dationem tollere seu eos de ipsis terris aliquando sine legali iudicio molestare praesumat; sancit, ne infra terminos matricis ecclesiae ulla de novo ecclesia construatur; statuit etiam, ne Cre-

monen. episcopo liceat canonicam indebitis exactionibus infestare. — Effectum iusta postulantibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 2 kal. sept., ind. 5, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A[1]. — *Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 265 n. 9 ex A*[1]. — *Reg. JL.* —.

14 *Ferrara (1187) oct. 5*

Urbanus III canonicis Cremonen.: confirmat constitutionem a. 1185 aug. 23 inter eos, S(icardi) ep. accedente consilio et assensu, factam et de verbo ad verbum insertam, ut in ecclesia Cremonen. 15 tantum canonicorum numerus habeatur et ut totum, quod est in tribus gastaldiis, scilicet Alberti Waregne et Ognebene de Rodeldisco et Ugolini de Squadreto, pro canonicorum vestibus adsignetur. — Ea quae pro. Dat. Ferrar. 3 non. oct.

A[1]. — *Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 267 n. 10 ex A*[1]. — *Reg. JL.* —.

Constitutionem a. 1185 aug. 23 de numero canonicorum ed. Hortzschansky et Perlbach Lombardische Urkunden (Halle 1890) p. 85 n. 43.

Ecclesia collegiata s. Agathae.

Gabriel. Pennotti Generalis totius ord. clericorum canonicorum hist. tripartita [1](Romae 1624) p. 313 sq.; [2, 3](Coloniae 1630. 1645) p. 321. — Merula Santuario di Cremona [2] p. 25 sq. — Stato dell' insigne chiesa collegiata di S. Agatà di Cremona, ms. s. XVIII, Cremona Arch. di S. Agatà. — Summarium: S. congregatione concilii R. P. D. Lanfredino secretario Cremonensi . . Privilegiorum pro D. Co. Carolo Francisco Lampugnani praeposito insignis collegiatae s. Agathae civitatis Cremonae (a. 1733). — Ios. M. Bonafossa Monumenta insignis ecclesiae basilicae s. Agathae, ms. s. XVIII ex., Cremona Arch. di S. Agatà; cf. Lancetti II 390. Nos vero frustra librum in archivo ecclesiae quaesivimus. — Grandi Descrizione I 246 sq. — Manini II 106 sq. — L. Lucchini Storia della civiltà diffusa dai Benedettini p. 144 sq. — De-Vecchi p. 28 sq.

Ecclesiam s. Agathae Petrus, filius qd. Martini Cenegallo, et Christina quae et Dulce, filia qd. Nigroni, iugales a. 1077 april. 24 dotaverunt et Romanae b. Petri ecclesiae obtulerunt (chartam edd. Luchini l. c. p. 72 et Astegiano I 83 n. 162), unde archipresbyter aut praepositus ecclesiae s. Agathae annuam pensionem Lateranensi palatio solvit, quam Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108; cf. I 245) recensent:

„Ecclesia sanctae Agathae I solidum [XII denarios argenti]“.

Rexerunt primum canonici saeculares, qui ab Heinrico V imp. a. 1111 mai. 19 privilegium acceperunt (Stumpf Reg. 3059), postea canonici Lateranenses usque ad a. 1464, quo ecclesia s. Agathae in praeposituram saecularem erecta est.

Archivum cum chartis inde ab a. 1039, quod etiamnunc penes parochum ecclesiae s. Agathae adservatur, a. 1796 maximam privilegiorum partem amisit, quorum nonnulla ex possessione Caroli Morbio Halae in bibliotheca Universitatis nunc exstant. Conf. *Indice delle bolle, diplomi, privilegi, diritti*

e sentenze in favore della prepositura di S. Agatà, s. XVIII, Cremona Arch. di S. Agatà (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 141 sq.).

A = Orig. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).
B = Cop. Cremona Arch. di S. Agatà.
C = Privilegia episcopii Cremonensis (cod. Sicardi), s. XIII in., Cremona Bibl. govern. Aa 6. 25; cf. supra p. 262.
D = Stato dell' insigne chiesa collegiata di S. Agata di Cremona, s. XVIII, Cremona Arch. di S. Agatà; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 142.
E = A. Dragoni Cod. dipl. capituli Cremonen., s. XIX, Cremona Bibl. govern. Aa 6. 2; cf. supra p. 260.
K = Ippolito Cereda Copie di pergamene Cremonesi, s. XIX, Cremona Arch. comunale; cf. supra p. 263.

1 *(1077)*

Gregorius VII clero et populo Cremonen. iustitiam diligenti: suscipit ecclesiam b. Agathae, quam religiosi viri et mulieres b. Petro obtulerunt, et praecipit, ne liceat alicui personae eam inquietare; constituit etiam, ut quarta pars reddituum in usus pauperum expendatur; xenodochio in potestate ecclesiae permanente. — Ecclesiam beatae Agathae.

B s. XVI. [B s. XVII. D Reg.]. — Edd. Campo Cremona fedelissima [1] p. 11 ex bulla confirmationis Urbani II a. 1088 nov. 1; [2] p. 15 = Merula Santuario [2] p. 25 = PflugkH. Acta II 138 n. 171, = Lucchini Storia della civiltà p. 93. — Regg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. Robolotti Repertorio I 29 n. 245. Astegiano I 84 n. 163. JL. 5288 ad a. 1073—85.

In D privilegium nostrum recensetur cum notis chronologicis „Dat. Romae a. 1073 in kal. mai". Sed notis chronologicis, quae in hoc libro leguntur, nulla fides attribuenda est. Neque curamus notitiam apud Campum l. c., qui Gregorii VII privilegium in Urbani II bullae datae Romae a. 1088 nov. 1, pont. a. 1 insertum esse affirmat. Nam in Urbani II privilegio, quod sequitur (n. 2), Gregorii VII privilegii mentio nequaquam habetur.

2 *Roma 1088 oct. 29*

Urbanus II Laurentio archipresbytero etc.: suscipit b. Agathes ecclesiam, quae Cremonae est constituta, a religiosis quondam viris ac mulieribus b. Petro oblatam, in apost. sedis protectionem et firmat possessiones; constituit praeterea, ut pars quarta reddituum in usus pauperum expendatur; xenodochium autem in fratrum potestate permaneat; concedit ius eligendi praepositum; statuit, ut, si episcopi excommunicationis aut interdictionis fratribus molestiam inferre praesumpserint, libertas eis fuerit pro Nicaeni statuto concilii sedem apost. appellare, sub censu nummorum argenteorum 12 Lateranensi palatio persolvendo. — Iustis petitionibus. Dat. Romae p. m. Iohannis diac. S. R. E., prosignatoris d. Urbani pp. II, 4 kal. nov., ind. 11, a. 1088, pont. eiusdem d. Urbani 1.

B s. XVI. [B s. XVII. D Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 148 n. 1 ex B. — Regg. Campo Cremona fedelissima [1] p. 11; [2] p. 15 ad a. 1088 nov. 1 (cf. n. 1) = Merula Santuario [2] p. 25. Astegiano I 89 n. 187. JL. 5373 ad a. 1088 nov. 1.

Praeterea Merula l. c. [2] p. 26, quem secuti sunt Manini II 107, Girondelli p. 83, Astegiano I 89 n. 189, adnotat ad a. cr. 1090, Urbanum II ecclesiam s. Agathae canonicis regularibus s. Augustini concessisse (cf. etiam Indice delle bolle di S. Agatà s. XVIII), sed de fide huius notitiae nos quidem valde dubitamus.

3 *Piacenza 1095 mart. 31*

Urbanus II Laurentio archipresbytero etc.: suscipit b. Agathae ecclesiam, quae Cremonae constituta a religiosis quondam viris ac mulieribus b. Petro oblata est, sub apost. protectionem et firmat possessiones; constituit praeterea, ut pars quarta reddituum in usus hospitum expendatur, xenodochium autem in fratrum potestate permaneat; concedit ius eligendi praepositum; prohibet, ne ipsi neque alicui loci ipsius ministro facultas sit ecclesiae bona in feudum militibus vel aliquibus personis saecularibus impertiri; statuit, ne ullam episcopus in praedicta ecclesia potestatem exerceat neque excommunicandi neque interdicendi aut ad synodum iudiciaria potestate vocandi, sub censu Mediolanen. monetae 12 nummorum per annos singulos Lateranensi palatio persolvendo. — Iustis votis. Dat. Placentiae p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 2 kal. april., ind. 13 [*l.* 3], a. d. inc. 1096, pont. autem d. Urbani II pp. 8.

[B a. 1336 dep. =] B a. 1573. [B s. XVIII. E p. 331]. — Ed. PflugkH. Acta II 160 n. 193 ex E. — Regg. Pennotti [1] *p. 313 ad a. 1096;* [2.3] *p. 321. PflugkH. Iter p. 204 n. 208. Astegiano I 90 n. 195. JL. 5558.*

4 *Piadena 1106 nov. 21*

Paschalis II Dominico praeposito etc.: munit b. Agathes ecclesiam Cremonae ad ius sedis apost. pertinentem privilegii sui auctoritate et confirmat possessiones; constituit praeterea, ut pars quarta reddituum in usus hospitum expendatur etc. *(ut n. 3)*; concedit temporibus competentibus ad synodum celebrandam, nisi generalis interdictio fuerit, signa pulsandi et consuetas processiones celebrandi, et sepulturam liberam. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Paschalis etc. Dat. ap. Pladenam p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 11 kal. dec., ind. 15, inc. d. a. 1106, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 8.

2 B s. XVI. [B s. XVII. D Reg. K]. — Ed. Astegiano I 95 n. 10 ex B. — Regg. Pennotti [1] *p. 313;* [2.3] *p. 321. PflugkH. Iter p. 215 n. 269 ad a. 1099–1118. JL. 6578 ad a. 1099—1118.*

5 *Roma S. Pietro 1122 april. 15*

Calixtus II Adae praeposito etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 4)* suscipit b. Agathes ecclesiam ad ius s. sedis apost. pertinentem sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis nominibus adnotatas et iura *(ut n. 4)*. — Officii nostri. Ego Calixtus etc. Subscr. 4 card. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 17 kal. maii, ind. 15, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 4.

A. [Insert. bullae Calixti III a. 1457 iun. 22: Roma Arch. Vat. Reg. Vat. t. 448 f. 92. 7 B s. XVI—XVIII. D Reg.]. — Edd. Summarium a. 1733. PflugkH. Acta III 27 n. 33 ex A = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 28 n. 292. — Regg. Pennotti [1] *p. 313;* [2.3] *p. 321. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 62. PflugkH. Iter p. 220 n. 300 ad a. 1119—24. Astegiano I 103 n. 50. JL. 6966.*

6 *Brescia 1148 iul. 16*

Eugenius III Lanfranco praeposito etc.: ad exemplar Urbani *(n. 2. 3)*, Paschalis *(n. 4)* atque Calixti *(n. 5)* suscipit eccl. s. Agathes ad ius apost.

sedis pertinentem sub apost. protectione, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 5)*. — Quotiens illud a. Ego Eugenius etc. Subscr. 5 card. Dat. Brixiae p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., 17 kal. aug., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 4.

A. [Insert. bullae Calixti III a. 1457 iun. 22: Roma Arch. Vat. Reg. Vat. t. 448 f. 92. 7 B s. XVI—XVIII. D Reg.]. — Edd. Summarium a. 1733. Girondelli p. 141. PflugkH. Acta III 90 n. 89 ex A. — Regg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 62. PflugkH. Iter p. 245 n. 454 ad a. 1145—53. Astegiano I 117 n. 143. JL. 9282.

**7* *Cremona 1158 mai. 14*

Praesente Arditione diac. card. s. Theodori et legati Hadriani pp. Obertus ep. Cremonen. investit ecclesiam s. Agathae de ecclesia et hospitali s. Iacobi in ripa Scortecata.

Reg. Astegiano I 122 n. 177. JL. —.

**8* *(1159—81)*

Alexander III concedit praeposito facultatem baculum pastoralem in processionibus diebus sollemnibus deferendi.

D Reg. (dat. Romae ap. s. Petrum a. 1168, pont. a. 9, 12 kal. april.). — *Reg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. JL. —.*

Laud. etiam in n. 12. — Notae chronologicae, quae in D leguntur, prorsus confusae sunt.

**9* *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium.

Reg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. JL. —.

10 *Anagni 1183 oct. 17*

Lucius III Lanfranco praeposito etc.: ad exemplar Urbani *(n. 2. 3)*, Paschalis *(n. 4)*, Calixti *(n. 5)* et Eugenii *(n. 6)* suscipit eccl. s. Agathes ad ius sedis apost. pertinentem sub apost. protectione, confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et iura, sub censu 12 den. Mediolanen. apost. sedi annis singulis persolvendo. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Lucius etc. Subscr. 12 card. Dat. Anagniae p. m. Ugonis S. R. E. not., 16 kal. nov., ind. 1, inc. d. a. 1183, pont. v. d. Lucii pp. III a. 2.

C p. 98. [B s. XVIII. K]. — Edd. Girondelli p. 83 ex C. PflugkH. Acta III 308 n. 339 ex C. — Regg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. Robolotti Repertorio I 59 n. 502. PflugkH. Iter p. 298 n. 776. Astegiano I 157 n. 396. JL. 14918.

Laudatur in Innocentii III privilegio confirmationis a. 1198 aug. 15 [*A*], quo confirmantur privilegia Urbani II, Paschalis II, Calixti II, Eugenii III et Lucii III.

**11* *Verona (1184—85)*

Lucius III concedit praeposito facultatem baculum pastoralem in processionibus diebus sollemnibus deferendi.

D Reg. (dat. Veronae a. 1184, pont. a. 3, 15 kal. iun.). — *Reg. Pennotti [1] p. 313; [2. 3] p. 321. JL. —.*

Laud. etiam in n. 12. — Notas vero chronologicas, quae in D leguntur, minime curamus.

12 *Verona (1186—87) iun. 28*

Urbanus III Lanfranco praeposito s. Agatae Cremonen.: ad exemplar Alexandri *(n. 8)* et Lucii *(n. 11)* concedit ei eiusque successoribus baculum pastoralem diebus sollemnibus in processionibus deferendi liberam facultatem. — Cum felicis. Dat. Veron. 4 kal. iul.

B s. XVI. 2 B s. XVII. [D Reg. (dat. Romae ap. s. Petrum a. 1186, pont. a. 2, 12 kal. oct.)*]. — Edd. (Serenius) Indulta ac privilegia pontif. apost. ord. clericorum canonicorum Salvatoris Lateranen. (Mediolani 1606) p. 114; Ms. cod. 40 bibl. Lucanae (cf. PflugkH. Iter p. 41 et Gött. Nachr. 1903 p. 596) = Bull. Lateranense (Romae 1727) p. 59. Tamburini De iure abbatum I 324 (ex libro privilegiorum congregationis Lateranen. f. 214). Summarium a. 1733. — Regg. Pennotti* [1] *p. 313;* [2.3] *p. 321. J. 9923. JL. 15883.*

**13* *(1191—97)*

Celestinus III concedit privilegium.

D Reg. (dat. Lat. a. 1196, pont. a. 5, 2 non. nov.). — *Reg. Pennotti* [1] *p. 313;* [2.3] *p. 321. JL. —.*

Notae chronologicae in D fide, ut iam diximus, carent.

Ecclesia s. Aegidii.

Ecclesia s. Aegidii a. 949 a Berengario II rege aedificata et a Leone IX a. 1049 in collegiatam erecta esse perhibetur. Reaedificata saec. XIV, titulum s. Aegidii et s. Omiboni accepit.

Tabulam de fundatione ecclesiae, a Zaccaria Series p. 77 et Excursus liter. p. 63 (cf. De-Vecchi p. 83) ex Iosephi Bresciani Inscriptionum Cremonensium collectione p. CXXXI editam, ab ipso Bresciani (de quo cf. C. I. L. V 413 sq.) confictam esse, Sanclementius p. 47 demonstravit. Notitiae quoque circa privilegium ecclesiae s. Aegidii a. 1049 aug. 16 a Leone IX indultum nullam fidem attribuimus.

*†*1* *1049 aug. 1*

Leo IX instituit in ecclesia s. Aegidii praepositum et 8 canonicos.

Reg. Manini II 120 ad a. 1050. JL. —.

A. Dragoni vero in libro ms. *Repertorio o indice dei documenti antichi . . per servire alla storia del rev. capitolo a. 1857,* Cremona Bibl. govern. Aa 6. 23, hanc institutionem Gregorio VI a. 1047 attribuit.

Ecclesia s. Bartholomaei.

Templum s. Bartholomaei ab Hubaldo episcopo Cremonensi a. 1066 suis sumptibus erectum esse, docet inscriptio ad ianuam ecclesiae posita, quam Zaccaria Series p. 105 edidit. De hac ecclesia cf. Notizie d'alcuni tesori d'indulgenze, grazie e privilegi, concessi alla chiesa di S. Bartolomeo di Cremona ed a tutte l'altre chiese dell' ordine della B. V. Maria madre di Dio del Monte Carmelo (Cremona 1732). Eam Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 109) recenset:

„Ecclesia sancti Bartholomaei XII denarios."

Privilegia vero de ea prorsus desiderantur.

Monasterium s. Laurentii.

Alberti de Bezanis abbatis s. Laurentii Cremonen. Cronica s. XIV; ed. (ex cod. Vat. Urb. 394) Holder-Egger in Scr. rer. Germ. (Hannoverae 1908). — Merula Santuario ² p. 213 sq. — Lubin p. 113. — Documenti della antica abbazia di San Lorenzo, ms. s. XVIII, Cremona Bibl. governativa. — Aporti I 76 sq. — L. Lucchini Storia della civiltà diffusa dai Benedettini p. 47 sq. 124 sq.

Monasterium s. Laurentii ab Odelrico episcopo Cremonensi a. 986 conditum est. Supersunt Odelrici chartae a. 990 mai. 31 et a. 1000 mart. 6 (chartam a. 990 edd. Muratori Antiq. II 263 = Cod. dipl. Langob. c. 1501 n. 853; Lucchini Storia della civiltà p. 49; Novati in Arch. stor. ital. Ser. V t. XIV 300 ex apographo in archivo capituli; cf. Astegiano I 38 n. 51; autographum vero et chartam a. 1000 invenimus Romae in archivo Barberinorum). Nobilissimum hoc Benedictinorum monasterium ab imperatoribus Ottone III (dep.), Conrado II (dep.), Heinrico III (Stumpf Reg. 2163) privilegiis et gratiis munitum, recensetur insuper in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 109):

„Monasterium sancti Laurentii pro ecclesia de Ulmeto VI denarios". Inde ab a. 1479 abbates commendatarios habuit, inter quos Franciscum card. Barberini notamus, qui pleraque monumenta ex tabulario monachorum Romam in archivum familiae Barberinianae transferri iussit. A. 1546 monachis Olivetanis, ex monasterio s. Thomae huc transmigrantibus, cessit (cf. Lancellotti Hist. Olivet. p. 338). Suppressum est a. 1797.

Quae supersunt chartae monasterii s. Laurentii, partim Mediolani in R. archivo (Fondo di religione), partim Romae in archivo gentis Barberinianae, quod nuper in bibliothecam Vaticanam translatum est (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 546), adservantur.

A = Orig. Roma Bibl. Vat. (Arch. Barberini).

1 *Laterano 1123 mart. 18*

Calixtus II Ursoni abbati etc.: suscipit b. Laurentii monasterium, quod ab Odelrico b. m. Cremonen. ep. de propriis sumptibus eius constructum et possessionibus atque familiis ditatum est, sub apost. protectione; confirmat possessiones propriis nominibus adnotatas; statuit, ut fratres abbatis benedictionem, chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium, ordinationes monachorum seu clericorum a Cremonensi ep. accipiant etc.; concedit ius eligendi abbatem. — Iustis votis. Scr. p. m. Gervasii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 15 [*corr. ex* 16] kal. april., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 553 n. 2 ex A. — Reg. JL. —.

Conf. etiam Alberti de Bezanis Chron. p. 16.

2 *Brescia 1132 iul. 29*

Innocentius II Hubaldo abbati etc.: suscipit b. Laurentii monasterium sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis nominibus expressas et

curtem Laci obscuri cum castro et ecclesia s. Martini, quemadmodum Ottonis, Chunradi et Henrici praeceptis imperialibus continetur, et iura *(ut n. 1)*. — Quotiens illud a. Ego Innocentius etc. Subscr. 8 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 4 kal. aug., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 555 n. 4 ex A. — Reg. JL. —.

Conf. etiam Alberti de Bezanis Chron. p. 21.

**3* *1174 ian. 3*

Alexander III, petente Burgondio abbate, concedit privilegium.

Laud. ab Alberto de Bezanis Chron. p. 28 (a. d. 1173, ind. 7, 3 non. ian., pont. a. 15). — *Reg. JL. —.*

Hadriani IV privilegium a. 1156 mai. 5 JL. 10178, quod Robolotti Repertorio I 41 n. 339 et Loewenfeld in regestis satis confuse notaverunt, iam supra sub Episc. n. 23 recensuimus. Burgundius sive Bergondius abbas s. Laurentii saepius in rescriptis pontificum Romanorum et in sententiis iudicialibus occurrit.

Monasterium s. Thomae.

Lancellotti Hist. Olivet. p. 338. — Lubin p. 112.

Monasterium s. Thomae conditum est a. 1066 a Cremoxiano et Roza iugalibus in honorem ss. Thomae apostoli et Nicolai confessoris sive Dalmatii martyris atque Fructuosi confessoris et ss. Agathae et Margaritae (cf. Astegiano I 79 n. 140). Anno 1078 in ecclesia s. Thomae, quae eodem anno a Bonizone episcopo Sutrino, apost. sedis legato, consecrata est *(n. 1)*, reliquiae corporum ss. Marcellini et Petri exorcistae Roma Cremonam delatae opera et sumptu Guilielmi abbatis s. Thomae et Guidonis prioris s. Benedicti sollemniter reconditae sunt (cf. Alberti de Bezanis Chron. ed. Holder-Egger p. 13; Cavitelli Ann. p. 34; Zaccaria Series p. 202 sq.). Monasterium s. Thomae, quod iuris fuit et censuale Romanae ecclesiae (cf. n. 2), ut docet Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 109; cf. I 245):

„Ecclesia sancti Thomae XII Mediolanenses",

a monachis Benedictinis rectum erat, quibus a. 1514 Olivetani suffecti sunt, qui a. 1546 propter aeris intemperiem in monasterium s. Laurentii se transtulerunt.

Chartas monasterium s. Thomae respicientes Mediolani in R. archivo (Fondo di religione) vidimus, sed frustra inter eas privilegium apostolicae sedis quaesivimus, de quo n. 2 agitur, neque invenimus in *Libro instrumentorum* s. XIII, qui olim Caroli Morbio, nunc bibliothecae Braidensis est.

C = Liber instrumentorum mon. s. Thomae, mb. s. XIII, Milano Bibl. Braidense (Ms. Morbio 28).

**1* *Cremona 1078 mai. 12*

Bonizo ep. Sutrinus, apost. sedis legatus, consecrat ecclesiam s. Thomae.

Regg. Cavitelli Ann. p. 34'. Ughelli [1] IV 811; [2] IV 598. Campi Dell' hist. ecclesiastica di Piacenza I 358. Zaccaria Series p. 203 (ex ms. Bresciani ad a. 1078 oct. 3). Girondelli p. 97 ad oct. 3. Dümmler in Mon. Germ. Lib. de lite I 568 not. 8. JL. —.

Conf. praeterea Fr. Novati in Arch. stor. Lomb. VIII (1881) 248 sq.

*2 *(1078—1140)*

[. . . . .] concedit privilegium, in quo continetur, quod monasterium s. Thomae ad Romanam sedem nullo medio pertinet.

Laud. in instrumento a. 1140 mai. 27 de lite inter Obertum ep. Cremonen. et Albertum de Prato Albuino s. Thomae in abbatem electum super confirmatione abbatis [C]. — Reg. JL. —.

Monasterium s. Petri de Pado.

G. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 636; [2, 3] p. 653 sq. — Merula Santuario [2] p. 168 sq. — Lubin p. 112. — De-Vecchi p. 156 sq.

Monasterium ss. Petri et Pauli sive s. Petri de Pado a. cr. 1064 Ardingus, filius Albizonis iudicis, et Edina, uxor eius, exstruxerunt beatoque Petro et Romanae ecclesiae obtulerunt, sub annuo censu 12 Mediolanensium nummorum Lateranensi palatio persolvendo (cf. n. 4). Consecrationem autem abbatis Calixtus II Cremonensi episcopo a. 1120 concessit, salvo tamen iure et censu et reverentia Romanae ecclesiae (v. Episc. n. 4). Monasterium s. Petri floruit olim sub regimine abbatis et monachorum ordinis s. Benedicti, multis Romanorum pontificum privilegiis insignitum. Sed iam exeunte saec. XIII religio in eo labi coepit, adeo ut Gregorius IX a. 1230 abbati Padolironensi monasterium s. Petri, quia paene penitus annullatum erat, reformandi gratia committeret (cf. Astegiano I 263 n. 471). Anno vero 1439, Eugenio IV iubente, Benedictinis suffecti sunt canonici regulares Lateranenses, qui novum templum magnificae artis erexerunt. Denique ecclesia ad Carmelitas transiit; nunc vero est ecclesia parochialis.

Apud Cencium monasterii s. Petri de Pado mentio una fit in elencho abbatiarum et canonicarum regularium s. Petri (ed. Fabre-Duchesne I 245): „In Cremonensi civitate: monasterium sancti Petri".

Tabularium dispersum est. Maxima vero chartarum pars Mediolani in R. archivo (Fondo di religione) exstat, ubi invenimus *Compendium quorumdam privilegiorum exsistentium in archivio s. Petri de Pado Cremonae* s. XVII (Fondo di religione — S. Affra con S. Salvatore di Brescia). Quaedam chartae inde ab a. 1080 Cremonae in archivo hospitii maioris (Archivio dell' Ospedale maggiore) depositae sunt, ubi insuper habetur *Inventarium scripturarum, quae in praesenti reperiuntur in archivio monasterii s. Petri de Pado Cremonae, factum per Adeodatum Cavalerium a. 1633 dec. 1* (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 143); aliae in archivo canonicorum Lateranensium penes ecclesiam s. Petri ad Vincula de Urbe supersunt (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.). Privilegia, quae Carolus Morbio Mediolanensis olim possedit, nunc Halae in bibliotheca Universitatis adservantur (cf. supra p. 262). Celestini II privilegium *(n. 10)*, olim in archivo canonicorum Lateranensium Placentiae penes ecclesiam s. Augustini custoditum et in Libro privilegiorum congregationis Lateranensis transcriptum [*C*], Iohannes Fridericus Boehmer a quodam venditore librorum veterum emit et bibliothecae Francofurdensi reliquit; nunc

est in archivo civitatis. Desiderantur tamen Calixti II et Alexandri III privilegia (*n. 7. 15*), quae Pennottus suo tempore vidit. De archivo, quod nunc est penes parochum s. Petri Cremonae, cf. Gött. Nachr. 1902 p. 142.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
A[1] = Orig. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).
A[2] = Orig. Frankfurt am Main Stadtarchiv.
B = Cop. Roma Arch. di S. Pietro in Vincoli.
B[1] = Cop. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).
B[2] = Cop. Cremona Arch. dell' Ospedale maggiore.
C = Liber privilegiorum congregationis Lateranensis, s. XVI, cuius plura exstant exemplaria 1) Venezia Bibl. Marc. cl. IV c. 12; 2) Venezia Museo civico Correr; 3) Parma Bibl. Palatina; 4) Savignano Bibl. comunale; cf. Gött. Nachr. 1896 p. 301; 1897 p. 371; 1898 p. 15; 1900 p. 5.
D = Scritture dell' archivio dei canonici Lateranensi di S. Agostino di Piacenza vol. II et vol. XLV, quae nunc desiderantur; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 18.
D[1] = Registro delle scritture dell' archivio dei canonici Lateranensi di S. Agostino di Piacenza, s. XVIII, Piacenza Bibl. comunale (Ms. Pallastrelli 120); cf. Gött. Nachr. 1900 p. 18. — Aliud Summarium privilegiorum ac bullarum .. exsistentium in archivo abbatiae canonicorum s. Augustini Placentiae, s. XVII, est Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — S. Spirito di Bergamo).
E = P. M. Campi Historia ecclesiastica Placentiae, s. XVII, Parma Bibl. Palatina cod. 482; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 6.
F = Compendium quorumdam privilegiorum exsistentium in archivo s. Petri de Pado Cremonae, s. XVII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Affra con S. Salvatore di Brescia).
G = A. Dragoni Cod. dipl. capituli Cremonen., s. XIX, Cremona Bibl. govern. Aa 6. 2; cf. supra p. 260.

†*1 *(314—35)*

Silvester I relaxat in omni ecclesia ss. Petri et Pauli unicuique introeunti de eius poenitentiis 28 annos et totidem quarantenas et tertiam partem omnium peccatorum.

B a. 1385 Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 139 n. 1 ex B. — Reg. JK. —.
Spurium.

†*2 — —

Pelagius (I aut II) statuit, quod, si quis visitaverit ecclesiam b. Petri, ubicumque aedificata sit ad eius honorem consecrata, omnibus diebus dominicis totius anni, habeat exhinc unam animam de purgatorio etc.

B a. 1385 Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 139 n. 1 ex B. — Reg. JK. —.
Spurium.

†*3 *(590—604)*

Gregorius I relaxat universis et singulis peregrinantibus quocumque tempore anni ad ecclesiam b. Petri, ubicumque fuerit, 48 annos et totidem quarantenas et tertiam partem omnium peccatorum etc.

B a. 1385 Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 139 n. 1 ex B. — Reg. JE. —.
Spurium.

4 *Laterano 1071 mart. 24*

Alexander II Christoforo abbati etc.: suscipit mon. s. Petri et Pauli in urbe Cremona, quod Ardingus, filius Albizonis iudicis, et uxor eius Edina con-

struxerunt et b. Petro obtulerunt sub censu annuo 12 Mediolanen. nummorum apost. sedi persolvendo, in tutela et defensione S. R. E. — Quamvis ex consideratione. Dat. Lat. 9 kal. april. p. m. Petri S. R. E. presb. card. ac bibl., a. 10 pont. d. Alexandri II pp., d. vero inc. 1071, ind. 7.

A. — Edd. PflugkH. Acta II 115 n. 150 ex A. Steffens Lateinische Palaeographie [1] tab. 61; [2] tab. 73. — Regg. Pennotti [1] p. 634. 636; [2.3] p. 653. 655. Merula Santuario [2] p. 169. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 652 n. 3457a. Astegiano I 82 n. 152. JL. 4687.

5 *1078 mart. 10*

Gregorius VII Christoforo abbati etc.: concedit monasterio s. Petri, quod Romanae ecclesiae annualiter censum 12 den. Mediolanen. monetae persolvit, privilegia; confirmat possessiones; concedit ius eligendi abbatem; subiungit, ut monasterium et abbates vel monachi ab omni saecularis servitii sint infestatione securi; decernit, ne ullam amplius episcopus in praedicto monasterio potestatem habeat neque excommunicandi aut interdicendi aut ad synodum vocandi. — Supernae miserationis. Dat. p. m. Petri canc. atque card., a. d. inc. 1078, pont. v. d. Gregorii pp. VII 5, 6 id. mar., ind. 1.

A. [B[1] s. XII]. — Edd. Cantù in Arch. stor. Lomb. XIII (Ser. II t. III 1886) 127 ex A. PflugkH. Acta III 14 n. 15 ex B[1] (cf. p. 411). — Regg. Pennotti [1] p. 637; [2.3] p. 655. PflugkH. Iter p. 202 n. 191 ad a. 1073—85. Astegiano I 84 n. 164. JL. 5302 ad a. 1073—85. JL. 5069a.

6 *Laterano 1102 feb. 14*

Paschalis II Guifredo abbati etc.: ad exemplar Gregorii VII *(n. 5)* munit b. Petri Cremonense monasterium apost. sedis privilegio et confirmat possessiones; concedit sepulturam liberam et ius eligendi abbatem a Romanae sedis pontifice consecrandum; statuit, ne ullam amplius episcopus in praedicto monasterio potestatem habeat neque excommunicandi aut interdicendi aut ad synodum vocandi, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae quotannis Lateranensi palatio persolvendo. — Apostolicae sedis. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 16 kal. mar., ind. 10, inc. d. a. 1103, pont. autem d. Paschalis II pp. 3.

A. [B[2] s. XVI]. — Ed. PflugkH. Acta II 174 n. 211 ex A. — Regg. Pennotti [1] p. 637; [2.3] p. 656. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 653 n. 4808a. PflugkH. Iter p. 215 n. 274 ad a. 1099—1118. Astegiano I 94 n. 3. JL. 5892.

**7* *1123*

Calixtus II concedit privilegium protectionis. — Sicut iniusta poscentibus.

Regg. Pennotti [1] p. 637 (dat. a. 5 pont.); *[2.3] p. 656. PflugkH. Iter p. 220 n. 304 ad a. 1119—24. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 122 n. 352. Astegiano I 103 n. 54 ad a. 1123 mart. 6. JL. 7022.*

8 *Laterano 1139 april. 12*

Innocentius II Alberto abbati etc: ad exemplar Gregorii VII *(n. 5)*, Paschalis *(n. 6)* atque Calixti *(n. 7)* communit b. Petri monasterium apost. sedis privilegio, et confirmat possessiones propriis vocabulis adnotatas et iura *(ut n. 6)*. — Suscepti regiminis. Ego Innocentius etc. Subscr. 4 card.

Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 id. april., ind. 2, inc. d. a. 1139, pont. v. d. Innocentii II pp. a. 10.

A[1]. — *Ed. PflugkH. Acta III 35 n. 41 ex A*[1]. — *Regg. Pennotti* [1] *p. 637;* [2.3] *p. 656. PflugkH. Iter p. 231 n. 368 ad a. 1130—43. Astegiano I 113 n. 114. JL. 8066 ad a. 1139 et JL. 7980a.*

**9* *(1143—44)*

Celestinus II committit Goizoni presb. card. s. Caeciliae, Gregorio diac. card. ss. Sergii et Bachi et Guidoni diac. card. ss. Cosmae et Damiani controversiam inter Albertum abbatem mon. s. Petri apud Cremonam et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia s. Margaritae in burgo Citanovae et de iure episcopali in ecclesia s. Pauli de Citanova diutius agitatam.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

10 *Laterano 1144 mart. 3*

Celestinus II Alberto abbati etc.: ad exemplar Gregorii VII *(n. 5),* Paschalis *(n. 6)*, Calixti *(n. 7)* et Innocentii *(n. 8)* communit monasterium s. Petri apud Cremonam apost. sedis privilegio, et confirmat possessiones propriis vocabulis adnotatas; concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum; statuit, ne ullam amplius episcopus in eodem monasterio habeat potestatem nec excommunicandi aut interdicendi aut ad synodum vocandi; concedit sepulturam liberam, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae apost. sedi annis singulis persolvendo. — Suscepti regiminis. Ego Celestinus etc. Subscr. 14 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 5 non. martii, ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini II pp. 1.

A[2]. *[C. D dep. = D*[1] *f. 10' Exc. E p. 381. G p. 325]. — Edd. Pennotti* [1] *p. 637;* [2.3] *p. 656. PflugkH. Acta III 51 n. 53 ex G. — Regg. PflugkH. Iter p. 235 n. 392. Astegiano I 114 n. 124. JL. 8510.*

11 *Roma 1144 mart. 8*

Celestinus II Alberto abbati mon. s. Petri apud Cremonam etc.: confirmat sententiam a Goizone presb. card. s. Caeciliae, Gregorio diac. card. ss. Sergii et Bachi et Guidone diac. card. ss. Cosmae et Damiani de controversia inter eos et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia s. Margaritae in burgo Citanovae sita ex mandato suo prolatam *(n. 9)*; praeterea statuit de mutando monasterio in locum illum, in quo Goizo card. s. Caeciliae, tunc apost. sedis legatus, crucem posuit, ut, si episcopus terram illam sui iuris esse poterit ostendere, commutationem tantumdem valentem alibi a monasterio recipiat; prohibet, ne in parochia s. Pauli (in burgo Citanovae) in damnum ipsius ulla ecclesia construatur. — Quae iudicii. Ego Celestinus etc. Subscr. 11 card. Dat. Romae p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 8 id. mart., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini pp. II a. 1.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 54 n. 55 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 235 n. 394. Astegiano I 114 n. 125. JL. 8516.

Eodem die Celestinus II e vita decessit.

**12* *(1177—78)*

Alexander III committit iudicibus causam inter mon. s. Petri de Pado et vicinos super cappella s. Pauli (in Citanova) diutius agitatam.

Laud. in n. 17. — Reg. JL. —.

13 *Laterano 1178 iun. 10*

Alexander III Alberto abbati etc.: repetit Celestini II privilegium *(n. 11)*. — Quae iudicii. Ego Alexander etc. Subscr. 8 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 id. iun., ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.

A[1]. — Ed. PflugkH. Acta III 261 n. 272 ex A[1]. — Regg. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 63. JL. 13072.

Pennottus [1] p. 637; [2,3] p. 656, ubi Lucii III bullam fusius recenset (n. 18), privilegium nostrum Hadriano IV perperam attribuit.

**14* *(1178)*

Alexander III confirmat excommunicationis sententiam ex mandato suo contra vicinos cappellae s. Pauli (in Citanova) latam.

Laud. in n. 17. — Reg. JL. —.

**15* *Palestrina (1179) iul. 16*

Alexander III confirmat Celestini II privilegium *(n. 10)*, et statuit, ministros locorum monasterii abbati debitam oboedientiam praestare et subiectos esse oportere. — Si quando. Dat. Praeneste 17 kal. aug.

Regg. Pennotti [1] p. 637; [2,3] p. 656. JL. 13158 ad a. 1161—79.

**16* *(1181—84)*

Lucius III confirmat sententiam iudicum delegatorum *(n. 12)* et excommunicationem contra vicinos cappellae s. Pauli (in Citanova) latam *(n. 14)*.

Laud. in n. 17. — Reg. JL. —.

17 *Verona 1184 dec. 10*

Lucius III Rodulfo abbati et monachis s. Petri de Pado: de controversia, quae inter eos et vicinos cappellae s. Pauli diutius agitata est *(n. 12. 14. 15. 16)*, quae in proprio solo monasterii cum cimiterio et domibus et omnibus officinis et circumstantiis fundata est, iudicat, liberam institutionem et destitutionem in cappella s. Pauli ad monasterium pertinere, salvo iure Cremonen. episcopi, vicinis eiusdem cappellae perpetuum silentium imponens; decernit, ne vicini deinceps libertatem ordinationis, institutionis videlicet aut destitutionis, in praescripta cappella ullatenus impedire praesumant; si vero monachi instituendi fuerint, 4 vel 3 ad minus debeant institui, quibus, si ecclesiae non suffecerint facultates, de monasterio illis necessaria conferentur. — Sopitae iudicio. Ego Lucius etc. Subscr. 10 card. Dat. Veron. p. m. Hugonis S. R. E. not., 4 id. dec., ind. 3, inc. d. a. 1184, pont. v. d. Lucii pp. III a. 4.

A. [F Exc.]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

18 *Verona 1185 mai. 2*

Lucius III Rodulfo abbati et monachis s. Petri de Pado: repetit sententiam *(n. 17)*, salvo iure Cremonen. episcopi in ipsa cappella s. Pauli, sicut in privilegiis Celestini *(n. 11)* et Alexandri *(n. 13)* continetur. — [Sopitae iudicio]. Ego Lucius etc. Subscr. 14 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 6 non. mai., ind. 3, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Lucii pp. III a. 4.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Pennotti [1] p. 637; [2,3] p. 656 = Merula Santuario [2] p. 68. JL. —.

Monasterium s. Gabrielis.

Ecclesia s. Gabrielis a Siniperto episcopo Cremonensi a. 823 aedificata et a. 824, praesente Lothario rege Italiae, consecrata esse perhibetur, sed inscriptionem de re, quam Zaccaria Series p. 59 ex ms. Bresciani (cf. supra p. 262) et Cappelletti XII 131 vulgarunt, prorsus commenticiam esse manifestum est; immo vero monasterium a. 1076 conditum et Cluniacensibus traditum esse, chartae in chartulario Cluniacensi editae docent. Conf. Diego Sant'Ambrogio Donazione di San Stefano Veronese al monastero Cluniacense ed a San Gabriele di Cremona in: N. Arch. Veneto N. Ser. XV (1908) 377 sq.

Innocentii II privilegium, quod Fr. Novati ex apographo a. 1568 confecto et in archivo canonicorum Cremonensium custodito vulgavit, nos frustra quaesivimus.

B = Cop. Cremona Arch. capitolare.
C = Ant. Dragoni Cod. dipl. capituli Cremonen., s. XIX, Cremona Bibl. govern. Aa 6. 2; cf. supra p. 260.
D = P. Lombardini Codice ecclesiastico Cremonese vol. I, s. XIX, Romprezagno penes L. Lucchini; cf. supra p. 260.

1 *Brescia 1132 aug. 29*

Innocentius II Guilielmo priori etc.: munit monasterium s. Gabrielis iuxta Cremonam civ., quod utique Cluniacensi coenobio constat esse subiectum, apost. sedis patrocinio; confirmat possessiones propriis nominibus expressas, et concedit ecclesiam s. Mariae in Ulmeneto, quae iuris b. Petri est, ad meliorandum, sub censu annuo 6 den. Mediolanen. Lateranensi palatio persolvendo. — Ex iniuncto. Ego Innocentius etc. Subscr. 6 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 4 kal. sept., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

Insert. bullae Martini V a. 1422 mai. 15: Roma Arch. Vat. Arm. XXXI t. 44 f. 273' ex Reg. Lat. (lib. I de regularibus a. V f. 50) nunc deperd.; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 501. [B a. 1568. C p. 367. D p. 156]. — Edd. Novati in Arch. stor. Lomb. VIII (1881) 263 ex B. PflugkH. Acta II 271 n. 310 ex C. — Regg. Robolotti Repertorio I 36 n. 299. PflugkH. Iter p. 223 n. 319. Astegiano I 108 n. 89. JL. 7593.

De ecclesia s. Mariae de Ulmeneto v. infra Olmeneta (p. 296).

Monasterium s. Sigismundi.

Ecclesia s. Sigismundi ab Olderico episcopo sub titulo ss. Iacobi et Philippi exstructa esse traditur. Saec. XII in eam Vallumbrosani introducti sunt (cf. IP III 85). Hoc quoque monasterium iuris S. R. E. fuisse, Alexandri III privilegium Offredo electo Cremonensi a. 1168 mai. 29 indultum docet (v. Episc. n. 26), quo constituit „ut in monasterio s. Sigismundi eadem, quae nunc ibi est religio, servetur, ita quidem quod non liceat episcopo Cremonensi illos, qui ibidem morantur, exinde amovere, nisi aeque religiosi aut religiosiores ibidem instituantur".

At vero in dubio manet, utrum notitia, quae in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 109) legitur:

„Ecclesia sancti Sexmundi XII denarios veteris monetae",

ad hoc s. Sigismundi monasterium referenda sit an ad canonicam b. Mariae et s. Sigismundi de Ripa alta (de qua infra p. 298).

Praeter monasterium s. Sigismundi Vallumbrosani alterum monasterium in dioecesi Cremonensi olim habuerunt, s. Vigilii in loco q. d. Turris Trintina (haud longe a loco Marzalengo), quod Obertus Brixiensis canonicus ineunte saec. XII exstruxit et b. Petro obtulit, sub censu 6 denariorum Mediolanensium. Mirum sane est, hoc quoque monasterium in Libro censuum S. R. E. omissum esse. De eo conf. Innocentii II privilegium a. 1133 sept. 2 Attoni abbati Vallumbrosanorum concessum (IP III 91 n. 13) et (Mazzetti) Cenni storici sulle antiche relazioni fra queste due città (Cremona e Trento) [2] (Milano 1831) p. 127 sq.

Monasterium s. Guilielmi.

De eo pauco scimus neque chartas invenimus, quas Laurentius Astegiano inter monumenta Morbiana se vidisse affirmat. Anno 1228 mart. 10 Gregorius IX ecclesiam s. Guilielmi Cremonae fratribus ord. Praedicatorum ab episcopo Cremonensi concessam confirmavit (Potthast Reg. 8140).

**1* *Verona (1186—87) mart. 26*

Urbanus III confirmat coenobio s. Guilielmi Cremonae ecclesiam s. Margaritae cum hospitali, quam ei Obertus ep. Cremonen. per privilegium a. 1145 dec. 5 hic insertum concesserat.

Reg. Astegiano I 164 n. 443 ex apogr. s. XII ex. in collectione Caroli Morbio. JL. —.

Monasterium s. Benedicti.

Lubin p. 112. — Tiraboschi Storia dell' augusta badia di S. Silvestro di Nonantola I 345 sq. — Manini II 34 sq.

Monasterium s. Benedicti et s. Silvestri, quod alii iam a. 1037 conditum esse contendunt. Damianus abbas Nonantulani monasterii a. 1089 monialibus concessit (cf. Tiraboschi II 210; Aporti II 128 not.; Astegiano I 89 n. 188), quae sub regimine Nonantulani abbatis in eo usque ad a. 1211 remanserunt, quo Gerardus Albanensis electus, apostolicae sedis legatus, monialibus expulsis, canonicos regulares s. Augustini instituit (cf. Astegiano I 219 n. 126; BFW. 12397). Postea vero iterum moniales in monasterio s. Benedicti vixerunt (cf. Astegiano II 26 n. 169), quod Innocentius VIII congregationi Casinensium addixit. Denique a. 1784 suppressum est.

Chartas Mediolani in R. archivo (Fondo di religione) vidimus.

*1 *Cremona (1161–63)*

Victor IV (Octavianus) interdicit abbatissae et sanctimonialibus mon. s. Benedicti de Cremona, ne abbati Nonantulano de cetero oboediant, quia abbas Nonantulanus sibi oboedientiam recusabat.

v. Modena, Mon. s. Silvestri Nonantulanum n. 55 (IP V 348).

Monasterium s. Salvatoris.

Urbanus II in privilegio suo narrat, ecclesiam s. Salvatoris ab Attone, Astulfi filio, in suo praedio iuxta Cremonensem urbem aedificatam et Romanae ecclesiae in proprietatem traditam esse. Quod factum est a. cr. 1064. Coluerunt moniales ord. s. Benedicti, quibus a. 1471 monachae Augustinianae suffectae sunt, novo monasterio a Blanca Sfortia sub nomine s. Monicae instituto. Nova religio mox adeo viguit, ut Alexander VI a. 1497 ei moniales quoque Cistercienses in monasterio s. Iohannis iuxta Pipiam habitantes addiceret; cf. Merula Santuario [2] p. 116 sq.; M. Caffi in Arch. stor. Lomb. XVI (Ser. II t. VI 1889) 690 sq.

Recensetur etiam ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108; cf. I 245):

„Ecclesia sancti Salvatoris IIII denarios".

Chartae monasterii s. Monicae hodie Mediolani in R. archivo adservantur (Fondo di religione — S. Monica di Cremona).

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.

*1 *(1088–95)*

Urbanus II praecipit ecclesiam s. Salvatoris consecrari.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Piacenza 1095 mart. 16*

Urbanus II Lanzae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Salvatoris iuxta Cremonam, ab Attone, Astulfi filio, in suo praedio aedificatum et S. R. E. in allodium collatum, sub Romanae protectionis obumbratione specialiter confovendum, et confirmat possessiones, sub censu 4 Mediolanen. monetae den. per singulos annos Lateranensi palatio persolvendo. — Desiderium quod. Dat. Placentiae p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 17 kal. april., ind. 3, a. d. inc. 1095, pont. autem d. Urbani II pp. 8.

A. [B s. XIX]. — Ed. PflugkH. Acta II 157 n. 190 ex A. — Regg. Robolotti Repertorio I 89 n. 753. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 653 n. 4157a. Astegiano I 90 n. 194. JL. 5553.

Monasterium s. Iohannis evang. iuxta Pipiam.

Anno 1079 oct. 28 Bernardus comes, filius qd. Bernardi comitis, et Berta, filia qd. Ugonis comitis, eius coniux, ecclesiam b. Mariae, s. Iohannis evangelistae, s. Michaelis archangeli foris civitatem Cremonam prope Pipiam sive Pupiam fluvium fundaverunt, vulgo *San Giovanni della Pipia*, statuentes,

ut esset monasterium monialium secundum regulam s. Benedicti et in tutela Romanae ecclesiae, imposito censu annuo 12 argenteorum denariorum bonorum Mediolanensium (cf. Robolotti Repertorio I 86 n. 739 et Astegiano I 86 n. 169). Anno vero 1236 monialibus Benedictinis ex mandato Gregorii IX sorores ex monasterio s. Mariae de Busceto Cisterciensis ordinis suffectae sunt, quae ab ipso Gregorio IX privilegium amplissimum a. 1238 iun. 25 et a Friderico II imperatore indultum a. 1246 (ed. Astegiano I 276 n. 552) receperunt. Postea monasterium s. Iohannis de Pipia parthenoni s. Monicae addictum est (cf. supra p. 292).

Monasterium s. Iohannis recensetur insuper ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 109; cf. I 245):

„Monasterium sancti Iohannis iuxta Papiam *(sic)* XII denarios veteris monetae [XII Mediolanenses]".

Chartae ad monasterium s. Iohannis spectantes cum ceteris s. Monicae privilegiis et scripturis, exstincta congregatione, in R. archivum Mediolanense translatae sunt (Fondo di religione — S. Monica di Cremona), ubi tamen Urbani II privilegium frustra requisivimus. Neque invenimus in archivo canonicorum ecclesiae cathedralis Cremonae, unde Muratorius id vulgavit. Legebatur insuper in codice vetere privilegiorum monasteriorum et ecclesiarum Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanensium, postea Parisiis custodito (cf. supra p. 3), ex quo exscripsit Stephanus Balutius et Petrus Coustant.

C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanensium; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = Coll. Baluze vol. XVII, s. XVII, Paris Bibl. nat.

**1* *(1080)*

Gregorius VII suscipit monasterium b. Iohannis evang. secus Cremonam in tutelam et proprietatem apost. sedis.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Cremona 1096 oct. 16*

Urbanus II Gisilae abbatissae etc.: communit monasterium b. Iohannis evang. secus Cremonam, quod Bernardus comes et uxor eius Berta sumptibus suis aedificaverunt et in manus Gregorii VII b. Petro et S. R. E. obtulerunt *(n. 1)*, et confirmat possessiones, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae per annos singulos Lateranensi palatio persolvendo. — Desiderium quod. Dat. Cremonae p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 17 kal. nov., ind. 5, inc. d. a. 1096, pont. autem d. Urbani II pp. 9.

[C =] C[1] *Reg. D f. 249'. — Edd. Muratori Antiq. V 809 ex arch. cap. Cremonae = Migne CLI 484 n. 211. Anal. iuris pontif. X (1869) 565 ex schedis Petri Coustant. — Regg. Robolotti Repertorio I 30 n. 253. Astegiano I 92 n. 199. J. 4247. JL. 5673.*

Praeterea Robolotti Repertorio I 96 n. 792 et I 97 n. 794 refert duo Alexandri III rescripta ad a. 1159 ian. 26 et ad a. 1162 feb. 27 circa monasterium s. Iohannis, quae tamen Alexandro IV attribuenda sunt.

Domus hospitalis s. Leonardi de Bangia.

Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 109) adnotant praeterea:

„Hospitale sancti Leonardi de Bangia XII denarios Mediolanenses veteres“.

De hoc nosocomio Victor IV in privilegio suo, quod Mediolani in R. archivo inter chartas Cremonenses (Fondo di religione) invenimus, narrat, ecclesiam s. Leonardi et domum hospitalem a Scandolara nobili muliere prope Cremonam conditam esse. Eadem autem Scandolaria sub nomine abbatissae monasterii s. Leonardi et Eutropii iuxta stratam Platinensem occurrit in charta a. 1160 mai. 28 (cf. Robolotti Repertorio I 97 n. 793 et Astegiano I 126 n. 195). Denique chartam a. 1190 aug. 23 adnotamus, qua Sicardus episcopus Cremonensis abbatissam et monasterium s. Leonardi de capite Mosae de domo hospitali s. Leonardi investivit (cf. Robolotti Repertorio I 208 et Astegiano I 178 n. 480).

Chartae monasterii s. Leonardi, quae supersunt, Mediolani in R. archivo inveniuntur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.

1 *(Cremona 1161 mai.—iun.)*

Victor IV (Octavianus) epp. et abbatibus, praepositis et presbyteris, ad quos litterae istae pervenerint: nuntiat, Scandolaram nobilem mulierem aliasque mulieres prope Cremonam ecclesiam s. Leonardi et hospitale in receptione pauperum aedificasse, cuius ecclesiae consecrationi 19 kal. iun. *(mai. 14)* celebratae se ipsum interfuisse testatur; concedit omnibus eam visitantibus a die consecrationis usque in octavam s. Michaelis indulgentiam unius anni de criminalibus et quartae partis de venialibus; singulis quoque annis anniversario consecrationis die 40 dies criminalium et quartam partem venialium indulget. — Caritati vestrae. [Dat. . . . . . .].

A (mutilum). — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

Civitas Cremonensis.

(Clerus et populus)

De archivo civitatis, adhuc locupletissimo, cf. Fr. Robolotti Dei documenti storici e letterari di Cremona (1859) et eiusdem auctoris Repertorio dipl. Cremonese I (1878); O. Holder-Egger in N. Archiv XVII 480; L. Astegiano Cod. dipl. Cremon. I praef.; Gött. Nachr. 1902 p. 143; H. Simonsfeld in N. Archiv XXV 699.

Chartas archivi antiquiores transcripsit Hippolytus Cereda, cuius schedae tam in ipso civitatis archivo quam in collectaneis Caesaris Vignati Laudensis et Theodori Wüstenfeld Gottingensis et Iohannis Finazzi Bergomensis exstant (cf. supra p. 263).

1 *(1067)*

Alexander II Cremonen. eccl. religiosis clericis et fidelibus laicis: refert gratias, quod, sicut in litteris eorum cognovit, ad destruendam symoniacam haeresim ac fornicatorum spurcitias clericorum se erexerint; statuit, ut tam subdiaconi quam diaconi, sed et permaxime sacerdotes, qui mulieribus carnali commercio admiscentur vel symoniaca sorde polluti sunt, et ecclesiasticis careant beneficiis et perceptae priventur officio dignitatis; ceteros autem clericos, qui inferioribus potiuntur officiis, si legalibus coniugiis sunt obligati, in suis gradibus manere praecipit; hortatur eos, ut ad synodale concilium, quod post proximum pascha celebraturus est, prudentes ex eis viri veniant. — Inspiratori omnium.

Bonithonis Lib. ad amicum lib. VI. — Edd. Oefele Rer. Boicarum scr. II 808 = Migne CXLVI 1315 n. 36. Watterich Pontif. Rom. vitae I 264. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 649. Mon. Germ. Lib. de lite I 597. — Regg. Astegiano I 81 n. 146. J. 3410. JL. 4637.

Conf. Saur in Forschungen zur deutschen Geschichte VIII 416. 451 et H. Lehmgrübner Benzo von Alba (Berlin 1887) 132 sq.

**2* *Roma 1074 mart.*

Coram Gregorio VII, in synodo Romana, Guibertus Ravennas archiep. Cremonenses infamat; sed papa absolvit eos ab infamia.

Bonithonis Lib. ad amicum lib. VII (edd. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 659 et Mon. Germ. Lib. de lite I 602). — Reg. JL. —.

De re conf. K. Panzer Wido von Ferrara p. 11. 23 not. 1. 59 et O. Köhncke Wibert von Ravenna p. 24.

3 *(1077)*

Gregorius VII clero et populo Cremonen. iustitiam diligenti: nuntiat, se ecclesiam b. Agathae, a religiosis viris et mulieribus b. Petro oblatam, suscepisse etc.

v. Eccl. coll. s. Agathae n. 1.

**4* *(cr. 1137)*

Innocentius II solvit Cremonenses ab excommunicatione Robaldi archiep. Mediolanen.

Landulfi de s. Paulo Hist. Mediolanen. c. 68 (Mon. Germ. Scr. XX 48). — Reg. JL. —.

**5* *Milano 1160 mart. 12*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat inter alios rectores et consules Cremonae.

v. Liguria n. 36 (supra p. 9).

**6* *(1185—86)*

Cremonenses saepius ad Urbani III praesentiam accedunt, humiliter postulantes, ut eos sub protectione sedis apost. recipere debeat.

Laud. in Urbani III epistola excusatoria ad Fridericum I imp. a. 1186 iun. 18 missa JL. 15634. — Reg. JL. —.

At vero petitionem Cremonensium nequaquam se admisisse Urbanus III affirmat.

*7 *(1186)*

Urbanus III mandat Sicardo Cremonen. ep., ut de reformanda concordia inter (Fridericum) imp. et Cremonenses omni qua possit sollicitudine laboret.

Laud. ut n. 6. — Reg. JL. —.

*8 *(1186)*

Urbanus III iniungit quibusdam episcopis vel civitatibus Longobardiae, ne possessiones et bona ecclesiarum Cremonen. dioeceseos in imperialis collationis auxilio vastent.

Laud. ut n. 6. — Reg. JL. —.

E contra Germaniae episcopi in epistolis ad Urbanum III et cardinales missis (ed. Mon. Germ. Constit. I 445 n. 315. 316) asseruerunt, Urbanum III universas civitates in facto Cremonensium dehortatum esse a servitio Friderici I imp. et ferendo auxilio etc. (cf. Liguria n. 65).

*9 *Milano 1191 dec. 8*

Petrus Placentinus card. (tit. s. Caeciliae) interest conventioni inter Brixinenses ex una parte et Cremonenses ac Bergomenses ex altera ex praecepto Heinrici VI factae.

v. Brescia, Civ. n. 12.

Ecclesia s. Mariae de Castaneto.

Unicam huius ecclesiae notitiam invenimus in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 109), ubi legimus:

„Ecclesia sanctae Mariae de Castaneto [Castagneto] VI denarios".

Frustra vero certam notitiam circa hanc ecclesiam et locum, ubi sita fuerit *(Castagnino Secco?)*, quaesivimus.

Olmeneta

Ecclesia s. Mariae de Ulmeneto.

Ecclesia haec iuris b. Petri et Romanae ecclesiae olim fuit. Eam Innocentius II a. 1132 aug. 29 Cluniacensibus in monasterio s. Gabrielis Cremonae degentibus meliorandi gratia commisit, sub censu annuo 6 denariorum Mediolanensium Lateranensi palatio persolvendo (v. Mon. s. Gabrielis n. 1). Postea vero prioratus s. Mariae de Ulmeneto abbati monasterii s. Laurentii subiectus fuit. Recensetur enim a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 109; cf. I 245):

„Monasterium sancti Laurentii pro ecclesia de Ulmeto VI denarios".

Lucii II privilegium, quod olim in archivo monasterii s. Laurentii exstabat, laudatur ab Alberto de Bezanis abbate in chronica (cf. supra p. 283).

*1 *1144 mai. 19*

Lucius II concedit ecclesiae s. Mariae de Ulmeneto (quae nunc est prioratus subiectus monasterio s. Laurentii Cremonae) privilegium exemptionis seu libertatis (pont. a. 1, 14 kal. iun.).

Laud. ab Alberto de Bezanis Chron. (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 24). — Reg. JL. —.

Piadena.

(Platina)

Bonifazio M. Bologni Memorie storiche di Rivarolo fuori, Piadena e Calvatone etc. [1](Cremona 1847); [2](1855). — F. C. Carreri Storia di Piadena in: Circolo di studi Cremonesi II (Cremona 1900) 121 sq. — Achille Sanfelice I comuni di Calvatone e di Acquanegra sul Chiese nel passato e nel presente, con cenni sui mandamenti di Piadena, di Canneto sull' Oglio e di Asola (Bozzolo 1909).

Ecclesia b. Mariae de Platina.

Lucii III rescripto, quod sequitur, docemur, Arditionem de Rivoltela diac. card. s. Theodori huius ecclesiae praelatum et benefactorem fuisse. Postea ecclesia Platinensis congregationi s. Georgii de Braida Veronensis addicta fuisse videtur.

Unum Lucii III rescriptum (n. 1) invenimus inter chartas s. Georgii de Braida, quae nunc in archivo Vaticano, ex archivo legationis apostolicae Venetianae huc translatae, adservantur (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 123. 390; 1903 p. 519 sq.).

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arch. della cancellaria della Nunziatura di Venezia.

1 *Velletri (1182) oct. 16*

Lucius III clericis ecclesiae de Platina: praecipit, quatenus A(rditioni) s. Theodori diac. card. tamquam praelato suo oboedientiam et reverentiam impendentes, vitam et mores corrigant et damna resarcire curent et clericum, de quo ille eis iam saepe mandavit, in fratrem sociumque recipere studeant. — Cum dilectus. Dat. Velletr. 17 kal. nov.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 358 n. 29 ex A. — Reg. JL. —.

**2* *(Velletri 1182 oct. 16)*

Lucius III mandat O(ffredo) ep. Cremonen., ut clericos de Platina ad exsecutionem mandati sui *(n. 1)* per excommunicationis et interdicti sententiam, appellatione remota, compellat.

Laud. in n. 1. — Reg. JL. —.

Rivolta d'Adda.

(Ripa alta sicca)

Celestino Hist. di Bergomo II p. II (In Brescia 1618) 334 sq. — Defendente Lodi Vita di S. Alberto vescovo di Lodi, ms. s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 38. — Gius. Bresciani Vita di S. Alberto confessore (Cremona 1638). — Carlo Antonio Remitale Compendio della vita di S. Alberto Quadrelli, vescovo di Lodi e patrono di Rivolta [non vidi]. — Alessandro Maria Pagani Memorie critico-storiche intorno alla vita, morte, miracoli e culto di S. Alberto Quadrelli, preposto di Rivolta e poi vescovo di Lodi, mss. s. XIX, Cremona Arch. vescovile (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 141) et penes Caesarem Nava Mediolanensem. — Cesare Vignati Documenti istorici intorno alla vita ed alle

reliquie di Sant'Alberto Quadrelli, vescovo e secondo patrono di Lodi (Lodi 1856). — Gerolamo Biscaro I documenti intorno alla chiesa di S. Sigismondo di Rivolta d'Adda in: Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. IV 1905) 175 sq.

Ecclesia b. Mariae et s. Sigismundi de Ripa alta.

Ecclesiam b. Mariae et s. Sigismundi temporibus Urbani II a civibus Ripaltensibus propriis sumptibus aedificatam et b. Petro atque Romanae ecclesiae oblatam esse, censu annuo 12 Mediolanensis monetae nummorum imposito, Lucii II privilegium docet (n. 6). Praeterea Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. hanc ecclesiam adnotant, falso eam sub episcopatu Bergomensi ponentes (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107):

„Ecclesia sancti Sigismundi de Ripa alta I solidum [XII denarios]".

Altera vice Albinus et Cencius (l. c. II 112; I 110) eam sub episcopatu Laudensi referunt:

„Ecclesia de Ripa alta XII denarios"

et iterum Cencius (l. c. I 245) inter abbatias et canonicas regulares b. Petri:

„Canonica de Ripa alta".

Magnam autem famam ecclesia haec obtinuit temporibus b. Alberti Quadrelli, qui, antequam ad Laudensem ecclesiam regendam vocatus est, conventum canonicorum regularium Ripae altae ut praepositus rexit atque etiam a Lucio II privilegium protectionis obtinuit (n. 6). De hac canonica Alexander III Offredo electo Cremonensi a. 1168 mai. 29 hoc privilegium dedit (v. Episc. n. 26), ut praepositus Ripae altae, quamdiu vixerit, ei et Romanae ecclesiae solummodo deberet respondere et deinde ad ius et dispositionem Cremonensis ecclesiae Ripaltensis ecclesia pertineret. Locus enim tunc in Cremonensi episcopatu situs erat, ad quem hodie quoque pertinet.

Lucii II privilegii supersunt apographa recentioris aevi Ripae altae in archivo parochiali, unde exscripserunt Defendens a Laude, Alexander Pagani, Caesar Vignati et nuperrime Hieronymus Biscaro.

B = Cop. Rivolta Arch. parrocchiale.
C = (Defendente Lodi) Vita di S. Alberto vescovo, s. XVII, Lodi Bibl. comunale XXIV 38; cf. supra p. 237.
D = Alessandro M. Pagani Memorie critico-storiche intorno alla vita . . di S. Alberto Quadrelli, mss. s. XIX, Cremona Arch. comunale; alterum exemplar vidi penes Caesarem Nava Mediolanensem.
E = P. Lombardini Codice ecclesiastico Cremonese vol. I, s. XIX, Romprezagno penes L. Luchini; cf. supra p. 260.

**1* *(1088—99)*

Urbanus II suscipit ecclesiam b. Mariae et s. Sigismundi in b. Petri proprietatem.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

**2* *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

**3* *(1120—24)*

Calixtus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

**4* *(1130—43)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

**5* *(1143—44)*

Celestinus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *Laterano 1144 april. 13*

Lucius II Alberto praeposito etc.: ad exemplar Urbani *(n. 1)*, Paschalis *(n. 2)*, Calixti *(n. 3)*, Innocentii *(n. 4)* et Celestini *(n. 5)* communit ecclesiam b. Mariae et s. Sigismundi apud oppidum Ripaltae, quae nimirum propriis sumptibus a Ripaltensibus civibus est aedificata et Urbano pp. oblata et ab eodem in perpetuum b. Petri allodium proprietatemque suscepta, apost. sedis privilegio; statuit vitae canonicae clericos omni tempore illic permanere; confirmat possessiones propriis expressas vocabulis; concedit ius eligendi praepositum etc., sub censu 12 Mediolanen. monetae nummorum per annos singulos Lateranensi palatio persolvendo. — Piae postulatio voluntatis. Ego Lucius etc. Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, id. april., ind. 7, inc. d. a. 1144, pont. v. d. Lucii II pp. a. 1.

B s. XVI. [B s. XVIII. C. D = E p. 176]. — Edd. Vignati Documenti di S. Alberto Quadrelli p. 10 ex B. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. IV 1905) 185 ex B. — Reg. JL. 8570.

Monasterium s. Ambrosii de Ripa alta.

Ecclesiae ss. Ambrosii et Benedicti in loco Rivolta iam a. 1090 sept. 21 mentio fit (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 75 n. 47). Ineunte saec. XII in eodem loco monasterium institutum est, ut charta a. 1106 dec. data docet, qua Erminza priorissa et Tutobona et Egexa seu Alberga moniales ecclesiam in honorem s. Ambrosii et ss. Naboris et Felicis ad opus ancillarum in fundo Ripae altae ab ipsis aedificatam ecclesiae ss. Petri et Pauli Romae obtulerunt, censu annuo 12 nummorum statuto (ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 84 n. 56).

Monasterium hoc monialium, ut videtur, ex ordine s. Benedicti recensetur etiam ab Albino et Cencio in Libro censuum S. R. E., qui sub episcopatu Bergomensi adnotant (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107):

„Monasterium sancti Ambrosii de Ripa alta I solidum [XII denarios]".

Locus vero, ut iam diximus, ad Cremonensem episcopatum spectat.

Chartae monasterii s. Ambrosii de Ripa alta Mediolani in R. archivo exstant (Fondo di religione), ubi ipsam chartam oblationis a. 1106 dec. datam vidimus, privilegiis vero Romanorum pontificum frustra in eo quaesitis.

Crema.

Alemanio Fino La historia di Crema [1] (In Venetia 1566); [2] (In Crema 1711). — A. Fino Parte prima e seconda delle Seriane [1] (1576); [2] (In Crema 1710). — A. Fino Risposta all' invettive scritte da M. Franc. Zava contro le Seriane [1] (1578); [2] (In Crema 1711). — Ughelli [1] II 69 sq.; [2] II 62 sq. — (Gio. Solera) Serie dei vescovi di Crema con notizie sulla erezione del vescovado (Milano 1857). — Cappelletti XII 241 sq. — Fr. Sforza Benvenuti Storia di Crema I. II (Milano 1859). — Luigi Barbieri Compendio cronologico della storia di Crema (Crema 1887). — L. Barbieri Crema sacra (Crema 1888).

Conf. praeterea Fr. Sforza Benvenuti Dizionario biografico Cremasco (Crema 1888); L. Barbieri Saggio di bibliografia Cremasca ovvero Crema letteraria (Crema 1889).

Oppidum et territorium Cremae olim partim Laudensi, partim Placentino, partim Cremonensi episcopatibus addictum erat (conf. Eugenii III statutum de Cremensibus ecclesiis Cremonensi episcopo subiectis — Cremona, Episc. n. 18). Anno vero 1579 Gregorius XIII Cremensem ecclesiam episcopali honore decoravit, primum sub iurisdictione metropolitica Mediolanensis archiepiscopi, a. 1582 sub Bononiensis metropolitani auctoritate eam constituens. Anno denique 1835 Gregorius XVI Cremensem episcopatum Mediolanensi provinciae restituit.

Monasterium s. Benedicti de Crema.

In registro Petri diaconi Casinensis f. 197 charta a. 1097 dec. 1 data legitur, qua Henricus comes Pergamensis, filius Henrici comitis, et Belisia, filia qd. Rogerii de Soresino, eius coniux, habitatores in castro Crema, ecclesiam suam s. Benedicti prope castrum Cremam sitam monasterio s. Benedicti in Monte Casino regendam ac possidendam obtulerunt (ed. Gattula Hist. abbatiae Cassin. p. 284). Remansit monasterium Cremense sub regimine abbatis Casinensis usque ad saec. XV; postea cessit commendatariis. Anno vero 1519 Leo X prioratum s. Benedicti de Crema, tunc Placentinae dioeceseos, exstincto in eo ordine s. Benedicti, congregationi canonicorum Lateranensium addixit (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 742; [2, 3] p. 762; Lubin p. 111).

Calixti II et Alexandri III privilegia autographa (n. 1. 3) etiamnunc in archivo abbatiae Casinensis (cf. Miscellanea Cassinese a. 1899 p. 5 sq.), apographa in archivo canonicorum Lateranensis congregationis penes ecclesiam s. Petri ad Vincula de Urbe (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 131 sq.) adservantur. Quaedam chartae Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — Mon. di S. Benedetto di Crema) inveniuntur. Conf. *Notizie appartenenti al monistero di Crema che si sono ritrovate copiate e lasciate nell' archivio di Roma a. 1715 maggio 8*, Milano Arch. di stato.

A = Orig. Monte Cassino Arch. abbaziale.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. in volumine „Crema“, Roma Arch. di S. Pietro in Vincoli.

C = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34 et Arm. XV t. 128 [*C*[1]]; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 2 sq.
D = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, ib. Misc. Arm. VII t. 127.
E = Codex dipl. Casinen. vol. II. IV, s. XVIII, Monte Cassino Arch. abbaziale.

1 *Laterano 1123 april. 3*

Calixtus II Viviano praeposito eccl. b. Benedicti apud Cremam: postulante Rogerio Voliterren. ep., Heinrici comitis Pergamen. filio, suscipit pro ss. patris Benedicti reverentia et Oderisii abbatis Casinen. dilectione cellam b. Benedicti, ab Heinrico comite Pergamen. cum totius populi Cremen. suffragio et coniventia aedificatam, sub apost. sedis tutelam; statuit, ut quieta semper et libera in Casinen. monasterii possessione et unitate permaneat; confirmat praedia a comite Heinrico et a Cremensibus collata; concedit, ut ordinationes monachorum seu clericorum a quo maluerint fratres catholico accipiant episcopo. — Religiosis desideriis. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 3 non. april., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. 5.

A. [B[1] *s. XVIII. C f. 208 et C*[1] *f. 242 Exc. E II. E IV f. 297]. — Edd. Gattula Hist. abbatiae Cassin. p. 285 ex A = Migne CLXIII 1281 n. 221. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 162 n. 379 ex A. — Regg. J. 5132. JL. 7048.*

**2* *(1154—55)*

Hadrianus IV mandat Oberto Mediolanen. archiep., quatenus controversiae, quae inter Ugonem Placentin. ep. et Iohannem priorem mon. s. Benedicti Cremen. super ecclesia b. Mariae de Umbriano agitabatur, debitum finem imponat.

Laud. in Oberti archiepiscopi Mediolanensis litteris a. 1155 aug. (ed. Gattula Hist. abbatiae Cassin. p. 287). — Reg. JL. —.

Prior vero ad sedem apostolicam appellavit. Postea prior et episcopus ad concordiam reversi sunt.

3 *Tusculanum 1178 oct. 30*

Alexander III Symoni praeposito etc.: ad exemplar Calixti *(n. 1)* suscipit cellam s. Benedicti de Crema sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis etc. *(ut n. 1)*; confirmat praeterea libertatem, quam in baptismo et in aliis b. m. Arnulfus qd. Cremonen. ep. ecclesiae de Rivicenigo *(Ricengo)* contulit. — Religiosis desideriis. Ego Alexander etc. Subscr. 7 card. Dat. Tusculan. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 kal. nov., ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

A. [B s. XIII. B[1] *a. 1352. B*[1] *s. XVIII. C f. 207 Exc. D. E II. E IV]. — Ed. Gattula Hist. abbatiae Cassin. p. 285 ex A. — Regg. J. 8608. JL. 13116.*

**4* *(1181)*

[Alexander III] committit Alberico Lauden. ep. controversiam, quae inter Offredum Cremonen. ep. ex una parte et Iohannem et mag. Girardum officialem s. Benedicti de Crema ex altera super quibusdam possessionibus et nominatim super ecclesia s. Petri de Vailate vertitur, terminandam.

Laud. in sententia a. 1181 iun. 15 lata (autographum est in R. archivo Mediolanensi; cf. Astegiano I 152 n. 364). — Reg. JL. —.

Domus hospitalis s. Bartholomaei de Crema.

v. Italia pontif. V 534.

Farinate
Monasterium s. Fabiani Farinatense.

Lubin p. 128. — Molossi Memorie d' alcuni uomini illustri della città di Lodi II 10 sq. — Brevi cenni storici intorno a Farinate ed alla sua chiesa (Crema 1893).

Bergomi in bibliotheca civitatis inter chartas, quas Iosephus Ronchetti reliquit, superest charta a. 1114 feb. data, qua nobiles Bergomates, Albericus, filius qd. Winizonis, et Ava iugales, Nantelmus, filius qd. Ardicionis, et Allegrancia iugales, Willelmus et Albericus et Arditio germani, Rusticus, filius qd. Witardi, Arduinus comes et Osbertus germani, ecclesiae s. Petri Romae ecclesiam s. Fabiani in loco Farinate ubi dicitur Castrum vetus sitam obtulerunt, censu annuo 12 denariorum Mediolanensium statuto. Non mirum igitur est, Albinum et Cencium in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107) monasterium hoc sub episcopatu Bergomensi retulisse, adnotantes:

„Ecclesia sancti Fabiani, cellula ipsius (*i. e.* monasterii s. Damiani de Dovaria), I solidum [XII denarios]“.

Cencius vero (l. c. I 110) altera vice sub Laudensi episcopatu refert:

„Ecclesia sancti Fabiani XII denarios“.

Monasterium Farinatense, a Paschale II, Calixto II, Innocentio II specialibus privilegiis insignitum atque olim ab abbatissa et monialibus ordinis s. Benedicti nullo mediante rectum, Alexandri III temporibus vicino monasterio monialium s. Damiani de Dovaria subditum est, ita ut ab abbatissa s. Damiani regeretur monasterium quoque s. Fabiani, priorissa ibi instituta.

De monasterio Dovariensi iam supra sub Laudensi episcopatu disseruimus (p. 258). Locus Farinate, olim Cremonensis dioeceseos, saec. XII ad Bergomensem episcopatum pertinuisse videtur (cf. n. 10. 11), hodie vero Cremensi dioecesi addictus est.

Chartae monasterii Farinatensis dispersae sunt. Maximam earum partem nuper Bergomi in bibliotheca civitatis invenimus inter chartas, quae antea fuere penes vv. cl. Femi et Ronchetti. Quae vero olim in archivo monialium de Dovaria adservabantur, suppresso monasterio ss. Cosmae et Damiani de Laude, ubi inde ab a. 1471 abbatissa Dovariensis residebat, Mediolanum in archivum reipublicae (Fondo di religione — Mon. de' SS. Cosma e Damiano di Lodi) translatae sunt, praeter Alexandri III privilegium autographum (n. 5), quod Laude in archivo episcoporum remansit (cf. supra p. 238). Denique adnotamus *Registrum monasterii ss. Cosmae et Damiani et Fabiani de Farinate*, ms. a. 1493, Lodi Bibl. comunale XXIV 58 (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 138), ubi Alexandri III privilegium (n. 5) et Oddonis cardinalis sententia (n. 7)

transcripta leguntur, et codicem illum veterem ducum Mediolanensium, olim Papiae in thesauro ducum custoditum, postea Lutetiam Parisiorum translatum, nunc vero deperditum, cuius auctor ex archivo Farinatensi privilegia Paschalis II (n. 1) et Innocentii II (n. 4) et Ottonis I diploma a. 970 Giselberto comiti Bergomensi concessum (cf. Ottenthal in Mitteil. des österr. Instituts XVII 47) transcripsit. Periit quoque alter codex vetus monasterii Farinatensis, ubi in fol. 1 Calixti II privilegium legebatur, ut docet notitia in tergo membranae scripta (n. 3).

A = Orig. Bergamo Bibl. civica (Pergamene Femi-Ronchetti).
*A*¹ = Orig. Lodi Arch. vescovile.
B = Cop. Bergamo Bibl. civica (Pergamene Femi-Ronchetti).
*B*¹ = Cop. Milano Arch. di stato.
C = Registrum mon. ss. Cosmae et Damiani et Fabiani de Farinate, a. 1493, Lodi Bibl. comunale XXIV 58.
D = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanensium; cf. supra p. 3.
*D*¹ = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
E = Defendente Lodi Conventi di Lodi, s. XVII, ms. s. XVIII, Lodi Bibl. comunale XXIV 33; cf. supra p. 237.
F = Io. Petri Puricelli Adversaria, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 76 inf.; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 76.
G = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. 3221 (XL 18, olim 3639); cf. PflugkH. Iter p. 94 et Gött. Nachr. 1903 p. 95.
H = Giac. Ant. Porro Vite dei vescovi di Lodi vol. II, s. XVII ex., Lodi Bibl. comunale XXIV 62; cf. supra p. 237.
I = L. A. Muratori Carte, s. XVIII, Modena Arch. di stato (Biblioteca — Manoscritti); cf. PflugkH. Iter p. 54 et Gött. Nachr. 1897 p. 245.
K = Coll. Baluze vol. XVII, s. XVII, Paris Bibl. nat.
L = Decamps 104 Abbayes, s. XVII, ib. Nouv. acquis. françaises 7434.
M = E. Bonomi Vetera ex membranis monumentorum, quae in tabulario s. Laudensis ecclesiae episcopii adservantur, exemplaria vol. II, a. 1811, Lodi Arch. vescovile; cf. supra p. 237.
N = (Giulio Cesare Della Croce) Codex dipl. Mediolanen. vol. IX, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 9; cf. supra p. 21.

1 *Laterano 1114 april. 14*

Paschalis II Nantelmo, Guillelmo, Ardezio, Rustico, Rogerio, Alberico, Albrico, Arduino, Osberto Pergamen. comitibus: statuit ecclesiam, quam in loco q. d. Castellum vetus de Farinate construxerunt et b. Petro et Romanae ecclesiae obtulerunt, deinceps ab omnium mortalium gravamine liberam permanere singulisque annis Mediolanen. monetae nummos 12 palatio Lateranensi persolvere; sancit Beatricem abbatissam et alias, quae post eam in eiusdem loci regimine successerint, cum sororibus suis quietas et liberas sub apost. sedis tutela in perpetuum conservari. — Devotionem vestram. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 18 kal. maii, ind. 7, inc. d. a. 1115, pont. quoque d. Paschalis II pp. a. 15.

A. [D f. 393 dep. = D¹ f. 70' Reg. K f. 252'. L f. 66]. — Edd. Waddington Ann. Minor. ¹ XV 120; ² XV 172 ex transsumpto = Lupi Cod. dipl. Berg. II 885. Poupardin in Bibl. de l'école des chartes LVIII (1907) 315 not. ex KL. — Regg. J. 4731. JL. 6380.

2 *(1114–18)*

Paschalis II Beatrici abbatissae etc.: excipit monasterium s. Fabiani de Farinate sub apost. sedis tutela, et confirmat possessiones; statuit, ne dioecesano ep. facultas sit ecclesiam b. Fabiani et personas gravare aut aliquid in illa potestate iudiciaria exercere praeter locorum consecrationes, sanctimonialium benedictiones et clericorum ordinationes; concedit ius eligendi abbatissam a Romano pontifice vel cui ipse commiserit consecrandam, et sepulturam liberam; prohibet decimas novalium monasterii ab aliquibus exigi. — Ad hoc universalium. Ego Paschalis etc.

B s. XII ex. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. JL. —.

3 *Saint-Denis 1119 November 27*

Calixtus II Beatrici abbatissae etc.: Iohanne presb. card. s. Grisogoni petente, excipit ad exemplar Paschalis *(n. 2)* mon. s. Fabiani in Castello vetere de Farinate situm sub apost. sedis tutelam, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 2)*. — Quae religionis. Ego Calixtus etc. Dat. ap. s. Dionisium p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 5 kal. dec., ind. 13, inc. d. a. 1119, pont. autem d. Calixti II pp. a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

4 *Trastevere 1130 april. 3*

Innocentius II Beatrici abbatissae etc.: Iohanne presb. card. s. Grisogoni petente, excipit ad exemplar Paschalis *(n. 2)* et Calixti *(n. 3)* mon. s. Fabiani sub apost. sedis tutelam, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 3)*. — Ad hoc universalis. Ego Innocentius etc. Subscr. 11 card. Dat. Transtiberim a. d. inc. 1130, pont. autem d. Innocentii pp. II 1, 3 non. aprel.

A. [B s. XII ex. B[1] s. XIII. B[1] a. 1775. D dep. = D[1] f. 70 Reg. K f. 253]. — Ed. Vignati Cod. dipl. Laud. I 122 n. 92 ex B[1] (dat. Ratisbonae). *— Regg. Molossi Mem. II 10. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 656 n. 5318a. JL. 7409.*

5 *Benevento 1169 iul. 31*

Alexander III Taidi abbatissae mon. s. Fabiani de Farinate et s. Damiani de Dovaria etc.: G(aldino) archiep. Mediolanen., apost. sedis legato, et Alberto Lauden. ep. petentibus, excipit ad exemplar Paschalis *(n. 2)*, Calixti *(n. 3)* et Innocentii *(n. 4)* b. Fabiani et Damiani ecclesias sub apost. sedis tutela, quarum unam, videlicet b. Fabiani de Farinate Bergamenses comites sub annuo censu 12 den. Mediolanen. monetae S. R. E. obtulerunt, aliam vero ecclesiam b. Damiani de Dovaria sub consimili censu firmat; confirmat possessiones et iura *(ut n. 4)*. — Ad hoc universalium. Ego Alexander etc. Subscr. 11 card. Dat. Benevent. p. m. Gerardi S. R. E. not., 2 kal. aug., ind. 2, inc. d. a. 1169, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 10.

A[1]. [B s. XII. B[1] s. XIII. B[1] a. 1417. B[1] s. XVI. C f. 2. E p. 285. F f. 143. G f. 318. H f. 295. I. M p. 22. N f. 82 ex F]. — Edd. Ughelli [1]IV 916 ex A[1] (11 kal. aug.)*; [2]IV 672 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 400 n. 34, = Zaccaria Lauden. epp. series p. 204, = Bull. Rom. ed. Taur. II 714 n. 34, = Cappelletti XII 345, = Migne CC 602 n. 628. Vignati Cod. dipl. Laud. II[a] 55 n. 44 ex A[1]. — Regg. J. 7773 et JL. 11634 ad iul. 22.*

*6 *(1170)*

Alexander III mandat Oddoni s. Nicholai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legato, ut, si constiterit, monasterium s. Damiani de Dovaria et monasterium s. Fabiani de Farinate occasione illa, quia utraque ecclesia uni personae commissa fuerat et quasi unita, ad plurimam deminutionem devenisse, non obstantibus scriptis suis *(n. 5)* seu etiam antecessorum suorum de ipsa coniunctione factis, easdem ecclesias adinvicem separet et unicuique propriam praelatam assignet.

Laud. in n. 7. 8. — Reg. JL. —.

7 *Brescia 1170*

Oddo S. R. E. diac. card., apost. sedis legatus, omnibus Christi fidelibus: nuntiat, se iuxta Alexandri III mandatum *(n. 6)* statum monasteriorum s. Damiani de Dovaria et s. Fabiani de Farinate diligentius consideravisse et ecclesiam s. Fabiani praecipue imminutam invenisse et restaurationis auxilio maxime indigere; itaque constitutis in praesentia sua Thaide abbatissa s. Damiani et Columba monacha s. Fabiani, statum utriusque ecclesiae sic composuisse, ut ecclesia de Farinate propriam habeat priorissam, quae cum suis sororibus abbatissam s. Damiani (de Dovaria) propriam recognoscat abbatissam et eius correctioni et disciplinae secundum regulam s. Benedicti subiaceat; adicit, quod, si ad locum s. Fabiani abbatissa causa visitationis venire voluerit, bis in anno vel tertio recipiatur honorifice sicut domina et abbatissa; decernit, unamquamque ecclesiam suis possessionibus contentam esse; decedente autem priorissa, illa in prioratu substituatur, quam abbatissa s. Damiani cum consilio et assensu sororum s. Fabiani ibi posuerit. — Notum fieri volumus. Actum est hoc Brixiae ap. s. Petrum in Oliveto a. d. inc. 1170, pont. d. Alexandri pp. III a. 11.

A. [C f. 4]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. Molossi Memorie II 11 ad a. 1159—60. JL. —.

8 *Tusculanum (1171) sept. 9*

Alexander III priorissae et sororibus mon. s. Fabiani de Farinate: confirmat compositionem ab Oddone s. Nicholai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legato, factam *(n. 7)*, verumtamen ipsam super duobus capitulis temperans; statuit enim, ut semel tantum in anno monasterium s. Fabiani abbatissae s. Damiani (de Dovaria) debeant visitare; sancit, ut sorores monasterii s. Fabiani cum consilio et assensu abbatissae (s. Damiani) sibi unanimiter eligant priorissam. — Cum olim ad. Dat. Tusculan. 5 id. sept.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

9 *Anagni (1173—76) sept. 11*

Alexander III abbatissae s. Damiani (de Dovaria): mandat, quatenus tam privilegia quam cetera instrumenta ecclesiae s. Fabiani de Farinate, quae detinet, priorissae praenominatae ecclesiae restituat et in pace dimittat; quodsi facere forte noluerit, Bergamensi ep. in mandatis se dedisse nuntiat,

ut eam ad hoc efficiendum, sublato appellationis remedio, auctoritate apost. districte compellat. — Ad audientiam. Dat. Anagniae 3 id. sept.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

Littera clausa (in tergo): Abbatissae sancti Damiani de privilegiis et instrumentis ecclesiae sancti Fabiani de Farinate.

**10 (Anagni 1173—76 sept. 11)*

Alexander III mandat (Gualae) Bergamensi ep., ut abbatissam s. Damiani (de Dovaria), sublato appellationis remedio, auctoritate apost. compellat, ut tam privilegia quam cetera instrumenta ecclesiae s. Fabiani de Farinate, quae detinet, priorissae praenominatae ecclesiae restituat et in pace dimittat.

Laud. in n. 9. — Reg. JL. —.

**11 (1174—76)*

Alexander III scribit G(aldino) Mediolanen. archiep., apost. sedis legato, et Alberico Lauden. ep. de causa inter abbatissam de Dovaria et priorissam de Farinate vertente.

Laud. in charta a. 1212 april. 24 (cf. n. 13). — Reg. JL. —.

12 (1181—85)

Lucio III Guala Pergamen. ep.: nuntiat, abbatissam ecclesiae s. Damiani de Dovaria, quae papae specialis et censualis fore dignoscitur, ecclesiam illam eiusque possessiones nimis improvide et inconsulte tractare atque gubernare, quamplura etiam praedia inutiliter vendidisse atque distraxisse et ecclesiam s. Fabiani, quae similiter ad papam specialiter pertinet, ad regimen suum et dispositionem pertinere contendere, quae contentio adhuc cum enormi et inenarrabili utriusque ecclesiae damno perdurat; supplicat, quatenus hanc contentionem taliter terminare dignetur, ne ecclesia s. Fabiani propter hanc contentionem vel propter incuriam et imperitiam praenominatae abbatissae ulterius aliquod damnum vel detrimentum patiatur. — Plurium relatione.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

Ex n. 10 et 12 colligi licet, illo tempore locum Farinate ad Bergomensem episcopatum pertinuisse (cf. supra p. 302).

**13 (1181—85)*

Lucius III concedit privilegium et confirmat Alexandri III statutum *(n. 8)*.

Laud. in charta a. 1212 april. 24 (autogr. est Mediolani in R. archivo). — Reg. JL. —.

A. 1212 april. 24 Maria priorissa cellae seu monasterii s. Fabiani de Farinate, visis et auditis et plenius intellectis privilegiis et confirmationibus ss. pontificum, scilicet Alexandri (n. 5), Lucii (n. 13) et Clementis (n. 14) et Paschalis (n. 2) et Calixti (n. 3) et litteris S. R. E. directis G(aldino) Mediolanen. archiep. et Alberico Lauden. ep. (n. 11) et aliis litteris directis a ss. pontificibus domnae Thaidae tunc abbatissae monasterii s. Damiani de Dovaria et sententia et ordinatione super utroque monasterio facta ab Oddone S. R. E. diac. card. et apost. sedis legato in Lumbardia (n. 7), abbatissam s. Damiani de Dovaria ut abbatissam suam recognoscit.

**14 (1187—91)*

Clemens III concedit privilegium et confirmat Alexandri III statutum *(n. 8)*.

Laud. ut n. 13. — Reg. JL. —.

BRESCIA

(Brixia. Brisia)

Collectio veterum patrum Brixianae ecclesiae (s. Philastrii et s. Gaudentii Opera nec non b. Ramperti et ven. Adelmanni Opuscula . . ed. Paulus Galeardus. Brixiae 1738). — Iacobi Malvecii Chronicon Brixianum ab origine urbis ad a. usque 1332; ed. Muratori Rer. ital. scr. XIV 771 sq. — Camilli De Maggis De rebus patriae, ms. s. XVI, Brescia Bibl. Quiriniana A III 20. — Heliae Caprioli Chronica de rebus Brixiae (Brixiae 1505). — Alexandri Totti Catalogus episcoporum Brixianorum usque ad a. 1559, ms. s. XVI olim in bibliotheca Oratorii Brixiae. — Gio. Batt. Nazari Bressa anticha [1] (In Bressa 1562); [2] (In Brescia 1658). — Helia Cavriolo Delle historie Bresciane libri 12, fatti volgari da P. Spini [1] (In Brescia 1585); [2] (In Brescia 1630); [3] Dell' istorie della città di Brescia libri 14 (In Venezia 1744). — Patritio Spini Historia Bresciana sino al a. 1308, ms. s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana C I 16. — Ascanio Martinengo Vite di alcuni santi Bresciani (In Brescia 1590). — Domenico Codagli L' historia Orceana (In Brescia 1592). — Ascanio Martinengo Vite de' gloriosi ss. martiri Faustino et Giovita e di S. Affra et d' altri santi Bresciani, gli sui sacri corpi et reliquie si conservano in diverse chiese di Brescia (In Brescia 1602). — Ioh. Franc. Florentinii Antistitum Brixianorum index chronologicus (Brixiae 1614). — Io. Franc. Florentinii Collectanea de episcopis Brixiae, ms. s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana D I 12. — Ottavio Rossi Le memorie Bresciane. Opera historica e simbolica [1] (Brescia 1616); [2] riveduta da Fortunato Vinaccesi (Brescia 1693). — O. Rossi Elogi historici di Bresciani illustri (In Brescia 1620). — O. Rossi Storie Bresciane, mss. s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana B VI 27. D I 6. — Ughelli Italia sacra [1] IV 720 sq.; [2] IV 519 sq. — Bernardini Fayni Coelum sanctae Brixianae ecclesiae (Brixiae 1658). — B. Fayni Martyrologium sanctae Brixianae ecclesiae (Brixiae 1665). — B. Faino Vita delli santi fratelli martiri sacrati a Dio Faustino e Giovita, primi patroni et protettori di Brescia, venerati in S. Faustino Maggiore I—III (In Brescia 1670). — B. Fayni Thesaurus episcoporum Brixiensium, ms. s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 1. — B. Faino Vescovi di Brescia, ms. s. XVII, ib. E I 8. — B. Faino Servi di Dio Bresciani, ms. s. XVII, ib. E I 2. — (B. Fayni) Miscellanea ecclesiae Brixiensis, ms. s. XVII, ib. E I 7. — Fulgentio de' Rinaldo Monimenti historiali dell' antico e nobile castello d' Iseo I—III (Brescia 1685). — P. Gregorio di Valcamonica Curiosi trattenimenti continenti raguagli sacri e profani de' popoli Camuni (In Venetia 1692). — Lubin p. 61 sq. — Leonardo Cozzando Ristretto profano e sacro dell' historia Bresciana (Brescia 1694). — P. P. Ormanici Varia de episcopis Brixiae, ms. s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana D I 12. — Memorie di Brescia, ms. s. XVII, ib., Ms. Di Rosa n. 2. — Beniamino Zacco et Bernardino Faino Brescia illustre, ms. s. XVII, Chiari Bibl. Morcelliana cod. 38; cf. Mazzatinti Inventari XIV 151. — Evangelistae Manelmi Commentariolum de quibusdam gestis in bello gallico ill. v. Francisci Barbari praefecti praesidii Brixiae seu de obsidione Brixiae a. 1438 . . ed. Io. Andreas Astezatus (Brixiae 1728). — Giammaria Biemmi Istoria di Brescia I. II (In Brescia 1748—49). Vol. III adhuc ineditum est Brixiae

20*

in bibl. Quiriniana, Ms. Di Rosa n. 76. — G. Biemmi Miscellanea Bresciana, ms. s. XVIII, ib., Ms. Di Rosa n. 69. — (Carlo Doneda) Osservazioni storico-ecclesiastiche sopra il tomo primo dell' Istorie di Brescia del Sig. Giammaria Biemmi (Brescia 1749). — (Caroli Doneda) De Adelmanni Brixiani episcopi emortuali anno atque vindiciis epistola in: Calogerà Raccolta XLVII (In Venezia 1752). — (Carlo Doneda) Notizie della zecca e delle monete di Brescia dissertazione (In Brescia 1755) et in Zanetti Nuova raccolta delle monete e zecche d' Italia IV (Bologna 1786). — Io. Hieronymi Gradonici Brixia sacra. Pontificum Brixianorum series commentario historico illustrata (Brixiae 1755). — Giammaria Biemmi Istoria di Ardiccio degli Aimoni e di Alghisio de Gambara (In Brescia 1759). — G. Biemmi Miscellanea di documenti Bresciani, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana, Ms. Di Rosa n. 21. — Io. Lud. Luchi Codex dipl. Brixianus a. 807—1302, ms. s. XVIII, Venezia Bibl. Marc. cl. V c. 17; cf. Archiv V 613. XII 639; N. Archiv I 17. Exemplar, quo usus est F. Odorici (cf. Storie Bresciane V 57), exstabat penes Petrum Labus Brixianum; alterum, ut videtur, exemplar est Veronae in bibliotheca civitatis cod. 1296 [1782]. — Baldassarre Zamboni Memorie intorno alle pubbliche fabriche più insigni della città di Brescia (In Brescia 1778). — B. Zamboni Descrizione geografico-storica della provincia Bresciana (Venezia 1779). — B. Zamboni Miscellanea de rebus Brixiensibus ex schedis Lud. Luchi abbatis s. Benedicti, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana H III 4. — B. Zamboni Miscellanea di documenti Bresciani, ms. s. XVIII, ib., Ms. Di Rosa n. 68. — Miscellanea storica Bresciana, ms. s. XVIII, ib., Ms. Ducos n. 31. — Monumenta Brixiana medii aevi, ms. s. XVIII, ib., Ms. Di Rosa n. 45. — (Vincenzo Bighelli) Compendio istorico e cronologico delle ragioni e proprietà della città di Brescia sopra li tre fiumi Oglio, Chiese e Mella (Brescia 1800). — Lodovico Capoferri Memoria sulla Valcamonica (In Bergamo 1803). — Gio. Pietro Comparoni Storia delle valli Trompia e Sabbia edita da Giac. Comparoni [1] (Salo 1805); [2] (Brescia 1893). — Faustino Rho La contea di Chiari (Brescia 1817). — Gius. Nicolini Della storia Bresciana ragionamento (Brescia 1825). — Paolo Brognoli Nuova guida per la città di Brescia (Brescia 1826). — (Alemano Barchi) Annotazioni alla cronologia Bresciana civile ed ecclesiastica dall' origine di Brescia fino ai nostri giorni (Brescia 1832). — Gius. Brunati Leggendario e vita di santi Bresciani (Brescia 1834). — Franc. Gambara Ragionamenti di cose patrie I—VI (Brescia 1839—40). — Pietro Bravo Delle storie Bresciane I—V (Brescia 1839—43). — Federigo Odorici Antichità cristiane di Brescia (Brescia 1845). — Gabriele Rosa San Vigilio vescovo di Brescia. Ricerche storiche [1] (Bergamo 1849); [2] (Brescia 1874). — (Ios. Onofri) De sanctis episcopis Brixiae commentarium (Brixiae 1850). — Carlo Cocchetti Documenti per le storie patrie (Brescia 1851). — F. Odorici Guida di Brescia rapporto alle arti ed ai monumenti antichi e moderni [1] (Brescia 1853); [2] (1882). — F. Odorici Storie Bresciane I—XI (Brescia 1853—65). — Gius. Brunati Vita o gesta di santi Bresciani I. II (Brescia 1854—56). — Cappelletti Le chiese d' Italia XI 543 sq. — Giambattista Guadagnini e Fed. Odorici Memorie storiche della Valcamonica (Brescia 1857). — F. Odorici Memorie del castello e della chiesa di S. Felice (Brescia 1858). — Bortolo Rizzi Illustrazione della valle Camonica (Pisogne 1870). — (F. Odorici) Codice diplomatico Bresciano Sec. VIII. Sec. IX. Sec. X (Torino 1871—73). — F. Odorici Codice diplomatico Bresciano vol. I—IX, ms. s. XIX, Brescia Arch. comunale n. 126—134. — F. Odorici Miscellanea di documenti Bresciani, ms. s. XIX, ib. n. 62. — F. Odorici Miscellanea, ms. s. XIX, ib. n. 65. 156. — (Gio. Batt. Rota) Il comune di Chiari. Memorie storiche e documenti (Brescia 1880). — Gabr. Rosa La valle Camonica nella storia (Breno 1881). — Brixia 1882 (Brescia 1882). — G. Rosa Statistica storica della provincia di Brescia (Brescia 1884). — G. Rosa Le pievi Bresciane in: Arch. stor. ital. Ser. IV t. XIV (1884) 35 sq. — G. Rosa Studi di storie Bresciane (Brescia 1886). — Angelo Berenzi Storia di Pontevico (Cremona 1888). — Franc. Luigi Fè d'Ostiani I conti rurali Bresciani del medio evo in: Arch. stor. Lomb. XXVI (Ser. III t. XII 1899) 1 sq. — Bartolomeo Donati Alcune memorie della parrocchia archipresbiterale di Palosco (Palazzolo sull' Oglio 1908). — Franc. Bettoni Cazzago Storia di Brescia dall' età preistorica sino alla fine del secolo XV (Brescia 1909). — Romolo Putelli Le chiese di Valcamonica I: Chiese di Breno (Breno 1909). —

Pietro Biazzi Monografie di Valcamonica I (Breno 1910). — Paolo Guerrini Monasteri, conventi, ospitali e benefici semplici nella diocesi Bresciana in: Brixia sacra II (1911) 323 sq.

De scriptoribus, qui de rebus Brixiensibus egerunt, cf. Lor. Cozzando Libreria Bresciana (Brescia 1682); nuovamente aperta (Brescia 1694); Vinc. Peroni e Gaetano Fornasini Biblioteca Bresciana I, ms. s. XIX in., Brescia Bibl. Quiriniana A III 18 (cf. Minerva Bresciana. Almanacco 1817).

Episcopatus Brixiensis.

Brixienses fundatorem ecclesiae Brixianae b. Barnabam apostolum et primum episcopum s. Anathalonem colunt. Sed primus Brixiensium antistes, cuius mentio habetur, Ursacius sive Ursicinus est, ex actis Sardicensis concilii a. 343 celebrati notus. Ex ceteris in annalibus ecclesiae Brixianae claruerunt s. Philastrius et s. Gaudentius, qui exeunte saec. IV inter scriptores ecclesiasticos florebant, Rampertus, monasterii ss. Faustini et Iovitae pius institutor, cui successerunt Notingus, Antonius (n. 2. 3), Ardingus, Berengarii I imperatoris archicancellarius, Adelbertus, qui antea cancellarius Ottonis II fuisse videtur, Landulfus, qui monasterium s. Euphemiae in latere montis q. v. Dignus construxit, Adelmannus grammaticus, qui ex clerico Leodiensi episcopus Brixiensis factus epistolam ad Berengarium de eucharistia scripsit, Arimannus, ex cardinali S. R. E. in episcopum Brixianum promotus, Villanus, Mainfredus, Raimundus, Iohannes.

Adnotamus praeterea notitiam in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 108):

„Ipse episcopus pro quadam ecclesia XII denarios“.

Nescimus vero, ad quam ecclesiam notitia haec referenda sit.

Archivum episcoporum documenta antiquiora nequaquam possidet. Romanorum pontificum privilegiorum unum superest Alexandri III privilegium Raimundo episcopo concessum (n. 11), quod legebatur in codice quodam s. Petri in Oliveto iam olim deperdito, unde transcripserunt Florentinius et Faynus.

De archivo canonicorum ecclesiae cathedralis et de archivo civitatis v. infra p. 314. 333.

Chartae ex monasteriis suppressis maxima ex parte in bibliothecam Quirinianam evaserunt. Mediolani quoque in R. archivo pleraeque chartae monasteria Brixiensia respicientes adservantur, quae ex archivis monialium s. Iuliae et monialium ss. Cosmae et Damiani, ex archivo monachorum s. Faustini, ex archivis canonicorum Lateranensium in ecclesia s. Iohannis evangelistae et in ecclesia s. Afrae olim residentium huc translatae sunt.

De archivis Brixiae cf. Blume Iter italicum I 108 sq. IV 136 sq.; Bethmann in Archiv XII 628 sq.; Gött. Nachr. 1897 p. 264 sq. De R. archivo Brixiensi, ubi Alexandri III privilegium pro ecclesia de Monteclaro recens acquisitum custoditur, cf. Gio. Livi Il R. archivio di stato in Brescia in: Arch. stor. Lomb. XXI (Ser. III t. I 1894) 137 sq.; de archivo hospitii cf. Gött. Nachr. 1897 p. 268.

Praecipua vero studiorum sedes Brixiae est bibliotheca civitatis q. v. Quiriniana, quam card. Maria Angelus Quirini a. 1747 instituit. In ea, ut iam diximus, chartae et scripturae ex monasteriis s. Iuliae, ss. Faustini et Iovitae, ss. Cosmae et Damiani aliisque conservantur, in codice diplomatico Brixiano, quem Fridericus Odorici composuit, collectae. Praeterea libris manuscriptis scriptorum rerum Brixianarum in bibliotheca Quiriniana custoditis usi sumus, Iohannis Francisci Florentinii, Bernardini Fayni, Iohannis Mariae Biemmi, Iohannis Ludovici Luchi, Balthassaris Zamboni, Friderici Odorici. De bibliotheca Quiriniana cf. Blume I 110 sq.; Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 632; Holder-Egger in N. Archiv XVII 492; Gött. Nachr. 1897 p. 264 sq.; Filippo Garbelli La biblioteca Queriniana in: Brixia 1882 p. 357 sq.; Leonardo Perosa Dei codici manoscritti della biblioteca Querini-Stampalia recentemente ordinati e registrati in: Arch. Veneto XXVIII (1884) 244 sq.; Andrea Valentini I manoscritti della collezione Di-Rosa (Brescia 1890).

C = Codex s. Petri in Oliveto (cf. Gradenigo p. 219), frustra a nobis quaesitus.

D = Io. Franc. Florentinii Series antistitum Brixianorum, s. XVII in., Brescia Bibl. Quiriniana D I 12. — Alterum exemplar est in eodem codice [D^1]; cf. supra p. 307.

E = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixien., s. XVII, ib. E I 1; cf. supra p. 307.

E^1 = B. Fayni Miscellanea ecclesiae Brixien., s. XVII, ib. E I 7; cf. supra p. 307.

1 *(594 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: scribit de episcopis et civibus Brixiae, qui ei mandant, ut eis epistolam transmittat, in qua (Constantius) iurare debeat, se tria capitula minime damnasse etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 31. — Ex hac epistola colligitur, tunc schismaticum quendam (nomine Berticanus) Brixianam ecclesiam rexisse; cf. Gradenigo p. 85 sq.

2 *877 mai. 25*

Iohannes VIII Ansperto Mediolanen. archiep. et Antonio ep. Brixien.: iubet eos ad synodum 8 kal. iul. *(iun. 24)* Ravennae celebrandam omni occasione postposita omnique tarditate praetermissa venire.

v. Milano, Archiepisc. n. 60.

3 *(879)*

Iohannes VIII Antonio ep. Brixien. et Berengario glorioso comiti: nuntiat, se Liutfredum comitem, qui quandam sanctimonialem nomine Gerlindam de Placentino monasterio (s. Sixti) fuga lapsam suscepit et post suam super hac causa admonitionem salubremque prohibitionem eam detinuit, a communione fidelium sequestrasse etc.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 10 (IP V 491).

**4* *(1059 in.)*

Nicolaus II vocat inter alios Adelmannum Brixinen. ep. ad synodum Romanam.

v. Liguria n. 24 (supra p. 7). — De Adelmanni ep. aetate cf. E. Steindorff Jahrbücher Heinrichs III t. II 299 not. 5.

5 *Roma 1074 ian. 25*

Gregorius VII omnibus epp. Mediolanen. ecclesiae suffraganeis, videlicet Brixiensi et ceteris: vocat eum ad synodum in prima hebdomada quadragesimae Romae celebrandam.

v. Liguria n. 27 (supra p. 7). — Florentinius et Ughellus aliique addunt, Odalricum ep. Brixiensem, quia Guiberti antipapae partibus favit, a Gregorio VII excommunicatum esse; quod ex actis synodi a. 1076 feb. celebratae (v. Liguria n. 30) facile colligi potest.

*6 *(cr. a. 1090)*

Urbanus II profert sententiam excommunicationis et anathematis in Obertum invasorem Brixien. ecclesiae.

Laud. in actis concilii a. 1098 april. 5 Mediolani celebrati (ed. Giulini Mem. di Milano [1] IV 539; [2] VII 75; cf. supra p. 8). — Reg. JL. —.

Meminerint lectores, Oberto successisse Armannum card. S. R. E., qui a. 1097 nov. electioni Anselmi Mediolanensis archiepiscopi adfuit (v. Milano, Archiepisc. n. 127). Sed tempus quo rexerit Armannus ecclesiam Brixianam, incertum est (cf. Gradenigo p. 185 sq.). Depositus est a. 1116 in synodo Romae a Paschale II habita, ut Landulfus de s. Paulo in Hist. Mediolanen. (Mon. Germ. Scr. XX 38) narrat. Hunc excepit Villanus, et ipse ab Innocentio II a. 1132 episcopali honore exutus; cf. Ann. Brixien. (Mon. Germ. Scr. XVIII 812).

*7 *(1134)*

Innocentius II mandat Maifredo Brixien. ep., ut Gotardo, Oprandi pronepoti et heredi, castrum Buarni restituat, quod eius praedecessor (Villanus) ab Oprando Brusato necessitate coacto minus dimidio iusti pretii emerat.

Laud. in Biemmi Miscellan. di documenti Bresciani, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quirin., Ms. Di Rosa n. 21. — Reg. JL. —.

Ignoramus vero, unde hauserit Biemmius notitiam.

*8 *(1154—58)*

[Hadrianus IV] definit controversiam inter Raimundum ep. Brixien. et Honestum abbatem Leonen. de spiritualibus ecclesiae de Gambara, censens, ecclesiam de Gambara debere esse subiectam in spiritualibus Brixiensi ecclesiae.

v. Leno, Mon. s. Salvatoris et s. Benedicti n. 13.

*9 *Lodi 1161 iun. 22*

Victor IV (antipapa) excommunicat inter alios (Raimundum) ep. Brixien.

v. Milano, Archiepisc. n. 176.

*10 *(1161—66)*

Alexander III confirmat Raimundo Brixien. ep. sedem a dexteris Mediolanensis archiep. propinquiorem.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

11 *Roma S. Maria Nuova (1167) mai. 31*

Alexander III Raimundo Brixien. ep.: relatione eius et b. m. Oberti qd. Mediolanen. archiep. iampridem accepta, quod, cum Mediolanen. ecclesiae suffraganei fuerint convocati, Brixiensis a dexteris archiepiscopi sedem debeat propinquiorem habere, licet inter eum et Vercellensem super hoc questio

mota fuisset, quoniam suae confirmationis litterae a sese indultae deperierunt *(n. 10)*, confirmat ei eiusque successoribus praescriptam sedem. — Ex transmissa. Dat. Romae ap. s. Mariam Novam 2 kal. iun.

[C dep. =] D f. 56 et D[1] f. 42. E f. 218'. E'. — Edd. Ughelli [2] IV 544 ex D = Migne CC 456 n. 452. — Regg. Gradenigo p. 219. J. 7589. JL. 11350.

12 *Veroli (1170) aug. 22*

Alexander III universis Dei fidelibus per Brixien. episcopatum constitutis: in remissionem peccatorum iniungit, quatenus ad ecclesiam b. Iacobi in Castaneto more solito concurrant et ipsi manum auxilii porrigant; prohibet, ne quis eos, qui praescriptam ecclesiam devotionis intuitu visitaverint, in eundo vel redeundo, in personis vel rebus suis offendere vel molestare praesumat.

v. Castenedolo, Eccl. s. Iacobi n. 3.

13 *(1179—81)*

Alexander III Brixiensi ep.: mandat, quatenus, si A. vir M. mulierem, quorum matrimonium Veronensis ep., a sese delegatus, iudiciali sententia approbavit, carnaliter non cognoverit et eadem mulier ad religionem transire voluerit, recepta ab ea sufficiente cautione, ipsam a sententia, qua tenetur, absolvat. — Ex publico instrumento.

Coll. Cantabrig. c. 81. Coll. Paris. I c. 138. Append. conc. Lat. V c. 8. Coll. Lips. LVIII c. 8. Coll. Bamberg. XLIX c. 8. Coll. Cassel. LVII c. 9. Coll. Brug. LII c. 7. Coll. Cotton. (Bibl. Mus. Britt. Vitell. E XIII s. XIII f. 217). Coll. London. Reg. (Bibl. Mus. Britt. Reg. 10 A II s. XII ex. f. 8). Comp. I lib. III t. 28 c. 7. Decr. Gregorii IX lib. III t. 32 c. 7. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 198. Mansi XXII 284. Boehmer Corp. iuris can. II App. p. 312. Friedberg II 580. — Regg. Migne CC 1325 n. 60. J. 8854 et JL. 13787 ad a. 1159—81.

14 *(1179—81)*

Alexander III Brixiensi ep.: requirenti, quid de decimis novalium ei sit statuendum, respondet, ut, si terrae illae, quae arabiles sunt, infra certam alicuius ecclesiae parochiam fuerint, decimas earum, sua parte retenta, eidem ecclesiae faciat adsignari; alioquin ipsas secundum discretionem alii ecclesiae deputare vel ad opus eius poterit retinere; mandat, ut sententias super decimis a consulibus datas irritas esse decernat et eas revocet. — Quoniam a nobis.

Append. conc. Lat. L c. 40. Coll. Lips. XXII c. 2. Comp. I lib. III t. 26 c. 25. Decr. Gregorii IX lib. III t. 30 c. 13. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 191. Mansi XXII 443. Friedberg II 560. — Regg. Migne CC 1325 n. 61. J. 8855 et JL. 13788 ad a. 1159—81.

Praetermittimus Alexandri III rescriptum JL. 14219 ad B(artholomaeum) Exonien. ep. missum, quod in quibusdam collectionibus inscribitur „Brixiensi ep."

15 *(1159—81)*

Alexander III Brixiensi [*al.* Burgensi] ep.: quaerenti, quid agendum sit de clericis, qui, cum beneficiis ecclesiasticis multum habundent, ab eo commoniti nolint ad maiores ordines promoveri, respondet, ut, si praedicti clerici perceptione maiorum ordinum propter occulta sua peccata se indignos esse

fatentur, inferiores in ecclesia, quorum sit vita probabilis, praeferantur eisdem etc. — Quaeris a nobis.

Comp. II lib. I t. 8 c. 1. Decr. Gregorii IX lib. I t. 14 c. 6. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 359. Friedberg II 127. — Regg. Migne CC 1325 n. 58. J. 8852. JL. 13785.

Utrum rescriptum hoc ad Raimundum ep. an ad Iohannem, eius successorem, missum fuerit, in dubio relinquimus.

**16 (1187)*

Urbanus III vocat I(ohannem) ep. Brixien., qui, debita postposita gravitate, ossa a clericis cappellae ss. Faustini et Iovittae in occultis terrarum abditis inventa velut corpora ss. Faustini et Iovittae in altari posuit et super ipsis missarum sollemnia celebravit, pro huius levitatis excessu ad suam praesentiam.

Laud. in Urbani III rescripto ad Iohannem abbatem et fratres monasterii ss. Faustini et Iovitae a. 1187 sept. 20 (infra p. 330 n. 5) misso. — Reg. JL. —.

**17 Verona (1187) sept. 20*

Urbanus III, controversia de ossibus b. Faustini et Iovittae discussa, inhibet (Iohanni) ep. Brixien., ne corporibus, quae in altari cappellae ss. Faustini et Iovittae praesumptione fuerant recondita, ullam reverentiam sanctis debitam exhibeat nec ab aliis exhiberi permittat, et in ecclesia monasterii ss. Faustini et Iovittae praedictos sanctos colat.

v. Mon. ss. Faustini et Iovitae n. 5.

18 Verona (1186—87) ian.—feb.

Urbanus III Iohanni Brixien. ep.: confirmat sententiam a Guidone archidiacono Brixien. eccl. de controversia, quae inter b. m. Raimundum ep. et plebem Salaude super titulo s. Petri de Luyano *(Liano)* vertebatur, promulgatam.

v. Salò, Eccl. s. Mariae n. 1.

19 Milano 1189 iul. 17 (18)

Petrus tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legatus, canonicis Brixien. et universo clero tam in civitate quam extra civitatem constitutis: statuit, ut translationem corporum b. Faustini et Iovittae amodo in divinis officiis et aliis bonis operibus devotissime celebrent.

v. Mon. ss. Faustini et Iovitae n. 7.

Ecclesia cathedralis b. Mariae.

Baldassarre Zamboni Memorie intorno alle pubbliche fabriche più insigni della città di Brescia (In Brescia 1778) p. 103 sq. — L. Arcioni Il duomo vecchio o Rotonda in: Brixia 1882 (Brescia 1882) p. 617 sq. — Fed. Odorici L'antico duomo di Brescia detto la Rotonda. Memoria del Cav. Giulio Cordero di San Quintino (Brescia 1885).

Duae ecclesiae cathedrales olim Brixiae exstitere, ecclesia s. Mariae Maioris sive Rotunda q. v. hiemalis, quae praecipua episcoporum sedes fuit *(Duomo vecchio)*, et ecclesia s. Petri Maioris q. v. aestiva, vulgo *San Pietro de Dom*, quam ab Anastasio episcopo ineunte saeculo VI „pro mercede

Arianae haereseos" aedificatam, sed a. 800 igne consumptam esse, Ridolfus notarius in „Historiola scripta omnium rerum dignarum, quae Brissianae civitati acciderunt imperantibus Francis" narrat (edd. Biemmi Istoria di Brescia II p. IX sq. et Odorici Storie Bresciane III 74 sq.), — sed Ridolfi opusculum confictum esse constat.

Archivum etiamnunc penes canonicos ecclesiae cathedralis adservatur, cuius chartae recensentur in *Archivio del rev. capitolo della cattedrale di Brescia a. 1762* vol. I—IV, ib.; cf. Gött. Nachr. 1897 p. 267. — De codicibus capituli cf. Gradenigo p. 441 sq.

A = Orig. Brescia Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Brescia Bibl. Quiriniana (Codice dipl. Bresciano).
B[2] = Cop. ib., Ms. Ducos 49 n. 15.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditus; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = Registro N: Collazioni, istromenti, privileggi, s. XVI, Brescia Arch. capitolare.
E = Pro rev. capitulo canonicorum Brixiae contra episcopum a. 1686, s. XVII, ib.
F = Raccolta di note sulle chiese di Brescia, s. XVI sq., Brescia Bibl. Quiriniana, Ms. Ducos n. 96.
G = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixien., s. XVII, ib. E I 1; cf. supra p. 307.
H = I. D. Coleti Emendationes et additamenta ad Ughelli Italiam sacram, s. XVIII, Venezia Bibl. Marc. cl. IX c. 151; cf. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 647.
I = Fed. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale; cf. supra p. 308.

**1* *(1125—30)*

Honorius II concedit privilegium.

Laud. in n. 2. 3. 4. 5. — Reg. JL. —.

2 *Leno 1148 sept. 9*

Eugenius III canonicis etc.: ad exemplar Honorii *(n. 1)* suscipit eccl. b. Mariae Brixien. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis nominibus expressas omnesque decimas civium et suburbanorum et territorii ad civitatis plebaticum pertinentis; praecipit possessiones sive domos clericorum et earumdem possessionum homines a fodro et aliis publicis functionibus liberos esse. — Aequitatis et. Ego Eugenius etc. Subscr. 9 card. Dat. ap. Leonense mon. p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., 5 id. sept., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 4.

A. [B¹ s. XIX. E f. 1 dep. F f. 1. G f. 216. H f. 327. I f. 186]. — Edd. Gradenigo p. 205 ex A = Cappelletti XI 597, = Migne CLXXX 1366 n. 318. — Regg. Doneda Notizie della zecca p. 98. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. 10 not. 3. Zaccaria Leno p. 30 not. 8. Bravo Storie Bresciane III 251. Odorici Storie Bresciane V 101 n. 59. J. 6452. JL. 9295.

3 *Anagni 1159 iun. 27*

Hadrianus IV Iohanni archipresbytero etc.: ad exemplar Honorii *(n. 1)* et Eugenii *(n. 2)* suscipit eccl. b. Mariae Brixien. sub apost. protectione, et con-

firmat possessiones et decimas *(ut n. 2)*. — Quotiens illud a. Ego Adrianus etc. Subscr. 8 card. Dat. Anagn. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 kal. iul., ind. 7, inc. d. a. 1159, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 5.

A. [E f. 3]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Gradenigo p. 216 (4 kal. iul.) = *Cappelletti XI 603. J. 7123 et JL. 10578 ad iun. 28.*

4 *Ferentino 1175 aug. 10*

Alexander III canonicis etc.: ad exemplar Honorii *(n. 1)* et Eugenii *(n. 2)* suscipit eccl. b. Mariae Brixien. sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas, illas specialiter de Castenedulo et de Campania a superiore parte habita, sicut easdem decimas b. m. Raimundus qd. ep. eis contulit. — Si quando. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Ferentin. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 4 id. aug., ind. 8, inc. d. a. 1175, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 16.

A. [B^2 s. XV. D f. 17. E f. 5. G f. 220. I f. 98]. — Edd. Odorici Storie Bresciane VI 29 n. 135. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Gradenigo p. 216 = Cappelletti XI 604, = Migne CC 1032 n. 1187. J. 8370. JL. 12513.

5 *Verona 1186 dec. 10*

Urbanus III canonicis etc.: ad exemplar Honorii *(n. 1)*, Eugenii *(n. 2)* et Alexandri *(n. 4)* suscipit Brixien. eccl. sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas *(ut n. 4)*; dat eis potestatem requirendi eas et in iudicio contendendi, exceptis illis, quae aliis ecclesiis vel personis ecclesiasticis scripto apost. apparuerint confirmatae; praecipit possessiones sive domos clericorum et earumdem possessionum homines a fodro et aliis publicis functionibus liberos esse. — Si quando. Ego Urbanus etc. Subscr. 14 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 id. dec., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A. [B a. 1535. B^1 s. XIX. C dep. = C^1 f. 66 Exc. D f. 19. E f. 9. I f. 124]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Gradenigo p. 236. Odorici Storie Bresciane V 188. VI 59 n. 168. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 683 n. 9857a ex B^1 ad dec. 9. JL. 15710.

6 *Milano 1189 iul. 17 (18)*

Petrus tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legatus, canonicis Brixien. etc.: statuit, ut translationem corporum b. Faustini et Iovittae amodo in divinis officiis et aliis bonis operibus devotissime celebrent.

v. Mon. ss. Faustini et Iovitae n. 7.

Ecclesia s. Desiderii.

Antiquissima s. Desiderii ecclesia, cuius mentio iam saec. VIII med. fit (cf. Muratori Antiq. II 407 = Cappelletti XI 568; Odorici Storie Bresciane III 38 n. 20 = Troya Cod. dipl. Longob. V 122 n. 762; Odorici Cod. dipl. Bresciano Sec. VIII p. 27 n. 8; Cod. dipl. Langob. c. 47 n. 24), sanctae Romanae ecclesiae iuris erat, ut praeter privilegium Lucii III (n. 3) Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 108) docet, qui adnotat:

„Ecclesia sancti Desiderii VI imperiales".

Quae ecclesia a. 1468, Paulo II iubente, Celestinis cessit.

Alexandri III et Lucii III privilegia, quae sequuntur, nunc Brixiae in bibliotheca Quiriniana inveniuntur. Neque praetermittimus notitiam ex registro Iohannis Galeatii Vicecomitis [C^1] sumptam, Heinricum imperatorem bona confirmasse, quae Walpertus iudex palatii et Fraxia iugales ecclesiae b. Desiderii obtulerunt.

A = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditus; cf. supra p. 3.
C^1 = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES IV 13; cf. supra p. 3.

1 *Anagni (1174—78) ian. 13*

Alexander III praeposito et fratribus s. Desiderii: confirmat compositionem inter eos et quinque canonicos ecclesiae Brixien. de procuratione eisdem ab ecclesia annuatim exhibenda pro bono pacis factam et a 20 annis et ultra servatam, ut pro eadem procuratione iamdicti canonici cum processione in festo eiusdem ecclesiae illuc venientes 6 sol. recipere debeant annuatim. — Cum ecclesia. Dat. Anagn. id. ian.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

**2* *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *Verona 1185 april. 16*

Lucius III clericis eccl. s. Desiderii Brixien. etc: ad exemplar Alexandri *(n. 2)* suscipit eccl. s. Desiderii, quae b. Petri iuris exsistit, sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, concedit facultatem tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi, sepulturam liberam, ius eligendi praepositum, sub censu 6 den. Mediolanen. monetae apost. sedi annis singulis persolvendo. — Piae postulatio. Ego Lucius etc. Subscr. 9 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 16 kal. maii, ind. 3, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Lucii pp. a. 4.

A. [C dep. = C^1 f. 67 Exc.]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Iohannis evangelistae.

Inter antiquissimas ecclesias Brixiae basilica s. Iohannis evangelistae recensetur, quam sub nomine s. Iohannis de foris iam s. Gaudentius episcopus Brixiensis commemorat. Fuit praepositura saecularis usque ad a. 1485, quo canonicis Lateranensibus cessit (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 310. 473; [2. 3] p. 318. 481).

Chartae inde ab a. 1087, quae olim canonicae s. Iohannis evangelistae fuere, nunc Mediolani in R. archivo adservantur (Fondo di religione — S. Giovanni fuori di Brescia), ibique habetur *Synopsis instrumentorum ac iurium omnium canonicae s. Ioannis ev. civ. Brixiae . . in archivio eiusdem ecclesiae exsistentium per . . Marium Boeri Placentinum curatum incepta a. 1719,*

ubi praeter Romanorum pontificum privilegia a. 1123 et a. 1145 (n. 1. 3) Friderici I imp. privilegium recensetur. Nos vero frustra Calixti II, Innocentii II, Eugenii III, Alexandri III privilegia quaesivimus (n. 1. 2. 3. 4. 6). Superest tamen Galdini archiepiscopi Mediolanensis privilegium autographum a. 1173 Iohanni praeposito ecclesiae s. Iohannis evangelistae de foris concessum, quo Alexandri III privilegium ad verbum confirmatur. Praeterea adnotamus codices nonnullos olim canonicorum s. Iohannis de foris, nunc vero Bononiae in bibliotheca Universitatis adservatos, Martyrologium Adonis mb. s. XII (cod. 792) et Regulam s. Augustini cum Annalibus Brixien. mb. s. XIII (cod. 1305); cf. L. Bethmann in Mon. Germ. Scr. XVIII 811 et L. Frati Indice dei codici latini conservati nella R. biblioteca Universitaria di Bologna p. 352. 490.

De ecclesia cf. Faustino Zucchini Memorie della parrocchia di S. Giovanni evangelista, libr. ms. penes parochum, quo usus est F. Odorici.

C = Marii Boeri Synopsis instrumentorum ac iurium omnium canonicae s. Ioannis ev. civ. Brixiae, a. 1719, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — S. Giovanni fuori di Brescia).

**1* *(1123)*

Calixtus II concedit privilegium exemptionis.

C Reg. sub n. 1149. — Reg. Gradenigo p. 63 ad a. 1133. JL. —.

**2* *(1133)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**3* *1145*

[Eugenius III] concedit litteras apostolicas pro revocandis bonis alienatis s. Petri de Navi et s. Eustachii.

C Reg. sub n. 1158. — Reg. JL. —.

4 *Viterbo 1146 dec. 9*

Eugenius III Gerardo praeposito etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 2)* suscipit eccl. s. Iohannis evang. de foris sub apost. protectione, et confirmat ordinem canonicum, sub quo canonici famulari decreverunt; censet eos ab omni ecclesiasticarum sive saecularium personarum exactione vel gravamine esse immunes; concedit ius eligendi praepositum; confirmat possessiones Villani Brixien. ep. concessione acquisitas et decimas. — Piae postulatio. Dat. Viterbi p. m. Baronis S. R. E. subdiac., 5 id. dec., ind. 10, inc. d. a. 1146, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 2.

Insert. bullae Bonifatii IX a. 1392 feb. 11: Roma Arch. Vat. Reg. Lat. t. 25 f. 183'. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 518 n. 6. — Reg. JL. —.

**5* *Brescia 1175 iun. 18*

Consilio et consensu Theodini presb. card., apost. sedis legati, Iohannes Brixien. ep. investit Widonem praepositum s. Iohannis de foris de cappella s. Zenonis de Arcu.

v. Iohannis Brixien. ep. chartam ap. Odorici Storie Bresciane VI 31 n. 136. — Reg. JL. —.

*6 (1173)

Alexander III suscipit ecclesiam s. Iohannis evang. de foris sub apost. protectione, censet canonicos ab omni ecclesiasticarum seu saecularium personarum exactione vel gravamine esse immunes, confirmat possessiones, parochiam, decimas, sepulturam liberam, antiquas et rationabiles consuetudines.

Laud. in Galdini archiep. Mediolanen. privilegio a. 1173 (ed. Gött. Nachr. 1912). — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Petri in Oliveto.

Ecclesiam s. Petri in Oliveto iuxta Brixiam a. 1112 Vitalem civem Brixiensem una cum Ambrosio condidisse ibique canonicos regulares instituisse, Malvetius in Annal. Brixien. Dist. VII c. 22 (ed. Muratori Scr. XIV 875) narrat. Sed Urbani II privilegio (n. 1) docemur, iam a. 1096 Ardericum sacerdotem eiusque fratres, quos Arimannus episcopus ex ecclesia b. Eusebii propter populi Brixiensis utilitatem ad ecclesiam apostolorum Petri et Pauli in locum q. d. Olivetum transferri fecerat, vitae canonicae ordinem in ea professos esse. Viguit haec religio usque ad a. 1437, quo ecclesia s. Petri canonicis regularibus s. Georgii in Alga, ante paucos annos Venetiis institutis, commissa est. Quo ordine a. 1668 a Clemente IX suppresso, locus ille patribus Carmelitis per s. Theresiam reformatis traditus est, qui a. 1798 et iterum a. 1805 expulsi sunt. De loco cf. Lubin p. 63.

Tabularium canonicorum s. Petri in Oliveto una cum chartis monasteriorum s. Petri in Ripa et s. Petri in Monte Ursino aliisque scripturis congregationis s. Georgii in Alga a. cr. 1672 Venetias ad archivum apostolicae legationis migravit, ubi remansit usque ad tempora Napoleonis I, quando huius legationis chartae et scripturae Romam in archivum Vaticanum translatae sunt (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 123. 390; 1903 p. 519 sq.; 1905 p. 322). Frustra tamen inter eas codicem illum veterem requisivimus, qui Annales Brixienses sive Chronicon breve s. Petri in Oliveto inde ab a. 1014 ad a. usque 1263 continebat (edd. C. Doneda Notizie della zecca p. 89 sq. et Bethmann in Mon. Germ. Scr. XVIII 811 sq.), et Catalogum ms. privilegiorum olim in antiquo monasterio s. Petri in Oliveto Brixiae exstantium opera Io. Franc. Florentinii collectum, quem exscripsit Bernardinus Faynus. Adnotamus praeterea codicem *Privilegia et exemptiones . . canonicis s. Petri in Oliveto Brixiae congregationis s. Georgii in Alga Venet. indulta . . a. 1563*, cod. mb. s. XVI, Pavia Bibl. dell' Università, Ms. Aldini 554, et codicem iuris canonici, mb. s. XI—XII, Livorno Bibl. Labronica, de quo A. Gaudenzi nuper disseruit in Quellen und Forschungen X (1907) 370 sq.

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arch. della cancellaria della Nunziatura di Venezia.
B = Cop. ib.
C = Bernardino Faino Vescovi di Brescia, s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 8; cf. supra p. 307.

1 *Cremona 1096 oct. 16*

Urbanus II Arderico sacerdoti et eius fratribus Brixiae in loco q. d. Olivetum apud ecclesiam apostolorum Petri et Pauli: rogante Arimanno Brixien. civitatis ep., firmat vitae canonicae ordinem et possessiones; statuit, ne ullus eis in praepositum constituatur, nisi quem fratres regulariter providerint eligendum, sed nec praeposito ipsi nec episcopo liceat canonicos fratres loco ipsi attitulare, nisi quos omnis congregatio aut sanior pars idoneos et utiles ad hoc esse approbaverit; et si forte Brixianae civitatis episcopus catholicus non fuerit, fratribus ipsis facultas sit, pro his quae ab episcopali debentur officio, ad alios catholicos episcopos emigrare; statuit, ne maioris ecclesiae clericis temere aut sine catholici episcopi licentia facultas sit adversum eos potestatem indebitam exercere nec ad celebranda divinae servitutis obsequia signorum pulsationem horis legitimis prohibere. — Piae postulatio. Dat. Cremonae p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 17 kal. nov., ind. 6, inc. d. a. 1098, pont. autem d. Urbani II pp. 9.

B s. XIII. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 323 n. 1 ex B. — Reg. JL. —.

Notae chronologicae corruptae sunt (lege: ind. 5, inc. d. a. 1096). — In B sequuntur subscriptiones Anselmi IV Mediolanensis archiepiscopi aliorumque, qui a. 1100 hoc privilegium confirmaverunt, et privilegium Arimanni Brixien. episcopi et d. papae vicarii a. 1099 datum, quod Bernardus card. laudavit et confirmavit (n. 2).

2 *(1102—06)*

Bernardus card. S. R. E. atque legatus Paschalis II confirmat Arimanni Brixiensis ep. et d. papae vicarii privilegium a. 1099 datum.

v. n. 1.

*3 *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

A. 1225 iul. 21 Honorius III privilegia Paschalis (n. 3), Celestini (n. 4) et quorundam aliorum pontificum Romanorum sibi transmissa et a sese examinata vera esse iudicavit (ed. Gött. Nachr. 1902 p. 441 n. 20).

4 *Laterano 1144 ian. 29*

Celestinus II Ambrosio praeposito etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 3)* suscipit ecclesiam s. Petri in Oliveto sub apost. protectione, et confirmat vitae canonicae ordinem secundum b. Augustini regulam et possessiones eaque, quae ab Hermanno Brixien. civ. ep. canonice concessa sunt, ecclesiam videlicet s. Eusebii secus eandem civitatem et decimas; concedit fratribus ius eligendi praepositum etc. *(ut n. 1)*; statuit, ne maioris ecclesiae clericis temere aut sine catholici episcopi licentia facultas sit adversum canonicos potestatem indebite exercere nec ad celebranda divinae servitutis obsequia signorum pulsationem horis legitimis prohibere, nec Brixiensibus epp. ullo modo liceat aliquem canonicorum de congregatione tollere nisi consensu congregationis vel maioris partis consilii sanioris; absolvit eos ab omni conditione praeter synodum et capitulum episcopi ad spiritualia tractanda et ecclesiasticorum ordinum susceptionem; concedit, ut praeposito liceat tonsurae primae coronam congregationis fratribus ad clericatus officia promo-

vendis imponere. — Religiosis desideriis. Ego Celestinus etc. Subscr. Conradus Sabinen. ep. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 4 kal. feb., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini II pp. a. 1.

A. [C Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 561 n. 7 ex A. — Reg. JL. —.

5 *1172 iun. 8*

Galdinus archiep. Mediolanen. et Oddo S. R. E. diac. card., apost. sedis legati: concedunt, quod in ecclesia s. Petri in Ripa a fratribus s. Petri Oliveti seu ab aliis catholicis sacerdotibus divina officia celebrentur.

v. Mon. s. Petri de Ripa n. 1.

**6* *(1160—81) mart. 25*

Alexander III sororibus s. Petri de Ripa: confirmat prohibitionem, ne fratribus s. Petri de Oliveto licitum sit, eis novas et indebitas exactiones imponere.

v. Mon. s. Petri de Ripa n. 3.

Monasterium s. Salvatoris et s. Iuliae.

Privilegia et collationes monialium s. Iuliae Brixiae, ms. s. XVI, Brescia Bibl. Quiriniana H VI 19. — Monumenti di S. Giulia, ms. s. XVII, Venezia Bibl. Marc. App. cl. V c. 85 (cf. Bethmann in Archiv XII 648). — Angelica Baitelli Annali historici dell' edificatione, erettione et dotatione del serenissimo monasterio di S. Salvatore et S. Giulia di Brescia [1] (In Brescia 1657); [2] (1794). — Giambattista Nazzari Discorso nel quale si tratta delle concessioni . . col catalogo delle abbadesse (In Brescia 1657). — Lubin p. 61. — Vangelista Manelmo Difesa di tre documenti antichi dell' archivio del R. monistero di Santa Giulia di Brescia (In Brescia 1728). — Giannandrea Astezati Memoriale storico del monastero di S. Salvatore in: Indice alfabetico, istorico, cronologico dell' archivio del monastero di S. Salvatore etc., ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana G IV 1. — Gabriele Rosa Il monastero di S. Giulia in Brescia in: Brixia 1882 p. 115 sq. et in Arch. stor. ital. Ser. IV t. IX (1882) 163 sq. — Andrea Valentini Codice necrologico-liturgico del monastero di S. Salvatore o S. Giulia in Brescia (Brescia 1887) p. 251 sq. — K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 20 sq.

Nobilissimum monasterium Salvatoris sive Novum, quod inde a saec. X s. Salvatoris et s. Iuliae, postea s. Iuliae de Brixia appellabatur, a. 753, ut videtur, sub titulo s. Michaelis et s. Petri ab Ansa, uxore Desiderii, qui postea fuit rex Langobardorum, conditum et ab ipso Desiderio rege eiusque filio Adelchi regali munificentia ditatum est. Prima abbatissa Anselperga fuit, Desiderii regis filia, atque etiam inter eas, quae ei successerunt, nonnullae abbatissae ex regali stirpe ortae praefulserunt. Hoc monialium Benedictinarum monasterium ab initiis praecipuum inter abbatias regales habuit locum, multis imperatorum ac regum privilegiis honestatum atque auctum, ut docet rotulus saec. X, qui inventarium bonorum monasterii continet (ed. Cod. dipl. Langob. c. 706 n. 419 ex membrana in R. archivo Mediolanensi exsistente). Monasterium s. Iuliae a. 1481 a Sixto IV et iterum a. 1497 ab Alexandro VI congregationi s. Iustinae de Padua subditum (ed. Margarini Bull. Cas. II 381 n. 361 et 412 n. 387), a. 1799 suppressum est.

Archivum monialium s. Iuliae maxima ex parte Brixiae in bibliotheca Quiriniana conservatur, altera chartarum pars Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — S. Giulia di Brescia). Quae vero ad locum Alfianum in dioecesi Cremonensi situm spectant chartae, Cremonae in archivo hospitii maioris inveniuntur (cf. Astegiano Cod. dipl. Cremon. I 14 et Gött. Nachr. 1902 p. 143 sq.). Regii quoque in archivo monasterii s. Prosperi, hodie in R. archivo, nonnullae chartae monasterium s. Iuliae respicientes custodiuntur, (cf. IP V 378). Excerpta ex archivo s. Iuliae leguntur in Caroli Sigonii schedis, s. XVI ex., Milano Bibl. Ambros. D 231 inf. f. 17 sq. et in Miscellanea stor. Bresciana, s. XVIII, Brescia Bibl. Quirin., Ms. Ducos n. 31.

Inventarium chartarum s. Iuliae confecit Io. Andreas Astezati *Indice alfabetico, istorico, cronologico dell' archivio del monastero di S. Salvatore e S. Giulia di Brescia*, s. XVIII in., Brescia Bibl. Quiriniana G IV 1 (cf. Odorici Storie Bresciane VIII 104). Conf. praeterea *Indice dell' archivio di S. Giulia* a. 1760 in Zamboni Miscellanea, s. XVIII, ib. H III 4 et *Calimero Cristoni Indice di S. Salvatore e S. Giulia a. 1812*, ib. H III 11. Maximi autem pretii est Registrum monasterii s. Iuliae sive Necrologium (Liber confraternitatis), mb. s. XI sq., ib. G VI 7, quod a. 1887 vulgavit Andreas Valentini (cf. A. Zanetti in Arch. stor. ital. Ser. V t. IV 1889 p. 96 sq. et E. Mühlbacher in Mitteil. des österr. Instituts X 1889 p. 469 sq.).

A = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Reggio-Emilia Arch. di stato (Opere pie).
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditus; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. E VI 13; cf. supra p. 3.
D = Privilegia et collationes monialium s. Iuliae Brixiae, s. XVI, Brescia Bibl. Quiriniana H VI 19. — Idem esse videtur codex hic atque liber, quem sub titulo „Registrum privilegiorum mon. Salvatoris seu Iuliae Brixien., auctoribus Io. Nazario et Ios. Avantio a. 1566 et 1567", laudat Ioh. Petr. Puricellus (*E*).
E = Io. Petri Puricelli Brixiensis monasterii olim s. Salvatoris, nunc s. Iuliae, varia privilegia, s. XVII, Milano Bibl. Ambros. C 75 inf. p. 161 sq.
F = Fed. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. II. V. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale; cf. supra p. 308.

1 *762 oct. 26*

Paulus I Ansilpergae abbatissae mon. salvatoris Iesu Christi siti infra civ. Brixiam etc.: concordantibus episcopis suis, statuit, ut mon. Salvatoris situm infra civ. Brixianam, quod noviter fundare visa est Ansa regina, apost. sedis privilegii infulis decoretur; prohibet omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem vel pontificem quamlibet habere ditionem in praefato monasterio; decernit, ut abbatissae liceat a quocumque et de quacumque civitate voluerit episcopo consecrari; concedit licentiam chrisma tempore baptismatis et oleum ad exercenda divina misteria a quocumque episcopo apost. largitione percipere. — Quoniam semper sunt. Dat. 7 kal. nov., imp. d. aug. Constantino a Deo coronato magno imp. a. 43, [postcons. eius] a. 23, sed et Leone imp. filio eius a. 10, ind. 1. Subscr. 5 epp.

B s. XI. B s. XII. [D f. 1. E Exc. F II f. 55]. — Edd. Baitelli Ann. [1] *p. 11 (ital.);* [2] *p. 32. Margarini Bull. Cas. II 7 n. 9 ad a. 763 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 157 n. 3 = Bull. Rom. ed. Taur. I 252 n. 3, = Troya Cod. dipl. Longob. V 244 n. 808. Odorici Cod. dipl. Bresciano Sec. VIII p. 34 n. 10 ex B. Cod. dipl. Langob. c. 52 n. 26 ex B. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened.* [2] *II 181. Muratori Antiq. V 1032. Brunati I 357. Odorici Storie Bresciane III 40 n. 23. N. Archiv III 293 n. 343. J. 1809. JE. 2350.*

Brunati, Odorici, Jaffé, Loewenfeld cur hanc bullam, cuius fragmentum insertum legitur in Eugenii III privilegio a. 1152 iun. 9 (n. 14), suspectam esse contendant, non video, quum textus cum formula XXXII Libri diurni (ed. Sickel p. 23) maxima ex parte concordet. Utrum subscriptiones episcoporum genuinae sint an ex Sigualdi Aquileiensis patriarchae privilegio spurio (edd. Margarini Bull. Cas. II 15 n. 19; Troya Cod. dipl. Longob. V 667 n. 967; Odorici Cod. dipl. Bresciano Sec. VIII p. 88 n. 26; Cod. dipl. Langob. c. 90 n. 48) sumptae, in medio relinquimus.

2 *877 mart. 27*

Iohannes VIII Karolo glorioso regi: dolet, eum Italiam ingressum ad monasterium accessisse ancillarum Dei apud Brixiam constitutum indeque tyrannice thesaurum tam ipsius monasterii quam Angelbergae Dei cultricis (imperatricis) abstulisse, quem sibi ad ipsius praecipue coenobii sustentationem procul dubio reservaverat; monet eum, ut quae ablata sunt, restituantur; denique nisi infra 60 dierum spatium thesaurum illum sine aliqua diminutione reddere proposuerit, eo usque sit extunc excommunicatus, quousque ab omni se rapinae communione reddiderit alienum. — Cum generositatem. Dat. 6 kal. april. ind. 10.

Reg. Iohannis VIII ep. 43. — Edd. Carafa Epp. decr. III 324 n. 42. Mansi XVII 38 n. 42. Migne CXXVI 719 n. 65. Mon. Germ. Epp. VII 41 n. 43. — Regg. Odorici Storie Bresciane IV 57 n. 45. J. 2313. JE. 3084.

3 *Roma 1060 mai. 5 (6)*

Nicolaus II Ottae abbatissae mon. Salvatoris et s. Iuliae q. d. Novum etc.: prohibet quorumlibet sacerdotum et omnium hominum in monasterio vel in illius pertinentiis habitantium quamlibet iurisdictionem vel potestatem sive auctoritatem aut ordinationem praeter regiae potestatis culmen habere; confirmat districtum servorum et liberorum et decimas et primitias, sicut per Ansam reginam a Desiderio rege et regibus et imperatoribus ibidem concessum et a S. R. E. pontificibus corroboratum habetur; confirmat curtes nominatim illustratas; concedit, ut abbatissa habeat potestatem faciendi castella et ecclesias ubicumque voluerit in terris ad monasterium pertinentibus; concedit chrisma etc. a quibuscumque catholicis praesulibus gratis tribuenda, sicut Anselperga prima abbatissa a Paulo b. m. obtinuit *(n. 1)*; praecipit, ut ubicumque abbatissa voluerit mercatum constituere vel aedificare in locis ipsius monasterii, nullus ei contradicere praesumat et nullus piscarias monasterii invadere audeat. — Quoniam semper sunt. Scr. p. m. Octaviani scrin. et not. S. R. E., 6 maii, ind. 13. Dat. Romae 3 non. mai. a. d. n. Iesu Chr. 1060, p. m. Humberti s. eccl. Silvae Candidae ep. et apost. sedis bibl., a. 2 pont. d. pp. Nicolai II, ind. 13.

A. [B s. XIX. E f. 164' Reg. F V f. 97]. — Edd. Baitelli Ann. [1] *p. 45 (ital.);* [2] *p. 64. Margarini Bull. Cas. II 94 n. 102 = Migne CXLIII 1341 n. 21. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 66 n. 68. J. 3356. JL. 4435.*

4 *Roma 1060 mai. 16 (14)*

Nicolaus II Ermengardae abbatissae etc.: repetit privilegium suum *(n. 3)*, paucis additis vel mutatis; concedit insuper ius eligendi abbatissam. — Quoniam semper sunt. Scr. p. m. Octaviani scrin. et not. S. R. E., 2 id. maii, ind. ss. 13. Dat. Romae 17 kal. iun. a. d. n. Iesu Chr. 1060, p. m. Umberti s. eccl. Silvae Candidae ep. et apost. sedis bibl., a. 2 pont. d. pp. Nicolai II, ind. ss.

B s. XII. B¹ s. XII. [B s. XIX]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 96 n. 103 = Migne CXLIII 1343 n. 22. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 66 n. 69. J. 3357. JL. 4436.

Bulla suspecta.

†5 *1063 april. 19*

Alexander II Aldae abbatissae etc.: constituit, ut monasterium sub apost. sedis protectione et regia defensione submissum nullius umquam alterius iurisdictioni submittatur; confirmat possessiones, decimas et primitias et districtum servorum et liberorum ad coenobium pertinentium; concedit, ut abbatissa licentiam habeat ecclesias construendi, mercatum et castella in terris ad monasterium pertinentibus ubicumque voluerit construendi; concedit ius eligendi abbatissam et chrisma etc. a quibuscumque catholicis praesulibus gratis tribuenda, sicut Anselperga prima abbatissa a Paulo b. m. obtinuit *(n. 1)*. — Convenit apostolico. Scr. p. m. Antonii reg. not. et scrin. S. R. E., ind. 1. Dat. IIIX kal. mad. p. m. Iohannis ep. s. Albanen. eccl. et bibl. S. R. E., a. d. n. Iesu Chr. 1063, a. v. 3 pont. d. pp. Alexandri iunioris, ind. ss.

B s. XII. [D f. 2. E f. 164' Exc. F V f. 100]. — Edd. Baitelli Ann. ¹ p. 46 (ital.); ² p. 66. Margarini Bull. Cas. II 97 n. 104 = Migne CXLVI 1420 n. 148. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 67 n. 71. J. CCCXC. JL. †4542.

Spurium. — Quamquam textus cum privilegiis genuinis concordat (cf. n. 7), nomen abbatissae et notae chronologicae, quae ex Silvestri II bulla pro monasterio Leonensi J. 2987. JL. 3901 sumptae sunt, bullam hanc falsam esse probant.

6 *Laterano 1106 mai. 11*

Paschalis II Ermengardae abbatissae etc.: suscipit monasterium b. Salvatoris in tutelam et protectionem apost. sedis; statuit, ut abbatissa, ubicumque voluerit, mercatum nemine contradicente constituat vel aedificet, districtumque servorum seu liberorum teneat nec episcoporum quemquam in monasterio ditionem aliquam habere permittit et missas publicas praeter abbatissae voluntatem illic agere prohibet; confirmat possessiones nominatim illustratas, decimas atque primitias; concedit, ut chrisma etc. a quo maluerint sorores catholico accipiant antistite et ius eligendi abbatissam, quae potestatem habeat cappellas et ecclesias faciendi ubicumque voluerit in terris ad monasterium pertinentibus; confirmat piscarias. — Ad hoc in. Scr. p. m. Rainerii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 5 id. maii, ind. 14, a. d. inc. 1107, pont. autem d. Paschalis II pp. 7.

A. [D f. 4. E Reg.]. — Edd. Baitelli Ann. ¹ p. 49 (ital.); ² p. 68. Margarini Bull. Cas. II 123 n. 132 = Migne CLXIII 189 n. 182. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 86 n. 24 ad a. 1107. J. 4520. JL. 6082.

7 *Laterano 1123 april. 3*

Calixtus II Ermigardae abbatissae etc.: constituit, ut mon. b. Iuliae sub apost. sedis protectione et regia defensione submissum nullius umquam alterius iurisdictionibus submittatur, confirmat possessiones nominatim illustratas; concedit ius eligendi abbatissam, quae licentiam habeat ecclesias construendi, mercatum et castella in terris ad monasterium pertinentibus ubicumque voluerit construendi; confirmat decimas et primitias et districtum servorum et liberorum ad coenobium pertinentium; concedit chrisma etc. a quibuscumque catholicis praesulibus tribuenda, sicut Anselperga prima abbatissa a Paulo b. m. obtinuit *(n. 1)*. — Quae a praedecessoribus. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 3 non. april., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

A. [Insert. bullae Martini V a. 1429 mart. 13: Roma Arch. Vat. Reg. Lat. t. 292 f. 212' et B s. XV. D f. 6 et f. 20'. E Reg.]. — Edd. Baitelli Ann. ¹ p. 50 (ital.) et p. 72; ² p. 70 et p. 90. Margarini Bull. Cas. II 137 n. 148 = Migne CLXIII 1283 n. 222, = Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 164 n. 380. — Regg. Lubin p. 61. Odorici Storie Bresciane V 90 n. 33. J. 5133. JL. 7049.

8 *Brescia 1132 aug. 30*

Innocentius II Constantinae abbatissae etc.: confirmat possessiones propriis nominibus adnotatas; sancit, ut monasterium apost. sedis protectione et regia defensione munitum sub nullius umquam alterius potestate vel iurisdictionibus redigatur; concedit ius eligendi abbatissam etc. *(ut n. 7)*. — Ex apostolicae sedis. Ego Innocentius etc. Subscr. 8 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 3 kal. sept., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

A. [D f. 8. E Reg.]. — Edd. Baitelli Ann. ¹ p. 52 ad sept. 3 (ital.); ² p. 71. Margarini Bull. Cas. II 146 n. 155 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 218 n. 22 = Bull. Rom. ed. Taur. II 390 n. 22, = Migne CLXXIX 156 n. 116. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 96 n. 44 et V 97 n. 47 ad a. 1133. J. 5432. JL. 7594.

Quaedam huius privilegii verba Eugenius III in privilegio suo (n. 14) inseri iussit.

†9 *Roma S. Pietro 1133 mai. 1*

Innocentius II Ermengardae abbatissae etc.: statuit, ut universa, quae a b. m. Ansa regina monasterio s. Salvatoris collata sunt et ab illustris memoriae Heinrico Romanorum imp. aug. firmata, firma permaneant; impartitur omnibus vere poenitentibus, qui ecclesiam in certis diebus visitaverint, pro qualibet vice tertiam partem criminalium et medietatem venialium peccatorum indulgentiam. — Ad hoc in. Ego Innocentius etc. Subscr. 13 card. Dat. Romae ap. s. Petrum, ind. 11, 1 madii, pont. n. a. 3.

B s. XV. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 698 n. CCCCIX^b (cf. p. 704). JL. †8307 ad a. 1138—43.

Spurium, confectum auxilio privilegii, quod Innocentius II a. 1132 aug. 30 monasterio s. Petri in Monte concessit (v. infra p. 338 n. 2). Sed cardinalium subscriptiones et notas chronologicas a falsario impudenter fictas esse manifestum est. A. 1133 Constantina abbatissa fuit, cui successit Richelda.

*10 *(1145)*

Aribertus (tit. s. Anastasiae presb. card., apost. sedis legatus) promulgat sententiam de ecclesiis de Calvatones atque Alfiani.

Laud. in A(lberii) ep. Reginen. sententia (cf. n. 13). — Reg. JL. —.

Aribertus card. a. 1145 et iterum a. 1154 legatione in Langobardia functus est.

11 *Brescia 1148 sept. 8*

Eugenius III Richeldi abbatissae etc.: suscipit mon. b. Iuliae sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Cum omnibus ecclesiasticis. Ego Eugenius etc. Subscr. 11 card. Dat. Brixiae p. m. Guidonis S. R. E. diac. card. et canc., 6 id. sept., ind. 11, inc. d. a. 1148, pont. v. d. Eugenii pp. III a. 4.

A. [B¹ s. XII Exc. C dep. = C¹ f. 66' et f. 68 Exc. D f. 10'. E Exc.]. — Edd. Baitelli ¹ p. 55 ad sept. 6 (ital.); ² p. 74. Margarini Bull. Cas. II 166 n. 170 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 309 n. 30 = Bull. Rom. ed. Taur. II 552 n. 30, = Migne CLXXX 1363 n. 317. — Regg. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. 10 not. 2. Odorici Storie Bresciane V 102 n. 61. J. 6451. JL. 9293.

*12 *(1148 sept. 25)*

Ex mandato Eugenii III atque interventu mag. Ubaldi card. Alberius s. Reginae eccl. ep. concedit monasterio s. Iuliae de Brixia 3 partes novalium decimarum de curte Miliarina.

Ed. Affarosi Mem. istor. del mon. di S. Prospero di Reggio 1 416 n. 46. — Reg. JL. —

*13 *(1145—52)*

Eugenius III committit ad petitionem Oberti ep. Cremonen. A(lberio) ep. Regino controversiam inter eum et Richeldam s. Iuliae Brixien. abbatissam super ecclesia de Cicognaria terminandam.

Laud. in n. 14, ubi sententia Alberii Regini ep. inserta est. — Reg. JL. —.

14 *Segni 1152 iun. 9*

Eugenius III Richeldae abbatissae mon. s. Iuliae: cognoscens sententiam ab A(lberio) Regino ep. in controversia, quae inter eam et Obertum Cremonen. ep. super ecclesia de Cicognaria versabatur, in maxima sui parte contra privilegia sedis apost. monasterio s. Iuliae indulta prolatam esse, inspectis privilegiis Pauli *(n. 1)* et Innocentii *(n. 8)*, promulgat definitivam sententiam. — Ad hoc in. Dat. Signiae 5 id. iun. ind. 15.

A. [B s. XIII. B s. XIX. D f. 16]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 173 n. 175 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 324 n. 49 = Bull. Rom. ed. Taur. II 580 n. 49. Muratori Antiq. V 1029 ex A = Romani Storia di Casalmaggiore VII 20, = Migne CLXXX 1533 n. 512, = Grandi Descrizione della provincia e diocesi Cremonese I 187 (ital.). — Regg. Robolotti Repertorio Cremonese I 40 n. 327. Odorici Storie Bresciane V 104 n. 68 ad a. 1152 iun. 13 et V 105 n. 70 ad a. 1153. Astegiano Cod. dipl. Cremon. I 120 n. 160. J. 6648. JL. 9589.

*15 *(1153—54)*

Anastasius IV promulgat sententiam de controversia inter (Richeldam) abbatissam s. Iuliae Brixien. et Hu. Sporo, Glod. et socios eorum de portu

Placentino, statuens, portum abbatissae a buca inferiore Padi mortui insursum debere currere.

Laud. in n. 19 et in sententia Galdini Mediolanen. archiep. a. 1174 mai. 21 (cf. Odorici Storie Bresciane VI 26 n. 133). — Reg. JL. 9807.

Conf. Piacenza, Civ. n. 9 (IP V 511).

**16 (1154 ex.—1155 in.)*

[Hadrianus IV] mandat archidiacono Placentino, ut Ugonem Speronum et consortes excommunicet, nisi infra 40 dies apost. se conspectui repraesentent aut pontem in Pado mortuo destruant.

Laud. in Galdini Mediolanen. archiep. charta a. 1174 april. 4 (ed. Pallastrelli in Arch. stor. Lomb. IV 34). — Reg. JL. —.

**17 (1154 ex.—1155 in.)*

[Hadrianus IV] committit Petro Papien. ep. causam inter Speronum eiusque consortes et (Richeldam) abbatissam s. Iuliae de Brixia super ponte Placentino audiendam.

Laud. ut n. 16. — Reg. JL. —.

Sed Speronus ad sedem apostolicam appellavit. Quae vero Ugo Speronus, eius filius, a. 1174 exposuit (cf. n. 16), valde confusa sunt.

**18 (1155—58)*

Hadrianus IV mandat Hu(goni) Placentino ep., ut corrigi faciat et plenarie emendari, quae Placentini contra sententiam, quam Anastasius pp. de controversia inter eos et (Richeldam) abbatissam s. Iuliae super portu Placentino promulgavit *(n. 15)*, fecerint.

Laud. in n. 19. — Reg. JL. —.

19 Laterano (1157—59) feb. 18

Hadrianus IV Hu(goni) Placentino ep.: per iterata scripta *(n. 18)* mandat, quatenus Hu(gonem) Sporo, Glod. et socios eorum dictricte admonere non differat, ut iuramentum, quo se promiserunt sententiae Anastasii IV *(n. 15)* parituros, firmiter observent, navem, quam in portu Placentino statuerant, removendo et pontem penitus destruendo, et sententiam ipsam teneant inconcussam; quodsi admonitioni eius contumaciter duxerint obviandum, eos et complices eorum infra 20 dies anathematis vinculo denuntiet innodatos et sententiam ipsam usque ad condignam satisfactionem inviolabiliter faciat observari; nihilominus consules Placentinos commoneat, ut ab infestatione praedicti portus omnimodo desistentes, navem sine dilatione removeant et praenominatos Hu(gonem) et G. et socios compellant districtius ad antedictam sententiam inviolabiliter observandam. — Ea quae rationabiliter. Dat. Lat. 12 kal. mart.

A. — Ed. Odorici Storie Bresciane VI 120 n. 216 IV ex A ad a. 1156. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 108 n. 79 ad a. 1156. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 667 n. 7024a ad a. 1157—58. JL. 10234. 10480.

Littera clausa (in tergo): Placentino episcopo.

**20 (Reggio 1169 iun. 30)*

Ottoni card. (diac. s. Nicolai in carcere Tulliano) abbatissa s. Iuliae de Brixia conqueritur de archipresbytero Bagni, qui vi et iniuste detinet ecclesiam

Rioltorti, et de Boto et Guilielmo et Araldino atque Engezone de Sablone, qui iniuste detinent terram vallis Galinariae.

v. Reggio-Emilia, Bagno n. 1 (IP V 384).

**21* *(Brescia 1170 sept. 17)*

Coram Oddone card. (diac. s. Nicolai in carcere Tulliano) Richelda s. Iuliae abbatissa conqueritur contra Albertum mon. s. Silvestri de Nonantula abbatem de 550 iugeribus terrae in Reduto. — Die martis 15 exeunte m. sept. Facta fuit haec querimonia sub porticu s. Petri in Oliveto apud cameram d. cardinalis a. D. 1170, ind. 3.

Apogr. s. XIII in. Milano Arch. della Congregazione di carità (Arch. stor. Comuni: Brescia). — Reg. JL. —.

**22* *(1173)*

Alexander III committit Galdino s. Mediolanen. eccl. archiep., apost. sedis legato, controversiam inter Richeldam abbatissam s. Iuliae Brixien. et consules Placentinos atque commune Placentiae super portu et ponte super Padum atque pedagio eiusdem pontis et portus audiendam.

Laud. in Galdini archiep. charta de depositionibus testium a. 1174 april. 4 (ed. Pallastrelli in Arch. stor. Lomb. IV 34) et in eiusdem sententia a. 1174 mai. 21 prolata (ed. Odorici Storie Bresciane VI 26 n. 133). — Reg. JL. —.

**23* *(1173)*

Alexander III mandat consulibus Placentinis, ut (Richeldae) abbatissae monasterii s. Iuliae super iure, quod habet monasterium in portu et ponte Placentino et etiam in pedagio, nullam molestiam vel iniuriam faciant, sed illud eam permittant pacifice possidere aut in praesentia G(aldini) Mediolanen. archiep., apost. sedis legati, et Terdonensis ep. faciant iustitiae complementum.

Laud. in n. 24. — Reg. JL. —.

24 *Anagni (1173) oct. 17*

Alexander III consulibus Placentinis: iterum mandat *(n. 23)*, quatenus pedagium, quod F(ridericus) dictus imp. et nuntii eius (Richeldae) abbatissae s. Iuliae ac monasterio suo solvebant, ei cum integritate solvant etc.

v. Piacenza, Civ. n. 25 (IP V 513).

**25* *(1180)*

Alexander III committit Petro praeposito s. Antonini et Rodulfo de Concesio causam inter monasterium s. Iuliae et commune Placentinum super ponte et portu et transitu super Padum audiendam.

v. Piacenza, Civ. n. 27 (IP V 514).

26 *Tusculanum (1171—81) ian. 20*

Alexander III (Offredo) ep. et canonicis Cremonen.: mandat, quatenus ecclesias mon. s. Iuliae Brixien., quae in episcopatu Cremonensi consistunt, collectis vel aliis gravaminibus indebitis contra consuetudinem nullatenus fatigent, sed, sicut inter eos et ipsas ab Eugenio III per definitivam sententiam *(n. 14)*

iudicatum est, pacem curent inviolabiliter observare. — A memoria vestra. Dat. Tusculan. 13 kal. feb.

A. — Edd. Baitelli Ann. [1] *p. 57 ad a. 1160 ian. 19 (ital.);* [2] *p. 76 = Grandi Descrizione della provincia e diocesi Cremonese I 189. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 112 n. 92. 93 ad a. 1159. JL. 10622 et 10623 ad a. 1160.*

27 *Verona 1184 aug. 17*

Lucius III Gratiae abbatissae etc.: ad exemplar Calixti *(n. 7)*, Innocentii *(n. 8)* et Eugenii *(n. 11)* suscipit mon. s. Iuliae, quod ad ius et proprietatem b. Petri nullo mediante pertinet, sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et portum Placentinum et ripaticum eius, districtum servorum et liberorum ad coenobium pertinentium et decimas et iura. — Prudentibus virginibus. Ego Lucius etc. Subscr. 10 card. Dat. Veron. p. m. Hugonis S. R. E. not., 16 kal. sept., ind. 3, inc. d. a. 1184, pont. v. d. Lucii pp. III a. 4.

A. [D f. 13. F VI f. 122]. — Edd. Baitelli Ann. [1] *p. 60 (ital.);* [2] *p. 79. Margarini Bull. Cas. II 205 n. 202* (15 kal. sept.) *= Migne CCI 1269 n. 155. — Regg. Odorici Storie Bresciane VI 57 n. 165. J. 9617 et JL. 15068 ad aug. 18.*

Innocentius IV a. 1251 sept. 20 (Potthast Reg. 14404) confirmavit privilegia Calixti II (n. 7), Innocentii II (n. 8), Eugenii III (n. 11), Lucii III (n. 27).

**28* *(1188)*

P(etrus) tit. s. Caeciliae presb. et S(offredus) s. Mariae in Via lata diac. card. committunt abbati s. Zenonis et G. s. Georgii (in Braida Veronen.) canonico causam inter abbatissam s. Iuliae et S(icardum) Cremonen. ep., qui cappellam in proprio allodio monasterii aedificatam destruxit et inde lapidem abstulit benedictum et positas ibidem cruces confregit, fine debito terminandam.

Laud. in n. 29. — Reg. JL. —.

Sed causa per annum et dimidium ventilata finem congruum non accepit et Sicardus ep. ad sedem apost. appellavit (n. 29).

29 *Laterano 1190 mart. 30*

Clemens III archipresbytero Veronen. eccl. et priori s. Georgii in Braida: praecipit, quatenus causam, quae inter abbatissam s. Iuliae et S(icardum) Cremonen. ep. super cappella in proprio allodio monasterii aedificata et ab eodem episcopo destructa *(cf. n. 28)* vertebatur, appellatione remota, sine frustatoria dilatione fine debito terminent. — Cum dilecta. Dat. Lat. 3 kal. april. pont. n. a. 3.

A (inter acta Clementis IV). — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.

Monasterium ss. Faustini et Iovitae.

Ascanio Martinengo Vite de' gloriosi ss. martiri Faustino e Giovita et di S. Affra et d'altri santi Bresciani etc. (In Brescia 1602). — Ottavio Rossi Historia de' gloriosissimi ss. martiri Faustino et Giovita (In Brescia 1624). — Bernardino Faino Vita delli santi fratelli martiri sacrati a Dio Faustino e Giovita primi patroni et protettori di Brescia, venerati in S. Faustino Maggiore I—III (Brescia 1670). — Lubin p. 61. — Acta SS. II feb. 15 p. 806 sq. — (Carlo Doneda) Risposta alle difficoltà in vari tempi prodotte contro l'esistenza dei corpi de' ss. martiri Faustino e Giovita nella chiesa di S. Faustino Maggiore

di Brescia (In Padova 1751). — (C. Doneda) Lettera al Biemmi sui corpi dei ss. martiri Faustino e Giovita (Brescia 1752). — F. Savio La légende des ss. Faustin et Iovite in: Analecta Bollandiana XV (1896) 5 sq. 113 sq. 377 sq.

Templum ss. Faustino et Iovitae dicatum et a Brixianis speciali cultu veneratum iam temporibus Gregorii I exstitisse, ex ipsius Dialog. lib. IV c. 52 colligitur. Monasterium vero Rampertus episcopus Brixianus a. 841 exstruxit, Leutgarium abbatem ac Hildemarum monachum sanctimoniae laude doctrinaque praestantes e Gallia evocans (edd. Rossi p. 116; Faino III 8; Margarini Bull. Cas. II 24 n. 30; Ughelli [2] IV 533; Gradenigo p. 116; Odorici Storie Bresciane II 33; Odorici Cod. dipl. Bresciano Sec. IX p. 47 n. 18; Cod. dipl. Langob. c. 245 n. 140). Fuit Benedictinorum. Innocentius VIII a. 1490 monasterium congregationi s. Iustinae de Padua addixit (Margarini Bull. Cas. II 407 n. 380). Suppressum est a. 1797.

Privilegia monasterii ss. Faustini et Iovitae maxima ex parte Mediolani in R. archivo adservantur (Fondo di religione — S. Faustino e Giovita di Brescia), exceptis chartis, quae Brixiae remanserunt atque nunc in bibliotheca Quiriniana habentur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
A^1 = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana.
B = Cop. Milano Arch. di stato.
C = Caroli Sigonii Schedae, s. XVI, Milano Bibl. Ambros. D 231 inf.
D = Monimenta ex archivio mon. ss. Faustini et Iovitae Brixiae, s. XVII, in: Miscellanea s. XVII sq., Brescia Bibl. Quiriniana E I 11.
E = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixiensium, s. XVII, ib. E I 1; cf. supra p. 307.
E^1 = B. Faino Due copie di S. Faustino e Giovita, s. XVII, ib. C V 9.
F = Miscellanea storica Bresciana, s. XVIII, ib., Ms. Ducos n. 31.

†1 *Laterano (940—42) iun. 8*

Stephanus VIII, una cum archiepp., epp., abbatibus etc. in s. synodo residentibus nec non iudicibus legisque doctoribus, Belengario et Adelberto regibus intervenientibus, precibus Notengi Brixien. ep., concedit monasterio ss. Faustini et Iovitae investituram abbatiae in cura fratrum, decimas et primitias. — Ego Stephanus. Data et corroborata 6 id. iun.. in patriarchio Laterani d. Salvatoris. Ego Gratianus not. ss.

*C f. 77. — **Ed.** Gött. Nachr. 1902 p. 82 n. 4 ex C. — **Regg.** Ughelli [1] IV 736; [2] IV 536. Faino III 25. Doneda Risposta p. 66. Gradenigo p. 145 not. 1. Cod. dipl. Langob. c. 1780 ex C. JL. —.*

Spurium, a quodam falsario confictum, qui privilegium quoque Leonis IX pro monialibus s. Gratae Bergomensibus finxit, in quo eaedem formulae eaedemque subscriptiones leguntur. Nonnulla cardinalium subscribentium nomina etiam in Ottonis I diplomate spurio Thebaldo de Martinengo a. 968 indulto (v. infra p. 334 n. †2) relata sunt.

**2* *(939—42?)*

Stephanus (VIII?) confirmat monasterio ss. Faustini et Iovitae ea quae Rambertus ep. Brixien. largitus est.

*Laud. in n. 3. 4. — **Reg.** JL. —.*

Ad quem Stephanum pp. notitia haec referenda sit, in dubio manet.

3 *Laterano 1123 april. 3*

Calixtus II Olrico abbati etc.: Stephani pp. *(n. 2)* vestigia subsequens, firmat monasterio ss. Faustini et Iovittae, quod Rambertus p. m. Brixien. ep. aedificavit et bonis possessionibusque ditavit, sicut ex ipsius et Angilberti b. rec. Mediolanen. archiep. nec non s. m. Stephani pp. scriptis comperitur, omnes possessiones, salvo 1 librae argenti censu annis singulis Brixien. ecclesiae persolvendo; concedit ius eligendi abbatem. — Quae a religiosis. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Ugonis S. R. E. subdiac., 3 non. april., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

B s. XII. [D. E[1] p. 18 (4 non. april.)*]. — Edd. Faino III 12. PflugkH. Acta II 236 n. 281 ex B. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 166 n. 381 ex B. — Regg. Doneda Risposta p. 67. Odorici Storie Bresciane V 90 n. 34. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 655 n. 5133 a. JL. 7050.*

Angilberti Mediolanensis archiepiscopi privilegium a. 842 edd. Faino III 11; Muratori Antiq. V 985; Saxii Mediol. archiepp. Series II 290; Sanclemente Series epp. Cremonen. p. 211 n. 4; Gradenigo p. 121; Odorici Cod. dipl. Bresciano Sec. IX p. 57 n. 21. Cod. dipl. Langob. c. 257 n. 148.

4 *Brescia 1132 aug. 10*

Innocentius II Alberto abbati etc.: confirmat monasterio ss. Faustini et Iovittae, quod Stephanus *(n. 2)* et Calixtus *(n. 3)* scriptis apost. roborarunt, possessiones propriis nominibus expressas, decimas et ius eligendi abbatem. — Ad hoc universalis. Ego Innocentius etc. Subscr. 7 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 4 id. aug., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. autem d. Innocentii pp. II a. 3.

A. [B s. XVIII. D. F f. 104]. — Edd. Faino III 13. Margarini Bull. Cas. II 144 n. 154 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 217 n. 21 = Bull. Rom. ed. Taur. II 389 n. 21, = Migne CLXXIX 154 n. 115. — Regg. Doneda Risposta p. 67. Odorici Storie Bresciane V 96 n. 45. J. 5431. JL. 7590.

5 *Verona (1187) sept. 20*

Urbanus III Iohanni abbati et fratribus mon. ss. Faustini et Iovittae: controversia super ossibus b. Faustini et Iovittae in sua praesentia discussa, decernit corpora, quae in altari cappellae ss. Faustini et Iovittae a Iohanne ep. Brixien. fuerant praesumptione recondita, extrahi et in loco, in quo primo fuerant, sine dilatione reponi, districtius inhibens episcopo, ne eis ullam reverentiam sanctis debitam exhibeat nec ab aliis exhiberi permittat, et in ecclesia ipsorum praedictos sanctos colat et, sicut consuetum est hactenus, eorum corpora venerentur. — In eminentia sedis. Dat. Veronae 12 kal. oct.

A[1]. [D. E[1] p. 68]. — Edd. Faino III 54 = Doneda Risposta p. 36, = Bravò Storie Bresciane IV 12. — Regg. Gradenigo p. 229. JL. 16000.

Conf. Episc. n. 16. 17.

6 *Siena 1188 ian. 26*

Clemens III abbati et fratribus: repetit Urbani III rescriptum *(n. 5)*, statuens, ut in ecclesia ipsorum ss. Faustini et Iovitae reverentia et honor solitus impendatur et, sicut consuetum est hactenus, eorum corpora tam a

clericis quam a laicis venerentur. — In eminentia sedis. Dat. Senae 7 kal. feb. ind. 6.

D. E[1] p. 70. — Ed. Faino III 56. — Regg. Doneda Risposta p. 33. 37. Bravo Istorie Bresciane IV 14. Gött. Nachr. 1897 p. 282 n. 9. JL. —.

Odorici Storie Bresciane V 192 hoc rescriptum perperam Gregorio VIII attribuit.

7 *Milano 1189 iul. 17 (18)*

Petrus tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legatus, canonicis Brixien. et universo clero tam in civitate quam extra civitatem constituto: consilio et assensu Iohannis Brixien. ep. statuit, ut translationem corporum b. Faustini et Iovittae amodo in divinis officiis et aliis bonis operibus devotissime celebrent. — Quantus honor. Dat. Mediolan. 1189, die lunae 15 kal. aug.

A[1]. [D. E f. 220. E[1] p. 24]. — Edd. Faino Martyrologium p. 71 (a. 1191). *Faino Vita III 16. Doneda Risposta p. 54. — Reg. Gradenigo Brixia sacra p. 229. JL. —.*

Monasterium ss. Cosmae et Damiani.

Monasterium Honorii, quod constructum erat in honorem b. Mariae et ss. martyrum Cosmae et Damiani, inter antiquissima Brixiae ascoeteria recensetur, eiusque abbatissa Amalberga a Ludovico II imperatore privilegium (Mühlbacher Reg. Kar. [1] 1240; [2] 1275) obtinuit. Situm erat in platea maiore civitatis, sed saec. XIII solo aequatum et in alio loco reaedificatum. Alexander VI a. 1495 monasterium monialium ss. Cosmae et Damiani Brixien. O. S. B. curae et visitationi abbatis ss. Faustini et Iovitae congregationis s. Iustinae de Padua subiecit (Margarini Bull. Cas. II 410 n. 384).

De hac abbatia cf. Lubin p. 62; Astezati in Ev. Manelmi Commentariolo (1728); Odorici Storie Bresciane II 277sq.

Chartae ex monasterio ss. Cosmae et Damiani Brixiae in bibliotheca Quiriniana et Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — Mon. di SS. Cosma e Damiano di Brescia) adservantur. Conf. *Repertorio generale delle scritture del monastero di SS. Cosma e Damiano*, s. XVIII, Brescia Arch. di stato.

**1* *(1186)*

Urbanus III committit Lanfranco abbati mon. s. Euphemiae et Oldoni praeposito canonicae s. Petri in Oliveto controversiam, quae inter Bertam abbatissam mon. ss. Cosmae et Damiani et Oddonem clericum de Capriolo vertitur, audiendam.

Laud. in charta a. 1186 dec. 5 (ed. Odorici Storie Bresciane VI 61 n. 170 ex Luchi Cod. dipl. Brix. p. 109). — Reg. JL. —.

Monasterium s. Petri de Ripa.

Origines monasterii s. Petri de Ripa, vulgo *San Pietro Minore*, obscurae sunt. Certum autem est, ecclesiam s. Petri iuris sedis apostolicae fuisse, ut

praeter Alexandri III privilegium (n. 2) Cencius docet, qui in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 108) adnotat:

„Ecclesia sancti Petri de Ripa VI Mediolanenses".

Rectum erat a priorissa et sororibus, quae regulam b. Augustini professae sunt, sub cura et correctione praepositi et canonicorum s. Petri Maioris de Oliveto. Anno vero 1476 iun. 5 ecclesia s. Petri de Ripa iubente Sixto IV Iesuatis addicta est.

Bernardinus Faynus et Iohannes Maria Biemmi nonnullas chartas ad ecclesiam s. Petri Minoris de Ripa spectantes ex archivo canonicorum s. Petri in Oliveto transcripserunt, ex quibus quasdam Romae in archivo Vaticano invenimus, ubi cum ceteris chartis ex archivo legationis apostolicae Venetiis olim residentis Romam translatis custodiuntur (cf. supra p. 318).

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arch. della cancellaria della Nunziatura di Venezia.
B = Cop. ib.
C = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixien., s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 1; cf. supra p. 307.
C[1] = B. Faino Vescovi di Brescia, s. XVII, ib. E I 8; cf. supra p. 307.
D = Giammaria Biemmi Miscellanea di documenti Bresciani, s. XVIII, ib., Ms. Di Rosa n. 21; cf. supra p. 308.
E = Fed. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale; cf. supra p. 308.

1 *1172 iun. 8*

Galdinus archiep. Mediolanen. et Oddo S. R. E. card. diac., apost. sedis legati, nuntiant, se veridica relatione cognovisse, ecclesiam s. Petri q. d. Minoris in civ. Brixia in loco q. d. Ripa propter inhabitantes ibidem haereticos a Manfredo b. m. Brixien. ep. divino fuisse omnino privatam officio et habitatione clericorum penitus destitutam; concedunt petentibus sororibus ibidem commanentibus, quod a fratribus s. Petri Oliveti seu ab aliis catholicis sacerdotibus divina officia celebrentur. — Veridicorum relatione.

C[1]. *D. E f. 91 f. — Ed. Odorici Storie Bresciane VI 20 n. 123 ex D. — Reg. Quaglia Arnaldo da Brescia (Brescia 1882) p. 28. JL. —.*

2 *Laterano 1178 iul. 29*

Alexander III Ottae priorissae etc.: suscipit ecclesiam s. Petri de Ripa sub apost. protectione, et confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam, possessiones, decimas, et concedit ius recipiendi personas liberas et absolutas et sepulturam liberam, sub censu 6 den. Mediolanen. veterum annis singulis apost. sedi persolvendo. — Prudentibus virginibus. Ego Alexander etc. Subscr. 8 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. aug., ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.

B s. XII ex. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 354 n. 25 ex B. — Reg. JL. —.

Adest schedula libellum supplicem continens, quo prior *(sic)* et conventus s. Petri de Ripa a papa (Urbano?) petunt, ut privilegium Alexandri III confirmare dignetur.

*3 *(1160—81) mart. 25*

Alexander III sororibus s. Petri de Ripa: confirmat prohibitionem, ne fratribus s. Petri de Oliveto licitum sit, eis novas et indebitas exactiones imponere (8 kal. april.).

C f. 216 et C¹ Reg. = D. — Reg. JL. —.

*4 *(1181—85)*

Lucius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

*5 *Verona 1186 aug. 30*

Urbanus III Ottae et filiabus mon. s. Petri in Ripa: ad exemplar Lucii *(n. 4)* confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam etc. — Dat. Veronae p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 kal. sept., a. 1186, pont. a. 1.

A (mutilum). C¹ Reg. — Reg. Gött. Nachr. 1900 p. 428 n. 19 ex A. JL. —.

Civitas Brixiensis.

(Clerus et populus)

Archivum civitatis chartas possidet monasterii s. Euphemiae de Brixia et monasterii s. Nicolai de Rodengo, ex hospitio maiore huc translatas (cf. Gött. Nachr. 1897 p. 268). Praeterea adnotamus *Registrum A*, cod. mb. a. 1452, in archivo civitatis custoditum (n. 1523), et codices illos, quorum alter inscriptus est *Liber Potheris Brixiae*, cod. mb. s. XIII sq., alter *Registrum communis Brixiae a. 1255*, cod. mb. s. XIII, qui hodie in bibliotheca Quiriniana adservantur. Conf. Fed. Mazzuchelli Indici di documenti Bresciani contenuti nei registri dell' archivio municipale di Brescia vol. I—III, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana, Ms. Di Rosa.

De codice q. v. Liber Potheris cf. Odorici Storie Bresciane VIII 64 sq.; Andrea Valentini Il Libro Potheris della città e del comune di Brescia e la serie de' suoi consoli e podestà dall' a. 969 al 1438 (Brescia 1878); Alessandro Lattes Il Libro Potheris del comune di Brescia in: Arch. stor. ital. Ser. V t. XXIX (1902) 228 sq. In lucem ediderunt F. Bettoni Cazzago et L. F. Fè d'Ostiani in Hist. patr. mon. XIX (1899).

Alexandri III rescriptum ad consules et populum Brixien. (n. 9) in codice s. Petri de Oliveto legebatur, unde transcripsit Bernardinus Faynus.

C = Codex s. Petri in Oliveto, frustra a nobis quaesitus; cf. supra p. 310. 318.
E = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixien., s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 1; cf. supra p. 307.
E¹ = B. Fayni Miscellanea ecclesiae Brixien., s. XVII, ib. E I 7; cf. supra p. 307.

1 *(594 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: scribit de episcopis et civibus Brixiae, qui ei mandant, ut eis epistolam transmittat, in qua (Constantius) iurare debeat, se tria capitula minime damnasse etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 31 et Brescia, Episc. n. 1.

†*2 *(Verona 968 oct. 6)*

Anastasii pp. praeceptionibus oboediens, Otto I imp. concedit Thebaldo de castro Martinengo civi Brixien. privilegium. — Subscr. Eustacius Albanen., Belenatus card. ad Vincula, Dondatus Hostien. ep., Faustinus presb. s. Petri, Anastasius ep.

v. Ottonis I diploma a. 968 oct. 6 (edd. Odorici Storie Bresciane IV 83 n. 23. Mon. Germ. Dipl. I 633 n. 463). — Reg. JL. —.

Spurium, cuius auctorem alterum Ottonis I diploma fidelibus de Materno a. 968 oct. 6 indultum (ed. Mon. Germ. Dipl. I 635 n. 464) finxisse constat, in quo eadem verba „sanctissimis praeceptionibus Anastasii pp. oboedientes" leguntur. — Praeterea meminerint lectores, eorundem subscribentium cardinalium nomina etiam in Stephani VIII privilegio spurio pro monachis ss. Faustini et Iovitae (v. supra p. 329 n. †1) et in Leonis IX privilegio pariter spurio pro monialibus s. Gratae Bergomensis (v. Bergamo, Mon. s. Gratae n. †1) legi, unde facile colligitur, haec privilegia ab uno eodemque falsario conficta esse.

3 *(1088—99)*

Urbanus II Vitali presbytero Brixien. [*al.* Prunien.]: nuntiat, se concedere eos, qui ecclesiam emerunt, si persona talis fuerit, quam vita commendet, videlicet ut in monasteriis vel canonicis regulariter vivat, in sui honoris officio misericorditer condescendendo ministrare. — Eos qui.

Decr. Gratiani C. I qu. 5 c. 2. — Edd. Migne CLI 528 n. 270. Friedberg I 423. — Regg. J. 4305. JL. 5740.

4 *(1088—99)*

Urbanus II Vitali presbytero Brixien.: respondet consulenti, ut et baptismus sit, si instante necessitate femina puerum in nomine Trinitatis baptizaverit, et quod spiritualium parentum filii vel filiae, ante vel post compaternitatem geniti, possint legitime coniungi, praeter illam personam, qua compatres sunt effecti; addit, nulla auctoritate reperiri prohibitum, quod uxor cum marito in baptismate non debeat suscipere puerum, decernit tamen, ut utrique insimul ad hoc aspirare minime praesumant. — Super quibus. (Quod autem.)

Decr. Gratiani C. XXX qu. 3 c. 4 et qu. 4 c. 6. — Edd. Migne CLI 529 n. 271. 272. Friedberg I 1101. 1104. — Regg. J. 4306. 4307. JL. 5741. 5742.

**5* *(1135)*

Innocentius II mittit Hubaldum [Obertum] card. diac. s. Mariae in Via lata, apost. sedis legatum, ut pacem inter Gotardum Oprandi et Brixianos componat.

Laud. in Biemmi Miscellanea di documenti Bresciani, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quirin., Ms. Di Rosa n. 21. — Reg. JL. —.

Conf. Episc. n. 7.

**6* *(1159)*

Hadrianus IV scribit Friderico I imp. de questione inter Brixienses et Pergamenses super contentione duorum castrorum.

Laud. in Eberhardi Bambergen. ep. epistola ad Heinricum presb. card. ss. Nerei et Achillei missa (ap. Ragewin. lib. IV c. 19 ed. Mon. Germ. Scr. XX 456). — Reg. JL. —.

*7 *(Anagni 1159 aug. ex.)*

Hadrianus IV facit concordiam cum Mediolanensibus, Brixiensibus et Placentinis contra Federicum I imp.

v. Liguria n. 33 (supra p. 8).

*8 *Lodi 1161 iun. 22*

Victor IV (antipapa) excommunicat consules Brixiae.

v. Milano, Archiepisc. n. 176.

9 *Roma S. Maria Nuova (1167) mai. 31*

Alexander III consulibus et universo populo Brixian.: eorum propositum multiplici gratiarum prosequitur actione; iniungit in remissionem peccatorum, quatenus quod tam laudabiliter incoeperunt, ad optimam consummationem perducere curent; nuntiat se universos, qui F(riderico) tyranno aut fautoribus eius iuramento fidelitatis tenentur, ab observantia illius iuramenti absolvisse. — Quod vos. Dat. Romae ap. s. Mariam Novam 2 kal. iun.

[C dep. =] E f. 219' et E[1]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex EE[1]. — Reg. JL. —.

Gradonicus p. 218 not. 11, Galeardum secutus, qui has litteras nullibi inveniri professus est, eas perperam Hadriano IV attribuit.

10 *(1185—87)*

Urbanus III Brixien. presbytero: respondet consulenti, an ille in iudicio animarum quasi usurarius debeat iudicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat; et utrum eodem reatu criminis involvatur, qui non aliter parabolam iuramenti concedit, donec, quamvis sine exactione emolumentum aliquod inde percipiat; et an negotiator poena consimili debeat condemnari, qui merces suas longe maiore pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quam si ei in continenti pretium persolvatur. — Consuluit nos.

Comp. I lib. V t. 15 c. 12. Decr. Gregorii IX lib. V t. 19 c. 10. — Edd. Augustini Tarraconen. Opp. IV 317. Friedberg II 814. — Regg. J. 9867. JL. 15726.

11 *Milano 1189 iul. 17 (18)*

Petrus tit. s. Caeciliae presb. card., apost. sedis legatus, canonicis Brixien. et universo clero tam in civitate quam extra civitatem constituto: statuit, ut translationem corporum b. Faustini et Iovittae amodo in divinis officiis et aliis bonis operibus devotissime celebrent.

v. Mon. ss. Faustini et Iovitae n. 7.

*12 *Milano 1191 dec. 8*

Petrus Placentinus card. (tit. s. Caeciliae) interest conventioni inter Brixienses ex una parte et Cremonenses et Pergamenses ex altera parte ex praecepto Heinrici VI imp. factae.

v. chartam a. 1191 dec. 8 (edd. Toeche Kaiser Heinrich VI p. 613 n. 16; Hist. patr. mon. XIX 84 n. 29; Mon. Germ. Constit. I 488 n. 342; cf. Stumpf Reg. 4728 et Astegiano Cod. dipl. Cremon. I 180 n. 495). — Reg. JL. —.

Monasterium s. Petri de Flumicello.

Origines huius monasterii, quod moniales ordinis s. Benedicti olim inhabitaverunt, obscurae sunt. Fuit iuris canonicorum ecclesiae maioris Brixiae, ut docent privilegia Eugenii III, Hadriani IV, Alexandri III, Urbani III canonicis ecclesiae cathedralis indulta (v. supra p. 314 sq.). Anno vero 1343 monasterium s. Petri Flumicellense monasterio ss. Cosmae et Damiani Brixiae addictum est (v. supra p. 331).

Anastasii IV privilegium autographum, quod Lud. Luchi ex tabulario monialium ss. Cosmae et Damiani Brixiae exscripsit, est nunc in bibliotheca Quiriniana (cf. Gött. Nachr. 1897 p. 266).

A = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana.
C = Io. Lud. Luchi Codex dipl. Brixien. a. 807—1302, s. XVIII, Venezia Bibl. Marc. cl. V c. 17; cf. Archiv V 613. XII 639. N. Archiv I 17.
C[1] = Codice dipl. Bresciano, s. XVIII, Verona Bibl. comunale 1296 [1782]; cf. G. Biadego Catalogo descrittivo dei mss. della Bibl. comunale di Verona p. 569.

1 *Laterano 1153 dec. 9*

Anastasius IV Imizae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Petri de Flumicello sub apost. protectione, confirmat possessiones et decimas, concedit sepulturam liberam et ius eligendi abbatissam. — Prudentibus virginibus. Ego Anastasius etc. Subscr. 18 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 id. dec., ind. 2, inc. d. a. 1153, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 1.

A. [C f. 245. C[1] *p. 179]. — Ed. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. 194. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 105 n. 71. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 664 n. 6743a. JL. 9774.*

Monasterium s. Euphemiae in Monte Digno.

Lubin p. 62. — (Petri de Faytis) Annali del monastero Benedettino di S. Eufemia, ms. a. 1753, Brescia Arch. comunale (cf. Odorici Storie Bresciane VIII 105). — (Angelo Quaglia) Arnaldo da Brescia (Brescia 1882).

Conditum est a. cr. 1030 a Landulfo episcopo Brixiano in vico s. Euphemiae secundo ab urbe Brixia lapide ad radices montis q. d. Dignus, ubi monachi Benedictini, qui ab ipso fundatore in eo instituti fuere, usque ad a. 1438 remanserunt, quo, aedibus coenobii veteris destructis, in urbem ad oratorium ss. Simonis et Iudae prope portam Turris longae se transtulerunt. Euphemianum monasterium, a. 1457 a Calixto III congregationi s. Iustinae de Padua addictum (Margarini Bull. Cas. II 350 n. 337), a. 1797 suppressum est.

Tabularium monasterii s. Euphemiae, congregatione exstincta, in hospitium maius Brixiae translatum est, ubi etiamnunc adservatur, praeter chartas et scripturas, quae ex eiusdem hospitii archivo in tabulario civitatis depositae

sunt (cf. Gött. Nachr. 1897 p. 268 et A. Valentini L'archivio dei Benedettini di S. Eufemia, ms. s. XIX, in Miscellanea, Brescia Bibl. Quirin. E I 11).

A = Orig. Brescia Arch. dell'Ospedale civico.
B = Cop. ib.
C = Liber privilegiorum mon. s. Euphemiae, s. XVI, Brescia Arch. comunale (Arm. II filza I).
D = Copiae s. XVII sq. in Arm. III lib. 49, ib.

1 *Laterano 1123 feb. 10*

Calixtus II Petro abbati etc.: confirmat monasterio b. Euphemiae, quod a piae mem. Landulpho Brixien. ep. ab ipsa sua fundatione constructum est, possessiones, praedia et bona omnia propriis nominibus adnotata; concedit ius eligendi abbatem a Brixiensi ep. consecrandum; sancit idem coenobium in ea libertate manere, in qua praedictus episcopus, eiusdem loci fundator, ipsum posuisse cognoscitur. — Divinis praeceptis. Scr. p. m. Gervasii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 4 id. feb., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

B s. XII. [C f. 1 (3 id. feb.). *D f. 24]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 136 n. 147 ex B = Migne CLXIII 1262 n. 200, = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 101 n. 339. — Regg. Lubin p. 262. Gradenigo p. 154. Odorici Storie Bresciane V 89 n. 32. Quaglia Arnaldo da Brescia p. 31. J. 5110. JL. 7012.*

2 *Piacenza 1132 iun. 13*

Innocentius II Petro abbati etc.: ad exemplum Calixti *(n. 1)* communit mon. s. Euphemiae S. R. E. tuitione ac patrocinio, et confirmat possessiones propriis nominibus expressas; concedit ius eligendi abbatem a Brixiensi ep. consecrandum; sancit idem coenobium in ea libertate manere, in qua Landulfus ep., eiusdem loci fundator, ipsum posuisse cognoscitur. — Officii nostri. Ego Innocentius etc. Subscr. 5 card. Dat. Placentiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., id. iun., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. autem d. Innocentii pp. II a. 3.

A. [C f. 2'. D f. 24]. — Edd. Quaglia Arnaldo da Brescia p. 31 Exc. ad a. 1133 ian. 16. Gött. Nachr. 1897 p. 272 n. 2 ex A. — Reg. JL. 7605 ad a. 1133 ian. 16.

**3* *(1181—85)*

Lucius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Verona 1186 aug. 11*

Urbanus III Lanfranco abbati etc.: ad exemplar Calixti *(n. 1)* et Lucii *(n. 3)* suscipit mon. s. Euphemiae sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis; prohibet, ne ullus infra fines parochiarum cappellam vel oratorium de novo aedificare praesumat; confirmat decimas a b. m. Raimundo qd. Brixien. ep. concessas; concedit ius eligendi abbatem a Brixiensi ep. consecrandum; sancit idem monasterium in ea libertate manere, in qua Landulfus ep., ipsius monasterii fundator, ipsum noscitur construxisse. — Quotiens a nobis. Ego

Urbanus etc. Subscr. 17 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 id. aug., ind. 4. inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A. [C f. 4. D f. 33]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Regg. Quaglia Arnaldo da Brescia p. 33. JL. 15661.

Monasterium s. Petri in Monte Ursino.

Hoc monasterium s. Petri in cacumine montis q. app. Ursinus, qui Serlis *(Serle)* imminet vico, a Desiderio rege Langobardorum conditum esse Malvetius in Annalibus Brixien. Dist. IV c. 89 (ap. Muratori Scr. XIV 848) refert. Sed rectius Luchi (Mon. mon. Leonen. p. XIII sq.) suspicatur, monasterium a quodem episcopo Brixiensi exstructum esse. Rexerunt monachi Benedictini, qui ab Heinrico III imp. a. 1053 mai. 18 (Stumpf Reg. 2437) privilegium impetrarunt, quod Innocentius II a. 1132 confirmavit (n. 2). Exeunte saec. XV monasterium s. Petri, iam pridem lapsum, canonicis regularibus Brixiae in ecclesia s. Petri in Oliveto degentibus commissum est, bonis monasterii a monialibus ss. Angelorum Brixiae emptis. De loco cf. Lubin p. 240.

Chartae monasterii s. Petri in archivo canonicorum ecclesiae s. Petri in Oliveto olim adservabantur. Privilegia vero et instrumenta donationum moniales ss. Angelorum a. 1672 exemplari fecerunt (cf. Luchi Mon. mon. Leonen. p. XIV; Gradenigo Brixia sacra p. 174). Heinrici III diploma, quod vulgarunt Doneda, Gradonicus, Boehmerus, in codice privilegiorum s. Petri in Oliveto Brixiae a. 1563 (Pavia Bibl. dell'Università, Ms. Aldini 554) et in codice diplomatico Brixiano a Lud. Luchi collecto (Venezia Bibl. Marc. cl. V c. 17) legitur; Innocentii II vero privilegium, quod in Bernardini Fayni collectaneis ex catalogo Florentinii recensetur, periisse dolemus.

C = Fondazione di vari monasteri di Brescia in Miscell., s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 11.

D = Bernardino Faino Vescovi di Brescia, s. XVII, ib. E I 8; cf. supra p. 307.

**1* *Brescia 1130 iul. 18*

Praesente Anselmo card. S. R. E. etc., coram Villano Brixien. ep. commutatio fit inter Iohannem abbatem s. Petri Montis et Martinum archipresbyterum plebis s. Stephaniae de Nuvolento.

chartam ed. Odorici Storie Bresciane V 93 n. 39 (ex Luchi Cod. dipl. Brix. p. 47). — Reg. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. XVII. JL. —.

2 *Brescia 1132 aug. 30*

Innocentius II Iohanni abbati s. Petri in Monte etc.: confirmat universa, quae a b. m. Adalrico Brixien. ep. monasterio b. Petri collata sunt et ab ill. me. Heinrico imp. per praecepti sui paginam firmata, salva Brixiensis ep. reverentia. — Ad hoc in. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 kal. sept., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

C Exc. D Reg. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex CD. — Regg. Doneda in Calogerà Raccolta XLVII p. XI ex Florentinio. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. XVI ex eodem. Gradenigo p. 174. JL. —.

Monasterium s. Mariae in Conchis.

(Carlo Doneda) Notizie di S. Costanzo eremita Bresciano e memorie istoriche del monastero di Santa Catterina di Brescia (In Brescia 1756). — Hier. Tiraboschi Vetera Humiliatorum monumenta I (Mediolani 1766) 246 sq.

Ineunte saec. XII Constantius, ex milite ad vitam heremiticam conversus, in deserto monte q. d. Conca sive Conchae, decimo circiter a Brixia lapide vallem Trumpinam *(Val Trompia)* versus, supra oppidum q. d. *Nave* ecclesiam b. Mariae sacram cum virginum coenobio exstruxit eamque b. Petro et Romanae ecclesiae obtulit, a. cr. 1116 ab Arimanno episcopo Brixiano consecratam. Quod monasterium, quamquam ab Oddone cardinale et apostolicae sedis legato a. 1158 (n. 2), ab Innocentio III a. 1200 ian. 27, a Gerardo Albanensi electo et apostolicae sedis legato a. 1211 aug. privilegiis munitum erat, tamen mox labi coepit, ita ut a. 1236, monialibus expulsis, praeposito s. Lucae Brixiae ord. Humiliatorum commissum esset; quod confirmavit Innocentius IV a. 1250 iun. 22. At vero ecclesia s. Lucae a. 1443, Eugenio IV iubente, monialibus s. Catherinae Brixiae ord. s. Dominici, postea ord. s. Augustini (cf. Pennotti [1] p. 311; [2, 3] p. 318) addicta est, unde contigit, ut chartae ad monasterium s. Mariae in Conchis spectantes in archivo monialium s. Catherinae conservarentur, ubi eas exscripsit Carolus Doneda (p. 49 not. 46).

Porro quid dicam de Cencio camerario, qui in Libro censuum S. R. E. huius ecclesiae s. Mariae in Conchis mentionem facere prorsus praetermisit, et de Lubinio, qui p. 108 abbatiam tit. s. Mariae de Concha dioecesi Theanensi adscripsit?

Locus hodie vulgo *Convento delle Conche* appellatur.

Inter chartas monialium s. Catherinae Brixiae Carolus Doneda transsumptum ante a. 1300 confectum invenit, in quo praeter Romanorum pontificum rescripta, quae supra laudavimus, privilegium Oddonis cardinalis et legati legebatur, prout sequitur. Nos vero frustra quaesivimus.

**1* *(1151 in.)*

Guido de Summa Hostien. ep. et apost. sedis legatus delegat Paulum archidiaconum et Iohannem archipresbyterum s. Mariae Brixien. et maioris ecclesiae, ut testes de causa monasterii s. Mariae de Conchis audiant et suscipiant.

*Laud. in charta a. 1157 iun. (ap. Doneda p. 41 not. 39) et in rescripto Oddonis card. (n. 2). — **Reg. JL.** —.*

2 *(1158)*

Oddo (s. Nicolai in carcere Tulliano) diac. card. et apost. sedis legatus: constituit ecclesiam s. Mariae de Conchis et moniales sub b. Petri defensione et ecclesiam illam de proprietate Romanae ecclesiae esse cognoscens, statuit censum 6 den. Mediolanen. veteris monetae ab eis d. papae singulis annis persolvendum; concedit A. liberam administrationem illius domus interius et exterius et sororibus ius libere eligendi eiusdem loci praelatam.

*Ed. Doneda p. 43 not. 40. — **Reg. JL.** —.*

Confirmatum est ab Innocentio III a. 1200 ian. 27 (ed. Doneda p. 45 not. 45). — Tempus colligitur ex alia Oddonis card. sententia a. 1158 pro presbytero ecclesiae s. Firmi et abbatissa monasterii s. Margaritae in agro Bergomensi promulgata (v. inferius sub „Bergamo"), in qua eadem fere verba eaedemque formulae leguntur.

Rodengo

Monasterium s. Nicolai.

Lancellotti Hist. Olivet. p. 217 sq. — Lubin p. 326. — Fr. Gambara Ragionamenti di cose patrie I 157 sq. — A. Quaglia Memorie intorno al monastero di Rodengo, ms. s. XIX, penes L. F. Fè D'Ostiani. — L. F. Fè D'Ostiani Il comune e l'abazia di Rodengo (Brescia 1886).

Monasterium s. Nicolai de Rodengo, olim Cluniacensium, saec. XIV ex. commendatariis, a. 1446 Eugenio IV iubente monachis Olivetanis concessum est.

Chartae monasterii s. Nicolai de Rodengo inde ab a. 1090 oct. 3 (ed. Odorici Storie Bresciane V 77 n. 14) hodie Brixiae et in archivo civitatis et in archivo hospitii maioris adservantur (cf. Gött. Nachr. 1897 p. 268), ubi privilegium Urbani III frustra requisivimus.

**1* *1187*

Urbanus III confirmat possessiones.

Regg. Lancellotti p. 217. Lubin p. 327. Gambara I 158. Fè D'Ostiani p. 35. JL. —.

Azzano-Mela

Ecclesia s. Petri.

Alexandri III privilegium (n. 3) legitur in Libris commemorialibus reipublicae Venetiarum.

C = Librorum commemorialium vol. XV. XVI, s. XV sq., Venezia Arch. di stato; cf. R. Predelli I libri commemoriali della Republica di Venezia. Regesti V in: Monumenti storici publ. dalla R. Deputazione Veneta di storia patria Ser. I t. X (Venezia 1901) et Gött. Nachr. 1896 p. 279.

**1* *(1153—56)*

Mediantibus Guidone Cremen. diac. card. s. Mariae in Porticu et Oddone diac. card. s. Nicolai in carcere Tulliano, transactio inter clericos de Azano et Petrum Cluniacen. abbatem et priorem Provalii *(Provaglio)* super ecclesia de Pluvidiciis *(Pievedizio)* celebratur, ut eiusdem ecclesiae dispositio in temporalibus et spiritualibus ad archipresbyterum eccl. s. Petri de Azano pertineat.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

**2* *(1161)*

Alexander III ad petitionem Oddonis s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card., apost. sedis legati, attendens devotionem et sincerae puritatis constantiam eiusdem cardinalis et R(aimundi) ep. Brixien. circa S. R. E., considerans etiam, qualiter Hugo Cluniacen. abbas in partem schismatis declinavit et in

Romanam eccl. et se ipsum calcaneum erexit, absolvit cappellam s. Mariae de Pluvidiciis *(Pievedizio)* a censu 5 solidorum, quos priori de Privalio *(Provaglio)* pro monasterio Cluniacen. annis singulis persolvere tenebatur, statuens, ut cappella s. Mariae archipresbytero de Azano et Brixiano ep. sit subiecta.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *Venezia Rialto 1177 aug. 2*

Alexander III Ruffo archipresbytero etc.: suscipit eccl. s. Petri de Azano sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis; interdicit, ne aliquis decimas parochianorum de laica manu recipiat, et concedit facultatem recuperandi cum consensu ep. (Brixien.) decimas, et sepulturam liberam et ius eligendi archipresbyterum. — Piae postulatio. Ego Alexander etc. Subscr. 14 card. Dat. Venetiis in Rivo alto p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 4 non. aug., ind. 10, inc. d. a. 1177, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 18.

C XV f. 127'. XVI f. 197'. — Ed. Predelli in N. Arch. Veneto XII (1896) 161 sq. ex C. — Reg. Predelli in Mon. stor. Ser. I t. X 117 n. 2 et p. 190 ex C. JL. —.

Castenedolo

Ecclesia s. Iacobi de Castaneto.

Ecclesiam hanc monachi s. Euphemiae temporibus Paschalis II et Villani episcopi Brixiensis, qui eam consecravit, exstruxerunt. Conf. Annal. Brixien. (Mon Germ. Scr. XVIII 812): „Anno 1102 primus lapis s. Iacobi de Castenedo positus" et Malvetii Annal. Dist. VII c. 18 (ed. Muratori Scr. XIV 874): „Anno 1102 incoeptum fuit aedificium s. Iacobi in Castenidulo". Pertinuit ad monasterium Euphemianum.

Chartae ecclesiam s. Iacobi respicientes inter monumenta monasterii s. Euphemiae in archivo hospitii maioris Brixiae inveniuntur (cf. supra p. 336).

A = Orig. Brescia Arch. dell' Ospedale civico.
B = Cop. ib.
D = Copiae s. XVII sq. in Arm. III lib. 49, Brescia Arch. comunale.
E = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixien., s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 1; cf. supra p. 307.

1 *(1102)*

Paschalis II ecclesiae s. Iacobi in loco Castaneto fundamenti primo lapidi crucis signum propriis manibus imprimens, eam fieri iubet ad honorem Dei atque defensionem transeuntium terroremque latronum et praedatorum, et concedit eis, qui eidem ecclesiae servire curaverint atque beneficio eam honorare, peccatorum suorum omnium veniam. — Ego Paschalis.

Breve recordationis: B s. XV. D f. 23. E f. 222 ex inscriptione a. 1592 in ipsa ecclesia posita. — Ed. Odorici Storie Bresciane V 95 n. 42 (cf. IV 222) ex B. — Reg. JL. —.

2 *(1132 iul. aug.)*

Anselmus presb. card., ab Innocentio II, cum in civitate Brixien. moraretur, rogatu Petri abbatis mon. s. Euphemiae ad ecclesiam s. Iacobi missus,

lectis litteris Paschalis *(n. 1)* et Villani ep. Brixien., confirmat indulgentiam a proxima festivitate s. Iacobi usque ad octavam diem eiusdem consecrationis, statuens, ut euntes ad praedictam ecclesiam et redeuntes infra praescriptos dies secure eant et redeant. — Ego Anselmus presb. card. ss.

B s. XV. — Ed. Odorici Storie Bresciane V 95 n. 42. — Reg. JL. —.

3 *Veroli (1170) aug. 22*

Alexander III universis Dei fidelibus per Brixien. episcopatum constitutis: in remissionem peccatorum iniungit, quatenus ad ecclesiam s. Iacobi in loco q. d. Castanetum, ubi de mandato Paschalis *(n. 1)* ecclesia et hospitalis domus ad receptionem et defensionem fuit pauperum constructa et per b. m. Villanum qd. Brixien. ep. consecrata, more solito concurrant et ipsi manum auxilii porrigant; prohibet, ne quis eos, qui praescriptam ecclesiam devotionis intuitu visitaverint, in eundo vel redeundo in personis vel rebus suis offendere vel molestare praesumat. — Qui ad supernam. Dat. Verul. 11 kal. sept.

A. [D f. 25]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. Gött. Nachr. 1897 p. 281 n. 7. JL. —.

Leno

Monasterium s. Salvatoris et s. Benedicti Leonense.

Fra Cornelio Historia dell'abbazia di Leno, ms. s. XVI ex., Brescia Bibl. Quiriniana C I 10. E VII 5. G IV 2. — Lubin p. 187. — Gradenigo Brixia sacra p. 78 sq. — (Io. Lud. Luchi) Monumenta monasterii Leonensis brevi commentario illustrata (Romae 1759). — Fr. A. Zaccaria Dell' antichissima badia di Lodi libri 3 (Venezia 1767). — K. Voigt Die königlichen Eigenklöster im Langobardenreiche (Gotha 1909) p. 14.

Celeberrimum monasterium s. Salvatoris et s. Benedicti ad Leones in agro Brixiano Desiderius rex Langobardorum exstruxit ibique Hermoaldum ex Casinensi monasterio primum abbatem instituit. Ditissimum olim fuit multisque Romanorum pontificum privilegiis honestatum et apostolicae sedi immediate subiectum. Imperatores quoque et reges monasterio Leonensi privilegia concesserunt, Desiderius rex, Carolus M., Ludovicus I, Lotharius I (quae tamen perierunt), Ludovicus II a. 861 (Mühlbacher Reg. [1] n. 1187; [2] n. 1221), Berengarius I (dep.), Hugo et Lotharius (dep.), Berengarius II et Adalbertus a. 958 (Böhmer Reg. Kar. 1437), Otto I a. 962 (Mon. Germ. Dipl. I 334 n. 240), Otto II a. 981 (l. c. II 273 n. 243), Otto III a. 1001 (l. c. II 838 n. 405), Heinricus II a. 1014 et a. 1019 (l. c. III 372 n. 300 et 511 n. 399), Conradus II a. 1026. 1027. 1036 (l. c. IV 66 n. 57; 142 n. 100; 308 n. 227), Heinricus III a. 1043 (Stumpf Reg. 2251), Fridericus I a. 1177 (St. 4212), Heinricus VI a. 1194 (St. 4865). Septingentis annis et amplius abbates regulares ex ordine s. Benedicti rexerunt Leonense monasterium, quod a. cr. 1479 commendatariis cessit. De loco cf. Darmstädter Das Reichsgut in der Lombardei und Piemont p. 125 sq.

Archivum monasterii Leonensis, quod a. 1135 totum incendio destructum atque saepius devastatum est, in tantis totque calamitatibus gravissima damna

sustinuit. Quid mirum? Perpauca tantum monumenta supersunt tum Brixiae in bibliotheca Quiriniana et in archivo gentis Gambarae, quod nunc est in tabulario civitatis, tum Mediolani in R. archivo (Fondo di religione). Quinque adhuc privilegia pontificum Romanorum, Gregorii VII (n. 4), Calixti II (n. 7), Innocentii II (n. 9), Eugenii III (n. 10), Alexandri III (n. 16), Iohannes Ludovicus Luchi, monasterii Leonensis chronographus, suo tempore in chartophylacio abbatiae invenit, quae frustra quaesivimus. Imperatorum quoque diplomata dispersa sunt — Heinrici II diploma a. 1019 est Venetiis in bibliotheca Marciana, Conradi II diploma a. 1036 Brixiae in bibliotheca Quiriniana, Heinrici VI diploma a. 1194 Mediolani in R. archivo — neque scimus, ubi exsistant hodie Libri privilegiorum, quibus P. Cornelius, Luchius, Zacharias usi sunt (Libro de' privilegi sig. A et Liber sig. VV). Contigit autem, ut nuper Romae in archivo canonicorum s. Iohannis Lateranensis alterum librum privilegiorum Leonensis monasterii saec. XVI confectum detexerimus (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 538). Florentiae quoque v. cl. Morpurgo, bibliothecae magnae praefectus, alterum exemplar libri privilegiorum Leonensis monasterii, a. 1540 iussu Hieronymi de Martinengo abbatis compositum, penes quendam scrutarium invenit (cf. Gött. Nachr. 1908 p. 223 et Ambr. M. Amelli in Brixia sacra III 1912 p. 248 sq.).

B = Cop. Brescia Arch. comunale (Arch. Gambara).
C = Liber privilegiorum monasterii Leonensis, ch. s. XVI, Firenze Bibl. nazionale (Acquisti recenti n. 14).
D = Liber privilegiorum monasterii Leonensis, ch. s. XVI, Roma Arch. capitolare di S. Giovanni in Laterano (Misc. FF I).

1 *999 april. 19*

Silvester II Liuzoni abbati etc.: concedit monasterio Salvatoris et s. Benedicti in Leones privilegium de cella in curte q. v. Pancianum constructa et consecrata in honorem s. Benedicti et ss. Philippi et Iacobi; prohibet, ne quorumlibet sacerdotum et hominum in praefata cella quamlibet iurisdictionem vel potestatem sive auctoritatem aut ordinationem praeter abbatem Leonen. habeat; confirmat eidem curti seu cellae districtum servorum et liberorum et decimas et primitias circumquaque laborantium ad plebem s. Mariae vel ad ipsam cellam pertinentia, sicut per praeceptum Desiderii regis et suorum successorum regum et imperatorum ibidem concessum et corroboratum habetur a S. R. E. pontificibus; concedit monachorum et canonicorum tam liberorum quam famulorum, altarium quoque vel ecclesiarum consecrationem et chrisma seu quicquid ad sacrum ministerium pertinet, a quibuscumque praesulibus fuerint postulata, gratis et absque reprehensione tribuenda; praecipit, ne ullus mortalis homo ullum districtum in aliquibus locis ipsius curtis sive cellae habere vel iudicare seu aliquod placitum absque licentia abbatis tenere praesumat vel res ipsius loci ecclesiasticas aut saeculares quovis modo alienare vel ibi molestiam inferre aut fodrum vel paratas seu aliquas publicas functiones exigere vel requirere audeat. — Quoniam semper sunt. Scr. p. m. Antonii reg. not. et scrin. S. R. E., ind. 12. Dat. 13 kal. mai. p. m. Iohannis

ep. s. Albanen. eccl. et bibl. S. R. E., in mense et ind. 13, a. pont. d. Silvestri iunioris pp. 1.

B. C f. 7' et f. 28'. — Edd. Zaccaria p. 80 n. 8 ex libro VV = Olleris Oeuvres de Gerbert p. 156 n. 2, = Cod. dipl. Langob. c. 1691 n. 962. — Regg. Luchi p. 45. Odorici Storie Bresciane IV 105 n. 54. J. 2987. JL. 3901.

Meminerint lectores, falsarium quendam hoc Silvestri II privilegium ad spurium privilegium Alexandri II pro monialibus s. Iuliae de Brixia conficiendum adhibuisse (v. Mon. s. Salvatoris et s. Iuliae n. †5).

2 *1019 iun. 13 (9)*

Benedictus VIII Oddoni abbati etc.: constituit, ne umquam locus ipse aut res ad ipsum pertinentes praeter Deo et regi alicui submittatur personae, ullusque mortalium praeter regiae potestatis culmen in monasterio aut in curtibus vel in castellis sive in plebibus aut in cellis etc. aliquam ordinationem sive potestatem aut iurisdictionem tenere vel conversationem monachorum impedire praesumat etc., sed in sua libertate permaneat, regali amodo vel imperiali submissum ditioni vel defensioni; confirmat possessiones nominatim illustratas; concedit chrisma etc., a quibuscumque praesulibus fuerint postulata, gratis et sine reprehensione tribuenda; consecrationem vero abbatis sibi suisque successoribus omni tempore reservat. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Stephani not. reg. et scrin. S. R. E., in m. iunio et ind. ss. Dat. id. iun. p. m. Benedicti ep. Portuen. et bibl. s. apost. sedis, temporibus d. n. Benedicti ss. pont. et universalis pp. in sacratissima sede b. Petri apost. a. 7, ind. 2, in mense ss. iunio, die 9.

C f. 5 et f. 30. D f. 8. — Ed. Zaccaria p. 90 n. 12 ex libro VV. — Regg. Rossi Elogi p. 21. Luchi p. 47. Odorici Storie Bresciane V 30 n. 26. J. 3072. JL. 4026.

3 *Laterano 1060 april.*

Coram Nicolao II in camera s. Lateranen. palatii Guenzelaus Leonen. abbas conqueritur contra Guidonem Lunen. ep. de decimatione curtis de Montelongo. Humbertus Silvae Candidae, Bonifatius Albanen., Petrus Ostien., Iohannes Portuen., Anselmus Lucen., Wibertus imp. cancellarius, Desiderius abbas Cassinen., Adraldus Bremen. abbas *(cf. supra p. 233)* iudicant, ut illam decimationem Leonen. abbatia teneat in perpetuum. — A. d. inc. 1060, d. pp. Nicolai II a. 2, m. april., ind. 13, actum Romae. Scr. p. m. Octaviani not. et s. pal. scrin. Ego Nicolaus etc. Subscr. Ildeprandus S. R. E. archidiac., Petrus (Damiani), Humbertus ep. Silvae Candidae, Desiderius card. S. R. E. atque abbas Montis Cassini, Adraldus Bremen. abbas.

C f. 32. — Edd. Zaccaria p. 104 n. 18 ex libro VV = Cipolla Mon. Novalicien. I 208 n. 79 Exc. — Regg. Luchi p. 50. Odorici Storie Bresciane V 67 n. 70. Hübner Gerichtsurkunden n. 1405. J. p. 387. JL. I p. 562.

4 *Laterano 1078 mart. 10*

Gregorius VII Artvicho abbati etc.: statuit, ne ulli ecclesiasticae saecularive personae liceat districtum in locis quibusquam ipsius monasterii seu placitum absque abbatis licentia facere seu fodrum vel mansionaticum seu ripaticum aut paratas seu aliquas publicas functiones exigere; concedit, ut abbas, ubicumque per eadem loca voluerit, mercatum constituat vel aedificet districtum-

que servorum seu liberorum teneat, nec episcoporum quemquam in monasterio ditionem aliquam habere permittit, et missas publicas praeter abbatis voluntatem illic agere prohibet; confirmat possessiones nominatim illustratas et decimas; concedit, ut chrisma etc. a quo maluerint fratres catholico accipiant antistite, et ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum, qui potestatem habeat castella et ecclesias faciendi, ubicumque voluerit in terris ad monasterium pertinentibus; confirmat piscarias ad ipsum monasterium pertinentes. — Supernae miserationis. Dat. Lat. p. m. Petri canc. atque card., a. d. inc. 1078, pont. v. d. Gregorii pp. VII 5, 6 id. mar., ind. 1.

C f. 33. D f. 10'. — Ed. Zaccaria p. 106 n. 19 ex libris A et VV. — Regg. Luchi p. 31. 50. Odorici Storie Bresciane V 70 n. 3. J. 3806. JL. 5069.

Luchi suo tempore in archivo monasterii hoc privilegium vidit, quod „speciem autographi praefert, sed aliqua in parte obliteratum est".

5 *Como 1095 mai. ex.*

Urbanus II Artvicho abbati etc.: Leonense s. Salvatoris monasterium, sicut a praedecessoribus suis in tutela et protectione apost. sedis susceptum est, ipse quoque suscipit; repetit Gregorii VII privilegium *(n. 4)*. — Piae postulatio voluntatis. Dat. Cumis p. m. Iohannis S. R. E. subdiac. [*l.* diac. card.], 12 kal. iun., ind. 3, inc. d. a. 1092 [*l.* 1095], pont. autem d. Urbani II pp. 8.

C f. 35'. D f. 5'. — Ed. Zaccaria p. 109 n. 20 ex libro VV. — Regg. Luchi p. 50. Odorici Storie Bresciane V 77 n. 13. J. 4164 et JL. 5566 ad mai. 21.

„12 kal. iun." emendandum esse puto, quum Urbanus II exeunte demum maio Novocomi fuisset.

*6 *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium.

Laud. in n. 9. 10. 16. 17. — Reg. JL. —.

7 *Laterano 1123 mart. 16*

Calixtus II Tedaldo abbati etc.: repetit Urbani II privilegium *(n. 5)*. — Piae postulatio voluntatis. Ego Calixtus etc. Dat. Lat. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 17 kal. april., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 5.

C f. 37 ex apogr. a. 1230. D f. 2. — Edd. Zaccaria p. 111 n. 21 ex libro VV = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 124 n. 354. — Regg. Luchi p. 31 ex apogr. a. 1230 (cf. p. 51). Odorici Storie Bresciane V 89 n. 31. Migne CLXIII 207 n. 1271. J. 5117. JL. 7024.

8 *1125*

Honorius II Tedaldo abbati etc.: repetit Calixti II privilegium *(n. 7)*. — Piae postulatio voluntatis. Ego Honorius etc. Dat. [. . . . p. m. Aimerici S.] R. E. [diac. card. et] canc., 4 [. . . . . ., ind. . .], inc. d. [a . . . . ., pont. v. d.] Honorii II pp. a. 1.

C f. 46' ex apogr. a. 1230. D f. 14 Exc. — Edd. Gött. Nachr. 1908 p. 229 n. 4 ex C. Amelli in Brixia sacra III 244 ex C. — Reg. Gött. Nachr. 1903 p. 555 n. 3 ex D. JL. —.

9 *Brescia 1132 iul. 26*

Innocentius II Tedaldo abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 6)* et Calixti *(n. 7)* suscipit Leonense mon. sub apost. protectione, et confirmat iura et possessiones etc. *(ut n. 7)*. — Religiosis desideriis. Ego Innocentius etc.

Subscr. 4 card. Dat. Brixiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 7 kal. aug., ind. 10, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. a. 3.

C f. 39' ex apogr. a. 1230. D f. 3'. — Edd. Luchi p. 104 ex apogr. a. 1230. Zaccaria p. 114 n. 22 ex libro A. — Regg. Luchi p. 31 (cf. p. 51). Odorici Storie Bresciane V 94 n. 41. Migne CLXXIX 152 n. 113. J. 5429. JL. 7588.

10 *Viterbo 1146 oct. 25*

Eugenius III Honesto abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 6)*, Calixti *(n. 7)* et Innocentii *(n. 9)* suscipit Leonense mon. sub apost. protectione, et confirmat iura et possessiones etc. *(ut n. 9)*. — Desiderium quod. Ego Eugenius etc. Subscr. 6 card. Dat. Viterbi p. m. Baronis S. R. E. subdiac., 8 kal. nov., ind. 10, inc. d. a. 1146, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 2.

C f. 42 ex apogr. a. 1276. D f. 17. — Ed. Zaccaria p. 117 n. 23 ex libro A. — Regg. Luchi p. 11 not. 5 et p. 31 (cf. p. 52). Odorici Storie Bresciane V 101 n. 58. J. 6260. JL. 8950.

**11* *(Leno 1148 sept. 9)*

Eugenius III consecrat ad postulationem Honesti abbatis ecclesiam s. Benedicti Leonen. monasterii.

Laud. in libello q. app. Acta causae inter Iohannem ep. Brixien. et Gonterium abbatem Leonen. (edd. Luchi p. 119. 139 et Zaccaria p. 142. 160) et in notis s. Petri in Oliveto (edd. Doneda p. 97; Luchi p. 8 sq.; Zaccaria p. 30). — Regg. J. p. 635. JL. II p. 59.

12 *Laterano 1156 dec. 5*

Hadrianus IV Honesto abbati et universis fratribus Leonen. eccl.: confirmat decimas novalium totius abbatiae; concedit abbati eiusque successoribus mitram, chyrothecas, caligas et sandalia, ut his omnibus intra ecclesiam in missarum celebrationibus, mitra vero tantum in conciliis Romanorum pontificum uti debeant. — Quanto specialius. Ego Adrianus etc. Subscr. 11 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., non. dec., ind. 5, inc. d. a. 1156, pont. d. Adriani pp. IIII a. 3.

C f. 44'. D f. 7. — Ed. Zaccaria p. 120 n. 24 ex libro VV. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 109 n. 83. J. 6954. JL. 10216.

**13* *(1154—58)*

[Hadrianus IV] definit controversiam inter Raimundum ep. Brixien. et Honestum abbatem Leonen. de spiritualibus ecclesiae de Gambara.

Laud. in libello q. app. Acta causae inter Iohannem ep. Brixien. et Gonterium abbatem Leonen. (edd. Luchi p. 111. 133. 136. 150. 158 et Zaccaria p. 136. 151. 154. 157. 169. 175). — Reg. JL. —.

De tempore cf. Luchi p. 52. — In eodem libello legimus insuper, Obizonem de Gambara professum esse, se mandato Eugenii III clericum fuisse factum a Cumano ep. sub titulo s. Benedicti (Luchi p. 114. 126. 139 et Zaccaria p. 139. 149. 160).

**14* *(1154—59)*

Hadrianus IV concedit privilegium confirmationis.

Laud. in n. 16. 17. — Reg. JL. —.

*15 *(1162?)*

Arnaldus card. (ex parte Octaviani antipapae) collocat Lanfrancum de Gambara in sede abbatis.

Laud. ut n. 13 (Luchi p. 145. 160 et Zaccaria p. 165. 177). — Reg. JL. —.

16 *Anagni 1176 sept. 2*

Alexander III Danieli abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 6)*, Calixti *(n. 7)*, Innocentii *(n. 9)*, Eugenii *(n. 10)* et Adriani *(n. 14)* suscipit Leonense mon. sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; concedit, ut chrisma etc. a quo maluerint fratres catholico suscipiant antistite; concedit ad exemplar Adriani *(n. 12)* mitram, chyrothecas, caligas et sandalia; indulget insuper usum anuli; confirmat ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum et piscinas ad ipsum mon. pertinentes. — Desiderium quod. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Anagn. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 4 non. sept., ind. 9, inc. d. a. 1176, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 17.

D f. 12 (ex autographo mutilo). Insert. bullae Eugenii IV a. 1434 iul. 8: Roma Arch. Vat. Reg. Lat. lib. I de regularibus a. IV f. 154 dep. (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 505) = Arm. XXXI t. 54 f. 367' = Arm. XXXI t. 48 f. 136. C f. 48'. — Edd. Fr. Cornelio f. 49 ex bulla Eugenii IV. Luchi p. 107 ex bulla Eugenii IV = Zaccaria p. 238 n. 59. Gött. Nachr. 1903 p. 573 n. 16 ex D. — Regg. Luchi p. 31. 33. J. 8442. JL. 12732.

In libello q. app. Acta causae inter Iohannem ep. Brixien. et Gonterium abbatem Leonen. (Luchi p. 147. 149 et Zaccaria p. 167. 168) legimus insuper, Iacobum medicum de Paono tempore abbatis Danielis accessisse ad Alexandrum III apud Ferrariam et recepisse chrisma et oleum ab eius cancellario (*i. e.* Alberto presb. card.).

17 *Verona 1185 dec. 13*

Urbanus III Gonterio abbati etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 6)*, Calixti *(n. 7)*, Innocentii *(n. 9)*, Eugenii *(n. 10)*, Adriani *(n. 14)* et Alexandri *(n. 16)* suscipit Leonense mon. sub apost. protectione, et confirmat possessiones et iura *(ut n. 16)*. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 12 card. Dat. Veronae p. m. Transmundi S. R. E. not., id. dec., ind. 4, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

D f. 14. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 577 n. 20 ex D. — Reg. JL. —.

*18 *(1185—86)*

Urbanus III committit Rainerio Bononien. archipresbytero et mag. Martino Mutinen. praeposito et Alberto priori s. Caesarii causam cognoscendam, quae inter Gonterium Leonen. abbatem et Rainerium abbatem s. Stephani Bononien. super ecclesia s. Blasii de Vogulo vertitur.

v. Bologna, Mon. s. Stephani n. 7 (IP V 266).

Montichiari
Ecclesia s. Pancratii de Monteclaro.

Chartae. quae ad ecclesiam parochialem Montisclari spectant, nunc Brixiae in bibliotheca Quiriniana custodiuntur, praeter Alexandri III privilegium amplissimum (n. 2), quod in R. archivo adservatur. Chartas transscripserunt Balthassar Zamboni in libris mss. Collectanea storiche di Montechiari et Miscellanea di documenti Bresciani, s. XVIII, quos olim Clemens Di Rosa Brixiensis possedit, et Fridericus Odorici.

A = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana (F VI 3).
A[1] = Orig. Brescia Arch. di stato.
B = Cop. Brescia Bibl. Quiriniana.
C = B. Zamboni Collectanea storiche di Montechiari, s. XVIII, ib. H III 4.
C[1] = B. Zamboni Miscellanea di documenti Bresciani, s. XVIII, ib., Ms. Di Rosa n. 68.
D = F. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale.

**1* *(1130—43)*
Innocentius II concedit plebi de Monteclaro privilegium de decimis novalium curtis Montisclari et de molendino q. d. Glera.
Laud. in n. 2. 4. 6 et in Raimundi ep. Brixien. privilegio a. 1172 nov. 26. — Reg. JL. —. Innocentii II privilegium igne combustum esse legimus in n. 2. 4. 6.

2 *Venezia Rialto 1177 aug. 2*
Alexander III plebano etc.: suscipit plebem de Monteclaro sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas de novalibus ab Hermanno, Villano, Mainfredo epp. concessas et a Raimundo qd. Brixien. ep. confirmatas, molendinum q. d. de Glera et quartam partem decimarum de terris illis, quae in plebatico Nove et infra curtem Montisclari consistunt. — Cogit nos. Ego Alexander etc. Subscr. 14 card. Dat. Venet. in Rivo alto p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 4 non. aug., ind. [10], inc. d. a. 1177, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 18.
A[1]. *[C p. 21]. — Edd. Bonelli in Brixia sacra III (1912) 4 ex A*[1]. *Gött. Nachr. 1912 ex A*[1]. *— Reg. JL. —.*

3 *Venezia Rialto (1177) aug. 3*
Alexander III plebano et clericis plebis de Monteclaro: confirmat libertatem, sicut a b. m. Raimundo qd. Brixien. ep. indulta est. — Intelleximus ex. Dat. Venet. in Rivo alto 3 non. aug.
B s. XIII. [C[1] *p. 1* (4 non. aug.) *= D f. 91*[b]*]. — Ed. Odorici Storie Bresciane VI 34 n. 142 ex C*[1] (4 non. aug.). *— Reg. JL. 12905 ad aug. 2.*

4 *Verona 1185 april. 4*
Lucius III Willelmo plebano etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 2)* suscipit plebem de Monteclaro sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas *(ut n. 2)*. — Effectum iusta postulantibus.

Ego Lucius etc. Subscr. 15 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 2 non. april., ind. 3, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Lucii pp. III a. 4.

A. [C p. 21 Reg. C[1] *p. 4* (3 non. april.) *= D f. 91*[d]*]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.*

5 *Verona (1187) april. 30*

Urbanus III plebano et clericis plebis de Monteclaro: ad instar Alexandri *(n. 3)* confirmat libertatem, sicut a b. m. Raimundo qd. Brixien. ep. indulta est. — Intelleximus ex. Dat. Veron. 2 kal. maii.

B s. XIII. [C[1] *p. 2 = D f. 91*[b]*]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex B. — Reg. Odorici Storie Bresciane VI 61 n. 171 ex C*[1]*. JL. —.*

6 *Verona 1187 mai. 2*

Urbanus III Willelmo plebano etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 2)* et Lucii *(n. 4)* suscipit plebem de Monteclaro sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas *(ut n. 4)*. — Monet nos. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 6 non. maii, ind. 5, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Urbani pp. a. 2.

A. [B s. XIII. C p. 21 Reg. C[1] *p. 6 = D f. 91*[b]*]. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex A. — Reg. JL. —.*

Ecclesia s. Georgii de Monte Mediano.

De origine ecclesiae s. Georgii nihil nobis compertum est. Certe antiquissima erat haec ecclesia, a canonicis regularibus recta, quam Eugenius IV coenobio canonicorum s. Salvatoris suburbano congregationis canonicorum Lateranensium addixit (cf. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 611; [2. 3] p. 630).

Celestini III privilegium (n. 4) una cum chartis collegii canonicorum Lateranensium in conventu s. Afrae et s. Salvatoris Brixiae olim adservatis hodie Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — S. Affra con S. Salvatore di Brescia) invenitur.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
C = B. Zamboni Miscellanea a. 1785, s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana H III 4.
D = F. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale.

**1* *(1130—43)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**2* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**3* *(1185—87)*

Urbanus III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Laterano 1194 nov. 10*

Celestinus III Morlano praeposito etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)*, Eugenii *(n. 2)* et Urbani *(n. 3)* suscipit ecclesiam s. Georgii sitam in terri-

torio Montisclari in loco q. d. Mons Medianus sub apost. protectione, confirmat ordinem canonicum secundum b. Augustini regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas; sancit etiam, ut fratres tam in ordinationibus quam in fratrum susceptione et in ceteris omnibus ab omni subiectione plebis Montisclari omnino liberi maneant, excepto quod 12 nummos Mediolanen. monetae eidem plebi annualiter persolvent; concedit ius recipiendi clericos vel laicos ad conversionem et facultatem tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi; sancit, ne quis in ecclesiam excommunicationis aut interdicti sententiam audeat promulgare; concedit ius eligendi praepositum. — Monet nos. Ego Celestinus etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Cencii s. Luciae in Orthea diac. card., d. pp. camerarii, 4 id. nov., ind. 13, inc. d. a. 1194, pont. v. d. Celestini pp. III a. 4.

A. [C p. 26 Exc. D f. 185 Exc.]. — Ed. Pennotti Hist. tripartita [1] p. 611; [2, 3] p. 630. — Regg. Gradenigo p. 130. 233. Odorici Storie Bresciane VI 87 n. 196. JL. 17157.

Monasterium s. Mariae de Minervio.

Monasterium s. Mariae apud Minervium sive Manerbium, oppidum decimo quarto ab urbe Brixia lapide ad austrum in plebanatu Montisclari situm, a Mainfredo episcopo Brixiano a. cr. 1140 exstructum est, qui ibi moniales ex ordine s. Benedicti posuit. Anno vero 1294 propter bellorum pericula moniales a Berardo episcopo ad urbanam ss. Felicis et Fortunati ecclesiam translatae sunt, ubi ad a. usque 1447 degerunt, quo novum monasterium sub titulo s. Mariae de Pace Brixiae aedificari coepit (cf. Gradenigo p. 209. 230. 290. 343). Ab initiis a monialibus Benedictinis, temporibus vero Alexandri III a sororibus Cisterciensibus rectum est hoc monasterium, quod etiam Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108) sic recensent:

„Monasterium Montisclari dimidium unciae auri".

Verum in nostris documentis huius census nequaquam fit mentio.

Archivi monialium pars altera Brixiae in bibliotheca Quiriniana, altera Mediolani in R. archivo (Fondo di religione) habetur.

A = Orig. Brescia Bibl. Quiriniana.
A[1] = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.
C = Bernardini Fayni Thesaurus episcoporum Brixiensium, s. XVII, Brescia Bibl. Quiriniana E I 1; cf. supra p. 307.

**1* *Laterano 1141 ian. 28*

Innocentius II Caraecausae eiusque sororibus etc.: confirmat omnia bona, rationes, consuetudines et cetera omnia, quae a Manfredo Brixien. ep. seu aliis fidelibus rationabiliter concessa sunt. — Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. card. diac. et canc., a. inc. 1140, pont. v. 11, 5 kal. feb., ind. 4.

Exc. Gradenigo p. 209 ex autographo in archivo monialium. — Regg. Cappelletti XI 600. J. 5786. JL. 8125.

2 *Laterano 1144 ian. 29*

Celestinus II Caraecausae abbatissae etc.: suscipit ecclesiam s. Mariae in territorio curtis Minervii sitam sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas et cetera omnia, quae a Manfredo Brixien. ep. seu aliis fidelibus rationabiliter concessa sunt. — Quoniam sine verae. Ego Celestinus etc. Subscr. Conradus Sabinen. ep. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 4 kal. feb., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini pp. II a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1897 p. 275 n. 4 ex A. — Regg. Odorici Storie Bresciane V 99 n. 53. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 659 n. 6009 a. JL. 8486.

3 *Viterbo 1146 sept. 17*

Eugenius III Caracausae abbatissae etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)* suscipit ecclesiam sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas etc. *(ut n. 2)*. — Ad hoc universalis. Ego Eugenius etc. Subscr. 11 card. Dat. Viterbi p. m. Baronis S. R. E. subdiac., 15 kal. oct., ind. 10, inc. d. a. 1146, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 2.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1897 p. 279 n. 6 ad sept. 18 ex A. — Regg. (Luchi) Mon. mon. Leonen. p. 11 not. 4 ex archivo monialium s. Mariae Pacis Brixiae. Odorici Storie Bresciane V 101 n. 57. JL. 8979.

4 *Anagni 1173 oct. 14*

Alexander III Caracosae abbatissae etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)* et Eugenii *(n. 3)* suscipit mon. s. Mariae de Minervio sub apost. protectione, et confirmat possessiones et decimas; indulget pro eo quod sorores ordinis Cisterciensis statuta servant, ne laborum suorum etc. ullus omnino clericus sive laicus ab ipsis decimas exigere praesumat. — Ad hoc universalis. Ego Alexander etc. Subscr. 15 card. Dat. Anagn. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 2 id. oct., ind. 6, inc. d. a. 1173, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 15.

A¹. [B s. XVIII. C f. 216]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 101 n. 17 ex A¹. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 671 n. 8219 a. JL. 12240.

5 *Verona 1186 mart. 8*

Urbanus III Zachariae abbatissae etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)*, Eugenii *(n. 3)* et Alexandri *(n. 4)* suscipit mon. s. Mariae in territorio curtis Minervii sub apost. protectione, confirmat possessiones et decimas etc. *(ut n. 4)*; concedit ius eligendi abbatissam, facultatem personas liberas et absolutas ad conversionem recipiendi, sepulturam liberam. — Prudentibus virginibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 14 card. Dat. Veron. p. m. Transmundi S. R. E. not., 8 id. mart., ind. 4, inc. d. a. 1185, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A¹. [B s. XVIII]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 107 n. 22 ex A¹. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 682 n. 9804 a. JL. 15543.

Ecclesia s. Petri de Crimignano.

Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108) adnotant praeterea:

„Ecclesia sancti Petri de Crimignano XII denarios Mediolanenses".

Eandem notitiam Cencius (l. c. I 115) iterum refert sub episcopatu Albiganensi *(Albenga)*.

Nescimus vero, ad quem locum notitia haec referenda sit. Certum est, Albinum et Cencium gravissimo errore inductos esse, monasterium de Caramagna in episcopatu Brixiensi ponentes (l. c. II 113; I 108):

„Monasterium de Caramagna I morabutinum",

quod alio loco sub episcopatu Astensi iterum recensuerunt (l. c. II 113; I 112).

Salò.

Bongiani Grattarolo Historia della riviera di Salò (In Brescia 1599). Ms. est Brixiae in archivo civitatis n. 395. — Silvan Cattaneo e Bongianni Grattarolo Salò e sua riviera I. II (Venezia 1745—50). — Fed. Odorici Memorie Volcianesi e dell' antica pieve di S. Pietro Liano dal sec. XII al XVI (Salò 1856). — F. Odorici Documenti Benacensi, ms. s. XIX, Brescia Arch. comunale n. 61. — F. Odorici Memorie del castello di Salò, ms. s. XIX, ib. n. 61ᵇ. — F. Bettoni Storia della riviera di Salò I—IV (Brescia 1880). — Paolo Perancini Breve illustrazione dei più rimarchevoli oggetti d' arte esistenti nella città di Salò, corredata di memorie patrie (Salò 1871).

Ecclesia b. Mariae de Salauda.

De archivo civitatis Salaudae, ubi chartae ecclesiae parochialis b. Mariae custodiuntur, cf. Mazzatinti-Degli Azzi Gli archivi della storia d' Italia V (1907) 56 sq.

B = Cop. Salò Arch. comunale (fasc. 170).
*B*¹ = Cop. Brescia Bibl. Quiriniana (Cod. dipl. Bresciano vol. V).
C = F. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale.

1 *Verona (1186—87) ian.—feb.*

Urbanus III Iohanni Brixien. ep.: confirmat sententiam a Guidone archidiacono Brixien. ecclesiae de controversia, quae inter b. m. Raymundum ep. et plebem Salaude super titulo s. Petri de Luyano *(Liano)* vertebatur, promulgatam. — Cum inter. Dat. Veron. 4 [. . .] feb.

B s. XVII. [B¹ s. XIX. C f. 126]. — Edd. Odorici Storie Bresciane VI 58 n. 167 ex B. Bettoni III 15 n. 11 ex B. — Regg. Odorici Mem. Volcianesi p. 9. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 684 n. 9895a. JL. 15782.

Tremosine.

Pietro Emilio Tiboni Tremosine Cenomano, Romano e cristiano (Brescia 1859).

Ecclesia b. Mariae de Tremosino.

Ecclesia parochialis olim s. Mariae, nunc s. Iohanni bapt. dicata, in loco *Tremosine* supra rupes iuxta lacum Benacum sita, possidet etiamnunc archivum proprium, in quo Urbani III privilegium, quod sequitur.

B = Cop. Tremosine Arch. parrocchiale.
B[1] = Cop. Brescia Bibl. Quiriniana (Cod. dipl. Bresciano vol. V).
C = F. Odorici Codice dipl. Bresciano vol. VI, s. XIX, Brescia Arch. comunale.

1 *Verona 1187 feb. 26*

Urbanus III Martino archipresbytero etc.: suscipit plebem s. Mariae de Tremosino sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas et concessionem a Iohanne Brixien. ep. factam de territoriis et rationibus in territorio et plebatu Tremosini et libertates et immunitates; sancit, ne intra fines parochiae ullus cappellam seu oratorium de novo erigere audeat; interdicit, ne quivis in ecclesiam excommunicationis, suspensionis seu interdicti sententiam promulgare praesumat; concedit facultatem tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi. — Quotiens a nobis. Ego Urbanus etc. Subscr. 11 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. mart., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

B s. XII ex. [2 B s. XVIII. B[1] *s. XIX. C f. 127]. — Edd. Tiboni p. 95 ex B. Odorici Storie Bresciane VI 59 n. 169 ex B ad a. 1186. Bettoni Storia della riviera di Salò III 16 n. 12 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 685 n. 9947*[b]*. JL. 15941.*

Ad hoc Urbani III privilegium pertinet, ut autumo, notitia illa, quam penes scriptores quosdam de indulgentia ab Urbano III ecclesiae b. Mariae de Tignale, vulgo *Madonna di Monte Castello*, concessa legimus; cf. Antonio Racheli Il comune di Tignale e la Madonna di Monte Castello. Cenni storici (Bergamo 1902).

Asola.

Privilegia commendae perpetuae ecclesiae Asulanae sedi apostolicae immediate subiectae iuris patronatus serenissimae reipublicae Venetae (Venetiis 1685). — Asulanae ecclesiae commendae, abbatiae, collegiatae admodum insignis, amplissimae praerogativae, praeeminentiae, iurisdictiones (Lugduni 1686). — Lodovico Mangini Istorie di Asola, ms. s. XVIII, Brescia Bibl. Quiriniana H VI 2a. — Cappelletti XII 88 sq. — Domenico Bernoni Le vicende di Asola (Roma 1876).

Ecclesia b. Mariae Asulana.

Asulanam ecclesiam b. Mariae Assumptae, quae hodie Mantuano episcopatui addicta est, ex antiquo tempore commendae perpetuae dignitate insignitam fuisse, Asulanarum rerum scriptores nimis creduli asseverant. Privilegia enim, quibus nisi sunt, prorsus commenticia esse manifestum est.

†*1 *(1055)*

Victor II una cum Heinrico III imp. dotat ecclesiam b. Mariae Asulanam.

Laud. in Heinrici VI privilegio spurio a. 1192 iul. 27 Stumpf Reg. 4764 (edd. Privilegia p. 3. Cappelletti XII 89. Odorici Storie Bresciane VI 78 n. 189 = Bernoni p. 45). — Reg. JL. —.

Acquanegra sul Chiese.

Lubin p. 19. — Gio. Batt. Casnighi Raccolta di memorie e documenti risguardanti i tre paesi di Acquanegra, Barbasso e Medole nel Mantovano (Brescia 1860). — Achille Sanfelice I comuni di Calvatone e di Acquanegra sul Chiese nel passato e nel presente (Bozzolo 1909).

Monasterium s. Thomae de Aqua nigra.

De origine huius monasterii refert Albertus de Bezanis (ed. Holder-Egger in Scr. rer. Germ. p. 13): „Anno Domini 1055, indictione 7, 8 kal. septembr., comitissa Adelaxia, uxor quondam Ugonis comitis, monasterium s. Thomae de Aqua nigra dioecesis Brixiensis de suis propriis bonis dotavit, anno imperii . . d. Henrici imperatoris 7". Monasterium ab ipsa fundatrice Romanae ecclesiae oblatum esse videtur, ut colligi licet ex Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108), qui adnotant:

„Monasterium Aquae nigrae I morabutinum".

Recensetur etiam in elencho abbatiarum s. Petri apud Cencium (l. c. I 245) perperam sub episcopatu Papiensi.

Monasterium s. Thomae Benedictinorum fuit, qui praeter privilegia Romanorum pontificum diplomata habuerunt a Lothario III a. 1137 et a Friderico I a. 1158 (ed. Scheffer-Boichorst in N. Archiv XXIV 125 sq.).

Locus nunc ad Mantuanum episcopatum pertinet.

Praeterea adnotamus privilegium universitati Aquae nigrae ab Alexandro pp. concessum, quod velut Alexandri III diploma ad a. 1175 Casnighi p. 275 n. 13 et Odorici Storie Bresciane VI 80 ediderunt. Sed est charta spuria ex quodam Alexandri IV privilegio impudenter conficta.

Privilegia Romanorum pontificum et imperatorum monasterio s. Thomae indulta ex codice illo vetere Longobardico, in quo privilegia monasteriorum et ecclesiarum Lombardiae transcripta fuere (cf. supra p. 3), Stephanus Balutius exscripsit. Privilegium vero Innocentii II autographum (n. 1) Mantuae in archivo episcoporum superest (cf. Gött. Nachr. 1899 p. 198).

A = Orig. Mantova Arch. della Mensa vescovile.
C = Codex vetus privilegiorum monasteriorum etc. Lombardiae, olim Papiae in thesauro ducum Mediolanen., postea Parisiis custoditus; cf. supra p. 3.
C[1] = Inventarium sive Registrum Iohannis Galeatii Vicecomitis a. 1456 confectum, s. XV, Milano Bibl. Ambros. ES VI 13; cf. supra p. 3.
D = St. Baluze Coll. t. XVII, s. XVII, Paris Bibl. nationale.

1 *Pisa 1136 sept. 8*

Innocentius II Martino abbati etc.: confirmat monasterio s. Thomae apud Aquam nigram, quod utique sub dominio, iure ac proprietate S. R. E. esse cognoscitur, possessiones propriis nominibus expressas, concedit ius eligendi abbatem a Romano pontifice consecrandum et sepulturam liberam; prohibet decimas omnium reddituum ac domnicatorum per episcopos aut episcoporum ministros exigi; statuit censum byzantii 1 singulis annis apost. sedi persolvendum. — Officii nostri. Ego Innocentius etc. Subscr. 9 card. Dat. Pisis p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 6 id. sept., ind. 14, a. d. inc. 1136, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 7.

A. [C dep. = C¹ f. 66 Reg. (11 id. sept.). *D f. 251]. — Ed. PflugkH. Acta II 286 n. 325 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 225 n. 334. JL. 7788.*

Hoc Innocentii II privilegium laudatur in diplomate Lotharii III a. 1137.

**2* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. 5. — Reg. JL. —.

**3* *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. 5. — Reg. JL. —.

4 *(1181—85)*

Lucius III Lanzoni abbati etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)*, Eugenii *(n. 2)* et Alexandri *(n. 3)* suscipit mon. s. Thomae ap. Aquam nigram, quod iuris S. R. E. esse cognoscitur, sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam, possessiones propriis expressas vocabulis, sepulturam liberam; concedit facultatem clericos vel laicos e saeculo fugientes ad conversionem recipiendi et ius eligendi abbatem a Romano pontifice benedicendum, sub censu byzantii 1 annis singulis apost. sedi persolvendo. — Cum de omnibus.

[C f. 348 dep. =] C¹ f. 66 Reg. D f. 256. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex D. — Reg. JL. 15197.

5 *Verona 1186 april. 4*

Urbanus III Lanzoni abbati etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 1)*, Eugenii *(n. 2)*, Alexandri *(n. 3)* et Lucii *(n. 4)* concedit privilegium confirmationis *(ut n. 4)*. — Cum de omnibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 9 card. Dat. Veronae p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 2 non. april., ind. 4, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

[C f. 348' dep. =] C¹ f. 66 Reg. D f. 254'. — Ed. Gött. Nachr. 1912 ex D. — Reg. JL. 15577.

BERGAMO

(Bergomum. Pergamum)

Franc. Bellafini De origine et temporibus urbis Bergomi liber (Venetiis 1532); [2] ital. (Bergamo 1556). — Marci Antonii Benalii De antiquitatibus et gestis divorum Bergomensium, ms. s. XVI, Bologna Bibl. dell' Università cod. 1260 (olim 2467); cf. Lupi I 5 sq.; Ronchetti I 102. — Bartholomaei De Pellegrinis Opus divinum de sacra ac fertili Bergomensi vinea ex diversis autenticis catholicisque libris collectum (Brixiae 1553). — De vita et rebus gestis sanctorum Bergomatum commentarii M. Ant. Benalii a Io. Antonio Guarnerio aucti . . (Bergomi 1584). — Achillis Mutii Theatrum, quo domorum, rerum virorumque illustrium Bergomatum monumenta referentur [1] (Bergomi 1596); [2] (1621); [3] (1719). — Mario Mutio Historia de' santi di Bergamo (Bergamo 1610). — M. Mutio Sacra istoria di Bergamo (In Milano 1719). — F. Celestino Historia quadripartita di Bergomo et suo territorio, nato gentile e rinato christiano I. II p. 1. 2 (In Bergamo-Brescia 1617—18). — Ughelli Italia sacra [1] IV 581 sq.; [2] IV 404 sq. X 210 sq. — Donato Calvi Effemeride sacro-profana di quanto di memorabile sia successo in Bergamo, sua diocesi et territorio I—III (Milano 1676—77). — Lubin p. 48 sq. — Vinc. Coronelli Rerum ac temporum Bergomensis ecclesiae synopsis ab eius exordio usque ad a. 1696 (Coloniae 1696). — Marc. Ant. Guerrini Synopsis rerum et temporum ecclesiae Bergomensis [1] (Bergomi 1696); [2] (1734). — Bartolomeo Farina Bergamo, sua origine, notabili avvenimenti e guerre in ristretto [1] (Bergamo 1703); [2] Breve compendio della storia di Bergamo (Bergamo 1875). — Gio. Batt. Angelini Storia di Bergamo, mss. a. 1738, Bergamo Bibl. civica et Bibl. capitolare; cf. C. I. L. V 547 sq. — Gio. Batt. Rota Intorno all' origine di Bergamo in: Calogerà Raccolta XLIV (1750) 213 sq. — (V. Formaleoni) Descrizione topografica e storica del Bergamasco I. II (Venezia 1777). — (Marco Seb. Giampiccoli) Notizie istorico-geografiche appartenenti alla città di Bergamo ed alla sua provincia I. II (In Belluno 1783). — Marii Lupi Codex diplomaticus civitatis et ecclesiae Bergomatis digestus notis et animadversionibus illustratus I. II (Bergomi 1784—99). — Camillo Agliardi Diplomi e bolle, ms. s. XVIII ex., Bergamo Bibl. civica. — Antonio Moroni Ragionamento storico intorno alla città di Bergamo (Bergamo 1791). — Gio. Batt. Rota Dell' origine e della storia antica di Bergamo (Bergamo 1804). — Gius. Ronchetti Memorie istoriche della città e chiesa di Bergamo raccolte dal codice diplomatico di Mario Lupi, da' suoi manoscritti e da' monumenti autentici I—VII (Bergamo 1805—39). — Gio. Maironi da Ponte Dizionario odeporico o sia storico-politico-naturale della provincia Bergamasca I—III (Bergamo 1819—20). — Gio. Suardi Memorie istoriche intorno a Trescore ed alla sua chiesa (Bergamo 1839). — Gio. Suardi Trescore e il suo distretto . . Memorie storiche (Bergamo 1853). — Ag. Locatelli Guida artistico-monumentale di Bergamo e sua provincia con storia patria (Milano 1854). — Vinc. Bonicelli Cenni storici sulle vite dei santi principali della chiesa di Bergamo (Bergamo 1855). — G. Cappelletti Le chiese d' Italia XI 445 sq. — Gio. Finazzi Del codice diplomatico Bergomense pubblicato in due

volumi dal C. M. Lupo e dall'Ar. Ronchetti e dei materiali che si avrebbero a compirlo con un terzo volume. Memoria (Milano 1857). — G. Finazzi Cose antiche di Bergamo in appendice al codice diplomatico di Mario Lupi (Bergamo 1859). — Gabriele Rosa Notizie statistiche della provincia di Bergamo in ordine storico raccolte (Bergamo 1858). — Ignazio Cantù Bergamo e il suo territorio (Bergamo 1861). — Pasino Locatelli Illustri Bergamaschi. Studi critico-biografici I—III (Bergamo 1867—79). — Angelo Mazzi Alcune indicazioni per servire alla topografia di Bergamo nei secoli IX e X (Bergamo 1870). — G. Finazzi Antichi calendarii della chiesa di Bergamo editi in: Miscell. di storia ital. XIII (Torino 1871) 379 sq. — Damiano Muoni L'antico stato di Romano di Lombardia (Milano 1871). — A. Mazzi Corografia Bergomense nei secoli VIII, IX e X (Bergamo 1880). — A. Mazzi I martiri della chiesa di Bergamo (Bergamo 1883). — A. Mazzi Le vicinie di Bergamo (Bergamo 1884). — A. Mazzi Studii Bergomensi (Bergamo 1888). — Lucio Fiorentini Monografia della provincia di Bergamo I. II (Bergamo 1888). — Elia Fornoni Adalberto vescovo e le sue istituzioni (Bergamo 1890). — E. Fornoni Bergamo e la lega Lombarda (Bergamo 1890). — A. Mazzi Note suburbane (Bergamo 1892). — E. Fornoni Sull' origine del comune di Bergamo (Bergamo 1895). — Inn. Carnazzi Diario-guida della città e provincia di Bergamo (Bergamo 1895). — A. Mazzi I „confines domi et palatii" in Bergamo in: Arch. stor. Lomb. XXX (Ser. III t. XIX 1903) 5 sq.; (Ser. III t. XX 1903) 326 sq. — D. G. Zambetti La valle Calepio illustrata (Bergamo 1905). — D. A. Bonzano La valle Seriana (Bergamo 1905). — L. Olmo Memorie storiche di Clusone e della valle Seriana superiore (Bergamo 1906). — Carlo Capasso Il „Pergaminus" e la prima età comunale a Bergamo in: Arch. stor. Lomb. XXXIII (Ser. IV t. VI 1906) 269 sq. — Bartolomeo Donati Alcune memorie della parrocchia archipresbiterale di Palosco (Palazzolo sull'Oglio 1908). — Giorgio Gusmini La chiesa arcipresbiterale di Clusone e i suoi arcipreti (Bergamo 1909).

De scriptoribus rerum Bergomensium cf. Donato Calvi Scena letteraria de' scrittori Bergamaschi (Bergamo 1664); Barnaba Vaerini Scrittori di Bergamo, vescovi e cardinali [1](Bergamo 1784); [2]pubbl. da Ant. Alessandri (1875); B. Vaerini Gli scrittori di Bergamo o sia Notizie intorno alla vita e alle opere de'letterati Bergamaschi I (Bergamo 1788); Gio. Finazzi Degli antichi scrittori delle cose di Bergamo (Bergamo 1855).

Episcopatus Bergomensis.

Bergomensis ecclesia a Barnaba apostolo condita esse perhibetur, Narno primo praesule in ea instituto. Sed Narnum et Viatorem, qui ei successit, saec. IV demum vixisse verisimile est. Inter ceteros Bergomenses antistites claruerunt Praestantius, qui concilio Mediolanensi a. 451 adfuit, Laurentius, qui actis concilii Romae a. 501 celebrati subscripsit, Iohannes, qui sub Agathone papa Romano concilio a. 680 interfuit, Tachipaldus, Hagano auctor ille contumeliosae in Nicolaum papam epistolae, Garibaldus temporibus Iohannis VIII. Adalbertus, qui exeunte saec. IX canonicam penes ecclesiam s. Vincentii instituit. Oldericus sub Ottone I, Reginfredus, Ambrosius, Ottonis I cancellarius. Atto, Arnulfus schismaticus, Gregorius, Gerardus, Guala, Lanfrancus.

Meminerint lectores, Albinum et Cencium in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107) praeter ecclesias, quas inferius referemus, sub Bergomensi episcopatu recensuisse ecclesiam s. Sigismundi de Ripa alta (cf. supra p. 298). monasterium s. Ambrosii de Ripa alta (cf. supra p. 299), monasterium s. Damiani de Dovaria (cf. supra p. 258). monasterium s. Fabiani de Farinate (cf. supra p. 302).

In archivo curiae episcopalis chartae et privilegia inde a saec. X in duobus voluminibus collecta habentur, sed privilegia summorum pontificum episcopis Bergomensibus concessa in archivo canonicorum ecclesiae cathedralis, de quo inferius exponemus, adservantur. Neque in libro *Privilegi del vescovato di Bergamo*, ch. s. XVI, neque in *Libro censuali episcopi Barotii a. 1464—70,* ubi imperatorum ac regum diplomata leguntur, privilegia pontificia ante Innocentium III inveniuntur. Conf. Inventarium privilegiorum episcopatus Bergomen. s. XII, Bergamo Bibl. civica; cf. Lupi II 1147. 1186.

De archivis Bergomi conf. Excerpta ex archivis auctore Ios. Bianchini, s. XVIII, Roma Bibl. Vallicell. S 83 (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 140); F. Blume Iter italicum I 106 sq. IV 135 sq.; Gio. Finazzi Del codice diplomatico Bergomense (1857) p. 23 sq.; L Bethmann in Archiv XII 627 sq.; W. Schum in N. Archiv I 149; H. Bresslau l. c. III 98; F. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 630; Gött. Nachr. 1897 p. 269 sq.

A = Orig. Bergamo Arch. capitolare.
B = Cop. ib.

1 *Roma 1074 ian. 25*

Gregorius VII omnibus epp. Mediolanen. ecclesiae suffraganeis, videlicet . . Bergamensi et ceteris: vocat eum ad synodum in prima hebdomada quadragesimae Romae celebrandam.

v. Liguria n. 27 (supra p. 7).

2 *Roma 1079 iun. 21*

Gregorius VII Rainaldo Cumano ep.: scribit de Arnulfo Pergamen. ecclesiae electo, de quo Gorzo, miles eius et signifer, conqueritur, castellum q. d. Rocca de Glixione *(Clusone)* sibi et consortibus suis ab Arnulfo violenter et fraudulenter subreptum et B. presbyterum, praefati Gorzi clericum, ab eodem spoliatum esse, praeterea eum pestiferas symoniacae haeresis nundinas exercere et inter cetera archidiaconatum Pergamen. ecclesiae 50 librarum pretio vendidisse et servos Dei infestare et molestare conari; praecipit, ut apto tempore et loco suae vicis auctoritate eum de obiectis diligenti examinatione discutiat etc.

v. Como, Episc. n. 9.

**3* *(cr. 1090)*

Urbanus II profert sententiam excommunicationis et anathematis in Arnulfum ep. Pergamensem.

Laud. in actis concilii a. 1098 april. 5 Mediolani celebrati (ed. Giulini Mem. di Milano [1] IV 539; [2] VII 75; cf. supra p. 8) et in charta a. 1146 mai. 1 data (ed. Lupi II 1066). — Reg. JL. —.

Quo tempore Arnulfus episcopus, qui Heinrici IV et Wiberti antipapae partibus vehementer favit, depositus sit, incertum est.

4 *Laterano (1129) mai. 14*

Honorius II canonicis s. Alexandri Pergamen.: sedat litem et controversiam, quae inter eos et Ambrosium ep. agitabatur.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 2.

5 *Laterano (1129) iul. 15*

Honorius II A(mbrosio) Pergamen. ep.: rogat eum, quatenus canonicos s. Alexandri tamquam bonus pater benigne pertractet et super ecclesia de Lemene, in qua ei ius tantum episcopale concessit *(n. 4)*, non inquietet.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 3.

6 *Bergamo 1129 oct. 13*

Iohannes et Petrus S. R. E. presb. card. et apost. sedis legati canonicis s. Alexandri: terminant quaestiones inter eos et Ambrosium ep. agitatas.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 4.

7 *Pisa (1134) nov. 30*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: scribit de controversia inter canonicos s. Alexandri et canonicos s. Vincentii.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 6.

8 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II G(regorio) ep. et clero et populo Bergamen.: nuntiat, se post multos labores atque difficultates controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri tandem terminasse etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 7. — Gregorium ep. ab Innocentio II a. 1135 in concilio Pisano depositum esse, Boso in Vita Innocentii II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 382) falso narrat.

9 *Pisa (1136) feb. 29*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, ut tam de sedibus in choro seu etiam in mensa, quas canonici s. Vincentii transposuerunt, omni transpositione submota, quam de pace, incenso aut aliis, quemadmodum a sese statutum est *(n. 8)*, inviolabiliter faciat observari; de fidelitatibus etiam faciendis, de poenitentiis vel de cappellanis seu sedibus in choro, synodo vel in mensa episcopi et in throno seu de aliis capitulis, quae in suo privilegio continentur *(n. 8)*, ita aequus arbiter inter canonicos ss. Vincentii et Alexandri resideat, ne canonici s. Alexandri habeant, unde adversum eum iuste conqueri debeant.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 9.

10 *Pisa (1136) iul. 24*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus, omni tepiditate seposita, sententiam, quam de causa s. Vincentii et s. Alexandri protulit, irrefragabiliter faciat observari; quodsi canonici s. Vincentii parere contempserint, inoboedientes ab ecclesiarum ingressu submoveat et in eorum ecclesiis divina prohibeat officia celebrari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 10.

11 *(1137—38)*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: iterum atque iterum *(n. 9. 10)* praecipit, quatenus sententiam, quam super diutina controversia canonicorum s. Vincentii et s. Alexandri protulit *(n. 8)*, omni tepiditate seposita, irrefragabiliter faciat observari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 11.

**12* *(1130—39)*

Innocentius II evacuat donationes, venditiones, alienationes seu quaslibet invasiones de bonis Bergamen. ecclesiae ab Arnulfo intruso vel eius tempore factas.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

Praedecessorum suorum rescripta de eadem re desiderantur (cf. n. 3).

13 *Laterano (1138—39) april. 9*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus de sede in mensa praeceptum suum et de fidelitate clericorum ac ceteris sententiam inter clericos s. Vincentii et s. Alexandri a sese datam *(n. 8)* irrefragabiliter faciat observari etc.; statuit, quia donationes, venditiones, alienationes seu quaelibet invasiones de bonis Bergamen. ecclesiae ab Arnulfo intruso vel eius tempore factae a praedecessoribus suis et a sese etiam sunt cassatae et evacuatae *(n. 12)*, ne in his tempus ipsius Arnulfi in praescriptione computetur.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 12.

14 *Laterano 1141 dec. 13*

Innocentius II Gregorio Bergamen. ep. etc.: confirmat possessiones; statuit, ut canonici s. Vincentii canonicam et debitam oboedientiam ei eiusque successoribus exhibeant neç occasione privilegii ab apost. sede percepti *(v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 14)* eam subtrahant. — In eminenti sedis. Ego Innocentius etc. Subscr. 15 card. Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, id. dec., ind. 5, inc. d. a. 1141, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 12.

A. — Edd. Celestino II p. II 442. Ughelli [1] IV 657; [2] IV 459 = Migne CLXXIX 562 n. 490. Lupi II 1037 ex A. — Regg. Celestino II p. II 302. Ronchetti III 73. J. 5812. JL. 8163.

15 *(Laterano 1143 dec. 1)*

Celestinus II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se sententiam b. Vincentii et Alexandri ab Innocentio pp. promulgatam *(n. 8)* confirmasse; mandat, quatenus quod de presbyteris interdictis et aliis, quae ad observationem huius sententiae pertinent, ab eodem praedecessore ei iniunctum est, observet et faciat observari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 17.

16 *Laterano (1144) april. 30*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se, canonicis b. Vincentii et Alexandri statuto eis termino a b. m. Celestino pp. pro controversia inter ipsos diutius agitata apost. se conspectui praesentantibus, promulgasse sententiam; mandat, quatenus eam et quod ipse de poenitentiis criminosorum rationabiliter in synodo promulgavit, firmiter observet et ab ipsis faciat observari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 21.

17 *Ceperano (1144) iun. 16*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: mandat, quatenus sacerdotes illos, qui post suam constitutionem *(n. 16)* ordinati sunt, utrique ecclesiae s. Vincentii et s. Alexandri fidelitatem communiter facere districte commoneat.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 23.

**18* *(1145 april.)*

Eugenius III mittit G(regorio) Bergamen. ep. litteras infra octavas paschae super discordia inter s. Vincentii et s. Alexandri clericos diutius agitata.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 24.

19 *Viterbo (1145) iul. 12*

[Eugenius III] G(regorio) Bergamen. ep.: reprehendit eum, quod litteras, quas super discordia inter s. Vincentii et s. Alexandri clericos infra octavas paschae ei direxit *(n. 18)*, usque ad octavas pentecostes ostendere distulerit; mandat, quatenus presbyteros, qui de fidelitate iuxta praedecessorum suorum et suum mandatum clericis s. Alexandri facienda rebelles exsistunt, coram clero et populo omni beneficio ecclesiastico a sese privatos denuntiet et ipsam privationis sententiam firmiter faciat observari, donec eisdem clericis s. Alexandri de fidelitate satisfaciant; alioquin quantum hoc mandatum adimplere distulerit, tantum ab omni officio episcopali abstineat.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 26.

**20* *(1148)*

Eugenius III committit Guidoni de Summa card. presb. et apost. sedis legato causam, quae inter Obertum Cremonen. et Girardum Pergamen. epp. super populo de Rumano et decima de Zibidi aliisque ecclesiis vertitur.

v. Cremona, Episc. n. 19.

21 *Milano 1148 oct. 12*

Guido de Summa S. R. E. card. presb. et apost. sedis legatus profert sententiam super discordia, quae inter Obertum Cremonen. et Girardum Pergamen. epp. de ecclesia s. Mariae de Rumano et ecclesia de Bariano et de decima de Zibidi vertebatur.

v. Cremona, Episc. n. 20.

**22* *(1151 in.)*

Guido Hostien. ep. et apost. sedis legatus praecipit (Girardo) Bergamen. ep., ut coram se totius episcopatus sui archipresbyteros et cappellanos tam infra civitatem quam extra commorantes evocans, praecipiat eis, ut, quotiens poenitentes adduxerint, praepositum b. Alexandri vel aliquem de fratribus suis omni occasione remota vocare studeant.

Laud. in Guidonis Hostien. ep. charta sententiae (v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 32). — Reg. JL. —.

23 *Laterano 1154 feb. 23*

Anastasius IV Girardo ep. etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)* confirmat possessiones; statuit, ut canonici ss. Vincentii et Alexandri canonicam oboedientiam ei eiusque successoribus exhibeant nec occasione privilegii ab apost. sede percepti eam subtrahant, qui nimirum nec non et omnes alii clerici Bergamen. episcopatus possessiones ecclesiarum ad eius ius pertinentium sine eius eiusque successorum conscientia et consensu quomodolibet alienandi omnem sibi facultatem noverint amputatam. — In eminenti sedis. Ego Anastasius etc. Subscr. 3 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 7 kal. mart., ind. 2, inc. d. a. 1153, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 1.

A. — Edd. Celestino II p. II 452. Lupi II 1119 ex A = Migne CLXXXVIII 1038 n. 47. — Regg. Celestino II p. II 313. Ronchetti III 93. J. 6778. JL. 9836.

Gerardus episcopus, qui Friderici I partibus favit, a. 1167, ut videtur, a Bergomensibus expulsus est, cuius in locum suffectus est Guala, Galdino Mediolanensi archiepiscopo interveniente (cf. Lupi II 1234 sq. et Ronchetti III 134 sq.).

24 *Benevento 1169 nov. 4*

Alexander III Gualae ep. etc.: concedit ei eiusque successoribus ecclesiam s. Mariae in Turre, quae est super villam de Suere, et ecclesiam s. Iuliani de Sovisio, quae supra Aduam consistit, eumque per anulum aureum investit, ita quidem, quod censum apost. sedi pro unaquaque 12 den. veteris Mediolanen. monetae annis singulis persolvant. — Cum ad nostram. Ego Alexander etc. Subscr. 12 card. Dat. Benevent. p. m. Girardi S. R. E. not., 2 non. nov., ind. 3, inc. d. a. 1169, pont. v. [d.] Alexandri pp. III a. 11.

B s. XIII. — Edd. Lupi II 1257 ex B = Migne CC 606 n. 631. — Regg. J. 7776. JL. 11644.

De his ecclesiis legimus in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107):

„Ecclesia sanctae Mariae in Turri XII denarios Mediolanenses".

„Ecclesia sanctae Mariae de villa Suari in colle Thoris I solidum [XII denarios]".

„Ecclesia sancti Iuliani de Subvexio I solidum [XII denarios]".

Conf. Ronchetti III 185.

**25* *(Anagni 1173—76 sept. 11)*

Alexander III mandat (Gualae) Bergamen. ep., ut abbatissam s. Damiani (de Dovaria), sublato appellationis remedio, auctoritate apost. compellat, ut tam privilegia quam cetera instrumenta ecclesiae s. Fabiani de Farinate, quae detinet, priorissae praenominatae ecclesiae restituat et in pace dimittat.

v. Cremona, Mon. s. Fabiani de Farinate n. 10.

**26* *(1183)*

Lucius III committit Alg(isio) Mediolanen. archiep. controversiam inter Gualam ep. et B(onifatium) praepositum et canonicos s. Alexandri audiendam.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 36.

**27* *(1183)*

Lucius III monet Gualam ep., ut cum canonicis s. Alexandri de controversia inter eos pacifice conveniat.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 37.

28 *(1181—85)*

Lucio III Guala Pergamen. ep.: scribit de controversia inter abbatissam mon. s. Damiani de Dovaria et priorissam mon. s. Fabiani de Farinate.

v. Cremona, Mon. s. Fabiani de Farinate n. 12.

**29* *Bergamo 1187 ian. 30*

In praesentia Adelardi tit. s. Marcelli presb. card., ab Urbano III delegati, Lanfrancus in episcopum eligitur.

Laud. in attestationibus de re (cf. Lupi II 1373 sq. et Ronchetti III 185). — Reg. Celestino II p. II 367. JL. —.

Conf. praeterea chartam a. 1186 nov. 3, qua Obertus s. Alexandri praepositus ad papam de electione electorum futuri episcopi appellavit (ed. Lupi II 1371; cf. Ughelli [1] IV 668; [2] IV 469; Ronchetti III 185).

30 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII clero, potestati et populo Pergamen.: commendat Lanfrancum electum; mandans, quatenus ipsum devotione, qua convenit, admittant et ei reverentiam et oboedientiam humiliter impendant; addit de quaestione inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri super electione ac iure cathedrae etc.; dat Lanfranco electo facultatem tumultuosos coercendi per excommunicationis sententiam, appellatione remota.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 41.

31 *Ferrara 1187 nov. 11*

Gregorius VIII I(ohanni) vicedomino Brixien. et Al. de Palatio, subdiaconis apost. sedis: nuntiat, se multis impeditum negotiis, causam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri Pergamen. ad tempus distulisse et, ne pro praedictorum dissensionibus clericorum ecclesiae et episcopatus Pergamen. utilitas periculis exponatur, L(anfrancum) electum ad locum cathedrae suae, scil. s. Vincentii, fecisse remeare; mandat eis, quatenus alter ipsorum, quem (Lanfrancus) electus duxerit requirendum, ei, dum ad ecclesiam ingrediatur, adsistat, ipsum a latere sinistro deportans etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 43.

32 *Laterano 1188 april. 7*

Clemens III L(anfranco) Bergamen. ep.: cassat venditiones, commutationes, pignorationes et alienationes alias de possessionibus et aliis rebus ipsius ecclesiae sine consensu capituli vel maioris et sanioris partis in detrimentum ecclesiae factas, indulgens, ut eas sine alicuius contradictione vel appellationis obstaculo valeat legitime revocare. — Ob hoc sumus. Dat. Lat. 7 id. april. pont. n. a. 1.

B s. XIII. — Edd. Lupi II 1387 ex B = Migne CCIV 1335 n. 44. — Regg. J. 10065. JL. 16199.

33 *Laterano 1188 april. 8*

Clemens III (Lanfranco) ep. Bergamen.: cassat illa, quae contra formam canonum et in detrimentum ecclesiae Bergamen. a G. praedecessore eius absque assensu capituli vel maioris et sanioris partis sunt aliquibus in detrimentum ecclesiae assignata; confirmat sententiam, quam in detentores bonorum spectantium ad eius ecclesiam canonice promulgandam duxerit. — Sicut ea quae. Dat. Lat. 6 id. april. pont. n. a. 1.

B s. XIII. — Edd. Lupi II 1389 ex B = Migne CCIV 1335 n. 45. — Regg. J. 10066. JL. 16200.

De Gerardo episcopo schismatico agi videtur.

34 *Laterano 1188 april. 9*

Clemens III L(anfranco) ep. Bergamen.: indulget, quatenus, si qui clericorum eius, dum super ecclesiae negotiis communi deliberatione tractatur, ab eo vocati, praesentiam eius sub occasione dissensionis vel alia simili recusaverint exhibere, ei liceat, eorum appellatione postposita, quod ecclesiarum

poscit utilitas, cum assensu praesentium ordinare. — Ex susceptae. Dat. Lat. 5 id. april. pont. n. a. 1.

B s. XIII. — Edd. Lupi II 1389 ex B = Migne CCIV 1336 n. 47. — Regg. J. 10068. JL. 16202.

35 *Milano 1189 iul. 18*

Petro S. R. E. card. (tit. s. Caeciliae et apost. sedis legato) praesente et firmitatem et auctoritatem praestante, Milo s. Mediolanen. archiep. dat Lanfranco s. Pergamen. eccl. ep. ad partem ipsius episcopatus facultatem vendendi, permutandi ac locandi seu in hereditatem dandi etiam alio quolibet modo alienandi de rebus et possessionibus episcopatus Pergamen. usque ad libras 1000 imperiales.

v. chartam a. 1189 iul. 18 ap. Lupi II 1402. — Reg. JL. —.

**36* *(Laterano 1194 dec. 22)*

Celestinus III mandat (Lanfranco) Bergamen. ep., ut archipresbytero et fratribus plebis de Nembro a sui praecepti exsecutione cessantibus, nullis litteris impedientibus et contradictione quorumlibet vel appellatione remota, praeceptum suum exsecutioni demandet, mag Ambrosium in socium eorum instituens eique praebendam assignans.

v. Eccl. s. Martini de Nembro n. 3.

Ecclesia cathedralis s. Vincentii.

Bergomensis ecclesia a multo tempore duas habuit cathedrales, ecclesiam s. Alexandri foras muros urbis, quae temporibus Berengarii I combusta, deinde instaurata, denique a. 1561 solo aequata est, et ecclesiam s. Vincentii in media urbe exstructam, olim s. Agneti sacram, quam a. 896 ab Adalberto episcopo canonicorum collegio nobilitatam esse Ughellus aliique affirmant (conf. e contra Ronchetti I 77 sq.). Utut est, canonici s. Alexandri suam ecclesiam pro antiquiore et a priscis temporibus pro sede episcopali habitam esse, multis rationibus atque etiam tabulis fictis aut corruptis probare conati sunt; canonici vero s. Vincentii suam ecclesiam antiquitus matricem fuisse proclamarunt. Certe saeculis X, XI, XII b. Vincentii ecclesia, ab archipresbytero et archidiacono recta, sedes cathedralis erat atque etiam in privilegiis Romanorum pontificum ecclesia matrix Bergomensis dicebatur, ut legimus in Gregorii VIII rescriptis (n. 41. 43) „ecclesiam s. Vincentii sine dubitatione cathedralem haberi". Tandem post diutinas controversias a. 1189 dec. 23 concordia facta est in hunc modum, ut canonicorum s. Alexandri et s. Vincentii collegia adinvicem unirentur, ita ut unum esset de cetero utriusque ecclesiae capitulum, unus chorus, unum collegium, unum patrimonium, et ambae ecclesiae dicerentur una Pergamensis ecclesia, maiore tamen parte capituli apud ecclesiam s. Vincentii remanente; quod confirmaverunt Milo Mediolanensis archiepiscopus a. 1190 feb. 6 et Clemens III a. 1190 iun. 21 (n. 46). Denique a. 1687 aug. 18 canonici in capitulo generali congregati, propter maxima sanctitatis et beneficentiae erga civitatem Bergomensem divi

Alexandri Thebaei merita statuerunt, ut novum ecclesiae cathedralis templum uni sancto Alexandro patrono urbis dicatum esset, suppresso titulo s. Vincentii, ita ut exinde esset unicum capitulum cum unica ecclesia et unico patrimonio sub titulo solius Alexandri. Hanc constitutionem Innocentius XI a. 1688 iul. 11 confirmavit (ed. Cappelletti XI 527).

Temporibus Celestini Historiae quadripartitae Bergomensis auctoris archiva canonicorum s. Vincentii et s. Alexandri adhuc distincta fuere, ex quibus a. 1688 unum archivum ecclesiae cathedralis effectum est. Etiamnunc ditissimum est. Conf. *L' indice ossia Catalogo di tutte le carte esistenti nei fasci dei cancelli del primo piano a terra dell' archivio capitolare* vol. I—III, ib., et *Indice di atti relativi alla Cattedrale,* s. XVIII, Bergamo Bibl. civica. De archivo cf. Finazzi Del codice diplomatico Bergomense p. 23 sq.; Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 630 sq.; Gött. Nachr. 1897 p. 269.

A = Orig. Bergamo Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. Bergamo Bibl. civica (Pergamene Femi-Ronchetti).
C = Estratti di bolle papali, s. XVI, ib.
D = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. VII t. 127.

1 *Laterano 1101 mart. 15*

Paschalis II Alberto archipresbytero et eius fratribus in Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: excipit congregationis eorum collegium et b. Vincentii ecclesiam sub tutelam apost. sedis, et confirmat possessiones; interdicit, ne episcopo nec archipresbytero nec alicui personae facultas sit communitatis bona in proprios usus deflectere sive in beneficium aliis dare vel modis aliis a praebenda fratrum et communi utilitate alienare; statuit, ut locationes seu commutationes aut investitiones praediorum communi fratrum consilio perpetrentur. — Piae postulatio voluntatis. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. s. pal. Ego Paschalis etc. Subscr. 4 card. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., id. martii, ind. 9, a. d. inc. 1101, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 2.

A. — Ed. Lupi II 829 ex A (id. maii). — *Regg. Celestino II p. II 423. Ronchetti III 4. Migne CLXIII 73 n. 51 ad mai. 15. J. 4393 et JL. 5870 ad mai. 15.*

2 *Laterano 1125 feb. 19*

Honorius II Alberto archipresbytero et eius fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: recipit b. Vincentii ecclesiam una cum eorum congregationis collegio sub tutelam apost. sedis, confirmat possessiones; interdicit etc. *(ut n. 1).* — Ad hoc universalis. Ego Honorius etc. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 11 kal. mart., ind. 3, inc. d. a. 1124, pont. autem d. Honorii II pp. a. 1.

A. [C]. — Edd. Celestino II p. II 425. Ughelli [1] *IV 664 ex A;* [2] *IV 450 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 194 n. 1* (2 kal. mart.) *= Bull. Rom. ed. Taur. II 349 n. 1* (2 kal. mart.), *= Migne CLXVI 1217 n. 1. Lupi II 917 ex A = Liverani Opp. IV 119 n. 48. — Regg. Celestino II p. II 290. Ronchetti III 4. 38. J. 5196. JL. 7185.*

*3 *(1132)*

Coram Innocentio II, in Longobardiae partibus exsistente, controversia inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii agitatur. Papa, tam per allegationes partium quam etiam per iuramenta suscepta causa plenius audita, ipsam definire differt, ut huiuscemodi querela per concordiam finiatur.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

*4 *(1132)*

Innocentius II committit P(etro) Papien. ep. et A(lberto) S. R. E. card. diac. causam inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii terminandam.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

*5 *(Pisa 1134 nov. 30)*

Innocentius II invitat tam canonicos s. Alexandri quam episcopum *(cf. n. 6)* et canonicos s. Vincentii certo termino *(1135 mai. 16)* ad suam praesentiam.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

6 *Pisa (1134) nov. 30*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se controversiam inter canonicos s. Alexandri et canonicos s. Vincentii P(etro) Papien. ep. et A(lberto) S. R. E. card. diac. terminandam commisisse *(n. 4)*, sed quia iidem dati iudices in eadem causa minime processerunt, canonicis s. Alexandri eorum iudicium subire nolentibus, se eos ad suam praesentiam invitasse et proximam ascensionem Domini *(1135 mai. 16)* eis terminum constituisse. — Gravat nos. Dat. Pisis 2 kal. dec.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 432. Lupi II 985 ex B = Migne CLXXIX 213 n. 162. — Regg. Celestino II p. II 294. Ronchetti III 59. J. 5478. JL. 7663.

7 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II G(regorio) ep. et clero et populo Bergamen.: nuntiat, se post multos labores atque difficultates controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri tandem terminasse; praecipit, quatenus finem guerris et simultatibus imponant et quod a sese super eadem re statutum est *(n. 8)*, irrefragabiliter observent; imperat sub obtestatione anathematis, ut bertefredum (*i. e.* bergfrid), quod in campanili s. Vincentii occasione eiusdem discordiae erexerunt, auferant et de cetero pacem et concordiam teneant. — Dilectioni vestrae. Dat. Pisis 14 kal. iul.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 434. Ughelli [1] IV 651 ex B; [2] IV 455 = Migne CLXXIX 240 n. 190. Lupi II 987 ex B. — Regg. Celestino II p. II 294. Ronchetti III 62. J. 5506. JL. 7717.

8 *Pisa 1135 iun. 19*

Innocentius II Petro praeposito et fratribus eccl. s. Alexandri Bergamen. etc.: promulgat sententiam super controversia inter eos et canonicos s. Vincentii, praecipiens, ut, quotiens canonici s. Alexandri in sollemnitatibus et exsequiis mortuorum cum canonicis s. Vincentii sive in eccl. s. Vincentii sive in aliis convenerint, praepositus s. Alexandri teneat primum locum in sinistra parte chori; cappellani ecclesiarum s. Salvatoris, s. Agathae, s. Iohannis, s. Gratae, s. Vigilii in dominicis diebus et praecipuis festivitatibus veniant ad ecclesiam

s. Alexandri ad maiores missas; criminosi de parochia s. Alexandri praesente praeposito vel uno de presbyteris poenitentiam suscipiant; ut presbyteri, qui iurant fidelitatem b. Vincentio, iurent et b. Alexandro; ut unus de sacerdotibus s. Alexandri portet capsam cum reliquiis; in mutatione vero ecclesiae duo de presbyteris s. Alexandri portent arcam cum duobus de presbyteris s. Vincentii; ut ad scrutinia in Coena Domini, ad baptismum et in aliis sollemnitatibus more solito conveniant; ut canonici s. Vincentii, cum ad ecclesiam s. Alexandri venerint, et in campanis pulsandis et in aliis honorifice suscipiantur et totum chorum, sicut consueverunt, obtineant.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 12.

9 *Pisa (1136) feb. 29*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, ut tam de sedibus in choro seu etiam in mensa, quas canonici s. Vincentii transposuerunt, omni transpositione submota, quam de pace, incenso aut aliis, quemadmodum a sese statutum est *(n. 8)*, inviolabiliter faciat observari atque huiusmodi scrupulositates seu cavillationes superinduci suae sententiae ulterius non permittat; de fidelitatibus etiam faciendis, de poenitentiis vel de cappellanis seu sedibus in choro, synodo vel in mensa episcopi et in throno seu de aliis capitulis, quae in suo privilegio continentur *(n. 8)*, ita aequus arbiter inter eos resideat, ne canonici s. Alexandri habeant, unde adversus eum iuste conqueri debeant. — Non dubium est. Dat. Pisis 2 kal. martii [*corr. ex* mad.].

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 435. Ughelli [1] IV 652 ex B; [2] IV 456 = Migne CLXXIX 268 n. 220. Lupi II 1001 ex B. — Regg. Celestino II p. II 295. J. 5537. JL. 7757.

10 *Pisa (1136) iul. 24*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus, omni tepiditate seposita, sententiam, quam de causa s. Vincentii et s. Alexandri protulit *(n. 8)*, irrefragabiliter faciat observari: quodsi canonici s. Vincentii parere contempserint, inoboedientes ab ecclesiarum ingressu submoveat et in eorum ecclesiis divina prohibeat officia celebrari. — Lites et controversiae. Dat. Pisis 9 kal. aug.

A. [B s. XII. B s. XII]. — Edd. Celestino II p. II 434. Ughelli [1] IV 652 ex A; [2] IV 455 = Migne CLXXIX 287 n. 239. Lupi II 1001 ex A. — Regg. Celestino II p. II 295. J. 5556. JL. 7786.

11 *(1137—38)*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: iterum atque iterum *(n. 9. 10)* praecipit, quatenus sententiam, quam super diutina controversia canonicorum s. Vincentii et s. Alexandri protulit *(n. 8)*, omni tepiditate seposita, irrefragabiliter faciat observari. — Nullus umquam.

B s. XII. — Ed. Celestino II p. II 435. — Regg. Celestino II p. II 295. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 658 n. 5886a. JL. 8291 ad a. 1135—43.

12 *Laterano (1138—39) april. 9*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus de sede in mensa praeceptum suum *(n. 9)* et de fidelitate clericorum ac ceteris sententiam inter clericos s. Vincentii et s. Alexandri a sese datam *(n. 8)* irrefraga-

biliter faciat observari; si vero canonici s. Vincentii fidelitates a clericis ipsius episcopatus nullatenus suscipere et a mensa se subtrahere voluerint, super hoc et aliis ita provideat, ut clerici s. Alexandri antiquam consuetudinem de cetero non amittant; statuit, quia donationes, venditiones, alienationes seu quaelibet invasiones de bonis Bergamen. ecclesiae, ab Arnulfo intruso vel eius tempore factae, a praedecessoribus suis et a sese etiam sunt cassatae et evacuatae, ne in his tempus ipsius Arnulfi in praescriptione computetur. — Fraternitatem tuam. Dat. Lat. 5 id. april.

B s. XII. B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 435. Lupi II 1017 ex B = Migne CLXXIX 394 n. 344. — Regg. Celestino II p. II 295. J. 5664. JL. 7935.

13 *(Laterano 1138—39 april. 9)*

Innocentius II canonicis s. Alexandri: reprehendit eos, quod statutum suum super discordia inter eos et canonicos s. Vincentii observare negligunt et quibusdam verborum cavillationibus impedire contendunt; unde G(regorio) Bergamen. ep. se praecepisse nuntiat, quatenus de sede in mensa praeceptum suum *(n. 9)* et de fidelitate clericorum ac ceteris sententiam a sese datam *(n. 8)* irrefragabiliter faciat observari *(n. 12).*

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 17.

14 *Laterano 1140 april. 29*

Innocentius II Alberto archipresbytero eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione etc. *(ut n. 2).* — Commissae nobis. Ego Innocentius etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 3 kal. mai., ind. 3, inc. d. a. 1140, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 11.

A. [C]. — Edd. Celestino II p. II 437. Lupi II 1021 ex A = Migne CLXXIX 509 n. 444. — Regg. Celestino II p. II 297 ad mai. 29. Ronchetti III 69. J. 5764. JL. 8092.

15 *Laterano 1141 dec. 13*

Innocentius II Gregorio Bergamen. ep. etc.: confirmat possessiones; statuit, ut canonici s. Vincentii canonicam et debitam oboedientiam ei eiusque successoribus exhibeant nec occasione privilegii ab apost. sede percepti *(n. 14)* eam subtrahant.

v. Episc. n. 14.

16 *Laterano 1143 dec. 1*

Celestinus II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Bergamen. etc.: confirmat sententiam, quae inter eos et canonicos s. Vincentii ab Innocentio II promulgata est *(n. 8)*, et possessiones etc.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 19.

17 *(Laterano 1143 dec. 1)*

Celestinus II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se sententiam b. Vincentii et Alexandri ab Innocentio pp. promulgatam *(n. 8)* confirmasse *(n. 16)*; mandat, quatenus quod de presbyteris interdictis et aliis, quae ad observationem huius

sententiae pertinent, ab eodem praedecessore ei iniunctum est, observet et faciat observari. — Fraternitati tuae.

B s. XII. B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 445. Lupi II 1047 ex B = Migne CLXXIX 777 n. 11. — Regg. Celestino II p. II 304. J. 5987. JL. 8447.

18 *Laterano (1144) feb. 24*

Celestinus II canonicis s. Alexandri Bergamen.: mandat, quatenus proxima dominica, qua legitur „Ego sum pastor bonus" *(april. 9)*, duo ex eis sapientiores et discretiores ad suam praesentiam veniant et ecclesiae s. Alexandri antiqua et moderna, praecipue Innocentii pp. *(n. 8)*, privilegia secum afferant; rogat, ut aequanimiter ferant, quod sacerdotibus hac occasione interdictis sacerdotale officium restituerit.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 21.

19 *Laterano 1144 april. 30*

Lucius II Girardo archidiacono eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)* suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione etc. *(ut n. 14)*. — Commissae nobis. Ego Lucius etc. Subscr. 10 card. Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, 2 kal. mai., ind. 7, inc. d. a. 1144, pont. v. d. Lucii II pp. a. 1.

B s. XII. — Ed. Gött. Nachr. 1897 p. 277 n. 5 ex B. — Regg. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 660 n. 6056a. JL. 8586.

20 *Laterano 1144 april. 30*

Lucius II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Pergamen. eccl. etc.: confirmat sententiam, quae inter eos et canonicos s. Vincentii ab Innocentio pp. promulgata est *(n. 8)* et a Celestino pp. firmata *(n. 16)* etc.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 23.

21 *Laterano (1144) april. 30*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se, canonicis b. Vincentii et Alexandri statuto eis termino a b. m. Celestino pp. *(n. 18)* pro controversia inter ipsos diutius agitata apost. se conspectui praesentantibus, promulgasse sententiam *(n. 20)*; praecipit, ut in vigilia et festivitate s. Viatoris et in laetaniis Gregorianis, quando processiones faciunt, cum pulsatione campanarum, incenso quoque et aqua benedicta canonici s. Alexandri ipsimet absque ulla contradictione canonicos b. Vincentii recipiant; cetera vero, sicut per privilegium Innocentii pp. *(n. 8)* vel per litteras ipsius *(n. 9)* sive per sententiam R(obaldi) Mediolanen. archiep. definita sunt, observentur, ut videlicet praepositus b. Alexandri primam sedem in choro et in mensa a sinistra parte obtineat; fidelitates vero clericorum ab utrisque communiter recipiantur; mandat ei, quatenus hanc sententiam et quod ipse (ep.) de poenitentiis criminosorum rationabiliter in synodo promulgavit, firmiter observet et a canonicis faciat observari. — Canonici beatorum. Dat. Lat. 2 kal. mai.

B s. XII. B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 447. Lupi II 1051 ex B = Migne CLXXIX 859 n. 24. — Regg. Celestino II p. II 299. 305. Ronchetti III 76. J. 6055. JL. 8588.

Robaldi archiepiscopi Mediolanensis sententia data est a. 1141 aug. 4 (edd. Celestino II p. II 439; Ughelli [1] IV 653; [2] IV 456; Lupi II 1029).

22 *Laterano (1144) april. 30*

Lucius II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Bergamen. eccl.: statuto a b. m. Celestino pp. *(n. 18)* termino, definit controversiam inter eos et canonicos b. Vincentii diutius agitatam *(ut n. 21).*

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 25.

23 *Ceperano (1144) iun. 16*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: mandat, quatenus sacerdotes illos, qui post suam constitutionem *(n. 21. 22)* ordinati sunt, utrique ecclesiae s. Vincentii et s. Alexandri fidelitatem communiter facere districte commoneat. — Quid de fidelitatibus. Dat. Ceperani 16 kal. iulii.

B s. XII. B s. XII. B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 448. Lupi II 1053 ex B = Migne CLXXIX 898 n. 55. — Regg. Celestino II p. II 305. Ronchetti III 76. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 660 n. 6089a ad iun. 18. J. 6087. JL. 8642.

*24 *(1145 april.)*

Eugenius III mittit G(regorio) Bergamen. ep. litteras infra octavas paschae super discordia inter s. Vincentii et s. Alexandri clericos diutius agitata.

Laud. in n. 26. — Reg. JL. —.

*25 *(1145)*

Eugenius III rescribit de fidelitate presbyterorum clericis s. Alexandri facienda, et privat presbyteros, qui suo mandato rebelles exsistunt, officio ecclesiastico.

Laud. in n. 26. — Reg. JL. —.

26 *Viterbo (1145) iul. 12*

[Eugenius III] G(regorio) Bergamen. ep.: reprehendit eum, quod litteras, quas super discordia inter s. Vincentii et s. Alexandri clericos infra octavas paschae ei direxit *(n. 24)*, usque ad octavas pentecostes ostendere distulerit; mandat, quatenus presbyteros, qui de fidelitate iuxta praedecessorum suorum et suum mandatum *(n. 25)* clericis s. Alexandri facienda rebelles exsistunt, coram clero et populo omni beneficio ecclesiastico a sese privatos denuntiet et ipsam privationis sententiam firmiter faciat observari, donec eisdem clericis s. Alexandri de fidelitate satisfaciant; alioquin quantum hoc mandatum adimplere distulerit, tantum ab omni officio episcopali abstineat. — Cum ad tuum. Dat. Viterbi 4 id. iul.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 449. Ughelli [1] IV 658 (6 id. iul.); *[2] IV 459 = Migne CLXXX 1082 n. 60. Lupi II 1059 ex B. — Regg. Celestino II p. II 307 ad iul. 4. Ronchetti III 78. J. 6189 et JL. 8820 ad a. 1145—46.*

27 *Viterbo (1145) oct. 28*

Eugenius III A(riberto) presb. card. et G(regorio) Bergamen. ep. et abbati de Astino: canonicis s. Vincentii conquerentibus, quod ea, quae a sede apost. inter ipsos et canonicos s. Alexandri statuta sunt et praedecessorum suorum privilegiis confirmata, ipsi s. Alexandri canonici non observent, mandat, quatenus in unum convenientes utramque partem evocent et utriusque partis tam de privilegiis quam de aliis querimonias et rationes diligenter inquirere et

cognoscere studeant et ipsius rei veritatem sibi litteris quantocius significent. — Canonici sancti Vincentii. Dat. Viterbi 5 kal. nov.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 448. Lupi II 1061 ex B = Migne CLXXX 1059 n. 43. — Regg. Celestino II p. II 305 ad nov. 28. Ronchetti III 79. J. 6172. JL. 8789.

28 *Trastevere (1146) ian. 30*

Eugenius III Lanfranco praeposito s. Alexandri Pergamen. eccl. eiusque fratribus: Innocentii *(n. 8)*, Celestini *(n. 16)* et Lucii *(n. 20)* privilegiis et aliis scriptis inquisitis, promulgat sententiam definitivam de controversia, quae inter eos et canonicos s. Vincentii super quibusdam certis et expressis capitulis iam diutius agitata est; inprimis firmat quicquid ab Innocentio, Celestino et Lucio definitum est, statuens, ut presbyteri Bergamen. episcopatus, qui post datam ab Innocentio sententiam *(i. e. post a. 1135)* ordinati sunt, utrique ecclesiae fidelitatem exhibeant; et si canonici s. Vincentii accipere noluerint, nihilominus ipsa fidelitas ecclesiae s. Alexandri exhibeatur; de poenitentiis vero hoc praecipit observandum, ut presbyteri de toto episcopatu Bergamen., quotiens parochianos suos pro publicis criminibus ad poenitentiam adduxerint, utramque partem convocare studeant et nullatenus absque praepositi s. Alexandri vel unius presbyterorum eiusdem ecclesiae praesentia praedictis criminosis poenitentia iniungatur; statuit, ut in mensa episcopi in sinistra parte praepositus eccl. s. Alexandri primum locum obtineat et suos penes se clericos habeat; statuit praeterea, ut quotiens in consuetis processionibus ad missarum sollemnia celebranda canonici s. Vincentii ad ecclesiam s. Alexandri venerint, 4 parietes chori in ipsa ecclesia in pace obtineant et in vigilia b. Viatoris et festo eiusdem et in laetaniis Gregorianis cum incenso, aqua benedicta et campanis pulsatis eosdem honorifice suscipiant; cum autem vel ad defunctorum exsequias vel aliis diebus in ecclesia ipsa cum eis convenerint, totum chorum ecclesiae s. Alexandri cum eis pariter teneant, praepositus s. Alexandri primum locum in sinistra parte chori obtineat, reliqui vero fratres cum eisdem clericis communiter sedeant; cappellani vero ecclesiarum s. Salvatoris, s. Agathae, s. Iohannis, s. Gratae, s. Vigilii in dominicis diebus et praecipuis festivitatibus ad ecclesiam s. Alexandri ad maiores missas conveniant; in Coena Domini, ad baptismum et in aliis sollemnitatibus, sicut more solito divina celebrare consueverunt officia, ita ab utraque parte pacifice observetur; praecipit, ut praefata definitione contenti sint et mandatum suum irrefragabiliter observent.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 31.

29 *(1151 in.)*

Guido Hostien. ep. et apost. sedis legatus Lanfranco praeposito s. Alexandri et reliquis eiusdem eccl. canonicis: terminat controversiam inter eos et canonicos b. Vincentii super 4 principalibus capitulis, videlicet thesauro, poenitentia, obsequiis mortuorum ac processionibus. — Qualiter controversia. A. d. inc. 1150, ind. 14.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 32.

30 *Laterano 1154 april. 21*

Anastasius IV Lanfranco praeposito ceterisque canonicis eccl. s. Alexandri Pergamen.: confirmat sententiam, quam inter eos et canonicos s. Vincentii

Eugenius pp. promulgavit *(n. 28)*; constituit, ut iuxta veterem consuetudinem ecclesiae s. Alexandri in continenti post susceptos ordines fidelitates eis exhibeant et, si statim exhibere contempserint, donec exhibeant, a susceptis ordinibus arceantur; sancit, ut Bergamensis ep. nullum eis indebitum gravamen et inusitatum imponat, sed eos et ecclesiam s. Alexandri in antiqua libertate dimittat.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 33.

31 *Benevento 1156 iun. 8*

Hadrianus IV Iohanni archipresbytero eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)* et Lucii *(n. 19)* suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione etc. *(ut n. 19)*. — Effectum iusta postulantibus. Ego Adrianus etc. Subscr. 10 card. Dat. Beneventi p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 6 id. iun., ind. 4, inc. d. a. 1156, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 2.

A. — Edd. Celestino II p. II 455. Lupi II 1149 ex A = Migne CLXXXVIII 1466 n. 100. — Regg. Celestino II p. II 314. Ronchetti III 101. J. 6938. JL. 10186.

32 *Benevento 1156 iun. 9*

Hadrianus IV Lanfranco praeposito ceterisque canonicis s. Alexandri Pergamen. etc.: confirmat sententiam, quam inter eos et canonicos s. Vincentii Eugenius pp. promulgavit *(n. 28)* et b. m. Anastasius pp. confirmavit *(n. 30)*.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 35.

33 *Pavia 1160 dec. 29*

Victor IV (antipapa) Adelardo archidiacono eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)* suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione *(ut n. 14)*. — Commissae nobis. Ego Victor etc. Subscr. 5 card. Dat. Papiae p. m. mag. Gerardi S. R. E. subdiac., 4 kal. ian., ind. 9, inc. d. a. 1160, pont. d. Victoris pp. IIII a. 2.

A. — Ed. Lupi II 1179 ex A. — Regg. Celestino II p. II 317. Ughelli [2] IV 466 ad a. 1160 nov. 29. Ronchetti III 113. J. 9385. JL. 14444.

34 *Benevento 1169 nov. 11*

Alexander III Adelardo archidiacono eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)*, Lucii *(n. 19)* et Adriani *(n. 31)* suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione etc. *(ut n. 31)*. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 12 card. Dat. Benevent. p. m. Gerardi S. R. E. not., 3 id. nov., ind. 3, inc. d. a. 1169, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 11.

A. [D]. — Edd. Celestino II p. II 462. Ughelli [2] IV 466 = Migne CC 610 n. 635. Lupi II 1261 ex A. — Regg. Celestino II p. II 322. Ronchetti III 154. J. 7781. JL. 11651.

**35* *(1181—85)*

Lucius III confirmat ecclesiae s. Vincentii decimas novalium in Sorengo et in Belbiaco et in omnibus locis de Calcinate.

Laud. in n. 36. — Reg. JL. —.

36 *Verona 1186 aug. 11*

Urbanus III Adelardo archidiacono eiusque fratribus in matrice Pergamen. eccl. s. Vincentii etc.: ad exemplar Innocentii *(n. 14)*, Lucii *(n. 19)*, Adriani *(n. 31)* et Alexandri *(n. 34)* suscipit b. Vincentii ecclesiam una cum congregationis collegio sub apost. protectione, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, praeterea decimas novalium in Sorengo et in Belbiaco et in omnibus locis de Calcinate ad instar Lucii *(n. 35)*. — Piae postulatio voluntatis. Ego Urbanus etc. Subscr. 15 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 id. aug., ind. 4, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A. — Edd. Celestino II p. II 465. Lupi II 1363 ex A = Migne CCII 1429 n. 54. — Regg. Celestino II p. II 332. Ronchetti III 182. J. 9840. JL. 15660.

*37 *Verona (1186 ex.—1187 in.)*

Urbanus III committit Adelardo tit. s. Marcelli presb. card., apost. sedis legato, controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri audiendam.

Laud. in attestationibus de re (cf. Lupi II 1378; Ronchetti III 186). — Reg. JL. —.

*38 *Verona 1187 sept. 12*

In praesentia (Theobaldi) Hostien. ep. et card., Pauli card., mag. Walandi, Lanfranci Mazochi, Rugerii hostiarii d. Urbani pp., testes super controversia inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii examinantur. Ibique praecipit Urbanus III Iohanni notario, ut testes authenticet.

Reg. Celestino II p. II 362. JL. —.

*39 *(1187)*

Urbanus III delegat Petrum Placentinum card. diac. (s. Nicolai) ad causam inter canonicos s. Vincentii (et s. Alexandri) ex una parte et Petrum parochianum s. Agathae de Grumelle ex altera audiendam.

Regg. Celestino II p. II 364 = Campi Dell' hist. eccl. di Piacenza II 68. JL. —.
Conf. n. 40.

40 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII s. Vincentii et s. Alexandri Pergamen. canonicis et P(etro) presbytero s. Agathae: cum causa, quae inter eos super diversis quaestionibus agitatur, in auditorio praedecessoris sui (Urbani III; *cf. n. 39*) non potuerit fine debito terminari, eis in prima dominica instantis quadragesimae *(1188 mart. 6)* terminum statuit ideoque mandat, quatenus tunc apost. se conspectui praesentent vel sufficientes responsales mittant. — Cum causa quae. Dat. Ferrar. 4 id nov. ind. 6.

B a. 1187. — Edd. Lupi II 1381 ex B = Migne CCII 1549 n. 9. — Regg. Ronchetti III 187. J. 9996. JL. 16043.

41 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII clero, potestati et populo Pergamen.: commendat Lanfrancum electum etc.; addit de quaestione inter s. Vincentii et s. Alexandri canonicos super electione ac iure cathedrae exorta, statuens, ut ecclesia s. Vincentii, quae sine dubitatione cathedralis habetur, debeat matricis ecclesiae

praerogativa gaudere, ita tamen ut nullum de hoc causae praeiudicium generetur, quominus clerici s. Alexandri de iure suo valeant experiri; dat Lanfranco electo facultatem tumultuosos coercendi per excommunicationis sententiam, appellatione remota. — Licet super. Dat. Ferrar. 4 id. nov. ind. 6.

B s. XIII. — Edd. Lupi II 1383 ex B = Migne CCII 1549 n. 10. — Regg. Ronchetti III 187. J. 9997. JL. 16044.

42 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII canonicis s. Vincentii Pergamen.: nuntiat, se discussionem negotii, quod inter eos et canonicos s. Alexandri vertitur, ad tempus distulisse; decernit vero, ut ipsi quae ad servitium electi pertinent et cetera, quae cathedralium ecclesiarum canonicis de iure debentur, interim debeant ministrare; addit, se (Lanfranco) electo coercendi tumultuosos per excommunicationis sententiam dedisse facultatem *(n. 41)*. — Cum discussioni. Dat. Ferrar. 4 id. nov. ind. 6.

B s. XIII. — Edd. Celestino II p. II 466. Lupi II 1385 ex B (3 id. nov.) *= Migne CCII 1550 n. 11. — Regg. Celestino II p. II 367. Ronchetti III 187. J. 9998 et JL. 16045 ad nov. 11.*

43 *Ferrara 1187 nov. 11*

Gregorius VIII I(ohanni) vicedomino Brixien. et Al. de Palatio, subdiaconis apost. sedis: nuntiat, se multis impeditum negotiis, causam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri Pergamen. ad tempus distulisse et, ne pro praedictorum dissensionibus clericorum ecclesiae et episcopatus Pergamen. utilitas periculis exponatur, L(anfrancum) electum ad locum cathedrae suae, scil. eccl. s. Vincentii, fecisse remeare; mandat eis, quatenus alter ipsorum, quem electus duxerit requirendum, ei, dum ad ecclesiam ingrediatur, adsistat, ipsum a latere sinistro deportans, ut indignandi materia utrique parti subtrahatur; clericis s. Alexandri dicentibus, se sinistram ipsius obtinere debere; de loco autem clericorum s. Vincentii, quia dexteram obtinere debent, nulla dubitatione vertente. — Licet opera. Dat. Ferrar. 3 id. nov. ind. 6.

B[1] s. XII. — Edd. Lupi II 1385 ex B[1] (tunc in archivo capituli) = Migne CCII 1550 n. 12. — Regg. Ronchetti III 187. J. 9999. JL. 16046.

44 *Laterano 1188 dec. 23*

Clemens III Oberto Pergamen. eccl. praeposito et capitulo s. Alexandri: concedit, ut eis liceat ecclesiastica censura compellere presbyteros, qui ordinantur, ad fidelitatem ipsi ecclesiae faciendam, sicut ab Anastasio *(n. 30)* et Adriano *(n. 32)* fuit statutum, ut a susceptis ordinibus arceantur, si post susceptos ordines eam statim noluerint exhibere, et illos similiter, qui ad eandem ecclesiam venire debent, ad missam maiorem in dominicis diebus et aliis sollemnitatibus ut accedant, sicut in Innocentii *(n. 8)* et Eugenii *(n. 28)* sententia continetur.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 44.

**45* *(1189 in.)*

Clemens III mandat Guidoni priori Pontidensi et mag. Ottoni Mediolanen. eccl. canonico, ut ad civitatem Pergamen. accedant pro compositione et pace

facienda inter canonicos eccl. s. Vincentii ex una parte et canonicos s. Alexandri ex altera.

Laud. in sententia a. 1189 mai. 3 data (ed. Lupi II 1395; cf. Ronchetti III 190). — Reg. JL. —.

46 *Laterano 1190 iun. 21*

Clemens III Adelardo archidiacono, Oberto praeposito et universis canonicis Pergamen. eccl.: confirmat pacem et concordiam eorumque collegii unionem inter eos prudenter conceptam et unanimi voluntate receptam et de verbo ad verbum insertam (a. 1189 dec. 23). — Ea quae post. Ego Clemens etc. Subscr. 16 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 11 kal. iul., ind. 8, inc. d. a. 1190, pont. v. d. Clementis pp. III a. 3.

2 A. [C]. — Edd. Celestino II p. II 467. Ughelli [1] *IV 672* (9 kal. iul.); [2] *IV 472 = Bull. Rom. ed. Cocquelines III 41 n. 15 = Bull. Rom. ed. Taur. III 71 n. 15, = Migne CCIV 1465 n. 148. Lupi II 1411 ex A. — Regg. Celestino II p. II 372. Ronchetti III 193. J. 10182. JL. 16512.*

Duo privilegia autographa eiusdem tenoris supersunt, alterum olim in archivo canonicorum s. Vincentii, alterum in archivo canonicorum s. Alexandri custoditum. — Conventionem ipsam edd. Celestino II p. II 368 et Lupi II 1405.

**47* *(1191—94)*

Celestinus III committit Sicardo Cremonen. ep. et Dionysio abbati de Cereto quaestionem super electione canonicorum Pergamen. ecclesiae a canonicis facienda.

Laud. in charta Sicardi episcopi a. 1194 iul. 26. — Reg. Ronchetti III 203 ad iul. 6. JL. —.

Ecclesia collegiata (cathedralis) s. Alexandri.

De ecclesia s. Alexandri, olim cathedrali, saec. XI et XII collegiata a praeposito recta, iam supra disseruimus (p. 364). Meminerint lectores, post diutinas controversias a. 1189 dec. 23 collegium canonicorum s. Alexandri cum collegio canonicorum ecclesiae matricis s. Vincentii in unum collectum esse *(n. 46)*. Denique antiqua s. Alexandri ecclesia a. 1561, ut in eius loco nova firmioraque munimenta exstruerentur, demolita est iussusque est clerus cum s. Alexandri martyris reliquiis in s. Vincentii basilicam demigrare unumque corpus efficere clericale.

Ecclesia s. Alexandri recensetur etiam in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108):

„Ecclesia sancti Alexandri [I marabutinum]“.

Hic census a canonicis s. Alexandri sedi apostolicae pro ecclesia de Virgis, ab Innocentio II eis commissa (n. 18. 22. 34), debebatur.

De antiquo b. Alexandri templo cf. Elia Fornoni L'antica basilica Alessandrina e i suoi dintorni (Bergamo 1885).

Tabularii canonicorum s. Alexandri chartae et privilegia una cum chartis canonicorum s. Vincentii hodie in archivo ecclesiae cathedralis adservantur (cf. supra p. 365).

1 *Laterano 1109 april. 26*

Paschalis II Ambrosio praeposito et eius fratribus in b. Alexandri eccl. etc.: Dodone monacho, familiari suo, petente, confirmat donum Adelberti Pergamen. ep. de decimis locorum, quae in eiusdem episcopi chyrographo determinatae sunt, et possessiones. — Religiosis desideriis. Scr. p. m. Rainerii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 6 kal. mai., ind. 2, inc. d. a. 1109, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 10.

A. [B s. XIII. B s. XIII ex. B s. XV. B s. XVI. C]. — Edd. Celestino II p. II 424. Lupi II 859 ex A. — Regg. Celestino II p. II 288. Ronchetti III 14. J. 4624. JL. 6235.

2 *Laterano (1129) mai. 14*

Honorius II canonicis s. Alexandri Pergamen.: sedat litem et controversiam, quae inter eos et Ambrosium ep. agitabatur super interdicti sententia, quam idem episcopus in eos dederat, quoniam, antequam finiretur sententia, constat eos audientiam appellasse Romanam, ut res in statu priore permaneat; de 2 clericis, quos ep. in ecclesia s. Alexandri contra voluntatem canonicorum tonsuravit, et de aliis 2 ab eis in eadem ecclesia invito episcopo constitutis et de tertio, quem ordinari ibi desiderant, ut in ecclesia permaneant; de decimis, ut de cetero liceat eis ipsas quiete et libere possidere; de oblatione altaris in festo s. Alexandri, ut episcopo facultas sit aut eam in sua manu propria retinere aut eis ex liberalitate conferre; de bonis usibus et consuetudinibus, ut eas ipsis observet; de ecclesia de Licina nondum consecrata, ut eam consecret, reservato siquidem ei episcopali iure; de ecclesia de Lemene, ut ius episcopale integre habeat; de terra, quam ecclesiae s. Fidelis esse asserit, eam de cetero in pace possideat. — Quoniam absque. Dat. Lat. 2 id. maii.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 427. Lupi II 937 ex B = Liverani Opp. IV 378 n. 194. — Regg. Ronchetti III 42. J. 5296. JL. 7376.

3 *Laterano (1129) iul. 15*

Honorius II A(mbrosio) Pergamen. ep.: rogat eum, quatenus canonicos s. Alexandri tamquam bonus pater benigne pertractet et super ecclesia de Lemene, in qua ei ius tantum episcopale concessit *(n. 2)*, non inquietet. — Per praesentia. Dat. Lat. id. iulii.

B s. XII. B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 291. Lupi II 939 ex B = Liverani Opp. IV 377 n. 193. — Regg. Ronchetti III 44. J. 5287 et JL. 7357 ad a. 1126—29.

4 *Bergamo 1129 oct. 13*

Iohannes et Petrus S. R. E. presb. card. et apost. sedis legati canonicis s. Alexandri: terminant controversias et quaestiones inter eos et Ambrosium ep. agitatas de ecclesiis in Lisina et in Lemene et de consuetudinibus, quas canonici ab episcopo requirebant, videlicet panem et vinum in sacrificium totius anni et honestam procurationem sacerdotis, unius diaconi ac subdiaconi et accolyti atque duorum custodum et unius ministri a festivitate b. Bartholomaei, quousque ecclesia more solito parata maneret, et restaurationem tecti eiusdem ecclesiae; per baculum, quod cardinales manu gestant, canonicos s. Alexandri

de consuetudinibus illis perpetuo possidendis investiunt. — Propter humanae. Actum est hoc in civ. Pergamo in palatio episcopi, m. oct., 3 id. oct., ind. 7, a. d. inc. 1129, pont. autem d. Honorii II pp. 5. Subscr. Iohannes tit. s. Grisogoni et Petrus tit. s. Anastasiae presb. card. et legati.

A. [B s. XII. B s. XII. B s. XIII]. — Edd. Celestino II p. II 428. Ughelli [1]*IV 645 ex A;* [2]*IV 451. Lupi II 939 ex A = Liverani Opp. IV 380 n. 195. — Regg. Celestino II p. II 292. Ronchetti III 45. Hübner Gerichtsurkunden n. 1598. JL. —.*

5 *Piacenza 1132 mai. 31*

Innocentius II Petro praeposito [eiusque] fratribus in eccl. b. Alexandri Pergamen. etc.: ad exemplar Paschalis *(n. 1)* munit b. Alexandri ecclesiam apost. sedis privilegio, et confirmat possessiones nominatim expressas et bonos usus et rationabiles consuetudines ab Honorio pp. eis firmatas *(n. 2)*. — Officii nostri. Ego Innocentius etc. Subscr. 6 card. Dat. Placentiae p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 2 kal. iun., ind. 10. inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 3.

B s. XII. B s. XIII. — Edd. Celestino II p. II 430. Lupi II 963 ex B = Migne CLXXIX 136 n. 101. — Regg. Celestino II p. II 292. Ronchetti III 53. J. 5417. JL. 7569.

6 *Piacenza (1132) iun. 28*

Innocentius II P(etro) praeposito et canonicis eccl. b. Alexandri Pergamen.: committit eis ecclesias s. Trinitatis, s. Salvatoris et s. Michaelis in Virgis et ecclesiam s. Eusebii, quae ad ius b. Petri specialiter pertinent. — Qui fideliores. Dat. Placentiae 4 kal. iul.

A. [B s. XVII]. — Edd. Celestino II p. II 431. Lupi II 965 ex A = Migne CLXXIX 143 n. 105. — Regg. Celestino II p. II 293. Ronchetti III 53. J. 5421. JL. 7575.

v. infra p. 394 (Calusco).

*7 *(1132)*

Coram Innocentio II, in Longobardiae partibus exsistente, controversia inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii agitatur.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 3.

*8 *(1132)*

Innocentius II committit P(etro) Papien. ep. et A(lberto) S. R. E. card. diac. causam inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii terminandam.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 4.

*9 *(Pisa 1134 nov. 30)*

Innocentius II invitat tam canonicos s. Alexandri quam episcopum *(cf. n. 10)* et canonicos s. Vincentii certo termino *(1135 mai. 16)* ad suam praesentiam.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 5.

10 *Pisa (1134) nov. 30*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: scribit de controversia inter canonicos s. Alexandri et canonicos s. Vincentii.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 6.

11 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II G(regorio) ep. et clero et populo Bergamen.: nuntiat, se post multos labores atque difficultates controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri tandem terminasse etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 7.

12 *Pisa 1135 iun. 19*

Innocentius II Petro praeposito et fratribus eccl. s. Alexandri Bergamen. etc.: promulgat sententiam super controversia inter eos et canonicos s. Vincentii. — Iustitiae ac rationis. Ego Innocentius etc. Subscr. 21 card. et epp. Dat. Pisis p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 13 kal. iul., ind. 13, inc. d. a. 1135, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 6.

A. [B s. XII]. — Edd. Celestino II p. II 294 (ital.). 432. Ughelli [1] IV 649 ex A; [2] IV 453 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 225 n. 30 = Bull. Rom. ed. Taur. II 403 n. 30, = Migne CLXXIX 242 n. 192. Lupi II 989 ex A. — Regg. Ronchetti III 54. 62. J. 5508. JL. 7720.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 8.

13 *Pisa (1136) feb. 29*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, ut statutum suum *(n. 12)* inviolabiliter faciat observari etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 9.

14 *Pisa (1136) iul. 24*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus, omni tepiditate seposita, sententiam suam de causa s. Vincentii et s. Alexandri prolatam *(n. 12)* irrefragabiliter faciat observari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 10.

15 *(1137—38)*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: iterum atque iterum *(n. 13. 14)* praecipit, quatenus sententiam suam super diutina controversia canonicorum s. Vincentii et s. Alexandri prolatam *(n. 12)*, omni tepiditate seposita, irrefragabiliter faciat observari.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 11.

16 *Laterano (1138—39) april. 9*

Innocentius II G(regorio) Bergamen. ep.: praecipit, quatenus praeceptum suum *(n. 13)* et sententiam suam *(n. 12)* irrefragabiliter faciat observari atque provideat, ut clerici s. Alexandri antiquam consuetudinem de cetero non amittant etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 12.

17 *(Laterano 1138—39 april. 9)*

Innocentius II canonicis s. Alexandri: reprehendit eos, quod statutum suum super discordia inter eos et canonicos s. Vincentii observare negligant et quibusdam verborum cavillationibus impedire contendant etc. — Pro discordia.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 436. Lupi II 1017 ex B = Migne CLXXIX 395 n. 345. — Regg. Celestino II p. II 295. J. 5665. JL. 7936.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 13.

18 *Laterano (1138—43) sept. 23*

Innocentius II O(berto) praeposito et canonicis s. Alexandri Pergamen.: nuntiat, se nuntios eorum I. et G. benigne recepisse; concedit eis ecclesiam de Virgis, quae iuris b. Petri esse cognoscitur, eis commissam perpetuo habendam, quatenus et ecclesia de eorum regimine secura persistat et sedi apost. annuum censum laeta persolvat. — Nuntios vestros. Dat. Lat. 9 kal. oct.

A. [B s. XVII]. — Edd. Celestino II p. II 436. Lupi II 1019 = Migne CLXXIX 631 n. 570. — Regg. Celestino II p. II 296. Ronchetti III 69. J. 5894. JL. 8314.

Conf. n. 6 et infra p. 394 (Calusco).

19 *Laterano 1143 dec. 1*

Celestinus II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Bergamen. etc.: confirmat sententiam, quae inter eos et canonicos s. Vincentii ab Innocentio II promulgata est *(n. 12)*, et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, et roborat bonos usus et rationabiles consuetudines ab Innocentio *(n. 5)* et Honorio *(n. 2)* eis firmatas. — Iustitiae et rationis. Ego Celestinus etc. Subscr. 13 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., kal. dec., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini II pp. a. 1.

A. [B s. XIII]. — Edd. Celestino II p. II 443. Lupi II 1043 ex A = Migne CLXXIX 775 n. 10. — Regg. Celestino II p. II 21. 303. Ronchetti III 75. J. 5986. JL. 8446.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 16.

20 *(Laterano 1143 dec. 1)*

Celestinus II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se sententiam b. Vincentii et Alexandri ab Innocentio pp. promulgatam *(n. 12)* confirmasse *(n. 19)* etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 17.

21 *Laterano (1144) feb. 24*

Celestinus II canonicis s. Alexandri Bergamen.: mandat, quatenus proxima dominica, qua legitur „Ego sum pastor bonus“ *(april. 9)*, duo ex eis sapientiores et discretiores ad suam praesentiam veniant et ecclesiae s. Alexandri antiqua et moderna, praecipue Innocentii pp. *(n. 12)*, privilegia secum afferant; rogat, ut aequanimiter ferant, quod sacerdotibus hac occasione interdictis sacerdotale officium restituerit. — De discordia. Dat. Lat. 6 kal. martii.

A. — Edd. Celestino II p. II 443. Lupi II 1047 ex A = Migne CLXXIX 809 n. 41. — Regg. Celestino II p. II 303. Ronchetti III 75. J. 6019. JL. 8500.

**22* *(1143—44)*

Celestinus II confirmat canonicis eccl. s. Alexandri ecclesiam s. Michaelis de Virgis cum omnibus pertinentiis suis, quam Innocentius pp. eis eorumque successoribus habendam concessit *(n. 18)*.

Laud. in n. 34. — Reg. JL. —.

23 *Laterano 1144 april. 30*

Lucius II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Pergamen. eccl. etc.: confirmat sententiam, quae inter eos et canonicos s. Vincentii ab Innocentio pp. promulgata est *(n. 12)* et a Celestino pp. firmata *(n. 19)*, et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, et roborat bonos usus et rationabiles consuetudines ab Honorio *(n. 2)*, Innocentio *(n. 5)* et Celestino *(n. 19)* eis

firmatas. — Iustitiae et rationis. Ego Lucius etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Baronis cappellani et scriptoris, 2 kal. maii, ind. 7, inc. d. a. 1144, pont. v. d. Lucii II pp. a. 1.

A. — Edd. Celestino II p. II 446. Lupi II 1049 ex A = Migne CLXXIX 857 n. 23. — Regg. Celestino II p. II 304. Ronchetti III 76. J. 6054. JL. 8587.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 20.

24 *Laterano (1144) april. 30*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: nuntiat, se, canonicis b. Vincentii et Alexandri statuto eis termino a b. m. Celestino pp. *(n. 21)* pro controversia inter ipsos diutius agitata apost. se conspectui praesentantibus, promulgasse sententiam etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 21.

25 *Laterano (1144) april. 30*

Lucius II Oberto praeposito et fratribus s. Alexandri Bergamen. eccl.: statuto a b. m. Celestino pp. termino *(n. 21)*, definit controversiam inter eos et canonicos b. Vincentii diutius agitatam. — Pro controversia. Dat. Lat. 2 kal. maii.

A. — Edd. Celestino II p. II 445. Lupi II 1053 ex A = Migne CLXXIX 859 n. 25. — Regg. Celestino II p. II 304. Ronchetti III 75. J. 6056. JL. 8589.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 22.

26 *Ceperano (1144) iun. 16*

Lucius II G(regorio) Bergamen. ep.: mandat, quatenus sacerdotes illos, qui post suam constitutionem *(n. 24. 25)* ordinati sunt, utrique ecclesiae s. Vincentii et s. Alexandri fidelitatem communiter facere districte commoneat.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 23.

**27* *(1145 april.)*

Eugenius III mittit G(regorio) Bergamen. ep. litteras infra octavas paschae super discordia inter s. Vincentii et s. Alexandri clericos diutius agitata.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 24.

**28* *(1145)*

Eugenius III rescribit de fidelitate presbyterorum clericis s. Alexandri facienda, et privat presbyteros, qui suo mandato rebelles exsistunt, officio ecclesiastico.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 25.

29 *Viterbo (1145) iul. 12*

[Eugenius III] G(regorio) Bergamen. ep.: scribit de discordia inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 26.

30 *Viterbo (1145) oct. 28*

Eugenius III A(riberto) presb. card. et G(regorio) Bergamen. ep. et abbati de Astino: mandat, quatenus canonicos s. Vincentii et s. Alexandri evocent et utriusque partis tam de privilegiis quam de aliis querimonias et rationes diligenter inquirere studeant etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 27.

31 *Trastevere (1146) ian. 30*

Eugenius III Lanfranco praeposito s. Alexandri Pergamen. eccl. eiusque fratribus: Innocentii *(n. 12)*, Celestini *(n. 19)* et Lucii *(n. 23)* privilegiis et aliis scriptis inquisitis, promulgat sententiam definitivam de controversia, quae inter eos et canonicos s. Vincentii super quibusdam certis et expressis capitulis iam diutius agitata est etc. — Ex iniuncta nobis. Dat. Transtiberim 3 kal. feb.

B s. XIII. — Edd. Celestino II p. II 448. Lupi II 1063 ex B = Migne CLXXX 1101 n. 76. — Regg. Celestino II p. II 306. Ronchetti III 79. J. 6205. JL. 8852.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 28.

32 *(1151 in.)*

Guido Hostien. ep. et apost. sedis legatus Lanfranco praeposito s. Alexandri et reliquis eiusdem eccl. canonicis: terminat controversiam inter eos et canonicos b. Vincentii super 4 principalibus capitulis, videlicet thesauro, poenitentia, obsequiis mortuorum ac processionibus. — Ne corda eorum. Ego Guido dictus Hostien. ep. et apost. sedis legatus ss. A. d. inc. 1150, ind. 14.

A. [B s. XII]. — Edd. Celestino II p. II 451 ex A; p. 450 ex B. Lupi II 1099 ex A. — Regg. Celestino II p. II 312. Ronchetti III 89. JL. —.

Celestinus l. c. autographum ex archivo s. Alexandri, apographum, quod prooemio et subscriptione cardinalis caret, ex archivo s. Vincentii profert. Duo igitur exemplaria huius rescripti pro utraque parte olim exstitisse manifestum est (v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 29).

33 *Laterano 1154 april. 21*

Anastasius IV Lanfranco praeposito ceterisque canonicis eccl. s. Alexandri Pergamen.: confirmat sententiam, quam inter eos et canonicos s. Vincentii Eugenius pp. promulgavit *(n. 31)* etc. — Sicut aequum est. Ego Anastasius etc. Subscr. 21 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 11 kal. maii, ind. 2, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Anastasii IIII pp. a. 1.

A. [B s. XII. B s. XVII. C]. — Edd. Celestino II p. II 453. Ughelli [1] IV 660 ex A; [2] IV 462 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 344 n. 13 (2 kal. maii) *= Bull. Rom. ed. Taur. II 615 n. 13, = Migne CLXXXVIII 1058 n. 65. Lupi II 1123 ex A. — Regg. Celestino II p. II 313. Ronchetti III 93. J. 6795. JL. 9870.*

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 30.

34 *Laterano (1154) april. 30*

Anastasius IV Lanfranco praeposito et ceteris canonicis b. Alexandri Bergamen. eccl.: concedit ecclesiam s. Michaelis de Virgis cum omnibus pertinentiis suis, quam Innocentius pp. eis eorumque successoribus habendam concessit *(n. 18)* et b. m. Celestinus pp. scripto suo firmavit *(n. 22)*, sub censu 12 den. Mediolanen. veteris monetae apost. sedi annis singulis persolvendo. — Si pro sollicitudine. Dat. Lat. 2 kal. mai.

A. [B s. XVII]. — Edd. Celestino II p. II 455. Lupi II 1127 ex A = Migne CLXXXVIII 1068 n. 72. — Regg. Celestino II p. II 313. Ronchetti III 94. J. 6802. JL. 9879.

35 *Benevento 1156 iun. 9*

Hadrianus IV Lanfranco praeposito ceterisque canonicis s. Alexandri Pergamen. etc.: confirmat sententiam, quam inter eos et canonicos s. Vincentii

Eugenius pp. promulgavit *(n. 31)* et b. m. Anastasius pp. confirmavit *(n. 33)*. — Quae a praedecessoribus. Ego Adrianus etc. Subscr. 10 card. Dat. Beneventi p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 id. iun., inc. d. a. 1156, ind. 4, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 2.

A. [B s. XVI. C]. — Edd. Celestino II p. II 456. Lupi II 1151 ex A = Migne CLXXXVIII 1468 n. 101. — Regg. Celestino II p. II 314. Ronchetti III 101. J. 6940. JL. 10188.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 32.

**36* *(1183)*

Lucius III committit Alg(isio) Mediolanen. archiep. controversiam inter Gualam ep. Bergomen. et B(onifatium) praepositum et canonicos s. Alexandri audiendam.

Laud. in epistola Gualae episcopi Bergomensis ad Algisium Mediolanensem archiepiscopum [B]. — Reg. Celestino II p. II 331 ex instrumento a. 1183 sept. 27. JL. —.

De hac lite loquitur Ronchetti III 176, eamque inter Gualam episcopum et canonicos s. Vincentii fuisse perperam contendit.

**37* *(1183)*

Lucius III monet Gualam ep. Bergomen., ut canonicis s. Alexandri de controversia inter eos pacifice conveniat *(cf. n. 36)*.

Regg. Celestino II p. II 331 ex instrumento a. 1183 sept. 27. Ronchetti III 176. JL. —.

**38* *Verona (1186 ex.—1187 in.)*

Urbanus III committit Adelardo tit. s. Marcelli presb. card., apost. sedis legato, controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri audiendam.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 37.

**39* *Verona 1187 sept. 12*

In praesentia (Theobaldi) Hostien. ep. et card., Pauli card., mag. Walandi, Lanfranci Mazochi, Rugerii hostiarii d. Urbani pp., testes super controversia inter canonicos s. Alexandri et s. Vincentii examinantur etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 38.

40 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII s. Vincentii et s. Alexandri Pergamen. canonicis et P(etro) presbytero s. Agathae: mandat, quatenus in prima dominica instantis quadragesimae *(1188 mart. 6)* apost. se conspectui praesentent vel sufficientes responsales ad audiendam causam inter eos agitatam mittant.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 40.

41 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII clero, potestati et populo Pergamen.: commendat Lanfrancum electum etc.; addit de quaestione inter s. Vincentii et s. Alexandri canonicos super electione ac iure cathedrae exorta etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 41.

42 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII canonicis s. Vincentii Pergamen.: nuntiat, se discussionem negotii, quod inter eos et canonicos s. Alexandri vertitur, ad tempus distulisse etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 42.

43 *Ferrara 1187 nov. 11*

Gregorius VIII I(ohanni) vicedomino Brixien. et Al. de Palatio, subdiaconis apost. sedis: nuntiat, se multis impeditum negotiis, causam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri Pergamen. ad tempus distulisse etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 43.

44 *Laterano 1188 dec. 23*

Clemens III Oberto Pergamen. eccl. praeposito et capitulo s. Alexandri: concedit, ut eis liceat ecclesiastica censura compellere presbyteros, qui ordinantur, ad fidelitatem ipsi ecclesiae faciendam, sicut ab Anastasio *(n. 33)* et Adriano *(n. 35)* fuit statutum, ut a susceptis ordinibus arceantur, si post susceptos ordines eam statim noluerint exhibere, et illos similiter, qui ad eandem ecclesiam venire debent, ad missam maiorem in dominicis diebus et aliis sollemnitatibus ut accedant, sicut in Innocentii *(n. 12)* et Eugenii *(n. 31)* sententia continetur. — Cum ab apostolica. Dat. Lat. 10 kal. ian. pont. n. a. 2.

A. — Edd. Celestino II p. II 466. Ughelli [1] IV 673; [2] IV 472 = Migne CCIV 1414 n. 103. Lupi II 1391 ex A. — Regg. Celestino II p. II 367. Ronchetti III 189. J. 10128. JL. 16372.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 44.

**45* *(1189 in.)*

Clemens III mandat Guidoni priori Pontidensi et mag. Ottoni Mediolanen. eccl. canonico, ut ad civitatem Pergamen. accedant pro compositione et pace facienda inter canonicos eccl. s. Vincentii ex una parte et canonicos s. Alexandri ex altera.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 45.

46 *Laterano 1190 iun. 21*

Clemens III Adelardo archidiacono, Oberto praeposito et universis canonicis Pergamen. eccl.: confirmat pacem et concordiam eorumque collegii unionem inter eos prudenter conceptam et unanimi voluntate receptam et de verbo ad verbum insertam (a. 1189 dec. 23).

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 46. — Praeter exemplar Adelardo archidiacono et canonicis s. Vincentii datum superest adhuc alterum hoc privilegium autographum, quod Oberto praeposito et canonicis s. Alexandri traditum est.

Ecclesia s. Matthaei.

Prima huius ecclesiae mentio invenitur in charta quadam a. 1110 data (ed. Lupi II 863). Nostris quoque diebus exsistit ecclesia s. Matthaei apud seminarium clericorum. Antiquitus autem erat collegiata atque immediate sedi apostolicae subiecta, ut referunt Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107):

„Ecclesia sancti Matthaei [XII imperiales]“.

Antiqua vero sedis apostolicae privilegia omnino desunt.

Monasterium s. Gratae.

Celestino II p. I 226 sq. p. II 263 sq. — Mutio Hist. sacra II 19 sq. — Lubin p. 48. — Acta SS. II sept. 4 p. 231 sq.

Antiquissimum est monasterium s. Gratae, cuius memoriam Bergomenses prae ceteris pia devotione coluerunt, conditum a b. Adelheida, ut fertur, saec. VIII sub titulo s. Mariae Veteris, ubi a. 1027 Ambrosius episcopus Bergomensis corpus s. Gratae recondidit, nomine s. Gratae de Columellis huic monasterio imposito. Moniales, quae regulam s. Benedicti professae sunt, in eo nostris quoque diebus resident.

Chartae monasterii s. Gratae etiamnunc in claustro penes moniales custodiuntur, ubi praeter Leonis IX et Urbani III privilegia Gregorii IX diploma autographum a. 1235 april. 30 superest (cf. Gött. Nachr. 1897 p. 270). Quaedam instrumenta ex monasterio s. Gratae de Columellis — inter quae exemplar Leonis IX privilegii spurii — hodie Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — Pergamene di S. Grata di Bergamo) adservantur. Adnotamus denique calendaria monasterii s. Gratae, a Io. Finazzi in Miscell. di storia ital. XIII (1871) 391 sq. vulgata.

A = Orig. Bergamo Arch. di S. Grata.
B = Cop. ib.
*B*¹ = Cop. Milano Arch. di stato.

†1 *Laterano (1051) iun. 8*

Leo IX, una cum archiepp., epp., abbatibus aliisque s. ecclesiae catholicae fidelibus [in] s. synodo residentibus nec non et iudicibus legisque doctoribus et Conrado imp. intervenientibus, precibus Ambrosii Pergamen. ep. et Odelrici Brixien. ep., concedit monasterio s. Gratae curtem et castrum de Seranica et cuncta, quae Adelaida mater s. Gratae, quae hoc monasterium de propriis rebus reaedificavit, constituit; statuit, ut electio abbatissae in sororum ordinatione permaneat et omnia in potestate abbatissae absque aliqua diminutione consistant; concedit Pergamen. ecclesiae consecrationem abbatissae vel monacharum, sed nullatenus ep. se intromittat neque de castro neque de curte de Seranica neque de aliis castris. — Ego Leo. Subscr. epp. et card. et plures alii. Data et corroborata 6 id. iun., in patriarchio Laterani d. Salvatoris. Ego Stephanus not. scr.

*B*¹ *s. XII.* *B s. XIV.* — *Edd. Celestino II p. II 421 = Ughelli* ¹*IV 637;* ²*IV 446 ad a. 1049 = Mansi XIX 727 = Migne CXLIII 785 n. 107. Lupi II 629 ex B*¹. — *Regg. Celestino II p. II 268. Lubin p. 49. Ronchetti II 158. Odorici Storie Bresciane V 62 n. 60. J. CCCLXXXV. JL. †4286 ad a. 1049—53.*

Spurium, confectum ab eodem falsario, qui Stephani VIII privilegium spurium pro monasterio ss. Faustini et Iovitae Brixiae (supra p. 329 n. †1) finxit (cf. praeterea Lupi l. c. et Gött. Nachr. 1897 p. 270 not. 1).

2 *Verona 1186 sept. 20*

Urbanus III Eugeniae abbatissae etc.: ad instar Leonis pp. *(n. 1)* suscipit mon. s. Gratae sub apost. protectione; confirmat ordinem monasticum secun-

dum b. Benedicti regulam, possessiones propriis expressas vocabulis; concedit facultatem personas liberas et absolutas ad conversionem recipiendi et tempore generalis interdicti terrae divina officia celebrandi; confirmat decimas ac consuetudines et libertates; inhibet, ne quis in monasterium excommunicationis, suspensionis aut interdicti sententiam promulgare vel novas exactiones praesumat imponere; concedit ius eligendi abbatissam et sepulturam liberam. — Prudentibus virginibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 15 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 12 kal. oct., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 1.

A. [B s. XV]. — Edd. Lupi II 1367 ex A = Migne CCII 1440 n. 59. — Regg. Ronchetti III 182. J. 9845. JL. 15670.

3 *Verona 1187 iun. 2*

Urbanus III Eugeniae abbatissae etc.: repetit privilegium suum *(n. 2)*, quibusdam additis vel omissis. — Prudentibus virginibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. iun., ind. 5, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A. [B s. XV]. — Edd. Lupi II 1379 ex A = Migne CCII 1517 n. 134. — Regg. Ronchetti III 187. J. 9965. JL. 15986.

Urbani III privilegia confirmavit Gregorius IX a. 1235 april. 30.

Civitas Bergomensis.

(Clerus et populus)

Bergomi in bibliotheca civitatis praeter libros res Bergomenses illustrantes, quibus nos quoque diligenter usi sumus, pleraeque chartae et privilegia Romanorum pontificum et imperatorum inveniuntur, quae partim ex antiquo archivo civitatis et ex archivo monasterii de Astino (cf. infra p. 387) huc translata sunt, partim olim penes Marium Lupum canonicum et abbatem Femi et archipresbyterum Iosephum Ronchetti aliosque exstiterunt (cf. Finazzi Del codice dipl. Bergomense p. 23 sq.). De bibliotheca conf. Ant. Tiraboschi Notizie storiche intorno alla civica biblioteca di Bergamo (Bergamo 1880) et Bollettino della civica biblioteca di Bergamo I (1907) sq.

1 *(1089)*

Urbanus II clero et populo Pergamen.: praecipit, ne symoniacis in ecclesiis, quas emerunt, potestatem habere aut ministrare facultas libera concedatur; sed ad alias ecclesias vel monasteria transeant. — Auctoritatis nostrae.

Coll. Britt. Urbani II ep. 39. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 62 n. 128. — Regg. Ewald in N. Archiv V 364 n. 39. JL. 5396.

2 *Laterano 1114 april. 14*

Paschalis II Nantelmo, Guillelmo, Ardezio, Rustico, Rogerio, Alberico, Albrico, Arduino, Osberto Pergamen. comitibus: statuit ecclesiam ab eis in loco q. d. Castellum vetus de Farinate constructam et b. Petro et S. R. E. oblatam deinceps ab omnium mortalium gravamine liberam permanere etc.

v. Mon. s. Fabiani de Farinate n. 1 (supra p. 303).

3 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II G(regorio) ep. et clero et populo Bergamen.: nuntiat, se post multos labores atque difficultates controversiam inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri tandem terminasse; praecipit, quatenus finem guerris et simultatibus imponant et quod a sese super eadem re statutum est, irrefragabiliter observent; imperat sub obtestatione anathematis, ut bertefredum, quod in campanili s. Vincentii occasione eiusdem discordiae erexerunt, auferant et de cetero pacem et concordiam teneant.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 7.

**4* *(Pisa 1135 iun. 18)*

Innocentius II excommunicat Tetaldum de Medolacho pro nimia infestatione atque rapina, quam ecclesiae de Virgis, quae b. Petri iuris exsistit, saepe intulerat.

Laud. in Innocentii II rescripto a. 1135 iun. 18 ad Mediolanensem clerum misso (v. Mon. s. Trinitatis de Virgis n. 3). — Reg. JL. —.

**5* *(1159)*

Hadrianus IV scribit Friderico I imp. de quaestione inter Brixienses et Pergamenses super contentione duorum castrorum.

v. Brescia, Civ. n. 6.

6 *Ferrara 1187 nov. 10*

Gregorius VIII clero, potestati et populo Pergamen.: commendat Lanfrancum electum, mandans, quatenus ipsum devotione, qua convenit, admittant et ei reverentiam et oboedientiam humiliter impendant; addit de quaestione inter canonicos s. Vincentii et s. Alexandri exorta etc.

v. Eccl. cathedr. s. Vincentii n. 41.

**7* *Milano 1191 dec. 8*

Petrus Placentinus card. (tit. s. Caeciliae) interest conventioni inter Brixienses, Cremonenses et Pergamenses ex praecepto Heinrici VI imp. factae.

v. Brescia, Civ. n. 12.

Monasterium s. Firmi de Plorizano.

Monasterium s. Firmi in burgo de Plorizano sive in Campis prope urbem a Gerardo episcopo Bergomensi a. cr. 1150 exstructum esse Ughellus [1]IV 660; [2]IV 462 et Lubinius p. 49 aliique autumant; Ronchettus vero (II 121. III 93. 201) id iam saec. XI exstitisse putat. Fuit monialium ordinis s. Benedicti, quae ibi remanserunt usque ad a. 1575, quo iussu s. Caroli Borromaei in urbem ad alterum monasterium monialium s. Benedicti translatae sunt.

Anastasii IV privilegium, quod Marius Lupus in archivo monialium s. Benedicti vidit, nunc est Mediolani in R. archivo.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
B = Cop. ib.

1 *Laterano 1154 mart. 19*

Anastasius IV Liciae abbatissae etc.: suscipit mon. s. Firmi de Plorizano sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis; prohibet, ne ullus omnino laicus decimas a monialibus exigere praesumat aut violenter auferre. — Prudentibus virginibus. Ego Anastasius etc. Subscr. 19 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 14 kal. april., ind. 2, inc. d. a. 1153, pont. v. d. Anastasii pp. IIII a. 1.

A. [B a. 1351. B s. XVIII]. — Edd. Lupi II 1117 ex A = Migne CLXXXVIII 1046 n. 57. — Regg. Ronchetti III 93. J. 6787. JL. 9851.

Astino

Monasterium s. Sepulcri.

Mazzolini Storia di Astino, ms. s. XVII, Bergamo Bibl. civica. — Lubin p. 35. — Fulg. Nardi Abbatiae et monasteria (Vallumbrosanae) congregationis (Florentiae 1718) p. 54. — Mutio Sacra istoria di Bergamo II 27 sq. — Ronchetti III 12 sq.

Monasterium hoc a. 1107 a Bertario Bergomensi conditum et monachis Vallumbrosanis traditum, a. 1117, praesentibus Ambrosio Pergamensi et Arderico Laudensi episcopis, consecratum est, ut legimus in Necrologio monasterii s. Sepulcri (cf. Lupi II 900; Ronchetti III 31 sq.). Situm erat in loco Astino, haud longe ab urbe Bergomensi, ubi adhuc supersunt aedes monasterii, quod a. 1797, Vallumbrosanorum congregatione exstincta, suppressum est.

Chartae monasterii Astinensis hodie in archivo civitatis adservantur (cf. Finazzi Del codice diplomatico Bergomense p. 63 sq.). Plerasque vulgavit Marius Lupus in codice Bergomensi. Frustra vero privilegia pontificia ante Innocentium III quaesivimus.

1 *Benevento (1155) nov. 27*

Hadrianus IV monachis de Astino: conquerente presbytero de Lavate, eos partem cuiusdam decimae, quae ipsum iuste contingit, occasione constitutionis apostolicae detinere, mandat, quatenus, si querela eius nititur veritate, partem eiusdem decimationis eidem integre persolvant et non praesumant eam sub obtentu constitutionis apost. detinere. — Presbyteri de Lavate. Dat. Beneventi 5 kal. dec.

Coll. Paris. II t. LVI c. 3 (ubi notae chronologicae). Coll. Lips. XXIII c. 5. Comp. I lib. III t. 26 c. 16. — Ed. Friedberg Quinque compilationes p. 36. — Reg. JL. 10459 ad a. 1154—59.

Oppidum *Levate* inter Bergomum et Trivilium situm est.

Nembro

Ecclesia s. Martini.

Locus, ubi Iosephus Ronchetti archipresbyteratum ecclesiae olim tenuit, in valle Seriana haud longe ab urbe Bergomensi situs est.

Celestini III rescriptum, quod sequitur, est Bergomi in archivo canonicorum ecclesiae cathedralis.

B = Cop. Bergamo Arch. capitolare.

**1* *(1191—94)*

Celestinus III mandat (Lanfranco) archipresbytero et fratribus plebis de Nembro, ut mag. Ambrosium in fratrem et socium admittentes, taliter eidem in habenda praebenda prospicere debeant, quod exinde Rom. ecclesiae possint exsistere gratiosi.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Laterano 1194 dec. 22*

Celestinus III (Lanfranco) archipresbytero et fratribus plebis de Nembro in Bergamen. diocesi constitutis: per iterata scripta *(n. 1)* praecipit, ut, electione ab eis in contemptum Rom. ecclesiae praesumpta et a Mediolanensi archiep. utpote canonico iuri contraria cassata nequaquam obstante, Ambrosium mag., omni contradictione et appellatione remota, in fratrem et socium recipere festinent et ei congruentem curent adsignare praebendam. — Si litteratos. Dat. Lat. 11 kal. ian. pont. n. a. 4.

B s. XII. — Ed. Gött. Nachr. 1912 p. 478 n. 41 ex B. — Regg. Ronchetti III 204 = Finazzi Del codice dipl. Bergomense p. 85. JL. —.

**3* *(Laterano 1194 dec. 22)*

Celestinus III mandat (Lanfranco) Bergamen. ep., ut archipresbytero et fratribus plebis de Nembro, a sui praecepti *(n. 2)* exsecutione cessantibus, nullis litteris impedientibus et contradictione quorumlibet vel appellatione remota, praeceptum suum exsecutioni demandet, mag. Ambrosium in socium eorum instituens eique praebendam adsignans.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Ambrosii de Casco.

Ecclesia s. Ambrosii iuxta locum vulgo *Casco* sub radicibus montis q. d. Misma sita in plebanatu de Cenate, quo tempore in ius et proprietatem Romanae ecclesiae devenerit, ignoramus (cf. Ronchetti Mem. III 201). Recensetur in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107):

„Ecclesia sancti Ambrosii de Calcu [Quasqu] III denarios“.

Ecclesia s. Mariae de Mesma.

De hac ecclesia, quae sita fuit in monte vulgo *Misma*, nihil nobis compertum est (cf. Ronchetti Mem. III 201). Unam de ea notitiam invenimus in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108):

„Ecclesia sita in loco qui dicitur Mesina VIIII denarios Mediolanensis monetae“;

Cencius vero (l. c.) altera vice adnotat:

„Ecclesia sanctae Mariae de Mesma XII denarios Mediolanenses“.

San Paolo d'Argon

Monasterium s. Pauli de Argon.

Lubin p. 27. — Iohannis Novati Rerum monasterii s. Pauli de Argon liber, ms. s. XVIII, Bergamo Bibl. civica. — Gio. Suardi Trescore e il suo distretto. Memorie storiche (Bergamo 1853). — Breve illustrazione del monastero e della chiesa di S. Paolo d'Argon nella diocesi di Bergamo (Bergamo 1887). — Diego Sant'Ambrogio L'obbedienza Cluniacense di S. Maria di Sarnico del 1081 in: Atti dell'Ateneo di Bergamo a. 1901. — Diego Sant'Ambrogio Intorno all'origine dei due insigni monasteri di Pontida e di S. Paolo d'Argon ib. a. 1907.

Tria olim Cluniacensium coenobia in dioecesi Bergomensi floruerunt, s. Aegidii de Fontanella, s. Iacobi de Pontida, s. Pauli de Argon, quod a. cr. 1081 primum in oppido Sarnico a Gisilberto comite Bergomensi conditum, postea in loco vulgo *S. Paolo d'Argon* sive *Busone*, haud longe ab oppido *Trescore*, sedem habuit, cuius prima memoria, ut sciam, a. 1098 invenitur (cf. Lupi II 806 sq.), addictum, teste Lubinio, a. 1493 ab Alexandro VI congregationi s. Iustinae de Padua.

Chartas monasterii s. Pauli praeter paucas, quae remanserunt, deperditas paene omnes esse, Marius Lupus in codice dipl. Bergomensi II 807 dolet. Romanorum pontificum privilegiorum unum Honorii II privilegium Bergomi in archivo ecclesiae cathedralis superest.

B = Cop. Bergamo Arch. capitolare.
C = Ioh. Novati Rerum mon. s. Pauli de Argon liber, s. XVIII, Bergamo Bibl. civica.

**1* *(1099—1118)*

Paschalis II excipit monasterium s. Pauli ap. Argon cum omnibus ad ipsum pertinentibus sub apost. sedis tutela.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Piacenza 1120 april. 21*

Calixtus II Alberto priori et monachis mon. s. Pauli ap. Argon: ad exemplar Paschalis *(n. 1)* excipit locum, sicut et cetera monasterii Cluniacen. membra, sub apost. sedis tutela, confirmat possessiones, sub abbatis Cluniacen. oboedientia et dispositione servandas, propriis expressas vocabulis. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Calixtus etc. Dat. Placentiae p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 11 kal. mai., ind. 13, inc. d. a. 1121, pont. autem d. Calixti II pp. a. 2.

C p. 29. — Edd. Lupi II 907 ex archivo monasterii = Suardi Trescore p. 180, = Galantino Storia di Soncino III 6 n. 4, = Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 248 n. 167. — Regg. Ronchetti III 35. Migne CLXIII 1176 n. 91. J. 5002. JL. 6843.

3 *Laterano 1125 nov. 21*

Honorius II monachis mon. s. Pauli apost. de Argon: Ariprando priore petente, excipit b. Pauli cellam ap. Argon in Pergamen. parochia sitam, sicut et cetera Cluniacen. monasterii membra, sub tutelam apost. sedis, et confirmat

possessiones propriis expressas vocabulis. — Quoniam sine verae. Ego Honorius etc. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 11 kal. dec., ind. 4, a. d. inc. 1125, pont. autem d. Honorii II pp. a. 1.

B s. XII. [C p. 31]. — Edd. Celestino II p. II 426 ex B. Lupi II 923 ex B = Liverani Opp. IV 155 n. 69. — Regg. Celestino II p. II 290 ex arch. s. Alexandri. Ronchetti III 38. Galantino Storia di Soncino I 27. III 7. Migne CLXVI 1237 n. 21. J. 5216. JL. 7216.

Abbazia di Vallalta

Monasterium s. Benedicti de Valle alta.

Ughelli [1] IV 658 sq.; [2] IV 460. — Lubin p. 400. — Ronchetti III 64 sq. — Pietro Gatti Storia dell'augusta abbazia di S. Benedetto in Vall'alta diocesi di Bergamo (Milano 1853). — Janauschek Orig. Cistercien. p. LIV.

Anno 1136 Gerardus episcopus Bergomensis auctoritate simul et favore Innocentii II ecclesiam s. Benedicti in valle q. d. Vallis alta, vulgo *Vallalta*, sub radicibus montis q. v. Misma aedificavit ibique fratres sub monastica regula victuros constituit (ed. Lupi II 1003). Primus abbas post Ansuinum rectorem Oprandus erat. Regulam professi sunt monachi s. Benedicti. Errant igitur Ughellus atque etiam Bergomenses scriptores, qui monasterium hoc Cisterciensium ordini attribuerunt (cf. Janauschek p. LIV et Urbani III privilegium n. 7). Monasterium, ab episcopis Bergomensibus saepius auctum, saec. XV in commendam datum, denique a. 1797 suppressum est.

Maxima archivi pars, monasterio suppresso, Mediolanum transportata est, ubi nunc in R. archivo adservatur (Fondo di religione — Pergamene di Vallalta). Altera chartarum pars Venetiis in R. archivo nunc invenitur (Manimorte — Pergamene di Vallalta), ex quibus R. Predelli nuper plerasque vulgavit in: Arch. stor. per Trieste, l'Istria e il Trentino III (1884—86) 33 sq. De antiquo abbatiae archivo cf. *Sommario di tutte le carte esistenti nell' archivio di questa . . badia di S. Benedetto di Vallalta*, ms. a. 1740, Bergamo Bibl. civica; P. Gatti p. 5 sq.; Gio. Finazzi Del codice dipl. Bergomense p. 59 sq.; Ces. Ravanelli in Arch. Trentino XIV (Trento 1898) 60 sq. Frustra vero privilegia Innocentii II et Celestini II requisivimus.

B = Cop. Bergamo Arch. capitolare.
B[1] = Cop. Venezia Arch. di stato.
C = M. Lupi Documenti riguardanti il monastero di Vallalta, s. XVIII, Bergamo Bibl. civica.

1 *Laterano 1138 mai. 5*

Innocentius II Oprando abbati etc.: communit monasterium s. Benedicti Vallis Altae, quod in Pergamen. parochia situm est, apost. privilegio, et confirmat quaecumque a Gregorio Pergamen. ep. consilio et assensu fratrum suorum et advocati et aliorum bonorum hominum collata sunt; concedit ius eligendi abbatem a Pergamensi ep. benedicendum. — Venerabilium locorum.

Ego Innocentius etc. Subscr. 6 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 3 non. mai., ind. 1. inc. d. a. 1138, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 9.

Edd. Lupi II 1015 ex apogr. a. 1354 in arch. abbatiae = Migne CLXXIX 363 n. 316. — Regg. Celestino II p. II 297. Ughelli [1] *IV 657;* [2] *IV 460. Ronchetti III 65. Gatti p. 5. J. 5636. JL. 7896.*

**2* *Vallalta 1142 mai. 1*

Consensu et auctoritate Innocentii II ecclesia s. Benedicti monasterii Vallisaltae dedicatur per manus Gregorii Pergamen., Mainfredi Brixien., Iohannis Lauden. epp.

C. — Regg. Celestino II p. II 302. Ughelli [1] *IV 657;* [2] *IV 460. JL. —.*

3 *Laterano 1143 nov. 27*

Celestinus II Oprando abbati etc.: repetit Innocentii II privilegium *(n. 1)*. — Venerabilium locorum. Ego Celestinus etc. Subscr. 4 card. Dat. Lat. p. m. [Gerardi] S. R. E. card. ac bibl., 5 kal. dec., ind. 7. inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini pp. II a. 1.

C. — Ed. Gött. Nachr. 1912 p. 428 n. 7 ex C. — Reg. JL. —.

**4* *(1159—77)*

Alexander III committit Brixiensi ep. et abbati s. Euphemiae causam inter abbatem Vallis altae Bergomen. et abbatem s. Laurentii de Tridento de oboedientia et subiectione ipsius monasterii absque appellationis remedio terminandam.

Laud. in n. 6. — Reg. Germ. pontif. I 405 n. 1. JL. —.

**5* *(1177)*

Alexander III mandat Manfredo Praenestin. ep. et Hugoni s. Angeli diac. card., ut causam inter abbatem Vallis altae Bergomen. et abbatem s. Laurentii de Tridento, quia abbas s. Laurentii abbatem s. Euphemiae de Brixia *(cf. n. 4)* recusaverat, iterum discutiant.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *(1177)*

Manfredus Praenestin. ep. et Hugo s. Angeli diac. card. abbati Vallis altae et abbati s. Laurentii de Tridento: confirmant quod factum est per iudices delegatos *(n. 4)*, et praecipiunt abbati s. Laurentii, quod de cetero abbati s. Benedicti (Vallis altae) debitam oboedientiam exhibeat et eius correctionem suscipiat et observet. — Cum monasterium.

B[1] *a. 1177. — Edd. Lupi II 1301 ex arch. Vallis Altae. Predelli in Arch. stor. per Trieste, l'Istria e il Trentino III 50 n. 4 ex B*[1]. *— Regg. Ronchetti III 160. Riv. Tridentina II (1902) 286 n. 7. Germ. pontif. I 405 n. 2. JL. —.*

7 *Verona 1187 ian. 12*

Urbanus III Israeli abbati etc.: suscipit mon. Altae vallis sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam, possessiones propriis expressas vocabulis, donationes a b. m. Gregorio, Girardo, Valla Pergamen. epp. factas et eas praeterea, quas Iohannes Brixien. ep. super ecclesia s. Georgii de Tegio et b. m. Altmannus Tridentin.

ep. super ecclesia s. Laurentii de Tridento fecerunt, concedit ius eligendi abbatem et decimas. — Commissae nobis. Ego Urbanus etc. Subscr. 9 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 2 id. ian., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

B s. XVII ex apogr. a. 1353. — Edd. Lupi II 1355 ex apogr. a. 1353 = Migne CCII 1494 n. 117. — Regg. Ronchetti III 180. J. 9942. JL. 15928.

Bonate di sotto

Monasterium s. Iuliae de Bonate.

Ecclesia s. Iuliae de Bonate ab ipsa Theodelinda regina Langobardorum aedificata esse perhibetur (cf. Ronchetti I 55 sq.). Iuxta eam monasterium monialium Benedictinarum olim exstitit, quae postea in urbem ad alterum monasterium monialium s. Benedicti se transtulerunt. Iuris fuit Romanae ecclesiae, ut notant Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 108):

„Monasterium de Bonate VI denarios".

Plura nescimus, quum documenta desint.

Pontida

Monasterium s. Iacobi Pontidense.

De vita et rebus gestis sanctorum Bergomatum commentarii M. Ant. Benalii aucti a Io. Ant. Guarnerio (Bergomi 1584) 112 sq. — Celestino Hist. quadripartita II p. II 206 sq. — Lubin p. 306. — Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [2] V 222. — Giulini Mem. di Milano [1] IV 269 sq.; [2] II 593 sq. — Ronchetti II 196. 201. — Notizie storiche sul convento di San Giacomo di Pontida, ms. s. XVIII, Milano Arch. di stato (Fondo di religione — San Giacomo di Pontida). — Acta SS. II sept. 5 p. 644 sq. — Cesare Cantù Il convento di Pontida in: Omaggio della Società stor. Lombarda al VII centenario della battaglia di Legnano (Milano 1876) p. 131 sq. — Celestino Colleoni Storia del monastero di Pontida, con aggiunte di Barnaba Vaerini e note di Ant. Alessandri (Bergamo 1876). — L. Secomandi S. Alberto di Pontida ed il suo monastero (Bergamo 1895). — S. Alberto e Pontida (Pontida-Bergamo 1911).

Pontidense monasterium a. cr. 1079 ab Alberto, filio, ut videtur, Ariprandi de Prezate, in loco Pontida ubi dicitur Figline conditum esse, antiquissima archivi monasterii charta docet (ed. Lupi II 715), unde constat, toto caelo errasse Celestinum, Ughellum, Lubinium aliosque scriptores rerum Bergomensium, aedificationem huius monasterii ad nonum saeculum retrahentes. Ab initiis Cluniacensibus traditum, ut notitia a. 1087 docet, qua Hugo abbas Cluniacensis Alberto monacho et priori monasterii s. Iacobi de Pontia potestatem concessit res monasterii commutandi (ed. Bruel Recueil des chartes de l' abbaye de Cluny IV 781 n. 3618), monasterium s. Iacobi claruit inter prioratus Cluniacensium in Italia atque etiam in annalibus historiae, quum ab hoc loco Societatem Longobardorum originem traxisse scriptores (falso quidem) contenderent. Monachi praeter privilegia Romanorum ponti-

ficum diplomata quoque habuerunt a Friderico I (dep.), Ottone IV a. 1210 april. 27, Heinrico VII a. 1311 feb. 13 (cf. Kalbfuß in Quellen und Forschungen XV 281 n. 83). Saec. XV abbatia in commendam cessit, posthaec basilicae s. Marci Venetiarum addicta, a. 1493 congregationi s. Iustinae de Padua, Alexandro VI iubente, unita est (Margarini Bull. Cas. II 407 n. 381). Suppressa est a. 1797. Nostris vero temporibus, a. 1911, Benedictini in locum reversi sunt.

Archivum monasterii, unde Lupus chartas antiquiores edidit, magna damna passum esse manifestum est, quum multae chartae in R. archivo Mediolanensi, ubi nunc adservantur quae supersunt (Fondo di religione — San Giacomo di Pontida), frustra requirantur. Conf. *Sommario de' titoli che ha il ven. monastero di San Giacomo di Pontida*, ms. s. XVI sq., et *Copie di privilegi, lettere ducali, sententie*, ms. s. XVI sq., sig. A, ib.

B = Cop. Milano Arch. di stato.
C = Copie di privilegi, lettere ducali, sententie, s. XVI sq., ib.

**1* *(1095)*

Urbanus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

Guarnerius De vita et rebus gestis SS. Berg. p. 117, quem Campi Dell' hist. eccl. di Piacenza I 368 et P. Const. Suysken in Actis SS. II sept. 5 p. 647 secuti sunt, narrat, monasterium Pontidense Urbano II iubente consecratum fuisse a. 1095 (m. mart.—april.) ab Otrico (*l.* Oldone) Imolensi episcopo. Urbani II privilegium eodem tempore datum esse verisimile est.

**2* *(1130—43)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

**3* *(1143—44)*

Celestinus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

**4* *(1144)*

Lucius II iniungit litteris suis Litefredo Novarien. ep., ut controversiam inter Obertum Cremonen. ep. et Tebaldum priorem de Pontida super duabus ecclesiis s. Salvatoris et s. Martini in Moringo sitis definiat.

v. Cremona, Episc. n. 15.

5 *Pieve S. Maria di Veurego 1144 iul. 8*

Guidonis et Hubaldi card. consilio accepto, Litefredus Novarien. ep. profert sententiam de controversia inter Obertum Cremonen. ep. et Tebaldum priorem de Pontida super duabus ecclesiis s. Salvatoris et s. Martini in Moringo.

v. Cremona, Episc. n. 16.

**6* *(1144—45)*

Lucius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

**7* *(1151 in.)*

Guido Hostien. ep. promulgat sententiam inter monachos de Pontida et clericos de Massalia super cappella s. Mariae (in Casago).

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

8 *Capua (1155) nov. 3*

Hadrianus IV A. priori et universis monachis Pontiden.: mandat, quatenus nullam Pontariolen. ecclesiae canonicorum antiquam possessionem et decimationem et eam praesertim, quae in loco q. v. Arcen exsistit, auferre seu perturbare ulterius praesumant etc.

v. Pontirolo, Eccl. coll. s. Iohannis n. 2 (supra p. 159).

*9 *(1170)*

Alexander III committit Raimundo ep. Brixien. causam inter Umfredum Cremonen. ep. et Gratianum priorem s. Iacobi de Pontida terminandam.

v. Cremona, Episc. n. 30.

10 *Tusculanum (1171) mart. 6*

Alexander III Offredo Cremonen. ep.: confirmat definitionis sententiam, quam (Raimundus) Brixien. ep. super causa, quae inter eum et (Gratianum) Pontiden. priorem super tribus partibus decimae duarum portarum Morengi, occidentalis scilicet et septemtrionalis, et super decima Petrignani vertebatur, protulit.

v. Cremona, Episc. n. 31.

11 *Verona 1186 feb. 23*

Urbanus III Guidoni priori etc.: ad exemplar Urbani *(n. 1)*, Innocentii *(n. 2)*, Celestini *(n. 3)* atque Lucii *(n. 6)* suscipit mon. s. Iacobi de Pontida sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cluniacen. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis, insuper privilegium, quod Fridericus Rom. imp. super libellis conscriptis monasterio tradidit, concedit ius recipiendi clericos vel laicos ad conversionem, facultatem tempore interdicti generalis terrae divina officia celebrandi, sepulturam liberam. — Religiosam vitam eligentibus. Dat. Veron. p. m. Transmundi S. R. E. not., 7 kal. mart., ind. 4, a. d. inc. 1185 . . .

Insert. bullae Eugenii IV a. 1431 nov. 2: Roma Arch. Vat. Reg. Lat. t. 305 f. 152 (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 503) = Arm. XXXI t. 47 f. 189 et t. 54 f. 118 (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 531) et B a. 1532 aug. 20. C Exc. — Edd. Lupi II 1359 ex arch. monasterii = Migne CCII 1360 n. 18. — Regg. Ronchetti III 180. J. 9797. JL. 15532.

Calusco d'Adda

Monasterium s. Trinitatis de Virgis.

In territorio oppidi q. d. *Calusco* iuxta Abduam fluvium Romana ecclesia temporibus Urbani II in ius et proprietatem recepit monasterium quoddam s. Trinitatis in loco q. d. Virgis ex donatione Nazarii praepositi et ecclesias s. Salvatoris, s. Michaelis, s. Eusebii ex donatione nobilium virorum Lotharii et Alberii et Attonis fratrum eorumque nepotum Teutaldi et Attonis (cf. Ronchetti II 137 sq.). In Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107. 108) his verbis recensentur:

„Ecclesia sanctae Trinitatis de Virgi I solidum [XII denarios]“.

„Ecclesia de Palusco XII imperiales“.

Legendum tamen est „Calusco“.

Monasterium autem s. Trinitatis, cui Urbanus II ecclesias illas de Calusco concessit, mox lapsum esse videtur; nam Innocentius II iam a. 1132 iun. 28 ecclesias s. Trinitatis, s. Salvatoris et s. Michaelis in Virgis et ecclesiam s. Eusebii canonicis s. Alexandri Bergomensis commisit (n. 2) et postea ecclesiam s. Michaelis de Virgis eis perpetuo habendam attribuit (v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 18), quod confirmarunt Celestinus II (l. c. n. 22) et Anastasius IV (l. c. n. 34).

Privilegia, quae sequuntur, Bergomi in archivo ecclesiae cathedralis (olim s. Alexandri) adservantur.

B = Cop. Bergamo Arch. capitolare.

1 *Roma S. Pietro 1099 mai. 5*

Urbanus II Nazario praeposito monasterii s. Trinitatis, quod super flumen Aduae situm est in territorio Pergamensi in loco q. d. Virgis: suscipit mon., ab ipso Nazario aedificatum et in allodium sedis apost. proprium oblatum, confirmat possessiones et ecclesias s. Salvatoris et s. Michaelis et s. Eusebii in territorio de loco Calusco aedificatas, quae pro b. Petri reverentia a nobilibus viris Lothario et Alberio seu Attone fratribus atque Teutaldo seu Attone nepotibus eorum oblatae sunt, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae singulis annis Lateranensi palatio persolvendo. — Desiderium quod. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. s. pal. Dat. Romae ap. b. Petrum p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 3 non. maii, ind. 7, a. d. inc. 1099, pont. autem d. Urbani II pp. 12.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 422 ex B. Lupi II 819 ex B. — Regg. Celestino II p. II 286. Ronchetti II 239. J. 4340. JL. 5803.

*2 *Piacenza (1132) iun. 28*

Innocentius II P(etro) praeposito et canonicis eccl. b. Alexandri Pergamen.: committit eis ecclesias s. Trinitatis, s. Salvatoris et s. Michaelis in Virgis et ecclesiam s. Eusebii, quae ad ius b. Petri specialiter pertinent.

v. Eccl. coll. s. Alexandri n. 6.

3 *Pisa (1135) iun. 18*

Innocentius II T(edaldo) archipresb., A(mizoni) archidiac., A(rderico) vicedomino, An(selmo) de Rode, Na(zario) primicerio et Ste(phano) archipresb. et ceteris Mediolanen. ecclesiae clericis viris catholicis: nuntiat, se Tetaldum de Medolacho pro nimia infestatione atque rapina, quam ecclesiae de Virgis, quae b. Petri iuris exsistit, saepe intulerat, excommunicationis vinculo innodasse; praecipit, quatenus ab eo tamquam ab excommunicato penitus caveant eumque ab ipsorum finibus arceant. — Dilectionem vestram. Dat. Pisis 14 kal. iul.

B s. XII. — Edd. Celestino II p. II 436 ex B. Lupi II 989 ex B = Migne CLXXIX 240 n. 189. — Regg. Celestino II p. II 296. J. 5505. JL. 7716.

Conf. Milano, Eccl. cathedr. n. 5.

Ecclesia s. Firmi.

Ecclesia s. Firmi iuxta vicum *Marne* ad Brembum flumen in territorio oppidi *Brembate di sotto* sita a fundatoribus oblata fuit Romanae ecclesiae sub censu annuo unius solidi, quem Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 107) referunt:

„Ecclesia sancti Firmi I solidum [XII denarios]“.

Cencius vero (l. c. I 106) eandem notitiam altera vice sub Mediolanensi archiepiscopatu posuit:

„Ecclesia sancti Firmi XII denarios“.

Haud longe ab hac ecclesia monasterium monialium s. Margaritae situm erat, et ipsum a fundatoribus Romanae ecclesiae oblatum, sub censu unius candelae (ab Albino et Cencio tamen omisso), quem Oddo cardinalis a. 1158 in censum 6 denariorum veteris monetae Mediolanensis convertit (n. 2).

Superest una Oddonis cardinalis sententia de controversia inter Lanfrancum presbyterum ecclesiae s. Firmi et abbatissam monasterii s. Margaritae, nunc in archivo ecclesiae cathedralis Bergomi adservata.

B = Cop. Bergamo Arch. capitolare.

**1* — —

[. . . . . .] concedit ecclesiae s. Firmi privilegium, quo confirmat scriptum Mediolanensis archiep.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *1158*

Odo S. R. E. diac. card. et apost. sedis legatus: definit controversiam inter presbyterum Lanfrancum de s. Firmo et abbatissam s. Margaritae cognoscens, ecclesiam s. Margaritae esse iuris S. R. E.; constituit ibi censum 6 den. veteris monetae Mediolanen. Rom. ecclesiae singulis annis persolvendum; abbatissae autem et sororibus eiusdem loci beneficio communis privilegii monasteriorum uti censuit; quia vero ecclesiae s. Faustini et s. Margaritae ecclesiae s. Firmi a fundatoribus donatae sunt, honorem et reverentiam presbytero Lanfranco conservat, ut electam abbatissam debeant sanctimoniales eidem vel successori ipsius praesentare et ipse eandem electionem debeat confirmare; ipsae autem sanctimoniales presb. Lanfrancum vel eius successorem habebunt proprium sacerdotem et eis in celebratione divinorum deserviet, moniales benedicet et velabit. — Qualiter controversia. Actum est hoc tempore d. Adriani IIII pp., a. pont. eius 4.

B s. XII. — Ed. Lupi II 1157 ex B. — Regg. Ronchetti III 105. Odorici Storie Bresciane V 112 n. 91. JL. —.

COMO
(Comum. Cumae. Novocomum)

Benedicti Iovii Novocomensis Historiae patriae libri 2 (a. 1532); ed. Venetiis 1629; [2] B. Giovio Opere scelte edite dalla Soc. stor. Comense (Como 1887). De Iovii mss. cf. C. I. L. V 563 sq. — Basilio Paravicini Memorie, s. XVI; ed. Antonio Monti in Periodico della Soc. stor. per la provincia e antica diocesi di Como III (1883) 231 sq. — Tommaso Porcacchi La nobiltà della città di Como con le tavole delle cose notabili (In Venezia 1569). — Feliciani Ninguardae ep. Comensis Descriptio ecclesiarum saecularium etiam collegiatarum ac utriusque sexus monasteriorum, hospitalium et quorumcumque piorum locorum civitatis Comensis totiusque eius dioecesis a. 1592; ed. Santo Monti in Raccolta storica della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como II. III (Como 1892). — Franc. Ballarini Compendio delle croniche della città di Como (In Como 1619). — Rob. Rusca Il Rusco o breve descrizione del contado e vescovado Comasco (Piacenza 1629). — Lazzaro Caraffino Tavola dittica dei vescovi Comensi (Como 1634). — Ughelli Italia sacra [1] V 233 sq.; [2] V 255 sq. — Primo Luigi Tatti Degli annali sacri della città di Como decade prima e seconda (In Como e Milano 1663—83). Deca terza e Appendice alla terza deca da Gius. M. Stampa (In Milano 1734 - 35). — Sanctuarium seu martyrologium s. Novocomensis ecclesiae (Novocomi 1675). — Lubin p. 107 sq. — Antonio M. Stampa Cronaca dell' insigne borgo di Gravedona (a. 1715); ed. Santo Monti in Periodico della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como XIV (1901) 159 sq. — Matteo Acquistapace Dissertazione istorica intorno a S. Agrippino vescovo di Como e a S. Domenica vergine (s. XVIII med.) in: Periodico della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como XIII (1900) 177 sq. — Caio Const. Cinono (Ant. Scotti) Lettera in cui si cerca, qual fusse il metropolitano della chiesa di Como ne' primi tempi della di lei fondazione in: Calogerà Raccolta XXI (In Venezia 1740) 29 sq. — Ecclesiae collegiatae, praepositurales, parochiales et viceparochiales urbis et suburbiorum ac diocesis Comensis (Novocomi 1758). — Ios. Bellasii Monumenta ecclesiae Comensis I. II, ms. s. XVIII, Como Arch. della cancellaria vescovile. Alterum exemplar est penes Victorem marchionem de Rovellis (cf. Santo Monti in Raccolta VI 15 not.). — Gius. Rovelli Storia di Como I. II. III p. 1—3 (Milano 1789—1802). — Lariano Poliante Como ed il Lario (Como 1795). — Gaspare Rebuschini Storia del lago di Como e principalmente della parte superiore di esso, detto le Tre-Pievi libri 12 [1] I. II (Milano 1823); [2] (Bergamo 1855). — Carlo Redaelli Notizie istoriche della Brianza, del distretto di Lecco, della Valsassina e de' luoghi limitrofi I (Milano 1825). — Maurizio Monti Storia di Como I—III (In Como 1829—32). — Cesare Cantù Storia della città e della diocesi di Como I. II [1] (Como 1829—31); [2] (Firenze 1856); [3] (Como 1899—1901). — Ignazio Cantù Le vicende della Brianza e de' paesi circonvicini I. II [1] (Milano 1836—37); [2] (1853). — Gius. Arrigoni Notizie storiche della Valsassina e delle terre limitrofe [1] (Milano 1843); [2] (Lecco 1889). — (Maurizio Monti) Compendio della vita di S. Abondio, vescovo e protettore della città e diocesi di Como

(Milano 1856). — Cappelletti Le chiese d'Italia XI 306 sq. — Gius. Arrigoni Documenti inediti risguardanti la storia della Valsassina e delle terre limitrofe I (Milano 1857). — Carlo Barrera Storia della Valsolda con documenti e statuti (Pinerolo 1864). — Gius. Stampa Notizie storiche intorno al comune di Gravedona ed alle principali sue famiglie (Milano 1865). — Ignazio Cantù Viaggio al lago Maggiore, di Lugano e di Como, al Varesotto, alla Brianza e luoghi circonvicini (Milano 1867). — Pier Ambrogio Curti Il lago di Como e il Piano d'Erba (Milano 1872). — A. d. C. Ariberto vescovo di Como sul finire del secolo XI in: Arch. stor. Lomb. III (1876) 19 sq. — Antonio Balbiani Como ed il suo lago [1] (Milano 1877); [2] (Como 1880). — I. Regazzoni Pagine di storia Comense (Como 1884). — P. Frico Effemeridi Comensi estratte dalla storia ecclesiastica, civile e politica di Como (Como 1884). — Vinc. Barelli Monumenti Comaschi I. II (Como 1888—92). — Gius. Teglio Compendio della vita di S. Abondio [2] (Como 1890). — Cencio Poggi Arrigozzo Curiosità storiche Comasche (Como 1891). — (Ant. Bertolini) I vescovi di Como. Cenni cronologici 379—1891 (Como 1891). — Carlo Gianola Memorie storico-religiose della Valsassina (Milano 1895). — Pietro Conti Memorie storiche della Vall'Intelvi (Como 1896). — Cencio Poggi Notizie storiche di Gravedona di autore incerto (Como 1897). — C. Gianola La Valsassina. Memorie civili e sacre (Milano 1898). — Carlo Andreani La pieve di Dervio con alcune notizie risguardanti la provincia di Como e mandamento di Bellano (Lecco 1898). — Santo Monti Storia ed arte nella provincia ed antica diocesi di Como (Como 1902). — Luigi Fecchio Notizie storico-religiose di Gravedona (Como 1903). — Antonio Pagani Sull'origine del cristianesimo in Como e città circonvicine (Como 1904). — Santo Monti Il comune di Como (Como 1905). — Pietro Buzzetti Le memorie di S. Fedele, martire Comense (Monza 1906). — A. Giussani Il priorato Cluniacense di San Nicolao in Piona (Como 1907).

Conf. praeterea Antonio Monti Bibliografia Comense in: Periodico della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como IV (1884) 303 sq. V (1885) 347 sq. VI (1888) 91 sq. 131 sq. VII (1889) 137 sq. VIII (1891) 59 sq. IX (1892) 265 sq. X (1892) 169 sq.

Episcopatus Comensis sive Cumanus.

Comensis ecclesiae origines obscurae sunt. Primus enim Comensis antistes, cuius memoria superest, s. Felix a b. Ambrosio a. cr. 380 consecratus est, ut ipse in epistola sua ad Felicem episcopum se fecisse testatur. Inter ceteros, qui s. Felici successerunt, claruerunt s. Abundius, a Leone I in Orientem missus et a Comensibus speciali devotione ut urbis et ecclesiae patronus atque templi s. Abundii titularis cultus, Agrippinus, qui temporibus Gregorii I una cum clero Comensi ab oboedientia Romanae ecclesiae et Mediolanensis archiepiscopi se segregavit et schismaticis, quorum caput Aquileiensis patriarcha tunc fuit, adhaesit (cf. n. 1), Petrus, Ottonis III et Arduini archicancellarius, Albericus, monasterii s. Abundii iuxta Comum pius institutor, Litigerius, qui a. 1031 canonicam s. Euphemiae in insula Comacina et a. 1040 monasterium s. Carpophori haud procul ab urbe condidit, Rainaldus, catholicorum Romanorum pontificum fautor ferventissimus (n. 5—9), Guido (n. 11—14), Arditio (n. 15), Henricus, Anselmus (n. 16—20), Arditio (n. 21).

Dioecesis Comensis amplissima erat usque ad a. 1856, quo dioeceseos pars, quae ad Helvetianam rempublicam pertinet, ab ea segregata est et a. 1888 sub nomine dioeceseos Ticinensis cum episcopatu Basiliensi aeque unita.

Comenses episcopi, qui primum Mediolanensi archiepiscopo, posthaec Aquileiensi patriarchae suffragati sunt, inde ab a. 1751, Benedicto XIV iubente, parent Mediolanensi.

Adnotamus denique, in Albini Libro censuum S. R. E. sub episcopatu Cumano unum hospitale de Blunzone, de quo inferius. recenseri. Cencius vero praeter ecclesias, quas inferius referemus, laudat insuper (ed. Fabre-Duchesne I 130):

„Ecclesia sanctorum Gervasii et Protasii de Sexto.
Monasterium sancti Ambrosii XII imperiales",

quae neque in chartis Comensis episcopatus neque in elenchis ecclesiarum Comensis dioeceseos inveniuntur.

Novocomi privilegia et chartae hodie perpauca inveniuntur, quum archiva damna gravissima passa essent. In archivo cancellariae episcoporum, ubi nonnullae chartae ad ecclesiam s. Fidelis spectantes supersunt, privilegia episcopatus autographa omnino desiderantur, quae tamen transcripta leguntur in codice chart. saec. XV *Privilegia Cumanae ecclesiae* (cf. H. Bresslau in N. Archiv III 99) et in codice chart. s. XVIII *Monumenta ecclesiae Comensis* vol. I. II auctore Ios. Bellasio. Alter *Codex privilegiorum Cumanae ecclesiae*, mb. s. XIV, Mediolani in bibliotheca Ambrosiana FS V 24 (cf. Holder-Egger in N. Archiv XVII 479) custoditur. Verum in his libris antiquiora Romanorum pontificum privilegia pro Comensi ecclesia desiderantur.

De archivis Novocomi conf. L. Bethmann in Archiv XII 622 sq.; H. Bresslau in N. Archiv III 99 sq.; O. Holder-Egger l. c. XVII 479; Gött. Nachr. 1902 p. 130 sq.

1 *(599 iul.)*

Gregorius I Constantio ep. Mediolanen.: respondet de clericis ecclesiae Comensis asserentibus, diversas res suas iniuste ab aliis, inter quos et a Romana ecclesia possessionem q. d. Villa Auriana, detineri; iubet, praedictam possessionem, si eis iure competit, cognita veritate restitui; si vero ad unitatem ecclesiae se converterint, etiam si nihil illis competat, eam illis concedit etc.

v. Milano, Archiepisc. n. 39 (supra p. 36).

2 *(879)*

Iohannes VIII Egilberto ep.: iubet, ne ullam deinceps cum Liutfredo et Odelrico, a sese regulariter excommunicatis, vel in communi eloquio communionem habere praesumat, nisi infra dies 30 omnia Angelbergae augustae reddant, quae violenter ac fraudulenter auferre praesumpserunt.

v. Piacenza, Mon. s. Sixti n. 8 (IP V 491).

**3* *(887—88)*

Stephanus V monet Walpertum patriarcham (Aquileien.), ut Cumensi ecclesiae pastorem consecret.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 (887—88)

Stephanus V Walperto patriarchae (Aquileien.): miratur, eum Cumensi ecclesiae denegare consecrare pastorem; iterato *(n. 3)* mandat, ut desinat electum a clero et expetitum a populo Liutardum Cumensi ecclesiae antistitem protelare. — Miramur prudentiam.

Coll. Britt. Stephani V ep. 23. Ivonis Decr. V c. 13. Anselmi Coll. can. lib. VI c. 31. Deusdedit Coll. can. lib. I c. 245 [196]. Gratiani Decr. C. IX qu. 3 c. 20. — Edd. De Rubeis Mon. eccl. Aquileien. c. 450. Mansi XVIII 25 = Migne CXXIX 805 n. 16 ad a. 891. CLXI 327. Cappelletti XI 326 ad a. 901 (ut bullam Benedicti IV). Martinucci p. 132. Wolf v. Glanvell p. 142. Friedberg I 611. — Regg. Ewald in N. Archiv V 405 n. 23. J. 2652. JL. 3442.

5 (1063)

Alexander II Rainaldo Cumano ep.: rescribit, Guillandum presbyterum Cumanum, de morte (Bennonis) ep. Cumani infamatum, ante ipsum praesentandum esse, ubi, si certi accusatores defuerint, quaecumque iniuste amisit ac sacerdotium accipiet et integra beneficia; purgationem autem ante ipsum, duobus ei sacerdotibus iunctis, ubi accusator cessaverit, eundem ex se praebere eius committit arbitrio. — Super causa.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 49. Ivonis Decr. X c. 15. Ivonis Panorm. V c. 7. Gratiani Decr. C. II qu. 5 c. 11. — Edd. Tatti II 855. Mansi XIX 983 = Migne CXLVI 1406 n. 122. CLXI 695. 1214. Cappelletti XI 338. Friedberg I 458. — Regg. Ewald in N. Archiv V 337 n. 49. J. 3507. JL. 4505.

6 (1063)

Alexander II Rainaldo Cumano ep.: respondet de diacono, qui fornicationis se crimine maculaverit. — Diaconum de quo.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 52. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 42 n. 77. — Regg. Ewald in N. Archiv V 338 n. 52. JL. 4508.

7 (1064)

Alexander II Rainaldo Cumano ep.: meminit, se eum in Mantuana synodo admonuisse, ut detestabilem haeresim, i. e. de chrismate contra statuta ss. patrum annualem pecuniam exigi, in episcopatu suo fieri ulterius non permitteret; monet eum, ut diligenter corrigat, ne haeresis venalitatis omnino remaneat. — Relatum apostolicae.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 63. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 47 n. 94. — Regg. Ewald in N. Archiv V 339 n. 63. JL. 4558.

8 *Capua 1073 sept. 1*

Gregorius VII Rainaldo Cumano ep.: scribit de contumelia ei illata; addit de (Heinrico) rege et de duce Rodulfo; monet eum, ne aliter cum episcopis Longobardiae communicet nisi loquendo. — Lectis fraternitatis. Dat. Capuae kal. sept. ind. 12.

Reg. Gregorii VII lib. I ep. 20. — Edd. Carafa Epp. decr. III 565 n. 20 = Tatti II 861, = Mansi XX 76 n. 20 = Migne CXLVIII 302 n. 20, = Cappelletti XI 339. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 34. — Regg. J. 3555. JL. 4791.

Conf. praeterea Gregorii VII epistolam ad Desiderium abbatem Casinensem missam a. 1073 april. 24 J. 3536. JL. 4772, qua rogat, ut Agnetem imperatricem et Rainaldum Cumanum ep. ex sua parte salutet, et alteram epistolam Gregorii VII ad Rodulfum ducem Sveviae a. 1073 sept. 1 missam J. 3554. JL. 4790.

9 *Roma 1079 iun. 21*

Gregorius VII Rainaldo Cumano ep.: scribit de Arnulfo Pergamen. eccl. electo eiusque peccatis etc.; praecipit, ut apto tempore et loco suae vicis auctoritate eum de obiectis diligenti examinatione discutiat; addit de M. presbyteri interrogatione, quid de his, qui a symoniacis nescienter et sine pretio ordinati sint, apost. sedis misericors censura decernat. — Tua nobis. Dat. Romae 11 kal. iul. ind. 2.

Reg. Gregorii VII lib. VI ep. 39. — Edd. Carafa Epp. decr. III 792 n. 39 = Tatti II 863, = Mansi XX 286 n. 39, = Lupi Cod. dipl. Bergom. II 719, = Migne CXLVIII 543 n. 39. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 377. — Regg. J. 3862. JL. 5132.

conf. Bergamo, Episc. n. 2.

**10* *(1095)*

Urbanus II deponit Landulfum de Carcano, Cumanae ecclesiae invasorem.

Laud. in actis concilii a. 1098 april. 5 Mediolani celebrati (ed. Giulini Mem. di Milano [1]IV 539; [2]VII 75; cf. supra p. 8). — Reg. JL. —.

11 *Laterano (1100—16) ian. 30*

Paschalis II (Guidoni) Cumano ep.: mandat, ut fratribus s. Fidelis debitam iustitiam faciat nec eis iniuriam irrogari aut eorum ecclesiam aggravari permittat.

v. Eccl. coll. s. Fidelis n. 1.

12 *Trastevere (1117) ian. 1*

Paschalis II (Guidoni) Cumano ep.: praecipit, ut clericis s. Fidelis nullas iniurias, nulla gravamina inferat nec in eorum ecclesiam clericos praeter ipsorum voluntatem intrudat; si qui vero intrusi sint, debita iustitia coerçeantur.

v. Eccl. coll. s. Fidelis n. 2.

**13* *(1120—22)*

Calixtus II scribit W(idoni) Cumano ep. pro Widone Curiensi ep., ut Clavennates, qui ei castrum Muri *(Castelmur)* auferunt, ab eadem infestatione compescat.

Laud. in n. 14. — Reg. JL. —.

14 *Laterano (1122) april. 6*

Calixtus II W(idoni) Cumano ep.: iterum *(n. 13)* monet eum, ut parochianos suos Clavennates commoneat, quatenus castrum Muri Widoni Curiensi ep. reddant et deinceps quietum dimittant; quodsi contempserint, in eos tamquam in sacrilegos canonicam sententiam proferat. — Pro confratre. Dat. Lat. 8 id. april.

Legitur in cod. Vat. Ottobon. 3008 s. XII f. 83 [= cod. Vat. lat. 7932 p. II s. XVIII f. 160]. — Edd. Ewald in N. Archiv III 181 n. 24. Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 332 n. 225. — Reg. JL. 6965.

conf. Germ. pontif. II (Chur).

15 *Laterano (1138—43) april. 23*

Innocentius II R(obaldo) Mediolanen. archiep. et Ar(dicioni) Cuman. et I(ohanni) Lauden. epp.: reprehendit eos, quod contra Romanae ecclesiae privilegia quaedam nova et inaudita in suis parochiis statuere contendant, ut videlicet nullus deinceps saecularium in monasteriorum cimiteriis tumuletur

et, si quis infirmitate praeventus se monachum fieri postulaverit, nullatenus suscipiatur; mandat, quatenus ab huiusmodi praesumptione omnimodis desistant.

v. Milano, Archiepisc. n. 150 (supra p. 58).

16 *(1178)*

Alexander III (Anselmo) Cumano ep.: mandat, quatenus parochianos suos inducat, ut possessiones (Petri) ep. Papien., quas invaserunt, quia (Willelmus) marchio Montisferrati pecuniam eis debitam non persolvit, restituant et alias de cetero non usurpent; si acquiescere forte contempserint, eos appellatione remota vinculo excommunicationis astringat.

v. Pavia, Episc. n. 42 (supra p. 182).

**17* *(1187)*

Urbanus III committit Adelardo presb. card. tit. s. Marcelli et Radulfo diac. card. s. Georgii ad Velum aureum causam, quae inter Anselmum Cumanum ep. et Ambrosium abbatem mon. s. Ambrosii (Mediolanen.) super districto hominum b. Ambrosii in Giudino, Caddolo, Canobio, Cadampino, Betlano, in valle Luani, Roboreto, Coso et Alebio, in Valletelina super terram b. Ambrosii habitantium vertitur.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 28 (supra p. 93).

**18* *(1187)*

Gregorius VIII committit Adelardo presb. card. tit. s. Marcelli et Radulfo diac. card. s. Georgii ad Velum aureum eandem causam *(n. 17)*.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 29 (supra p. 94).

19 *Ferrara 1187 (oct.—nov.)*

A(delardus) S. R. E. presb. tit. s. Marcelli et R(adulfus) s. Georgii ad Velum aureum diac. cardinales: definiunt causam inter Anselmum Cumanum ep. et Ambrosium abbatem mon. s. Ambrosii Mediolanen. super districto hominum b. Ambrosii in 8 locis super terram b. Ambrosii habitantium, ipsismet primo ab Urbano III *(n. 17)*, postmodum a Gregorio VIII *(n. 18)* examinandam commissam; adiudicant districtum abbati et eius ecclesiae, episcopo perpetuum silentium imponentes.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 30 (supra p. 94).

**20* *Parma (1187 nov. 29)*

Gregorius VIII concedit Anselmo ep. Cumano (sicut et aliis Lombardiae episcopis) privilegium certum in ecclesia episcopali ponendi numerum clericorum.

Laud. in privilegio Anselmi ep. Cumani (edd. Ughelli [1] V 292; [2] V 299; Tatti II 929; Cappelletti XI 372). — Reg. JL. —.

Certe idem est ac privilegium Gregorii VIII a. 1187 nov. 29 (v. Liguria n. 68; supra p. 14); conf. Eccl. cathedr. n. 2. 3.

**21* *(1194)*

[Celestinus III] mandat (Arditioni) ep. Cumano, ne permittat turbari ab aliis capitulum s. Fidelis.

v. Eccl. coll. s. Fidelis n. 3.

Ecclesia cathedralis b. Mariae.

Carlo Francesco Ciceri Selva di notizie autentiche risguardanti la fabbrica della cattedrale di Como con altre memorie patrie ed analoghe all' argomento (Como 1811). — Dom. Ceresola Storia della cattedrale di Como col volgarizzamento della descrizione del tempio fatta in latino da Sigismondo Boldoni (Como 1821). — Cenni sulla cattedrale di Como e la chiesa di Ravenna (Como 1855). — Vinc. Barelli Notizie storiche della cattedrale e delle altre chiese di Como (Como 1857—59). — Cenni storici sulla cattedrale e sulle altre chiese di Como e dei sobborghi (Como 1860). — Santo Monti La cattedrale di Como in: Periodico della Soc. stor. della provincia e antica diocesi di Como XI (1896).

Sedem cathedralem olim penes basilicam s. Abundii foras muros fuisse, ex ipsis Cumanae ecclesiae privilegiis antiquis evincitur. Sunt vero qui contendant, episcoporum sedem antiquitus in ecclesia s. Euphemiae fuisse, quae postea nomen s. Fidelis accepit; alii vero opinantur, templum s. Carpophori haud procul ab urbe positum primitivam ecclesiam cathedralem fuisse. Utut est, ecclesia. b. Mariae Maioris, opus mirificae artis, inde a saeculo XI ineunte, ut videtur, Comensium episcoporum sedes et ecclesia cathedralis habebatur.

Antiquum canonicorum archivum periit. Nam inventario, quod Fulgentius Cassina canonicus a. 1640 congessit, docemur, antiquissimam quae tunc adservabatur chartam a. 1241 datam esse. De archivo cf. Gött. Nachr. 1902 p. 131.

1 *Anagni (1173—76) iun. 14*

Alexander III canonicis Cumanae eccl.: mandat, quatenus, si qui clerici vel laici, parochiani ipsorum, a fratribus monasterii de Aqua frigida de laboribus suis seu de nutrimentis animalium suorum decimas exigere vel extorquere praesumpserint, eos a praesumptione sua, sublato appellationis remedio, auctoritate apost. censura ecclesiastica compescant.

v. Mon. s. Mariae de Aqua frigida n. 3.

**2* *Parma (1187 nov. 29)*

Gregorius VIII concedit Anselmo ep. Cumano privilegium certum in ecclesia episcopali ponendi numerum clericorum.

v. Episc. n. 20.

**3* *(1191—93)*

Celestinus III confirmat statutum Anselmi ep. Comen. de numero canonicorum.

Laud. in Honorii III bulla a. 1218 ian. 26 Potthast Reg. 5678. — Reg. JL. —.

Ecclesia collegiata s. Fidelis.

Baldassare Bernasconi Settanta documenti relativi alla collegiata di S. Fedele in Como (Como 1887). — E. Tosi, P. R. Zavaldi, L. M. Pessina La basilica e l' urna del martire S. Fedele in Como. Note e documenti (Como 1895). — Santo Monti Carte di S. Fedele in Como in: Soc. stor. Comense. Raccolta storica VI (Como 1910).

Templum hoc, primum b. Euphemiae sacrum, a. 964 nomen s. Fidelis accepit, cuius corpus tunc Ubaldus episcopus huc transtulit. In eo nobile canonicorum collegium olim viguit.

Archivum canonicorum s. Fidelis dispersum est. Pleraeque chartae inde ab a. 1183 nunc in archivo cancellariae episcoporum Comensium adservantur (cf. supra p. 399); nonnullae penes parochum ecclesiae s. Fidelis remanserunt, inter quas memoria dignus est *Liber memorialis terrarum et rerum, territoriorum et sediminum* a. 1274 confectus (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 131); aliae supersunt in „Collezione Bellasi"; aliae inde ab a. 1188 ad a. usque 1307 nunc Lutetiae Parisiorum in bibliotheca magna (Nouv. acquis. lat. 2370) habentur (cf. Bibl. de l' école des chartes LVII 1896 p. 180). At vero Paschalis II rescripta, quae Primus Lud. Tatti in tabulario ecclesiae collegiatae s. Fidelis adhuc vidit, nequaquam hodie inveniuntur. Conf. *Inventario d' alcune scritture del 1680*, ms. s. XVII, Como Arch. parrocchiale di S. Fedele.

1 *Laterano (1100—16) ian. 30*

Paschalis II (Guidoni) Cumano ep.: fratribus s. Fidelis conquerentibus, quod in eorum ecclesiam, contradicentibus ipsis, contra ipsius ecclesiae possibilitatem quidam clerici intrudantur, mandat, ut eisdem fratribus debitam inde iustitiam faciat nec tantam eis iniuriam irrogari aut eorum ecclesiam aggravari permittat nec eos a sua communione repellat. — Episcopalis officii. Dat. Lat. 3 kal. feb.

Edd. Tatti II 866 ad a. 1103 = Migne CLXIII 393 n. 448, = Monti in Racc. stor. VI 28 n. 10. — Regg. Rovelli II 146. J. 4793. JL. 6487.

2 *Trastevere (1117) ian. 1*

Paschalis II (Guidoni) Cumano ep.: sicut aliis praecipit *(n. 1)*, ita et praesentibus praecipit, ut clericis s. Fidelis nullas iniurias, nulla gravamina inferat nec in eorum ecclesiam clericos praeter ipsorum voluntatem intrudat; si qui vero intrusi sint, debita iustitia coerceantur nec ulterius eos impediri permittat, quin clericos ad conventum suae congregationis admittant. — Licet in ecclesiarum. Dat. Transtyberim kal. ian.

Edd. Tatti II 866 ad a. 1103 = Migne CLXIII 417 n. 487, = Monti in Racc. stor. VI 27 n. 9. — Regg. Rovelli II 146. J. 4831. JL. 6544.

**3* *(1194)*

[Celestinus III] mandat (Arditioni) ep. Cumano, ne permittat turbari ab aliis capitulum s. Fidelis.

Laud. in „Inventario d' alcune scritture del 1680" n. 36 (v. supra). — Reg. Monti in Racc. stor. VI 103 n. 48. JL. —.

Monasterium s. Abundii.

Tatti II 129 sq. — Lubin p. 107. — Vinc. Barelli Basilica di S. Abbondio nei sobborghi di Como in: Rivista archeologica della provincia di Como a. 1887 oct.

Antiquissima est basilica s. Abundii foras muros urbis Comensis, primum ss. Petro et Paulo, postea s. Abundio Comensi episcopo dicata, ubi antiquitus sedes cathedralis exstitit (v. supra p. 403). Penes eam Albericus episcopus, sede cathedrali ad novam b. Mariae Maioris ecclesiam infra urbem translata, a. 1013 monasterium Benedictinorum instituit. Templum mirificae artis a. 1095 ab Urbano II consecratum est (n. 2). Benedictinorum religio — non Cisterciensium fratrum institutio (cf. Janauschek Orig. Cistercien. p. XLVII) — in hac celeberrima abbatia ad annum usque 1475 floruit, quo monasterium s. Abundii a Sixto IV in commendam saecularem conversum est.

Chartae monasterii s. Abundii hodie Mediolani in R. archivo adservantur (Fondo di religione — Pergamene di S. Abbondio di Como). praeter Urbani II et Celestini III privilegia et Heinrici II imp. diplomata a. 1013 et a. 1015 (edd. Mon. Germ. Dipl. III 324 n. 275 et 428 n. 337), quae olim Carolus Morbio Mediolanensis possedit, quo mortuo in bibliothecam Universitatis Halensis evaserunt (cf. supra p. 27). Praeterea adnotamus *Transumpta selectiorum membranarum* (inde ab a. 1089) *iuris abbatiae s. Abundii exsistentium in officio economali Mediolani* in: *Compendium rerum excerptarum a. 1767*, Como Bibl. comunale (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 132).

A = Orig. Halle Universitätsbibliothek (Coll. Morbio).
B = Cop. ib.

1 *Milano 1095 mai. 16*

Urbanus II Ioseph abbati etc.: munit monasterium s. Abundii iuxta Cumanam urbem situm apost. decreti auctoritate, et confirmat possessiones. — Desiderium quod. Dat. Mediolani p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 17 kal. iun., ind. 3, a. d. inc. 1096, pont. autem d. Urbani II pp. 8.

A. [B s. XIII]. — Edd. Tatti II 864 = Migne CLI 417 n. 141. — Regg. Giulini Mem. di Milano [1] IV 318. 538; [2] II 608. VII 74. Rovelli II 144. J. 4162. JL. 5564.

Confirmatum est ab Innocentio III a. 1205 iun. 25 et a. 1208 mai. 9 (Potthast Regg. 2250a. 3406a.

**2* *Como 1095 iun. 3*

Urbanus II consecrat ecclesiam s. Abundii et concedit indulgentiam.

Regg. Iovius p. 192. 229. Sigonius Hist. de regno Italiae lib. IX. Ballarini p. 120. Tatti II 284 sq. Acta SS. I april. 2 p. 90 sq. Rovelli II 144. JL. —.

Narrat Felicianus Ninguarda ep. Comensis a. 1592 in Descriptione ecclesiarum civitatis et dioeceseos Comensis (ed. S. Monti in Raccolta stor. della Soc. stor. per la provincia e antica diocesi di Como II 85), Urbanum II una cum 7 cardinalibus ac 4 episcopis basilicam s. Abundii a. 1095, 3 non. iunii, postridieque altaria ss. Eusebii, Eupilii, Adelberti et Rubiani in ea erecta consecrasse cum perpetua indulgentia remissionis omnium peccatorum venialium ac tertiae partis capitalium visitantibus dictam ecclesiam diebus consecrationis ipsius ecclesiae ac patrociniorum dictorum sanctorum et singulis diebus inter octavas. Unde hauserit haec Ninguarda nescimus.

Praeterea Urbanus II ecclesiam Nessinam (v. Nesso; infra p. 408) consecravit. Ecclesiam quoque s. Iohannis de Vertemate ord. Cluniacensium a. 1084 conditam, Urbano II iubente, ab Oldone ep. Imolensi a. 1095 dedicatam esse Ughellus aliique

contendunt; quod tamen Guidone episcopo Comensi iubente a. 1107 factum esse constat; cf. Diego Sant'Ambrogio L'antico priorato Cluniacense di Vertemate in: Rivista archeologica della prov. e antica diocesi di Como LXIII. LXIV (1912); cf. Arch. stor. Lomb. XXXII (Ser. IV t. III 1905) 214 sq. Refutandam igitur esse notitiam puto, quae legitur apud Tatti II 285 et Giulini Mem. di Milano [1] IV 321; [2] II 610, Urbanum II tunc monasterio Vertematensi privilegium et plenariam indulgentiam concessisse. Refert denique Iovius, ecclesiam quoque s. Mariae de Lurate (Nullate?) a. 1095 ab Urbano II dedicatam fuisse (cf. Tatti II 284).

3 *Laterano 1194 april. 19*

Celestinus III abbati s. Abondii: confirmat ecclesias s. Theclae et s. Iohannis de Turno *(Torno)* cum parochia et omnibus aliis pertinentiis suis. — Iustis petentium. Dat. Lat. 13 kal. maii pont. n. a. 4.

B s. XIV. — Ed. PflugkH. Acta III 392 n. 464 ex B. — Reg. JL. 17088.

Monasterium s. Carpophori.

Penes antiquissimam basilicam s. Carpophori foras muros Comensis civitatis prope arcem Baradellam sitam Litigerius episcopus Comensis a. 1040 monasterium Benedictinorum instituit (ed. Mon. hist. patr. XVI Leg. municipal. II 369 ex apogr. s. XII in bibl. Ambrosiana), quod a Friderico I imp. a. 1159 mai. 24 privilegio honestatum est (Stumpf Reg. 3857 a). Anno 1511 Benedictinis suffecti sunt eremitae s. Hieronymi, qui in monasterio s. Carpophori ad annum usque 1773 remanserunt, quo suppressum est.

Praeter monasteria s. Abundii et s. Carpophori monachi ord. s. Benedicti tertium monasterium Comi habuerunt, s. Iuliani, quod a Bennone episcopo a. cr. 1049 conditum esse haud merito scriptores quidam Comenses autumant.

Friderici I diploma autographum cum aliis chartis monasterii s. Carpophori hodie Mediolani in bibliotheca Ambrosiana adservatur. Novocomi quoque nonnullae chartae penes familiam Castellini-Rimoldi custodiuntur (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 131). Frustra vero privilegia Romanorum pontificum ante Innocentium III quaesivimus.

**1* *(1191—93)*

Celestinus III committit Ottoni de Sexto diacono ecclesiae Mediolanen. controversiam inter ecclesiam s. Laurentii in burgo Lugani et monasterium s. Carpophori audiendam.

v. Lugano, Eccl. s. Laurentii n. 1.

**2* *Laterano 1193 mart. 24*

Celestinus III confirmat sententiam ab Ottone de Sexto prolatam *(n. 1)*.

v. Lugano, Eccl. s. Laurentii n. 2.

Monasterium s. Mariae Veteris.

Valde antiquum est hoc monasterium monialium ord. s. Benedicti, licet obscura sit eius origo. Postea nomen accepit s. Margaritae (cf. Rovelli II 142).

Quasdam huius monasterii chartas Mediolani in R. archivo vidimus (Fondo di religione — S. Maria vecchia e S. Margherita di Como). Documentum vero, quod sequitur, Mediolani in archivo gentis Trivultianae invenimus.

A = Orig. Milano Arch. araldico Trivulzi.

1 *Como 1141 aug. 22*

Vassallus S. R. E. diac. card. et pp. Innocentii II in Longobardia legatus definit controversiam inter Perpetuam abbatissam s. Mariae q. d. Monasterium vetus de civitate Cumana et Agnetem abbatissam et moniales de Canturi et quosdam laicos de curte Cernobii super quadam terra in monte q. d. Divelli. — Factum est hoc a. ab inc. d. n. Iesu Chr. 1141, ind. 4 (die Veneris quae est 10 die exeunte m. aug.). Ego Vassallus diac. card. S. R. E. et apost. sedis legatus ss.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 p. 426 n. 6 ex A. — Reg. JL. —.

Monasterium monialium s. Mariae de Canturio *(Cantù)* ord. Cluniacensium (dioec. Mediolanen.) a. 1086 conditum est (cf. Diego Sant'Ambrogio Donazione a Cluny del 1086 per l'erigendo convento Cluniacense di S. Maria di Cantù in: Scuola cattolica (Milano) XXXV (1907).

Civitas Comensis.

In archivo civitatis, quod penes bibliothecam custoditur, *Monumenta vetera civitatis Comensis* vol. I—IV, ms. s. XIII sq., adhuc habentur (cf. H. Bresslau in N. Archiv III 100; Holder-Egger ib. XVII 479; Gött. Nachr. 1902 p. 132). De bibliotheca cf. Fossati in Mazzatinti Inventari delle biblioteche d'Italia II 103 sq.

**1* *(1142—46)*

Ubaldinus de Luca et Gregorius card., apost. sedis legati, intrant urbem Cumanam.

Laud. in attestationibus testium de addextratione episcopi contra abbatem s. Abundii (ed. G. Biscaro in Arch. stor. Lomb. XXXI [Ser. IV t. I 1904] 349). — Reg. JL. —.

Hubaldus de Luca presb. card. tit. s. Praxedis (postea Lucius III pp.) a. 1142. 1143. 1144. 1146 legationis munere in Lombardia functus est. De Gregorii card. legatione nihil nobis compertum est.

**2* *Milano 1160 mart. 28*

Iohannes de Anagnia card. et legatus Alexandri III excommunicat Lodoycum de Baradello etc.

v. Liguria n. 37 (supra p. 9). — Ludovicus castellanus fuit arcis de Baradello haud procul ab urbe Comensi sitae.

**3* *(1169—72)*

Manfredus de Lavagna et Arditio de Pladena card., apost. sedis legati, intrant urbem Cumanam.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

4 *Segni (1173) feb. 3*

Alexander III Cumanis consulibus: praecipit, quatenus abbatem et fratres Aquae frigidae forensia subire iudicia et angarias vel opera quaelibet rusti-

cana nullatenus compellant, sed ad libertatem et quietem ordinis illorum potius intendant.

v. Mon. s. Mariae de Aqua frigida n. 2.

*5 *(1186—93)*

Petrus card. intrat urbem Cumanam.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

Fuit temporibus Anselmi ep. Comensis (a. 1163—93) et Nicolai abbatis s. Abundii (a. 1183—94). De Petro Diani card. Placentino (a. 1185 sq.) agi videtur.

Nesso

Ecclesia ss. Petri et Pauli de Nessia.

Pietro Ant. Tacchi Memorie di Nesso, mss. s. XVII, Nesso Arch. della Collegiata et Milano Bibl. Ambros. T 179 sup.; ed. Santo Monti Nesso e la sua pieve (Como 1895).

Petrus Antonius Tacchi archipresbyter Nessinus Alexandri III et Lucii III privilegia autographa etiamtunc in manibus habuit, alterum a. 1691 ab Andrea Grasello Comensi acquisitum, alterum penes priorem s. Annuntiatae Novocomi controversiae causa depositum. Hodie vero neque in archivo ecclesiae collegiatae Nessinae neque Novocomi in archivo episcopali inveniuntur.

*1 *Nesso 1095 mai. 28*

Urbanus II consecrat ecclesiam ss. Petri et Pauli Nessinam et concedit indulgentiam.

Regg. Tacchi f. 3 ex quodam libro missali ecclesiae Nessinae, ubi legebatur, ecclesiam hanc a. 1095 mai. 28 consecratam fuisse. Monti in Racc. stor. III 78 not. JL. —.

*2 *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium.

Reg. Tacchi f. 6'. JL. —.

3 *Verona 1184 aug. 10*

Lucius III praeposito etc.: suscipit ecclesiam s. Petri de Nessia sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et decimas. — Quotiens illud a. Ego Lucius etc. Subscr. 9 card. Dat. Veronae p. m. Hugonis [S. R. E.] not., 4 id. aug., ind. 2, inc. d. a. 1184, pont. v. d. Lucii pp. III a. 3.

Edd. Tatti II 884 (apud se; cf. II 497) = Migne CCI 1268 n. 154. — Regg. Tacchi f. 6'. Rovelli II 195. Cappelletti XI 345. J. 9616. JL. 15067.

Isola Comacina.

Paolo Bertarelli Storia del borgo di Menaggio con le proprie vicine delicie (In Como 1648). — Anonymi Antiquitates Insulanae, ms. s. XVII [non vidi]. — Santo Monti in Raccolta stor. III 251 sq. 259 sq.

Ecclesia collegiata s. Euphemiae de Insula.

Canonicam penes ecclesiam s. Euphemiae in insula Comensi Litigerius episcopus Comensis a. 1031 instituit. Post destructam insulam a. 1169 ecclesia s. Euphemiae in ripa lacus Larii reaedificata est. Hodie est ecclesia parochialis.

Archivum canonicorum Insulanorum olim ditissimum erat, ut Rovelli II 79 not. 1 affirmat. Quae supersunt chartae, hodie Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — S. Eufemia in Isola) inveniuntur. Conf. etiam *Summarium iurium R. P. D. Machiavello Comen. iuris conferendi pro capitulo et canonicis s. Euphemiae Comen. contra episcopum Comen.*, s. XVII, in schedis Ughellianis [*C*]; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 95.

A = Orig. Milano Arch. di stato.
C = Ferd. Ughelli Monumenta sacra varia, s. XVII, Roma Bibl. Vat. cod. Barb. 3221 (XL 18, olim 3639); cf. PflugkH. Iter p. 94.

1 *Anagni (1173—76) iun. 14*

Alexander III de Lenno et de Insula canonicis: praecipit, quatenus a fratribus mon. de Aqua frigida de laboribus suis seu de nutrimentis animalium suorum de cetero decimas exigere vel extorquere nullatenus praesumant.

v. Mon. s. Mariae de Aqua frigida n. 4.

2 *Roma S. Pietro (1178) april. 25*

Alexander III canonicis s. Euphemiae de insula Cumarum: prohibet constitutionem L(itigerii) Cumani ep. praesumptione quorumlibet violari, et confirmat decimas, sicut eas de concessione praefati episcopi canonice possident; praeterea interdicit, ne quis unitatem et fraternitatem eorum pro eo, quod castrum destructum est, in quo consueverant moram habere, aut hostilitatis obtentu dividere seu bona vel cappellas eorum auferre vel diminuere audeat, sed omnia, sicut ea de iure tenebant ante destructionem castri, ab eis amodo decernit possidenda; adicit insuper, ut canonici, si ecclesiam ad locum aliquem transferri vel in loco, ubi fuerat, reaedificari contigerit, nihilominus privilegia antiquae ecclesiae indulta, possessiones, constitutiones et rationabiles consuetudines habeant, quas in antiqua ecclesia consueverunt habere, nec ultra constitutum et consuetum numerum 12 fratrum aliquis eis superponatur, nisi possessiones in tantum augeantur, quod fratrum numerus merito debeat augeri; confirmat eis ordinationes plebis ipsorum. — Authenticum scriptum. Dat. Romae ap. s. Petrum 7 kal. madii.

C f. 202' et f. 377' (10 kal. mai.). — *Edd. Ughelli* [1] *V 290* (10 kal. mai.); [2] *V 296 = Migne CC 1171 n. 1347* (7 kal. mai.). *Tatti II 878 ex tabulario collegii s. Euphemiae ad Insulam.* — *Regg. Rovelli II 183. Cappelletti XI 343. PflugkH. Iter p. 283 n. 682 ex C ad april. 22. J. 8585. JL. 13056.*

3 — —

Libellus supplex a canonicis s. Euphemiae de Insula nova oblatus d. papae, ut liceat ipsis ab archiep. Mediolanensi vel ab eius vicario ad sacros ordines

promoveri et ut ipsis iustitiam faciat de quodam clerico Alberio, quem ep. Cumanus, ipsis invitis et reluctantibus, in ecclesiam ipsorum intrusit.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1912 p. 382 n. 34 ex A. — Reg. JL. —.

Domus hospitalis s. Mariae Magdalenae de Insula.

Hoc nosocomium iam temporibus Lucii II exstitisse, Alexandri III privilegium (n. 2) docet. Fuit iuris Romanae ecclesiae ex oblatione, ut putem, Urbano II facta, atque in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 131) recensetur, qui adnotat:

„Hospitale de Insula cum ecclesia sanctae Mariae Magdalenae, Cumanae dioecesis, XII denarios Mediolanensis monetae annuatim".

Postea fuit patronatus comitum ex gente Iovia (cf. Santo Monti in Raccolta stor. III 269). Ecclesiola s. Mariae Magdalenae adhuc superest haud longe ab ecclesia parochiali s. Euphemiae de Insula (cf. Mon. hist. patr. XVI Leg. municipal. II 399 not.).

Alexandri III privilegium insertum est bullae confirmationis Gregorii XI a. 1373 nov. 10, quam ex registris Vaticanis exscripsimus (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 448).

C = Insert. bullae Gregorii XI a. 1373 nov. 10: Roma Arch. Vat. Reg. Avin. t. 192 = Reg. Vat. t. 285 [*C*[1]].
D = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, ib. Misc. Arm. VII t. 27 [ex C].

**1* *(1144—45)*

Lucius II concedit privilegium.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Tusculanum 1180 nov. 19*

Alexander III Insulano rectori etc.: ad exemplar Lucii *(n. 1)* suscipit hospitale de Insula cum ecclesia s. Mariae Magdalenae sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis; concedit facultatem personas liberas et absolutas ad conversionem recipiendi; constituit, ne ullus in ipsorum collegio contra voluntatem fratrum vel maioris et sanioris partis recipiatur in fratrem, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae apost. sedi annis singulis persolvendo. — Effectum iusta postulantibus. Dat. Tusculan. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 13 kal. dec., ind. 14, inc. d. a. 1180, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 22.

C f. 312. [C[1]* f. 148. D]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 475 n. 16 ex C. — Reg. JL. —.*

Lenno

Ecclesia collegiata s. Stephani.

Antiquissima ecclesia s. Stephani de Lenno, haud procul ab insula sita, olim ab archipresbytero et collegio sex canonicorum recta (cf. Santo Monti in Raccolta stor. III 237 sq.), nunc parochialis est.

1 *Anagni (1173—76) iun. 14*
Alexander III de Lenno et de Insula canonicis: praecipit, quatenus a fratribus monasterii de Aqua frigida de laboribus suis seu de nutrimentis animalium suorum de cetero decimas exigere vel extorquere nullatenus praesumant.

v. Mon. s. Mariae de Aqua frigida n. 4.

Acquafredda
Monasterium s. Mariae de Aqua frigida.

Roberto Rusca Descrizione del monastero d'Acquafredda e del suo vago sito (Lodi 1619). — Franc. Ferrari Spicileggio dell'abbatia d'Acquafredda, ms. a. 1672, Torino Bibl. nazionale O III 40 (cf. Argelati Bibl. scr. Mediolanen. I p. II 604). — Spicilegio dell'abbazia d'Acquafredda del s. ord. Cisterciense a. 1690, ms. s. XVIII, Milano Bibl. Braidense (Ms. Morbio, Cartolari d'Italia n. 30). — Lubin p. 4. 6. 19. — Matteo Acquistapace Discorso preliminare intorno alla prima fondazione dell'abbazia de' Cisterciensi sopra Lenno sul Lario etc. (s. XVIII med.) in: Periodico della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como XIII (1900) 181 sq. — E. Bonomi Diplomata monasterii s. Mariae Aquae frigidae, ms. s. XVIII ex., Milano Bibl. Braidense AE XV 33. — Rovelli II 179 sq. — Janauschek Orig. Cistercien. p. 75 n. 184. — Santo Monti in Raccolta stor. della Soc. stor. della prov. e antica diocesi di Como II 231 sq. III 243 sq. — Dom I. Benoit L'abbaye d'Acquafredda au diocèse de Côme in: Scuola cattolica (Milano) XXXV (1907 feb.) 172 sq.

Conditum est ab Henrico monacho, ex Morimundensi abbatia a Petro abbate misso, a. 1142 in terra quadam, ab Azzone, alias Peregrino, domino insulae Comensis, donata, in loco q. d. Roncale, in parochia Lennensi et in ripa occidentali lacus Larii, ad radices montis Altironis *(Olterone)*, in honorem b. Mariae et s. Petri et s. Agrippini. Variis nominibus olim appellabatur, aut s. Mariae in Oliveto aut s. Agrippini episcopi Comensis, cuius corpus huc deportatum erat, aut s. Mariae Morimundensis de Lenno (cf. Friderici I diploma Stumpf Reg. 3846a) aut b. Mariae de Aqua frigida. Quod monasterium inter Cisterciensium colonias magnam famam obtinuit, ab imperatoribus quoque Friderico I a. 1159 et Heinrico VI a. 1195 (Stumpf Regg. 3846a. 4951a) et ab Ottone IV a. 1212 et Henrico VII a. 1311 privilegiis honestatum. Suppressum est a. 1785 (cf. Rovelli III p. III 21 sq.). Nunc vero monachi Benedictini ex Gallia reduces incolunt locum (cf. Diego Sant'Ambrogio in Arch. stor. Lomb. XXXII [Ser. IV t. III 1905] 213). Denique adnotamus Martyrologium Cisterciense, cod. mb. s. XIII, olim monasterii s. Mariae Aquae frigidae, Milano Bibl. Ambros. E 72 inf.

Privilegia et chartae monasterii Aquae frigidae nunc Mediolani in bibliotheca Ambrosiana custodiuntur (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 75 et 1912 p. 326). Nonnulla leguntur in registris cancellariae civitatis Novocomensis (cf. supra p. 407). Totum vero tabularium exscripsit Hermes Bonomi, monachus Claravallensis (cf. supra p. 88. 121).

A = Orig. Milano Bibl. Ambrosiana.
B = Cop. ib.
C = E. Bonomi Diplomatum aliorumque ex membranis monumentorum ad coenobia s. Benedicti et s. Mariae Aquae frigidae nec non s. Faustini parthenonem prope Larium exsistentia olim pertinentium transumpta exemplaria, s. XVIII ex., Milano Bibl. Braidense AE XV 33; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 336 sq.

1 *Segni 1173 feb. 3*

Alexander III Petro abbati etc.: suscipit mon. s. Mariae de Aqua frigida sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam atque institutionem Cistercien. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, concedit facultatem clericos vel laicos ad conversionem recipiendi. — Religiosis desideriis. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Signiae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 3 non. feb., ind. 6, inc. d. a. 1172, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 14.

A. [C p. 139 n. 64]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 153 n. 6 ex C. — Reg. JL. —.

2 *Segni (1173) feb. 3*

Alexander III Cumanis consulibus: praecipit, quatenus abbatem et fratres Aquae frigidae forensia subire iudicia et angarias vel opera quaelibet rusticana nullatenus compellant, sed ad libertatem et quietem ordinis illorum potius intendant. — Gravem Deo. Dat. Sign. 3 non. feb.

A. [C p. 143 n. 65]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 154 n. 7 ex C. — Reg. JL. —.

3 *Anagni (1173—76) iun. 14*

Alexander III canonicis Cumanae ecclesiae: mandat, quatenus, si qui clerici vel laici, parochiani ipsorum, a fratribus monasterii de Aqua frigida de laboribus suis seu de nutrimentis animalium suorum decimas exigere vel extorquere praesumpserint, eos a praesumptione sua, sublato appellationis remedio, auctoritate apost. censura ecclesiastica compescant. — Cum universi. Dat. Anagn. 18 kal. iul.

A. [C p. 144 n. 66]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 155 n. 8 ex C. — Reg. JL. —.

4 *Anagni (1173—76) iun. 14*

Alexander III de Lenno et de Insula canonicis: praecipit, quatenus contra tenorem privilegiorum apost. sedis *(n. 1)* a fratribus mon. de Aqua frigida de laboribus suis seu de nutrimentis animalium suorum de cetero decimas exigere vel extorquere nullatenus praesumant. — Audivimus et mirati. Dat. Anagn. 18 kal. iul.

A. [C p. 145 n. 67]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 156 n. 9 ex C. — Reg. JL. —.

**5* *(1176—79)*

Alexander III committit (Algisio) Mediolanen. archiep. et priori de Crescentiaco causam inter A(lbericum) Lauden. ep. et (Rogerium) abbatem Aquae frigidae super quibusdam possessionibus audiendam.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *Laterano (1179) mart. 25*
Alexander III (Algisio) Mediolanen. archiep. et (Iacobo) Morimunden. abbati: committit causam inter A(lbericum) Lauden. ep. et (Rogerium) abbatem Aquae frigidae super quibusdam possessionibus, quae pro decessu prioris de Crescentiaco nondum est terminata *(n. 5)*, ut eam infra 4 menses mediante iustitia terminent. — Venerabilis frater. Dat. Lat. 8 kal. april.

Insert. instrumento sententiae a. 1179 oct. 23 ab Algisio Mediolanensi archiepiscopo et Iacobo Morimundensi abbate latae: B s. XII. [C p. 173 n. 82]. — Edd. Fumagalli Delle antichità Longobardico-Milanesi IV 380 ex B. Vignati Cod. dipl. Lauden. IIa 98 n. 83 ex B. — Reg. JL. —.

7 *Verona 1187 feb. 20*
Urbanus III Arnaldo abbati etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 1)* suscipit mon. s. Mariae de Aqua frigida sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et institutionem Cistercien. fratrum, possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, concedit facultatem clericos vel laicos ad conversionem recipiendi. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Urbanus etc. Subscr. 13 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 10 kal. mart., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

A. [B s. XVI ex registris cancellariae communis Cumarum. C p. 209 n. 105]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 160 n. 15 ex C. — Reg. JL. —.

Monasterium s. Benedicti de Insula Montis Altironis.

Prima mentio ecclesiae s. Benedicti constitutae in monte Altironis, vulgo *Olterone*, supra Lennum oppidum, a. 1083, ut sciam, fit (Mon. hist. patr. XVI Leg. municipal. II 372). Nescimus vero, quando Benedictini iuxta eam instituti fuerint, qui locum coluerunt ad annum usque 1449, quo Cistercienses ex monasterio Aquae frigidae ibi introducti sunt (cf. Santo Monti Storia ed arte p. 470 sq.). Monasterium s. Benedicti Montis Altironis, cui olim subditum erat coenobium monialium ss. Iohannis et Pauli, Iovitae et Faustini in Campo ad ripam lacus Larii situm, pro protectione a Romana sede percepta censum annualem 12 denariorum Mediolanensis monetae solvere consuevit, quem tamen Albinus et Cencius in Libro censuum S. R. E. negligenter praetermiserunt (n. 2).

Chartae monasterium s. Benedicti respicientes una cum ceteris chartis abbatiae Aquae frigidae nunc Mediolani in bibliotheca Ambrosiana inveniuntur (cf. supra p. 411).

A = Orig. Milano Bibl. Ambrosiana.
C = E. Bonomi Diplomatum aliorumque ex membranis monumentorum ad coenobia s. Benedicti et s. Mariae Aquae frigidae nec non s. Faustini parthenonem prope Larium exsistentia olim pertinentium transumpta exemplaria, s. XVIII

ex., Milano Bibl. Braidense AE XV 33; cf. A. Ratti in Arch. stor. Lomb. XXII (Ser. III t. III 1895) 336 sq.

D = (Giulio Cesare Della Croce) Cod. dipl. Mediolanen. vol. IX, s. XVIII ex., Milano Bibl. Ambros. DS IV 9; cf. supra p. 21.

**1* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Insert. bullae Nicolai V, quae legebatur in eius registris (Reg. Lat. a. V t. 3 f. 181), nunc deperditae, cuius lemma Garampius his verbis praebet: Pro ministro et fratribus ecclesiae de Superoltio [*l.* super Oltironem] ord. s. Benedicti Cuman. dioec. confirmatio protectionis concessae ab Eugenio III *(cf. Gött. Nachr. 1902 p. 508). — Reg. JL. —.*

2 *Anagni 1161 april. 29*

Alexander III Petro abbati etc.: suscipit mon. s. Benedicti de Insula Montis Altironis sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, sub censu 12 den. Mediolanen. monetae apost. sedi annis singulis persolvendo. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Alexander etc. Subscr. 7 card. Dat. Anagn. p. m. Hermanni S. R. E. subdiac. et not., 3 kal. mai., ind. 9, inc. d. a. 1161, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 2.

A. [C p. 110 n. 46. D f. 2]. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 152 n. 4 ex C. — Reg. JL. —.

Bellagio

Ecclesia s. Iohannis bapt. de Bellaxio.

Ecclesia archipresbyteralis s. Iohannis plebis Belasii a. 1184 et a. 1185 litem cum monasterio s. Ambrosii Maioris Mediolani sustinuit (cf. Tatti II 487. 495. 502), de qua in documentis, quae sequuntur, agitur. De ecclesia cf. Santo Monti in Raccolta stor. III 105 sq.

1 *Milano 1184 feb. 8*

Ex mandato Huberti card. presb. tit. s. Laurentii in Damaso et apost. sedis legati Rogerius iudex q. d. de Sadriano profert sententiam super controversia, quae vertitur inter Beltramum abbatem mon. s. Ambrosii civ. Mediolani ex una parte et sacerdotes et clericos eccl. s. Iohannis de Bellaxio ex altera de restitutione terrarum in Lemonte et Civenna.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 22 (supra p. 92).

**2* *(1184)*

Lucius III committit (Bonifatio) Novarien. ep. et Murimunden. abbati idem negotium finiendum *(n. 1)*.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 23 (supra p. 93).

**3* *(1184)*

Lucius III, quia Murimundensis abbas ante decisionem negotii ex hac vita subtractus est, committit Novariensi ep. et Mortariensi praeposito idem negotium finiendum *(n. 1. 2)*.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 24 (supra p. 93).

*4 *(1185)*

Lucius III, quoniam praepositus Mortariensis ab altera partium habitus est suspectus, committit soli Novariensi ep. idem negotium finiendum *(n. 1. 2. 3)*.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 25 (supra p. 93).

5 *Verona (1185) iul. 14*

Lucius III abbati et conventui s. Ambrosii Mediolanen.: confirmat sententiam ab Huberto Mediolanen. archiep., tit. s. Laurentii in Damaso presb. card., tunc apost. sedis legato, de controversia inter eos et clericos de Bellaxio super iure decimationis oliveti de Lemonte et 17 sextariis olivarum latam *(n. 1)* et postea a Novariensi ep. ratam habitam *(cf. n. 4)*.

v. Milano, Mon. s. Ambrosii Maioris n. 26 (supra p. 93).

Chiavenna.

(Clavenna)

Fortunati Sprecher Pallas Raetica armata et togata [1] (Basileae 1617); [2] (Lugduni Batavorum 1633). — Gabriel Bucelini Rhaetia Ethrusca, Romana, Gallica, Germanica .. sacra et prophana .. brevi compendio descripta (Augustae Vindelicorum 1666). — Gioachimo Alberti Antichità di Bormio (s. XVII); ed. in Raccolta stor. della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como I (Como 1890). — Gio. Giac. Macolino Diario sacro perpetuo .. nelle chiese del borgo e contado di Chiavenna [1] (Milano 1707); [2] (1712). — Pietro Angelo Lavizari Memorie istoriche della Valtellina libri 10 [1] (Coira 1716); [2] Storia della Valtellina I—III (Capolago 1848). — Franc. Saverio Quadri Dissertazioni critico-storiche intorno alla Rezia di quà dalle alpi, oggi detta Valtellina I—III (Milano 1755—61). — Gius. Allegranza Descrizione dell' antico fonte battesimale di Chiavenna (Venezia 1765). — (P. D. de R.) Compendio della storia della Rezia si civile che ecclesiastica (Chiavenna 1787). — Ulysses von Salis Fragmente der Staatsgeschichte des Thals Veltlin und der Grafschaften Clefen und Worms I—IV (1792). — Heinrich Ludwig Lehmann Die Landschaft Veltlin nach ihrer bisherigen geographischen und politischen Lage (Magdeburg 1797). — H. L. Lehmann Die Grafschaften Chiavenna und Bormio (Leipzig 1798). — Ignazio Bardea Memorie storiche per servire alla storia ecclesiastica del contado di Bormio, ms.; cf. Santo Monti in Raccolta stor. II p. XXIX. — Gius. Romegialli Storia della Valtellina e delle già contee di Bormio e Chiavenna I—V (Sondrio 1834—44). — Egbert Friedrich von Mülinen Helvetia sacra I (Bern 1858) 4 sq. — Luciano Sissa Storia della Valtellina (Milano 1860). — G. B. Crollalanza Storia del contado di Chiavenna [1] (Milano 1867—70); [2] (Chiavenna 1899). — Fr. Fossati Codice diplomatico della Rezia in: Periodico della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como III—XIII (1883—1900). — Daniele Marchioli Storia della valle di Poschiavo I. II (Sondrio 1886). — Fausto De-Giorgi Sommario di storia Chiavennese (Chiavenna 1886). — Santo Monti Raccolta storica II 230 sq. — P. Buzzetti Documenti della Rezia Chiavennasca anteriori al secolo XIV (Como 1903). — Ubaldo Torlai Bormio vecchio. Ricordi ed episodi storici del vecchio contado (Sondrio 1907). — P. Buzzetti La Rezia Chiavennasca nelle epoche preromana, romana, barbarica (Como 1909).

Ecclesia collegiata s. Laurentii de Clavenna.

Archivum, quod a. 1797 multa damna passum est, etiamnunc penes archipresbyterum loci adservatur (cf. Aloys Schulte in Mitteilungen des österr.

Instituts XXVIII 1907 p. 117 sq.), praeter privilegium Alexandri III (n. 1) aliasque chartas, quas Io. Bapt. Crollalanza olim possedit; nunc autem sunt in bibliotheca civitatis Comensis (cf. Crollalanza Storia del contado di Chiavenna [2] p. 63 not. 2). Frustra vero librum quaesivimus inscriptum *Privilegi antichi di Chiavenna*, ubi Alexandri III privilegium transcriptum legebatur.

B = Cop. Como Bibl. comunale (Carte Crollalanza).

1 *Laterano 1179 mart. 21*

Alexander III canonicis etc.: suscipit ecclesiam s. Laurentii de Clavenna sub apost. protectione, et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis; statuit, ut liceat eis in parochialibus ecclesiis, quas tenent, presbyteros eligere et episcopo praesentare; concedit sepulturam liberam; confirmat decimas de aqua de Luuri usque ad medietatem Roncaliae, et ius eligendi praepositum. — Cum nobis sit. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 12 kal. april., ind. 12, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

B s. XII. [B a. 1619]. — Ed. Periodico Comense VI 92 n. 150 ex B. — Reg. Crollalanza [2] p. 64 ad a. 1178. JL. —.

Praeterea adnotamus sententiam a. 1170 iun. 3 ab Anselmo ep. Cumano datam de lite inter homines de Pluri *(Piuri)* et canonicos de Clavenna, a qua clerici de Clavenna sedem apost. appellaverunt (ed. Periodico Comense V 393 n. 140). Quam Alexandro III transmissam esse Crollalanza l. c. [2] p. 67 nulla ratione affirmat.

Monasterium s. Mariae de Dona.

Pl. Puccinelli Chronicon insignis abbatiae ss. Petri et Pauli de Glaxiate Mediolani (Mediolani 1655) p. 176 sq. — Lubin p. 103. — Rovelli II 309 sq.

In Friderici I diplomate a. 1185 legimus, Wipertum Clavennensem ecclesiam hanc in honorem b. Mariae in loco q. d. in Dona aedificasse et ditasse. In privilegiis vero pontificum Romanorum, quae sequuntur, Odericus fundator ecclesiae appellatur. Utut est, monasterium s. Mariae de Dona a. cr. 1185 haud longe ab oppido Clavenna conditum est et apostolicae sedi oblatum atque ab Urbano III, Gregorio VIII, Clemente III et a Friderico I a. 1185 et Heinrico VI a. 1192 (Stumpf Regg. 4423. 4731) privilegiis honestatum. Primum Benedictinorum, postea Cisterciensium (cf. Janauschek Orig. Cistercien. p. LXII) aut, ut putant alii, Servorum s. Mariae (cf. Lubin p. 103; Rovelli II 309 sq.), denique Humiliatorum erat (cf. Puccinelli p. 178 sq.).

Recensetur etiam a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 130):

„Monasterium sanctae Mariae de Don I obolum massemutinum“.

Chartae monasterii Donensis hodie Mediolani in R. archivo (Fondo di religione — Pergamene di S. Maria Donna di Chiavenna) adservantur.

B = Cop. Milano Arch. di stato.

1 *Verona 1187 mart. 11*

Urbanus III Oderico fundatori etc.: suscipit ecclesiam s. Mariae de Clavenna sub apost. protectione, confirmat ordinem monasticum secundum b. Benedicti regulam et possessiones propriis expressas vocabulis et decimas, concedit facultatem clericos vel laicos e saeculo fugientes ad conversionem recipiendi et tempore interdicti generalis terrae divina officia celebrandi et sepulturam liberam; prohibet, ne Cumanus ep. monasterium ullis vexationibus aggravet vel novis exactionibus inquietet, sed his tantummodo sit contentus, quae in authentico inter monachos et episcopum facto exinde continentur, sub censu 1 mazamotini apost. sedi annis singulis persolvendo. — Quotiens a nobis. Ego Urbanus etc. Subscr. 11 card. Dat. Veron. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 5 id. mart., ind. 5, inc. d. a. 1186, pont. v. d. Urbani pp. III a. 2.

B s. XII ex. [B s. XVIII]. — Ed. Periodico Comense VI 101 n. 158 ex B. — Regg. Puccinelli p. 177 ad a. 1186. Tatti II 500 ad a. 1186. Crollalanza [2] p. 68 ad a. 1186. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 686 n. 9951a. JL. 15952.

2 *Modena 1187 nov. 22*

Gregorius VIII procuratori etc.: ad exemplar Urbani *(n. 1)* suscipit ecclesiam s. Mariae de Clavenna sub apost. protectione, et confirmat ordinem monasticum et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Effectum iusta postulantibus. Ego Gregorius etc. Subscr. 8 card. Dat. Mutin. p. m. Moysi Lat. canonici, vicem agentis cancellarii, 10 kal. dec., ind. 6, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Gregorii pp. VIII a. 1.

B s. XII ex. [B s. XVIII]. — Ed. Periodico Comense VI 106 n. 160 ex B. — Regg. Puccinelli p. 177. Tatti II 502. Crollalanza [2] p. 69. Kaltenbrunner in Wiener SB. XCIV 687 n. 10004c. JL. 16061.

3 *Laterano 1189 feb. 27*

Clemens III monachis monasterii s. Mariae de Dona: concedit sepulturam liberam et facultatem clericos vel laicos e saeculo fugientes ad conversionem recipiendi et ius eligendi abbatem. — Apostolicae sedis. Dat. Lat. 3 kal. mart. pont. n. a. 2.

B s. XII ex. [B s. XVIII]. — Ed. Periodico Comense VI 110 n. 165 ex B. — Regg. Puccinelli p. 177. Tatti II 506. Crollalanza [2] p. 69. Loewenfeld in Wiener SB. XCVII 65. JL. 16384.

Ecclesia s. Iacobi de Valle Malenco.

Recensetur a Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 130):

„Ecclesia sancti Iacobi de Valle Malenco XII imperiales".

Est locus *Chiesa* in *Valle Malenco*, qui parum distat ab oppido *Sondrio*. Nescimus vero, quando ecclesia s. Iacobi in proprietatem et ius apostolicae sedis devenerit (cf. Santo Monti in Raccolta stor. II 309).

Domus hospitalis de Monte Aprica.

Praeterea legimus in Albini et Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 113; I 130):

„Hospitale de Blunzone in monte Abrica [Ambrica I marabutinum]".

Putant alii de loco *Brianzone*, haud procul ab oppido *Tirano*, agi. Est vero locus *Aprica* iuxta viam, quae ex valle Tellina in vallem Camonicam ducit. Sed nullam de hac domo notitiam habemus (cf. Santo Monti in Raccolta stor. II 335 not. 1).

Lugano.

G. B. Torricelli Dissertazioni storico-polemiche I—VII (Roma 1850—59). — Gius. Pasqualigo Manuale ad uso del forestiere in Lugano, ovvero Guida storico-artistica della città e dei contorni (Lugano 1855). — Emilio Motta Effemeridi Ticinesi (Bellinzona 1876). — Angelo Baroffio Dei paesi e delle terre costituenti il cantone del Ticino (Lugano 1879). — Santo Monti in Raccolta stor. della Soc. stor. per la prov. e antica diocesi di Como III 373 sq. — Siro Borrani Il Ticino sacro. Memorie religiose della Svizzera italiana (Lugano 1896). — S. Borrani Bellinzona, la sua chiesa ed i suoi arcipreti (Bellinzona 1909).

Conf. praeterea Emilio Motta Bibliografia storica Ticinese (Zurigo 1879).

Ecclesia collegiata s. Laurentii.

In archivo ecclesiae collegiatae s. Laurentii Lugani Iosephus Rovelli suo tempore nonnullas chartas saec. XII vidit, quarum primam a. 1146 datam Santo Monti in Raccolta stor. III 374 vulgavit. Nos vero frustra Celestini III rescriptum (n. 2) quaesivimus.

**1* *(1191—93)*

Celestinus III committit Ottoni de Sexto diacono ecclesiae Mediolanen. controversiam inter ecclesiam s. Laurentii in burgo Lugani et monasterium s. Carpophori (Comen.) audiendam.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

**2* *Laterano 1193 mart. 24*

Celestinus III confirmat sententiam ab Ottone de Sexto latam *(n. 1)*.

Reg. Rovelli II 319 ex tabulario ecclesiae collegiatae s. Laurentii Lugani. JL. —.

De eadem controversia iam a. 1146 oct. Arditio Cumanus episcopus sententiam dedit (ed. S. Monti in Raccolta stor. III 374 not.).

Appendix

ad pag. 181 sq.

Episcopatus Ticinensis sive Papiensis.

**38[a]* *(1169)*

W(illelmus) s. Petri ad Vincula presb. card. amovet quosdam praepositos ecclesiarum Papiensis civitatis ab ecclesiis, quas schismatici a schismaticis prave receperant.

Laud. in n. 40[a]. — Reg. JL. —.

Willelmum card. a. 1169 Papiae fuisse, ex charta a. 1169 mart. 30 (v. Pavia, Eccl. s. Iohannis Domnarum n. 2) novimus.

**38[b]* *(1169—76)*

Alexander III statuit, ut praepositi ecclesiarum Papiensis civitatis, a W(illelmo) s. Petri ad Vincula presb. card. amoti *(n. 38[a])* et postea in maioribus ecclesiis instituti, posterioribus careant ecclesiis et ad ecclesias illas, a quibus fuerant per eundem cardinalem amoti, reditum non habeant.

Laud. in n. 40[a]. — Reg. JL. —.

40[a] *(1177)*

Alexander III (Petro) Papiensi ep.: quantumcumque eius petitioni prompta cupiat voluntate deferre et tam clero quam populo Papiensis civitatis sicut specialibus filiis sui favoris plenitudinem exhibere, confirmat quod W(illelmus) s. Petri ad Vincula presb. card. discrete et rationabiliter fecit *(n. 38[a])* et quod ipse super his mandavit *(n. 38[b])*, statuens, ut praepositi ab ecclesiis suis amoti beneficiis, quae habuerant, antequam polluerentur schismatica pravitate, sint contenti; addit de aliis personis. — Litteras quas.

Coll. Cotton. (Bibl. Mus. Brit. Vitell. E XIII s. XIII f. 256'). — Ed. Gött. Nachr. 1912 p. 445 n. 19. — Reg. Hampe in N. Archiv XXII 391. JL. —.

Tempus evincitur ex titulo Willelmi, tunc s. Petri ad Vincula presb. card., quem a. 1176 dec. 17 in Portuensem episcopum promotum et a. 1178 ian. 18 mortuum esse constat (cf. I. M. Brixius Die Mitglieder des Kardinalkollegiums von 1130—1181 p. 60. 118).

Ex officina aulae Vimariensis typographica.